

59
HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ

COMPENDIUM.

TOM. III.

HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ

COMPENDIUM,

PRÆLECTIONIBUS PUBLICIS
ACCOMMODATUM ET IN TOMOS TRES DISTRIBUTUM,

CURA

HENRICI GUILIELMI WOUTERS,

ECCL. CATH. LEOP. CAN. HON., S. THEOL. DOCT., IN UNIVERSIT. CATH. LOVAN. HIST. ECCL.
PROF. ORD.

TOMUS TERTIUS.

*Interroga patrem tuum, et annuntiabit
tibi; majores tuos, et dicent tibi.*
DEUTERON. XXXII, 7.

EDITIO SEXTA.

LOVANII,
EXCUDEBANT VANLINTHOUT FRATRES,
UNIVERSITATIS CATHOLICÆ TYPOGRAPHI.

M.DCCC.LXXIX.

Opus quod inscribitur : *Historiæ ecclesiasticæ Compendium*, præ-
lectionibus publicis accommodatum et in tomos tres distributum, cura
Henrici Guilielmi Wouters, Eccl. cathed. Leod. Can. hon., S. Theol.
Doct., in Universit. Cath. Lovan. Hist. eccl. Prof. ord., editio sexta,
tom. III, ex auctoritate Illustrissimi et Reverendissimi Archiepiscopi
Mechliniensis et legum Academicarum præscripto recognitum, quum
fidei aut bonis moribus contrarium nihil continere visum fuerit,
imprimi pôtest.

Datum Lovanii die 3 Novembris anni M.DCCC.LXXIX.

A. J. NAMECHE,
Rector Univ.

Il a été satisfait à la loi du 25 Janvier 1817.

Droit de traduction réservé.

HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ

EPOCHA DECIMA,

AB INITIIS LUTHERI USQUE AD JANSENISTARUM EXORDIA, 1517—1640.

PROŒMIUM.

Dissensiones et schismata, quæ in præcedente epocha narravimus, tetra Wicleffi et Hussii contra sacerdotii et imperii auctoritatem dogmata, hisque excitati adversus utramque potestatem animi, emortua in multis erga ecclesiasticam auctoritatem observantia, morum licentia in clero et in populo, magnum aliquod malum rei christianæ minabantur. Reipsa in hac epocha Religionis unitas in Occidente rupta est et in varias sectas scissa christiana professio.

Morum reformationem exoptabant quicumque pii et docti; at superbi quidam et amarulenti animi specioso reformationis prætextu ipsam Ecclesiæ doctrinam, auctoritatem, magisterium, instituta, omnibus retro sæculis sacra, oppugnaverunt abjeceruntque, et ea sola, quæ sibi gratiora erant, retinuerunt. Inde christianæ societatis divisiones, bella cruenta aliaque mala ingentia, quibus Europæ regiones annis multis agitatæ fuerunt.

Fucatæ reformationis capita fuere Lutherus et Calvinus, geminæ Occidentis faces, altera Germaniæ, altera Galliis incendendis destinata. Hi duo novatores, non minus sibi invicem quam Ecclesiæ catholicæ oppositi, in odio implacabili contra Romano-catholicam Ecclesiam consentiebant, multos populos a Romani Pontificis obsequio, ab Ecclesia et religione catholica devellerunt, atque ad suscipiendas hæreticas suas novitates perduxerunt. Eorum sectis idem quod aliis omnibus, a legitima auctoritate et centro unitatis

avulsis, obtigit, nimirum vix natæ in diversas factiones abierunt, quæ tamen, quamvis inter se discordes, in oppugnandis Catholicis concordabant.

In hac consequenter epocha Ecclesia tempestates grandes atque pericula experta est, e quibus tamen victrix exsurrexit. Catholica et avita doctrina in Tridentino concilio clare definita est eique oppositi novatorum errores proscripti. Disciplina in clero et populo in eodem concilio instaurata fuit. Pontifices et episcopi exstiterunt pervigiles tum in custodiendo Fidei deposito tum in præscribendis ad emendandos mores saluberrimis statutis. Religiosa pietas per novos Ordines et per antiquorum reformationem instaurata fuit. Viri floruerunt quamplurimi, undequaque docti, qui emergentes hæreses confutarunt, et catholica dogmata ab iisdem vindicarunt. Detrimenta vero, quæ novatores Religioni in Germania, Gallia, Anglia aliisque Europæ regionibus intulerunt, lucris majoribus reparata sunt, cum eodem tempore Religio in vastissimis novi orbis, Americæ, regionibus, in India, Japonia, in Sinis, longe lateque fuerit propagata.

1. Pseudo-reformationis agmen duxit Martinus Luther seu Lutherus. Is anno 1483 Islebiæ in Thuringia natus, cum humaniora studia peregisset Magdeburgi et Isenaci, anno 1501 in Universitate Erfordiensis dialecticæ et deinde juris studio se applicuit; anno 1505 Augustinianorum monasterium Erfordiæ ingressus est; biennio post ad vota solemnia et sacerdotium admissus, deinde in academia Wittenbergensi, a Friderico electore Saxonie nuper erecta, doctoralem lauream et magisterium in S. Theologia accepit anno 1512. Quum Leo papa X ad proseguendam basilicæ S. Petri structuram, a Julio II cœptam, anno 1516 indulgentias concessisset iis, qui contriti et confessi ad illud opus stipem conferrent, earumque prædicatio ab Alberto Brandenburgico, archiepiscopo Moguntino et Magdeburgensi, cui Pontifex negotium promulgandarum illarum indulgentiarum in Germania delegaverat, demandata fuisset Joanni Tetzelio, præclaro Ord. Præd. theologo, concionatori fervido et Fidei

inquisitori, id non leviter excitavit invidiam Augustinianorum. Lutherus, cui a natura inerant impotentissima superbia animusque inquietus, anno 1517 contra indulgentiarum prædicatores, contra collectas, quæ earum occasione fiebant, contra ipsas indulgentias e suggestu declamare populumque excitare cœpit.

Eodem anno pridie festi omnium Sanctorum Lutherus valvis ecclesiæ collegiatæ Wittenbergensis 95 theses, disputationi destinatas, affixit. In his plura orthodoxæ doctrinæ de indulgentiis, de potestate remittendi peccata, de poenitentia, opposita asseruit, et sibi ipsi non semel contradixit. Ut invidiosum hæretici nomen a se arceret, in thesibus suis contestatus est, se nihil S. Scripturæ, Ecclesiæ patribus, sacris canonibus aut Pontificum decretis adversum asserere velle, cunctasque suas assertiones superiorum iudicio subijcere. Quam parum sincera fuerat hæc contestatio, eventus abunde docuit.

Lutheri theses, non minori varietate quam acumine propositæ, brevi tempore per universam Germaniam propagatæ et a multis avide exceptæ sunt. Confestim plures theologi catholici theses ejus confutandas susceperunt, inter alios supra laudatus Joannes Tetzeli, Sylvester Prierias, Ord. FF. Præd, et S. Palatii Romæ magister, Jacobus Hoogstraten, ejusdem Ordinis et S. Theologiæ professor Colonix, Joannes Eckius, in Universitate Ingolstadiensi vicecancellariis.

Lutherus adversariis suis respondit dictione vehementi, conviciis et irrisionibus plena. In his responsis et in aliis scriptis, maxime ad usum populi editis, præter errores, in præfatis thesibus contentos, alios plures asseruit de auctoritate Romani Pontificis, de libero arbitrio, de gratia, de justificatione, de bonis operibus, de aliis. Deinde contra adversarios ad R. Pontificem provocavit, et ad Leonem papam X epistolam submissionis plenam scripsit.

Leo X de turbis a Luthero excitatis aliunde certior factus, anno 1518 ei Romæ diem dixit; deinde eidem concessit, ut se coram Pontificio legato cardinali Thoma Cajetano Augustæ-Vindelicorum sisteret. Lutherus coram cardinali

comparuit, sed ab eo secundum Pontificis mandatum rogatus, ut errores suos revocaret, id facere constanter recusavit, et a Papa male informato ad eundem melius informandum appellavit. Leo X in bulla, 9 Novembris 1518 data, catholicam doctrinam de indulgentiis exposuit. Lutherus vero die 18 ejusdem mensis a Pontifice ad concilium generale provocavit. Pontifex errantem suaviter ad obedientiam catholicam reducendum confidens, hoc negotium demandavit Carolo de Miltitz Misniensi. Hic vero rem segnius gessit. Lutherus ei multa promisit, sed promissis non stetit (1).

2. Luthero ab initio adhæsit præter alios Andreas Bodestein, a loco natali dictus Carolostadius, archidiaconus Wittenbergensis. Cum utroque doctissimus Eckius anno 1519 Lipsiæ publice disputavit. Illi multa objecerunt contra liberum hominis arbitrium, purgatorium, Romani Pontificis primatum, traditionem, patrum et conciliorum auctoritatem. Eckius vero eorum objectiones tanta eruditione confutavit, ut omnes uno ore ei victoriam de adversariis gratularentur.

Convenerat Eckium inter et Lutherum atque Carolostadium, ut disputationis istius exitus subjiceretur judicio Universitatum Erfordiensis et Parisiensis. Quæ autem responderit Universitas Erfordiensis, non constat. Facultas vero Parisiensis anno 1521 ultra centum propositiones, e libris Lutheri excerptas, damnavit (2). Jam anno 1519 Facultates Coloniensis et Lovaniensis plures propositiones, ex ejusdem novatoris scriptis desumptas, condemnauerant (3). Inde Lutheri in doctores Universitatum ira, invidia et convicia.

Lutherus audiens, doctrinam suam brevi ab Apostolica

(1) J. Cochlæus, *Comment. de actis et scriptis Lutheri*; Raynal. ad an. 1517-18; J. M. V. Audin, *Histoire de la vie, des écrits et des doctrines de Luther*, tom. I, c. 111.

(2) D'Argentré, *Collect. judicior.* tom. 1, part. II, p. 365.

(3) J. Latomus, *Articulorum doctrinæ Lutheri per Theologos Lovanienses damnatorum ratio*, Antverp. 1521 in-4; Conf. P. F. X. de Ram, *Disquisitio historica de iis quæ contra Lutherum Lovanienses Theologi egerunt anno MDXIX*, Bruxel. 1843, dans les Nouveaux Mémoires de l'Académie, tom. XVI.

Sede damnandam esse, ad Carolum V qui anno 1516 Ferdinando in regno Hispaniæ, et anno 1519 Maximiliano in imperio suffectus fuerat, atque ad nobiles nationis Germanicæ librum scripsit de reformatione Ecclesiæ, in quo Romani Pontificis primatum, divinam Ecclesiæ hierarchiam, Ordines mendicantes, cœlibatum clericorum, jus canonicum, alia oppugnavit.

3. Anno 1520 die 15 Junii Leo papa X celeberrimam bullam *Exurge Domine* edidit, in qua 41 propositiones, e scriptis Lutheri excerptas, tanquam respective hæreticas, scandalosas, falsas, piarum aurium offensivas, simplicium mentium seductivas et veritati catholicæ obviantes, damnavit; omnia Lutheri scripta, in quibus errores illi aut eorum aliquis continebantur, proscripsit; Luthero prædicationis officio interdixit; eum, nisi intra 60 dies errores suos revocasset, ejusque sectatores tanquam hæreticos ab omnibus habendos esse declaravit.

Lutherus errores suos non solum non revocavit, sed auxit; nova scripta edidit, in quibus plura alia catholicæ doctrinæ capita rejecit, sæpe sibi ipsi contradicens. In libro *de captivitate Babylonica*, indulgentias fraudem, denegationem calicis eucharistici impietatem dixit; admissa Christi præsentia in pane et vino, transsubstantiationem rejecit; Eucharistiam esse sacrificium negavit; opera supererogatoria, speciatim vota monastica, damnavit; Confirmationem, Extremam unctionem, Ordinem et Matrimonium e sacramentorum numero delevit. In libro *de libertate christiana*, hominem sola fide justificari, adeoque bona opera ad salutem haud necessaria esse docuit. In alio scripto publico a Pontifice tanquam injusto judice, antichristo et S. Scripturæ contemptore, provocavit ad generale concilium. In libello *adversus execrabilem antichristi bullam*, auctorem bullæ *Exurge Domine* omnesque eam approbantes antichristos vocavit et satanæ tradidit. Vindictam suam plane exsaturus, sub finem anni 1520 a multis litterarum studiosis stipatus, Corpus juris canonici cum bulla pontificia et nonnullis adversariorum scriptis in rogam, ante mœnia Wittenbergensia exstructum, conjecit.

Leo X in nova bulla *Decet Romanum Pontificem*, data 3 Jan. 1521, Lutherum ejusque asseclas et protectores declaravit excommunicatos atque incurrisse poenas contra hæreticos constitutas.

Imperator Carolus V anno 1521 Lutherum ad comitia Wormatiensia vocavit, dato ei salvo conducto. Lutherus in comitiis interrogatus, an libros, ejus nomine editos, reipsa scripsisset, et an errores in iis contentos revocare vellet, ad priorem quæstionem affirmavit, ad posteriorem, post otium deliberationi concessum, respondit, se nilrevocaturum, nisi claris Scripturæ verbis aut certis ratiociniis erroris convinceretur. Cum igitur huic declarationi pervicaciter inhæreretur, et in privatis cum nonnullis principibus colloquiis tam imperii quam concilii generalis sententiam recusaret, imperator edixit, ut Lutherus ab omnibus tanquam schismaticus et hæreticus haberetur, et post 21 dies, quibus ejus salvus conductus adhuc durabat, in eum qua talem procederetur; ejus autem libri ubique comburerentur. Elector Saxonicus, ne quid periculi Luthero obtingeret, eum in arce sua Wartburg, paucissimis notum, custodiri curavit (1).

Eodem anno Henricus VIII rex Angliæ, quum principes Germanos jam esset hortatus, ut Lutheri audaciam ejusque doctrinæ propagationem reprimerent, contra eundem edidit librum de septem sacramentis, quæ adversus Lutheri assertiones tam erudite defendit, ut a Leone papa titulo Defensoris Fidei ornatus fuerit (2).

Lutherus vero hoc et sequente anno varios libellos edidit, in quibus confessionem secretam, missam privatam, vota monastica, continentiam, coelibatum clericorum, Ecclesiæ præcepta et instituta aliaque impugnavit. Ad propaganda ejus placita, præsertim inter indoctum vulgus, valde contulit Germanica Bibliorum versio, quam inde ab anno 1522, quo N. Testamentum comparuit, typis vulgavit. Tunc enim quicumque Lutheranæ factioni addicti erant, opifices etiam

(1) Cochlæus, *Comment. de actis et scriptis Lutheri*; Pallavicini, *Hist. concil. Trident. l. 1*; Audin. op. cit. tom. I. c. 12 et sequent.

(2) Raynal. ad an. 1521.

et mulieres, Biblia assidue legebant, palam cum Catholicis, sacerdotibus etiam et doctoribus, de rebus religiosis disputabant, et doctrinas Lutheri in Bibliorum versione, iisdem ab auctore plane accommodata, facile inveniebant.

Ad promovendam rem Lutheranam inter eruditiores maxime contulit opus dogmaticum, anno 1521 a Philippo Melanchthon editum. Is insigni ingenio præditus, litterarum Græcarum in Universitate Wittenbergensi professor, Lutheri sectator et adjutor, compendium doctrinæ lutheranæ scripsit sub titulo : *Loci communes rerum theologicarum*; quod opus postea auctum, quaquaversum propagatum et brevi tempore sæpius typis editum fuit.

Interim pseudo-reformatoris asseclæ secundum doctrinam, ab eo prædicatam, primum Wittenbergæ, deinde alibi agere cœperunt; postquam plebem concitassent, in ecclesias et monasteria irruerunt, in sibi resistentes sævierunt, imagines confregerunt, abrogata Missa, cœnam novo modo in lingua vulgari celebrarunt et omnibus sine discrimine utramque speciem porrexerunt; sacerdotes, nominatim Carolostadius, uxores ducere cœperunt, quod anno 1525 fecit ipse quoque Lutherus, Catharinam de Bora monialem sibi sacrilego conjugio copulans; monachi et moniales, Lutheri doctrina infatuati, monasteria deseruerunt et ad matrimonia convolarunt. Atque hæc erant pseudo-reformationis primordia (1).

4. Leone papa X die 1 Decembris 1521 defuncto, 9 Januarii 1522 ad summum pontificatum evectus fuit Adrianus VI, Batavus. Is Ultrajecti humili loco natus, studiorum curriculum in Universitate Lovaniensi confecto, S. Theologiæ lauream et magisterium in ea consecutus est. Deinde ejusdem Universitatis cancellarius et Caroli Austriaci, postea imperatoris sub nomine Caroli V, præceptor, a Ferdinando Hispaniæ rege, apud quem legatione functus erat, nominatus episcopus Dertusensis, a Leone X cardinalis creatus fuit. Pontifex factus, reformandæ disciplinæ et corrigendis abusibus, conterendæ in Germania Lutheranæ hæresi, conciliandæ inter principes christianos concordiæ et repellendis

(1) Cochlæus et Audin, loc. cit.

Turcarum invasionibus animum applicuit. Sed in his omnibus multiplices obices expertus est. In conferendis ecclesiasticis dignitatibus cautus ac religiosus fuit, dicere solitus, ecclesias sacerdotibus, non sacerdotes ecclesiis ornare se velle. A ditandis consanguineis maxime exstitit alienus. Jus legendi ac nominandi episcopos, a decessore suo regibus Galliae collatum, ad Hispaniae reges extendit. Lovanii magnificis sumptibus collegium extruxit, quod etiamnum collegium Papæ vocatur. Ad propagandum inter novi orbis, Americæ, incolas Evangelium, sacerdotes ex Ordine S. Francisci ad eos destinavit. Obiit 14 Septembris 1523, cum sedisset uno anno et octo mensibus (1).

5. Post Adriani obitum propter comitiorum dissidia Apostolica Sedes vacavit usque ad 19 Novembris, qua die summo cardinalium consensu electus fuit Julius Mediceus, patruelis Leonis X, cardinalis presbyter et R. E. vicecancellarius, qui sub Clementis VII nomine Ecclesiam administravit usque ad annum 1534. Pontificis hujus gesta suis locis referemus.

6. Interea Lutheranae novitates in Germania indies magis propagabantur. Adrianus papa VI ad comitia, Carolo V agente in Hispania, anno 1522 Norimbergæ celebrata, legavit Cheregatum episcopum Aprutinum; ei litteras dedit, in quibus Status imperii monebat, ut Lutherum ejusque sectatores, secundum edictum Wormatiense, reprimerent; in alia, quam legatus ferebat, instructione spondebat, se ad reformandam Romanam curiam, in quam graves abusus irrepsisse, majori cum ingenuitate quam circumspectione fatebatur, ad concordata accurate servanda et in Germania beneficia non nisi dignis e natione Germanica conferenda, esse paratum, rogabatque, ut ipsi Status medium repri-

(1) P. Burman, *Hadrianus VI*, Ultraject. 1727 in-4; E. H. J. Reusens, *Syntagma doctrinae theologicæ Adriani VI*... una cum apparatu de vita et scriptis ejus, Lovanii 1862 in-8. Q. de confirmatione, c. 9, dicit Adrianus, Papas plures in Fidei negotio errasse. Sed Adrianus ea scripsit cum esset doctor Lovaniensis, et ex contextu colligitur, eum ibidem loqui de RR. Pontificibus tanquam doctoribus privatis. Opus illud eo loco non correcto, Romæ editum quidem fuit, sed incio Pontifice, ut testatur editionis curator in præfatione ad Joan. Ruff.

mendi hæresim indicarent. Verum Status imperii, inter quos non pauci novitatibus Lutheri favebant, Pontificis ingenuitate et promissione exciti, responderunt, Wormatiensis edicti executioni obstare seditionem populi; medium vero restituendi concordiam esse concilium liberum, in aliqua Germaniæ urbe intra annum convocandum; interea se curaturos, ne novæ doctrinæ propagarentur, sed purum Evangelium prædicaretur. Præterea comitiorum nomine prodiiit libellus centum gravaminum nationis Germanicæ adversus Apostolicam Sedem. Ex eorum lectione compertum est, Lutheranis placitis deditos fuisse, qui illa conscripserunt. Hæc Statuum imperii agendi ratio Adrianum papam magno dolore affecit, sectariorum vero audaciam auxit.

Anno 1524 Clemens papa VII ad comitia, rursum Norimbergæ congregata, legavit cardinalem Campegium; qui docta et eleganti oratione Status ad urgendum ubique decretum Wormatiense, ad reprimendam hæresim et defendendam catholicam fidem hortatus est; plurium gravaminum, quæ ad Apostolicam Sedem delata fuerant, injustas querelas ostendit; illam tamen correcturam promisit, quod prudentia emendandum suasisset. At comitia fere idem ac supra responderunt. Verumtamen principes catholici videntes, sectarios non tantum in Saxonia, sed in vicinis etiam regionibus numero augeri, eodem anno convenerunt Ratisbonam. Aderant Ferdinandus archidux Austriæ et frater imperatoris, duces Baviariæ pluresque episcopi e Germania meridionali. Ii omnes consenserunt de edicto Wormatiensi in terris suis exequendo et de catholica religione integra conservanda. Verum principes quoque novæ religioni dediti, pro ejus defensione conventus habere cœperunt (1).

7. Eodem tempore Ulricus Zwinglius catholicam doctrinam oppugnabat, et religiosas novitates spargebat in Helvetia. Is anno 1484 in eadem terra natus, post emensum Bernæ, Vindobonæ et Basileæ studiorum curriculum, primo Glaronensis, deinde Eremitanæ, et anno 1518 Tigurinæ ecclesiæ parochus constitutus fuit. Eodem, quo Lutherus,

(1) Cochlæus, loc. cit.; Audin, loc. cit. tom. II, c. 5-6.

principio ductus, nihil scilicet credendi quod ex Scriptura S. probari non posset, in suis concionibus varias sententias protulit, catholicæ traditioni oppositas; contra Bern, Samsonem ex Ordine S. Francisci, qui indulgentias pontificias commendabat, declamavit; Tigurinorum animos ad innovanda sacra ita excitavit, ut magistratus, multi etiam clerico et laici plurimi catholicos ritus desererent. Anno 1523 ex auctoritate magistratus in publica disputatione 67 conclusiones seu theses defendit contra sacrificium missæ et præsentiam realem, contra legem cœlibatus et votum castitatis, contra confessionem et satisfactionem sacramentalem, contra purgatorium, contra potestatem Pontificis, episcoporum et aliorum clericorum, contra alia. Quorum effectus fuit, ut magistratus Tigurinus Eucharistiæ adorationem, expositionem, circumgestionem et missæ celebrationem interdixit, et altaria, imagines atque reliquias ex ecclesiis ejici jusserit. Anno 1524 Zwinglius uxorem duxit. Anno sequente ejus asseclæ Lutheranam Bibliorum versionem, hic illic secundum sua placita mutatam, typis vulgaverunt. Ipse Zwinglius commentarium de vera et falsa religione, seu compendium religionis a se conflatae edidit. Multa dogmata cum Luthero habuit communia, in nonnullis tamen, præsertim circa Eucharistiam, quam meram figuram corporis et sanguinis Christi merumque ejus mortis memoriale esse contendebat, ab illo dissensit.

Zwinglio, Sacramentariorum antesignano, se junxerunt Carolostadius et Œcolampadius. Prior, archidiaconus Wittenbergensis, ab initio, ut vidimus, Luthero adhæsit, postea propter suam cum Luthero de Eucharistia dissensionem odiumque in imagines, ab eo Wittenberga ejectus, transiit in Helvetiam, seque cum Zwinglio conjunxit. Œcolampadius, antea presbyter Ordinis S. Birgittæ apud Augustam Vindelicorum, deinde monasterium et catholicam fidem deseruit, Zwinglium secutus est, uxorem duxit, hæresimque tum scripto tum sermone in Helvetia plurimum propagavit. Hæresim susceperunt Tigurini, quorum exemplum deinde secuti sunt Bernates, Basileenses, Schafhusiani, Sangallenses, Mulhusiani, multi Glaronenses et Abbatis-cellenses.

In catholica vero religione permanserunt Suitienses. Urienses, Sylvanienses, Tugienses, Lucernenses, Friburgenses et Solodurenses. Inde divisio et brevi post bellum inter catholicos et hæreticos Helvetiæ pagos (1).

8. Præterea e Lutherana factione exorta est secta Anabaptistarum, qui secundum Lutheri doctrinam de explicanda a quovis Scriptura, de internis inspirationibus, de hominis per solam Fidem justificatione et de libertate evangelica, asserebant, baptismum infantibus, utpote fidei incapacibus, non prodesse, proinde adultos esse rebaptizandos; omnes homines esse liberos et pares; bona esse communia; clericos, nobiles et magistratus esse extirpandos, novumque regnum instituendum. Sectæ auctor fuit Nicolaus Storkius, antea Lutheri sectator; præcipuus vero promotor fuit Thomas Muncerus, e sacerdote catholico lutheranus, qui sicut ille, turbulentis concionibus et confictis inspirationibus divinis sectam propagare conatus est; contra Catholicos et Lutheranos declamavit, atque ingentem plebejorum et facinorosorum multitudinem excitavit ad capessenda arma contra dominos ecclesiasticos ac civiles. Verum lantragavius Hassiæ aliique principes collectis copiis, sectarios, plurimis eorum cæsis, dissiparunt, ipso Muncero anno 1525 capto et decollato (2). Post annos paucos sectarii resumtis viribus, rursus, præsertim in Westphalia, exitiale bellum instaurarunt, ut videbimus.

9. Quod Adrianus papa et alii prædixerant, novatorum nempe contra superiores ecclesiasticos rebellionem ad civiles progressuram, et Ecclesia eversa, civitatem esse everteendam, jam impletum est in bello rusticorum. Quum Lutherus libertatem a statutis humanis, a tyrannide, ut dicebat, Pontificis et universi cleri prædicaret, magna cum vehementia in omnes sibi adversantes inveheretur, Pontificem, clerum et principes conviciis proscinderet, rebellionem in oppressores populo licitam doceret; rustici in Germania

(1) Audin, loc. cit. c. 23; Bossuet, *Histoire des variations des églises protestantes*, l. II-III.

(2) Meshovius, *Historia Anabaptistarum*, l. I; F. Catrou, *Histoire du fanatisme dans la religion protestante*.

dictis et factis novatoris excitati, arma contra dominos suos, sive clericos sive laicos, converterunt. Cum seditiosis rusticis se mox conjunxerunt fanatici Anabaptistæ, nominatim Muncerus, qui illos ad extirpandos clericos, nobiles et magistratus incitarunt. Hoc rusticorum bellum anno 1524 primum in Suevia exarsit, et brevi tempore per alias Germaniæ terras, præcipue ad Rhenum et Mœnum, propagatum fuit, idque eo furore, ut ultra 300 monasteria arcesque nobilium destructa ferantur. Verumtamen principibus arma conjungentibus, seditiosi partim occisi partim dispersi sunt⁽¹⁾.

10. Porro e dissensionibus dogmaticis, quæ ab initio inter Lutherum, Carolostadium, Oecolampadium, Zwinglium aliosque, postea inter Lutherum et Calvinum atque inter utriusque sectatores, agitatae fuerunt, maxime de Eucharistia, adeo ut neque in Marpurgensi anno 1529 neque in aliis deinceps habitis colloquiis, de Fidei articulis consentire potuerint, manifeste evincitur, S. Scripturam non esse adeo perspicuam, ut illi contendebant, eam non esse solam credendorum regulam, neque sufficere ad dirimendas Fidei controversias⁽²⁾.

11. Interim Lutherana secta in Saxonia aliisque regionibus magnos progressus fecit. Fridericus elector Saxonicus, quamvis Lutheri cœptis favens, tamen catholicam religionem in terris suis non abrogaverat; verum ejus frater et anno 1525 successor Joannes, abjecta doctrina catholica, lutheranam publice professus est, et consilio Lutheri, qui anno præcedente monastico habitu abjecto, anno 1525 uxorem duxit, in omni territorio suo residuas adhuc catholiciæ religionis reliquias tolli jussit; novum divini cultus ordinem, a Luthero compositum, præscripsit; ecclesiarum visitatores instituit; catholicos prædicatores ex omnibus ecclesiis ejecit; instructiones dogmaticas et disciplinas, a Melanchthone conscriptas, binumque Lutheri catechismum, majorem ad instructionem pastorum et cultiorum in populo, et minorem ad usum rudium et parvulorum, omnibus impo-

(1) Audin, op. cit. tom. II, c. 9.

(2) Bossuet, *Hist. des variations*, tom. I; Mœhler, *Symbolique*, c. 4; Audin, tom. II, c. 23.

suit. Ita, abrogata avita et catholica regiminis ecclesiastici forma, res ecclesiastica secundum mentem Lutheri in terris electoris Saxonici ordinata est, eademque norma in aliis terris, ubi Lutheranismus obtinuit, suscepta fuit.

Ex his fuit Borussia seu Prussia orientalis. Hæc obediebat Ordini Equitum Teutonicorum, quorum supremus magister eo tempore erat Albertus, e familia marchionum Brandenburgicorum in Franconia oriundus. Is anno 1522 sermonibus Andreæ Osiandri ipsiusque Lutheri consilio excitatus, ut religione catholica et Ordine desertis, novam religionem assumeret, nuptias iniret et Borussiam tanquam ducatum sæcularem sibi vindicaret, pravis consiliis cessit. Anno 1523 concionatores Lutheranos in Borussiam vocavit. Anno 1525 inito cum Sigismundo rege Poloniæ fœdere, ab eo impetravit, ut sibi Borussiam orientalem tanquam feudum Polonicum conferret. Multos Equites in partes suas adduxit, alios ducatu exire jussit. Dorotheam Holsatiensem uxorem duxit. Abrogata liturgia catholica, ubique lutheranam præscripsit, effecitque, ut ex hoc tempore Lutheranismus in Borussia fuerit firmatus.

In Sueciam religionem novam primum intulerunt duo fratres Sueci, Olaus et Laurentius Petri, qui in Universitate Wittenbergensi Lutheri placita magno studio didicerant, et anno 1519 in patriam reversi, summo ardore propagarunt. Gustavus Wasa anno 1523 rex Sueciæ electus, lutheranis novitatibus jam imbutus, bonisque ecclesiarum, monasteriorum et cleri, quæ ei novatores adjudicabant, occupandis inhians, propagando in terris suis Lutheranismum impense favit, scripta Lutheranorum edenda curavit, apostatas, præsertim clericos et monachos, favoribus auxit, sibi resistentes variis modis vexavit, anno 1527 regni Statibus in partes suas pertractis, supremam in rebus ecclesiasticis potestatem, ut et possessiones et proventus ecclesiarum ac monasteriorum sibi vindicavit. Ex hoc tempore lutheranæ religionis professio in Suecia lege publica firmata est, monasteria abolita, coelibatus ritusque catholici abrogati, nova liturgia in lingua vernacula introducta, et demum anno 1544 in comitiis Westeresiensibus omnium religionis catholicæ reliquiarum sublatio decreta.

In Dania quoque nova religio, potissimum ope regum, propagata fuit. Christianus seu Christiernus rex II ei aperte patrocinabatur, ejusque doctores e Germania advocavit. Hi una cum aliquot indigenis, qui in Universitate Wittenbergensi Lutheri doctrinas susceperant, eas Danorum animis instillare conati sunt. Anno 1523 Christiano propter sævitiam suam ejecto, rex Daniæ electus fuit Fridericus I, dux Holsatiæ. Hic pariter novæ religioni addictus erat. Quapropter pseudo-doctores illam magis magisque propagarunt, episcopis incassum renitentibus. Anno 1527 rex in comitiis Otliniæ habitis, inter alia decerni curavit, ut Lutheranis plena religionis libertas idemque præsidium et jus competere ac Catholicis, clericis et monachis matrimonia inire liceret, episcopi a canonicis electi, a solo rege, non vero a Romano Pontifice, confirmarentur, bona ecclesiis ac monasteriis lege publica adimerentur. Quantopere ejusmodi decreta propagandæ novæ religioni profuerint, sat intelligitur. Lutherani his facti audaciores, contra Catholicos insurgere, ecclesias diripere, sacras imagines destruere, monachos e cœnobiis pellere, omnisque generis violentiis novum evangelium ubique firmare cœperunt. Sub Christiano III, qui patri suo Friderico in regno Daniæ anno 1533 successit, omnes episcopi, parochi et monachi, novum evangelium suscipere nolentes, depositi et ejecti sunt, bonis eorum in regis commodum occupatis. Anno 1539 nova regiminis ecclesiastici norma secundum lutherana instituta composita, in comitiis Otliniensibus publice præscripta fuit, religio vero catholica abolita.

Annis 1536-37 Norwegia etiam cum Christiani III, regis Daniæ, dominio novam religionem admisit. Illic, abolita religione catholica, eadem ac in Dania ecclesiastici regiminis forma præscripta fuit.

In Germania Philippus lantgravius Hassiæ, princeps ambitiosus et augendarum opum cupidus, anno 1525 religionem lutheranam publice profiteri totisque viribus defendere cœpit, et ad eundem finem fœdera cum aliis principibus componere studuit. Ejusmodi fœdus jam anno 1526 iniit cum Joanne electore Saxonie, cui paulo post accesserunt

quatuor duces Brunsvicenses, dux Megalopolitanus, princeps Anhaltinus, duo comites Mansfeldenses, et civitas Magdeburgensis. Hoc fœdus evangelicum postea auctum videbimus. Interea Philippus Hassiæ omnibus suis subditis novam religionem violenter obtrusit, bona ecclesiastica, ut passim a novatoribus factum est, sibi vindicavit, copiasque contra Catholicos collegit. Anno 1526 in comitiis Spirensibus Status acatholici, cum temporum adjuncta eorum audaciam augerent, libertatem religiosam postularunt, et id saltem impetrarunt, ut sibi circa Religionem, usque ad concilium generale, observare liceret ea, quorum rationem coram Deo et imperatore redderent.

Anno 1529 Carolus V, tum propter dissidia religiosa tum propter incursionem Turcarum in Pannoniam, imperii Status Spiram convenire jussit. Catholici principes decreverunt, ut Wormatiense decretum in locis, in quibus receptum fuerat, observaretur et religio vetus sola exerceretur; ubi vero religio nova obtinebat, ejusque exercitium sine publica rerum perturbatione prohiberi non poterat, res ita persisteret usque ad futurum concilium generale; Missa ubique libere celebraretur; Evangelium exponeretur secundum patrum Ecclesiæ doctrinam; Sacramentarii et Anabaptistæ nusquam tolerarentur.

Verum contra hoc decretum protestati sunt et ad imperatorem et futurum concilium generale provocarunt Joannes elector Saxoniae, Philippus Iantgravius Hassiæ, Ernestus dux Luneburgensis, Georgius marchio Brandenburgicus, Wolfgangus princeps Anhaltinus et 14 civitates imperiales, inter quas majores erant Argentina, Ulma, Constantia et Norimberga. Ab hac protestatione illi nomen Protestantium acceperunt, quo postea omnes Lutherani, deinde etiam Zwingliani et alii compellari consueverunt (1).

12. Mirum non est, novam religionem brevi tempore fuisse tantopere propagatam; ad id quippe plurimum contulerunt temporum circumstantiæ, quas supra in procœmio indicavimus, præsertim collapsa in multis provinciis cleri

(1) Raynal. *Annal. eccl.*; Audin, op. cit. tom. II.

populique disciplina; novæ religionis natura, quæ cupiditatibus humanis adulabatur, et libertatem ab iis, quæ in religione catholica hominī videntur duriora, spondebat; media propagationis, nimirum convicia et violentiæ, principum, ecclesiasticis bonis occupandis inhiantium, favor, protectio, arma. Eædem causæ postea promoverunt calvinianæ religionis progressum, ut videbimus. Propagationi novitatum religiosarum in Germania non parum etiam faverunt Caroli imperatoris V a Germania absentia, ejusque cum Francisco I rege Galliæ bellum et cum ipso papa Clemente VII dissidia.

Bellum Carolum V inter et Franciscum I anno 1521 ortum, annis pluribus in Hispania, Gallia et Italia continuatum est. Anno 1525 Franciscus I in pugna apud Ticinum captus et Madritum in Hispaniam abductus, anno sequente conditionibus, Carolo admodum proficuis, libertatem recepit. Clemens papa VII ex imperatoris victoriis et progressibus Italiæ libertati metuens, Franciscum I ab observatione pacis cum Carolo initæ, tanquam injustæ et vi extortæ, absolvit, et cum eodem atque Henrico VIII rege Angliæ, Francisco Sfortia ducē Mediolanensi et Venetis fœdus adversus Carolum pepigit. Quum id audivisset Carolus Borbonius, cæsarearum copiarum in Italia dux, illas adversus Pontificem anno 1527 Romam perduxit, sed in murorum urbis ascensu occisus fuit. Philibertus princeps Arausicanus, in ejus locum copiarum imperio suscepto, urbem cepit, eam militibus magna ex parte lutheranis diripiendam reliquit, et Pontificem in arce S. Angeli obsessum, ad deditionem durissimis conditionibus compulit. Carolus V ubi ea in Hispania accepit, direptionem Romæ et Pontificis captivitatem doluit, vestes lugubres induit, preces publicas postulavit, pacemque cum Pontifice tractare cœpit. Pax inter utrumque anno 1529 Bononiæ composita est, et anno sequente Clemens VII Carolum V solemnī ritu imperatorem coronavit. Eodem anno Cameraci concordia redintegrata fuit inter Carolum et Franciscum I (1).

(1) Raynal. et Spondan. ad an. 1527-30; Pallavicini, *Hist. concil. Trident.* l. II, c. 13-14; Ferreras, *Histoire générale de l'Espagne.*

13. Carolus V confecta cum Pontifice et cum Francorum rege concordia iter in Germaniam suscepit. Anno 1530 imperii comitia, se præsente, Augustæ Vindelicorum celebranda indixit propter imminens a Turcis periculum et propter dissidia in Religionis negotio. Principes lutherani a theologis suis fidei articulos, seu confessiones, quos in comitiis professuri essent, conficiendos curarunt. Ex his confessionibus Melanchton confecit librum, qui Confessio Augustana dictus est et postea inter libros Lutheranorum, dictos symbolicos, susceptus. Complectebatur is 28 articulos, quorum 21 prioribus doctrinæ lutheranæ, a catholicis diversæ, exponebantur; in 7 posterioribus de abusibus religiosi agebatur. Quum hæc confessio in comitiis lecta fuisset, theologi catholici, ibidem præsentes, illius confutationem composuerunt, in qua ad singulos articulos eodem ordine responderunt. Melanchthon vero apologiam confessionis Augustanæ scripsit, quæ postea et ipsa libris symbolicis addita fuit. Imperator novatorum confessionem acceptare noluit; consensit tamen, ut selecti ex utraque parte theologi et jurisconsulti de unione religiosa tractarent. Variæ, sed frustra, unionis viæ propositæ fuerunt. Demum Carolus V, jam a nonnullis Catholicis nimis moderationis erga contumaces sectarios accusatus, edictum promulgavit, ut avita et catholica religio sola in tota imperii latitudine exerceretur, quæ fuerant circa eam innovata, in priscum ordinem restituerentur, et eorum quæ corrigenda erant, reformatio differretur usque ad generale concilium, quod intra annum a Romano Pontifice convocaretur.

Hoc decretum Ordines seu Status lutheranos ad pangendum inter se foedus excitavit. Anno 1531 elector Saxonicus, dux Luneburgensis, Philippus Hassus, Wolfgangus Anhaltinus, duo comites Mansfeldenses pluresque civitates Schmalcaldam convenerunt, et pro religionis suæ defensione foedus inierunt in sex annos, his elapsis in decem alios prolongatum. Eidem foederi progressu temporis plures alii Status accesserunt.

Carolus V pro temporis circumstantiis, maxime quod ingentes Turcarum copię Hungariæ vicinisque terris Austria-

cis imminebant, tantisper cedendum ratus, anno 1532 Norimbergæ cum Statibus lutheranis pacem composuit ea lege, ut edicta Wormatiense et Augustanum suspenderentur, et nova religio toleraretur, donec in proximo generali concilio vel in comitiis causa religiosa definiretur; illi autem mox imperatori auxilia contra Turcas ferrent (1). Hac concessione, quæ ab urbe, ubi facta est, pax religiosa Norimbergensis dicta fuit, impetrata, Lutherani partes suas auxerunt, et deinceps unionem religiosam non curarunt.

14. Anabaptistarum verò secta, quamvis principum armis et legibus repressa et dispersa (2), in variis regionibus, præsertim in Germania, Hollandia et Belgio, permansit. Anno 1534 Monasterii in Westphalia, in quam paulo ante Lutherana doctrina illata fuerat, duo anabaptistæ Batavi, Joannes Bockel sartor Lugduno-Batavus et Joannes Mathiesen pistor Harlemensis, fanaticis suis sermonibus tot assecclas nacti sunt, et tantam, etiam e locis vicinis, turbulentorum hominum multitudinem sibi conciliarunt, ut omnes eis non assentientes urbe fuerint ejecti, ecclesiæ deprædatae, novumque regnum, quod divinum appellabant, in urbe institutum. Sed anno 1536 episcopus princeps Monasteriensis urbem recepit, seditionis auctores suppliciis affecit, totam turbam vesanam dissipavit.

Nihilominus secta extincta non est. Eam instauravit Menno Frisius, qui anno 1536 a Fide et ordine presbyteratus apostata, et anno sequente ab Anabaptistis summus eorum director electus, inter pericula multa per Belgium, Hollandiam atque Germaniam sectarios recolligere, eos ab opinionibus fanaticis atque seditiosis ad mitiores convertere, atque ita formare studuit, ut iidem sectarii ab eo Mennonitæ appellari consueverint (3).

15. Hoc ipso tempore Henricus VIII rex Angliæ, a Leone X, propter septem sacramentorum contra Lutherum

(1) Cochläus, *Comment. de actis Lutheri*; Pallavicini, loc. cit. l. III; Chytræus; *Hist. Confess. august.*; Audin, loc. cit. c. 24.

(2) Vide p. 11.

(3) Meshovius, *Hist. Anabaptist. l. VI-VII*; H. Ott, *Annales Anabaptist.*

defensionem, titulo Defensoris Fidei honoratus (1), ecclesias regni sui a Romani Pontificis obedientia et totius Ecclesiæ communione divellit. Schismati causam dedit regis in voluptatem carnalem proclivitas. Henricus e dispensatione Julii papæ II anno 1509 uxorem duxerat Catharinam Aragonicam, Arthuri fratris sui viduam; ea hactenus octodecim prope annis ut conjuge pacifice usus fuerat, pluresque liberos, e quibus Maria sola supererat, ex ea genuerat; quum indomito in Annam Bolenam amore excitatus, anno 1527 matrimonium suum cum Catharina illegitimum contendit, et qua tale a Romano Pontifice declarandum postulavit. Clemens papa VII rem discutiendam commisit theologis, qui responderunt. impedimentum, quod rex adlegabat, e dispensatione Julii II fuisse sublatum, et proinde illius cum Catharina matrimonium esse legitimum. Verumtamen Papa sententiam distulit, ut Henricus rex interea ad sanio rem mentem se converteret. Rex vero a variis academiis pecuniarum largitione impetrare tentavit responsa talia ac si naturali atque divino jure esset prohibitum, ne quis viduam fratris sui in uxorem duceret. Secundum hæc anno 1533 Henricus, relegata Catharina, occultum matrimonium cum Anna Bolena contraxit. Paulo post Thomas Cranmer, ad archiepiscopatum Cantuariensem evectus, regis matrimonium cum Catharina nullum, illudque quod ante quinque menses clam inierat cum Anna, validum pronuntiavit. Re Romam perlata, Clemens VII sententiam Cranmeri nullam declaravit regemque sub pœna excommunicationis Catharinam recipere jussit.

Vesanus rex ira percitus, omnem cum Romano Pontifice communionem abruptit, regnumque in tetrum schisma conjecit. Matrimonium suum cum Anna Bolena tanquam legitimum et Elisabetham ex ea genitam ceu veram regni hæredem ab omnibus haberi voluit; Mariam vero, e Catharina præcreatam, veluti spuriam ad matrem relegavit; omnem Romani Pontificis jurisdictionem in Anglos et Hibernos abrogavit, ejus nomen ubique deleri jussit, cunctamque cum

(1) Vide p. 6.

eo communionem severe interdixit. His violentiis et schismaticis regis decretis senatus et maxima ex parte clerus ac populus, aut blanditiis aut metu aut aliis artibus victi, cesserunt; Henricum VIII supremum Ecclesiæ Anglicanæ caput dixerunt eique et successoribus jus hæreses et abusus ecclesiasticos cognoscendi et tollendi, annatas et decimas ecclesiasticas percipiendi, novos episcopatus erigendi et alia ad ecclesiasticum regimen spectantia peragendi adjudicarunt. Henricus summum Anglicanæ ecclesiæ caput constitutus, anno 1535 Thomam Cromwell, virum laicum, suum in rebus ecclesiasticis vicarium generalem constituit. Hujus viri et senatus consilio rex monasteria, primo minora deinde cætera numero 640, præterea 110 hospitalia et 2344 sacella sustulit, eorumque bona partim fisco et aulicis adjudicavit, partim exiguo pretio vendidit.

Qui vero iniquis et schismaticis Henrici decretis assentiri eique ceu ecclesiæ capiti jusjurandum præstare recusabant, pœna capitis condemnabantur. Eorum, qui in hac persecutione suppliciis affecti fuerunt, præcipui sunt Joannes Fisher episcopus Roffensis, et Thomas Morus regni cancellarius, viri eruditione ac morum integritate conspicui.

Paulus papa III, Clementis VII successor, anno 1538 sententiam, quam jam ante tres annos Henrico VIII minatus fuerat, solemniter promulgavit : regem tamquam hæreticum, mœchum, innocentium interfectorem et pontificiæ majestatis reum, excommunicatum, regnum sacris interdictum et subditos a fidei officio solutos declaravit. Rex vero in pravis et schismaticis cœptis perseveravit. Cæterum, si schisma excipias, religionem catholicam in regno suo conservari volens, in Lutheranos, qui occulte per Angliam serpebant, sæpius graviter animadvertit, et contra eorum doctrinam anno 1536 sub pœna capitis omnibus credendos definivit hos sex articulos : in SS. Eucharistia panem et vinum substantialiter converti in corpus et sanguinem Christi ; communionem sub una specie ad salutem sufficere ; cœlibatum clericorum retinendum ; votum castitatis observandum ; missæ sacrificium pro vivis et defunctis offerendum ; confessionem peccatorum coram sacerdote faciendam.

Alia præterea spectacula, schismaticæ ecclesiæ capite digna, præbuit Henricus : anno 1536, paucis post Catharinæ Aragonicæ obitum diebus, Anna Bolena propter adulteria et incestum damnata et securi percussa, rex uxorem duxit Joannam Seymour, quam, Anna adhuc vivente, deperibat. Joanna in partu, quo natus est Eduardus, defuncta, Henricus quartas nuptias iniit cum Anna Cliviensi ; hanc autem post sex menses repudiavit, et Thomam Cromwell, earum nuptiarum conciliatorem, ceu hæreseos et aliorum criminum reum capite truncari jussit. Tunc rex quintum conjugium contraxit cum Catharina Howard. Hæc cum anno 1542 propter infamia commercia fuisset capite plexa, Henricus sextas nuptias celebravit cum Catharina Parr, quæ cum lutheranæ doctrinæ esset addicta, parum abfuit, quin eadem ac præcedentes sorte uteretur. Regnavit Henricus usque ad annum 1547 (1).

16. Interea Clemens papa VII die 26 Septembris 1534 obiit. Prima die comitiorum, 13 Octobris, concordibus suffragiis electus fuit Alexander Farnesius, cardinalis episcopus Ostiensis, qui Pauli III nomen assumpsit, et Ecclesiam gubernavit usque ad annum 1549. Is, ut diximus, sententiam in Henricum VIII regem Angliæ tulit. Præcipuas curas adhibuit in concilianda pace inter principes christianos, præsertim inter Carolum V imperatorem et Franciscum I regem Galliæ, in extirpanda hæresi, et in instauranda disciplina. Concilium generale indixit, et post multa obstacula demum Tridenti inchoavit, ut videbimus. Constitutione *Licet ab initio* S. Inquisitionis congregationem e sex cardinalibus instituit, ad quam de Fidei negotiis ex omni orbe catholico referretur (2). Aliam quatuor cardinalium et quinque peritissimorum virorum cœtum instituit, qui quæ corrigenda et constituenda forent pro disciplinæ reformatione, inquirerent et ad Pontificem referrent. Alia hujus Pontificis gesta suis locis narrabimus.

17. Eodem tempore, quo sectarii specie reformationis Fidem corrumpebant, sanctissima Ecclesiæ instituta abro-

(1) Sander. *De origine et progressu schismatis Anglicani*.

(2) *Bullar. Roman.* tom. IV, part. I.

abant et populos ad noxiam libertatem atque licentiam conducebant, alii religionis et salutis animarum studiosi, pias instituerunt clericorum societates, qui non tantum propriæ perfectioni, sed aliorum etiam morali emendationi et saluti operam navarent. Prima ex his clericorum societatibus originem suam debuit S. Cajetano Thienæo, nobili Vicentino et erudito presbytero; postquam is cum Joanne Petro Carafa, episcopo Theatino, de instauranda in clero pietate et amendandis moribus contulisset, hic dimisso episcopatu, cum duobus aliis viris se Cajetano adjunxit ad erigendam clericorum societatem, cujus finis esset, sub trium votorum monasticorum nuncupatione, saluti animarum et profectioni pietatis christianæ adlaborare, præsertim divini verbi prædicatione, sacramentorum administratione, infirmorum consolatione, hæresum impugnatione. Anno 1524 Clemens papa VII hanc Societatem, cujus initia præfati viri Romæ constituerunt, sub clericorum regularium nomine approbavit. Primus Societatis rector fuit Carafa, antea episcopus Theatinus, unde socii vulgo Theatini appellati sunt (1).

Similem societatem anno 1530 Mediolani instituerunt tres sacerdotes sæculares, Jacobus Antonius Morigia, Bartholomæus Ferrari et Antonius Maria Zaccaria. Ejus etiam scopus fuit, ut socii, votis monasticis et vitæ pauperi humilique adstricti, sacris missionibus inter christianos populos instituendis, juventuti instruendæ, seminariis regendis operam darent. Hanc Societatem Clemens VII anno 1532 approbavit. Ei adscripti primo clerici regulares S. Pauli, nempe apostoli, quem sibi patronum et exemplar elegerant, postea vulgo Barnabitæ ab ecclesia S. Barnabæ, quæ eis Mediolani tradita fuit, nominati sunt (2).

Hæ Societates non tantum intra, sed et extra Italiam propagatæ sunt. Similis illis est congregatio, quam fundavit S. Hieronymus Æmilianus, qui senatorio Venetorum genere ortus, primo militiam secutus, deinde se totum instituendis ad pietatem et litteras orphanis, instruendis et religione

(1) Helyot, *Histoire des Ord. relig.* tom. VII, p. 7.

(2) Ibid. tom. IV, p. 110.

pauperibus et reducendis ad pœnitentiam peccatoribus mancipavit. Postea in eundem finem, adlectis sibi pluribus piis laicis et sacerdotibus, Societatem instituit Somaschæ in agro Bergomensi, unde socii Somaschensium nomen acceperunt. Hanc Societatem anno 1540 approbavit Paulus III, eamque S. Pius V, præscripta ei regula S. Augustini, sub nomine clericorum regularium S. Majoli, cui eorum ecclesia Ticini erat consecrata, anno 1568 inter Ordines religiosos retulit (1).

18. Prædictas clericorum Societates tum propagatione tum rerum effectarum magnitudine longe superavit Societas illa, quæ a nomine Jesu appellata est. Ejus auctor fuit S. Ignatius de Loyola, nobilis Hispanus. Is primum militiam secutus, quum e vulnere, anno 1521 in defendenda contra Gallos Pampelona accepto, decumberet, piorum librorum lectione ad Jesu Christi Sanctorumque vestigia sectanda excitatus fuit. Tunc novæ vitæ rationem iniens, primo in Monte Serrato, deinde in Manresa se pœnitentiæ, pietatis et charitatis exercitiis devovit. Post hæc piam peregrinationem instituit in Terram sanctam. Anno 1524 in Hispaniam redux, studia a grammatica latina Barcinone exersus, eadem in Complutensi et Salmanticensi Universitatibus prosecutus est. Cum litterarum studiis opera pietatis et charitatis, præsertim instruendo plebejos et serviendo infirmis in xenodochiis, jungebat, ideo non semel vexas expertus. Anno 1528 profectus est Parisios, philosophiæ et theologiæ studia confecturus. Anno 1534 cum sex aliis studiorum sociis, quos ad eadem secum consilia adlexerat, prima Societatis fundamenta posuit, et una cum iis in ecclesia Montis Martyrum prope Parisios vota de colenda paupertate et procuranda proximi salute emisit. Socii ejus erant Petrus Le Fevre, Sabaudus, Franciscus Xaverius, nobilis Navarrensis, Jacobus Laynez, Alphonsus Salmeron, Nicolaus Bobadilla, tres Hispani, et Simon Rodriguez, nobilis Lusitanus. Post tres annos, cum numerus eorum auctus esset, Ignatius cum P. Le Fevre et J. Laynez Romam profectus, sua suorumque opera Pontificis arbitrio obtulit. Paulus papa III duobus posterioribus munus docendi in Universitate Romana demandavit; Ignatium vero cæte-

(1) Helyot, *Histoire des Ord. relig.* tom. VII, p. 223.

rosque socios, qui post eum Romam venerunt, divini verbi prædicationi et animarum curæ gerendæ destinavit. Ut vero Societas inter probatos ab Ecclesia Ordines reciperetur, illi constitutionem ejus Pontificis judicio subjecerant, quam cum Paulus III ad majorem Dei gloriam, Ecclesiæ utilitatem, Fidei propagationem, hæresum expugnationem, pietatis instaurationem et christianæ juventutis institutionem procurandum maxime idoneam reperisset. anno 1540 eorum congregationem sub nomine Societatis Jesu singulari bulla approbavit et sub Apostolicæ Sedis præsidium constituit. Primus generalis Societatis præpositus fuit S. Ignatius, ante cujus obitum (1556) illa jam in Italiam, Lusitaniam, Hispaniam, Belgium, Germaniam, Brasiliam, Indiam et Abyssiniam, erat introducta. Post S. Ignatium, Societas non tantum in iisdem terris continua incrementa cepit, sed in Galliam quoque aliasque Europæ, Asiæ et Americæ regiones illata est. Societas ab initio et deinceps claruit viris pietate et eruditione conspicuis, quorum alii de Fidei defensione et propagatione, alii de errorum et hæresum expugnatione, alii de christianæ juventutis institutione, alii de litterarum et scientiarum cultura, alii de pietatis et morum instauratione optime meruerunt. Quapropter Paulus III aliique Pontifices, ad tanta merita remuneranda et ad Jesuitarum labores conatusque promovendos, Societati Jesu privilegia amplissima, et nulli hactenus Ordini concessa, largiti sunt (1).

19 Monachorum etiam reformatio a viris regularis observantiæ studiosis, e gremio ipsorum monachorum, facta est. Ita Matthæus dictus de Bassi a loco natali in ducatu Urbinate, frater laicus inter Franciscanos Observantes, anno 1525 a Clemente papa VII facultatem accepit instituendi novam sub S. Francisci regula congregationem. cujus socii caputium acuminatum, quale S. Franciscus gestasse dicebatur, et a quo ipsi Capucini appellati sunt, gererent, vitamque eremiticam et priscis regulæ S. Francisci austeritatibus consentaneam,

(1) Bartoli, *Historia Societatis Jesu*; Maffei, item Bouhours, *Vita S. Ignatii*.

ducerent. Matthæus hoc vitæ genus amplexus est in Marchia Anconitana, eique se multi alii sociarunt. Anno 1528 idem Pontifex eos sub nomine Fratrum minorum conventualium de vita eremitica Capucinorum approbavit, iisdemque facultatem suscipiendi in Congregationem clericos et laicos, et omnia privilegia FF. Minorum concessit. Anno sequente Capucini, jam magno numero aucti, in capitulo Matthæum vicarium generalem, ministro generali Conventualium subjectum elegerunt, et statuta pro Ordine suo condiderunt. Ordo primum in Italia, deinde in Gallia aliisque terris catholicis plurimum propagatus est. Progressu temporis vitam eremiticam cum monastica commutarunt, et anno 1619 a Paulo papa V facultatem acceperunt eligendi sibi proprium et independentem ministrum generalem (1).

20. Interim per Helvetiam novitates religiosas, a Zwinglio et Œcolampadio introductæ (2), ab eorum discipulis magis propagatæ sunt. Eas Lausannæ et in toto Vaudo atque Genève Guilielmus Farel et Petrus Viret ita propagarunt, ut ecclesiæ a sectariis vi occupatæ, altaria dejecta, imagines confractæ, ritus catholici abrogati sint. totaque res ecclesiastica ad modum Zwinglianum ordinata. Post annos paucos civitas Geneva novæ religionis, quam Reformatam dicunt, sedes et centrum evasit, ex quo nempe Joannes Calvinus ibi primarius prædicator et rector ecclesiæ constitutus est. Is anno 1509 Novioduni in Picardia natus, litteris humanioribus et philosophiæ Parisiis, jurisprudentiæ Aureliani et Biturigibus studuit. Tum hic tum illic religiosas novitates ab occultis Lutheranis et Zwinglianis, qui, non obstantibus episcoporum et regis adversus sectarios conatibus et vigilantia, illas per Galliæ provincias disseminabant, didicit susceperitque. Ex hoc tempore rebus theologicis, secundum Lutheri, Melancthonis, Zwinglii, Œcolampadii. principia sententiasque, operam dedit. Post obitum patris (1532) se contulit Parisios, ubi occultos sectarios frequentavit, et nova dogmata clam disseminavit. Anno 1534, quum rex Franciscus I severius in sectarios animadverteret, Galliam deseruit confugitque

(1) Bover. *Annales Capucinorum*.

(2) Vide p. 9.

Basileam, ubi anno 1536 absolvit ediditque Institutionum religionis christianæ libros quatuor, e Lutheri, Zwinglii, Melanchthonis et Œcolampadii scriptis majorem partem depromptos. Anno 1541 sedem suam fixit Genevæ, ubi tantam adeptus est auctoritatem, ut novæ religionis caput et dux haberetur, legesque etiam in civilibus dictaret.

Calvinus vestigia Lutheri et Zwinglii secutus, in aliis doctrinæ articulis cum iis consensit, in aliis ab iisdem, magis tamen a Luthero quam a Zwinglio, dissensit. Ad administrandam rem ecclesiasticam præscripsit consistoria, e prædicatore et senioribus composita, et inde presbyteria dicta. Sicut Zwinglius, cæremonias et exteriora divini cultus ornamenta abiecit. Sacramentis ceu meris symbolis, benevolas Dei promissiones obsignantibus, omnem vim conferendæ gratiæ abrogavit; in eucharistia autem seu cœnæ usu pios per fidem corporis et sanguinis Christi participes fieri docebat, et per vivam passionis et mortis Christi memoriam, quam panis et vini symbola excitarent, credentium animos ita pacis, sicut cibo et potu corpus nutritur. Asserebat præterea, liberum hominis arbitrium per peccatum esse penitus extinctum, ita ut homo malum necessario eligeret, ad bonum nullo modo cooperaretur, gratia sola id efficiente; Deum hominis lapsum non solum prævidisse, sed et decrevisse et prædestinasse, ut arbitraria aliorum salvatione et aliorum damnatione clementiæ et omnipotentiae suæ thesauros manifestaret; omnibus fidelibus seu credentibus esse plenam et absolutam certitudinem suæ justificationis et prædestinationis; justitiam esse propriam electorum, et semel adeptam non posse amitti.

Obiit Calvinus anno 1564, reliquitque plura exegetici, dogmatici et polemici generis scripta, inter quæ celebriores sunt Institutiones religionis christianæ (1). Exornatum autem ab eo religiosum systema, primo in Helvetia, deinde in Gallia aliisque regionibus propagatum fuit (2).

(1) Opera ejus edita sunt Genev. 1617, 12 vol. in-fol. et Amstel. 1671, 9 vol. in fol.

(2) F. de Remond, *De ortu, progressu et inclinatione hæresum*, t. VIII; Audin, *Histoire de la vie, des ouvrages et des doctrines de Calvin*, Louvain. 1844, 2 vol. in-8.

21. Divina Providentia, quæ hoc sæculo Ecclesiam a tot hostibus oppugnari permittebat, plurimos etiam illius defensores suscitavit. Omnes, quos hoc sæculum peperit scriptores, recensere non possumus, indicabimus solum præstantiores. Inter eos qui ante sæculi hujus medium floruerunt, numerantur hi qui sequuntur.

Exponendis SS. Scripturis studuerunt, Augustinus Justinianus, Genuensis, episcopus Nebiensis in Corsica, SS. Litterarum et linguarum peritissimus, edidit Psalterium octaplum, continens nempe octo columnis textum hebræum, græcum, arabicum, chaldaicum, versionem latinam vulgatam, duas alias et scholia (1). F. Ximenes, Ordinis Min., cardinalis archiepiscopus Toletanus, accitis viris doctissimis et conquisitis vetustissimis ac probatissimis codicibus manuscriptis, novam SS. Bibliorum editionem curavit, quæ a numero linguarum Polyglotta et a loco, ubi typis impressa sunt, Complutensia dicuntur (2). Sanctes Pagninus, Lucensis. Ordinis Præd., edidit novam utriusque Testamenti versionem latinam, item grammaticam et lexicon linguæ sanctæ, Isagogas ad SS. Litteras earumque sensus mysticos, Catenam argenteam in Pentateuchum et in Psalterium. Desiderius Erasmus, Roterodamensis, presbyter canonicus regularis, philologus, criticus sæpe justo audentior, polygraphus, N. Testamenti interpres, paraphrastes et commentator, plurima diversorum argumentorum scripta reliquit, quorum nonnulla damnata, alia suspecta, omnia caute legenda sunt (3). Sixtus Senensis, e judæo christianus et Ordinis S. Francisci, ab hæresi in quam dilapsus erat, reductus et Ordini Præd. adscriptus, composuit Bibliothecam sacram, in qua proto-canonicos, deuterocanonicos, apocryphos libros distinguit, biblicum exhibet dictionarium, regulas tradit interpretandi Scripturas, et per majorum commentaria et explicationes discursus.

(1) Genue 1516 in-fol.

(2) 1514-17, 6 vol. in-fol.

(3) Edita Basil. cura Froben, 9 vol.; et Lugd. Batav. cura Clerici, 1703, 11 vol. in-fol. Conf. P. F. X. de Ram, *Notice sur les rapports d'Erasmus avec de Goës*, item *Particularités sur le séjour d'Erasmus à Bâle et ses derniers moments*, Bruxell. 1842, dans les Nouveaux Mémoires de l'Académie.

rit (1). Franciscus Vatablus, Gallus, linguæ hebraicæ professor Parisiis, scripsit annotationes in S. Scripturam, quas cum hæretica manu corrupisset editor R. Stephanus, Salmaticenses theologi easdem anno 1584 correxerunt. Thomas de Vio cardinalis episcopus Cajetanus, reliquit commentaria in S. Scripturam (2). Franciscus Titelmanus, Hasseletanus, Ordinis Capucinorum, inter cujus scripta commendantur commentaria in Job, in Psalmos, in Matthæum, Joannem et in Epistolas. Jacobus Sadoletus, Mutinensis, R. E. cardinalis, styli Tulliani imitator, præter alia elaboravit commentarios in Psalmos aliquot et in Epistolam S. Pauli ad Romanos. Joannes Gagnæus, Parisiensis, doctor Sorbonicus, edidit commentarios in N. Testamentum. S. Thomas de Villa-Nova dioceseos Toletanæ oriundus, episcopus Valentinus, præter Sermones, edidit commentarium in Canticum Canticorum. Aloysius Lippomanus, Venetus, e Methonensi Veronensis episcopus, composuit Catenam in Genesim, Exodum et in Psalmos aliquot. Dominicus Soto, Hispanus. Ordinis Præd., doctor Salmanticensis, reliquit commentarium in Epistolam ad Romanos. Hieronymus Seripandus, cardinalis archiepiscopus Salernitanus, elaboravit commentarios in Epistolas Paulinas et Catholicas.

Inter theologos, prædictus T. Cajetanus composuit commentaria in Summam S. Thomæ et tractatus theologicos plurimos. D. Soto supra indicatus edidit commentarios in libros Sententiarum et tractatus de natura et gratia. Paulus Cortezi, Hetruscus, episcopus Urbinatensis, reliquit commentarios in libros Sententiarum. Melchior Canus, Ord. Præd., doctor Salmanticensis, auctor est operis elegantissimi de Locis theologicis (3). Joannes Driedo, Turnholtanus, Universitatis Lovaniensis professor, adversus lutheranos errores scripsit de gratia et libero arbitrio hujusque cum divina prædestinatione concordia, de captivitate et redemptione humani generis, de Scripturis et dogmatibus eccle-

(1) Neapol. 1742, 2 vol. in-fol.

(2) Lugdun. 1639, 5 vol. in-fol.

(3) Salmant. 1563 in-fol.; Patav. 1727 in-4, et alibi.

siasticis (1). Joannes Fisherus, episcopus Roffensis, anno 1533 jussu Henrici VIII regis Angliæ gladio necatus, reliquit eruditae lucubrationes contra Lutherum (2). Joannes Faber, Suevus, episcopus Viennensis, dictus Malleus hæreticorum, plura scripsit historico-polemico-pia (3). Joannes Eckius, Suevus, Universitatis Ingolstadiensis professor, reliquit tractatus de sacrificio missæ et de controversiis Fidei contra novatores. Albertus Pighius, Campensis Batavus, baccalaureus Lovaniensis et doctor Coloniensis, multa scripsit contra Lutherum, Melanctonem, Bucerum et Calvinum, inter quæ eminent Assertio hierarchiæ ecclesiasticæ (4) et Tractatus de gratia et libero hominis arbitrio (5). Judocus Clichtoveus, Flander. doctor Parisiensis, inter ejus opera laudatur Anti-Lutherus (6). Jacobus Latomus, Hanno, doctor Lovaniensis, in Fidei controversiis versatissimus, varia contra Lutherum ejusque sectarios scripsit (7). Joannes Cochläus, Norimbergensis, canonicus Uratislaviensis, inter alia polemica conscripsit commentaria de actis et scriptis Lutheri (8). Alphonsus a Castro, Hispanus, Ord. S. Francisci, inter ejus scripta eminent tractatus contra hæreses, libri tres de justa punitione hæreticorum et duo de potestate legis pœnalis (9). Joannes Gropperus, archidiaconus Coloniensis, præter alia elucubravît enchiridion christianæ religionis et librum de reali præsentia corporis et sanguinis Christi in Eucharistia (10). Ruardus Tapperus, Enchusanus Batavus, doctor Lovaniensis, scripsit explicationem doctam seu vindicias Articulorum Lovaniensium contra errores Lutheri (11), et orationes cum corollario ad Carolum V et Ferdinandum I

(1) 1533, 4 vol. in-fol. et in-4.

(2) Wirceburg. 1597 in-fol.

(3) Colon. 1537 et 1541, 3 vol. in-fol.

(4) Colon. 1572 in-fol.

(5) Ibid. 1542 in-fol.

(6) Paris. 1524 in-fol.

(7) 1550 in-fol.

(8) 1549 in-fol.

(9) Paris. 1578, 2 vol. in-fol.

(10) Colon. 1560 in-4 et 1746 in-fol.

(11) Lovan. 1555 et 1565, 2 vol. in-fol.

de causis et remediis calamitatum Belgii (1). Petrus Galatinus, Italus, ex judæo christianus, Ord. S. Francisci, scripsit arcana catholicæ veritatis contra Judæos (2). Petrus Soto, Ordinis Præd., doctor Dilingensis, reliquit institutiones christianas et compendium doctrinæ lutheranæ.

Ecclesiasticam historiam plures illustrarunt. J. Cochlæus jam commemoratus edidit historiam Hussitarum (3). Onuphrius Panvinus, Veronensis, Ord. Eremit. S. Augustini, dedit annotationes et supplementa ad vitas Romanum Pontificum, collectas a Platina; scripsit etiam de primatu Petri, de antiquo ritu baptizandi catechumenos, de veteribus Christianorum sepulturis et cœmeteriis. Seripandus et Lippomanus supra commemorati, quorum prior edidit epitomen chronicorum Ordinis Eremitarum S. Augustini (4), posterior vitas Sanctorum (5). Jacobus Merlin, Lemovicensis, doctor Sorbonicus, et Petrus Crabbe, Mechliniensis, Ordinis FF. Min., ediderunt collectionem conciliorum (6).

Christianæ et asceticæ vitæ præcepta tradiderunt SS. Ignatius de Loyola, Thomas de Villa-Nova, Franciscus de Borgia, Franciscus Xaverius, Petrus de Alcantara. Quibus accedunt Ludovicus Blosius et Joannes Avilla, probitate et sapientia insignes.

22. Abhinc annis multis pii quique desiderabant concilii generalis convocationem, ad dirimendas solemniter religiosas controversias, seu ad condemnandas hæreses, ad definienda Fidei dogmata, et ad restituendam disciplinam ecclesiasticam. Ipsi novatores, Lutherus alique, continuo ad concilium generale provocabant. Obstabant vero dissidia et bella inter principes christianos, tergiversationes et mala fides novatorum. Quum Clemens papa VII cum Carolo imperatore V de cogendo concilio in aliqua urbe Italiæ consensisset, novatores postulant, ut illud in Germania cogeretur, a Pontifice nulla ratione

(1) Colon. 1568 in-fol.

(2) Francof. 1612 in fol.

(3) Mogunt. 1549 in-fol.

(4) Romæ 1586.

(5) 1568 in-fol.

(6) Colon. 2 vol. in-fol.

dependeret, res controversæ in eo ex sola S. Scriptura definirentur, et sui quoque theologi vocem decisivam haberent. Has inauditas et absurdas conditiones quum Pontifex admittere non posset, res dilata fuit. Paulus III, anno 1534 Clementis VII in summo pontificatu successor, concilii celebrationem maxime cordi habuit; legatos ad Carolum imperatorem, ad Franciscum regem Galliae et ad alios principes misit, ut, pace composita, concilium libere celebraretur, et tandem illud indixit, 23 Maii 1537 in urbe Mantua inchoandum. At cum Fridericus, dux Mantuæ, non consentiret nisi sub conditionibus, quas Paulus III admittere non poterat, hic elegit Vincentiam reipublicæ Venetæ urbem, in qua concilium 1 Maii 1538 inchoaretur; at novis emergentibus obstaculis, illius celebratio prorogata fuit. Tandem principes Germani anno 1542 in conventu Spirensi consenserunt cum Pontifice, ut concilium celebraretur Tridenti; Lutherani vero, factis seorsim contestationibus, reclamarunt tum contra concilii locum tum contra pontificium ei præsidendi jus. Paulus III per bullam *Initio nostri*, datum 22 Maii 1542, episcopos et alios, quorum intererat, Tridentum convocavit. Verumtamen, tum propter discordias bellumque inter Carolum Vet Franciscum I, tum propter religiosas in Germania turbas, concilii celebratio denuo prorogata fuit usque ad annum 1545 (1).

23. Vidimus qua ratione Lutheranismus in Saxonia, Borussia, Suecia, Dania, Norwegia, Germania propagatus sit (2). Eædem novitates religiosæ deinde per alias regiones disseminatæ fuerunt.

In Polonia, non obstantibus regis Sigismundi I et episcoporum pro conservanda catholica doctrina et reprimenda hæretica novitate curis, Lutheri placita ita propagata fuerunt, ut moriente anno 1548 Sigismundo I, multi cives Cracovienses, multi aulici, regni consilarii et nobiles iis essent addicti.

(1) Pallavicini, *Historia concil. trid.* l. I-IV; P. F. X. de Ram, *Nonciature de P. Vandervorst d'Anvers, évêque d'Acqui, en Allemagne et dans les Pays-Bas en 1536-37*, Bruxell. 1839, dans les Nouveaux Mémoires de l'Académie.

(2) Vide p. 12-15.

In Livonia ab anno 1523 Lutheranismus, favente Gualtero de Plettenberg, Ordinis Equitum Teutonicorum magistro, qui et ipse eum amplexus est, quaquaversum propagatus et ab incolis passim susceptus fuit. Eundem anno 1561 in Curlandiam et Semgalliam introduxit Gothardus Kettler, Gualteri in magisterio Ordinis Teutonici successor.

In Hungaria novitatum religiosarum propagationi plurimum faverunt perturbatus inde ab anno 1526 regni status, discordiæ civiles, irruptio Turcarum, magnatum nobiliumque occupandi ecclesiastica bona cupiditas. Eædem fere causæ in Transylvania ad propaganda tum Lutheri tum Zwinglii placita contulerunt.

In Gallia etiam Lutheri assecclæ placita ejus disseminare conati sunt. Eorum conatibus inter alios plurimum favebat Margarita Valesia, regina Navarræ. Contra vero Facultas theologica Parisiensis jam anno 1521, ut vidimus, doctrinam Lutheri damnavit. Idipsum factum est anno 1528 in synodis Senonensi et Bituricensi. Anno 1542 ex regis mandato S. Facultas Parisiensis contra Lutheri et Calvinii doctrinas edidit 25 articulos, secundum quos parochi populum instruerent. Rex etiam Franciscus I sectariorum studia repressit, et, præsertim post annum 1534, severe in illos animadvertit (1).

In Belgium et vicina ei Germania novitates religiosæ sat cito penetraverunt, et rempublicam ecclesiasticam atque civilem graviter perturbarunt, præsertim in Hollandia. Carolus V, ad quem Belgium pertinebat, ab initio sectariorum conatibus restitit, et inde ab anno 1530 leges severiores contra illos tulit. Theologi Lovanienses, qui jam anno 1519 Lutheri placita damnaverant, pro Fidei conservatione anno 1544 ediderunt 32 articulos, in quibus doctrina catholica contra novatorum errores accurate exponebatur (2).

In Germania vero Protestantium audacia indies augebatur propter moderationem, qua imperator Carolus V ob rerum angustias, in quibus versabatur, erga eos utendum esse cen-

(1) Fontanon, *Collectio constit. reg.* tom. IV.

(2) Conf. P. F. X. de Ram, *Disquisitio de dogmatica declaratione a Theologis Lovaniensibus anno 1544 edita*, Bruxell. 1841, dans les Nouveaux Mémoires de l'Académie.

sebat. Schmalcaldico fœderi, quod principes lutherani pro religionis suæ defensione anno 1531 inierant, novi principes et civitates accesserunt; qui quidem omnes novam religionem suis subditis vi obtrudebant. Anno 1539 eamdem religionem amplexus est Joachimus II elector Brandenburgicus, secutus exemplum fratris sui Joannis comitis Neomarchiæ, qui illam anno 1536 susceperat. In ducatu Saxonico Henricus, anno 1539 Georgii fratris sui successor, subditos suos ad amplectenda Lutheri placita compulit. Eodem anno 1539 Lutherus, Melanchthon, Bucerus alique sex theologi dignum pseudo-reformatione spectaculum præbuerunt, dum scripto declararunt, Philippum Hassum tuta conscientia posse duas simul uxores habere (1). Anno 1540 imperator ad procurandam pacem religiosam, rursus tentavit theologorum utriusque partis de controversis articulis collationem, quæ Wormatiæ inchoata et anno sequente Ratisbonæ continuata, optato fine caruit. Confœderati Schmalcaldici jam concilium generale rejiciebant, plenam et perpetuam religionis suæ libertatem poscebant, et quo plus imperator eis indulgebat eo amplius postulabant (2).

24. Tandem post multifaria obstacula concilium generale Tridenti cœptum est 13 Decembris 1545. Ab hac die usque ad 2 Junii 1547 habitæ sunt decem sessiones, quæ constituunt primam concilii periodum. Præ sederunt eis Pontificis nomine Maria de Monte, episcopus Prænestinus, Marcellus Cervinus et Reginaldus Polus, R. E. cardinales. Sessione I, quæ celebrata fuit 13 Decembris 1545, post sacros ritus et solemnem supplicationem decretum est, sacrum Tridentinum et generale concilium incipere et incœptum esse ad incrementum et exaltationem fidei et religionis christianæ, ad extirpationem hæresum, ad pacem et unionem Ecclesiæ, ad reformationem cleri et populi christiani, et ad repressionem hostium christiani nominis; lecta fuit admonitio legatorum Pontificis ad

(1) Bossuet, *Hist. des variations*, l. VI; Audin, *Hist. de la vie de Luther*, tom. II, c. 3.

(2) Audin, tom. II; Berault-Bercastel, *Hist. de l'Égl.* l. 59-62; A. Klein, *Hist. Ecl. christ.* tom. II, part. II.

patres et indicta sessio futura. Sessione II, 7 Januarii 1546, editum est decretum de modo vivendi aliisque in concilio et eo durante servandis. Sessione III, 4 Februarii, recitatum fuit symbolum Fidei, quo Romana omnesque ecclesiæ utuntur, tanquam principium, in quo omnes, qui fidem Christi profitentur, necessario conveniant. In his tribus sessionibus nihil magni momenti constitutum fuit, quia multi episcopi adhuc in itinere agebant, et eorum adventus expectabatur ad Fidei morumque sanctiones definiendas. Sessione IV, 8 Aprilis, edita sunt duo decreta, unum de Scripturis canonicis, alterum de editione et usu SS. Librorum : in priori declaravit concilium, se omnes libros utriusque Testamenti atque SS. traditiones pari pietatis affectu suscipere; deinde Libros SS. recensuit prout ii in Ecclesia catholica legi consueverant et in veteri Vulgata editione habebantur : in posteriori decreto ex omnibus versionibus latinis Vulgata declarata fuit authentica, et prohibitum, ne quis contra eum sensum, quem tenuit et tenet Ecclesia, aut contra unanimen Patrum consensum S. Scripturam interpretari audeat; item ne libri de rebus sacris sine nomine auctoris et approbatione Ordinarii imprimantur. Sessione V, 17 Junii, edita sunt duo decreta. quorum prius constans quinque anathematismis, definit doctrinam de peccato originali; posterius, quod est de reformatione, decernit de constituendo in ecclesiis lectore S. Scripturæ, de concionatoribus divini verbi et quæstoribus eleemosynariis. Sessione VI, 13 Januarii 1547, pariter duo decreta sancita sunt; prius continet 16 capita de justificatione, et 33 canones, quibus contrarii hæreticorum errores damnantur; posterius complectitur 5 capita de residentia prælatorum et beneficiatorum, de corrigendis ab Ordinario loci excessibus sæcularium clericorum et regularium extra monasteria degentium, de visitandis ecclesiis ab episcopis et aliis prælatis majoribus, de non exercendis pontificalibus aut conferendis sacris ordinibus ab episcopis in aliena diœcesi. Sessione VII, 3 Martii, primo conditi sunt 13 canones de sacramentis in genere, 14 de Baptismo et 3 de Confirmatione, quibus errores, catholicæ doctrinæ oppositi, cum anathemate reprobantur; dein editum est decretum reformationis, con-

tinens 15 capita, quæ ferme omnia ad beneficia spectant. Sessione VIII, 11 Martii, legati Pontificis propter contagiosum morbum, Tridenti grassantem, ex potestate sibi a Paulo III facta, concilium transtulerunt Bononiam. Hic duæ sessiones habitæ sunt, IX die 21 Aprilis et X die 2 Junii, sed propter multorum præsulum absentiam nihil in iis fuit definitum. Die vero 14 Septembris in congregatione generali sessio futura prorogata fuit ad beneplacitum sacri concilii. Paulo post prælati Bononia profecti sunt, et concilii continuatio quatuor annis suspensa (1).

25. Anno 1546 Lutherus, malorum, quibus Germania agitabatur, et quæ eamdem manebant, auctor, ad justii judicis tribunal evocatus fuit. Postquam 17 Februarii Islebiæ cum familiaribus suis largiter cœnasset, et facetiis pro more indulgisset, eadem nocte mortuus est (2).

Eodem anno pax, hætenus inter Catholicos et Protestantæ ægre servata, rupta est, et bellum inter imperatorem et fœderatos Schmalcaldicos exarsit, quod ab illis Schmalcaldicum dictum fuit. Ambo confœderatorum duces, Fridericus elector Saxoniae et Philippus lantgravius Hassiæ, ab imperatore capti sunt. Imperatoris victoria effecit, ut principes protestantes se minus alienos ab ineunda cum catholicis pace et a componendis dissidiis religiosis ostenderent. Cum concilii generalis continuatio esset suspensa, Carolus V, ne turbatus rerum status in Germania perduraret, anno 1548 in comitiis Augustanis proposuit formulam seu normam in Religionis negotio a Statibus imperii servandam usque ad plenam dissidiorum compositionem per generale concilium. Ea formula, dicta *Interim*, doctrinas controversas catholico sensu proponebat; supremam Romani Pontificis potestatem, cæremonias, festa, nominatim Corporis Christi, benedictiones, jejunia præscribebat; in favorem Protestantium sacerdotibus, qui uxorem duxerant, matrimonium, et laicis calicem eucharistici cum indulgebat. Verum formula ista Catholicis ac Protestantibus displicuit. Catholici eam reprobarunt, quod a principe

(1) Pallavicin. *Hist. concil. Trid.*; Labbe, tom. XIV, p. 726-92.

(2) Audin. *Hist. de la vie etc, de Luther*, tom. II, c. 32.

laico sine Ecclesiæ auctoritate esset præscripta, catholicam doctrinam haud satis assereret, novatoribus clericorum conjugia et communionem sub utraque specie permetteret, et nec episcopis suam jurisdictionem, nec ecclesiis sua bona restitueret. Protestantes fere ubique eidem formulæ, ceu maxima ex parte catholicæ, renitebantur. Theologi Wittenbergenses, quibus, mortuo Luthero, præsidebat Melanchthon, novam formulam interimisticam, dictam Lipsiensem, ediderunt, in qua statuebant, de rebus adiaphoris, seu quæ S. Scripturæ non adversarentur, non esse contendendum, sed eas observari posse, atque ex ipsis suis dogmatibus nonnulla temperaverunt. Alii vero theologi, præsertim Thuringiei, istam formulam reprobarunt; unde lis gravissima inter theologos lutheranos excitata est (1).

Anno vero 1551 Mauritius, dux et elector Saxonix, gratia Caroli V, quam sibi sua calliditate captarat, abusus, cum quibusdā principibus Germanicis et Henrico II rege Gallix, belli societatem clam iniit contra Carolum V, et anno sequente exercitum celeriter collectum duxit contra imperatorem, Cēniponte morantem, qui, nil tale suspicatus, ad fugam adactus est. Eodem tempore Henricus rex Gallix Lotharingiam armata manu invasit. Ferdinandus vero rex Hungariæ, frater Caroli V, Turcarum armis ubique succumbebat.

In his angustiis imperator ad indecoram pacem cum Protestantibus ineundam compulsus est. Primo quidem in transactione, anno 1552 Passavii facta, statutum est, ut abhinc pax esset Catholicos inter et Protestantes, in proximis comitiis solemniter firmanda et usque ad perfectam dissensionis religiosæ compositionem, vel, si ea effici non posset, perpetuo duratura. Demum anno 1555 in comitiis, Augustæ-Vindelicorum habitis, Protestantes votorum suorum compotes facti sunt. In iis enim statutum est, ut Confessionistæ, seu Confessionis Augustanæ addicti, æque ac Catholici plena religionis libertate et æqualibus juriis gauderent, bona ecclesiastica, hactenus occupata, retinerent, et ab episcoporum jurisdictione

(1) Cochlæus, *Comment. de actis et script. Lutheri*; Raynal. et Spondan. *Annal. eccl.*

essent immunes ; ut qui in statibus ecclesiasticis Confessioni Augustanæ nunc adhærebant, sive nobiles sive urbes sive aliæ communitates, ad eam deserendam non compellerentur ; ut in liberis imperii urbibus, in quibus hactenus utraque, vetus et nova, religio viguerat, is status perduraret (1). Hanc pacem, quæ ab urbe, in qua confecta est, Augustana dicitur, Protestantes appellant Religiosam, et velut libertatis suæ columnam prædicant.

26. In Anglia Henricus VIII in funesto schismate, quod excitavit, anno 1547 mortuus est. In testamento suo constituerat, ut sibi in regno succederet primo loco Eduardus, suus e Joanna Seymour filius, secundo Maria, filia sua e Catharina Aragonica, tertio Elisabetha, ex Anna Bolena suscepta. Secundum supremam hanc regis voluntatem regnum Angliæ et Hiberniæ accepit Eduardus VI, filius ejus novennis. Hujus avunculus Eduardus Seymour, dux Somersetanus, qui protectoris nomine supremum regimem occupavit una cum Cranmero archiepiscopo Cantuariensi, ecclesiam Anglicanam a schismate ad hæresim perduxit ; hic Lutheranorum, ille Sacramentariorum placita probabat, sed facile in novam religionem, ex utrisque conflata, consenserunt. Anno 1547 in comitiis seu curia regia sex articuli, sub Henrico VIII promulgati contra Lutheranorum doctrinam (2), abrogati sunt ; supplicium supremum decretum contra eos, qui regem Anglicanæ ecclesiæ caput esse negarent ; missæ privatæ interdictæ ; communio sub utraque specie præscripta. Anno sequente, reclamantibus multis episcopis, matrimonium clericis concessum est. Tunc etiam sacræ reliquiæ et imagines auctoritate publica sublatae sunt ; liturgia mutata ; usus linguae vernaculae in omnibus sacris functionibus præscriptus ; Calvinii doctrina de Eucharistia proposita ; altaria in mensas conversa ; extrema unctio et confirmatio, preces pro defunctis, crucis signa abrogata. Qui ab his novitatibus religiosi erant alieni, cathedris in scholis et suggestis in ecclesiis privati sunt, et in eorum loca intrusi pseudo-doctores ; qui

(1) Goldast. *Constitut. imper.* tom. II, p. 566.

(2) Vide p. 20.

se eisdem novitatibus opponebant, carceri mancipati sunt. Anno 1549 a multis rusticis, civibus et nobilibus, priorem religionis statum poscentibus. seditio excitata fuit, sed brevi suppressa. Hic fuit Religionis status in Anglia sub Eduardo VI, qui obiit anno 1553 (1).

27. Ad magnum sane Catholicorum solamen accidit, ut dum plures Europæ populi veram Christi fidem deserebant, ea ipsa in reliquis tribus orbis partibus latissime propagaretur. Supra diximus, qualiter occasione pervestigationum, quas Lusitani et Hispani in Africam, Asiam et Americam sæculo elapso et præsentē fecerunt, fides christiana in illas regiones illata fuerit (2). Inter missionarios, qui in occupatis ab Hispanis Americæ terris Evangelium prædicarunt, celebris est Bartholomæus de Las Casas, Hispalensis, Ordinis FF. Præd., qui ineunte hoc sæculo in Americam profectus, multis annis convertendis ad christianam religionem insularibus adlaboravit; nihil etiam omisit, ut illos a servitute, ad quam a gubernatoribus Hispanis redigebantur, liberaret. in quem finem iteratis vicibus oceanum pernavigavit, ut coram Hispaniæ rege insularium causam defenderet.

Postquam Hispani anno 1521 Mexicū, et deinde Peruviam, Chili, Paraguaia occuparunt, amplissimus campus evangelico missionariorum ardori patuit. Missionarii, qui præsertim assumebantur e clero regulari, neque labori neque incommodis pepercerunt, ut indigenas populos ab idolorum cultu, a superstitiosis ritibus, ab inculta vivendi ratione ad veri Dei cultum et ad christianam atque humanam vitæ disciplinam converterent. Jam anno 1524 in Mexico synodus celebrata legitur secundum formam canonicam, in qua polygamia aliaque vitia inter indigenas communiora fuerunt severe prohibita, et præter alia sive ad præparandos ad baptismum neophytos sive ad confirmandos in Fide baptizatos constituta, decretum est, ut viri baptismum petentes, uxores suas dimitterent, una excepta, quam ritu sacro ducerent. His missionibus reges Hispaniæ opem ferebant,

(1) Sanderus, *De schismate Angl.*

(2) Vide tom. II, p. 417.

et quum jam non solum ex Europæis, qui in illas terras transibant, sed ex Americanis etiam ecclesiastici cœtus fierent frequentiores, Paulus papa III, supplicante Carolo V, episcopatus et archiepiscopatus illic creavit.

Similiter in Brasilia aliisque Americæ terris, quas Lusitani subegerunt, virii religiosi ex Ordinibus S. Francisci et S. Dominici et e Societate Jesu, sub regis Lusitaniæ auspiciis conversioni insularium ad christianam fidem adlaborabant ardentem. At ibi etiam Religionis propagationi multa obstabant, præcipue indigenarum barbaries, eorum a Lusitanis aversio et mos de loco ad locum migrandi. Verumtamen apostolico missionariorum ardore et constantia factum est, ut numerus conversorum cœtusque christiani magis magisque augerentur, et anno 1551 in civitate Salvatoris, quam Joannes III rex Lusitaniæ condendam curarat, episcopatus sit erectus (1).

In Africanis quoque terris, quas Europæi vel occuparunt vel mercaturæ causa adibant, missionarii Evangelium annuntiarunt, sed cœtus seu ecclesias stabiles non condiderunt, si Congum et adjacens Angola excipiantur; cum in his Lusitani dominium quoddam supremum exercerent, missionarii ibi cœptam exeunte sæculo præcedente Evangelii prædicationem cum fructu prosecuti sunt (2).

In India latissime propagata fuit christiana fides a S. Francisco Xaverio. Jam ante ejus illuc adventum Evangelium in ea Indiæ parte insulisque Asiaticis, quas Lusitani occupaverant, fuerat prædicatum. Goæ, quæ erat Indiæ lusitanicæ metropolis, Franciscani ethnicis et Mahomedanis Evangelium annuntiarant eo successu, ut episcopi quoque constituti fuerint et seminarium Goæ erectum, in quo juvenes e diversis gentibus Indicis in christiana fide instruerentur, et ad apostolicum et sacerdotale munus inter suos obeundum formarentur. Præterea e gente Paravorum in littore Piscatorio ad

(1) Charlevoix, *Histoire de Saint-Domingue*; De Solis, *Histoire des conquêtes de Cortez*; Touron, *Histoire de l'Amérique*; Raynal, *Annal. eccl.*

(2) Cavazzi, *Descrizione dei tre regni, Congo, Matapa e Angola*; gallice versum a Labat sub titulo: *Relation historique de l'Ethiopie occidentale*.

orientalem plagam promontorii Commorini, quam Lusitani a tyrannide principis Mahomedani liberarant, viginti circiter hominum millia baptismum susceperant. Malacæ etiam et in aliis locis Peninsulæ, in quibus pariter Lusitani considebant, complures indigenarum ad christiana sacra transgressi fuerant (1).

28. S. Franciscus Xaverius, postulante Joanne III rege Lusitaniæ, a Paulo papa III et S. Ignatio Societatis Jesu fundatore, cum duobus sociis in Indiam destinatus, anno 1542 Goam pervenit. Postquam urbis hujus indigenis convertendis aliquandiu operam dedisset, eodem ipso anno transiit ad Paravos, ubi integram stirpem, quæ hactenus idolorum cultui pertinaciter adhæserat, ad veri Dei cultum perduxit. Post hæc Evangelii prædicationem continuavit felici cum successu inter Punicalenos in iisdem Indiæ meridionalis plagis. Anno 1543 in promontorio Commorino ingentem multitudinem ad Christum convertit. In regno Travancorensi e regis assensu Evangelium annuntiavit eo cum fructu, ut anno 1544 intra unum mensem decem circiter hominum millia ad suscipiendum baptismum permoverit. Anno sequente trajecit in Malacam, ubi Christianos ad fervorem et pietatem excitavit eorumque numerum auxit. Anno 1546 in insulis Molucensibus, Amboina et Ternate, integram gentem, admodum barbaram, divini verbi prædicatione emollivit et ad christiana sacra perduxit. Similiter anno 1548 regem Candyensem in insula Ceylana religioni christianæ conciliavit. Omnipotens Deus apostolicos ejus labores linguarum et miraculorum donis roborabat. Anno 1549 S. Franciscus navigavit in Japoniam, et primo quidem in provincia Saxumensi, permittente regulo, Evangelium annuntiavit eo eventu, ut intra paucos menses ultra ducentos Japonenses ad Christum converterit, inter quos erant duo sacerdotes seu bonzi, quos ad seminarium Goanum misit, ut idonei pro sua gente missionarii redderentur. Post aliquod tempus tumultu a bonzis concitato, Franciscus cum sociis suis transiit in provinciam Firandensem, in qua majori

(1) J. P. Maffei, *Hist. Ind. II. XII.*

etiam successu Fidem prædicavit. Anno 1551 petiit Meacum, totius Japoniæ metropolim, sed cum ibi nihil efficere potuisset, regressus est in urbem Amanguchi, in qua intra duos menses 500 Japonenses baptizavit. Post hæc ivit in regnum Bungum, ab ipso rege invitatus, ubi cum bonzi christianæ religionis propagationi resisterent, quod sapientes Sinenses eam nondum suscepissent, Franciscus consilium concepit tentandi Sinensium conversionem. Anno 1552 Sinas navigio petiit, sed antequam eas attingeret, in insula Sancino morbo correptus, eodem anno animam Deo reddidit, postquam decem annis propagandæ inter nationes Asiaticas Fidei operam indefessam dedisset. Ejus autem et sociorum, quos post eum S. Ignatius in Indiam destinavit, atque missionariorum, in seminario Goano formatorum, laboribus religio christiana in India ita propagata fuit, ut in pluribus urbibus, velut Cochini et Meliapuri, sedes episcopales, Goæ vero metropolitica sint erectæ (1).

29. Quum Paulus III die 10 Novembris 1549 obiisset, Sedes Apostolica propter diversas cardinalium sententias vacavit usque ad 8 Februarii 1550, qua electus fuit Joannes Maria de Monte. Aretinus, cardinalis episcopus Prænestinus, qui sibi nomen Julii III adscivit. Is concilii Tridentini celebrationem, quæ erat suspensa, instauravit; Anglos sub Maria regina, quæ post Eduardam VI regnum accepit, ad Ecclesiæ unionem reducere studuit; volumen, Thalmud nuncupatum, et hæreticorum libros legi prohibuit sub pœnis ecclesiasticis; Societatem Jesu confirmavit multisque privilegiis ornavit; Romæ clericorum Germanicorum collegium condidit, cui S. Ignatium præfecit; Ecclesiam rexit usque ad annum 1555 (2).

30. Julius III, postulante Carolo imperatore V, 14 Novembris 1550 Romæ bullam dedit, qua patriarchas, archiepiscopos, episcopos omnesque alios, qui de jure vel consuetudine vel privilegio conciliis generalibus interesse debent, Tridentum

(1) S. Franciscus Xaverius, *Epistolarum* II. V; H. Tursellinus, *Vita S. Francisci Xaverii*; J. P. Maffei, loc. citat.

(2) Raynal. et Spondan. ad an. 1550-55.

convocavit ad resumendum ibi 1 Maii 1551 generale concilium. Hac ipsa die sessio XI, quæ est prima sub Julio III, celebrata fuit, præsidentibus vice Pontificis Marcello Crescentio, cardinali presbytero, Sebastiano Pighino, archiepiscopo Sipontino, et Aloysio Lippomano, episcopo Veronensi. In ea sessione lecta est Pontificis bulla de resumendo concilio, hujusque instauratio approbata, deinde indicta fuit sessio futura. Sessione XII, 1 Septembris, concilium laudes Deo reddidit de archiepiscoporum electorum Moguntini et Trevirensis aliorumque inclytæ nationis Germanicæ episcoporum adventu, cumque plurimi alii episcopi expectarentur, sessionem prorogavit usque ad 11 Octobris. Qua quidem die in sessione XIII edita sunt duo decreta, quorum prius continet 8 capita de reali D. N. Jesu Christi in SS. Eucharistiæ sacramento præsentia, de institutione hujus sacramenti, de ejus excellentia, de transsubstantiatione, de cultu et veneratione hujus sacramenti, de ejus asservatione et ad infirmos delatione, de digna ejusdem perceptione et admirabili usu; deinde contrarii hæreticorum errores 11 canonibus cum anathemate damnantur; posterius decretum de reformatione complectitur 8 capita, præsertim de clericorum et episcoporum causis. Præterea cum Præstantes Germaniæ securum ad concilium accessum et liberam in eo audientiam postulassent, concilii patres, qui eorum adventum ante multos menses magno desiderio expectarant, omnibus et singulis universæ Germaniæ personis, cujusvis status et conditionis, securum accessum ad concilium et libertatem in eo conferendi, proponendi et tractandi decreverunt. Sessione XIV, 25 Novembris, primo 9 capitibus exposita fuit Ecclesiæ doctrina de necessitate et institutione sacramenti Pœnitentiæ, de illius a Baptismo differentia, de ejus partibus et fructu, de contritione, confessione, ministro et absolutione, de casuum reservatione, de necessitate, fructu et operibus satisfactionis; post quæ 3 capitibus declarata fuit doctrina de sacramento Extremæ unctionis, de illius institutione, effectu et ministro; hæreticorum vero errores contra catholicam de utroque sacramento doctrinam 19 canonibus damnati sunt. Deinde editum fuit decretum reformationis, continens 14 capita, quæ ad ini-

tiandos sacris ordinibus, clericorum habitum, beneficia ecclesiastica, jus patronatus aliaque spectant. Quum autem Status protestantici Germaniæ concilio supplicassent, ut decretorum de SS. Eucharistia publicationem differret usque ad theologorum suorum adventum, concilii patres sessionem XV, habitam 25 Januarii 1552, prorogarunt usque ad 19 Martii, et novum atque ampliorem saluum conductum omnibus ad concilium venturis concesserunt, confidentes fore ut Protestantes propediem advenirent seque decretis concilii subjicerent. Spes concilium fefellit. Sessione XVI, 28 Aprilis, cum propter enatum in Germania bellum episcopi plures Tridentum deseruissent, concilii celebratio ad bienium suspensa fuit, quæ suspensio decem prope annis duravit (1).

31. Anno 1555 die 23 Martii obiit Julius papa III, in cujus locum 9 Aprilis concordibus suffragiis electus est Marcellus II, Cervinus Politianus, prudentia, doctrina ac morum integritate spectatissimus. At communem lætitiā magnamque spem, quam electio ejus omnibus fecerat, abruptit præpropera mors, quam, apoplexia correptus, 30 Aprilis subiit. In ejus locum 23 Maii suffectus fuit Paulus IV, antea appellatus Joannes Petrus cardinalis Carafa, episcopus Theatinus, a quo clerici regulares, quorum cum S. Cajetano fuit institutor, Theatini cognominantur, ut supra diximus (2).

Hic Pontifex conservandæ et vindicandæ in toto orbe christiano orthodoxæ fidei summas curas impendit. In hunc finem ad diversos principes legationes misit; Congregationem S. Officii seu Inquisitionis, a Paulo III institutam, confirmavit et majori auctoritate donavit; elaborandum curavit indicem librorum prohibitorum seu perniciosorum, cujusvis argumenti vel auctoris essent, eosque sub pœna excommunicationis, ipso facto incurrendæ et Romano Pontifici reservatæ, privationis omnium munerum et perpetuæ infamiæ legi ac retineri vetuit. In India ecclesiam Goanam,

(1) Labbe, tom. XIV, p. 793-1133; Pallavicini. *Hist. Concil. Trid.*

(2) Vide p. 22.

hactenus Ulyssiponensis suffraganeam, dignitate et juribus metropolitice auxit; in Cochino aliisque urbibus episcopatus instituit et Goanæ metropoli subiecit. In Belgio, postulante Philippo II, qui anno 1555 patri suo Carolo V in Hispaniæ, Siciliæ et Belgii regnis successerat, 14 novos episcopatus superaddidit quatuor antiquis, Cameracensi, Ultrajectensi, Tornacensi et Atrebatensi; tres creavit metropoles, nimirum Mechliniensem, quam etiam primatiales voluit, cuique Antverpiensem, Gandavensem, Brugensem, Ipreensem, Ruremundensem et Buscoducensem; Cameracensem, cui Tornacensem, Atrebatensem, Audomarensensem et Namurcensem; Ultrajectensem, cui Harlemensem, Daventriensem, Leovardiensem, Groningensem et Middelburgensem episcopatus subiecit; jus nominandi ad eas sedes episcopos concessit Philippo regi ejusque successoribus. Ad reformandos mores et corrigendos abusus varias constitutiones edidit. Judæos, in Ecclesiæ ditione degentes, in secretis a Christianorum habitatione locis vivere et indumenti genere, quo dignoscerentur, uti jussit; adjecit præterea, ut unicam tantum in singulis civitatibus synagogam haberent, nutrices, ancillas aut famulos christianos non acciperent. Nepotes suos Carafas, insolentius Romæ agentes, urbe ejecit, lata in eosdem, si eam repeterent, perduellionis poena. Rexit Ecclesiam usque ad annum 1559. Quum in corrigendis abusibus quandoque severitate usus fuisset, improbi homines post ejus obitum statuam, ei in Capitolio positam, everterunt, quam anno 1708 Clemens XI restituit cum hac inscriptione :
 “ Paulo IV P. M. scelerum vindici integerrimo, catholicæ fidei acerrimo propugnatori (1). ”

32. Quousque protestanticum principium de S. Scriptura, rejectis traditione et auctoritate Ecclesiæ, ex se sola a quovis interpretanda, abducatur, hoc enatæ inter ipsos novatores factiones, præsertim Unitariorum, docuerunt. Hi principio illo utentes, textus sacros, hactenus de divinitate Christi et Spiritus S. intellectos, in alios sensus interpretati sunt et dogma catholicum de SS. Trinitate negarunt; quamquam

(1) Raynal. et Spondan. ad an. 1555-59.

cæterum in eo, quid esset Christus et Spiritus S., inter se admodum dissentirent. Ex illis princeps fuit Michael Servetus, anno 1509 Villænovæ in Aragonia natus, qui Galliæ, Germaniæ, Helvetiæ atque Italiæ regiones visitans, magna cum vehementia doctrinam de SS. Trinitate impugnavit. Viennæ in Gallia propterea in carcerem coniectus est. Quum inde elapsus, per Genevam se reciperet in Italiam, jussu Calvini, quocum antea de eadem doctrina disputaverat, interceptus, et a magistratu Genevensi propter hæreses et blasphemias igni damnatus est anno 1553. Similem sortem experti sunt aliquot alii ejusdem generis viri. Nonnulli inter quos fuit Ochini, quondam generalis Capucinorum vicarius, confugerunt in Poloniam, ubi sub rege Sigismundo Augusto major quam alibi religionis libertas vigeat. Illic plures in partes suas pertraxerent, qui postquam per aliquod tempus cæteris acatholicis, lutheranis et calvinistis, permixti fuissent, anno 1565 in conventu Petricoviensi se ab iis separarunt, et peculiarem abhinc cœtum efformarunt. Eodem tempore impiam hæresim in Transylvaniam intulit Blandrata medicus. Quamvis isti a diversis urbibus, in quibus cœtus habuerunt, diverse in Polonia appellati sint, ipsi tamen a primario suo dogmate de unica persona divina Unitarii dici maluerunt (1). Postea hanc hæresim magis propagatam videbimus a Fausto Socino, a cujus nomine sectarii dicti sunt Sociniani.

33. Vidimus supra, quis fuerit Religionis status in Anglia sub Eduardo rege VI (2). Cum is anno 1553 obiisset, regnum accepit Maria, Henrici VIII e Catharina Aragonica filia, quæ a matre in catholica religione educata, hanc in regno suo restituendam in primis curavit. Reginæ studiis in abolendis hæresi et schismate supremus regni senatus obsecutus est. Confestim episcopi et procures, Religionis causa exules vel carceribus detenti, restituti sunt; acatholicis potestas prædicandi librosque edendi adempta; omnes extranei, qui nec publicam personam gererent, nec regnicolarum juribus donati

(1) Raynal. *Annaï. eccl.*; Natal. Alex. H. E. *sec. XVI*, c. 2, a. 13.

(2) Videsis p. 38.

essent, regno exire jussi, qua occasione plura hæreticorum millia Angliam deseruerunt.

Julius papa III a Maria regina pro Anglis cum Sede Apostolica reconciliandis interpellatus, anno 1554 ad eam cum plena potestate legavit Reginaldum Polum, regia Anglorum familia oriundum, qui sub Henrico VIII patriam relinquere coactus, propter obsequia abhinc Apostolicæ Sedi præstita ad cardinalatus dignitatem fuerat evectus. Is in comitiis publicis nationi, per Ordines suos supplicanti et schisma ac hæresim abjicienti, solemnem absolutionem et reconciliationem cum Ecclesia impertivit; omnes leges, contra Religionem et Sedem Apostolicam latas, revocari mandavit; bonorum ecclesiasticorum possessores pro pacis et unionis bono promisit non fore inquietandos; episcopatus ab Henrico VIII erectos, sacras ordinationes tempore meri schismatis peractas, matrimonia contra leges ecclesiasticas inita, rata habuit; quæ omnia confirmavit Paulus papa IV.

Postquam in regni comitiis veteres contra hæreticos leges fuissent instauratæ, ab anno 1555 severius in sectarios animadversum est, etiam ignis supplicio, quod inter alios Cranmerus ceu perduellis et hæreticus subiit anno 1556. Hanc tamen severitatem non probavit cardinalis Polus, qui prinatiali ecclesiæ Cantuariensi præfectus, magna cum prudentia mala Religioni illata reparare, disciplinam in clero et populo instaurare, academias reformare, antiqua instituta et pias consuetudines restituere conatus est. Verum quo minus omnia ista Religioni priscum splendorem restituendi conamina plenum et stabilem effectum consequerentur, impedivit mors Mariæ reginæ et cardinalis Poli, qui ambo anno 1558 decesserunt (1).

34. In Gallia, non obstante Francisci regis I, episcoporum et S. Facultatis Parisiensis sollicitudine de conservanda Fidei integritate, lutheranæ et calvinianæ novitates progressum fecerunt. Anno 1547 Francisco I successit Henricus II, ejus filius, qui ad patris exemplum novitatum religiosarum

(1) Sander. *De schismate Angl.*

progressus edictis sat severis reprimere conatus est; illarum tamen sectatores continuo multiplicabantur. Profuit iis vicina Geneva, unde doctores et scripta affluebant; profuerunt etiam continua Henrici II cum regibus Angliæ et Hispaniæ bella, propter quæ edicta contra sectarios negligenter executioni mandabantur. Ex ipsis regni proceribus plures novitatibus religiosis adhæserunt, inter quos celeberrimos erant Antonius Borbonicus rex Navarræ, ejus frater Ludovicus princeps Condæus, Gasparus de Coligny præfectus classis navalis, ejusque frater Franciscus summus bellidux. Quamvis ab initio novatores in Gallia plerique sentirent cum Luthero, calviniana tamen placita prævaluerunt. Jam numero et viribus aucti, anno 1559 Parisiis synodum celebrarunt, in qua secundum Calvinii placita fidei confessionem et ecclesiasticam disciplinam composuerunt. Eodem anno obiit Henricus rex II.

Sub Francisco II, qui Henrico patri suo successit, principe juveni et infirmo, regimen maxima e parte fuit apud fratres Guisios, Franciscum ducem et Carolum cardinalem. Id ægre tulerunt principes Borbonici. Guisii pro studio, quo in religionem catholicam ferebantur, Hugonotis (hoc fuit Calvinistarum in Gallia nomen) sacros conventus severe interdixerunt. Anno 1560 plurimi nobiles Hugonoti, duce Ludovico principe Condæo, Ambaciæ conjurationem inierunt ad transferendum a Guisiis ad Borbonicos regimen et ad tutandam in universo regno novam religionem. Conjuratione detecta, multi ejus participes debitas pœnas luerunt; verumtamen, propter nimis auctum hæreticorum numerum, pœnæ contra eos ab hoc tempore mitigatæ fuerunt.

Francisco II, anno 1560 defuncto, successit Carolus IX, ejus frater minorennis, regni vero administrationem accepit regina mater, Catharina Medicea. Hæc administrationis conservationem ipsius Religionis protectioni anteponebat, utrique parti, Guisiis et Borbonicis, Catholicis ac Hugonotis, æque favere voluit. Posteriores patrociniis, quod sibi obtigerat, jam adeo insolescebant, ut non tantum publicos conventus sacros agerent, consistoria et synodos instituerent, sed et Catholicis ecclesias vi eriperent, sacras imagines et

cruces destruerent, clericos bonis et redditibus privarent, magistratus catholicos in locis, ubi prævalebant, deponerent, suosque iis substituerent. Anno 1561 regina mater, secundum novatorum consilia, ad procurandam in Religionis negotio concordiam solemne colloquium inter utramque partem Poissiaci habendum indixit. Ministri acatholici petierunt et impetrarunt, ut rex cum regina matre et regii sanguinis principibus colloquio præsideret, controversiæ ex sola Scriptura dirimerentur, et episcopi non ut iudices, sed ut collocutores in eo sederent. S. Facultas Parisiensis et alii plures colloquium ejusmodi ægre tulerunt, quod in eo ministris errores suos defendendi summa daretur libertas, unde in multorum animis dubia de catholicis dogmatibus nasci possent. Colloquium habitum fuit mense Septembri per plures dies. Adfuerunt, præter regiam familiam et proceres, 6 cardinales, 40 circiter episcopi et selecti doctores, 12 ministri acatholici cum 22 calvinianæ religionis deputatis. Inter theologos disputatores præcipui fuerunt Claudius Espenæus e parte Catholicorum, et Theodorus Beza ex parte Hugonotorum. Catholica veritas egregie quidem fuit vindicata, sed sectarii errores suos non abjecerunt; contra eosdem majori audacia propagarunt.

Anno 1562 regina mater edicto, quod a mense, quo conditum est, Januarium nuncupatum fuit, Hugonotis concessit, ut extra urbes sacros conventus habere possent. Ista reginæ indulgentia Catholicis graviter displicuit, neque Hugonotis, indies plura et æqualia cum illis jura poscentibus, satisfecit. Eodem anno 1562 Ludovicus Borbonicus, princeps Condæus, belli civilis classicum cecinit. Hugonoti, eo duce, Aurelianum, Rothomagum, Lugdunum, Turones aliasque plures urbes occuparunt, in quibus sacræ ædes eversæ et direptæ, imagines confractæ, Sanctorum sepulcra violata et reliquiæ exustæ sunt. Catholicorum duces erant Franciscus dux Guisius, Annas Montmorentius magister equitum et Antonius Borbonicus rex Navarræ, ex hugonoto catholicus. Multa prælia commissa fuerunt, inter quæ celebriora sunt Drocense anno 1562, San-Dionysianum 1567, Jarnacense et Moncontoriense 1569. His præliis victi quidem, non tamen domiti

fuerunt rebelles. Interim regina mater sæpius concordiam inter utramque partem componere tentavit. Plures pacis tractatus editi sunt, sed neutri parti iis fiebat satis. Anno 1570 novus pacis tractatus in regio concilio confectus est, qui S. Pium V pontificem et Catholicos multum contristavit. Per istum enim tractatum, præter præteritorum oblivionem, Calvinistis concessa sunt liberum religionis suæ exercitium, iurium civilium cum Catholicis æqualitas, facultas omnibus muneribus publicis fungendi, et quatuor securitatis civitates, nimirum Rupella, Montalbanum, Cognacum et Charitæum (1).

Hugonotis Galliæ opem potentem tulit Joanna Albretia, regina Navarræ. quæ una cum conjuge suo Antonio Borbonico calvinianam religionem, relicta catholica, suscepit, sed mariti conversionem non est imitata; contra, filium suum Henricum, principem Benearniæ, ad hæresim amplectendam et bellum contra Catholicos Galliæ proseguendum excitavit, Benearnienses catholicos multis modis vexavit, sacerdotes et monachos eiecit, religionis catholicæ exercitium in omni Benearnia proscripsit, obiit anno 1572.

35. Interea Paulus IV die 18 Augusti 1559 decessit, et 26 Decembris summo cardinalium consensu pontifex creatus fuit Joannes Angelus Mediceus, Mediolanensis, presbyter cardinalis, qui sub nomine Pii IV Ecclesiam rexit usque ad annum 1565. Is concilium Tridentinum, per annos fere decem intermissum, instauravit data 29 Novembris 1560 bulla *Ad Ecclesiæ regimen*, qua illud in proximo Dominicæ Resurrectionis festo Tridenti resumendum indixit, omnes patriarchas, episcopos aliosque qui de jure aut consuetudine concilio interesse debent, ad illud evocavit; reges quoque et principes, etiam acatholicos, ad idem invitavit. Ferdinando I, cui Carolus V anno 1556 imperium cesserat, quique a septemviris receptus, anno 1558 Francofurti fuerat inauguratus, dignitatem imperialem confirmavit. Sigismundum regem et episcopos Poloniæ, in qua hæretici libere agebant, litteris excitavit, ut causam Fidei adversus novitates fortiter agerent. Maximilianum regem Bohemiæ, in Fide fluctuantem,

(1) Belcar, *Commentar.* l. 22-29; Fontanon, *Collect. edict.* tom. IV.

per doctissimum Hosium, episcopum Warmiensem, in ea confirmavit. In America, propagata latius catholica fide, novos episcopatus instituit, quos congruis subsidiis donavit Philippus II rex Hispaniæ. In Carafas, decessoris sui propinquos, ab ipso Paulo papa urbe ejectos, tanquam læsæ majestatis et perduellionis reos, severe animadvertit. Constitutiones varias pro curiæ et conclavis reformatione edidit (1).

36. Concilium Tridentinum ad diem festum Paschatis 1561 indictum, non nisi 18 Januarii 1562 fuit inchoatum. Hac die, præsidentibus Pii IV legatis, sessio XVII, celebrata fuit, qua declaratum est, concilium secundum bullam Pii IV, sublata quacumque suspensione, celebrari ad sedandas de Religione controversias, ad corrigendos depravatorum morum abusus et conciliandam Ecclesiæ veram et christianam pacem. Sessione XVIII, 26 Februarii, ad avertenda mala, quæ e perniciosis libris oriuntur, delecti sunt patres, qui, quod de iis constituendum esset, ad concilium referrent. Præterea omnes a communione Ecclesiæ eberrantes ad concilium et reconciliationem invitati sunt, et publica securitas seu salvus conductus eisdem concessus. Sessio XIX, 14 Maii, prorogata fuit ad 4 Junii. Sessio XX, 4 Junii, pariter prorogata fuit ad 16 Julii, tum quod quorundam principum, etiam protestantium, legati magnusque episcoporum Galliæ numerus expectarentur, tum quod de reformationis objectis quæstiones amplæ essent exortæ. Sessione XXI, 16 Julii, duo edita sunt decreta; priori, quod continet 4 capita, declaratur, laicos et clericos non conficientes, non adstringi jure divino ad communionem sub utraque specie; Ecclesiam et gravibus et justis causis approbasse consuetudinem communicandi sub unica specie; totum et integrum Christum verumque sacramentum sumi sub qualibet specie, ac propterea nulla gratia necessaria ad salutem defraudari eos, qui unam speciem solam accipiunt; parvulos usu rationis carentes ad communionem sacramentalem non obligari. Errores huic doctrinæ oppositi 4 canonibus damnantur: Alterum decretum, quod est de

(1) Raynal. et Spondan. ad an. 1559-65.

reformatione, continet 9 capita, quibus mandatur, ut sacri ordines, dimissoriæ et testimoniales litteræ gratis conferantur; ordinandi habeant titulum beneficii aut patrimonii; beneficiati resideant; sacramenta a convenienti sacerdotum numero exhibeantur; imperitis rectoribus vicarii deputentur; in scandalo perseverantes beneficiis priventur; ecclesiæ, quæ reparari nequeunt, cum oneribus transferantur; commendata monasteria, in quibus non viget regularis observantia, et beneficia quæcumque quotannis ab Ordinario visitentur; indulgentiæ et gratiæ spirituales publicentur ab Ordinariis. Sessione XXII, 17 Septembris, editum est decretum dogmaticum de sacrificio Missæ, nimirum de ejus institutione, et quod sit propitiatorium pro vivis et defunctis, de missis in honorem Sanctorum, de canone missæ, de solemnibus missæ cæremoniis, de missa in qua solus sacerdos communicat, de aqua vino miscenda, de missa non celebranda passim lingua vulgari, de explicandis populo ejus mysteriis. Errores contrarii 9 canonibus damnantur. Accedit decretum de observandis et evitandis in celebratione missæ. Deinde pro reformatione editum est decretum continens 11 capita, nimirum de vita et honestate clericorum, de iis qui ad ecclesias cathedrales assumendi sunt, de quotidianis distributionibus, de iis qui vocem habent in capitulo, de dispensationibus extra Romanam curiam committendis episcopo, de circumspecta ultimarum voluntatum commutatione, de observando circa appellationes decreto Innocentii IV, de executione piarum dispositionum, de piorum locorum visitatione et administratione, de notariis, de occupatoribus bonorum ecclesiasticorum. Sessione XXIII, 15 Julii 1563, doctrina catholica de sacramento Ordinis, de ecclesiastica hierarchia et sacra ordinatione 4 capitibus exposita fuit, et errores contrarii 8 canonibus damnati. Deinde conditum est decretum reformationis continens 18 capita, in quibus rectorum ecclesiarum in residendo negligentia coercetur et animarum curæ providetur; præcipitur, ut præfecti ecclesiis intra tres menses consecrentur; episcopi extra ægritudinem per se sacros ordines conferant; decernitur, qui prima tonsura, qui sacris ordinibus sint initiandi; quæ ætas ad beneficium ecclesiasticum requi-

ratur; qui privilegio fori gaudeant; qualiter examinandi sint ordinandi; quomodo et a quo unusquisque promoveri debeat; quæ interstitia, ætas et alia præcepta in susceptione ordinum sint observanda; præscribuntur varia de approbatione Ordinarii pro audiendis confessionibus et de ratione erigendi seminaria. Sessione XXIV, 11 Novembris, 12 canonibus explicata fuit doctrina catholica de sacramento Matrimonii, et novatorum errores damnati. Accedit decretum de reformatione matrimonii, de ejus solemnitatibus, impedimentis, libertate, tempore clauso, de raptoribus, vagis, concubinariis. Sequitur decretum de reformatione continens 21 capita, scilicet de norma creandi episcopos et cardinales, de celebrandis synodis provincialibus et diocesanis, de visitatione dioceseon, de ratione prædicandi verbum Dei, de cognitione causarum, de episcoporum potestate in irregularitatum et suspensionum dispensatione et criminum absolutione, de poenitentiario in ecclesiis cathedralibus instituendo, de iis qui promovendi sunt ad dignitates et canonicatus ecclesiarum cathedralium, de modo consulendi tenuioribus ecclesiis cathedralibus et parochiis harumque circumscriptione, de ratione augendi tenues præbendas, de munere Capituli sede vacante, de modo conferendi beneficia et non retinendi plura, de nominando vicario pro parochia vacante et de forma examinandi parochos, de ratione tractandi causas ad forum ecclesiasticum pertinentes. Sessione XXV et ultima, cœpta 3 et absoluta 4 Decembris, exposita fuit Ecclesiæ doctrina de purgatorio, de invocatione, veneratione et reliquiis Sanctorum, et de sacris imaginibus. Deinde editum est decretum de reformatione regularium et monialium continens 22 capita, et aliud decretum de reformatione quod complectitur 21 capita. Postremo condita sunt decreta de indulgentiis, de delectu ciborum, jejuniis et diebus festis, de indice librorum prohibitorum, catechismo, breviario et missali, de loco oratorum, de recipiendis et observandis decretis concilii, de fine concilio imponendo et confirmatione petenda a Pontifice (1).

Ita concilium Tridentinum, 13 Decembris 1545 sub Paulo III

(1) Labbe, tom. XIV, p. 1134 et seq.; Pallavic. *Hist. concil. Trid.*

cœptum, 4 Decembris 1563 sub Pio IV terminatum est. Die 26 Januarii 1564 Pius IV in solemni cardinalium consistorio omnia et singula, quæ in concilio, tam sub decessoribus suis Paulo III et Julio III quam pontificatus sui tempore, decreta et definita fuerunt, apostolica auctoritate confirmavit, et ab omnibus Christi fidelibus recipi et inviolabiliter observari mandavit. De qua confirmatione idem Pontifex eadem die bullam promulgavit, præcipiens, ut concilii decreta ab omnibus observarentur, cavensque, ne quis sine Pontificis auctoritate ullos commentarios, glossas aut annotationes super eisdem decretis edere præsumeret. Altera bulla, edita 18 Julii, declaravit tempus, quo concilii decreta, ad reformationem et jus positivum dumtaxat spectantia, obligare inciperent. Præterea instituit Congregationem octo cardinalium, qui decreta concilii executioni mandanda curarent. Approbavit etiam Indicem librorum prohibitorum, a selectis patribus in concilio confectum (1).

Concilium Tridentinum, quantum ad Fidei definitiones spectat, ab omnibus ubique Catholicis unanimiter acceptatum est et tanquam norma credendorum habitum. Quantum ad ejus decreta de reformatione pertinet, ea etiam recepta et publicata sunt in Italia, Sicilia, Venetorum republica, Lusitania, Hispania, Belgio, in insulis subditis Lusitaniæ et Hispaniæ regibus, in catholicis Germaniæ regionibus et provinciis hæreditariis familiæ Austriacæ, in Polonia. In Gallia etiam pleraque in conciliis provincialibus recepta et promulgata fuerunt (2).

(1) Labbe, tom. XIV, p. 939-55.

De prelatibus Belgis et doctoribus Lovaniensibus, qui concilio Tridentino interfuerunt, legi meretur dissertatio, quæ inscripta est : *Mémoires sur la part que le clergé de Belgique et spécialement les docteurs de l'Université de Louvain, ont prise au concile de Trente. Par P. F. X. de Ram, recteur magnifique de l'Université cath. de Louvain, Bruxelles 1841, dans les Nouveaux Mémoires de l'Académie.*

(2) Conf. Pallavicini, opere cit. l. 24; L. Selvag. *Institut. canon.* tom. I, tit. IV de conciliis § 22. Pro Belgio videsis *Dissertationem de gemino opusculo circa jura Belgarum, quod c. P. Stockmans adscribitur*, ad finem opusculi inscripti, *Acta Z. B. Van Espen*, Mechlin. 1827; item, *Synodicon*

37. Biennio post concilium Tridentinum, scilicet 10 Decembris 1565, obiit Pius papa IV. In ejus locum 7 Januarii anni sequentis subrogatus fuit Michael Ghislerius, Insuber, Ordinis Præd., ex episcopo Nepesino et Sutрино archiepiscopus Montis-Regalis et R. E. cardinalis presbyter, qui nomen Pii V assumpsit. Hic Pontifex vitæ sanctitate, catholicæ religionis studio rebusque gestis claruit. Causam Carafarum. in quos Pius IV severe animadverterat, retractari jussit, et post diligentem illius discussionem eorum memoriam in integrum restituit. Curiam reformavit pravasque consuetudines sustulit. Judæos ex ecclesiastica ditioe, Roma et Ancona exceptis, discedere jussit. Omnem curam adhibuit, ut Tridentini concilii decreta ubique gentium reciperentur et executioni mandarentur. Catechismum e Tridentino decreto editum, Breviarium et Missale ex ejusdem concilii præscripto emendata, approbavit, cæteris prohibitis, quorum usus a prima institutione a Sede Apostolica vel legitima consuetudine 200 annorum non esset approbatus. Latinis sacerdotibus græco, et Græcis latino ritu sacrificare et divina officia peragere prohibuit. Constitutiones varias edidit de divino cultu, festorum observantia, monialium clausura, cambiis illicitis, aliis. Congregationum religiosarum reformationem promovit. Ordinem Humiliatorum, quorum emendationem tum ipse, tum S. Carolus Borromæus, illius protector, frustra tentarant, suppressit. Michaelis Baii propositiones, ut infra videbimus, damnavit. Mariam reginam Scotiæ paterno coluit affectu; Elisabetham vero reginam Angliæ anathemate perculit. Equitibus Melitensibus, a Turcis ad angustias redactis, auxilia suppeditavit (1). Bellum

Belgicum cura P. F. X. de Ram, tom. I, p. 3-28. Pro Gallia legesis Dissertation sur la réception du concile de Trente dans l'Église de France, par l'abbé Boyer, dans son Examen du pouvoir législatif de l'Église sur le mariage, Paris, 1817; item, Exposition de la conduite tenue par le clergé de France relativement à l'acceptation des décrets de discipline du concile de Trente, dans l'Echo des vrais principes, tom. II, p. 397.

(1) Equites Hospitalarii S. Joannis anno 1522 ex insula Rhodo a Solimano II ejecti, a Carolo V acceperant insulam Melitam, unde Melitense dicti sunt.

sacrum contra Turcas excitavit, de quibus anno 1571 insignis victoria ad Echinidas insulas a Christianis relata est. Carolum IX, regem Galliae, adversus Calvinistas seu Hugonotos bellum gerentem, milite et pecunia juvit. In Americam et Indias apostolicam sollicitudinem explicuit lectissimosque Fidei praecones e Societate Jesu ad Japonenses et Sinenses destinavit. Tandem vitam pie et caste traductam. sanctissimo fine clausit 1 Maii 1572, a Clemente X Beatorum et a Clemente XI Sanctorum numero adscriptus (1).

38. In Anglia sub Maria regina catholicae religionis exercitia restituta vidimus (2). Verum illa anno 1558 sine liberis defuncta, Elisabetha, Henrici VIII ex Anna Bolena filia, regnum accepit, quae, proscripta catholica, novae religioni in Anglia stabiliendae 45 annos, quibus regnavit, consecravit. Artibus politicis instructa, quamvis a teneris in nova religione instituta, ab episcopo Carleolensi ritu catholico inaugurari voluit, solitum juramentum de fidei catholicae defensione, de privilegiorum et libertatum ecclesiasticarum conservatione praestitit, suamque inaugurationem Paulo papae IV significavit. Jam pridem Apostolicae Sedi infensa, magisque offensa responso Pontificis, questi, quod, non obstante natalium vitio, regnum occupasset, abolendae religioni catholicae manus adjecit.

Primo religionis seu cultuum libertatem subditis concessit, omnes acatholicos sub Maria prehensos dimisit exulesque revocavit. Anno 1559 regni comitia convocavit, in quibus cuncta Mariae reginae pro catholica religione acta et decreta abrogata sunt, novae religionis forma et liturgia, sub Eduardo VI introducta, restituta, Elisabetha ejusque successores pronuntiati supremi Ecclesiae gubernatores et plenissima in illa potestate instructi, quam etiam per vicarios a se delectos exercere possent. Elisabetha e potestate sibi ab Ordinibus facta et ex eorum consensu creavit sic dictum altum tribunal ecclesiasticum, maxime e laicis com-

(1) H. Catena, *Vita del gloriosissimo papa Pio V*; A. Gabutti, *De vita Pii V libri IV*; Bolland, *Acta SS*, 5 Maii.

(2) Videsis p. 45.

positum, episcopos, quod ei tanquam supremo Ecclesiæ capiti obedientiam jurare recusarent, custodiæ tradidit et paulo post deposuit, eorum sedes novis a se creatis dedit; novum credendorum symbolum, continens 39 articulos, anno 1562 in Londinensi synodo acceptandum curavit; liturgiam Eduardi VI confirmavit. Elisabethæ symbolum erat calviniano symbolo simillimum; verumtamen hierarchiam archiepiscoporum, episcoporum, presbyterorum et diaconorum, canonicatus, archidiaconatus et decanatus conservavit; retinuit etiam festa Domini, Apostolorum et aliorum aliquot Sanctorum, jejunia, sacra clericorum vestimenta, externa ecclesiæ ornamenta, organa, cantum ecclesiasticum aliosque nonnullos ritus catholicos; imo sacras imagines et clericorum coelibatum aliquandiu conservavit, postea tamen in his communi novatorum desiderio cessit. Hanc religionis normam Elisabetha omnibus suis subditis obtrusit; in illos vero, qui avitæ religioni inhærebant, munerum ademptione, multis, carceribus, exilio, cruciatibus animadvertit; atque his mediis maximam Anglorum partem ad novam religionem adegit.

Quum ea omnia audivisset S. Pius V, 25 Februarii 1570 bullam promulgavit *Regnans in excelsis*, in qua declaravit, Elisabetham esse hæreticam et prætenso regno Anglicani jure (erat quippe spuria) privatam, subditos omni obsequii et fidei debito solutos, eos vero, qui hæreticis illius innovationibus adhærebant, anathematis sententiam incurrisse et ab Ecclesiæ unitate esse præcisos. Id Elisabethæ furorem in Catholicos auxit. Multi Catholici e clericorum, monachorum, nobilium aliorumque statu et conditione, præclara christianæ constantiæ specimina dederunt; plures patres Jesuitæ, qui, Religioni suppetias laturo, in Angliam transierant, suppliciis necati sunt, et non vulgaria tantum supplicia, sed cruciatus, solis tyrannorum temporibus usitati, contra Catholicos exerciti fuerunt (1).

39. Cæterum inter ipsos acatholicos in Anglia scissio

(1) Sanderi continuator, *De schismate Angl.*; G. Cambden, *Annal. Brittan.*

gravis orta est. Illi quippe, qui regnante Maria patriam reliquerant, et in Helvetia et alibi Calvinistarum placita adoptaverant, nunc in Angliam reduces, formam religionis et ecclesiæ, ab Elisabetha inductam, improbabant, quod multa ex hierarchia, liturgia et disciplina catholica retinisset; doctrinæ calvinianæ strictius inhærentes, religionem ab illis inquinamentis purgandam esse contendebant; unde Puritani dicti sunt, et quia sacris, publica auctoritate introductis, se non conformabant, regimenque ecclesiasticum e solis presbyteris compositum vellent, etiam Nonconformistæ et Presbyteriani appellati sunt. Elisabetha eos, quod sacra a se introducta negligenter et separatos conventus agerent, primo multæ subiecit, deinde prædicationis officio interdixit, carceris et exilii poenas contra eosdem decrevit, quosdam morte affecit. Sed his omnibus illi ad unionem cum ecclesia dominante adduci non potuerunt; contra, dissidium, odium, postea etiam bellum illos inter et Episcopales seu Anglicanos aucta sunt (1).

40. Eodem tempore, quo Elisabetha novam religionem in Anglia stabilivit, antiqua religio catholica e vicina Scotia eliminata fuit. In hanc terram anno circiter 1524 novarum doctrinarum rumor maxime ex Anglia pervenit. Eas propagare studuit Patricius Hamilton, abbas Fermensis, anno 1528 supplicio hæreticis destinato affectus. Verumtamen seminatæ ab eo novitates multi e clero inferiori, deinde etiam laici nobiles et viri litterati susceperunt. Quapropter David Beaton, archiepiscopus ecclesiæ primatialis, a S. Andrea compellatæ, cum cæteris episcopis Jacobum regem V ad certum inquisitionis genus instituendum promovit. Jacobo rege anno 1542 defuncto, nova religio majora incrementa cepit, quamvis Jacobus Hamilton, qui, Maria Stuarta, regis filia et hærede, adhuc infante, regnum administrabat, una cum Beatone archiepiscopo, sectariorum conaminibus resisteret. Anno 1545 sectariorum machinationibus Jacobus Hamilton regni procurationem reginæ matri, Mariæ Lotharingiæ, cedere coactus fuit. Ex hoc tempore calvinianæ doctrinæ

(1) Pluquet, *Diction. des hérés.* art. *Angleterre et Presbytériens.*

sectatores, numero et viribus Catholicos superantes, sacros conventus palam egerunt, hæreseos causa exules revocarunt, contra religionem catholicam summa cum vehementia declamarunt, in Sanctorum et Christi crucifixi imagines, reliquias ipsosque sacerdotes frequenter violentas manus iniecerunt. Anno 1559 prædicante et instigante Joanne Knox, sacerdote apostata, in pluribus urbibus et in ipsa metropoli Edinburgo altaria, imagines, ornamenta ecclesiarum destructa, monasteria cum suis thesauris direpta, clerici, monachi aliique pessime habiti sunt. Quum Maria regni procuratrix his violentiis se opponeret, dignitate sua fuit exuta. Anno 1560 regni Ordines congregati confessionem fidei, sibi a novatoribus oblatam, approbarunt, religionis catholicæ exercitium, abrogarunt, contra eos, qui ter missæ interfuisent, extremum supplicium, et contra illos, qui cum R. Pontifice communicassent, proscriptionem et exilium statuerunt.

Maria Stuarta Scotiæ regina nupserat Francisco II, Henrici II regis Galliæ filio et anno 1559 successori. Anno 1561 post Francisci mortem Maria Stuarta in Scotiam rediit nupsitque Henrico cognato suo. Verum ne quidem permiserunt hæretici, ut in domestico reginæ sacello missa celebraretur; Mariam continuis opprobriis satiarunt, et cum eandem ad novam religionem suscipiendam perducere non possent, anno 1567 necis mariti sui falso accusatam deposuerunt, custodiæ tradiderunt, Jacobum VI, ejus filium, anno uno natum, regem crearunt, regniq[ue] administrationem dederunt Jacobo comiti Morraeo, reginæ fratri spurio et hæretico fanaticissimo. Maria Stuarta e custodia egressa, armis jura sua vindicare tentavit; sed superata, anno 1568 confugit in Angliam, ubi sub hæretica Elisabetha octodecim annis in custodia detenta, anno 1587, variis criminibus ei suppositis, capite plexa fuit (1).

(1) G. Stuart, *Apologie de Marie Stuart*; M. de Sevelinges, *Histoire de Marie Stuart*; item opuscula, *Martyre de la reine d'Écosse, douairière de France*, Edimbourg. in-8, et *Recherches hist. et crit. sur les preuves de l'accusation intentée contre Marie Stuart*, Paris 1772 in-12.

Abrogata catholicæ religionis in Scotia professione, nova religio ubique secundum mentem formamque Calvinii et Puritanorum seu Presbyterianorum introducta fuit (1).

41. In Germania Lutherani post pacem Augustanam sacra sua libere exercuerunt (2). Ferdinandus I, qui post fratris sui Caroli V abdicationem usque ad 1564 imperio potitus est, ejusque successor Maximilianus II, qui imperavit usque ad 1576, pacis studio novæ religionis exercitium, quod impedire metuebant, tolerarunt. Protestantes horum principum indulgentia usi sunt ad religionem suam propagandam, etiam in iis civitatibus, quæ hactenus fidem catholicam conservarant. Viennæ et in aliis Austriæ urbibus conventus suos celebrarunt, multosque in sectam suam pertraxerunt. At Rudolphus II, qui post Maximiliani obitum ab anno 1576 usque ad 1612 imperavit, novæ religionis progressus in Austria cohibuit, prædicatores hæreticos e Vienna aliisque urbibus exire jussit, conventus sacros hæreticorum prohibuit, neminem inter cives suscipi præcepit, nisi perseverantiam in catholica religione promitteret, in Universitate Viennensi nullum ad gradus academicos promoveri voluit, nisi fidem catholicam professum. His aliisque mediis Rudolphus Protestantium progressus in Austria cohibuit (3).

In Belgio etiam sub Carolo V, non obstantibus hujus principis edictis, Protestantes multorum fidem corruperant. Philippus II, qui anno 1555 patri suo Carolo V in Hispania, Sicilia et Belgio successit, nullam hæresim in terris suis tolerans, mox patris sui leges contra sectarios in Belgio instauravit. Nihilominus eorum numerus continuo augebatur. Ex eorum cum vicinis Galliæ Hugonotis seu Calvinistis relatione factum est, ut plerique a Lutheranismus ad Calvinii placita deflexerint. Philippus, ad tutandam Religionem contra sectariorum progressus, anno 1559 ex auctoritate

(1) G. Stuart, *Histoire de la réformation en Écosse*; item, *Histoire de l'Écosse depuis la réformation jusqu'à la mort de la reine Marie*, Londres 1786.

(2) Videsis p. 36.

(3) Raupach, *Evangelisches Oesterreich*.

(4) Videsis p. 44.

Pauli papæ IV quatuordecim novos episcopatus in Belgio erexit (1). Eodem anno provinciarum Belgicarum procuracionem commisit sorori suæ Margaritæ, quæ Octavio duci Parmensi nupserat. Hoc ægerrime tulerunt Guilielmus princeps Arausicanus, Hollandiæ ac Zeelandiæ præfectus, et comes de Egmond, Flandriæ præfectus, qui ipsi procuracionem Belgii ambiebant. Illi, plerisque ex ordine nobilium in partes suas pertractis, anno 1565 Belgas ad rebellionem adversus Philippum II excitarunt. Sectarii, maxime Calvinistæ, in Belgium accurrentes, in Flandria, Artesia, Brabantia aliisque provinciis populum contra religionem catholicam quasi idololatricam excitarunt, barbarica ferocia ecclesias et monasteria diripuerunt, altaria et imagines sacras destruxerunt, et sacros suos conventus in plures urbes introduxerunt.

Philippus II de statu provinciarum Belgicarum litteris Margaritæ procuratricis certior factus, anno 1567 ducem Albanum cum copioso exercitu ad eas destinavit. Princeps Arausicanus et alii multi ad adventum ducis Albani, cujus severam indolem noverant, aufugerunt. Reipsa dux Albæ ad domandos rebelles severitate usus est; comites de Egmond et de Hornes aliosque ad cæterorum terrorem Bruxellis capitis supplicio affici jussit; rebelles, e provinciis meridionalibus fugatos, usque in septentrionales insecutus est; anno 1572 Harlemum, quod erat præcipuum illorum propugnaculum, expugnavit. Verum anno 1573, quum Belgæ durum ducis Albani imperium ægre ferrent, Philippus II eum in Hispaniam revocavit (1).

Porro in cunctis provinciis, præsertim in Hollandia, Zeelandia et Geldria, in quibus sectarii prævaluerunt, hi Catholicorum sacra perturbarunt, eorum ecclesias deprædati sunt, alias suæ religioni, nempe calvinianæ, addixerunt, monasteria destruxerunt, bona occuparunt, pluresque Catholicos, præsertim sacerdotes et monachos, suppliciis affecerunt. Notissima est historia 19 martyrum Gorcomiensium,

(1) De Gerlache, *Histoire du royaume des Pays-Bas*, tom. I, Introduction.

qui propter confessam constanter fidem de reali Christi præsentia in SS. Eucharistia et de primatu Romani Pontificis, anno 1572 horrendis suppliciis necati fuerunt (1).

42. Interea magnæ animorum contentioni in theologicis Belgii scholis causam dedit Michael Bajus seu De Bay, Melini anno 1513 natus, in Universitate Lovaniensi anni 1550 S. Theologiæ doctor et anno sequente in eadem Universitate SS. Litterarum interpres creatus. Quum occasione recentiorum hæresum circa gratiam, liberum hominis arbitrium et bona opera, de his quæstionibus in scholis frequenter disceptaretur, Bajus easdem secundum S. Augustini mentem tractare sibi proposuit; sed Africani præsulis sententiis male intellectis, in varios errores impegit. Doctrinam suam in primis persuasit Joanni Hesselio, in eadem Universitate S. Theologiæ professori. Cum ambo hi doctores essent ingenio morumque probitate conspicui, multi scholastici et alii sententias eorum probarunt. Contra Ruardus Tapperus, Judocus Ravesteyn aliique doctores Lovanienses ab initio iis obstiterunt. Anno 1560 S. Facultas Parisiensis 18 propositiones ex Baji doctrina exceptas proscripsit. Adversus hanc censuram Bajus edidit doctrinæ suæ apologiam, et acrius inter ejus patronos et adversarios disceptatum est. Archiepiscopus Mechliniensis De Granvelle, propter Baji et Hesselii eruditionem et probitatem, prudentia et moderatione utendum esse ratus, utrique parti silentium præscripsit, et cum cardinali legato Commendonio egit, ut Bajus et Hesselius cum aliis theologis ad concilium Tridentinum destinarentur, tum ut ibidem virorum doctorum colloquiis a sententiis suis revocarentur, tum ut disceptationes in Belgio sopirentur. Cum vero in ultima concilii Tridentini periodo, cui Bajus et Hesselius interfuerunt, questiones, ad eorum sententias spectantes, non fuerint agitatae, et prudentiæ sit, bellorum cum externis tempore, domesticos pacare, Baji doctrina in concilio non fuit discussa. Quapropter post illorum reditum contentiones in scholis recruderunt.

(1) G. Estius, *Historia martyrum Gorcomiensium*, Duaci 1603 in-8; Bolland. *Acta SS.* tom. II Jul. p. 736.

Anno 1567 Pius papa V ad cardinalem De Granvelle, archiepiscopum Mechliniensem, Bullam dedit, in qua 79 propositiones, e scriptis Baji exceptas et Romam delatas, damnavit. Inter illas propositiones præcipuæ sunt hæ : 19, " opera catechumenorum, ut fides et pœnitentia, ante remissionem peccatorum facta, sunt vitæ æternæ merita "; 26, " omnia opera infidelium sunt peccata "; 27, " integritas primæ creationis non fuit indebita humanæ naturæ exaltatio, sed naturalis ejus conditio "; 28, " liberum arbitrium sine gratiæ Dei auxilio non nisi ad peccatum valet "; 38, omnis amor creaturæ rationalis aut vitiosa est cupiditas, qua mundus diligitur, aut laudabilis illa charitas, qua per Spiritum S. in corde diffusa, Deus amatur "; 39, " quod voluntarie fit, etiamsi necessario fiat, libere tamen fit "; 41, " is libertatis modus, qui est a necessitate, sub libertatis nomine non reperitur in Scripturis, sed solum nomen libertatis a peccato "; 66, " sola violentia repugnat libertati hominis naturali "; 67, " homo peccat etiam damnabiliter in eo quod necessario facit. "

S. Facultas Lovaniensis bullam Pontificis reverenter suscepit. Bajus primo tergiversatus, dein anno 1570 eidem subscripsit. J. Hesselius jam anno 1566 Lovanii obierat. Verum non omnes Baji fautores ejus submissionis exemplum secuti sunt; alii pontificiæ bullæ authenticam in dubium vocarunt, alii eam supposititiam, alii subreptitiam esse contenderunt; unde sopitæ vix disceptationes recruderunt. Quapropter Gregorius XIII anno 1579 alteram bullam per Franciscum Toletum, S. J. presbyterum postea R. E. cardinalem, ad Universitatem Lovaniensem dedit, qua decessoris sui bullam authenticam declaravit confirmavitque. Gregorii XIII bullam solemniter susceperunt Universitatis Lovaniensis doctores et ipse Bajus, qui tanta cum submissione errores suos damnavit, ut Toletus diceret : *Fateor et fatebor, nihil me vidisse Bajo doctius, nihil Bajo humilius*. Bajus in hac submissione usque ad obitum (1589) perseveravit (1). Bajanismum ita proscriptum,

(1) Pallavicini, *Hist. concil. Trid.* l. XV, c. 7, et l. XXI, c. 7; Foppens, *Bibliotheca Belgica*, tom. II, p. 658 et 888; Duchesne, *Histoire du Baianisme*, Douai 1731 in-4.

postmodum in Jansenismum fuisse transfusum videbimus.

43. Iisdem quibus M. Bajus et J. Hesselius (1) temporibus floruerunt scriptores qui sequuntur. Judocus Ravesteyn, Tiletanus, doctor Lovaniensis, scripsit præter alia apologiam decretorum concilii Tridentini de sacramentis (2). Claudius Espencæus, doctor Parisiensis, reliquit commentarios in Epistolas S. Pauli ad Timotheum et Titum, pluresque tractatus de rebus Fidei (3). Andreàs Masius, Bruxellensis, græce, hebraice et syriace peritus, edidit commentarium in librum Josue (4), dictionarium (5), et grammaticam linguæ syriacæ (6). Cornelius Jansen seu Jansenius, Hulstensis, doctor Lovaniensis et primus episcopus Gandavensis, scripsit Concordiam Evangelicam et commentarios in plures S. Scripturæ libros. Bartholomæus Carranza, Navarrus, Ord. Præd., et archiepiscopus Toletanus, propter hæreseos suspicionem aliquandiu custodiæ mancipatus dein absolutus, collegit Summam conciliorum et Romanorum Pontificum a S. Petro usque ad Julium III (7), et tractatum de residentia (8). Didacus Covarruvias, episcopus Segobiensis, S. Theologiæ, juris et litterarum peritus, cujus plura exstant opera (9). Laurentius Surius, Ord. Carthusiani, inter alia reliquit collectionem conciliorum (10) et Vitas Sanctorum (11). Stanislaus Hosius, Cracoviensis, episcopus Warmiensis et R. E. cardinalis, multa scripsit, inter quæ eminent Confessio catholica fidei chris-

(1) Opera M. Baji a Quesnel et Gerberon collecta et edita anno 1696, Romæ anno 1697 damnata sunt. Hesselius reliquit commentarios in Evangelium S. Matthæi, in Epistolam I ad Timotheum, in II S. Petri et in I S. Joannis, item catechismum et tractatus plures de controversiis.

(2) Colon. 1607 in-12.

(3) Paris 1619 in-fol.

(4) Antverp. 1574 in-fol.

(5) Ibid. 1571 in-fol.

(6) Ibid. 1571 in-fol.

(7) 1681 in-4.

(8) Venet. 1547 in-4.

(9) Genevæ 1762, 5 vol. in-fol.

(10) Colon. 1567, 4 vol. in-fol.

(11) Ibid. 1617, 6 vol. in-fol.

tianæ, tractatus de communione sub utraque specie, de sacerdotum conjugio, de missa in lingua vulgari (1).

44. Eruditione pariter ac vitæ sanctitate floruit S. Carolus Borromæus, qui anno 1538 in arce Aronæ nobili genere natus, a teneris insignem pietatem cum litterarum et scientiarum studio conjunxit; clericali militiæ adscriptus, anno ætatis suæ vigesimo tertio a Pio IV cardinalis archiepiscopus Mediolanensis creatus fuit. Vix dici potest, quanta sollicitudine et quanto Ecclesiæ bono omnes vigilantissimi pastoris partes expleverit. Resumendo et absolvendo Tridentino concilio potentem operam præstitit, illius decreta executioni mandavit, et secundum ea cleri, populi et regularium mores atque disciplinam emendavit, celebratis in hunc finem sex provincialibus et undecim diœcesanis synodis. Seminaria clericorum, studiorum collegia, monasteria, pauperum et orphanorum domicilia erexit. Animarum saluti constanter intentus, a concionibus in ecclesia sua faciendis non destitit. Pœnitentia admirabili et liberalitate ac charitate effusissima claruit, maxime dum pestis Mediolani grassabatur. Multa scripsit, ad instructionem episcoporum præsertim ac parochorum utilissima. Tandem magnis pro Ecclesia laboribus perfunctus, anno 1584 in cœlum migravit (2).

45. In Oriente Turcarum imperio ab anno 1520 usque ad 1566 potitus est Solimanus II. Is reliquiis Mamalucorum in Ægypto deletis pactisque cum rege Persarum induciis, arma vertit in Christianos. Anno 1521 Belgradum seu Albam-græcam expugnavit, et anno sequente Equites Hierosolymitanos ad deditionem Rhodi compulit. Quadriennio post commisso apud Amantiam (Mohatz) in Hungaria prælio, magnam Hungarorum stragem edidit, et anno 1529 Budam Hungariæ metropolim expugnavit. Inde Vindobonam usque venit eamque obsedit; sed post viginti dies obsidionem solvere coactus est. Posthæc expeditionem suscepit contra Persas. Deinde anno 1565 Melitam insulam, a Carolo V Equitibus Hierosolymitanis concessam, oppugnavit, sed ab illis reiectus fuit.

(1) Colon. 1584 in-fol. et alibi sæpe.

(2) Vitam ejus scripserunt A. Valerio, C. Bascape et P. Giussano, auctores æquales. Opera edita sunt mediolani, 1747, 5 vol. in-fol.

Anno sequente insulam Chium in mari Ægeο, Genuensibus subditam, occupavit, et eodem anno dum Sigethum, firmissimum Hungariæ oppidum, obsideret, apoplexia exstinctus est. Eum excepit Selimus II filius, qui anno 1567 cum Maximiliano imperatore II inducias octo annorum pepigit, et pacem a patre cum Venetis initam confirmavit. Verum anno 1570; spretis pactionibus, bellum Venetis intulit, insulam Cyprum iis subditam occupavit grandemque stragem edidit.

At Pius papa V cum Philippo II rege Hispaniæ et Vene-
torum senatu ingentem classem instruxit, quæ duce Joanne Austriaco adversus Turcas movit, et anno 1571 ad Naupactum prope Echinadas insulas, non sine præsentissimo Dei auxilio, insignem et a sæculis inauditam victoriam de Turcis retulit; universa fere hostium classis in Christianorum potestatem venit, Turcarum prope 25 millia cum duce suo cæsa, 10 millia capta, et Mancipiorum christianorum plusquam 15 millia libertati reddita sunt.

SS. Pontifex hanc victoriam Deiparæ Virgini acceptam referens, instituit commemorationem S. Mariæ de Victoria quotannis 7 Octobris recolendam, ejusdemque Virginis litaniiis addidit has voces : Auxilium Christianorum. Gregorius XIII in ejusdem victoriæ memoriam instituit festum S. Rosarii celebrandum prima dominica Octobris in singulis ecclesiis, in quibus esset altare Rosarii, quod festum postea Clemens XI ad universam Ecclesiam extendit (1).

46. Anno sequente 1 Maii obiit SS. pontifex Pius V, et 13 ejusdem mensis concordibus 52 cardinalium suffragiis in ejus locum electus fuit Hugo Boncompagnus, Bononiensis, presbyter cardinalis, qui sub Gregorii XIII nomine Ecclesiam gubernavit usque ad annum 1585. Is a pontificatus sui initio principes christianos hortatus est ad proseguendum bellum adversus Turcas; sed obsteterunt principum discordia atque cunctatio.

Idem Pontifex Henricum III regem Galliæ adversus per-
duelles Hugonotos seu Calvinistas milite et pecunia juvit, et cleri proceribus potestatem dedit alienandi etiam ecclesiarum

(1) Gabut. et Catena, in *Vita SS. Pii V.*

bona immobilia, si id ad prosequendum pro Fidei couservatione contra sectarios bellum esset necessarium. Ad propagandam in Japonia Fidem, novos in eam præcones e Societate Jesu destinavit. Honorifice excepit oratores regum Japonensium, obedientiæ erga Apostolicam Sedem testimonia deferentes. Excepit pariter legatos Maronitarum, patriarchæ sui confirmationem postulantes, et cum iis aliquot e Societate Jesu viros ad montem Libanum legavit, qui Maronitas recte instituerent. Maximo rei christianæ emolumento Romæ pro Maronitis, Græcis, Anglis aliisque nationibus collegia erexit et annuis redditibus dotavit. Romanum collegium Societatis Jesu, omnium gentium et nationum seminarium, fundavit magnisque beneficiis ac privilegiis auxit. Alia in aliis christiani orbis regionibus, etiam apud Indos, collegia et seminaria excitanda curavit et liberaliter juit. Optatam diu sæpiusque tentatam calendarii ecclesiastici correctionem opera insignium astronomorum et mathematicorum, præsertim Aloysii Lili, feliciter absolvit et anno 1582 publici juris fecit. Opera selectorum juris peritorum inchoatam sub decessoribus suis Decreti Gratianæi totiusque Corporis juris canonici emendationem curavit. Præterea novæ et correctæ SS. Bibliorum editioni, quam secundum concilii Tridentini decretum Pius IV et S. Pius V susceperant, animum adjecit, varios cōdices Mss. e diversis regionibus conquiri jussit, et congregationem virorum, linguarum peritia et theologicis scientiis insignium, ad id opus instituit, sed quominus hoc perficeret, mors impedivit (1).

47. His temporibus monastica disciplina tum per reformationis decreta in concilio Tridentino edita, tum per novos Ordines religiosos refluoruit.

In primis S. Petrus de Alcantara, in Hispania nobilibus parentibus natus anno 1499, ab ineunte ætate sanctitatis semitam secutus, deinde Ordinem FF. Minorum ingressus, omnium virtutum exemplar fuit; divina ope et apostolica auctoritate fretus, S. Francisci Institutum ad primævam formam revocare studuit, et anno 1555 juxta Pedrosam Palenciæ

(1) Spondan. ad an. 1572-85; Ciacón. *Vitæ RR. Pontif.*

cœnobio extracto, Ordinis reformationem incepit, quæ brevi in multis Hispaniæ et aliarum regionum monasteriis fuit suscepta. Obiit Petrus de Alcantara anno 1562, postea a Gregorio XV in Beatorum et a Clemente IX in Sanctorum album relatus (1).

Reformationi inter Augustinianos eremitas occasionem dederunt octo hujus Ordinis missionarii in Hispania, qui anno 1533 in Mexicum profecturi, nudipedium et vestem e lana grossiori confectam adoptarunt. Eorum exemplum mox plures secuti, alias austeritates prioribus addiderunt, quas cum cæteri non susciperent, illi, facta separatione, novam Augustinianorum congregationem in Hispania constituerunt, anno 1585 a Sixto V approbatam, cujus membra Augustiniani discalceati nominari consueverunt (2).

Similem reformationem, in majori abstinencia, rigidiori jejunio, viliori vestitu, flagellatione, frequentioribus precibus consistentem, inter Carmelitas effecit S. Theresia, anno 1515 Abulæ in Castella nobili genere nata et anno ætatis suæ vigesimo Ordinem monialium Carmelitarum ingressa. Hæc sororum suarum disciplinam a regula in multis degenerem dolens, cum omnes non posset, aliquot saltem melioris indolis permovit, ut in proprium cœnobium, quod extruxit, secum secederent, ibique secundum regulæ rigorem viverent. Quam reformationem, a cæteris oppugnatam, cum Pius IV anno 1562 approbasset, plura alia ejusdem Ordinis monialium cœnobia susceperunt (3). Decessit S. Theresia anno 1582 relictis variis scriptis, cœlesti sapientia refertis; dein a Gregorio XV Sanctorum fastis adscripta est (4).

Theresia eandem reformationem inter monachos etiam sui Ordinis introducere studuit, et reipsa opera potissimum S. Joannis de Cruce complures ad illam admittendam permovit, quorum exemplum successive tot alii imitati sunt,

(1) Helyot, *Hist. des ord. relig.*; Wadingh, *Annal. Minor.* ad an. 1542.

(2) Helyot, *ibid.*

(3) Helyot, *op. citat.*

(4) Vitam S. Theresiæ, quam ipsa scripsit, aliaque ejus scripta ex hispanico gallice vertit ediditque Arn. d'Andilly, 1670 in-4.

ut plura ab iis monasteria in Hispania implerentur, Iidem a nudipedio, quod inter alias austeritates adoptarant, Discalceati dicti, postea etiam per Galliam, Italiam aliasque regiones propagati sunt. Quoniam autem cæteri, qui reformationem respuebant, reformatis acriter adversabantur, Clemens VIII anno 1600 data his facultate eligendi sibi proprium præpositum generalem, Ordinem in duas congregationes separavit (1). S. Joannes de Cruce Fontiberi in Hispania natus anno 1542, et in reformato Ordine B. M. V. de Monte Carmelo professus, obiit anno 1591 relictis aliquot scriptis; postea a Benedicto XIII in Sanctorum numerum relatus est (2).

Novum Ordinem monasticum, curandis infirmis destinatum, fundavit S. Joannes de Deo. Hic anno 1495 in Lusitania natus, et a laxiori vivendi ratione revocatus, ad expianda peccata sua et vitam æternam promerendam anno 1540 Granatæ in Hispania infirmos in domum a se conductam suscipere et curare cœpit, et non tantum corporalibus, sed spiritualibus etiam eorum indigentis subveniebat. In hoc misericordiæ opere a piis hominibus, ei stipem largientibus, in primis ab archiepiscopo Granatensi et ab episcopo Tudensi adjuvabatur; posterior Joannem, quod Deum misericordem imitaretur, *de Deo* appellavit eique et omnibus, qui se ei ad idem misericordiæ opus associarent, propriam vestitus formam præscripsit. Id reipsa plures fecerunt, qui post mortem S. Joannis (1550) societatem regularem cum tribus votis monasticis et obligatione infirmos ex eleemosynis collectis curandi efformarunt, anno 1572 a S. Pio V inter Ordines religiosos relati. Hic Ordo propter suam utilitatem per omnes terras catholicas propagatus est; ejus membra ab opere suo Fratres misericordiæ dici consueverunt; plerique laici erant, pauci tantum presbyteri ad sacra domestica peragenda et ad spirituales ægrotorum indigentias curandas (3).

(1) Helyot, *Hist. des ordres relig.*

(2) Vitam S. Joannis de Cruce scripserunt Dositheus a S. Alexio, Paris. 1727, 2 vol. in-4, et Collet, Paris. 1769 in-12. Scripta ejus gallice edidit Maillard Jesuita, Paris. 1694.

(3) Helyot. opere cit.; Francis. de Castro, *Vita S. Joannis de Deo*.

Ad promovendam in clero pietatem et ad subveniendum spiritualibus fidelium indigentibus novam congregationem, scilicet patrum Oratorii, instituit S. Philippus Neri. Hic piis honestisque parentibus anno 1515 Florentiæ natus, Romæ litteras philosophicas et theologicas didicit, et jam tum singulari pietatis et salutis animarum studio flagrabat. Anno 1551 sacerdos factus, cum aliquot viris, quos in spiritualibus dirigebat, primum in cubiculo, deinde, aucto eorum numero, in ecclesiæ oratorio quotidiana de rebus divinis colloquia instituit, quibus progressu temporis alia pietatis exercitia adjunxit. Salutaribus hujus instituti fructibus permotus, anno 1575, annuente summo Pontifice, illos, qui ex presbyteris sibi adhærebant, in propria ecclesia sibi tradita congregavit, ut ibidem, præter publicum cultum divinum, exercitia spiritualia cum auditoribus instituerent; jam tunc etiam horum exercitiorum formam variis præscriptis, postea a Paulo V solemniter approbatis, ordinavit. Sacerdotes huic Congregationi adscripti, vestitum clericorum sæcularium gestabant, singuli suis sumptibus vivebant, litteras theologicas colebant, præposito obediebant, sed vota monastica non emittebant. Hoc Institutum etiam extra Romam ita placebat, ut in multas Italiæ urbes introduceretur. Illud sæculo sequente in Gallia imitatus est Petrus Berulle. S. Philippus vitæ sanctitate et miraculis clarus obiit anno 1595, deinde a Gregorio XV Sanctorum numero adscriptus (1).

48. Conspeximus qualiter doctrinæ novatorum hujus sæculi ab universa Ecclesia catholica in Tridentino concilio fuerint condemnatæ. Eadem doctrinæ ab ecclesia Græca reprobatæ fuerunt:

Etenim theologi Protestantes, rati sectæ suæ interesse, ut doctrinæ suæ ab ecclesia Græca approbarentur, ejus secum consensionem impetrare tentarunt. In hunc finem Melancthon versionem græcam Confessionis Augustanæ cum litteris misit ad Josaphat II patriarcham Constantinopolitanum. Verum patriarcha ne quidem ad litteras Melancthonis

(1) Galloni, *Vita S. Philippi Neri*; Bolland. *Acta SS.* 26 Maii.

respondit. Anno 1574 theologi Tubingenses compendium theologiæ Lutheranæ, græce redditum, miserunt ad Jeremiam II patriarcham Constantinopolitanum ejusque responsum de consensione Græcorum cum Protestantibus postularunt. Verum patriarcha in prolixo ad illos responso, non tantum eorum doctrinas reprobavit, sed, cum Catholicis, præcipua dogmata, quæ sectarii oppugnabant, confirmavit, inter alia asserens, hominem non sola fide justificari, sed bona opera tum ad justificationem tum ad salutem æternam esse necessaria; septem esse sacramenta divinitus instituta et gratiam sanctificantem conferentia; in Eucharistia fieri transsubstantiationem μεταστωσις; singula peccata sacerdoti esse confitenda; ad remissionem peccatorum obtinendam etiam pœnitentiæ opera esse peragenda; pro defunctis esse orandum; Sanctos invocandos, vitam monasticam esse perfectiorem, præter S. Scripturam traditiones SS. Patrum tenendas. Arguebat eosdem novatores, quod veteris et novæ Romæ doctrinam oppugnantes, antiquis utriusque Ecclesiæ theologis sua commenta anteponerent.

Anno 1577 Tubingenses theologi in alio scripto ad patriarcham dato, doctrinam lutheranam defendere conati sunt; sed eorum rationes patriarcha in rescripto confutavit. Cum Wittenbergenses huic etiam refutationi nova argumenta opponerent, Jeremias in novo ad ea responso illos monuit, ne deinceps ad eum de rebus theologicis scriberent. Denique anno 1672 synodus Hierosolymitana Græcorum temeritatem theologorum Tubingensium detestata est (1).

Pari cum indignatione doctrinas Calvinistarum ab ecclesia Græca fuisse rejectas, videbimus postea.

49. Ad majorem novatorum confusionem accidit, ut inter eos ipsos dissidia religiosa augerentur magnaue cum vehementia et mutua persecutione agitentur. Ea ex eorum principio de interpretanda a quovis privato S. Scriptura necessario sequebantur, et luculenter confirmant, præter Scripturam S. in Fidei rebus necessariam esse infallibilem

(1) Schelstraete, *Acta ecclesiæ orientalis contra Calvinii et Lutheri hæreses*, Romæ 1739.

Ecclesiæ auctoritatem, qua controversiæ dirimantur. Post plures lites, vivente Luthero, exortas, celebres sunt Adia-phoristicæ et Interimisticæ, quibus occasionem dedit norma religionis *interim* dicta, anno 1548 a Carolo V præscripta⁽¹⁾. Etenim theologi Wittenbergenses, quibus mortuo Luthero præsidebat Melanchthon, novam formulam Interimisticam ex Augustana confecerunt, in qua statuerunt, res adiaphoras, idest, quæ S. Scripturæ non adversarentur, pacis causa observari posse; plerasque doctrinas et cæremonias in Interim Caroli V contentas, in sensum tamen lutheranum explicatas, receperunt; aliquas vero, ut transsubstantiationem, invocationem Sanctorum, purgatorium penitus omiserunt. Ea formula Lipsiæ ab Ordinibus Saxonice acceptata, gravissimas inter Lutheranos lites excitavit, siquidem alii theologi, præsertim Thuringici, illis defectionem a Lutheranismo cum conviciis exprobarunt, quod in sua formula concederent, bona opera ad salutem esse necessaria, hominemque gratiæ divinæ aliquo modo cooperari posse et debere.

Præterea Joannes Brentius contendit, corpus Christi non tantum in usu cœnæ, sed vi unionis hypostaticæ ubique esse præsens, fuitque parens Ubiquistarum. Mathias Flacius Illyricus, in Universitate Jenensi theologiæ professor, asseruit, peccatum originale esse hominis substantiam, ejusque assecclæ ab adversariis dicti sunt Substantialistæ seu Flaciani. Andreas Osiander, e prædicatore Norimbergensi professor Regiomontanus, doctrinam Lutheri de justificatione ita mutavit, ut assereret, justificationem consistere non tam in remissione peccatorum, quam in essentiali Dei justitia, homini per fidem collata et immorante; unde sequeretur, Christum non secundum humanam sed secundum solam divinam naturam esse justitiæ auctorem et humani generis salvatorem. Is instituit factionem Osiandristarum, ab aliis ut hæreticam proscriptam.

Non minus notatu digna est defectio multorum theologorum aliorumque Lutheranorum ad Calvinii placita de Eucharistia. Lis inter Lutherum et Zwinglium jam olim de ea re

(1) Vide p. 35.

agitata, denuo efferbuit, et circa sexagesimum hujus sæculi annum inter primarios utriusque partis theologos summa cum vehementia mutuisque more solito conviciis agitata fuit. Fridericus III elector Palatinus quum de controversa materia a Melanchthone responsum accepisset, calvinianæ potius quam lutheranæ sententiæ favens, lutheranos prædicatores et professores dimisit, et religionem calvinianam in terras suas introduxit. Hanc quidem Ludovicus, ejus filius et anno 1576 successor, eliminavit; sed eo anno 1583 mortuo. Casimirus eandem non sine violentia restituit; ex quo tempore Calvinismus in Palatinatu dominatum retinuit. Eodem tempore major Bremensium pars relicto Lutheranismus Calvinismum professa est. Theologi etiam Saxonici, Wittenbergenses scilicet et Lipsienses, sicut in doctrina de libero arbitrio et de bonis operibus, ita et circa Eucharistiam a Lutheri sententia defecerunt, secuti exemplum, Philippi Melanchthonis; unde etiam Philippistæ et Cryptocalvinistæ dicti sunt a rigidioribus seu orthodoxis Lutheranis, qui eisdem hæreseos notam inusserunt. Augustus elector Saxonicus consensum inter illos in conventu Dresdensi anno 1572 conciliare frustra tentavit. Wittenbergenses anno 1574 edito libro, cui titulus : *Exegesis perspicua controversiæ de cœna Domini*, non tantum Calvinii sententiam de Eucharistia nude exposuerunt, sed lutheranam quoque et argumenta, pro ea adferri solita, diserte rejecerunt. Elector Saxonicus ea re offensus, omnes Wittenbergenses et Lipsienses theologiæ professores primo carceri tradidit, deinde muneribus suis privatos relegavit; alios etiam professores eis consentientes deposuit eorumque patronos ex aula ejecit. Iis exturbatis elector, consentientibus cæteris principibus lutheranis, theologos Saxonicos et extraneos anno 1576 convocavit Torgaviam, ut omnes doctrinæ, hactenus inter Lutheranos controversæ, ad mentem Lutheri definirentur. Illi librum *Concordiæ* confecerunt, contra quem tamen plura ab aliis objecta sunt. Quapropter anno sequente in conventu Bergensi prope Magdeburgum idem liber in nonnullis articulis emendatus et ad novam formam redactus fuit.

Novus hic liber symbolicus susceptus fuit ab omnibus civitatibus lutheranis in Germania, exceptis Hassia, Holsatia, Anhalto et pluribus urbibus liberis. In terris Brunsvicensibus et Brandenburgicis nunc susceptus, postmodum iterum rejectus fuit. Extra Germaniam, nominatim in Dania et Suecia, nunquam acceptatus est. At non obstante severitate Augusti electoris, fautores sententiæ calvinianæ in Saxonia magno numero agebant, et post mortem illius (1586) sub Christiano I munera præcipua tam ecclesiastica quam academica occuparunt. Sed sub Christiano II, qui anno 1591 electoratu potitus est, dejecti sunt, et omnibus munere publico fungentibus liber Concordiæ sub jurejurando præscriptus (1).

Non major inter Calvinistas quam inter Lutheranos exstitit concordia. Idem principium de S. Scriptura, traditione et auctoritate Ecclesiæ rejectis, ex se sola a quovis interpretanda, apud illos continuas controversias pluresque sibi invicem infensas factiones excitavit. Celebriores inter sectas Calvinianas sunt hæ quatuor : 1, rigidorum Calvinistarum, qui pseudo-magistri sui doctrinæ stricte inhærebant, quales fuerunt Hugonoti in Gallia, Reformati in Helvetia, Puritani in Anglia et Scotia; 2, Anglicanorum, qui ab illis tum in nonnullis doctrinæ articulis tum in hierarchia et cæremoniis differebant; 3, Piscatorianorum, qui auctore Joanne Piscatore alias Fischer, Argentinensi, in doctrina de justitia Christi, de satisfactione, prædestinatione, pœnitentia et de cœna adeo ab aliis dissentiebant, ut ab his inter hæreticos recenserentur; 4, Arminianorum in Hollandia, qui auctore Jacobo Arminio, theologiæ professore, a Calvini sentiis de libero arbitrio, prædestinatione et reprobatione discesserunt, ut infra videbimus.

Præterea in ipsis his sectis controversiæ plures et factiones diversæ progressu temporis exortæ sunt, ut ex earum synodis, Sendomiriensi anno 1570, Cracoviensi anno 1573 et Petricoviensi anno 1578 in Polonia, Rupellensi anno 1571

(1) Bossuet, *Histoire des variations des églises protestantes*; Hospinian, *De origine et progressu libri Concordiæ*.

et Nemausensi anno sequente in Gallia, aliisque patet. Inde etiam Calvinistarum uti et Lutheranorum tot libri symbolici, quibus, etiamsi humana auctoritate compositis, se jurejurando obstringere debebant. Sic novatores suam fidei libertatem, quam tantopere jactabant, longe infra catholicam, non nisi divinæ auctoritati subditam, deprimebant (1).

50. In Polonia primis annis Sigismundi regis II, qui anno 1548 regnare cœpit, novæ doctrinæ latissima incrementa ceperunt. Illas multi aulici, senatores, procures alique libere profitebantur. Quamvis nulla lege novatoribus religionis libertas esset concessa, tamen et Lutherani et Calvinistæ et Antitrinitarii et Hussitæ seu Bohemi illic secure agebant, cœtus instituebant, synodos celebrabant. Quin imo rex urbibus Borussis, Dantisco, Thorunio et Elbingæ religionis libertatem sua auctoritate anno 1557 concessit. Anno 1563 Pius papa IV in Poloniam legavit Joannem Franciscum Commendonium, episcopum Zacynthensem, qui sua prudentia et eloquentia rei catholicæ inter Polonos plurimum profuit, et inter alia effecit, ut, quamvis archiepiscopus Gnesnensis Uchansky, patriarchatum ecclesiæ Polonicæ intendens, novitatibus clam faveret, Ordines decreta concilii Tridentini acceptarent. Postea quidem hæreseon progressus reprimere tentavit Sigismundus II, sed sero nimis, jam enim nimis erant propagatæ (2).

In Hungaria sub Ferdinando rege I in pluribus comitiis, jam inde ab anno 1548 celebratis, decreta plura contra novitates religiosas condita sunt, quibus tamen earum progressus non fuerunt cohibiti. Sub Maximiliano rege, qui anno 1564 patri suo Ferdinando successit, nullaque ad reprimendos sectarios media adhibuit, eorum numerus magis auctus est. Nihil quoque iis adversi decrevit Rudolphus, anno 1576 Maximiliani successor. Turcarum quippe invasiones reges cogebant, ut tranquillitatem internam et pacem domesticam conservarent.

In Transylvania novatores jam anno 1556 religionis libertatem, publica lege sancitam, nacti sunt, ansam dante poli-

(1) Conf. Bossuet, *Hist. des variations*.

(2) Spondan. *Annal. ecci.*

tica mutatione per Turcas adducta. His enim minantibus, Transylvani, repudiato Ferdinando, principem elegerunt Joannem Sigismundum, Joannis de Zapolya filium, et in comitiis, hac in causa dicto anno habitis, statuerunt, ut omnium confessionum asseclæ eadem libertate iisdemque juribus gauderent. Præterea omnia monasteria sublata et bona ecclesiastica fisco adjudicata sunt (1).

Ita post sæculi hujus medium in Polonia, Hungaria et Transylvania Lutheranorum, Calvinistarum et Unitariorum seu Antitrinitariorum sectæ plurimum auctæ sunt, e quibus tamen numero superior erat secta Calvinistarum.

In Suecia catholicæ religionis exercitia sub rege Gustavo Wasa proscripta, sub Joanne III, ejus filio, qui ab anno 1568 usque ad 1592 regnavit, aliquandiu restituta sunt. Hic quippe consiliis uxoris suæ, regio Polonorum sanguine oriundæ, Jesuitas in regnum admisit, coram Antonio Posse-vini, Jesuita et Gregorii papæ XIII legato, lutheranam hæresim abjuravit, et catholicæ religioni inter Suecos propagandæ opem tulit. At post annum 1583 secundæ uxoris et magnatum consiliis ad Lutheranismum rediit subditosque in eodem obfirmavit (2).

51. Unitariorum hæresi (3) sub hæc tempora novam formam indidit Faustus Socinus, anno 1539 Senis natus, cui adhuc juveni patruus Lælius Socinus sententias antichristianas instillaverat. Has Faustus e Lælii scriptis magis excoluit, relictaque patria (1574), Basileæ verbo et scripto aliis communicavit. A Calvinistis et Lutheranis rejectus, anno 1579 transiit in Poloniam, ubi eloquentia sua et dexteritate sensim omnes fere Unitarios ad suas sententias pertraxit, ita ut ab eo, anno 1604 mortuo, Socinianorum nomen acceperint. Quæ esset Socinianorum doctrina, e Catechismo aliisque F. Socini scriptis intelligitur. Quamvis S. Scripturam religionis suæ fontem prædicarent, propriam tamen credendorum regulam statuebant rationem humanam, ad quam illius

(1) *Historia ecclesiæ reformatæ in Hungaria et Transylvania.*

(2) Possevini, *Confutatio ministrorum*; Spondan. ad an. 1581 et 1587.

(3) Videsis p. 44.

effata ita contorquebant, ut nihil nisi humano intellectui pervium docerent credendum. Hinc SS. Trinitatis aliisque mysteriis rejectis, docebant unum esse Deum, omnium creatorem : Christum esse merum hominem, qui, propter supernaturalem conceptionem, unigenitus Dei filius, et, propter altiores dotes ad homines redimendos ei collatas nonnunquam Deus in Scripturis diceretur : illum mortem pertulisse, non ut pro peccatis nostris satisfaceret, quæ gratis a Deo remitterentur, sed ut morte sua uti et vitæ sanctitate ac miraculis divinam suæ doctrinæ originem confirmaret, hominibus exemplum patientiæ in adversis, et resurrectione sua certitudinem de futura eorum resurrectione et beatitudine præberet : Spiritum S. in Scripturis proprie significare Evangelium Christi, sancta animi sensa in hominibus excitans, eos suaviter afficiens et quandoque certam vitæ æternæ spem divinitus ingerens : Hominem a Deo mortalem esse creatum, nullamque naturæ suæ depravationem per peccatum esse passum : Nullam dari prædestinationem : Sacram cœnam, quæ non nisi ritus esset a Christo præscriptus, esse meram commemorationem mortis Christi.

Sociniani sese per magnam Poloniæ, Lithuanæ et Transylvaniæ partem propagarunt. Postea e Polonia ejecti, confugerunt in Hungariam, Moraviam, Silesiam, Borussiam, Hollandiam et Angliam, ubi inter alios sectarios delituerunt (1).

52. In Gallia pacis tractatus anno 1570 cum Hugonotis confectus, Catholicis graviter displicuit, illorum vero audaciam auxit (2). Anno 1572 Carolus rex IX concordiam inter partes conciliare voluit nuptiis Margaritæ sororis suæ cum juniore rege Navarræ Henrico Borbonico. Verum cum harum nuptiarum causa magnus Hugonotorum, præsertim nobilium, numerus Parisios convenisset, regi relatum est, illos in vitam ejus conjurasse. Carolus hac relatione, vera aut falsa, exacerbatus, immane facinus imperavit ; nimirum die 24 Augusti,

(1) Natal. Alex. *Hist. eccl. sæc. XVI*, c. 11, a. 13 ; Pluquet, *Dictionn. des hérés.* art. Socin ; C. Sandius, *Bibliotheca Antitrinitariorum*.

(2) Vide p. 49.

S. Bartholomæo sacra, summo mane milites et cives in Hugonotos, viros, mulieres et infantes, nil tale suspicatos, irruerunt et plerosque interfecerunt. Hæc cædes a die, qua contigit, dicta San-Bartholomæa, quamvis a rege pro sola urbe Parisiensi imperata, Parisiorum exemplo in nonnullis aliis urbibus, quæ præ aliis bellorum tempore Hugonotorum furorem expertæ erant, repetita fuit (1). Hugonoti desperatione et furore agitati, arma arripuerunt, bellum instaurarunt, quo durante Carolus IX anno 1574 mortuus est.

Henricus III, Caroli frater et successor, Guisiorum consilio sub initia bellum contra Hugonotos prosecutus est; anno vero 1576 cum iisdem pacem composuit, qua iis plena religionis libertas, facultas fungendi muneribus publicis, et octo urbes munitæ, excluso regio præsidio, securitatis causa concessæ sunt (2). Hæc pax fervidioribus Catholicis probrosa visa est et intolerabilis. Itaque paulo post Parisiis et in Picardia procures cæterique nobiles, magistratus et cives ad religionis regnique defensionem foedus nomine Ligæ sacræ inierunt. Foederis scopus erat, impedire ne publica lege hæreseos professio permitteretur, et ne princeps hæreticus, quamvis regii sanguinis, Henrico sine liberis morienti succederet. Huic foederi mox alii multi per Galliam accesserunt; ipsi etiam Status publici, anno 1576 in comitiis Blesensibus congregati, decreverunt, ut sola religio catholica in regno exerceretur, ad quam omnes regni incolæ, attamen sine armis, revocarentur; nulla vero injuria inferretur sectariis, domi quiete agentibus. At Hugonoti cum hæreticis Angliæ, Germaniæ, Sueciæ, Daniæ principibus, cum sacramentariis Helvetiæ foedere confecto, bellum civile in Gallia

(1) Deplorandum hoc facinus adversarii sæpius objecerunt Catholicis, illius adjuncta exaggerantes perinde ac si longo consilio Religionis causa fuisset præparatum, per omnem Galliam imperatum, et plura Calvinistarum millia cæsa, alii 100,000, alii 60,000, alii 30,000 numerant. Constat vero, hanc cædem non religioso, sed politico fine a rege et pro Parisiis tantum fuisse imperatam; clerum ab ea fuisse alienum, et interfectorum numerum ad summum fuisse 2,000. Caveirac, *Dissertation sur la journée de la Saint-Barthélemy*; De Saint-Victor, *Tableau hist. et pittor. de Paris*, tom. IV, p. 159, édit. de Louvain.

(2) Fontanon, *Collect. edict. reg.* tom. IV, tit. 7.

instaurarunt. Rex nova edicta promulgavit, quæ neque Hugonotis neque Catholicis fœderatis erant accepta. Quum anno 1584 mortuo duce Alençonio, unico regis fratre, regnum juxta legem Salicam post mortem Henrici III, cui nulla erat proles, devolveretur ad Henricum regem Navarræ calvinistam, Catholici fœderati duce Henrico Guisio jurarunt, se arma non deposituros, priusquam de catholico regis successore esset provisum et publica hæreseos professio in regno proscripta, futurumque Henrici III successorem declararunt Carolum Borbonicum cardinalem. Anno sequente rex novum edictum promulgavit, quo privilegia, alias sectariis concessa, revocabantur, et unius religionis catholicæ exercitium in regno permittebatur (1). Hinc bellum Catholicos inter et Hugonotos recrudit.

Quam deplorandus esset ecclesiarum in Gallia status, constat ex antistitum ad regem orationibus et expostulationibus : plures sedes episcopales prælatis et cœnobis abbatibus erant orbata, abbatiae feminis in dotem assignatae, beneficia in commendas laicas conversa, monasteria a laicis occupata; in Occitaniae et Aquitaniae provinciis tanta erat episcoporum penuries, ut a multis ecclesiis Pyrenæorum juga essent superanda ad sanctum chrisma ab Hispanis quærendum (2).

Henricus III nunquam sibi constans, anno 1588 ambos Guisios, Henricum ducem et Ludovicum cardinalem, per subornatos satellites interfici jussit. Tunc provinciae et civitates, quæ Guisios ceu Fidei defensores venerabantur, ab Henrico III defecerunt. Hic in angustiis positus, opem hæretici regis Navarræ imploravit, qui mox ei præsto fuit. At Henricus III post paucos menses (1589) e vulnere sibi aut a Jacobo Clemente, Ord. Præd., aut ab aliquo perduelli fœderato, qui illius a se occisi habitum induerit (3), inflicto, extinctus est. Ei secundum legem Salicam, ut diximus, succedebat Henricus rex Navarræ; at propter calvinianam

(1) Fontanon, loc. cit.

(2) *Commentar. cleri gall.* tom. V, p. 7.

(3) Vide Ign. Hyac. Amat. de Graveson, *Hist. eccl.* tom. VII, colloq. I, ed. Jo. Dom. Mansi, Bassani 1793, p. 19.

religionem non tantum a fœderatis, sed a multis etiam aliis belliducibus, gubernatoribus et urbibus repudiabatur. Unde bellum civile vario utrimque eventu continuatum est usque ad annum 1593, quo Henricus abjecta hæresi, catholicam fidem sùscepit (1).

53. Vidimus supra, quis fuerit Religionis status in Belgio usque ad annum 1573, quo Philippus II ducem Albæ ex eo in Hispaniam revocavit (2). Ludovicus Requesenius seu de Requesens, cui Philippus procurationem provinciarum Belgicarum commisit, Catholicorum res erexit, sed anno 1576 mortuus est. Eodem anno provinciarum Ordines, nonnullis militum Hispanicorum violentiis offensi, cum principe Arausicano, quem Ordines provinciarum septentrionalium gubernatorem suum creaverant, Gandavi fœdus inierunt, quod Pacificatio Gandavensis dictum est. Hoc fœdere sibi matuum auxilium ad pellendos Hispanicos milites promiserunt; quantum ad Religionem spectabat, statuerunt, ut fine isto obtento, Ordines generales congregarentur, in quibus Religionis negotium definiretur; interea religio catholica in provinciis etiam septentrionalibus libere exerceri posset. Hinc factum est, ut Belgarum imperium prævaluerit Hispanico, exceptis Namurco et aliquot civitatibus, quas Joannes Austriacus, ab anno 1576 usque ad 1578 Belgii procurator, cepit.

Verum quominus concordia inter fœderatos perduraret, obsteterunt Religionis diversitas et Calvinistarum intolerantia. Hi libero religionis suæ exercitio non contenti, idem in locis, ubi numero etiam exiguo existebant, Catholicis denegare horumque sacra abolere vi nitebantur. Sic anno 1578 Amstelodami, ubi major incolarum pars avitæ religioni adhuc inhærebat, seditione excitata, ecclesias occuparunt, altaria et imagines confregerunt, et deposito magistratui catholico calvinianum substituerunt. Non multo post Harlemi quoque in Catholicos irruerunt, nonnullos interfecerunt cæteros pessime tractarunt, ecclesias et monasteria expilarunt, et calviniano cultui tradiderunt. Similia in pluribus

(1) Gabr. Daniel, *Histoire de France*, tom. VI, edit. in-4.

(2) Vide p. 60.

Flandriæ, Geldriæ et aliarum provinciarum urbibus perpetrata sunt. Hinc factum est, ut provinciæ meridionales a fœdere Gandavensi discesserint seque cum legitimo rege et duce Parmensi, Alexandro Farnesio, ab anno 1578 Belgii procuratore, reconciliarint.

Princeps Arausicanus provincias septentrionales, maxima ex parte calvinianas, arctius inter se conjuncturus, effecit, ut anno 1579 Hollandia, Zeelandia, Ultrajectum, Frisia et Geldria unionem inirent Ultrajecti contra omne Hispanorum dominium; qua unione fundamentum reipublicæ Belgii fœderati positum est. Anno 1581 eadem provinciæ in comitiis Hagæ celebratis, Hispaniæ regem omni jure in Belgium exutum declararunt. Bellum annis multis inter Hispanos et fœderatos Belgas continuatum est eo exitu, ut quinque prædictæ provinciæ, quibus accesserunt Transisalanania et Groninga, independentem rempublicam constituerint; Hispani vero cæteras ad suum dominium et religionem catholicam reduxerint (1).

54. Postquam Gregorius papa XIII die 10 Aprilis 1585 decessisset, in ejus locum 24 ejusdem mensis electus fuit Felix Peretti, humili loco in Piceno natus, Ord. Fratrum Min. et R. E. cardinalis, qui nomen Sixti V suscepit, et Ecclesiam gubernavit usque ad annum 1590. Is multa præclare et magno animo constituit gessitque. Fuit litterarum et artium patronus, vitiorum insectator, cunctis, etiam summis imperantibus, diligendus æque ac formidandus. Sicariorum et aliorum facinorosorum licentiam in urbe et ditione ecclesiastica compescuit et publicam securitatem restituit. Urbem templis, xenodochiis, fontibus, obeliscis-columnis aliisque exornavit. Montem-altum, Lauretum, S. Severinum et Tolentinum civitatum et episcopalium sedium honoribus auxit. Præter Congregationem S. Inquisitionis, quam confirmavit, alias 14 Congregationes cardinalium instituit ad faciliorem universæ reipublicæ christianæ statusque ecclesiastici et Romanæ curiæ negotiorum expeditionem, nimirum 1 pro signatura gratiæ, 2 pro erectione

(1) De Gerlache, *Hist. du royaume des Pays-Bas*. Introduction.

ecclesiarum et provisionibus consistorialibus, 3 pro ubertate annonæ in ditione ecclesiastica, 4 pro sacris ritibus et cæremoniis, 5 pro classe paranda et servanda ad defensionem ditionis ecclesiasticæ, 6 pro indice librorum prohibitorum, 7 pro sublevandis gravaminibus, 8 pro universitate studiorum, 9 pro executione et interpretatione concilii Tridentini, 10 pro consultationibus regularium, 11 pro consultationibus episcoporum et aliorum prælatorum, 12 pro viis, pontibus et aquis, 13 pro typographia Vaticana, 14 pro consultatione negotiorum ditionis ecclesiasticæ. Idem Pontifex numerum cardinalium restrinxit ad 70, quorum 6 essent episcopi, 50 presbyteri et 14 diaconi cardinales. Vulgatam Bibliorum versionem latinam et versionem græcam LXX ope virorum, SS. Scripturarum et linguarum peritorum, collatis Mss. codicibus, hebraicis et græcis fontibus et Patrum commentariis consultis, correxit. In Elisabetham reginam Angliæ, quæ Catholicos sæve persequebatur, et Mariam Stuartam reginam Scotiæ capitis damnarat, anathema integravit. Henricum Borbonicum regem Navarræ et Henricum principem Condæum, Hugonotorum in Gallia duces, anathemate perculit omnique jure successionis ad regnum exutos declaravit. Henricum III regem Galliæ propter necem duci et cardinali Guisiis illatam sacris interdixit (1).

55. Interim ex quo tempore Turcæ Constantinopoli potiti sunt, status ecclesiæ Græcæ intra eorum imperium continuo redditus fuit deterior. Græci enim a Turcis variis modis vexabantur, religiosa eorum libertas admodum restricta erat. tributis gravibus, ludibrijs et sæpe injuriis erant obnoxii, morum et litterarum cultura maximam partem eis erat præclusa, nova templa exstruere aut collapsa restaurare nonnisi pro plurimo ære licebat. Hierarchia pristina inter eos conservabatur, perdurabantque quatuor patriarchatus, Constantinopolitanus, Alexandrinus, Antiochenus et Hierosolymitanus, inter quos Constantinopolitanus summus erat. Antistes Constantinopolitanus, veluti totius ecclesiæ Græcæ caput et monarcha, cum synodo sua graviora uni-

(1) Spondan. ad an. 1585-90; Ciacon. *Vitæ RR. Pontif.* tom. IV.

versæ ecclesiæ negotia administrabat. Cæterorum vero patriarcharum auctoritas continuo diminuebatur, et a Constantinopolitano dependens facta est. Ii plerosque suos suffraganeos amiserunt, ita ut Alexandrinus non nisi chorepiscopos, Antiochenus paucos episcopos in Syria terrisque vicinis, Hierosolymitanus duos tantum episcopos, Nazarethi et Bethlehemi, sibi subditos haberet. Id effectum est partim multitudine Christianorum heterodoxorum in eorum patriarchatibus existentium, partim decremento urbium ad eosdem pertinentium. Cum etiam in patriarchatu Constantinopolitano multæ urbes, olim florentes, ad conditionem vilium pagorum delaberentur, factum est, ut episcopatus, qui in eis erant, exstinguerentur (1).

Quamvis autem unio ecclesiæ Græcæ cum Romana in concilio Florentino decreta, fructu suo maximam partem fuerit frustrata (2), complures tamen Græci, integri etiam coetus, in ea perseverarunt. Eorum numerus progressu temporis, præsertim sæculo sequente, multum auctus est opera monachorum Latinorum, qui a temporibus cruciatarum expeditio-num aliquot adhuc monasteria in imperio Turcico habebant et missionariorum, maxime Jesuitarum, qui a Romanis Pontificibus in imperium Turcicum ablegabantur. Majori numero ad communionem Romanæ Ecclesiæ redierunt illi schismatici, qui extra imperium Turcicum erant. Multi quippe Græci post invasionem Turcarum, præsertim post captam Constantinopolim, relicta patria, in Italiam, Hungariam aliasque terras migrarant. Qui in regionibus Italicis sedes posuerunt, communionem cum Romana Ecclesia inierunt. Qui in Hungariam, Croatiâ, Slavoniam et Transylvaniam sedes transtulerant, magna parte religioso clerico-rum Latinorum labore ad eandem unionem adducti sunt.

56. In Russia Ecclesia vicissitudinibus variis fuit obnoxia (3), sub initia sæculi XVI schismatici omnis generis

(1) Le Quien, *Oriens christianus*; Ricaut, *État présent des églises de la Grèce et de l'Arménie*; R. Simon, *Histoire de la croyance et des coutumes des nations du Levant*.

(2) Videsis tom. II, p. 396.

(3) Ibid. p. 397.

artibus viisque usi sunt, ut Ruthenos unitos ad schisma pertraherent; id, opera maxime Helenæ filiæ magni ducis Russorum, quæ nupserat duci Lithuaniae, tanto cum ardore et successu prosecuti sunt, ut metropolis Kioviensis ab unione cum Romana Ecclesia ad sic dictam ecclesia Russico-græcam transierit, et qui e Catholicis unitis a schismate abhorrebant, ad amplectendum ritum Latinum fuerint coacti, quorum magnum fuisse numerum, colligitur e bulla Alexandri papæ VI data 23 Augusti 1501 ad episcopum Wilnensem fratresque Prædicatores et Franciscanos in Lithuania de recipiendis ad ritum Latinum Ruthenis (1).

Joannes vulgo Iwan IV magnus Russorum dux, infelici bello cum Polonis implicitus, Gregorii papæ XIII interventum ad impetrandam pacem et cohibendas Polonorum victorias imploravit spemque fecit ecclesiæ Russicæ cum Romana uniendæ. Pontifex anno 1581 ad Stephanum regem Poloniæ et Joannem Russorum ducem legavit Antonium Possevinum Jesuitam, qui pacem inter eos conciliavit, et cum Joanne sæpius contulit de unionis ecclesiæ Russicæ cum Romana negotio; sed dux, pace constituta, unionis consilia abiecit (2).

Idem Russorum dux a Jeremia II patriarcha Constantino-politano pretio consecutus est, ut ecclesia Russica proprium haberet patriarcham, Moscoviæ residentem. Verum ecclesia Russica a Constantinopolitana libera, facta est serva summi Russorum principis.

Tunc Episcopi metropolis Kioviensis, qui regis Poloniæ magnique ducis Lithuaniae dominationi suberant, consilium inierunt obediendi potius Romano Pontifici quam patriarchæ Moscoviensi; anno 1593 sub Michaelē Rahosa metropolita Kioviensi synodum habuerunt Brestæ in Lithuania, in qua post maturam deliberationem unionis cum Romana Ecclesia decretum confecerunt Romamque miserunt per duos selectos episcopos. Clemens papa VIII eos lætus excepit, et catholicam fidem atque obedientiam Apostolicæ Sede professos

(1) Raynald. ad an. 1501.

(2) A. Possevin. *Moscovia seu de rebus Moscoviticis*.

in communionem Ecclesiæ admisit anno 1595; confirmavit etiam receptos apud illos ritus doctrinæ catholicæ non oppositos. Episcoporum ad unitatem catholicam reditum maxima pars cleri et populi secuta est. Patriarcha autem Moscoviensis atque subjecti ei episcopi, Moscoviæ congregati, metropolitam Kioviensem et obedientes ei episcopos excommunicaverunt (1).

57. Quod spectabat ad statum ecclesiarum Orientalium, a Græca sic dicta orthodoxa separatarum, quæ Nestorianorum et Monophysitarum nomina retinuerunt, quamvis sæpius istis hæresibus renuntiassent; plures earum unionem cum Romana Ecclesia, sæculis præcedentibus, præsertim tempore concilii Florentini, initam (2), sed diversis ex causis aut interruptam aut languentem, durante hac epocha renovarunt vel nunc primum inierunt. Anno 1553 Salaka electus patriarcha Nestorianorum unitorum veteris Assyriæ, Romam venit confirmationem suæ electionis postulaturus, coram Julio papa III primatum Romanæ Ecclesiæ ejusque Fidem suo suorumque nomine professus est, et litteras episcoporum suorum, observantiæ erga Romanum Pontificem plenissimas, exhibuit. Quapropter Julius eum patriarcham sacravit, pallio honoravit et cum novis missionariis ad propagandam in Oriente Fidem in Assyriam remisit. Anno 1562 eorundem populorum patriarcha Abdissi Romam venit sub Pio papa IV, ut electionis suæ confirmationem et pallium a Pontifice impetraret; qua occasione tum sui tum cleri sui nomine catholicæ fidei et obedientiæ professionem edidit (3).

Præterea quum Lusitani littus Malabaricum Indiæ sibi subjecissent, Nestorianos, qui ibi 127 cœtus officiebant et patriarcham dictum Babylonicum, Mosulæ residentem, tanquam caput suum ecclesiasticum venerabantur, ad unionem cum Romana Ecclesia perducere studuerunt. Hac in re Alexis de Menezes, archiepiscopus Goanus et vicerex Indiæ

(1) Theiner, *Vicissitudes de l'Église catholique des deux rites en Pologne et en Russie*, Paris 1843, 2 vol. in-8.

(2) Videsis t. II, p. 385 86.

(3) Raynald. ad an. 1553 et 1562; Ciacon. *Vitæ Julii III et Pii IV*.

Lusitanicæ, maxime laboravit, effecitque, ut in synodo Diamperi prope civitatem, quæ dicitur S. Thomæ, anno 1599 habita, Nestoriani doctrinam et instituta catholica acceptarint; quo facto, eorum episcopus Romam missus est, ubi patriarchæ Mosulensi renuntiavit, Pontifici obedientiam juravit, et ab eo in communionem susceptus fuit (1).

Iisdem temporibus adlaboratum fuit reducendis ad unionem catholicam Æthiopibus seu Abyssiniis, qui errores Monophysitarum sub obedientia Alexandrini Coptorum patriarchæ sectabantur. Postquam illi commercium jam et conjunctionem cum Lusitanis iniissent, David eorum rex, ut eo certius a Lusitanis militare auxilium contra vicinum regem, hostem suum, impetraret, Joannem Bermudem, quem medicum suum legatus Lusitanus in Abyssinia reliquerat, Abyssiniorum episcopum creari curavit; quod hic ea tantum conditione admisit, si a Romano Pontifice confirmaretur. Bermudes anno circiter 1538 Romam venit, et a Paulo papa III confirmatus, Joannem III regem Lusitanicæ adivit, a quo militaria auxilia pro rege Abyssiniorum impetravit. Quum Bermudes cum Lusitanis in Abyssiniam erat reversus, obierat David rex eique successerat Claudius filius, qui, cum Lusitanorum auxilio contra hostes indigeret, Romano Pontifici obedientiam promisit; sed in regno firmatus, ad obedientiam patriarchæ Alexandrini reversus est, Bermudem et Lusitanos pessime tractavit. Hi per provincias dispersi sunt, Bermudes vero in Europam rediit. Mox post Bermudis discessum in Abyssiniam venerunt plures Jesuitæ, a Julio papa III et rege Lusitanicæ illuc ablegati; sed tam apud Claudium regem, non multo post in prælio occisum, quam apud ejus successorem anno 1562 mortuum, parum effecerunt. Majori cum fructu laborarunt sub novo rege, qui reliquo sæculi hujus tempore imperavit. Prioribus Jesuitis mortuis vel occisis successerunt alii, qui regem Seguedum religioni catholicæ adeo conciliarunt, ut hæreseos eutychianæ professionem sub pœna capitæ proscriberet; quo facto, populus sæpius

(1) Le Quien, *Oriens christ.*; Asseman, *Biblioth. orient.* tom. III, part. II; Raynald. et Spondan. *Annal.*; Labbe, tom. XV, p. 1528.

quidem in seditionem prorupit, sed semper a rege repressus fuit. Postea Urbanus papa VIII Alphonsum Mendez, Jesuitam Lusitanum, episcopum et patriarcham Abyssiniæ denominavit, qui anno 1625 in hanc terram venit. Tunc rex cum omnibus aulicis obedientiam Romano Pontifici juravit, præscripsitque, ut omnes Abyssinii Fidem et ritus Romanos sequerentur; sed cum multi, a monachis suis excitati, armata manu resisterent, Religionis optionem seu libertatem subditis restituit. Basilides vero, Seguedi anno 1632 mortui filius et successor, patriarcham aliosque Jesuitas expoliatos et male tractatos, misit in Indiam; cæteri qui remanserant, intercepti sunt, omnisque unio cum Romana Ecclesia abrupta (1).

Tentata etiam fuit unio Monophysitarum in Ægypto, qui Copti dicuntur. Eorum patriarcha anno circiter 1560 Romam legatum misit, qui Pontifici desiderium ejus de unione cum Romana Ecclesia testatum faceret. Non multo post epistolam ejusdem argumenti ad Pontificem scripsit. Pius papa IV anno 1563 ad eum legavit aliquot Jesuitas donas ferentes; sed patriarcha iis acceptis respondit, se nonnisi consuetum urbanitatis obsequium Pontifici exhibere voluisse. Cum Gregorius papa XIII alios Jesuitas ad Coptorum patriarcham misisset, anno 1582 in metropoli Ægypti Cairo e regione veteris Memphis synodus congregata est, cui interfuerant patriarcha, episcopi, cœnobiorum superiores, viri primarii, et nomine Romani Pontificis patres Jesuitæ. Post multas disputationes de duabus Christi naturis, synodus confessa est, Christum habere duas naturas, divinam et humanam, et anathematis poenam proposuit, si quis Christum altera natura spoliaret. Verum quod confessi fuerant, chirographo confirmare noluerunt. Obstet it maxime vicarius patriarchæ, sperans fore ut ea ratione patriarchatum consequeretur. Obstet it etiam ipsius patriarchæ mors. Jesuitæ brevi post ceu proditores a Turcis, qui Cairo imperabant, in carcerem coniecti sunt, et non nisi magno pretio libertate redempta, Romam redierunt. Anno 1594 Gabriel

(1) Le Quien, *Oriens christ.*; Maffei, *Historia Ind.*; Ludolf, *Historia Ethiopiae*.

patriarcha Coptorum, rursus legatos Romam misit cum litteris ad Clementem VIII, in quibus Pontifici, quem patriarcharum principem appellabat, perfectam subjectionem promittebat, fidemque Romanæ Ecclesiæ in omnibus acceptabat. Eandem fidem et obedientiam coram Pontifice et cardinalibus professi sunt legati. Verumtamen unionis negotium parum durasse videtur (1).

58. In vastissimis Asiæ et Americæ insulis religio christiana magna cepit incrementa. In Japonia post S. Francisci Xaverii discessum per relictos ibi ab eo Jesuitas novosque his accedentes Evangelium propagatum est eo successu, ut in ipsa imperii metropoli Meaco ecclesiæ et scholæ christianæ erigerentur, et nondum elapsis 40 annis, numerus Christianorum excederet 200,000, inter quos reges, aulici, belliduces aliique e nobilissimis familiis erant. Pontificatum gerente Gregorio XIII tres reges christiani Japoniæ, nimirum Franciscus Bongi, Protasius Arimæ et Bartholomæus Omuræ reges, legatos Romam miserunt, qui Pontifici obsequium professi sunt, litteras suorum principum, summa observantia plenas, obtulerunt, novosque missionarios postularunt. Ipse imperator Nobunanga Christianis eorumque missionariis favebat, bonzos eorumque religionem irridebat, et idolorum templa destrui permittebat.

Post Nobunangæ mortem (1582) primo imperii procuracionem deinde ipsum imperium occupavit Taikosama. Hic etiam aliquandiu Christianis favit, sed postea eorum numerus continuo crescens metum, quem bonzi augebant, in eo excitavit, ne aliquando Europæi ope Christianorum imperio potirentur. Quare jam anno 1587 edixit, ut omnes missionarii Japonia excederent, nullus Japonensis religionem christianam susciperet, et Christianorum ecclesiæ destruerentur. Missionarii magnatum protectione potiti, magna ex parte in imperio clam manserunt, nonnulli eorum pluresque Christiani suppliciis affecti sunt, et ex 150 ecclesiis 70 concrematae. Anno 1596 renovandæ persecutioni ansam dedit

(1) Sacchini, *Historia Societatis Jesu*; Renaudo. *Historia patriarch. Alexandr. Jacobitt.*; Labbe, tom. XV, p. 882.

incautus sermo ducis ejusdam navis Hispanicæ, administro imperii Japonici dicentis, regem suum immensas terras non minus prædicatorum quam militum ope sibi subjecisse. Tunc Taikosama omnes missionarios comprehendi, plures interfici, reliquos imperio ejici jussit. Ex indigenis christianis haud pauci martyrio affecti sunt, quod constantia vere heroica pertulerunt.

Anno 1598 extincto Taikosama, imperium accepit Fidejori, ejus filius adhuc minorennis, sub tutela Ijejas. Confestim missionarii, præsertim Jesuitæ, novo ardore colligendis ecclesiis, confirmandis fidelibus et convertendis aliis, adlaborarunt eo successu, ut ii, qui antea Evangelii gratiæ restiterant, nunc constantia et patientia eorum, qui persecutionis tempore martyrium passi erant, permoti, Fidem susciperent, et duorum annorum 1599 1600 spatio plus quam 70 millia Japonensium baptizata sint pluresque ecclesiæ exstructæ (1). Post annos paucos persecutionem in Japonia instauratam videbimus.

Eodem tempore religio christiana in vastissimum imperium Sinarum et in regnum Maduranum introducta fuit, ut infra latius narrabimus.

59. In America religio christiana ingentes progressus faciebat. In Peruvia ita formatus erat ecclesiarum status, ut anno 1582 synodus celebrata legatur Limæ, quæ erat Peruviae metropolis, in qua secundum concilii Tridentini definitiones et decreta Fidei dogmata fuerunt explicata et disciplina composita (2). Post tres annos (1585) synodum celebratam fuisse legimus in Mexico, cui præter archiepiscopum Mexicanum interfuerunt, episcopi Guatemalensis, Mechoacanensis, Tlascalensis, Jucatanensis, Novæ Galiciæ seu Guadalajarensis et Antequerensis. In ea ad uniforme rectumque ecclesiarum regimen plura decreta condita sunt in quinque libros diversosque titulos distincta (3).

60. Anno autem 1590 27 Augusti obiit Sixtus papa V, in

(1) Crasset, *Histoire du Japon*; Charlevoix, *Histoire et description du Japon*; Cordara, *Historia Societ. Jesu*.

(2) Spondan. ad an. 1583.

(3) Labbe, tom. XV, p. 1192.

cujus locum 16 Septembris electus fuit cardinalis Castaneus, patria Genuensis, qui nomen Urbani VII assumpsit, sed die decima tertia ab electione obiit. In ejus locum 5 Decembris suffectus fuit Gregorius XIV, Mediolanensis, antea appellatus Nicolaus Sfondratus. Is sponsiones de vita, morte, electione Pontificis et de creatione cardinalium damnavit; biretum rubrum concessit etiam cardinalibus regularibus; catholicæ fidei in Gallia conservandæ studio fœderatos principes contra Henricum, Navarræ regem calvinistam, qui regnum Galliæ adire tentabat, milite juvit, illumque jure succedendi privatum declaravit, Brevis fuit ejus pontificatus, quum vivere desierit 15 Octobris 1591 (1).

61. Gregorio XIV die 29 Octobris subrogatus fuit Joannes Antonius Fachinetti, cardinalis Bononiensis, sub nomine Innocentii IX, omnibus ob vitæ integritatem atque eruditionem acceptissimus, sed altero pontificatus mense nondum exacto, 20 Decembris citissima morte sublatus est. Tunc Sedes Apostolica vacavit usque ad 30 Januarii 1592. qua in eam evectus fuit Clemens VIII, Florentinus e nobili Aldobrandina familia, presbyter cardinalis, antea appellatus Hippolytus. Hic Gallos monuit, ne Henricum, regem Navarræ, susciperent, sed sibi eligerent regem catholicum, qui ecclesiasticam et civilem rem contra Hugonotos tutaretur. Quum deinde Henricus IV, ejurata hæresi, fidem catholicam esset professus, Clemens eum a censuris absolvit et in integrum restituit. Anno 1595 Romæ excepit legatos Ruthenorum et patriarchæ Coptorum; ut supra diximus (2). Anno 1600 jubilæum celebravit. In gratiam episcoporum Latinorum, in quorum diœcesibus Græci vel Albanenses, græco ritu utentes, degebant, Græcorum ritus licitos ab illicitis discrevit. Vulgatam SS. Bibliorum versionem accuratius emendandam curavit. Indicem librorum prohibitorum, a Pio IV editum, approbavit. Ferrariensem ducatum, mortuo Alphonso II duce Estensi, recuperavit. Viros doctos impense fovit. Statuit, nemini licere per litteras seu internum confessario absenti peccata sacramentaliter confi-

(1) Spondan. ad an. 1590-91.

(2) Vide p. 83 et 87.

teri et ab eodem absente absolutionem recipere. Plura constituit ad restituendam in cœnobiis regularem disciplinam. Ad dirimendas lites de divinæ gratiæ auxiliis instituit Romæ celebres congregationes, ut videbimus. Præfuit Ecclesiæ usque ad annum 1605 (1).

62. Post sæculi XVI medium floruerunt scriptores quam plurimi, quorum alii exponendis SS. Scripturis, alii exornanda theologia aut confutandis hæresibus, alii aliis lucubrationibus ecclesiasticis bene meruerunt.

Primi generis fuerunt supra indicati J. Hesselius, C. Espenæus, A. Masius, C. Jansenius (2). Præter eos Guilielmus Lindanus, Dordracensis, e doctore Lovaniensi primo Ruremundensis deinde Gandavensis episcopus, scripsit librum de optimo genere interpretandi Scripturas (3) et Panopliam Evangelicam (4). Gilbertus Genebrardus, Ord. S. Benedicti, archiepiscopus Aquensis, elucubravît chronologiam sacram et commentarios in Psalmos. Arias Montanus, novam Bibliorum polyglottorum editionem curavit (5). Flaminius Nobilius, Lucensis, græce et latine doctus, in edendis Bibliis Sixti V et corrigenda Vulgata versione ad testimonia SS. Patrum et LXX interpretum laboravit. Joannes Maldonatus, Hispanus, Societatis J., latine, græce et hebraice doctus, reliquit eruditos commentarios in Jeremiam, Baruch, Ezechielem, Danielelem (6) et in IV Evangelia (7). Alphonsus Salmeron, Toletanus, Societatis J., scripsit quæstiones et dissertationes in N. Testamentum, et tractatus multos polemicos (8). Jacobus Pamelius, Brugensis, electus episcopus Audomarensis, præter Liturgicam Latinorum (9), confecit catalogum veterum commentariorum in SS. Scripturas (10). Franciscus

(1) Spondan, ad an. 1592-1605.

(2) Vide p. 63.

(3) Colon. 1558 in-8.

(4) Ibid. 1590 in-fol.

(5) Antverp. 1569-72, 8 vol. in-fol.

(6) 1609 in-4.

(7) Mussipont. 1595 in-fol.

(8) Matrit. 1601 et Colon. 1604, 16 v. in-fol.

(9) Colon. 1676, 2 vol. in-4.

(10) Antverp. 1566 in-8.

Ribera, Hispanus, Societatis J., præter aliia composuit commentarios in Prophetas minores (1). Franciscus Toletus, Cordubensis, Societatis J., reliquit commentarios eruditos in aliquot N.T. libros. Emmanuel Sa, Lusitanus, Societatis J., scripsit scholia in IV Evangelia et annotationes in universam Scripturam.

Inter theologos ejusdem ætatis præter supra commemoratos J. Ravesteyn, C. Espencæum, J. Hesselium, S. Hosium (2), numerantur sequentes : Bartholomeus Medina, Hispanus, Ordinis Præd., confecit commentarios in S. Thomam et instructionem de sacramento poenitentiae. Supradictus F. Toletus, composuit Summam casuum conscientiae (3). J. Maldonatus supra laudatus, edidit tractatus de sacramentis, gratia, peccato originali et de aliis. Nicolaus Sanderus, Anglus, edidit libros plures de cœna Domini et reali præsentia in SS. Eucharistia, de typica et honoraria sacramentorum imaginum adoratione, de Ecclesia Christi et visibili ejus monarchia. Joannes Garetius, Lovaniensis, canonicus regularis S. Augustini, elucubravît libros de veritate Corporis Christi in Eucharistia, de mortuis vivorum precibus juvandis, de sacrificio missæ, de Sanctorum invocatione. Michael de Medina, Hispanus, Ord. S. Francisci, inter cujus opera laudantur tractatus de Fide et de purgatorio. Andreas Vega, Segoviensis, reliquit tractatus de justificatione, gratia, Fide, operibus et meritis. Thomas Stapleton, Anglus, Universitatis Lovaniensis professor, elucubravît varia opera polemica et alia (4). G. Lindanus supra commemoratus, elaboravît plures tractatus de controversiis. A. Salmeron, jam supra indicatus. B. Petrus Canisius, Neomagensis, Societatis J., præter alia composuit Summam doctrinæ christianæ.

Historiam ecclesiasticam multi illustrarunt. Jam laudatus N. Sanderus, scripsit de schismate Anglicano (5). Joannes

(1) Colon. 1599 in-fol.

(2) Vide p. 63.

(3) Paris. 1619 in-4.

(4) Ibid. 1620, 4 vol. in-fol.

(5) Colon. 1628 in-8.

Molanus, doctor Lovaniensis, edidit multisque auxit Martyrologium Usuardi, natales Sanctorum Belgii, historiam sacrarum imaginum. Arias Montanus jam commemoratus, antiquitates Judaicas libris novem explanavit (1). Petrus Opmeer, Amstelodamensis, præter historiam martyrum Gorcomiensium dedit chronographiam a mundi exordio usque ad sua tempora. Florimundus Remondus, Gallus, scripsit de ortu, progressu et ruinis hæresum. L. Surius, supra indicatus (2). G. Genebrardus, jam commemoratus. Alphonsus Ciaconius, Ordinis Præd., præter alia collegit vitas et gesta Romanorum Pontificum et cardinalium (3). Concilia collegerunt. supra indicati B. Caranza et L. Surius (4). De ritibus Ecclesiæ docte dissseruit Joannes Stephanus Durant, Tolosanus (5). Sacrorum canonum peritia claruerunt Antonius Augustinus, archiepiscopus Tarraconensis, inter cujus opera commendantur collectiones antiquæ decretalium, canones pœnitentiales et epitome juris pontificii; Didacus Covarruvias supra laudatus (6); Joannes Paulus Lancelottus, Perusinus, præter Corpus juris canonici edidit Institutiones juris canonici. De instituenda christiana piaque vita libros scripserunt S. Carolus Borromæus (7), Ludovicus Granatensis, Ordinis Præd., Bartholomæus de Martyribus, archiepiscopus Bracarensis, alii.

63. Per hæc ipsa tempora in scholis Catholicorum enatæ sunt certæ controversiæ de nonnullis quæstionibus, ab Ecclesia haud definitis. Controversiæ istæ præsertim pertinebant ad divinam SS. Librorum inspirationem, gratiam, hisque affinia. Consentiebant omnes, Libros tum V. tum N. Testamenti esse divinitus inspiratos, hominem sub motione prævenientis gratiæ esse liberum eique libere cooperari, ex parte Dei dari certam et immutabilem electorum prædestinationem. Disputabant vero de modo, quo SS. Scriptores fuissent

(1) Lugd. Batav. 1596 in-4.

(2) Vide p. 63.

(3) Romæ 1676, 4 vol. in-fol.

(4) Vide p. 63.

(5) Romæ 1591 in-fol.

(6) Vide p. 63.

(7) Vide p. 63.

inspirati, de ratione conciliandi infallibilem gratiæ efficaciam cum libera humanæ voluntatis cooperatione, deque ratione prædestinationis, in intentione seu mente divina spectatæ.

In primis de his quæstionibus acriter disceptatum est Lovanii inter doctores Facultatis theologicæ et patres Jesuitas. Illi anno 1587 e scriptis, quæ patres Lessius et Hamelius in collegio Societatis dictaverant, 34 propositiones excerptas acri censura notarunt. Earum propositionum summa hæc erat : 1, ut aliquid sit Scriptura S., non est necessarium, ut singula ejus verba sint a Spiritu S. inspirata, aut singulæ veritate et sententiæ sint immediate a Spiritu S. inspiratæ ; quin imo liber sine assistentia Spiritus S. scriptus, si Spiritus S. postea testetur, in eo nihil esse falsum, efficitur S. Scriptura : 2, Deus post prævisum peccatum originale, omnibus hominibus dare consuevit et reipsa dat sufficientia auxilia ad consequendam vitam æternam ; omnes, etiam infideles, ex parte Dei, seu in actu primo habent auxilium sufficiens ad salutem : 3, prædestinatio est e prævisione operum seu meritorum. Lessius ejusque socii contra theologorum Lovaniensium censuram ediderunt doctrinæ suæ apologiam, cui anno 1588 Lovanienses opposuerunt censuræ suæ defensionem. Eodem anno S. Facultas Duacensis easdem 34 propositiones acerrima censura perstrinxit.

Quum animorum contentiones utrimque crescerent, Sixtus papa V interpellatus, rem ad se evocavit. Discussis per delegatos ad hoc opus theologos memoratis propositionibus, Lessii apologia atque censuris Lovaniensium et Duacensium theologorum, Pontifex quæstiones controversas non definivit, sed ad terminandas noxias contentiones sub pœna excommunicationis partibus prohibuit, ne una alterius sententias censura notaret, donec auctoritate apostolica fuissent definitæ. Quo apostolico mandato per Octavium Frangipani, Sedis Apostolicæ apud Coloniam nuntium, Lovanium perlato, animorum contentio deferbuit (1).

De iisdem pene quæstionibus eodem tempore acriter dis-

(1) Conf. Livin. de Meyer, *Historia congregationum de auxiliis*, l. I; H. Serry, idem, l. I et IV.

ceptatum est in Hispania. Ibi disputationibus ansam dedit liber, quem Ludovicus Molina, e Societate Jesu et Eboræ in Lusitania S. Theologiæ professor, anno 1588 cum approbatione inquisitoris Lusitani edidit de concordia liberi arbitrii cum divina gratia, præscientia et prædestinatione. Molina ad conciliandum liberum hominis arbitrium cum divina gratia, docebat, hominem nativis suis viribus, seu generali Dei concursu, operari posse aliquid moraliter boni, quod quidem nullum supernaturale pretium et meritum pro salute habeat, quo tamen Deus moveatur ad gratiam suam homini, nativis suis viribus bene utenti, conferendam; per hominis cum gratia cooperationem fieri, ut gratia sufficiens fiat efficax. et homo usque in finem in bono perseveret. Liberum vero hominis arbitrium cum divina præscientia et prædestinatione conciliabat ope scientiæ mediæ, qua Deus præviderit, quid homo, in his vel illis rerum adjunctis, pro sua libertate acturus vel non acturus sit; qua præscientia actionum humanarum libertas minime tangeretur, quod homo non ideo ageret, quia Deus prævidit, sed potius Deus pro plenissima sua cujusvis rei cognitione id prævideret, quod homo reipsa esset acturus. Ita pariter secundum Molinam Deus ad vitam æternam prædestinavit eos, quos gratiæ suæ cooperaturos per scientiam mediam prævidit; quæ prædestinatio, utpote non absoluta, sed hypothetica seu fundata in prævisa hominum cooperatione, libero eorum arbitrio minime officeret.

Verum multi, in primis Domin. Bannez alique Ord. FF. Præd. theologi, in Hispania in librum Molinæ invecti sunt, eumque ad Inquisitionem detulerunt. Illius vero defensionem susceperunt theologi Societatis Jesu. Utrumque ardentius disceptatum est. Brevi post eadem controversiæ non solum in Hispaniæ, sed in aliarum etiam regionum scholas penetrarunt. Alii, qui in scholis dicti sunt Thomistæ, quod se S. Thomæ vestigia sententiasque sequi contendebant, gratiæ efficaciam repetebant ex intrinseca ejus vi, qua Deus independenter a quocumque consensu creato, seu physice prædeterminat voluntatem humanam ad actum eliciendum, ita ut homo, hac gratia determinatus, semper et infallibiliter agat; scientiam mediam rejiciebant, et prædestinationem

non e prævisis meritis, sed gratuitam et absolutam esse contendebant. Alii, dicti Molinistæ, gratiam denominabant efficacem ab effectu, adeo ut gratiam, cui humana voluntas non cooperatur seu resistit, sufficientem, qua vero voluntas utitur et agit, efficacem vocarent; id tamen non sic intelligebant ac si gratia suam efficaciam acciperet a solo hominis assensu, sed, exclusa prædeterminatione physica, admitterebant moralem gratiæ influxum, quo voluntas præveniatur, excitetur, adjuvetur ad actum eliciendum. Præterea scientiam mediam et prædestinationem e prævisis meritis defendebant.

Cum autem contentiones et turbæ nimium ferverent, Clemens papa VIII anno 1596 causam ad se evocavit, utrique parti silentium de præsentibus controversiis præscripsit, omnes processus et scripta, simulque episcoporum, Universitatum et præcipiorum theologorum sententias de materia controversa exquisivit. Quum vero Dominicani iudicium Sedis Apostolicæ urgerent, Pontifex anno sequente Romæ instituit celebres cardinalium et peritorum theologorum congregationes, a suo objecto De auxiliis divinæ gratiæ appellatas, ut disputatæ quæstiones dilucidarentur. In his utriusque partis, Dominicanorum nempe et Jesuitarum, theologi de controversis articulis acerrime disputarunt. Pontifex ipse his congregationibus interesse voluit, ut re magis explorata, controversiæ finem constitueret. Congregationes anno 1605 morte Clementis VIII interruptæ, sub Paulo V eodem anno resumptæ sunt. Tunc, cum Jesuitis etiam accusatorum partes fuissent concessæ, ardentius disputatum est, Paulus V cernens, ambas partes in tuendis dogmatibus ab Ecclesia definitis, et in detestandis hæresibus ab ea damnatis, consentire, post 16 congregationes habitas, nullum iudicium de articulis controversis ferendum censuit, et anno 1607 rem ita terminavit, ut utrique parti suam sententiam defendere liberum esset, sed neutra alteram aliqua censura notare præsumeret (1).

(1) Theodoricus Eleutherius seu Livinus de Meyer, *Historia controversiarum de divinæ gratiæ auxiliis*.

64. Interea præter religiosas societates, supra laudatas (1), aliæ eodem hoc sæculo institutæ sunt. Nimirum Camillus de Lellis, anno 1550 Buccianici in Aprutio honestis parentibus natus, primo militiam secutus est et sæculi vitiis aliquandiu indulisit, deinde ad meliorem frugem conversus, Romæ propter fœdum ulcus, quo in tibia laborabat, in valetudinarium receptus fuit, ejus paulo post procurationem gessit. Postea sacerdotio initiatus, ad subsidium animarum in extremis periclitantium instituit Congregationem clericorum regularium, quos quarto voto ministrandi infirmis, etiam peste infectis, obstrictos voluit. Congregationem approbavit Sixtus papa V. Camillus vitæ sanctitate clarus obiit anno 1614, postea a Benedicto XIV fastis Sanctorum adscriptus (2).

Ei æqualis fuit Franciscus Caracciolo, anno 1563 nobili loco in oppido S. Mariæ de Villa in Aprutio oriundus, qui a primis annis eximiæ pietatis cultu enituit. Sacerdos factus, se totum devovit lucrandis Christo animabus; deinde una cum Joanne Augustino presbytero aliisque instuit Congregationem clericorum regularium minorum, qui tribus consuetis votis adderent quartum de non ambiendis dignitatibus ecclesiasticis. Congregationem approbavit Sixtus V. Franciscus vitam sanctissimam pie terminavit anno 1608, deinde a Clemente XIV inter Beatos et a Pio VII inter Sanctos relatus (3).

In Gallia magno pietatis bono Congregationem doctrinæ christianæ instituit Cæsar de Bus, qui anno 1544 Cabillone natus, a laxiori vita, quam aliquandiu sectatus fuerat, revocatus, sacræ militiæ nomen dedit. Sacerdotio initiatus, oppida et pagos catechizando et prædicando pertransiit. Multi ejus exemplum secuti sunt, quibuscum anno 1593 Avenione initia Congregationis posuit, ejus socii se principaliter devoverent docendæ pauperes doctrinæ christianæ. Congregationem approbavit Clemens VIII. Obiit venerabilis Cæsar de Bus anno 1607 (4).

(1) Vide p. 66.

(2) P. Citadello, *Vita S. Camilli*, ex italico in latinum versa a P. Halloix, Antv. 1662; Helyot, *Hist. des ordres relig.* tom. IV, p. 263.

(3) A. Cencelli, *Vita di S. Francisco Caracciolo*, Romæ 1805 in-4.

(4) P. du Mas, *Vie de César de Bus*, Paris 1703 in-4.

Ad christianam puellarum etiam institutionem hoc sæculo congregationes erectæ sunt. Ex his fuit Congregatio Sororum Anglicarum, quæ etiam Guastallinæ dictæ sunt, quod earum fundatrix fuerit comitissa Guastallæ. Hæc institutum Barnabitarum imitata, socias suas primo moribus sexus sui emendandis, deinde puellis erudiendis et educandis destinavit, atque anno 1534 Congregationis suæ approbationem ab Apostolica Sede accepit (1).

Talis etiam fuit congregatio Ursularum, quæ ita dictæ sunt, quod S. Angela Mericia easdem sub patrocinium S. Ursulæ constituisset. S. Angela anno 1470 in agro Brixiensi nata, primo anno 1535 plures pias virgines Brixie permovit ad ineundam societatem, spiritualibus confraternitatibus similem, cujus finis esset, opera misericordiæ corporalia et spiritualia exercere, speciatim puellas pie instituere. Illas ad vitam communem non congregavit, sed simplici voto castitatis adstrictas, in privatis ædibus habitare permisit. Post obitum S. Angelæ (1540) ejus confessarius et nobiles aliquot matronæ memoratam Societatem protegendam susceperunt, et anno 1544 impetrarunt, ut Paulus papa III singulari bulla eam confirmaret, facta simul superioribus potestate constitutiones pro rerum adjunctis mutantî (2).

Denum hoc sæculo ad exemplum Fratrum misericordiæ Sorores etiam misericordes ad infirmas sui sexus personas curandas in congregationes coaluerunt (3).

65. Quum jam proximus esset annus centesimus, Clemens papa VIII universo orbi christiano jubilæum indixit, plenissimam indulgentiam concedens iis, qui pœnitentes et contriti Romæ basilicas S. Petri in Vaticano, S. Pauli in via Ostiensi, S. Joannis Lateranensis et S. Mariæ majoris devote visitarent. Omnes ad tantæ gratiæ adeptionem invitavit, principes hortatus est, ut erga peregrinos Romam profecturos beneficentiam exercerent, et quo magis fideles undique ad visitan-

(1) Helyot, *Hist. des Ordres relig.*

(2) Helyot, *Hist. des Ordres relig.*

(3) Ibid

das basilicas adliceret, cunctas ubique indulgentias per totum annum suspendit (1).

Tantus fuit numerus peregrinorum, qui anno 1600 ad lucrandam jubilæi gratiam Romam venerunt, ut a ministris hospitalis SS. Trinitatis 500,000 fuerint excepti, non computata ingenti multitudine eorum, qui in propriis singularum nationum xenodochiis. in monasteriis et domibus privatis fuerunt suscepti; adeo ut in universum numerus eorum, qui toto hoc anno in urbem venerunt, 3,000,000 credatur. Multi etiam hæretici, sive curiositate sive aliis causis adlecti, Romam venerunt, pluresque eorum, spectatis pietatis, misericordiæ aliarumque virtutum exemplis, quæ Pontifex, clerus et populus Romanus exhibebant, præconceptas opinioniones, ex iniquis ministrorum suorum criminationibus contra Pontificem et ecclesiam Romanam formatas, deposuerunt, hæresim ejurarunt et catholicam fidem amplexi sunt. Ex his fuit Stephanus Calvinus, hæresiarchæ affinis, qui post conversionem suam Ordinem Carmelitarum discalceatorum ingressus, in eo eximiæ pietatis specimen præbuit usque ad obitum suum (2).

66. In Gallia post Henrici III mortem (1589) bellum civile inter Henricum regem Navarræ et Catholicos fœderatos continuatum est usque ad annum 1593 (3). Hoc anno Henricus de suscipiendis Catholicorum sacris serio cogitavit, collatisque cum doctissimis viris consiliis, hæresim abjuravit et catholicam fidem professus est. Ab hæresi absolutus, anno sequente Carnuti rex Galliæ sub nomine Henrici IV sacratus est. Eodem anno Parisios ingressus, honorifice exceptus est, cunctisque præteritorum omnium gratiam concessit. Anno 1595 Clemens papa VIII absolutionem et reconciliationem Henrici IV confirmavit eumque in integrum restituit.

Redeuntem in Gallia pacem graviter turbavit Joannes Chatel, adolescens perditissimus, qui nefando consilio necandi regem inito, anno 1594 eum ictu cultri percussit, non tamen occidit. Chatel mox interceptus et supplicio affectus, sceleris

(1) *Constit.* 58 in Bullar. Roman. tom. III.

(2) Spondan. ad an. 1600.

(3) Vide p. 78.

sui poenas luit. Verum quum in quæstione respondisset, se olim annis tribus in scholis Jesuitarum studiis vacasse, horum adversarii, qui in senatu Parisiensi multi erant, Jesuitas criminis consiliaros fautoresque dixerunt; mox eorum domus explorata fuit, sed nihil repertum præter libellum, contra Henricum IV. ante ejus cum Ecclesia reconciliationem editum, et a J. Guignard, collegii Societatis bibliothecario, curiositatis causa, ut in similibus fit, conservatum. Nihilominus per senatus Parisiensis sententiam Guignard laqueo damnatus, omnesque Jesuitæ ex universo regno proscripti sunt. Quam injuste hac in re senatus contra Jesuitas processerit, ostendunt scriptores minime suspecti, testanturque, J. Chatel ad mortem usque constanter asseruisse, se proprio Marte facinus commisisse, Jesuitas esse ab eo alienos, nullum eorum sibi illud suasisse, senatum vero spreto juris ordine, partibus non auditis, nullaque præteritorum et gratiæ a rege concessæ habita ratione, Jesuitas proscripsisse (1). Unde Henricus IV. intellecta opprobriorum, Jesuitis factorum, falsitate, anno 1604 iis redeundi in Galliam potestatem fecit, et brevi post facultatem theologicas et philosophicas litteras artesque liberales publice docendi concessit; ex quo tempore latius quam antea per Galliam propagati sunt (2).

Interim Henricus IV. regni tranquillitati et prosperitati adlaboravit. Cum vero Calvinistarum numerus in Gallia nimium auctus esset, iique in arma proni, publicæ paci continuo minitarentur, anno 1598 in eorum favorem Nanneti celebre edictum, ab hac urbe Nannetense appellatum, edidit, quo iis liberum religionis exercitium eademque cum Catholicis jura publica concessit. Clerus catholicus, Universitas Parisiensis, speciatim Sorbona, supremæ denique curiæ contra edictum Nannetense multum reclamarunt; senatus Parisiensis illud in catalogum legum referre diu recusavit,

(1) Continuator Fleurii, *Hist. eccl.* tom. XXXVI, p. 489 et 502; S. Dupleix, *Histoire de Henri-le-Grand*, p. 163; P. de l'Etoile, *Journal du regne de Henri IV*, l'an 1595; J. A. de Thou, *Histoire univers.* l. 132; P. Matthieu, *Hist. de France*, tom. II, l. 1; P. V. Cayet, *Chronol.* l. IV, p. 432; M. Sully, *Mémoires*, tom. II, p. 457, édit. de 1763.

(2) *Hist. Societatis Jesu.*

donec tandem anno 1599 rex ipse in curia præsens, gravi oratione eum ad hoc faciendum permoverit (1).

Henricus rerum gestarum præstantia et industria Magni nomen consecutus, regnavit usque ad annum 1610, quo a Francisco Ravaillac, Engolimensi, interfectus est (2). Hoc parricidio adversarii Jesuitarum rursus contra eos usi sunt, et libellos accusationum plenos, adversus eosdem ceu auctores et defensores doctrinæ de cæde regum ac principum vulgarunt; senatus Parisiensis librum J. Marianæ, jesuitæ Hispani, *De rege et regis institutione* igni damnavit, librumque Rob. Bellarmini *De potestate Summi Pontificis in rebus temporalibus*, sub poena læsæ majestatis interdixit; sed Maria Medicea, regina vidua et regni procuratrix, interdicti istius promulgationem suspendit. Librum Marianæ ipsi Jesuitæ jam ante improbarant, ejusque correctionem anno 1599 imperarat præpositus generalis Societatis. Quantum autem ad necem Henrici IV spectabat, Jesuitæ se contra obtrectatores facile vindicarunt, et ipse Ravaillac quæstionibus pressus, constanter asseruit, se solum esse criminis auctorem (3).

67. Anno 1598 Philippum II regem Hispaniæ defunctum excepit Philippus III filius ejus, qui usque ad annum 1621 regnavit. Fuit is princeps pius, humanis purisque moribus, sed gerendarum rerum expers. Philippus II paulo ante mortem suam provincias Belgicas et comitatum Burgundicum cesserat filiæ suæ Isabellæ, quæ Alberto archiduci, Maximiliani II filio, nupsit. Archiduces Albertus et Isabella anno 1599 summo Belgarum plausu excepti sunt, bellum adversus fœderatas sub Mauritio Nassavio, principe Arausicano, provincias persecuti sunt usque ad annum 1609, quo utrimque 12 annorum induciæ sancitæ fuerunt.

In provinciis meridionalibus mala, Religioni per bella civilia illata, reparata fuerunt. Piis principum studiis opem tulerunt Belgæ. Plures ecclesiæ et monasteria vel instaurata vel exstructa sunt, bona ecclesiastica restituta, disciplina com-

(1) Fontanon, *Collect. edictor. reg. t. IV, tit. 7.*

(2) Prefixe, *Histoire du roi Henri IV.*

(3) Spondan. ad an. 1610; Richeome, *Examen de l'Anti-Coton.*

posita. In hunc finem Mathias Hovius, archiepiscopus Mechliniensis anno 1607 provincialem synodum coegit, in qua decreta plura, in 26 articulos distributa, condita sunt de Fidei professione, sacramentis, divini verbi prædicatione, clericorum et monachorum vita, scholis, seminariis, aliis; quæ decreta a Paulo papa V recognita et approbata fuerunt (1).

In fœderatis vero provinciis, ab Hispanorum jugo separatis, calviniana religio ubique prævaluit. Qui autem in catholica religione perseverabant, vexis plurimis et persecutionibus fuerunt obnoxii. Postea vero Catholici, qui tertiam fere partem incolarum in istis provinciis, vulgo Hollandia, efficiebant, civilem tolerantiam cum publico religionis suæ exercitio, sed variis modis restricto, obtinuerunt.

Interim archiepiscopatus Ultrajectensis ejusque suffraganei episcopatus Harlemensis, Daventriensis, Leovardiensis, Groningensis et Middelburgensis, anno 1559 a Paulo papa IV instituti, deperierunt. Quum post mortem Friderici Schenkii (1580), qui fuit primus et ultimus tunc archiepiscopus Ultrajectensis, capitulum hujus ecclesiæ non elegisset vicarium capitularem, Gregorius papa XIII pro diocesis Ultrajectensis administratione vicarium apostolicum nominavit Sasboldum Vosmerum. Anno 1583, quum cæteri quoque illic episcopatus pastoribus carerent, idem Pontifex eundem Vosmerum pro ecclesiis totius fœderati Belgii seu Hollandiæ vicarium apostolicum constituit; et anno 1602 Clemens VIII eum Romæ consecravit archiepiscopum Philippensem *in partibus*, ut dicitur, *infidelium*. Ex hoc tempore ecclesiæ in fœderatis provinciis diu a vicariis apostolicis administratæ fuerunt.

68. In Hollandia etiam, sicut in aliis regionibus, nova religio inter ipsos sectarios controversiis, turbis et factionibus causam dedit. Jacobus Arminius, in Lugdunensi Batavorum Universitate theologiæ professor, anno 1604 in publica disputatione inter alia a Calvinii doctrina aliena asseruit, Deum non absoluto decreto alios homines ad vitam, alios ad mortem

(1) De Gerlache, *Hist. du royaume des Pays-Bas*, Introduction; de Ram, *Synodicon Belgicum*, tom. I.

æternam prædestinasse, sed propter fidem Christo adhibitam aut denegatam; unde sequebatur, homines, quamvis fides sit donum Dei, tamen ad salutem accipiendam cooperari posse et debere. Ejus assertiones mox palam impugnavit Franciscus Gomarus, Arminii collega. Cum vero Arminius inter litterarum studiosos, professores et prædicatores asseclis non careret, ortæ sunt duæ factiones, Arminianorum nempe et Gomaristarum, dictis et scriptis se mutuo impugnantes. Gomaristæ, placitis Calvinii strictius inhærentes, ad publicam fidei confessionem et ad catechismum Heidelbergensem, jussu Friderici III, electoris Palatini, circa annum 1560 confectum, provocabant. Arminiani ejusmodi scripta symbolica de novo discutienda, corrigenda, imo potius abroganda esse, contendebant.

Potestas civilis litigantes, institutis inter eos colloquiis et imperata mutua tolerantia, ad pacem perducere frustra conabatur. Gomaristæ contendebant, ejusmodi controversias non nisi a nationali synodo componi posse. Arminiani, numero et existimatione inferiores, synodum declinabant, et potestatis civilis præsidium quærebant, ut saltem religiosa tolerantia ab ea decerneretur. Arminio anno 1609 mortuo, dissensio aucta et ad ipsam plebem propagata est, ita ut subinde turbæ excitarentur. Anno sequente Arminiani publicis Hollandiæ Ordinibus obtulerunt libellum, quem Remonstrantiam appellarunt, et a quo ipsi Remonstrantes dicti sunt. In eo se a crimine depravatæ religionis aliisque, sibi ab adversariis impactis, vindicarunt, et doctrinam suam de prædestinatione aliisque 5 articulis proposuerunt. Eorum summa hæc erat : Deus ab æterno decrevit, ut in Christum credituri et in fide et obedientia erga eum usque in finem perseveraturi, vitam æternam consequerentur, infideles vero et peccatores non resipiscentes in æternum damnarentur; ad fidem illam salvificam hominem indigere quidem gratia Dei per Christum, quæ causa inchoatæ, continuatæ et perfectæ salutis ejus sit, eam tamen nec solam nec irresistibiliter operari. His postea addiderunt, hominem per culpam suam gratia et fide in perpetuum excidere posse. Eorum libello Gomaristæ alium sub titulo Contraremonstrantiæ opposuerunt, in quo doctrinam Calvinii de prædestinatione ab adversariorum objectio-

nibus vindicarunt. Demum dissidiis et turbis crescentibus, et concordia institutis inter partes colloquiis frustra tentata, anno 1617 in generali Ordinum totius Belgii fœderati congregatione decisum est, ut ad dirimendas controversias generalis synodus anno sequente celebraretur Dordraci.

69. Anno igitur 1618 synodus Dordraci habita est, cui præter theologos Batavos adfuerunt multi extranei. Arminiani theologi synodum judicem recusarunt, contenderuntque, litem non e libris symbolicis, sed e sola Scriptura colloquiis componendam vel suprema magistratus civilis potestate definiendam. Synodus vero eos propterea increpavit, obstinatos abegit, iisque censuras intentavit. Deinde dogmatica decreta de prædestinatione et adjunctis materiis, a mente Calvini non parum aliena, sancivit, nam deserto horrendo ejus commento de prædestinatione ante lapsum, eam post lapsum factam esse statuit. Præterea theologos Arminianos seu Remonstrantes deposuit, alios aliis pœnis subjecit, omnibusque, qui his decretis subscribere nollent, munere ecclesiastico interdixit.

Quum hæc decreta ab Ordinibus generalibus essent confirmata, prædicatores Remonstrantium ubique depositi sunt, nonnulli relegati, multi in alias regiones transierunt; sacri eorum conventus interdicti, armis etiam dispersi sunt. In extraneis quoque seu extra Hollandiam existentibus Calvinistarum ecclesiis, excepta Brandeburgica decreta Dordracena acceptata fuere, nominatim in Gallicana, quæ anno 1620 in synodo Alecensi statuit, ut omnes professores et prædicatores ea juraamenta approbarent; quod qui non præstabant, muneribus privati sunt.

Anno 1625 mortuo Mauritio principe, sub Friderico Henrico, fratre ejus et successore, plures prædicatores Remonstrantium in patriam reversi sunt, sacros conventus publice agere cœperunt, et anno 1630 potestatem secundum suam confessionem vivendi acceperunt. Brevi tempore numero aucti sunt, sed exinde a characteristicis religionis christianæ doctrinis magis magisque recedentes, et Socinianorum sententiis appropinquantes, consubstantialitatem Filii et Spiritus S. cum Patre et peccatum originale negarunt; præter paucas veritates religionis fundamentales, cæteras, utut in

S. Scriptura contentas, non esse ad salutem necessarias docuerunt; et pedetentim in rationalismum seu indifferentismum desciverunt (1).

70. Interea Clementi papæ VIII die 3 Martii 1605 defuncto, 1 Aprilis suffectus est Leo XI, antea vocatus Alexander Octavianus Mediceus, cardinalis episcopus Florentinus. Sedit tantum 26 diebus. Post eum 16 Maii electus fuit Paulus V, antea Camillus cardinalis Burghesius, origine Senensis.

Hic Pontifex gravissimam simultatem habuit cum Republica Venetorum. Anno quippe 1603 Reipublicæ senatus duo consulta ediderat, quibus vetabatur, ne sine senatus licentia novæ ecclesiæ, monasteria aut alia ædificia ecclesiastica exstruerentur, societates spirituales erigerentur, bona immobilia clero venderentur, donarentur aut testamento legarentur. Præterea duos clericos, criminum reos, nulla habita status eorum ratione, carceri manciparat. De his decretis et actis, tanquam ecclesiasticæ libertati et immunitati contrariis, Paulus V apud senatum Venetum conquestus est, utque illa revocarentur et clerici sacerdotum iudicio redderentur, postulavit. Quum vero senatus per legatum suum decreta ea defenderet, Pontifex monitorias litteras ad Rempublicam dedit, quibus illa decreta irrita declaravit et sub excommunicationis pœna revocari iussit. Senatus in sententia sua perstitit. Quare Paulus V post iteratam admonitionem, anno 1606 scriptam sententiam contra Rempublicam fulminavit, qua senatus cum præsidè et asseclis suis excommunicabatur, omnibus privilegiis, ab ecclesia Romana acceptis, privabatur, et si porro resisteret, tota Respublica sacro interdicto subiciebatur. Senatus minime flexus, contestationem ad omnem clerum dedit, qua excommunicationem immeritam declaravit, et ne quis clericorum interdictum observaret, vetuit. Plerique senatui paruerunt; qui vero Pontifici obedire malebant, Jesuitæ, Theatini, Capucini, alii, e ditione Veneta discesserunt. Pacis sequester acceptus fuit Henricus IV rex Galliæ, cujus legati, cardinalis de

(1) Natal. Alex. *Hist. eccl. sæc. XVI*, c. 11, a. 12; Pluquet, *Diction. des Auteurs*, Arminius, Gomar, Hollande,

Joyeuse apud senatum Venetum et cardinalis du Perron apud Pontificem, anno 1607 pacem ita composuerunt, ut hic censuras, ille decreta et acta sua revocarit (1).

Idem Pontifex congregationibus et auxiliis divinæ gratiæ finem constituit, ut supra diximus (2). Constitutiones Sixti IV et Pii V de immaculata B. V. Mariæ conceptione innovavit, stricte prohibens, ne quis in lectionibus, conclusionibus aut aliis actibus publicis asserere præsumeret, B. V. Mariam in originali peccato fuisse conceptam. Propagationi christianæ religionis et omnium gentium saluti procurandæ consulturus, constituit, ut in religiosorum gymnasiis, præter latinas, græcæ, hebraicæ et arabicæ literæ traderentur. Novos missionarios ad Congitanos, Persas, Indos, Japonenses, Sinenses aliosque populos destinavit. Legatos regum Congi, Persidis et Japonensium honorificentissime excepit. Vaticanam basilicam aliaque urbis ædificia ornavit et instauravit. Obiit anno 1621 (3).

71. Idem Pontifex juramenti formulam, a Jacobo I Anglis catholicis propositam, damnavit. Etenim Elisabetha, persecutione in Catholicos celebris, cum regnasset 45 annis, obiit anno 1603. Ei successit Jacobus I, rex Scotiæ. Mariæ Stuartæ filius, qui Scotiam, Angliam et Hiberniam in unius regni formam redegit. Sub eo, matre invita hæretice instituto, religionem catholicam e Scotia proscriptam vidimus (4). Jacobus, quamvis inter Puritanos in Scotia educatus, intelligens tamen principia eorum democratica de regimine ecclesiastico regiæ quoque auctoritati esse inimica, illis relictis, Episcopaliū seu Anglicanorum sectæ favit, episcopis ampliorem in rebus ecclesiasticis potestatem concessit, eosque in Scotia restituit. Catholicorum vero conditio fere eadem fuit sub Jacobo I ac sub Elisabetha. Eorum quippe adversarii imbellem regem omni via contra illos excitabant. Sic anno 1605 conjurationem pulveream, ita dictam a pulvere tormentario sub æde, in qua regni comitia celebrari

(1) Spondan. ad an. 1606-7.

(2) Vide p. 95.

(3) Spondan. ad an. 1608-21.

(4) Vide p. 57.

solebant, ad regem proceresque perdendos occultato, universis Catholicis, præsertim sacerdotibus, Jesuitis et aliis, imputarunt. Unde factum est, ut diligentius in eos, maxime in sacerdotes, fuerit inquisitum, et ex his plusquam triginta suppliciiis affecti sint. Constitit tamen, inter paucos, qui dictæ conjurationis complices reperti sunt, alios catholicos alios hæreticos fuisse (1).

Ut vero sectarii Catholicos rege magis invisos redderent, eum perduxerunt ad præscribendam omnibus juramenti formulam, in qua sub specie fidelitatis, quæ principibus debetur a populis, saltem implicite ipsius catholicæ fidei abnegatio continebatur. Paulus papa V, ab Anglis catholicis, quorum alii illud juramentum licitum, alii illicitum existimabant, interpellatus, respondit, illud tuta conscientia præstari non posse. Quum igitur plerique Catholici prædictum juramentum præstare recusarent, in eos tanquam in regem rebelles persecutio et vexæ auctæ sunt. Regnavit Jacobus I usque ad annum 1625 (2).

72. Vidimus jam, quantas progressiones sectæ hæreticorum, Lutheranorum, Calvinistarum et Antitrinitariorum, in Polonia vicinisque regionibus sæculo præcedente fecerint (3). In Polonia sub Sigismundo III, qui ab anno 1587 usque ad 1633 regnavit, religio catholica magna incrementa cepit. Sigismundus III, filius Joannis III regis Sueciæ, a matre, quæ erat e regia Polonorum familia, et Jesuitis in catholica religione institutus, illius in Polonia stabiliendæ et dilatandæ studiosissimus fuit. In hunc finem hæreticos paulatim e supremo senatu exclusit, et alia quoque munera ac dignitates publicas solis fere Catholicis contulit. Jesuitæ tum sermone tum scripto catholicæ religionis veritatem demonstrabant hæresesque confutabant. Unde factum est, ut multi nobiles Poloni ad catholicam religionem reverterentur suosque etiam subditos multifariis mediis ad exemplum suum sequendum promoverent.

(1) M. Higgous, *Coup d'œil sur l'histoire d'Angleterre*, p. 252, édit. de La Haye 1727; Le Fèvre de la Boderie, tunc temporis regis Galliæ in Anglia orator, in suis commentariis, *Négociations*, édit, 1749.

(2) Spondan. ad an. 1604-24.

(3) Videsis p. 74.

Idem Sigismundus, anno 1592 patris sui in regno Sueciæ successor, in ea quoque religionis catholicæ exercitia restituere conatus est. At obstiterunt Suecorum proceres, præsertim Carolus Sigismundi patruus, fervidus lutheranus, qui, illo absente, Sueciam administrabat. Hic Suecis auctor exstitit, ut religionis catholicæ exercitium prohiberent, et regi, id non ferenti, armata manu resisterent. Inde bellum, in quo quum victus esset Sigismundus, Sueci anno 1599 ab eo postularunt, ut lutheranam religionem amplecteretur, hocque recusantem anno 1602 deposuerunt, et Carolum, patrum ejus, regem creaverunt.

In Hungaria sub Maximiliano et Rudolpho regibus, qui propter graves temporum circumstantias a vi contra sectarios adhibenda abstinendum censebant, Protestantes religionem suam libere exercuerunt, plurimum auxerunt, variasque Catholicorum ecclesias occuparunt. In Transylvania jam anno 1556 religionis libertatem publica lege sancitam nacti sunt, ut vidimus (1). Anno vero 1597 Rudolphus decretum de refrenandis in Hungaria sectariorum progressibus edidit, quod anno 1604, ademptis eis ecclesiis pulsisque prædicatoribus, executioni dari cæpit. Excitatis inde motibus Stephanus Bostkay, qui facta seditione Transylvania petitus fuerat, usus est ad invadendam Hungariam. Ei major Protestantium pars se mox adjunxit. Cum autem Turcæ eodem anno imperatori Rudolpho bellum intulissent, anno 1606 pax cum rebellibus Hungaris Viennæ confecta est, qua præter alia nobilibus liberum religionis tum calvinianæ tum lutheranæ exercitium concedebatur. Unde eorum res in Hungaria multum firmatæ et auctæ sunt. Verumtamen post paucos annos patres Jesuitæ, præsertim Petrus Pazmany, anno 1615 a rege Mathia ad archiepiscopatum Strigoniensem electus, sermonibus et scriptis multos e magnatibus et nobilibus ad religionem catholicam reduxerunt. Eorum labores Ferdinandus II adjuvit, munera et dignitates conferendo redeuntibus ab hæresi. Magnates suo exemplo etiam subditos suos ad Ecclesiam catholicam reduxerunt. Sub Ferdinando III Protestantes, a Georgio Ragoczy, calviniano principe Transylvaniæ, adjuti, novam

(1) Videsis p. 74.

rebellionem excitarunt, illumque anno 1645 ad concedendam sibi religionis libertatem compulerunt.

In Germania dissidia Catholicos inter et Protestantes erant continua; hi res suas in illorum detrimentum ampliare, isti statum suum conservare suasque terras a doctrinis hæreticis purgare conabantur. Id præcipue factum est in terris Austriacis. Anno 1578 Ordines Stiriae, Carinthiae et Carniolae, jam majori ex parte novae religioni addicti, denegatis tributis ducem suum Carolum adegerunt, ut non tantum nobilibus in castris eorum, sed etiam civibus in quatuor urbibus, Græcio, Judenburgo, Clagenfurto et Labaco, liberum religionis exercitium concederet. Protestantes mox plura sibi indulgentes, non tantum in multis aliis oppidis et pagis ecclesias sibi exstruxerunt, sed in iis etiam locis, in quibus jus patronatus duci vel clero competebat, exclusis parochis catholicis, pastores lutheranos constituerunt, pluraque alia, non tantum ecclesiae, sed principis etiam juribus contraria, sibi arrogarunt, ab ecclesiastica ad politicam libertatem progressi. Quapropter dux Carolus anno 1580 religionis eorum libertatem ad arces nobilium restrinxit; quam restrictionem illi parum curarunt. Ferdinandus, Caroli filius et anno 1597 successor, pro suo religionis catholicae studio subditos suos ad eam reducere constituit, ideoque anno sequente decrevit, ut omnes prædicatores et laici, qui ad catholica sacra redire volebant, emigrarent. Tunc alii ab hæresi discesserunt, alii emigrarunt, sicque nova religio e terris Ferdinandi exulavit.

Non multo post Rudolphus imperator II etiam in Bohemia acatholicos refrenare coepit. Illic Protestantes, sat numerosi, anno 1572 a Maximiliano II liberum religionis exercitium impetrarant, sed verbo tantum, quia Ordines catholici documentum scriptum acceptare recusabant. Anno 1602 Rudolphus II declaravit, religionis libertatem competere solis Utraquistis seu Calixtinis, qui compactata Pragensia seu Basileensia observarent. Verum post paucos annos Protestantes Rudolphum, jam subtimidum et auxilio destitutum, improvise impetu ad religionis libertatem scripto iis concedendam adegerunt. In documento, anno 1609 desuper confecto, proprium Pragæ consistorium, a quo eorum pastores ordinarentur, novarum ecclesiarum in fundis eorum extruc-

tio et constitutio defensorum libertatis concessæ iis concedebantur. Eodem anno Protestantes in Austria, dissidiis inter Rudolphum imperatorem et Mathiam fratrem ejus usi. posteriorem, qui eorum ope adjutus, anno 1608 Rudolphum ad cedendam sibi Hungariam, Austriam et Moraviam adegerat. ad ampliandam priorem religionis libertatem a Maximiliano concessam, sed a Rudolpho intra præfixos limites reductam, anno 1609 compulerunt.

73. In reliqua etiam Germania dissidia inter Catholicos et Protestantes subinde augebantur. Anno 1608 auctore Fridrico, electore Palatinatus, principes protestantes novum fœdus, quod Unio evangelica dictum est, inter se inierunt. Ejus finem solam quidem libertatis suæ politicæ et religiosæ defensionem esse dicebant. at brevi post sat ostenderunt, sibi de eo agi, ut prælati cæterique principes catholici terris suis privarentur. Huic unioni subscripserunt inter alios elector Palatinus, lantgravius Hassiæ-Cassellæ, dux Wirtembergensis, marchio Durlacensis, princeps Anhaltenus pluresque civitates liberæ.

Catholici hac confœderatione perterriti, ipsi quoque se consociarunt, quæ societas dicta fuit Liga catholica. Huic nomina dederunt Maximilianus dux Baviariæ, tres imperii electores ecclesiastici, archiepiscopus Salisburgensis, episcopi Bambergensis, Wirceburgensis et Aichstadiensis, archiduces Austriæ pluresque alii principes tum extra tum intra imperium (1). Post annos paucos bellum inter utramque partem exortum est, ut infra videbimus.

74. De conversione vero hæreticorum ad catholicam fidem præclarissime meruit S. Franciscus Salesius. Is anno 1567 illustri loco prope Anecium in Sabaudia natus, a teneris insignia pietatis et ingenii specimina dedit. Philosophiæ et theologiæ studiis Parisiis confectis, juris lauream adeptus est Patavii. Sacerdotio et ecclesiæ Genevensis præpositura auctus, a Granerio episcopo Genevensi, qui ex quo a Calvinistis religio catholica fuerat Genevæ proscripta, debebat Anecii, ad convertendos Chaballicenses aliosque populos Genevæ finitimos destinatus fuit. Laboriosam hanc missionem

(1) Spondan. ad an. 1608-9.

anno 1594 suscepit grandi animo. Adversa multa et aspera expertus sæpiusque ab hæreticis ad necem quæsitus est, sed Dei ope protectus, tanta cum constantia et successu hæresim oppugnavit ac fidem catholicam prædicavit, ut paucorum annorum spatio plus quam 70 millia hæreticorum converterit. Anno 1602 post Granerii obitum, Genevensis episcopus sacratum, majori cum ardore hæreticorum conversioni, divini verbi prædicationi, morum emendationi, disciplinæ in clero et in cœnobiis instaurationi adlaboravit, adeo ut Genevæ et in locis finitimis religionis catholicæ professio, pietas in clero, regularis disciplina in cœnobiis, morum integritas in populo reflorescerent. Anno 1610 novum sanctimonialium Ordinem instituit. Plura scripta præsertim ascetica reliquit. Obiit anno 1622, postea ab Alexandro papa VII in Sanctorum numerum relatus (1).

75. S. Francisci ardorem in oppugnanda hæresi et convertendis errantibus in Gallia æmulatus est cardinalis Perronius seu du Perron. Is anno 1556 Bernæ parentibus nobilibus sed calvinistis natus, litterarum et philosophiæ studiis magna cum fama absolutis, hæresim abjuravit, statum clericalem amplexus est, et egregius fidei catholicæ defensor ac hæreseos debellator evasit. Ingenio sublimi et acuto, memoria tenacissima, christianæ antiquitatis et S. Theologiæ eruditione admirandus, doctrinam catholicam egregiis scriptis defendit, hæreticos multos ad Ecclesiam reduxit. Anno 1600 coram Henrico rege IV publicam disputationem habuit cum Duplessis-Mornay celebri calvinista, quem tam luculenter confutavit, ut is pudore suffusus discesserit. Propter hæc aliaque bene merita du Perron, jam ab anno 1593 episcopus Ebroidensis, ad archiepiscopatum Senonensem et cardinalatus dignitatem evectus est. Obiit anno 1618 pluraque scripta præsertim polemica reliquit (2).

(1) Marsollier, *Vie de S. François de Sales*, 2 vol. in-12. Opera S. Francisci edita sunt 2 vol. in-fol. Epistolæ ejus seorsim editæ sunt Parisiis 1758, 6 vol. in-12, et 1821, 4 vol. in-8. Introductio ad vitam devotam sæpius et cunctis fere idiomatibus excusa fuit.

(2) Edita Paris. 1620, 3 tom. in-fol. Accedit volumen legationum, ibid. 1623.

76. Præter S. Franciscum Salesium et cardinalem du Perron ineunte hoc sæculo multi alii floruerunt scriptores.

In exponendis SS. Litteris claruerunt plures. Franciscus Feuardentius, Ordinis Minorum et doctor Sorbonicus, reliquit commentarios in plures S. Scripturæ libros, tractatus de controversiis, et aliquot Patrum opera edidit. Martinus Ant. Delrio, Antverpiensis, Societatis J., scripsit commentarios in Genesim, in Canticum et in Lamentationes, Adagia V. et N. Testamenti, Dilucidationes difficiliorum S. Scripturæ locorum, atque Disquisitiones magicas. Nicolaus Serarius, Lotharingus, Societatis J., præter opuscula varia theologico-historica edidit prolegomena et commentarios in S. Scripturam (1). Benedictus Pereira, Valentinus Hispanus, Societatis J., reliquit commentarios in Genesim et Danielelem (2). Guilielmus Estius, Gorcomiensis, doctor Lovaniensis, præter alia dedit annotationes in difficiliora S. Scripturæ loca, commentarios in Epistolas S. Pauli, et commentarios in Magistrum Sententiarum. Franciscus Lucas, Brugensis, theologus Lovaniensis, græce, hebraice, syriace et chaldaice doctus, præter alia exegetica composuit commentarios in IV Evangelia (3). Jacobus Tirinus, Antverpiensis, Societatis J., composuit commentarium brevem solidumque in universam S. Scripturam. Benedictus Justinianus, Genuensis, Societatis J., elaboravit tria volumina commentariorum in S. Scripturam. Joannes de Pineda, Hispalensis, Societatis J., edidit commentarios in aliquot S. Scripturæ libros, atque historiam ecclesiasticam. Cornelius a Lapide, Campinensis, Societatis J., composuit commentarios vastissimos et eruditissimos in S. Scripturam (4). Jacobus Bonfrerius, Dionantinus, Societatis J., præter commentarios in Pentateuchum, Josue, Judicum et Ruth, scripsit præloquia in totam S. Scripturam, et onomasticon urbium et locorum in ea occurrentium. Jacobus Jansonius, Amstelodamensis, doctor Lovaniensis, edidit commentarios in Psalmos, Cantica, Job et Evangelium secundum S. Joannem.

(1) 16 vol. in-fol.

(2) Antverp. in-fol.

(3) Lugduni Batav. 1712. 5 vol. in-fol.

(4) Antverp. 1681, 11 vol. in-fol.

Inter theologos præter laudatos M. Delrio et G. Estium sequentes elaruerunt. Gregorius de Valentia, Hispanus, Societatis J., præter tractatus theologico-polemicos composuit commentarios in summam S. Thomæ (1). Gabriel Vasquez, Bellomontanus Hispanus, Societatis J., dedit commentarios in Summam S. Thomæ Aquinatis, et alia (2). Dominicus Bannez, Mondragonensis Hispanus, Ordinis Præd., edidit commentarios in Summam S. Thomæ (3). Henricus Henriquez, Lusitanus, Societatis J., elaboravit Summam theologiæ moralis et tractatum de Clavibus Ecclesiæ. Ferdinandus Rebellus, Lusitanus, Societatis J., disseruit de justitia, religione et charitate, et Probabilismum impugnavit. Paulus Comitulus, Perusinus, Societatis J., et ipse Probabilismi impugnator, dedit Consilia moralia. Franciscus Suarez, Granatensis Hispanus, Societatis J., elucubravît commentationes et disputationes in Summam S. Thomæ (4). Leonardus Lessius, Brabantus, Societatis J., composuit libros IV de justitia et jure, tractatum de potestate summi Pontificis, alia. Paulus Laymann, Ænipontanus, Societatis J., elucubravît Theologiam moralem (5). Jus canonicum, alia. Martinus Becanus, Brabantus, Societatis J., scripsit Theologiam scholasticam, Analogiam V. et N. Testamenti, manuale controversiarum. Thomas Sanchez, Cordubensis, Societatis J., edidit opus morale in præcepta decalogi, et tractatum de sacramento matrimonii. Adamus Tanner, Ænipontanus, Societatis J., concinnavît Theologiam scholasticam et disputationes theologicas in omnes partes Summæ S. Thomæ. Joannes Wiggers, Diesthemiensis, doctor Lovaniensis, elaboravit commentarios in Summam S. Thomæ. Joannes Malderus, doctor Lovaniensis, episcopus Antverpiensis, scripsit in primam et secundam partem Summæ S. Thomæ. Didacus Alvarez, Hispanus, Ordinis Præd., composuit commentarium in Summam S. Thomæ.

(1) 5 vol. in-fol.

(2) Lugdun. 1620, 10 tom. in-fol.

(3) 6 tom. in-fol.

(4) Lugd. Mogunt. Venet. 1748, 23 vol. in-fol.

(5) Paris. 1622 in-fol.

Stabiliendis Fidei dogmatibus et confutandis erroribus insudarunt laudati F. Feuardentius, G. de Valentia et M. Becanus. Præter eos Robertus Bellarminus, Politianus Hetruscus, Societatis J., R. E. cardinalis, plurima scripta edidit, inter quæ primum locum habet eruditissimum opus controversiarum christianæ fidei adversus hujus temporis hæreticos (1). Jacobus Gretserus, Suevus, Societatis J., multa opera reliquit, præsertim historico-apologetico-polemica, inter quæ commemorantur defensio operis Bellarmini contra objectiones Protestantium, et tractatus de Cruce (2). Franciscus Coster, Mechliniensis, Societatis J., elaboravit enchiridion controversiarum, eruditorum judicio laudatum (3). Petrus Coton, Gallus, Societatis J., composuit tractatum de sacrificio missæ et Institutionem catholicam contra hæreses et superstitiones hujus ævi. Nicolaus Coeffeteau, Cenomanensis, Ordinis Præd., nominatus episcopus Massiliensis, præter historiam Romanam ab Augusto usque ad Constantinum, composuit tractatus polemos contra Jacobum regem Angliæ, Duplessis Mornay et Marcum Antonium de Dominis, Marinus Mersenicus, Cenomanensis, Ordinis Minimorum, vir multiplicis eruditionis, elaboravit quæstiones celebres in Genesim, potissimum contra atheos et deistas (4). Petrus Arrubal, Hispanus, Societatis J., reliquit duos libros de Deo uno et trino et de Angelis. Did. Alvarez jam commemoratus scripsit de auxiliis divinæ gratiæ et de concordia liberi arbitrii cum prædestinatione. Ægidius de Coninck, Bellanus Flander, Societatis J., erudite scripsit de sacramentis (5), de Deo trino et incarnato (6). Ludovicus Richeome, Gallus, Societatis J., reliquit tractatus de controversiis, asceticos et theologicos (7). Jacobus Keller, Germanus, Societatis J., hæreticos et pseudo-politicos variis libris exagi-

(1) Paris. et Pragæ 1721, 4 tom. in-fol.

(2) Ratisbon. 1734, 17 vol. in-fol.

(3) Colon, 1590 in-8.

(4) In-fol.

(5) Rothomag. 1630 in-fol.

(6) Antverp. 1645 in-fol.

(7) Paris, 1628, 2 vol. in-fol.

tavit. Arnoldus Havensius, Sylvæducensis, Societatis J., scripsit de auctoritate SS. Patrum in decernendis Fidei dogmatibus (1). Andreas Duval, doctor Sorbonicus, reliquit commentarium in S. Thomam, tractatum de suprema Romani Pontificis potestate, et alia contra Richerium et Petrum Molinæum.

In illustranda historia ecclesiastica sedulam operam impenderunt qui sequuntur : Cæsar Baronius, Soranus e Campania, presbyter Oratorii S. Philippi Nerii et R. E. cardinalis, præter annotationes ad Martyrologium, collegit annales ecclesiasticos a Christo nato usque ad annum 1198 tanta cum nominis celebrate, ut parentis historicorum ecclesiasticorum recentioris ætatis nomen sit adeptus, et ex ipsis acatholicis non pauci fidem ejus, eruditionem ac laborem laudarint (2). Abraham Bzovius, Polonus, Ordinis Præd., annales ecclesiasticos Baronii prosecutus est usque ad annum 1572 (3). Henricus Spondanus, e calvinista catholicus et episcopus Apamiensis, annales Baronii in epitomen redegit (4), eosdem continuavit usque ad annum 1640 (5) addiditque annales V. Testamenti (6). Augustinus Tornielli, Novariensis, Barnabita, collegit annales sacros et profanos a mundi initio usque ad Christum natum (7). Jacobus Salianus, Avenionensis, Societatis J., edidit annales V. Testamenti (8). Heribertus Rosweyds, Ultrajectensis, Societatis J., collegit fastos Sanctorum, vitas patrum eremicularum, primusque animo concepit consilium ingentis operis de actis Sanctorum, quod ejusdem Societatis viri, Bollandus aliique paulo post feliciter aggressi sunt (9). Thomas Lemos, Hispanus, Ordinis Præd.,

(1) Colon. 1620 in-8.

(2) 12 vol. in-fol. Baronius annales suos opposuit Centuriis Magdeburgensibus, quas M. Flacius, J. Wigandus aliique Lutherani sæculo præcedente in lucem dederunt, quæque continent historiam ecclesiasticam 13 sæculorum et prodierunt Basileæ 1559-74, 13 vol. in-fol.

(3) 9 vol. in-fol.

(4) 2 vol. in-fol.

(5) 3 vol. in-fol.

(6) In-fol.

(7) Antverp. 1620; 2 vol. in-fol.

(8) Paris. 1625, 6 vol. in-fol.

(9) Bollandus, unde Bollandistarum nomen, Acta SS. deduxit ad 5 volu-

collegit historiam congregationum de Auxiliis (1). Eamdem historiam postea scripserunt Jacobus Hyacinthus Serry, Ordinis Præd. (2), et Livinus de Meyer, Societatis J. (3). Antonius Gallonius, presbyter Oratorii Romani, præter alia scripsit de SS. martyrum cruciatibus (4). Paulus Aringhus, presbyter ejusdem Oratorii, latinitatæ donavit auxitque Romam subterraneam, opus posthumum A. Bosii (5). Henricus Canisius, Noviomagensis, præter Summam juris canonici, collegit antiquas lectiones seu thesaurum monumentorem, ecclesiasticorum et historicorum (6). Antonius Possevinus, Mantuanus, Societatis J., edidit res Moscoviticas, apparatus ad scriptores V. et N. Testamenti, et bibliothecam selectam de ratione studiorum. Nicolaus Orlandinus, Florentinus. Societatis J., scripsit historiam suæ Societatis, deinde longius productam a Sachino, Juventio et Cordara. Joannes Petrus Maffei, Societatis J., scripsit vitam S. Ignatii et historiarum Indicarum libros XVI. Thom. Malvendia, Ordinis Præd., collegit annales sui Ordinis (7). Zacharias Boverius, Ordinis Capucinorum, edidit historiam sui ordinis (8). Joannes Mariana, Hispanus, Societatis J., narravit historiam patriæ suæ. Angelus Rocca, Italus, Augustinianus, dedit Bibliothecam Vaticanam illustratam, et Thesaurum pontificiarum antiquitatum, rituum ac cæremoniarum. Joannes Chapeauville, Leodiensis, collegit gesta pontificum Leodiensium (9). Joannes Buzelinus, Cameracensis, Societatis J.,

mina in-folio. Henschenius aliique Jesuitæ opus prosecuti, ante suppressionem Societatis illud auxerunt ad 49 volumina. Exstincta Societate, C. Byens et J. Bueus Jesuitæ una cum J.-B. Fonsono can. regul., A. Bertholdo Benedictino, S. Dyckio, C. Goorio et M. Stalzio Præmonstratensibus tria volumina addiderunt, quorum ultimum, nempe 52um, excurrit usque ad XV Octobris. Operis continuationem nunc resumpserant patres Societatis in Belgio.

(1) Liëvan. sed Rhemis 1702 in-fol.

(2) Antverp. 1709 in-fol.

(3) Ibid. 1705 in-fol.

(4) 1591 in-4.

(5) Romæ 1651, 2 vol. in-fol.

(6) Ingolstad. 1601, 6 vol. in-4.

(7) Neapol. 1627 in-fol.

(8) 1632, 2 vol. in-fol.

(9) 1612, 3 vol. in-4.

cujus exstant annales Gallo-Flandriæ (1) et Gallo-Flandria sacra et profana (2). A. Havensius jam laudatus, scripsit de erectione novorum episcopatum in Belgio, et de crudelitate moribusque priscorum et recentiorum hæreticorum.

Scriptoribus asceticis hujus ætatis cum S. Francisco Salesio, de quo supra diximus (3), adnumerandi sunt cardinalis Berullus, fundator et superior Oratorii Gallicani; Carolus Condren, ejus successor; Alphonsus Rodriguez, Vallisoli-tanus, Societatis J.; Ludovicus de Ponte, Hispanus; Hieremias Drexelius, Augustanus; Joannes Busæus, Novioma-gensis, ejusdem Societatis; alii.

77. Vidimus sæculo præcedente, quanto cum fructu S. Philippus Neri in Italia instituerit Congregationem patrum Oratorii (4). Illam in Gallia imitatus est Petrus Berullus. Hic anno 1575 in Campania gallicana patre senatore Parisiensi natus, presbyter et postea R. E. cardinalis factus, ad mores clericorum et laicorum emendandos anno 1611 plures sacerdotes in quodam suburbio Parisiensi congregavit, qui e patrimonio vel peculio vitam pauperem viverent, et sub episcoporum obedientia ministeria sacra sedulo peragerent. Anno 1631 Paulus papa V hanc Congregationem approbavit sub nomine Oratorii Jesu, quæ brevi per provincias Galliæ propagata est. Post fundatoris obitum (1629) socii scholas etiam et litterarum studia apud se introduxerunt, multosque in sua congregatione habuerunt viros eruditos (5).

Ad parvulos in pietate et litterarum rudimentis instituen-dos S. Josephus Calas Sanctius fundavit Ordinem patrum piarum scholarum. Is nobili familia Aragoniæ anno 1556 natus, postquam in patria tanquam decanus et episcopi Urgellitani vicarius generalis, emendandis moribus et resti-tuendæ disciplinæ ecclesiasticæ adlaborasset, anno 1591 Romam profectus est, ibique se totum pietatis et charitatis

(1) Duaci 1624 in-fol.

(2) Ibid. 1625 in-fol.

(3) Vide p. 109.

(4) Vide p. 68.

(5) Habert de Cerisi, *Vie du cardinal de Bérulle*, Paris 1646; Helyot, *Hist. des Ordres relig.*

operibus dedicavit. Illic anno 1600, approbante Clemente papa VIII, adscitis sibi aliquot presbyteris, parvulos in litterarum elementis instruere simulque ad pietatem informare cœpit. Anno 1617 a Paulo V impetravit, ut Societas sua in congregationem regularem cum tribus votis monasticis sed simplicibus mutaretur. Post annos quatuor Gregorius XV eam ad dignitatem Ordinis religiosi cum votis solemnibus evexit, regulasque a Josepho compositas approbavit. Obiit Josephus Calas Sanctus anno 1648, postea a Benedicto XIV inter Beatos et a Clemente XIII inter Sanctos relatus. Ejus Institutum, cujus socii progressu temporis latinas etiam litteras et hinc inde ipsam philosophiam tradendas susceperunt, per Italiam, Siciliam, Sardiniam, Hispaniam et Germaniam propagatum fuit (1).

Alterius Congregationis initia anno 1624 Parisiis posuit S. Vincentius de Paulo. Is Podii non procul ab Aquis Tarbellis in Aquitania natus anno 1576, litteras humanas Aquis, theologicas Tolosæ didicit. Sacerdotio initiatus cum anno 1605 Massilia rediret Tolosam, a Mahometanis interceptus et in Africam abductus est. Inde cum domino suo, quem ad catholicam fidem converterat, se proripiens in Galliam rediit. Anno 1619 a Ludovico rege XIII primarius sacrorum minister in Galliæ triremibus constitutus, summo ardore et mira charitate ducum et remigum saluti adlaboravit. Anno 1624 comite Joigny ejusque uxore et fratre et episcopo Parisiensi opem ferentibus, Parisiis instituit Congregationem sacerdotum, qui sacras missiones per Galliæ pagos exercerent. Hanc Societatem anno 1632 Urbanus VIII approbavit sub nomine Congregationis missionis. Ejus socii dicti etiam sunt Lazaristæ, quod primaria eorum sedes erat apud ecclesiam S. Lazari. Erant ii sacerdotes. post duos probationis annos tria vota monastica simpliciter emittebant; præposito suo subditi functiones sacras, non nisi concedentibus episcopis, exercebant, in pagis missiones sacras instituentes, populum sacris sermonibus instruentes atque ad pœnitentiam et confessionem adlicientes, discordias com-

(1) Alexander a Conceptione, *Vita S. Josephi Calas Sancti*; Helyot, opere cit.

ponentes, egenis atque infirmis subsidium ferentes. Susceperunt etiam missiones ad propagandum Evangelium inter infideles, nominatim in Sinis, ad redimendos Christianos e servitute piratarum Africanorum, ad dirigendas pædagogias et seminaria. Propter labores tam salutare non tantum per Galliam, sed per Sabaudiam etiam, Pedemontium, Genuam, Hispaniam aliasque terras propagati sunt (1).

Iisdem temporibus Ordo S. Benedicti nonnullas reformationes subiit, e quibus præstantissima est ea, quam anno 1618 aliquot cordati hujus Ordinis monachi in Gallia effecerunt sub nomine Congregationis S. Mauri, quamque Romani Pontifices Gregorius XV et Urbanus VIII approbarunt. Ejus socii non solum accuratiori regulæ S. Benedicti observationi et propriæ perfectioni, sed aliorum etiam salutis promovendæ adlaborabant; alii in suis ecclesiis divinum verbum prædicabant, confessiones excipiebant aliasque functiones sacras obibant; alii in pædagogis, quæ in suis monasteriis erigebant, juvenes, præcipue nobiles, erudiebant; alii in scholis inferioribus parvulos in litterarum rudimentis, aut in superioribus monachos tyrones in disciplinis philosophicis et theologicis instruebant. Unde multos viros eruditione celeberrimos, de historia litteraria, ecclesiastica, patristica, diplomatica optime meritos inter se habuerunt. Quæ Maurinorum studia Benedictinis in Gallia adeo probabantur, ut pleraque horum monasteria illi reformatæ Congregationi accederent (2).

Parisios etiam sub sæculi hujus initia Magdalena L'Huilier induxit Ursularum Institutum, cujus originem supra vidimus (3). Anno 1612 Ursulinæ Parisienses ex concessa olim a Paulo III potestate in societatem monasticam cum tribus votis solemnibus coierunt. Hæ Ursulinæ cœnobiticæ, quæ propter adoptatam a se vitæ rationem ad instituendas puellas potissimum adstrictæ erant, per omnes fere terras catholicas propagatæ sunt. Cæteræ etiam, quæ in ædibus

(1) Helyot, opere cit.

(2) Helyot, *Hist. des Ord. relig.*; *Gallia christiana*, tom. VII; Le Cerf, *Bibliothèque hist. et crit. des auteurs de la Congrégation de S. Maur*; Tassin, *Hist. litt. de la Congrégation de S. Maur*.

(3) Vide p. 96.

privatis, partim singulæ partim congregatæ, et solo castitatis voto adstrictæ, vivebant, in diversis urbibus perdurarunt (1).

Aliam monialium Congregationem instituit S. Franciscus Salesius, episcopus Genevensis sed Anecii residens (2). Is primum anno 1610 Anecii fundavit societatem, in quam admitterentur feminæ, quæ vel propter corporis debilitatem vel propter paupertatem aut quod essent viduæ, in alios Ordines religiosos non suscipiebantur. Eas neque rigori corporali neque votis solemnibus, sed simplicibus votis castitatis et obedientiæ adstrinxit, præcepitque, ut præscriptum vitæ uniformis et a rebus externis abstractæ ordinem accurate servantes, charitati, humilitati et propriæ voluntatis abnegationi studerent, infirmosque visitarent et curarent. Primam hujus Societatis directionem suscepit S. Joanna Franciscæ Fremiot, vidua baronis de Chantal, quæ S. Francisco conscientiæ suæ moderatore utebatur. Similes societates, quarum salubritas elucescebat, paulo post formatæ sunt in aliis urbibus. Tunc S. Franciscus consilio cardinalis archiepiscopi Lugdunensis ipsiusque Romani Pontificis Congregationem suam transformavit in Ordinem monasticum cum tribus votis solemnibus sub regula S. Augustini et peculiaribus præscriptis atque monitis, quem jam anno 1618 Paulus papa V approbavit sub nomine Ordinis de Visitatione B.M.V. Cum propter hanc mutationem moniales, quæ vulgo Salesianæ vocabantur, infirmos visitare non possent, puellas hinc inde educandas susceperunt. Earum Ordo progressu temporis per Italiam, Germaniam aliasque regiones propagatus est (3).

78. Interim Paulus papa V obiit 28 Januarii 1621. In ejus locum 9 Februarii electus fuit cardinalis Alexander Ludovisius, Bononiensis, vir animi candore et rebus præclare gestis omnibus acceptus, qui sub nomine Gregorii XV Ecclesiam rexit usque ad annum 1623. Is initio pontificatus sui jubilæum indixit, quo divinum auxilium sibi pro felici

(1) Helyot, opere cit.

(2) Vide p. 110.

(3) Conf. *Vie de S. François de Sales et de Ste Jeanne François Fremiot de Chantal*, auct. Marsollier,

Ecclesiæ regimine compararet. Rationem comitiorum de electione pontificis per suffragia secreta præscripsit. Decessoris sui decretum de immaculata B. M. V. conceptione ampliavit prohibens, ne quis etiam in privatis sermonibus aut scriptis assereret, eam cum originali peccato fuisse conceptam, donec aliter a S. Sede foret definitum. Ad promovendos religionis christianæ progressus instituit Congregationem de propaganda Fide, e tredecim cardinalibus, tribus prælatis et uno secretario compositam, cujus esset curare omnia ad propagandam et conservandam ubique catholicam fidem pertinentia. A Maximiliano duce Baviaræ accepit bibliothecam Palatinam, e multis Hebræorum, Chaldæorum, Arabum, Græcorum, Latinorum, Italicorum et Germanorum scriptorum codicibus manuscriptis librisque typis editis compositam, eamque Vaticanæ adjecit, quæ vere dici poterat christianæ eruditionis armamentarium. Sigismundo regi Poloniæ adversus Turcas et Ferdinando imperatori contra hæreticos bellum gerentibus, pecunia et milite præsto fuit. Parisiensem ecclesiam, a Senonensi distractam, in metropolim erexit eique suffraganeas assignavit ecclesias Carnotensem, Aurelianensem et Meldensem (1).

79. Post Gregorii XV obitum, qui contigit 8 Julii 1623, die 25 ejusdem mensis in ejus locum electus est Urbanus VIII, Florentinus, antea appellatus Maffæus Barberinus, pietate, eruditione rebusque gestis commendandus. Hic anno 1625 jubilæi indulgentias concessit. Congregationem de propaganda Fide redditibus auxit et magnis privilegiis instruxit eique adjunxit collegium de propaganda Fide seu seminarium, in quo diversarum nationum Asiaticarum et Africanarum, velut Georgianorum, Nestorianorum, Armenorum, Coptorum, Æthiopum juvenes in linguis orientalibus et S. Theologia instituerentur, qui finitis studiis, in patriam suam aut in aliam terram, a Congregatione de propaganda Fide assignandam, reverterentur ad propagandam catholicam religionem. Archigymnasium Romanum, quod Sapientiam appellant, ampliavit ornavitque. Vaticanam bibliothecam Mss. codicibus græcis locupletavit. Pontificale,

(1) Spondan. ad an. 1621-23.

Breviarium, Rituale et Martyrologium sua auctoritate recognita et emendata publici juris fecit. Cardinales Eminentiæ titulo auxit. Varios dies festos abrogavit, tum ut pauperum inopiæ, tum ut populorum, per eos dies vitiis potius quam piis exercitiis vacantium, licentiæ occurreret. Ecclesiam rexit usque ad annum 1644 (1).

80. Interea Parisiis graves disceptationes excitavit Edmundus Richerius, Lingonensis, Facultatis theologicæ Parisiensis syndicus. Is thesim, quam anno 1611 quidam Dominicanus de Romani Pontificis infallibilitate et supra concilium generale auctoritate defenderat, eodem anno confutandam suscepit in libello, quem inscripsit: De ecclesiastica et politica potestate. In eo non tantum Romani Pontificis infallibilitatem et auctoritatem, sed ipsum primatum et divinam Ecclesiæ constitutionem impugnavit. Hoc posuit principium: Deum et naturam prius atque immediatius ad totum suppositum quam ad aliquam partem suppositi, quamvis nobilissimam, intendere; proinde omnem communitatem seu societatem perfectam, etiam civilem, jus habere, ut sibi leges imponat, seipsam gubernet; hoc jus in prima sua origine ad ipsammet societatem pertinere, et quidem modo magis proprio, singulari et immediato, quam ad alium quemlibet privatum, cum in ipso jure divino ac naturali fundamentum haberet, adversus quod nec annorum tractu nec locorum privilegiis nec personarum dignitate præscribi unquam possit. Ex quo concludebat, Christum, dum Ecclesiam fundavit, claves seu jurisdictionem prius, immediatius et essentialius dedisse toti Ecclesiæ, quam Petro et aliis Apostolis; jurisdictionem ecclesiasticam proprie, primario et essentialiter convenire toti Ecclesiæ, Papæ vero et episcopis instrumentaliter, ministerialiter et quoad executionem; Papam esse visibile Ecclesiæ caput symbolicum, ministeriale, accidentale, non essenziale, quocum Ecclesia facere possit divortium. Anno 1612 Richerii liber a synodis provincialibus, Senonensi et Aquensi, damnatus est tanquam multas assertiones falsas, scandalosas, schismaticas et hæreticas continens. Ipse autem regia auctoritate et Facultatis theo-

(1) Idem, ad an. 1623-44.

logicæ decreto syndici officio privatus^o fuit. Anno 1629 declarationem suo nomine signatam tradidit cardinali Richelieu, qua librum suum Romanæ Ecclesiæ judicio subjecit omnesque in illo contentas propositiones, ejusdem Ecclesiæ doctrinæ contrarias, improbavit damnavitque. Hanc declarationem non fuisse vi extortam et postea a Richerio revocatam, ut aliqui contendunt, sed libere ab eo editam, constat e publicis tabulis et instrumentis (1).

Obiit Richerius anno 1631. Ejus systema, quod Richerismus appellari consuevit, postea instaurarunt Jansenistæ, inter quos Quesnellus, et neo-canonistæ in Germania, inter quos Febronius primas partes tenet.

Eodem fere tempore, quo Richerius, veram de Ecclesiæ regimine et constitutione doctrinam impugnavit Marcus Antonius de Dominis, qui relicta Societate Jesu, in qua plures annos exegerat, adeptus est episcopatum Segniensem, deinde archiepiscopatum Spalatensem in Dalmatia. Anno 1616 pro innata sibi inquietudine, relicto archiepiscopatu, transfugit in Angliam, ubi in lucem dedit opus inscriptum : De republica ecclesiastica (2). Is contendit, regimen Ecclesiæ a sua institutione esse aristocraticum; Petrum non fuisse principem Apostolorum, sed his æqualem; Papam non habere potestatem in episcopos; quemlibet episcopum in sua diœcesi esse monarcham; plebem christianam ex institutione divina habere jus eligendi sacros ministros, ejusque consensum in eligendo episcopo esse requirendum. Hoc opus Facultas theologica Parisiensis anno 1617 censura perstrinxit. Ejus auctor post paucos annos Londini palam detestatus est quidquid contra Ecclesiam dixerat ac scripserat. Deinde Romam profectus, anno 1623 coram Gregorio papa XV errores suos abjuravit, libros damnavit, veniamque accepit. Cum vero brevi post interceptæ litteræ suspectam redderent ejus palinodiam, Urbani VIII mandato archiepiscopi Hadrianæ inclusus fuit, in qua ad meliorem frugem conversus, anno 1625 decessit (3).

(1) Moreri, *Diction. a.* Richerius; Tournely, *De ecclesia*, tom. I, q. 4, a 2; *Journal de Trevoux*, Janv. 1703.

(2) 3 vol. in-fol.

(3) D. Bernin, *Historia hæres. sæc. XVII*, c. 1.

81. Iisdem temporibus cum S. inquisitionis Officio negotium habuit Galileus, Florentinus, scientiarum mathematicarum et physicarum magister, quod systema Copernici de quotidiano et annuo terræ motu tanquam veritatem, SS. Scripturis consentaneam et naturæ phænomenis demonstratam, defenderet. Hujusmodi assertiones pro statu scientiarum hujus temporis saltem erant confidentiores, quum plerique viri astronomiæ et rei physicæ periti systema Copernici impugnarent et SS. Scripturis dissonum existimarent. Quapropter S. inquisitionis Congregatio anno 1616 Galileo mandavit, ut a defendenda ejusmodi doctrina abstineret. Dicitur præterea, S. Congregationem prohibuisse libros doctrinam Copernici continentes, ipsamque doctrinam declarasse falsam et S. Scripturæ contrariam; ita tamen ut eadem Congregatio anno 1620 illam doctrinam ut meram hypothesim tradi permiserit; quo supposito, S. Congregatio communem hoc tempore peritorum de præsentī quæstione opinionem fuisset secuta. Quum vero anno 1632 Galileus, contra S. inquisitionis mandatum, in Dialogo de duobus præcipuis mundi systematibus, sententias suas iterum propugnasset, et cardinales in priori suo negotio iudices ipsumque Urbanum papam VIII offendisset, a S. inquisitionis Officio Romam vocatus, damnatus et custodiæ traditus fuit; sed post quinque menses libere dimissus est (1).

82. Vidimus supra quantum sub Ottomanico imperio status ecclesiæ Græcæ a prisco splendore dilapsus sit (2). Hoc sæculo Constantinopoli aliisque in civitatibus numerus Græcorum, cum Apostolica sede unitorum, plurimum auctus est opera missionariorum, præsertim Jesuitarum, qui sub præsidio oratorum principum Occidentalium, maxime Francorum, constituti, schismaticorum et hæreticorum conversioni per imperium magno cum successu adlaborarunt.

Anno 1614 duo patres Jesuitæ Constantinopoli transierunt

(1) Catholicorum adversarii de causa Galilei multa commenti sunt in S. Inquisitionis probum; contra quos videsis De Feller, *Journal hist. et litt.* 1785, p. 112; Bergier, *Diction. théol. a. Sciences*; Mallet du Pan, *Dissert.* 1784; J. B. Venturi, *Memorie e lettere inedite finora o disperse di Galileo Galilei*, Ven. 1818, 2 vol. in-fol.

(2) Vide p. 81.

in Mingreliam, antiquam Colchidem, cujus incolæ christiana sacra, sed erroribus deformata, conservarant. Illi, non obstante populi ruditate, læto cum successu missionem auspicati sunt.

Nestoriani uniti veteris Assyriæ, quorum statum præcedente sæculo vidimus (1), prioribus hujus sæculi annis nova unionis suæ cum Apostolica Sede argumenta dederunt. Eorum quippe patriarcha Elias, qui sedem suam habebat Urmiae in Persia. dum schismaticorum patriarcha residebat Mosulæ, per oratores Romam missos subjectionem suam Paulo V, qui ei munera et Fidei professionem destinarat, contestatus est, et omnes, qui Romanam ecclesiam ceu communem omnium matrem non agnoscerent, excommunicatos pronuntiavit.

Jacobitæ etiam non pauci in unione cum Apostolica Sede perseverarunt. Eo nomine appellari consueverunt Monophysitæ in antiqua Babylonia, Mesopotamia et Syria, qui illic erant magno numero, et præter episcopos atque archiepiscopos, habebant patriarcham dictum Antiochenum, sed Amidæ seu Diarbekirii residentem. Eorum non paucos hoc sæculo ad unionem catholicam reduxit Andreas Achigian, Romæ institutus et a Pontifice patriarcha Antiochenus ordinatus. Quum ejus successor a Turcis, agente patriarcha monophysita, in exilium esset relegatus, Jacobitarum-unitorum status decrevit quidem, sed non est extinctus.

Idem fere valet de Armenis, præsertim in remotioribus Turciæ asiaticæ provinciis, in quibus plures Armenorum-unitorum cœtus formati sunt. Ex ipsis Armenorum patriarchis Constantinopolitanis nonnulli missionariis catholicis aurem præbuerunt, plerique tamen iis adversati sunt. Qui vero in Polonia morabantur Armeni, anno 1667 ad obedientiam Romani Pontificis transierunt; quod etiam fecerunt habitantes Venetiis (2).

83. In subactis Hispanorum et Lusitanorum imperio vas-

(1) Vide p. 84.

(2) Le Quien, *Oriens christianus*; Assemani, *Biblioth. oriental.* tom. III: R. Simon, *Histoire de la croyance et des coutumes des nations du Levant*: P. Ricaut, *L'état présent des églises grecque et arménienne*.

tissimis Americæ regionibus, nimirum in Mexico seu Nova-Hispania, Peruvia, Nova-Granata, Brasilia, religio catholica dominabatur; ecclesiæ illic formatæ sunt sicut in Europa pluresque archiepiscopatus et episcopatus instituti, collegia seminaria et monasteria erecta. Præterea plures missiones institutæ sunt inter indigenas, qui ad vitandum Europæorum jugum in interiores terrarum partes confugerant.

Inter has missiones, quibus creandis præ aliis missionariis præclarissimam operam navarunt Jesuitæ, celeberrima fuit Paraquariensis. Has Americæ meridionalis terras Hispani inde ab anno 1536 occupare cœperunt. Initio missionarii in convertendis indigenis parum profecerunt, partim propter eorum feritatem, qui sine stabili sede per silvas vagabantur, partim propter alienum eorundem ab Hispanis animum. Anno circiter 1581 duo Franciscani ecclesiasticum indigenarum cœtum efformarunt. Istis post quinque annos successe-runt Jesuitæ, qui e vicina Brasilia et Peruvia in Paraquariam progressi, in convertendis incolis longe feliciores fuerunt. Conversos ad stabiles eligendas sedes hortati sunt, et brevi tempore effecerunt, ut ii in quatuor pagos, quos Reductiones vocabant, coirent. Quum autem amplioribus Religionis progressibus potissimum obstarent injuriæ, quibus indigenæ afficiebantur ab Hispanis, horumque prava exempla, Jesuitæ anno 1610 a Philippo III, rege Hispaniæ, impetrarunt, ut omnes Europæi e Paraquaria excluderentur. Tunc Jesuitæ tanto cum successu incolas ad deserendas silvas, ad figenda domicilia et ad suscipiendam religionem christianam permoverunt, ut numerus reductionum ad 30 cresceret. Hos novos Christianos patres Jesuitæ non tantum in sacris, sed in civilibus etiam rebus dirigebant, eos ad colendas terras, ad exercenda opificia et artes, quarum capaces erant, instituebant, eorumque, quæ Paraquarienses e suis laboribus et mercatura lucrabantur, supremam inspectionem gerebant. A supremo regimine ecclesiastico episcopi non erant exclusi. hi enim reductiones sæpe visitabant; quod idem pro rege Hispaniæ faciebat gubernator civilis: Inde effectum est, ut missio Paraquariensis non tantum lætissime effloruerit, sed vitia quoque et mala ex his nasci solita inde abessent, summa

inter Christianos vigeret concordia, pluresque eorum ad sanctitatis fastigium pervenerint.

Inde a præcedente sæculo Hispani et Franci in vastissimas Americæ septentrionalis regiones, Floridam et Canadam, penetrarunt, sedesque in iis figere et colonias instituere cœperunt, quæ hoc sæculo magis magisque auctæ sunt. Floridam incoluerunt-Hispani, Franci vero Canadam, quæ inde nomen Novæ-Franciæ accepit. Per hos colonos religio christiana, quam ii profitebantur, in easdem regiones illata est. Confestim in easdem terras Jesuitæ aliorumque religiosorum Ordinum missionarii profecti sunt, qui non tantum colonos Europæos in conservanda Fide firmabant, sed nil periculi veriti ad diversas indigenarum tribus se transferebant, iis Evangelium annuntiabant, sacrasque missiones inter eas instituebant. Verumtamen his missionariis pericula gravia et obstacula multa erant superanda; nonnulli ex iis supplicia et mortem subierunt.

Interim formando in iis terris ecclesiarum statui et promovendis missionibus reges Hispaniæ et Galliæ opem atque subsidia contulerunt; aliæ etiam personæ piæ magna liberalitate ad Fidei propagationem illic contribuerunt. Innocentius papa X rei ecclesiasticæ in Canada prospecturus, anno 1657 Franciscum de Laval Montmorency de Montigny, qui se speciatim propagando Evangelio devoverat, creavit pro Canada seu Nova-Francia vicarium apostolicum cum titulo episcopi Petreæ. Hic maximo ardore munere suo functus, anno 1663 in civitate metropoli Quebeco seminarium excitavit ad formandum clerum, qui pietatem in colonia Francica foveret et conversioni barbarorum, per silvas errantium, intenderet. Anno 1674, postulante et dotante Ludovico rege XIV, erecta est Quebeci sedes episcopalis, cujus primus titularis fuit idem de Laval Montmorency, qui ecclesiam Quebecensem rexit usque ad annum 1685, atque fervore vere apostolico propagandæ Fidei, formando et augendo ecclesiarum statui, instituendo clero, fovendæ inter populum pietati et creandis in variis locis Novæ-Franciæ, in Acadia et Mississipi missionibus adlaboravit (1).

(1) *Lettres édifiantes*; Charlevoix, *Histoire de l'île de Saint-Domingue*,

84. In Africa missionarii apostolicos labores, jam pridem cœptos, præsertim in Congo et adjacente Angola (1), hoc sæculo prosecuti sunt. Præterea Evangelium prædicarunt ad Promotorium-Viride, ad fluvium Senegal, ad montes Leoninos, in Promontorio-Bonæ-Spei, in Monomotapa, in littore Zanguebarico, in insula Madagascar. Multi quidem in his terris ad christianam fidem conversi sunt, verumtamen incolarum idololatria et feritas aliaque impediverunt, quominus integræ ecclesiæ, longiori saltem tempore durantes, fundari potuerint (2).

85. In India insulisque Asiaticis christiana religio hoc sæculo ingentia cepit incrementa. In Japonia quidem post cruentam persecutionem proscripta est, ut mox videbimus, sed in regnis Madurano, Mayssurensi, Carnatensi, in vastissimo Sinarum imperio aliisque terris magno cum successu propagata fuit. In regno Madurano jam S. Franciscus Xaverius alique, tum e Societate Jesu tum ex Ordinibus mendicantibus, missionarii Evangelium annuntiarunt; sed cum discrimen inter diversas hominum classes, Indis inviolabile, non observarent, Parreas etiam, qui infimam cæterisque despectam classem apud eos constituunt, ad christiana sacra admitterent, et cum eisdem conversarentur, factum est, ut classes superiores religionem christianam refugerent, missionarii ab Indis contemnerentur, Evangelium exiguos progressus faceret, et Franciscani non nisi ex inferioribus incolis in urbe Madura collectam ecclesiam haberent.

Ad istud impedimentum removendum anno 1606 Robertus Nobili, Romano genere natus et Societatis J. missionarius, se præconceptis Indorum opinionibus ita accommodavit, ut Braminorum vestitum gestiens, omnem cum Parreis et Europæis conversationem fugiens, Indorum ritus, nempe discrimen inter diversas classes, gestationem fasciæ rubræ, unctionem frontis, crebras corporis lotiones aliaque obser-

et *Histoire générale de la Nouvelle France*; Muratori, *Il cristianesimo felice nelle missioni dei padri della Compagnia di Gesù nel Paraguay*; De la Tour, *Vie de F. de Laval Montmorency*, in-12.

(1) Vide p. 39.

(2) Cavazzi, citat. p. 39.

vans, et quasi Braminus extraneus prodians, Braminorum gratiam sibi conciliarit, suaeque eloquentia et eruditione effecit, ut brevi tempore 70 Bramini, et ipse eorum praepositus, christiana sacra suscipere. Horum exemplum progressu temporis quam plurimi e reliquis etiam classibus secuti sunt. Robertus conversis usum rituum Indicorum, quos et ipse observabat, concessit. Verum cum hi ritus aliquem cum religione Indorum nexum haberent, alii missionarii, et inter hos nonnulli etiam Jesuitae, illorum concessionem sicut et conversionis rationem, qua Robertus utebatur, improbarunt. Lis desuper orta Romam delata est. Quapropter praepositus generalis Societatis Jesu Roberto summam cautionem commendavit, et anno 1623 Gregorius papa XV constitutione *Romanae sedis antistes* ritus istos, qui Malabarici appellari consueverunt, non nisi magnis cum restrictionibus et provisorio modo indulsit.

Robertus, qui anno 1656, Meliapuri obiit, alique Jesuitae opus conversionis per saeculi hujus decursum continuarunt eo successu, ut ad ejus finem ecclesia Madurana ultra 150,000 Christianos complecteretur. Pari cum successu Religio propagata est in finitimis regnis Mayssurensi et Carnatensi (1).

86. In Sinarum imperio religio christiana latissime propagabatur. Hanc missionem incepit Matthaeus Ricci Jesuita una cum Rogerio et Pasione ex eadem Societate. Ricci Maceratae in Marchia-Anconitana natus, morum modestia, patientia singulari et magna eruditione praeditus, atque in scientiis mathematicis versatissimus, anno 1582, occasione legationis Lusitanicae, in Sinas venit. Primo annos plures in addiscendis lingua, litteris et caeremoniis Sinensium transegit, deinde summam doctrinae christianae seu catechismum lingua eorum conscripsit. Quum jam morum suorum modestia et eruditione, praesertim scientiis mathematicis, quas Sinenses praecoeteris aestimabant, eos sibi conciliasset, multi, etiam ex illustribus et litteratis, ejus et sociorum sermonibus christiana sacra susceperunt. Post viginti circiter a suo in Sinas adventu annos Ricci, cujus in rebus

(1) Jouveney, *Historia Societatis J.*, p. V.

mathematicis eruditionis fama ad aulam delata erat, aditum ad imperatorem impetravit, ejusque benevolentiam, oblati ei imagine Christi et Mariæ et horologio, sibi conciliavit. Ex hoc tempore multo plures ex omnibus imperii ordinibus ad christianam religionem convertebantur. Confestim novi missionarii, Jesuitæ, Dominicani alique in Sinas profecti sunt, quorum opera numerus credentium et ecclesiarum in omnibus provinciis continuo augebatur. Ipsi Sinenses conversi inter populares suos religionem christianam propagare studebant, in quo studio omnibus palmam præripuit nobilis quædam femina, in baptismo Candida nominata; hæc enim maritum suum ad christianam fidem adduxit, in provincia, in qua degebat, 30 ecclesias extruxit, in alia per missionarios 90 ecclesias et 45 oratoria extrui curavit, plurimos parvulos, a pauperibus parentibus pro more in Sinis vigente expositos, collegit et in christiana religione educavit, plures etiam libros religiosos, in linguam Sinensem versos, edendos curavit.

Progressu temporis, non obstante bonzorum et mandarinorum invidia, religio christiana ita aucta est in Sinis, ut circa medium hujus sæculi ipsa mater imperatoris Yunglie, primaria ejus uxor, unus e filiis ejus et 50 feminæ aulicæ baptismum susceperint. Imperator Cun-tschì, qui non multo post in solum evectus est, religionem christianam plurimum venerabatur. Adamo Schall, patria Coloniensi, Jesuitæ doctissimo, ita favebat, ut ei præsidium tribunalis mathematici demandarit, et in urbe metropoli Pekino aliisque ecclesias ædificari permiserit (1).

Verum inter ipsos missionarios dissensio deploranda orta est de ritibus, quos Sinenses Confucio et progenitoribus suis vita functis exhibebant. Erant Sinenses his ritibus addictissimi. Ricci alique missionarii Jesuitæ, considerantes, absolutam illorum rituum interdictionem impedituram Sinensium

(1) P. Orleans, *Vie de Ricci*; A. Schall, *Narratio de initio et progressu missionis S. J. in regno chinensi*; P. Trigault, *De christiana expeditione apud Sinenses*; Du Halde, *Description de la Chine et de la Tartarie chinoise*.

ad christianam fidem conversionem, et, post diligentem rei inquisitionem, existimantes ritus istos esse mere civiles et politicos, censuerunt eos apud christianos Sinenses esse tolerandos. Missionarii vero Dominicani alique aliter de iisdem ritibus judicabant, eosque habebant religiosos et ethnicam superstitionem sapientes, proinde christianis prohibendos.

Anno 1643 Joan. Baptista Morales, Ord. S. Dominici, e Sinis in Europam reversus, Urbano papæ VIII obtulit libellum dubiorum seu inquisitorum de commemoratis ritibus. Res delata fuit ad Congregationem de propaganda fide; quæ anno 1645 ritus illos tanquam superstitione infectos prohibuit, ejusque decretum eodem anno Innocentius X approbavit et ab omnibus missionariis observandum mandavit, "donec sibi et Apostolicæ Sedi aliter visum non esset." Morales anno 1649 in Sinas redux, S. Congregationis decretum vulgavit. Jesuitæ vero existimantes quæstionem de ritibus Sinensibus haud recte fuisse Romæ expositam, eo legarunt patrem Martini, qui anno 1651 coram S. Congregatione ritus istos ita exposuit, ut nullam in se habere superstitionem et cultus mere civilis esse viderentur. S. Congregatio anno 1656 decretum dedit, ab Alexandro VII approbatum, quo, secundum exposita, commemorati ritus permittebantur. Verum lis terminata non fuit, aliis decretum Innocentii X, aliis decretum Alexandri VII propugnantis. Quum igitur a S. Congregatione fuisset quæsitum, cui e duobus istis decretis standum esset, S. Congregatio anno 1669 respondit, utrumque, secundum quæsita, circumstantias aliaque in iis exposita, subsistere et esse observandum; hoc decretum confirmavit Clemens IX.

Posthæc lis inter missionarios sopita est; sed anno 1693 acrius excitata fuit (1).

87. In Japonia, non obstante persecutione, quam ibi Christiani sub finem præcedentis sæculi experti sunt (2), eorum numerus magnopere auctus est. Initio hujus sæculi præter missionarios Dominicanos, Franciscanos et alios, in

(1) G. Pray, *Historia controversiarum de ritibus Sinicis*, Pestini 1789 n-8; *Lettres édifiantes*; Du Halde, loc. cit.

(2) Vide p. 87.

Japonia numerabantur 120 Jesuitæ. Anno vero 1612 novæ persecutioni causam præbuerunt calumniæ cujusdam ducis navis Hollandicæ, pristinam suspicionem ethnicorum Japonensium de imperio ope missionariorum et Christianorum ad Hispanos transferendo excitantis. Ex his calumniis in multis locis magnæ calamitates Christianis enatæ sunt. Quamvis juvenis imperator Fide-Jori Christianis faveret, et ipse clandestinus christianus existimaretur, Ijejas alias Dayfusama, ejus tutor et imperii regens, se iis infensum exhibuit; et anno 1614 interfecto juvene imperatore, imperium usurpans, legem promulgavit, qua omnes missionarios sub pœna mortis imperio exire et Japonenses ad cultum patrium redire jussit. Quum ethnici mandarini legem imperatoris contra Christianos urgerent, cruenta persecutio secuta est, multique eorum martyrium pertulerunt. Anno 1616 Fide-Tadda alias Xogunsama, Dayfusamæ filius et successor, patrem crudelitate vicit et severiora contra Christianos edicta promulgavit. Tunc per totum imperium persecutio in eos aucta est, supplicia atrocissima in eosdem, sine sexus, ætatis aut conditionis discrimine, exercita, et plura Christianorum millia interfecta sunt. Anno 1622 Xogunsama imperium cessit Toxogunsamæ, filio suo, qui paternæ crudelitatis hæres, persecutionem in Christianos continuavit, qua durante, innumera eorum multitudo cruentissimis suppliciis interfecta, et ecclesiæ in Japonia destructæ sunt.

Imperatoris sævitiam stimularunt Hollandi, qui Hispanis et Lusitanis commercii Japonici quæstum invidentes, et Religionis, quam ipsi in Europa cum Hispanorum dominio excusserant, progressus ægre ferentes, anno 1637 aulæ Japonicæ exhibuerunt litteras, a se confictas, quasi a centurione quodam Lusitano, nato Japonensi, scriptas, in quibus sermo erat de conjuratione contra imperatorem, a Christianis ope Lusitanorum excitanda. Tunc Toxogunsama majori crudelitate in Christianos sæviendum mandavit, novaque lege anno 1639 cunctis alienigenis, etiam commercii causa, aditu in imperium sub pœna mortis in perpetuum interdixit, solis Hollandis in quodam insulæ Desimensis loco mercatutam cum Japonensibus facere concessit. Persecutionem ita

prosecutus est, ut post ejus mortem (1650) paucissimi superessent Christiani, qui sub ejus successore vel interfecti vel mortui sunt. Sic christianæ religionis professio in Japonia extincta est (1).

88. In Gallia post Henricum IV anno 1610 extinctum, regnavit Ludovicus XIII, ejus filius, usque ad annum 1643. Sub ejus principatu et civilis et ecclesiastica prosperitas perturbata fuit, tum contrariis studiis Henrici Condei et aliorum, qui Mariæ Mediceæ, reginæ matri, sub minorenni rege procurationem et Concini d'Ancre in concilio regio præpotentiam ægre ferebant, tum rebellionibus Hugonotorum. Benearnenses catholici ab acatholicis graviter oppressi et ecclesiis suis ac Religionis exercitio orbat, Ludovici XIII justitiam interpellarunt. Is anno 1617 magistratui Benearnensi mandavit, ut religionis catholicæ exercitia restituerentur, et ablata clero bona redderentur. Quod cum ille executioni mandare negligeret, rex ipse anno 1620 in Benearnem profectus, ecclesias Catholicis, bona ecclesiastica et honores pristinos ecclesiasticis restituit, et Benearnem coronæ Francicæ adjunxit. Hugonoti hac re offensi, bellum civile instaurarunt; sed ab exercitu regio superati, plerasque urbes et castra, in quibus rebellionis signa explicarant, reddere, et anno 1623 pacem postulare coacti sunt. Verum semper inquieti, rursum in urbe Rupella rebellionem et bellum civile instauraverunt. Ex hac urbe, tum loci natura tum manu et arte munita, se tutabantur, militem conscribebant, pecunias imperabant, regisque auctoritatem spernebant. Rex e consilio cardinalis Richelieu, ministri sui Rupellam calvinisticæ sectæ propugnaculum oppugnare constituit. Primo classem 120 navium, quam Angli in Hugonotorum auxilium destinarant, ad insulam Rheam destruxit, deinde Rupellam munitionibus et stupendis molibus circumsepsit, et anno 1628 famis horroribus pressam, in deditionem accepit. Ex hoc tempore attrita fuit Hugono-

(1) Charlevoix, *Hist. et descript. du Japon*; Crasset, *Histoire du Japon*; Trigault, *De christianis apud Japonicos triumphis*; Sardino, *Catalogus regularium et sæcularium, qui in Japonia sub quatuor tyrannis in odium Fidei violenta morte sublati sunt*.

torum audacia, rebelles civitates ad regis obsequium redierunt, ubique et in ipsa urbe Rupella catholicæ religionis exercitia fuerunt restituta. Sectarii tamen, secundum Nannetense edictum, liberum religionis exercitium conservarunt.

89. In Belgio anno 1621 decessit princeps Albertus, post cujus obitum Isabella provinciarum Hispanis subditarum procurationem continuavit usque ad annum 1633. Eodem anno, quo obiit Albertus, provinciæ fœderatæ seu rebelles bellum instaurarunt. Rem pro Hispanis fortiter gessit Spinola belidux, sed eo in Hispaniam revocato, Fridericus Henricus Arausicanus, qui anno 1625 Mauritio in provinciarum fœderatarum gubernio successit, victorias plures retulit; anno 1629 Silvam-ducis seu Buscoducum et anno sequente Trajectum ad Mosam cepit. Post Isabellæ obitum provinciarum Belgarum procuratio demandata fuit Ferdinando cardinali archiepiscopo Toletano, Philippi IV regis Hispaniæ fratri, qui illam gessit usque ad annum 1641. Interim publica rerum tranquillitas atque prosperitas perturbabantur non tantum Hollandorum, sed Gallorum etiam, propter bellum inter Ludovicum XIII Galliæ et Phiippum IV Hispaniæ reges, aggressionibus. His malis accesserunt brevi post lites et turbæ Jansenisticæ, ut videbimus.

90. In Germania dissidia Catholicos inter et Protestantess propter religionem et mutua gravamina, hos ad unicam evangelicam, illos ad ligam catholicam conficiendam adduxerunt, ut supra diximus (1). Brevi post inter utramque partem bellum secutum est, quod annis triginta usque ad pacem Westphalicam, anno 1648 confectam, perduravit, et quod Germania horrendum in modum exagitata omnisque Europa turbata fuit, quod alii principes uni, alii alteri parti se sociarent. Bello ansam dederunt hæretici Bohemi, qui indultam sibi religiosam libertatem arbitrarie extendere cœperunt in detrimentum Catholicorum. Quum imperator Mathias anno 1618 eorum ausus litteris minatoriis coarguisset, illi, incentore potissimum comite Mathia de Thurn, arma capessiverunt, et in palatium regium Pragæ irruentes, duos urbis

(1) Vide p. 109.

gubernatores e fenestra dejecerunt; deinde constitutis triginta directoribus, totum regimen ad se traxerunt, æs publicum sibi vindicarunt, milites conduxerunt, atque omnem fere Bohemiam occuparunt. Mathias imperator eorum rebellionem arma opposuit. Protestantes vero principes, unionis evangelicæ participes, auxiliares copias rebellibus destinarunt. Bohemi ita adjuti, non tantum contra cæsareum exercitum dimicarunt, sed mox Moraviam, Silesiam et Lusatiam ope Protestantium, ubique numerosorum et in seditionem pronorum, ad communem secum rebellionem permoverunt; et qui tantum ad defendendum religionis suæ exercitium se arma sumpsisse dictitabant, Jesuitas Bohemia ejecerant, et Catholicos dure opprimebant.

Anno 1619 Mathia imperatore Viennæ defuncto, regimen adiit Ferdinandus II, dux Stiriae, cui jam antea Mathias regna Hungariæ et Bohemiæ cesserat, sed quem propter religionis catholicæ studium protestantes Status Bohemiæ acceptare recusabant. Rebelles Bohemi, de ope Protestantium in Austria certi, exercitum in eam duxerunt, et Viennam usque penetrarunt. Eodem tempore protestantes Status seu Ordines, tum infra tum supra Anasum, arma contra Ferdinandum capessebant. Ferdinandus, medius inter hostes et humano auxilio destitutus, sed pia in Deum fiducia inconcussus stabat, cum subito 500 equites, a summo copiarum duce missi, Viennam ingressi sunt, et rebellium Statuum deputatos, terrore percussos, in fugam conjecerunt. Eodem tempore idem copiarum dux rebelles in Bohemia ingenti clade affecit, qua audita Bohemi, qui in Austriam irruerant, maturato itinere ad Pragam tuendam reversi sunt. Tunc Ferdinandus ad comitia, Francofordiæ pro novi imperatoris electione congregata, profectus est, et coronam cæsaream retulit. Maximilianus, dux Bavariae et ligæ catholicæ director, exercitum in Austriam duxit, ut rebelles Status ad homagium Ferdinando II præstandum compelleret. Status infra Anasum, accepta privilegiorum suorum religiosorum et politicorum confirmatione, illud jam præstiterant. Status supra Anasum ad idem faciendum a Maximiliano compulsi sunt.

Tranquillitate in Austria restituta, Maximilianus, junctis sibi copiis cæsareis, penetravit in Bohemiam. Bohemi rejecto Ferdinando, Fridericum V, electorem Palatinum, sibi regem crearant. Verum Maximilianus anno 1620 prope Pragam rebellium exercitum ita fudit, ut Fridericus e Bohemia fugerit, et brevi tempore Bohemia et ad eam pertinentes provinciæ Ferdinando II penitus subjectæ sint. Ferdinandus proscripti Friderici electoralem dignitatem terrasque cis-rhenanas contulit Maximiliano, duci Baviaræ. Aliquot belliduces et principes Germanici bellum continuarunt, sed confœderatorum catholicorum armis succubuerunt. Anno 1625 complures Status circuli Saxonici inferioris duce Christiano IV, rege Daniæ, qui in eodem circulo ducatum Holsatiæ possidebat, arma ceperunt; sed continuo devicti, post duos annos pacem petierunt et impetrarunt.

Interea Ferdinandus II, permotus partim religionis catholicæ studio, partim molestiis, sibi et decessoribus suis a subditis hæreticis, ubi prævaluerant, suscitatis, eorum sacra in terris suis hæreditariis suppressit. Jam anno 1621 prædicatores hæreticos, et anno 1627 omnes, qui catholica sacra amplecti recusarent, Bohemia et Moravia emigrare jussit. Anno sequente idem decrevit pro Austria. Protestantes quidem supra Anasum religionis suæ libertatem armata manu tueri conati sunt, sed a copiis cæsareis victi, ad subjectionem adacti sunt. Pro Silesia et Lusatia elector Saxoniae, qui has terras pro auxilio Ferdinando præstito acceperat, religionis libertatem impetravit. Aliam præterea legem dedit Ferdinandus, ut omnia bona ecclesiastica, a Protestantibus post pacificationem Augustanam (1555) occupata, restituerentur. Quæ restitutio in Germania exteriori Protestantium animos vehementer quidem perculit, attamen armatam manum ei opponere ausi non sunt priusquam belli classicum cecinisset rex Sueciæ.

Gustavus Adolphus rex Sueciæ, motus partim studio succurrendi periclitanti rei protestanticæ, partim cupidine acquirendi gloriam terrasque, anno 1630 fortissimum exercitum in Germaniam duxit. Ei status protestantes, alii post alios, se adjunxerunt. Ipsi Galli sub Ludovico XIII, Domum

Austriacam diminutam cupientes, illis auxilia suppeditabant. Quibus adjutus Gustavus victorias plures de cæsareis retulit brevique tempore magnam Germaniæ partem occupavit. Vix dici potest, quanta mala rei catholicæ, ecclesiis et monasteriis ab hostibus illata sint in omnibus locis, quæ occuparunt. Anno 1632 Gustavus in prælio apud Lutzen in Saxonia occisus est; verumtamen bellum continuatum fuit varia utrimque fortuna. Ferdinandus II rem magno animo agens, anno 1634 insignem victoriam de hostibus retulit apud Nortlingam. Anno sequente Pragæ pacem composuit cum J. Georgio, electore Saxoniae, qui exinde imperatori auxilium tulit contra hostes.

Ferdinando II anno 1637 defuncto, successit Ferdinandus III, filius ejus, jam anno 1625 Hungariæ, anno 1627 Bohemiæ et anno 1636 Romanorum rex creatus. Sub eo bellum acriter continuatum est. Ferdinandus victorias nonnullas de Suecis retulit. Sed brevipost hi, Bernardi ducis Weimaræ et Ludovici regis Galliæ armis adjuti, fere ubique superiores extiterunt. Imperator medius inter hostes, Gallis ex una, Suecis aliisque ex altera parte eum impetentibus, pacem cum adversariis tractare cœpit. De hac pace, quæ anno 1648 in Westphalia conclusa est, suo loco dicemus (1).

91. Conspeximus supra lites in Hollandia inter Arminianos et Gomaristas calvinistas exortas earumque sequelas (2). In Gallia etiam per hæc tempora controversiæ graves inter Hugonotos excitatæ sunt. Anno 1620 in synodo Alectensi decreta Dordracena suscepta et omnibus præscripta fuerant. Anno vero 1634 Moses Amyraldus, theologiæ in schola Salmuriensi professor, ad conciliandos Arminianos cum aliis Calvinistis, dictis orthodoxis, librum edidit de prædestinatione, circa quam præsertim Arminiani ab aliis dissentiebant. Is docuit, Deum neminem hominum decreto absoluto ad æternam pœnam prædestinasse, sed potius omnes salvare decrevisse, ea tamen conditione, si in Christum essent cre-

(1) G. H. Bougeant, *Histoire des guerres et des négociations qui précédèrent le traité de Westphalie*; 2 vol. in-12.

(2) Vide p. 101.

dituri. Hinc ejus doctrina Universalismus hypotheticus dicta est. Illam vero conditionem non, sicut Arminiani, aliqua ex parte in hominis potestate posuit, sed totam a Dei arbitrio derivavit ita ut illi soli ad finem et proinde ad salutem per venire possent, quos Deus peculiari decreto ad eam elegerit facultatem. ut vocant, moralem, capiendi fidem iis tribuens, simulque eam in iis produciens. Amyraldi doctrinam in peculiari libro, qui Irenicus inscribatur, exposuit defenditque Paulus Testardus, prædicator Blesensis. Quamvis vero universalismus hypotheticus a particularismo Dordraceno reipsa non differret, nova tamen forma, sub qua propositus erat, pluribus displicuit, quod aliquam cum Arminianorum sententia similitudinem referret. Cum utrimque contentio cresceret, anno 1637 synodus Alençonii in Normannia indicta Amyraldum et Testardum ad reddendam rationem vocavit. Ii mentem suam ita explicarunt, ut honorifice fuerint dimissi solumque rogati, ut a quibusdam locutionibus abstinerent. Nihilominus plures theologi calvinistæ sententias Amyraldi veluti arminianas et semipelagianas impugnabant, quibus is, insignes jam doctrinæ suæ patronos et defensores nactus, respondere non omisit. Quapropter anno 1644 synodus, Carentonii habita, utrique parti silentium de materia controversa præscripsit. Eo tamen lites suppressæ non sunt (1).

Alias lites excitavit Josue Placcæus, et ipse Salmuriensis theologus, qui in dissertatione anno 1640 edita, contendit, peccatum originale non in ipso actu inobedientiæ protoparentum, quem posterius in eis participaverint, sed in vitiositate naturæ humanæ moralis, ex illo orta et ad posterius derivata, consistere; seu, ut ipse postea id exposuit, peccatum Adami non immediate, sed mediate posteris ejus imputari. Hanc assertionem synodus nationalis, anno 1654 Carentonii habita, veluti erroneam damnavit, omnibusque prædicatoribus et professoribus eam tradere vetuit. Imo

(1) Blondel, *Actes authentiques des églises réformées*; Walch, *Einführung in die Religionsstreitigkeiten ausser der evangelisch-lutherischen Kirche*.

Genevenses, agente Francisco Turretino, theologiæ apud eos professore, anno 1675 omnibus, sententiam Placæi tradituris, depositionem intenterunt. Attamen is non tantum plures asseclas inter eruditos Calvinistas nactus est, verum etiam nonnullæ synodi decretum Carentonianum executioni mandare detrectarunt (1).

92. Majorem confusionem subierunt Calvinistæ ex parte ecclesiæ Græcæ. Quemadmodum Lutherani (2), ita et Calvinistæ impetrare conati sunt, ut sua doctrina ab ecclesia Græca approbaretur, hujusque secum consensum contra Catholicos jactare possent. Ad hanc rem iis opportunus erat Cyrillus Lucaris, Cretensis, qui cum Patavii litteris vacasset, varias Europæ terras peragrarat, et speciatim Genève calvinisticæ doctrinæ capita didicerat. In Græciam redux, et anno 1602 factus patriarcha Alexandrinus, initam antea cum doctoribus calvinistis amicitiam litteris continuavit. Anno 1621 ad patriarchatum Constantinopolitanum evectus, calvinisticas suas sententias audacius manifestavit, unde tantum Græcorum odium in se concitavit, ut in exilium fuerit ejectus. Postea restitutus, anno 1629 fidei confessionem, doctrinæ calvinisticæ prorsus conformem, dedit oratori Hollandiæ apud aulam Turcicam; quam confessionem latine redditam typisque mandatam, veluti ecclesiæ Græcæ fidem et doctrinam, Calvinistæ per Belgium aliasque terras venditarunt. Verum Cyrillus Lucaris propter hoc facinus et propter hæresim confestim a suis depositus fuit. Quamquam pecuniæ vi et oratoris Hollandiæ ope sedem patriarchicam denuo recupavit, tamen anno 1638 ea iterum privatus, et jussu sultani propter seditiosas machinationes laqueo necatus fuit. Eodem anno Cyrillus Berœensis, illius in sede Constantinopolitana successor, cum patriarchis Alexandrino et Hierosolymitano et viginti tribus episcopis Constantinopoli synodum habuit, in qua calvinisticæ confessioni ejusque auctori, Cyrillo Lucari, anathema dictum est. Eadem confessio damnata fuit in altera synodo Constantinopolitana anno 1642 sub Parthenio patriarcha habita.

(1) Jablonsky, *Institut. hist. eccl. christ. recent.*

(2) Vide p. 70.

Nihilominus Calvinistæ, præsertim in Gallia duce Claudio, consensum doctrinæ suæ cum ecclesiæ Græcæ doctrina contra Catholicos scriptis etiam jactare non erubescabant. Hinc Nectarius, patriarcha Constantinopolitanus, ad convicia et calumniâs Claudii responsum dedit, in quo doctrinas Lutheri et Calvini duxit absurdas, quæ totum Occidentem perturbarint, et ab ecclesia Græca nunquam probatæ fuerint. Quoniam vero Hugonoti ad consensum Orientalium, speciatim circa Eucharistiam, provocare non cessarent, anno 1672 Dositheus, patriarcha Hierosolymitanus, synodum convocavit, in qua nova fidei confessio edita est, quæ in confutandis Calvinii erroribus fuse versatur, et innotuit sub titulo : Clypeus orthodoxæ fidei, seu apologia adversus hæreticos calvinistas. Tandem cum Joannes Caryophylles, logotheta ecclesiæ Constantinopolitanæ, calvinisticis erroribus Cyrilli Lucaris resuscitatis, transsubstantiationem impugnasset, Callinicus patriarcha anno 1691 synodum coegit, in qua definitum fuit, doctrinam de conversione vera et substantiali panis et vini in corpus et sanguinem Christi ab Apostolis traditam fuisse et semper in Ecclesia conservatam atque ad eam exacte exprimendam vocabulum *μετσιωσις*, quod Latinorum transsubstantiationi respondet, jam a longiori tempore Græcis usitatum, publica auctoritate sancitum esse.

Quæ omnia monumenta non parum conferunt ad vindicandam catholicam doctrinam contra criminationes novatorum, qui eam medio ævo a scholasticis, monachis et pontificibus adulteratam fuisse effutiunt (1).

(1) L. Allat. *De Ecclesiæ occident. et orient. perpetua consensione*; Le Quien, *Oriens christianus*; Schelstrat. *Acta ecclesiæ orientalis contra Calvinii et Lutheri hæreses*; opus inscriptum, *La perpétuité de la foi de l'Eglise catholique touchant l'Eucharistie*.

HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ

EPOCHA UNDECIMA,

A LITIBUS JANSENISTICIS USQUE AD PUBLICAM RERUM IN GALLIIS
SUBVERSIONEM, 1640—1789.

PROŒMIUM.

Novam epocham inchoamus a litibus, quas in Ecclesia agitarunt Jansenistæ, quo quidem nomine appellati sunt, qui damnatæ Cornelii Jansenii doctrinæ inhærebant. Graves et diuturnas turbas in Ecclesia excitarunt, eo periculosiores, quod Jansenistæ singularem morum severitatem præ se ferrent, Ecclesiæ fidem et communionem se revereri contestarentur, et ementito erga Apostolicam Sedem obsequio, ejus auctoritatem convellerent.

Exsurrexit præterea, durante hac epocha, perditissimum hominum genus, qui omnem prorsus religionem ipsiusque Dei existentiam impugnarunt, et propterea Athei dicti sunt. Præter hos, acerrima certamina Ecclesiæ intulit incredulorum schola, qui specioso philosophorum nomine religionem christianam oppugnarunt, omnem revelationem abjecerunt, et quandam religionem naturalem, ut vocabant, seu deismum adstruxerunt. Hæc autem sæculi XVIII incredulitas seu pseudo-philosophia erat sequela et prava progenies pseudo-reformationis sæculi XVI. Etenim novatores sæculi XVI solam Scripturam, quam, rejecta Ecclesiæ auctoritate, secundum privati sui spiritus dictamen interpretabantur, esse Fidei regulam contendentes, ipsam hominis rationem credendorum judicem constituebant. Hujusmodi doctrinam ad incertum, scepticismum et indifferentiam in religionis negotio ducere, compertum est. Eadem enim licentia, qua

Lutherus et Calvinus nonnullas Scripturæ partes et varia dogmata, quæ Ecclesia ab apostolicis temporibus constanti traditione conservaverat et docuerat, abnegarunt, alii alia dogmata, et tandem pseudo-philosophi omnem Scripturam et revelationem rejecerunt.

Accesserunt societates occultæ, dictæ *Liberorum muratorum* (Francs-Maçons), quæ mala multigena et Ecclesiæ et Societati causerunt, et in generalibus rerum civicarum et ecclesiasticarum conflagrationibus partem haud modicam habuerunt. Præterea novitates litesque Richeristicas instauravit larvatus Febronius, seu Joannes Nicolaus de Hontheim.

Ex his sat liquet, Ecclesiæ statum, durante hac epocha, graviter fuisse concussum. Continuo ei certandum fuit cum infensis adversariis. Ad divina Providentia periclitanti Ecclesiæ non defuit; dedit ei pontifices pios, doctos, prudentes et vigiles, qui Petri naviculam in mediis jactati maris undis direxerunt; excitavit scriptores egregios qui doctissimis libris Religionem defenderunt; novos populos eidem Ecclesiæ aggregavit multosque ab ea extorres in sinum ejus reduxit.

1. Lites, ineunte hac epocha in Ecclesia excitatæ, nomen acceperunt a Cornelio Jansenio. Is anno 1585 in Accoy prope Leerdamum in Hollandia catholicis parentibus natus, humanioribus litteris Ultrajecti, philosophiæ et theologiæ Lovanii studuit. Emenso theologiæ curriculo, valetudinis causa petiit Gallias, ubi singulari amicitia usus est cum Joanne Du Verger de Hauranne, dein abbate monasterii Benedictini ad S. Cyranum, antea suo in studiis Lovanii socio. Anno 1617 Lovanium redux, post biennium S. Theologiæ doctor in Universitate Lovaniensi renunciatus et anno 1630 S. Scripturæ interpret creatus fuit. Anno 1633 librum scripsit, cui titulus : *Mars Gallicus*, in quo ardenti stilo Gallorum foedera cum principibus Protestantibus suggillavit, et Austriacæ familiæ jura in Belgium contra illorum machinationes defendit. Hoc libro meruit favorem Philippi IV, regis Hispaniæ, a quo anno 1635 episcopus Iprensis renunciatus fuit. Anno sequente consecratus, mortuus est anno 1638.

Præter commemoratum librum reliquit Jansenius commentarios in Pentateuchum, Proverbia, Ecclesiasten, Sapientiam, Sophoniam et in Evangelia, et infaustum opus, cui titulus : Augustinus seu Doctrina S. Augustini de naturæ humanæ sanitate, ægritudine, medecina, adversus Pelagianos et Massilienses. In prima parte hujus libri exponitur hæresis Pelagiana; in secunda status humanæ naturæ ante et post lapsum, adeoque peccatum originale ejusque mali effectus, speciatim defectus liberi arbitrii; in tertia parte systema S. Augustini de auxilio gratiæ medicinalis et de prædestinatione; ubique sententiæ molinisticæ veluti semi-pelagianis affines refutantur.

Verum Jansenius non solum a doctrina S. Augustini aberravit, sed in damnatos jam Baji errores impegit, et gravissimis in Ecclesia turbis causam dedit. Considerandum tamen est, eum paulo ante mortem in scripto testamento suam erga Sedem Romanam et Ecclesiam obedientiam professum esse. Nam opus vixdum absolutum legavit Reginaldo Lameo, capellano suo, ut illud e consilio Liberti Fromondi, SS. Litterarum in Universitate Lovaniensi interpretis, et Henrici Caleni, canonici, deinde archidiaconi Mechliniensis, typis mandandum curaret; sed id fecit his quæ sequuntur, verbis : “ Ergo Cornelius, Dei et Apostolicæ Sedis gratia
 “ episcopus Iprensis, de mea libera voluntate dono omnia
 “ mea scripta, ad explicationem S. Augustini spectantia,
 “ capellano meo Reginaldo Lameo, partim quia magno
 “ labore ea scripsit vel dictavit, partim quia sine originali
 “ copia corrigi non potest. Hac tamen mente hanc donatio-
 “ nem facio, ut cum doctissimis viris, magnifico domino
 “ Liberto Fromondo et reverendo domino Henrico Caleno
 “ canonico Mechliniensi, conferat et disponat de editione
 “ quam fidelissime. Sentio enim aliquid difficulter mutari
 “ posse; si tamen Romana Sedes aliquid mutari velit, sum
 “ obediens filius, et illius Ecclesiæ, in qua semper vixi,
 “ usque ad hunc lectum mortis obediens sum. Ita postrema
 “ mea voluntas est. Actum sexta Maii 1638. ” Simile huic submissionis argumentum continet epistola a Jansenio paulo ante obitum scripta ad Urbanum papam VIII, et postea

Ipris reperta. Fertur præterea, eum, morti proximum, mandasse sanctimoniali, quæ ægrotanti ministrabat, ut afferret librum nondum typis editum, in ignem, ut creditur, conjiciendum, sed hunc non fuisse repertum.

2. Anno 1640 infelix liber *Augustinus* Lovanii in lucem prodit. Mox plures adversarios, sed defensores etiam habuit. Nonnulli eum veluti ipsum Augustinum, ad debellandam Molinistarum doctrinam, e cœlo delapsum laudabant. Alii sanæ doctrinæ addicti, præsertim Jesuitæ, illum ut prædestinariana lue, in Baji propositionibus damnata, infectum impugnabant. Contentio continuo crevit. Interim liber Augustinus Romam delatus, anno 1642 ab Urbano papa VIII bulla *In eminenti* sub gravibus pœnis et censuris, extra mortis articulum Apostolicæ Sedi reservatis, prohibitus fuit, tum quod contra Pauli V constitutionem, ne qui libri de auxiliis divinæ gratiæ tractantes sine Sedis Apostolicæ facultate ederentur, fuisset typis mandatus, tum quod contineret plures propositiones, jam Pii V et Gregorii XIII bullis condemnatas. Verum contentiones non sunt sopitæ. Janseniani libri defensores constitutionem Urbani aut obreptitiam aut subreptitiam vel supposititiam esse dicebant, et conversi ad Pontificem et ad regem Hispaniæ, impetrare satagebant, ne ad acceptandam bullam adigerentur.

Eadem animorum contentio visa est in Gallia, ubi Du Verger abbas Sancyranus ejusque discipulus Antonius Arnauld theologiæ doctor specioso reformationis et sanctioris disciplinæ prætextu multorum, præsertim eorum qui pietatem colebant, animos corrumpebant et ad suscipiendum Jansenii librum veluti veram S. Augustini doctrinam excitabant. Ideo Urbanus papa bullam suam in Galliam quoque transmisit, ubi æque ac in Belgio ejus publicatio atque acceptatio obstacula varia experta est.

Interim Pontifex litteris ad nuncios suos in Gallia et apud Coloniam atque ad internuncium Bruxellensem, ad episcopos Belgii, ad Universitates Lovaniensem et Duacensem datis, constitutionis suæ publicationem et acceptationem urgebat. In Gallia anno 1644 Pontificis bulla in consilio regio acceptata, transmissa est ad Sorbonam, quæ propositiones, quæ

tanquam a prioribus Pontificibus jam damnatæ in ea adlegabantur, notavit, omnibusque ad se pertinentibus de iis disputare prohibuit; quantum ad alias bullæ clausulas spectabat, sententiam suam suspendit. Innocentius X, qui anno 1644 Urbano VIII successit, tum apud regem Hispaniæ tum apud Leopoldum archiducem Austriacum, Belgii procuratorem, egit, ut refractarios in Belgio ad acceptandam Urbani bullam compellerent. Tandem utriusque potestatis, pontificiæ et regiæ, mandatis effectum est, ut anno 1651 ii, qui hactenus in Belgio laudatæ bullæ restiterant, se ei submiserint.

Ex hoc tempore Jansenisticæ lites in Belgio sopitæ sunt; in Gallia vero magis efferbuerunt. Janseniani libri defensores omni via illius doctrinam propagare studuerunt. Cum autem præ aliis Jesuitas sibi oppositos experirentur, omnia tentarunt, ut eos invisos redderent. Hinc famosi libelli, in quibus Jesuitæ satyrica et maledica ratione proscindebantur. Tanta erat animorum contentio, ut in sermonibus, scriptis, scholis et suggestibus in utramque partem disceptaretur.

Anno 1649 Nicolaus Cornet, doctor Parisiensis et Facultatis theologiæ syndicus, septem propositiones ex Augustino Jansenii excerptas ad Sorbonam detulit. Sorbonistarum alii judicium recusarunt, alii eas hæreticas et S. Scripturæ contrarias judicarunt. Tunc de excerptis propositionibus ardentius disceptatum fuit.

3. Anno 1650 res delata est ad comitia cleri Gallicani, Parisiis congregata. Episcopi numero octoginta quinque et propositionibus, a Sorbona censuratis, selegerunt quinque, de quibus maxime disputabatur, et quæ, consentientibus ipsis hoc tempore Jansenistis, summam doctrinæ, in libro Jansenii contentæ, constituebant. Præsules Galli eas Romam transmiserunt, et Pontificem Innocentium X obtestati sunt, ut easdem diligenter expenderet, et de singulis perspicuam certamque sententiam ferret. Alii vero undecim episcopi Galli, Jansenii doctrinæ faventes, Pontificem a ferenda sententia dehortati sunt.

Quinquæ istæ propositiones sic sonabant : I, Aliqua Dei præcepta hominibus justis, volentibus et conantibus, secun-

dum præsentēs, quas habent vires, sunt impossibilia, deest quoque iis gratia, qua possibilia fiant. II, interiori gratiæ in statu naturæ lapsæ nunquam resistitur. III, ad merendum et demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione. IV, Semipelagiani admittebant prævenientis gratiæ interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei; et in hoc erant hæretici, quod vellent eam talem esse cui posset humana voluntas resistere vel obtemperare. V, Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse aut sanguinem fudisse.

Has propositiones Pontifex in congregationibus, ad hoc institutis, coram quatuor cardinalibus et tredecim peritissimis S. Theologiæ consultoribus, ex omni ordine electis, mature expendi iussit. Postquam hoc negotium diligentia, qua major desiderari non posset, esset discussum, et ii etiam, quos prædictæ doctrinæ asseclæ in causæ suæ patrocinium Romam legarant, fuissent auditi, Innocentius X die 31 Maii anno 1653 constitutionem edidit *Cum occasione*, qua commemoratas quinque propositiones, e Jansenii libro excerptas, damnavit, et unicuique earum particularem damnationis notam seu censuram inussit: primam declaravit temerariam, impiam, blasphemam, anathemate notatam et hæreticam et ut talem damnavit; secundam declaravit hæreticam et ut talem damnavit; tertiam pariter declaravit hæreticam et ut talem damnavit; quartam declaravit falsam et hæreticam, atque ut talem damnavit; quintam declaravit falsam, temerariam, scandalosam, et intellectam eo sensu, ut Christus pro salute dumtaxat prædestinatorum mortuus sit, impiam, blasphemam, contumeliosam, divinæ pietati derogantem, hæreticam, et ut talem damnavit. Prohibuit omnibus Christi fidelibus sub pœnis et censuris, contra hæreticos eorumque fautores in jure expressis, ne de dictis propositionibus aliter sentire, docere aut prædicare præsumerent, quam in præsentē declaratione continebatur. Præcepit omnibus episcopis, locorum ordinariis et hæreticæ pravitatis inquisitoribus, ut quosvis contradictores et rebelles censuris pœnisque ecclesiasticis, implorato etiam brachii

sæcularis auxilio, si opus esset, compescerent. Addidit præterea, se per hanc de quinque propositionibus declarationem nullatenus approbare alias propositiones, in libro Jansenii contentas.

Innocentii bulla non tantum in Belgio ab episcopis, Universitatibus et Ordinibus religiosis sine contradictione acceptata est, sed in Gallia etiam ab omnibus fere episcopis et a Sorbona lubenti animo admissa fuit. Ipsi jansenisticæ causæ patroni fatebantur, quinque propositiones esse merito damnatas; verumtamen doctrinæ suæ præfracte adhærentes, aciem mutarunt, et ad versutias ac cavillationes conversi, dixerunt, illas propositiones, nec quoad verbum nec quoad sensum a Pontifice intentum, in libro Jansenii contineri, proinde hujus doctrinam minime esse condemnatam. Episcopi Galli, anno 1654 consueta comitia Parisiis celebrantes, prædictas propositiones cum libro Jansenii diligentissime contulerunt, discusserunt etiam quæcumque ab adversariis ad eludendam bullæ pontificiæ sententiam objiciebantur, declararuntque, istas quinque propositiones in libro Jansenii contineri, et in proprio verborum sensu atque eo ipso, quo a Jansenio asseruntur, esse damnatas. Hanc declarationem præsules Galli transmiserunt ad Innocentium X, qui per rescriptum, 29 Septembris 1654 datum, eam confirmavit, expressisque verbis asseruit, per suam constitutionem. 31 Maii 1653 datam, in quinque propositionibus damnatam esse doctrinam Cornelii Jansenii, in ejus libro, cui titulus: Augustinus, contentam.

Attamen error minime finitus est. Cum primarii inter retractarios, Antonius Arnauld, Blasius Pascal, Petrus Nicole, eruditione, ingenii acumine, facundia, libris ingeniose et eleganter scriptis, morum severitate excellerent, multos in partes suas pertraxerunt (1).

4. Post Urbanum papam VIII, qui 29 Julii 1644 naturæ

(1) P. d'Avrigny, *Mémoires chronologiques et dogmatiques pour servir à l'histoire ecclésiastique depuis 1600 jusqu'en 1716*; H. Dumas, *Histoire des cinq propositions de Jansenius*; P. Deschamps, *De hæresi Janseniana ab Apostolica Sede merito damnata*; Tournely, *Tractatus de gratia*.

concessit, 14 Septembris pontifex inauguratus est Joannes Baptista Pamphilius, Romanus, cardinalis tituli S. Eusebii, qui sub Innocentii X nomine Ecclesiam gubernavit usque ad annum 1655. Is pietate, defendendæ et propagandæ Religionis ardore, justitia, prudentia, liberalitate aliisque virtutibus claruit. Venetis et Equitibus Melitensibus contra Turcarum impetus triremes et pecunias subministravit. Uladislao etiam, Hungariæ regi, bellum contra christiani nominis hostes paranti, auxilia dedit. Ad catholicos Hibernos, ab hæreticis oppressos, legavit Joannem Baptistam Rinuccinum, archiepiscopum Firmanum, ut illorum inopiam auro et argento sublevaret, eosque ad agendam fortiter causam contra persecutores hortaretur. Pacem, anno 1648 Monasterii in Westphalia inter principes catholicos et protestantes confectam, tanquam Ecclesiæ et imperio noxiam atque probrosam, improbavit. Anno 1650 Romæ jubilæi indulgentiam concessit. Multa cœnobîa, in quibus propter parvum religiosorum numerum disciplina regularis servari non posset, in Italia et insulis adjacentibus suppressit, facta episcopis locorum potestate eorum bona in alios usus sacros convertendi. Damnavit libellum anonymum, De magnitudine ecclesiæ Romanæ et SS. Petri et Pauli pontificatu, cujus auctor, æqualem utriusque apostoli potestatem propugnando, unitatem capitis et primatus evertibat. Damnavit etiam, ut vidimus, quinque propositiones, e libro Jansenii excerptas (1).

5. Interea secta Anabaptistarum, qui et Mennonitæ a Mennone Frisio dicti sunt (2), variis fatis et dissidiis exagitata est. Post mortem Mennonis in pluribus terris incrementa non exigua ceperant. In Hollandia, quæ fuit principalis eorum sedes, jam posteriori sæculi præcedentis tempore Guilielmi principis Arausicani, quem collata ad bellum pecunia sibi conciliaverant, et quorundam magistratuum favore tolerari cœperunt. Anno 1626 ibidem publica Statuum lege plenam religionis libertatem consecuti, numerum suum auxerunt. In Germania diversa sorte usi sunt. Ferdinandus I

(1) Spondan. ad an. 1644-55; Ciacon. *Vitæ RR. Pontif.*

(2) Vide p. 18.

eos anno 1548 ex Austria, in qua erant frequentes, expulit. Nihilominus post multos annos magnus eorum numerus deprehensus est præsertim in regionibus Moraviæ conterminis, quos Rudolphus II anno 1601 sub pœna capitis inde excedere jussit. Plerique eorum concesserunt in Moraviam meridionalem, ubi cœtus suos plurimum auxerunt, donec eamdem sortem, quam Ferdinandus II omnibus acatholicis in terris suis Germanicis constituit, experti sunt. Tunc multi eorum, qui catholica sacra amplecti nolebant, migrarunt in Transylvaniam. In reliqua Germania Mennonitæ cœtus habebant in Holsatia, Frisia orientali, in principatu Mindensi, in Palatinatu superiori et inferiori, in ducatibus Juliacensi et Cliviensi, in quibus, sicut in Polonia et Borussia Polonis subjecta, iis tolerantia indulta est. In Helvetia minime tolerabantur, ubi a Calvinistis, potissimum ab anno 1536, exilium, bonorum adeptio et verbera contra eos decreta et frequenter effectui data sunt. Omnium severissime in illos animadvertabant Bernenses, qui anno 1659 in eos inquiri jusserunt, et, non obstante Hollandorum intercessione, anno 1693 illos, qui ex exilio reversi deprehendebantur, ergastulis nauticis, stigmatibus ipsique morti addixerunt.

Mennonitæ adinstar aliorum sectariorum in dogmatibus suis parum constantes fuerunt. Plures quidem fidei confessiones ediderunt, sed nullam eis auctoritatem symbolicam tribuebant. Secundum istas confessiones doctrina eorum a doctrinis cæterorum acatholicorum præsertim differebat in his : Dicebant hominis justitiam, fide consequendam, ex ejus regeneratione oriri ; baptismum non nisi credentibus et pœnitentibus esse conferendum ; homini in id nitendum esse, ut Christus in eo habitet, se ei revelet, eum perficiat et divinæ suæ naturæ participem faciat ; cœnam esse memoriale Christi et panem ac vinum esse summi boni symbola, quorum perceptione homines moneantur, ut illud a Deo efflagitent ; abstinendum esse a vocibus, *consubstantialis*, *persona divina*, *trinitas*, quod in S. Scriptura non occurrant ; Ecclesiam e solis sanctificatis consistere ; excommunicationem peccatoribus contumacibus diligenter infligendam, qua etiam a Deo

separentur; magistratum a vero christiano non gerendum; arma aut bellum gerere et iuramentum emittere, a Christo prohibitum; matrimonium cum alienæ religionis asseclis inire, esse illicitum. Quum vero in his ipsis aliisque ne omnes quidem Mennonitæ idem sentirent, in plures factiones scissi sunt. Præcipuæ eorum factiones erant Mitiorum seu Grossorum et Severiorum seu Subtilium, quod illi de excommunicatione aliisque nonnullis mitius, hi severius sentirent. Posteriores iterum propter habitum, liturgiam et alia in plures factiones separati sunt. Mitiores etiam anno 1664 in duas partes, nimirum Galenistarum et Apostolorum separari cœperunt. Galenistæ, auctore Abrahæ Galeno, medico et prædicatore Amstelodamensi, docebant, summam religionis consistere in observatione præceptorum moralium, parumque interesse, quid quis de dogmatibus credat: unde rejectis fidei confessionibus, ad sententias socinianas inclinarunt. Apostoli, auctore Samuele Apostolo, medico et prædicatore Amstelodamensi, illorum principia reprobantes ab iisdem secesserunt.

6. Post bellum diuturnum, in Germania catholicos inter et protestantes principes gestum (1), ab utriusque partis oratoribus de componenda pace actum fuit. Inter alia, de quibus agebatur, maxime arduum erat negotium religionis. Principes protestantes non tantum religionis suæ libertatem, sed et plura alia in catholicæ rei detrimentum petebant, et tere ubique superiores, pacis conditiones dictabant. Ferdinandus imperator III iis diu restitit, tandem Suecorum et Gallorum armis lacessitus, pacis conditionibus, anno 1648 inter principum oratores pactis, assensit. Hæc est celebris pax dicta Westphalica, quod Monasterii et Osnabrugæ in Westphalia fuit confecta. Per eam restituta quidem est Germaniæ tranquillitas, et a bellis civilibus cessatum, sed non exigua detrimenta catholicæ rei illata sunt. In primis pax Augustana, quam anno 1555 Carolus V cum Protestantibus confecit (2), confirmata est, ad Calvinistas quoque extensa, atque in

(1) Conf. p. 133.

(2) Vide p. 36.

universum perfecta Catholicorum, Lutheranorum et Calvinistarum æqualitas, tum in religionis negotio tum in rebus politicis et civilibus, decreta. Constitutum est, ut in omnibus locis, extra terras Austriacas, omnis ea religio publicum exercitium conservaret, quæ illud obtinebat die 1 Januarii 1624; et omnes ecclesiæ, episcopatus, abbatia, capitula, collegia, xenodochia, monasteria, cum suis juribus et bonis, essent eorum, sive Protestantium sive Catholicorum, apud quos erant eadem 1 Jan. 1624. In ecclesiis et capitulis mixtis, in quibus alii veterem, alii novam religionem profitebantur, decretus est æqualis titularium et canonicorum utriusque religionis numerus. Præterea compensandorum sumptuum bellicorum causa, plures episcopatus cum abbatibus in ducatus et principatus sæculares conversi et principibus hæreticis concessi sunt. Sic rex Suecorum, præter Pomeraniam, episcopatus Bremensem et Verdensensem; marchio seu elector Brandenburgicus episcopatus Magdeburgensem, Halberstadiensem, Mindensem et Caminensem; duces Brunsvico-Lunæbergenses alternis vicibus episcopatum Osnabrugensem; dux Megalopolitanus Suerinensem et Raceburgensem; lantgrævus Hasso Cassellanus abbatiam Hersfeldensem; duces Brunopolitani monasteria de Walkenried et Groemingen retulerunt. Qui principes religionis catholicæ reliquias, in illis terris superstitēs, brevi tempore deleverunt. Innocentius papa X contra hujusmodi pacis conditiones merito reclamavit, eamque ad posterorum memoriam edito diplomate improbavit. Verumtamen pax Westphalica recepta est, et deinceps in societate Europæa jus publicum seu systema politicum constituit (1).

7. In Anglia post Jacobum I, qui obiit anno 1625, regnavit Carolus I, filius ejus, qui eodem anno Henricam Franciæ, Henrici IV filiam, uxorem duxit. Hæc cum esset catholica, apud regem effecit, ut Catholicorum conditio in Anglia non nihilo melior redderetur. At post aliquod tempus ex dissidiis religiosiis politica secuta sunt, regnum bellis civilibus exagi-

(1) Adam, *Arcana pacis Westphaliæ*, Francof. 1693, alias, *Historica relatio de pacificatione Osnabrugo-Monasteriensi*, 1737; G. H. Bougeant, *Histoire du traité de Westphalie*.

tatum est, ipseque rex anno 1649 a senatu capitis damnatus.

Etenim, præter Episcopaliū seu Anglicanorum et Presbyterianorum seu Puritanorum sectas, in Anglia enata est secta Independentium. Hæc inter Puritanos circa annum 1581. auctore Roberto Brownio, prædicatore in comitatu Norwicensi, initium cepit. Brownistæ principiis democraticis anarchica substituerunt; non tantum episcoporum, sed presbyterorum etiam etsynodorum auctoritatem rejiciebant; docebant, quemvis cœtum ecclesiasticum a reliquis omnibus prorsus independentem esse; prædicatores a singulis cujusvis cœtus membris votorum pluralitate constituendos et pro arbitrio destituendos, et præter eos cuivis, sine sexus et conditionis discrimine, jus esse annuntiandi divinum verbum, modo se ad illud a Spiritu S. afflari sentiret. Unde paulo post Independentes appellati sunt. Præterea cæteras ecclesiastici regiminis formas ardore fanatico detestabantur, ad quas abrogandas vim etiam in Episcopales adhibebant et in ipsam reginam Elisabetham invehebantur. Quapropter nonnulli eorum morte multati sunt, alii in Belgium foederatum confugerunt. Anno 1610 Joannes Robinson, Lugduni Batavorum apud cœtum illorum prædicator, offensus, quod sui omnem principiorum Brownisticorum mitigationem rejicerent, in Angliam rediit, et Londini primum cœtum Independentium condidit. Hi Brownisti in eo erant mitiores, quod ecclesias a sua regiminis forma alienas, non adeo ac illi impeterent, neque cuivis pro concione dicendi potestatem facerent.

Porro Independentes æque ac Puritani propter doctrinas suas a supremo regimine coercebantur. Carolus I patris sui exemplo Episcopalibus favit, eorumque potestatem auxit. Ut ecclesiastica eorum forma etiam in Scotia prævaleret, non tantum episcopis, ibi constitutis, publica munera eaque amplissima contulit, sed etiam anno 1637 liturgiam Anglicanam introducere conatus est. Verum populus in seditionem prorumpens, id impediivit, et anno sequente Status Scotiæ episcopos et omnia, a Jacobo et Carolo ad firmandum eorum regimen introducta, abrogarunt. Carolus rex Scotos jam armis ad obedientiam adigere conabatur; sed bellum, inde enatum, anno 1640 adversum regi exitum habuit. Interea

democratica Puritanorum principia etiam inter Episcopales probari cœperant, et quæ magis illorum factio a regibus reprimebatur, eo amplius aucta fuerat. Independentes vero ita multiplicati erant, ut cæteros Puritanos et numero et viribus superarent.

Interim Carolus I Status convocavit. At a populo ad comitia deputati, erant maxima parte regi infesti, adeo ut qui sic dictam Cameram inferiorem constituebant, plerique sive puritani sive independentes essent. Hi jam pro summo odio, quo in episcopos flagrabant, primo archiepiscopum Cantuariensem Laud, deinde cæteros episcopos plerosque in vincula conjici mandarunt. Hoc facto, legem proposuerunt, qua episcopi comitiis publicis excluderentur, et tum regem tum Cameram superiorem, jam omni auctoritate carentes, anno 1642 ad illam legem approbandam compulerunt. Camera inferior continuo ulterius progrediens, anno 1645 archiepiscopum Laud capite plecti jussit, et anno sequente episcopis penitus abrogatis, calvinianam regiminis ecclesiastici formam, presbyteriis, classibus, synodis provincialibus et nationalibus distinctam, in Angliam introduxit.

Brevi e democratibus et independentibus ecclesiasticis facti sunt politici, suaque principia ab episcopis ad regem transtulerunt; unde bella cruenta et cædes secuta sunt. Carolus contra Cameræ inferioris et democratum conatus exercitum collegit, seque armis defendere tentavit; initio laud infelicitè pugnavit; at junctæ Scotorum et Anglorum vires sub duce Oliverio Cromwell, qui milites suos fanatismo religioso implere noverat, Carolum regem ad tantas redegerunt angustias, ut se Scotorum fidei committeret. Ab his rex traditus Anglis, in vincula conjectus est, et agente eodem Cromwell, læsæ religionis et libertatis publicæ accusatus, anno 1649 capite plexus fuit. Novæ reipublicæ, nunc in locum monarchiæ introductæ, specioso protectoris titulo præsedit Cromwell, qui majori, ac unquam reges, potestate, potius tyrannide, usus est usque ad mortem suam, quæ accidit anno 1658. Sub eo Puritanorum, e quibus is erat, religio et potestas prævaluerunt. Cuivis tamen liberum erat

eam profiteri religionem, quæ sibi verior videretur. Soli Catholici hac libertatis lege erant exclusi.

In Hibernia vero Catholici iniquissimæ et durissimæ sorti addicti sunt. Jam Henricus VIII, Eduardus VI et Elisabetha iis Hibernis, quos sub potestate sua habebant, novitates religiosas vi obtrudere conati fuerant. Deinde sub Jacobo I universa Hibernia subacta fuit. Anglis vero, qui in ea ad morem colonorum consederant, maxima privilegia in detrimentum indigenarum concessa sunt. His omnibus irritati Hiberni, quorum plerique religioni catholicæ fideliter inhærebant, regnante Carolo I, arma arripuerunt pro patriæ et Religionis libertate atque defensione. In bello inde exorto Cromwel ita prævaluit, ut cunctos Catholicos ex universa terra in unam provinciam coegerit, cuivis ejus limites transgressuro mortem intentans. Quo facto, omnibus, qui bellum participarant, fundi, qui tres circiter quartas totius terræ partes efficiebant, adempti et colonis acatholicis ex Anglia venditi sunt. Ita Catholici in Hibernia ad paupertatem redacti fuerunt, simulque inextirpabile barbarum semen sparsum (1).

8. Hoc ipso tempore, quo Presbyterianis et Episcopalibus inter se pugnantibus, res ecclesiastica in Anglia admodum perturbata erat, ibidem orta est secta Quakerorum. Horum auctor fuit Georgius Fox professione sutor, natura severus et morosus, animo intenso et phantasia vivida, qui se ad emendandum moralem et religiosum hominum statum divinitus excitatum contendit. Anno 1647 revelationes, quas sibi divinitus obtingere dicebat, primo quidem amicis, dein omnibus sibi obviis proponere cœpit. Earum summa in eo consistebat, ut homines ad lumen divinum, eorum animis a Deo inditum, attenderent ejusque inspirationes sequerentur. Quum hoc tempore in Anglia maxima esset in religionis negotio licentia, Fox multos e rudioribus assecclas sibi conciliavit, quibus progressu temporis etiam plures e viris litteratis et nobilibus

(1) P. d'Orléans, *Histoire des révolutions d'Angleterre*; D'Avrigny, *Mémoires pour servir à l'histoire de l'Église*, Item, *Mémoires pour servir à l'histoire de l'Europe*; T. Burnet, *Histoire de la réformation de l'église d'Angleterre*.

accesserunt. Inter hos notatu digniores erant Samuel Fisher, Georgius Keith, Robertus Barclay et Guilielmus Penn, qui confusas magistri ideas scriptis illustrarunt et in quoddam systema redegerunt. Ejus summa fere hæc erat : Omnes posterius Adami peccato corrupti et cognoscendo recte Deo inepti sunt ; sed Deus pro immenso suo in homines amore, cujusvis, sive christiani sive judæi sive gentilis, animum aliquo saltem vitæ tempore illustrat et movet ad bonum cognoscendum et faciendum, quatenus ei indidit particulam divini luminis, quod, quia Dei voluntatem eloquitur, vocatur verbum internum, et, quia a Christo descendit et ab eo non potest separari, ita ut is in homine quasi habitet, appellatur Christus internus. Istud lumen recessione a rebus externis et attentione interna studiose excitandum est, quia quamvis illud nemini denegetur, a multis tamen propter suam negligentiam non percipitur. Hoc lumine duce omnes homines, ethnici ac christiani, ad salutem pervenire possunt et omni tempore potuerunt. Ex hoc verbo interno sacri Christianorum libri manarunt, qui secundum illud, utpote revelationis factæ, perdurantis et semper duraturæ fontem, sunt interpretandi. Ea sola luminis divini eloquia habenda sunt, quæ neque sanæ rationis neque S. Scripturæ (de cujus auctoritate minime conveniebant) dictaminibus sint contraria. Præterea Quakeri mysteriosas christianæ religionis doctrinas et sacramenta rejiciebant, et in quemdam Deismum tendebant. In doctrina morali ab aliis sectariis differebant præcipue, quod juramentum et bellum, alios salutare et aliter quam vocibus secundæ personæ singularis alloqui, caput denudare, aliosve honores cuiquam, ipso rege non excepto, exhibere, illicitum haberent ; quod oblectationes, pompas et luxum in vestitu et suppellectili tanquam res, sensualitatem nutriendes animumque distrahentes, evitare præciperent. Eorum constitutio ecclesiastica his principiis erat conformis. Quum enim lumen internum cuivis hominum esset inditum, non habebant iuter se qui scientiam theologicam colerent, neque peculiarem prædicatorum ordinem. Duplicis tamen generis ministros habebant, apostolos nempe, qui ad propagandam sectam alio abibant, et seniores, qui pauperes et infirmos curabant, et

ordini in sacris conventibus invigilabant. Eorum sacra in eo solo consistebant, quod prout quis a spiritu interno excitabatur, nudato capite vel ad dicendum surgeret vel ad orandum in genua procumberet, cæteris surgentibus et viris caput denudantibus. Dum nemini quid in mentem veniebat, totus coetus, ne verbo quidem audito, discedebat. Quantum spectat apud nomen Quakerorum, quod in lingua anglicana trementes denotat, alii dicunt, eos id primum accepisse a quodam iudice, qui, cum Fox eum ad verbum Dei tremere juberet, hunc ejusque asseclas ludibrii causa vocarit trementes; alii putant, eos ita appellatos fuisse, quod in verbum Dei intendentes, tremere solerent. Ipsi se confessores lucis et amicos vocare consueverunt.

Porro Fox ad propagandam sectam suam non tantum Angliæ provincias peragravit, sed etiam in Scotiam, Americam septentrionalem Anglis subjectam, Hollandiam et Germaniam profectus est. Secundum ejus exemplum asseclæ ejus fanatico ardore sectam propagare studuerunt, quorum multi etiam feminæ, Angliam peragrabant, lumen internum annuntiantes, hominesque ad deserendam religionem corruptam et ad suscipienda sua placita excitantes. Nonnulli in Americam, Hollandiam, Germaniam, Galliam, Italiam aliasque regiones studio faciendi proselytos profecti sunt. Copiosos coetus formarunt in septentrionalibus Angliæ provinciis, pauciores in reliquis, in Scotia et Hibernia. In America principalis eorum sedes fuit Pennsylvania. Extra Angliam et subjectas ei terras paucos asseclas habuerunt. In ipsa Anglia propter importunam conversionis methodum, propter convicia in ecclesiam et clerum Anglicanum, propter jusjurandum et decimas denegatas, sæpe cum privatis, clericis et magistratibus collidebantur, sæpe dura et incerta fuit eorum conditio (1).

9. Alium errorem in lucem protulit Isaac Peyrerius, qui Burdigalæ in Gallia anno 1594 parentibus calvinistis natus, anno 1655 duos libros edidit, quorum prior erat inscrip-

(1) Natal. Alexand. *Hist. eccl. supplement. part. II.*

tus : Præadamitæ sive exercitationes super versus, 12, 13 et 14 cap. V Epistolæ ad Romanos; alter : Systema theologicum ex præadamitarum hypothesi exornatum. In his libris contendebat Peyrerius, Adamum non esse universorum hominum, sed tantum Judæorum parentem, et ante eum alios exstitisse homines, a Deo conditos, quos neque Adami prævaricatio perdidisset, neque universale diluvium delevisset. Peyrerii commentum a Calvinistis æque ac Catholicis reprobatum est. Illud hoc ipso tempore scripto confutavit e Catholicis Ph. Le Prieur seu Priorius (1), e Lutheranis J. C. Danhawer (2). Peyrerius in Belgio interceptus et custodiæ mancipatus, ad saniores mentem rediit. Romam profectus, coram Alexandro papa VII et Calvinistarum et Præadamitarum hæresim abjuravit.

10. Post obitum Innocentii X, qui decessit 7 Januarii 1655, 7 Aprilis ejusdem anni in Petri cathedram evectus est Alexander VII, Senensis, antea appellatus Fabius Chisius, qui pontificatum gessit usque ad annum 1667. Is ab initio omnibus Catholicis spem magnam fecit, quia, dum erat cardinalis, propter res præclare gestas principibus et populis gratissimus erat. Pontifex factus nihil omisit quod ad officii sui munus pertinere arbitraretur. Principes christianos litteris hortatus est ad communem concordiam, ut Turcas, eorum dissidiis elatos et intento in Europæ jugulum gladio furentes, conjunctis viribus coercerent. Venetis et Hungaris ad repellendos Turcarum impetus pecuniam et milites misit. Auxilia quoque destinavit regi Poloniæ armis Suecorum pene oppresso, et Carolo Emmanueli, duci Sabaudia, ad reprimendos in Alpinis vallibus Waldensium ausus. Christinam, reginam Suecorum, quæ abdicato regno et abjurata Bruxellis hæresi, Romam venit, debito honore excepit. Ad compescendam audaciam quorundam, de immaculata B. V. Mariæ conceptione disputantium, superiorum Pontificum constitutiones in hac re instauravit confirmavitque. Viros litteratos impense fovit,

(1) *Animadversiones in librum Præadamitarum*, Paris. 1656 in-8.

(2) *Præadamita utis seu fabula*, Amsterdam. 1656 in-8.

multas propositiones mollioris ethices et Apologiam casuistarum, quæ sub nomine Pirothii prodierat, condemnavit. Proscripsit quoque Jansenistarum effugia contra decessoris sui constitutiones.

11. Jansenistæ enim, non obstantibus episcoporum Gallorum et Innocentii papæ X declarationibus et sententiis (1), continuo contendebant, quinque propositiones, ab Apostolica Sede damnatas, in libro Jansenii non reperiri vel saltem non habere eum sensum, in quo fuerant damnatæ, proinde jansenisticam hæresim, cujus insimulabantur, esse adversariorum commentum. Alexander papa VII, ab episcopis Galliæ interpellatus, anno 1656 novam constitutionem *Ad sacram* edidit, in qua decessoris sui constitutionem et declarationem confirmavit, et inter alia hæc declaravit : “ Cum autem, sicut
 “ accepimus, nonnulli iniquitatis filii prædictas quinque
 “ propositiones in libro Jansenii prædicto non reperiri, sed
 “ fecte et pro arbitrio compositas esse, vel etiam sensu, ab
 “ eodem intento, damnatas non esse, asserere magno cum
 “ Christi fidelium scandalo non formident, Nos... præfatam
 “ Innocentii prædecessoris nostri declarationem, constitutio-
 “ nem ac definitionem harum serie confirmamus, approba-
 “ mus, innovamus, et quinque illas propositiones ex libro
 “ præmemorati Cornelii Jansenii... excerptas ac in sensu, ab
 “ eodem Cornelio Jansenio intento, damnatas fuisse, decla-
 “ ramus ac definimus, ac ut tales iterum damnamus. ” Hanc constitutionem episcopi Galliæ in comitiis generalibus anno 1657 summa cum veneratione acceptarunt, statueruntque, ut ea in omnibus Galliæ diœcesibus promulgaretur. Præterea condiderunt fidei formulam ab omnibus clericis subscribendam, cui subscribens testabatur, se se sincero animo subijcere constitutioni Innocentii X, datæ 31 Maii 1653, secundum verum ejus sensum per constitutionem Alexandri VII, datam 16 Octobris 1656, declaratum, seque ore et animo condemnare quinque propositiones Cornelii Jansenii, in libro ejus contentas et ab utroque Pontifice damnatas.

Tunc Jansenistarum factio per gyros et cavillationum

(1) Vide p. 145.

deflexus auctoritatem, qua damnabatur, effugere conata, excogitavit celebrem distinctionem juris et facti. Asseruerunt, Ecclesiam quidem esse infallibilem in quæstionibus juris, sitne hæc aut illa doctrina orthodoxa an hæretica; non vero in quæstionibus facti, an ea doctrina in hoc vel illo libro contineatur nec ne, aut quis sit libri ejusque auctoris sensus. Unde contenderunt, assensum fidei quidem esse præstandum Ecclesiæ judicio de quinque propositionibus in se spectatis, non vero relate ad librum Jansenii. Sic rem novis quæstionibus involvere et implicare studuerunt. Tanta fuit factiosorum contra pontificias constitutiones audacia, ut rex Galliæ, Ludovicus XIV, anno 1660 episcopos comitiorum cleri præsides, admonuerit, istud scandalum efficaci via tollerent et rebelles reprimerent. Quapropter in comitiis decretum est, ut qui contra constitutiones pontificias in causa jansenistica scripserant, doctrinam suam retractarent, et qui e clericis sæcularibus et regularibus supra memoratæ fidei formulæ subscribere renuerent, cen hæretici haberentur. Nihilominus, præter cæteros Jansenistas, ex ipsis episcopis quatuor subscriptionem recusarunt, nimirum Pavillon Alectensis, Choart de Buzenval Bellovacensis, Caulet Apamiensis et Arnould Andegavensis. Unde contentiones motusque inter clerum Gallicanum augebantur.

Præcipuum Jansenistarum receptaculum erat cœnobium monialium Ordinis Cisterciensis, quod Portus regius dicebatur, haud procul a Parisiis situm. Huc Antonius Arnould, Nicole, Pascal aliique Jansenistarum duces, et plures aliæ utriusque sexus personæ, pleræque nobiles, diverterant, juxta cœnobium domicilia elegerant, et vitæ asceticæ rationem sectabantur. Omnes una cum monialibus jansenisticæ causæ erant addicti. Quum autem moniales Portus-regii commemoratæ formulæ subscribere recusarent, anno 1664 ab archiepiscopo Parisiensi sacramentorum usu prohibiti sunt; pleræque tamen contumaciter in sua rebellione perseverarunt.

Ludovicus XIV rex Galliæ existimans, Jansenistas Pontifici citius obedituros, ab Alexandro VII petiit, ut ipse certam fidei formulam subscribendam præscriberet, qua iis medium

eludendi apostolicas constitutiones eriperetur. Pontifex igitur 15 Februarii 1664 novam constitutionem *Regiminis apostolici* edidit, qua omnibus ecclesiasticis, archiepiscopis, episcopis, aliis quibuscumque ecclesiastici ordinis, tam regularibus quam sæcularibus, etiam monialibus, doctoribus, licentiatis aliisque collegiorum rectoribus et magistris sub pœnarum canonicarum comminatione præcepit subscribendam hanc fidei formulam : “ Ego N. constitutioni apostolicæ Innocen-
” tii X datæ die 31 Maii anno 1653 et constitutioni Alexan-
” dri VII datæ die 16 Octobris anno 1656 summorum
” Pontificum, me subjicio, et quinque propositiones ex Cor-
” nelii Jansenii libro cui nomen Augustinus, excerptas et in
” sensu ab eodem auctore intento, prout illas per dictas
” constitutiones Sedes Apostolica damnavit, sincero animo
” rejicio ac damno, et ita juro : Sic me Deus adjuvet et hæc
” sancta Dei Evangelia. ” Ludovicus XIV præscripsit, ut omnes ad quos spectabat, in toto regno suo Alexandri formulæ juxta Pontificis mandatum subscriberent. Eamdem subscriptionem episcopi, exceptis quatuor supra commemoratis, in suis diocesisibus imperarunt.

Verumtamen nec hac via refractarii ad catholicam obedientiam reducti sunt. Alii aperta fronte repugnarunt, asserentes, Alexandrinæ formulæ simpliciter subscribi non posse absque perjurio ab iis, quibus non erat persuasum, quinque propositiones in libro Jansenii contineri, et ad vitandum perjurium in subscriptione exprimendam esse distinctionem juris et facti. Inter hos præcipuus erat Antonius Arnould, propter suam in errore pertinaciam a Facultate Parisiensi e numero doctorum expunctus. Alii, qui molliores vocabantur, dicebant, prædictæ formulæ simpliciter subscribi posse, etiam ab iis, qui animo persuasum haberent, nullam doctrinam hæreticam in libro Jansenii reperiri, vel sensum, a Jansenio intentum, non esse hæreticum. Horum ratio erat, quod subscriptio ex se ipsa solum referretur ad jus et non ad factum, vel quod subscribens neque assereret neque negaret, quinque propositiones in sensu Jansenii esse hæreticas, sed solum affirmaret, eas in hoc sensu esse a Romanis Pontificibus damnatas. En quos flexus et obliquos meatus probarint ii

ipsi, qui adversarios suos laxioris moralis et pravarum restrictionum accusare solebant. Episcopi Alecensis, Bellovacensis, Apamiensis et Andegavensis simplicem seu absolutam formulæ Alexandrinæ subscriptionem denegarunt, et in litteris suis pastoralibus contenderunt, constitutionibus apostolicis, quantum ad jus seu dogma spectabat, præstandum esse assensum fidei, quantum vero ad factum pertinebat, sufficere obsequiosum silentium. Hæc sententia inter refractarios communiter recepta est.

Ex hoc tempore non tam de quinque propositionibus et libro Jansenii, quam de infallibilitate et auctoritate Ecclesiæ et Pontificis, quantum ad facta dogmatica spectat, disceptatum fuit, ad quam deprimendam adversarii maligne confundebant facta mere humana seu historica cum dogmaticis.

Interim Pontificis et regis mandato adversus quatuor rebelles episcopos iudicium canonicum institutum est. Hi vero tum fictis et fraudulentis submissionis testificationibus tum patrocínio amicorum, quos in episcopatu, aula, magistratu et in monasteriis habebant, impendens sibi periculum declinarunt. Iterea obiit Alexander VII. Ejus successor Clemens IX causam contra quatuor episcopos prosequendam mandavit. Episcopi novemdecim, quorum caput erat, de Goudrin archiepiscopus Senonensis, datis ad Clementem papam et Ludovicum regem litteris, pro illis intercesserunt; deinde apud nuncium apostolicum causam inter Pontificem et quatuor episcopos ita composuerunt, ut hi ad retractandas priores suas litteras pastorales non compellerentur, sed sincere formulæ Alexandrinæ subscriberent, idemque faciendum imperarent diœcesanis suis. Tunc quatuor episcopi novam formulæ subscriptionem confecerunt, sed quæ in actis secretis conservata est, et ad Clementem papam litteras dederunt, quibus significabant, se ad exemplum cæterorum Galliæ episcoporum formulæ Alexandrinæ subscripsisse, ecclesiasticis suis in synodis idem præscripsisse, et eandem constitutionibus apostolicis obedientiam imperasse, quam cæteri episcopi imperarant. Hæc omnia ab iis sincere peracta esse, ad Pontificem scripserunt episcopi pacis mediatores.

Clemens IX his testimoniis persuasus quatuor istos episcopos sincere et proinde sine restrictione aut distinctione subscripsisse, et quinque propositiones damnasce in omni sensu, quo ab Ecclesia damnatæ erant, 19 Januarii 1669 gratulatorias ad eos litteras scripsit, iisdem pacem reddidit, cœptumque contra eos iudicium absolvit. Tunc etiam moniales Portus-regii in integrum restitutæ motusque sopiti sunt.

De hac pace, quam Clementinam vocarunt, postea gloriati sunt Jansenistæ, quod quatuor isti episcopi in sua subscriptione, quæ in actis verbalibus continebatur, distinxissent inter jus et factum, et tamen a Clemente IX pacem acceperant. Verum quamvis ista distinctio reperta fuerit in actis secretis, certum est, illam fuisse Pontifici incognitam, eumque existimasse, episcopos istos sincere et secundum litterarum apostolicarum præscriptum egisse. Id tum ex ipsorum episcoporum et moderatorum pacis tum ex Pontificis ad illos et ad regem litteris confirmatur (1).

12. Inter scriptores ecclesiasticos, qui circa hujus sæculi medium floruerunt, exponendis et illustrandis SS. Litteris adlaborarunt qui sequuntur, Simon Muisuis seu de Muis, Aurelianensis, archidiaconus Suessionensis, linguarum orientalium peritissimus, scripsit inter alia laudatissimum commentarium litteralem et historicum in Psalmos (2). Joannes Stephanus Menochius, Papiensis, Societatis J., edidit institutiones politicas et œconomicas, e S. Scriptura depromptas, tractatum de republica Hebræorum, et commentarium seu scholia in universam Scripturam (3). Joannes Morinus, Blesensis, e calvinista catholicus et presbyter Oratorii, in linguis orientalibus versatus, edidit Versionem LXX interpretum una cum Versione latina Nobilii, præfatione et prolegomenis (4), exercitationes biblicas in textum hebræum (5), exercitationes ecclesiasticas in utrumque Samaritanorum

(1) Conf. D'Avrigny et alios indicatos. p. 146.

(2) Edidit cum triplici Psalmorum versione latina et scholiis Bossuetii J. N. Paquot, Lovan. 1770, 2 vol. in-4.

(3) Paris. 1719, 2 vol. in-fol.; Alost. 1825, 15 vol. in-8.

(4) Paris. 1628, 3 vol. in-fol.

(5) Ibid. 1660 in-fol.

Pentateuchum (1). Libertus Fromondus, Eburo, in Universitate Lovaniensi SS. Litterarum professor, reliquit commentarios in Epistolas, in Canticum Canticorum, in Actus Apostolorum et in Apocalypsim, in quibus nonnulla habentur, quæ jansenisticam doctrinam sapiunt. Petrus Possinus, Narbonensis, Societatis J., elucubravit Catenam patrum Græcorum in S. Marcum, Spicilegium Evangelicum et explanationem in Apocalypsim. Ludovicus Ferrandus, Telonensis, edidit Psalmos cum argumentis, paraphrasi et annotationibus eruditis magis quam judiciosi, Joannes de la Haye, Parisiensis, Ord. Min., edidit Biblia magna in 5, et Biblia maxima in 19 volumina in folio distributa, quæ tamen haud magni fiunt. Guido Michael Le Jay, Parisiensis, curavit editionem Bibliorum polyglottorum (2).

Inter theologos claruerunt sequentes. Franciscus Sylvius, in Universitate Duacensi S. Theologiæ professor, reliquit laudatissimos commentarios in Summam S. Thomæ, præterea scripsit in quatuor priores libros Pentateuchi, item de controversiis fidei et contra nascentem Jansenismum (3). Guilielmus Herincx, Helmondanus, Ord. Min., episcopus Iprensis, auctor est Cursus theologiæ, scholastici et moralis, Vincentius Contenson, Condomensis, Ord. Præd., dedit Theologiam dogmatico-moralem mentis et cordis. Joannes de Lugo, Jesuita Hispanus, et R. E. cardinalis, reliquit tractatum de virtute et sacramento poenitentiae aliosque scholastico-morales (4). Franciscus de Lugo, ejus frater, pariter Jesuita, edidit commentarium in S. Thomam Aquinatem, tractatum de sacramentis et alios. Antonius Diana, Panormitanus, Ord. clericorum reg. Theatinorum, collegit Summam seu partes duodecim resolutionum moralium (5). Hermannus Busenbaum, Societatis J., cujus exstat Medulla theologiæ moralis. Nicolaus Isambertus, Aurelianensis,

(1) Paris. 1631 in-4.

(2) Ibid. 1628-45, 10 vol. in-fol.

(3) Antverp. 1698, 6 vol. in-fol. Desiderantur in hac editione opuscula contra Jansenismum.

(4) Lugdun. 1633, 7 vol. in-fol.

(5) Antverp. 1656, 8 vol. in-fol.

doctor Sorbonicus, composuit doctum commentarium in summam S. Thomæ. Dionysius Petavius, Aurelianensis, Societatis J., docte scripsit de dogmatibus theologicis (1) et de hierarchia ecclesiastica (2). Joannes Morinus, jam laudatus, edidit tractatus de sacris ordinationibus et de pœnitentia. Franciscus Hallerius, Carnotensis, doctor Sorbonicus et episcopus Cabellionensis, reliquit libros de sacris electionibus et ordinationibus, de hierarchia, et opuscula contra Jansenistas. Amandus Richelius seu Richelieu, Parisiensis, episcopus Lucionensis, cardinalis et regni administer, scripsit methodum controversiarum Fidei, defensionem fidei catholicæ, alia. Adrianus et Petrus de Walemburch, fratres Roterodamenses, episcopi suffraganei, hic Moguntini, ille Coloniensis archiepiscopi, composuerunt egregios tractatus generales et speciales de controversiis Fidei. Franciscus Veronius, Parisiensis, inter alia opera polemica edidit librum præstantissimum de regulis Fidei. Henricus Holden, Anglus, dedit analysim Fidei.

In historia et antiquitate ecclesiastica illustranda plures operam impenderunt. Supra indicatus Dionysius Petavius, exaravit Doctrinam et Rationarium temporum. Odericus Raynaldus, presbyter Oratorii, Annales ecclesiasticos Baronii perduxit ab anno 1199 usque ad 1565 (3). Antonius Godeau, episcopus Venciensis et Grassensis, scripsit gallice Historiam ecclesiasticam novem priorum sæculorum. Philippus Labbeus, Bituricensis, Societatis J., dedit Catalogum scriptorum historiæ Byzantinæ, Bibliothecam manuscriptorum, Bibliothecam bibliothecarum, Bibliothecam anti-jansenianam, dissertationes de scriptoribus ecclesiasticis, collectionem conciliorum, alia. Jacobus Sirmondus Societatis J., præter opuscula contra Gothofredum, Salmasium, Richerium, Sancyranum, et alia (4) edidit concilia Galliæ (5).

(1) Paris. 1644, 5 vol. in-fol. et Venet. opera F. A. Zaccaria, 1757, 6 tom. in-fol.

(2) 1643 in-fol.

(3) Rom. 1646-77, 9 vol. in-fol.

(4) Paris. 1696, 5 vol. in-fol.

(5) Ibid. 1629, 3 vol. in-fol.

Sfortia Pallavicini, Romanus, Societatis J. et R. E. cardinalis, dedit accuratam historiam concilii Tridentini contra pseudo-historiam Pauli Sarpii. Aubertus Miræus, Bruxellensis, canonicus Antverpiensis, collegit Elogia illustrium Belgii scriptorum, Bibliothecam ecclesiasticam, alia chronologico-historico-diplomatica. Ferdinandus Ughelli, Florentinus, Ord. Cisterciensis, edidit Italiam sacram. Matthæus Raderus, Jesuita Tirolensis, auctor est Bavarie sanctæ et piæ et Viridarii Sanctorum. Antonius Sanderus, canonicus Iprensis, inter alia reliquit Flandriam illustratam et chronographiam sacram Brabantie. Abraham Ecchellensis, Maronita, syriacarum et arabicarum litterarum professor Parisiis præter alia dedit Concordiam nationum christianarum orientalium in fidei catholicæ dogmatibus. Petrus Arcudius, presbyter, Corcyrensis Græcus, scripsit de concordia ecclesiæ Orientalis et Occidentalis in septem sacramentorum administratione, de purgatorio igne et de processione Spiritus S. Leo Allatius, Chiensis Græcus, bibliothecæ Vaticanæ custos, plura scripsit ad Græcorum doctrinam, disciplinam et antiquitates spectantia. Petrus de Marca, archiepiscopus Tolosanus, designatus Parisiensis, inter alia plurima dedit Concordiam sacerdotii et imperii, in qua nonnulla a Sede Apostolica reprobata sunt. Joannes Bona, Pedemontanus, Ord. Cisterciensis et R. E. cardinalis, optime scripsit de rebus liturgicis et aliis. Bartholomæus Gavantus, Mediolanensis, Barnabita, præter tractatum de synodis diœcesanis et manuale episcoporum, edidit commentarium in rubricas Missalis et Breviarii, a Cajetano Maria Merato sæculo sequente auctum (1). Jacobus Goar, Parisiensis, Ord. Præd., inter alia reliquit commentarium in euchologium seu rituale Græcorum. Lucas Holstenius, Hamburgensis composuit codicem regularum monasticarum et canonicarum (2). Angelus Manriquez, Hispanus, Ord. Cist. et episcopus Badajocensis, edidit annales Ordinis Cisterciensis. Lucas Wadinghus, Hibernus, Ord. Min., collegit

(1) August. Taurin, 1736, 49, 5 vol. in-4

(2) August. Vindel. 1759, 6 vol. in-fol.

annales Ord. S. Francisci (1) et Bibliothecam scriptorum ejusdem Ordinis (2). Philippus Alegambe, Bruxellensis, et Nathaleel Sotwell, Anglus, Jesuitæ, continuarunt Bibliothecam scriptorum Societatis J., inceptam a Petro Ribadeneira (3). Franciscus Combeffis, Aquitanus, Ord. Præd., auxit Bibliothecam patrum Græcorum, ediditque Bibliothecam patrum concionatoriam.

In jurisprudentia ecclesiastica inter alios sibi nomen pepererunt, Augustinus Barbosa, Lusitanus, episcopus Ugentinus, multa scripsit ad jus canonicum spectantia, quorum quædam in indicem librorum prohibitorum relata sunt (4). Prosper Fagnanus, Italus, claruit commentario in Decretales (5). Franciscus Zypæus, archidiaconus Antverpiensis, dedit analysim juris Pontificii, consultationes canonicas et notitiam juris Belgici. Valerius Andreas, Brabantus, in Universitate Lovaniensi juris interpres, edidit fastos hujus academix, bibliothecam Belgicam et synopsim juris canonici. Em. Gonzales Tellez, Hispanus, reliquit commentaria in singulos textus quinque librorum decretalium (6). Andreas Vallensis, Ardanensis, juris canonici professor Lovanii, erudite scripsit in Decretales. Christophorus Justellus, Parisiensis, præter codicem canonum Ecclesiæ universalis, publicavit una cum Guilielmo Voello Bibliothecam juris canonici veteris (7).

Scriptoribus asceticis hujus ætatis adnumerandi sunt, Joannes Jacobus Olier, institutor seminarii S. Sulpitii Parisiis; Armandus Joannes le Bouthillier de Rancé, ante conversionem suam Jansenistis addictus; alii plures.

13. Præter commemoratos scriptores floruerunt hac ætate alii, eruditione haud vulgari præditi, sed jansenisticis partibus addicti. Communiter appellantur scriptores Porture

(1) Rom. 1734, 17 vol. in-fol.

(2) 1650 in-fol.

(3) Rom. 1676 in-fol.

(4) Lugdun. 1716, 16 vol. in-fol.

(5) Rom. 1661, 3 vol. in-fol.

(6) 1693, 4 vol. in-fol.

(7) Paris. 1661, 2 in-fol.

gienses. Ex his fuerunt Antonius Arnauld, Parisiensis, propter pertinaciam suam in defendenda doctrina janseniana doctorum Sorbonicorum albo expunctus, ab anno 1679 usque ad 1694, quo mortuus est, in Belgio exul. Plurima scripta reliquit de re litteraria, in favorem doctrinæ Jansenianæ, contra Calvinistas, contra patres Jesuitas; varia relata sunt in indicem librorum prohibitorum; sed commendatur opus de perpetua fide Ecclesiæ catholicæ circa Eucharistiam (1). Blasius Pascal, Arvernus, subtilis ingenii mathematicus, præter commentationes (*Pensées*) de religione christiana et alia, scripsit gallice Litteras provinciales, in quibus multa falsa Societati Jesu attribuit, ut eandem risui et contemptui exponeret; quapropter ab Apostolica Sede juste damnatæ sunt. Petrus Nicole, Carnotensis, clericus, hebraice, græce et latine doctus, cujus scripta partim sunt moralia, partim polemica contra Calvinistas, partim in favorem Jansenistarum. Ludovicus Isaac le Maistre de Sacy, Parisiensis, sacerdos, vulgavit versionem gallicam Bibliorum cum interpretatione sensus spiritualis et litteralis, quæ caute legenda est. Ludovicus Sebastianus Nain de Tillemont, Parisiensis, presbyter, præter historiam Romanorum imperatorum, gallice edidit commentarios ad ecclesiasticam sex priorum sæculorum historiam.

14. Jansenistarum partibus etiam aliquandiu favit, sed deinde ab iisdem discessit Joannes Bouthillier de Rancé, ut supra diximus. Is a status sacerdotalis sanctitate ad sæcularia oblectamenta et Jansenistarum factionem delapsus, sed anno 1663 ad saniores mentem et vivendi rationem revocatus, monasticum habitum Ordinis Cisterciensis suscepit. Anno sequente cœnobii, dicti la Trappe, abbas factus, monachos suos ad primævam regulæ, a S. Benedicto compositæ et a S. Bernardo restitutæ, austeritatem revocavit. Inter regidissima instituta, ad quæ monachos suos permovit, erat separatio ab omni cæterorum hominum consortio, perpetuum silentium, victus vilissimus in solis oleribus et fruc-

(1) *La perpétuité de la foi de l'Eglise catholique touchant l'Eucharistie*, Paris, 1670, 3 vol. in-4. Opus postea 2 tomis auctum a Renaudotio.

tibus consistens, preces diu noctuque in choro recitandæ, durus manuum labor, cubile durissimum, perpetua pœnitentiæ ac mortis memoria. De Rancé in continuis pœnitentiæ exercitiis reliquam vitam egit usque ad annum 1700, quo placidissime obiit. Reliquit plura scripta ad fovendam pietatem et disciplinam perutilia. Concertavit etiam cum Joanne Mabillonio de studiis monasticis (1).

15. De instituta a S. Vincentio de Paulo Congregatione missionis supra diximus (2). Idem præterea instituit Congregationem puellarum charitatis, quæ ministrarent pauperibus infirmis. Alia creavit sodalitia ad sequioris sexus educationem, ad colligendos infantes expositos, aliasque hominum inopias et calamitates sublevandas. Post mortem Ludovici XIII ab Anna Austriaca, Ludovici XIV matre, in sanctius concilium accitus, pro viribus adlaboravit, ut leges ecclesiasticæ et civiles observarentur, Apostolicæ Sedis sententiis debita obedientia ab omnibus præstaretur, ecclesiis et monasteriis digniores præficerentur. Demum laboribus et senio attritus, anno 1660 æternam mercedem consecutus est, postea a Benedicto XIII inter Beatos et a Clemente XII inter Sanctos relatus (3).

16. Vidimus, quanto cum successu religio christiana primo a Jesuitis, deinde etiam a Dominicanis aliisque missionariis in vastissimo Sinarum imperio fuerit propagata (4). Ea continuo majora ibi incrementa cepit usque ad annum 1661, quo mortuus est imperator Cün-tschī. Huic in imperio successit Cang-hi, filius ejus minorennis, cujus tutores gravem persecutionem contra Christianos excitarunt. Etenim eruditus quidam Sinensis illis persuaserat, Christianos esse proditores et in seditionem pronos. Illi primo aliquot mandarinos christianos et omnes missionarios ipsumque patrem Schall, summo honore ab imperatore Cün-tschī habitum, vinculis onerari,

(1) Marsollier, *Vie de dom Rancé, abbe et réformateur de la Trappe*; Helyot, *Hist. des Ord. relig.*

(2) Vide p. 117.

(3) Collet et Abelly, *Vie de S. Vincent de Paul*; Helyot, opere cit. tom. VIII.

(4) Vide p. 128.

deinde in Canton relegari jusserunt. Anno 1665 decreverunt, religionem christianam esse erroneam et noxiam ejusque doctores morte afficiendos. Anno 1669 rerum status mutatus est, quum juvenis Cang-hi ipse regimen suscepisset. Huic Jesuitæ libellum supplicem obtulerunt, quo Christianorum religionem et disciplinam ab adversariorum calumniis vindicarunt, postularuntque, ut missionariis, in Canton relegatis, libertas redderetur. Imperator eorum libellum pro more misit ad supremum rituum tribunal, cujus judices in proposito suo perstantes, responderunt, religionem christianam esse pravam, et in imperio tolerari non posse. Verumtamen in comitiis imperii decretum est, religionis christianæ professionem neque pravam esse, neque ad defectiones aut perturbationes publicas vergere; iis, qui illam sequebantur, secundum priscum morem esse liberum eam profiteri, sic tamen, ut nec coetus novos instituerent, nec ulterius suam Religionem propagarent; missionarios, in Canton relegatos, ad ecclesias suas redire posse; mandarinis christianis adempta munera esse restituenda. Cang-hi ad patris sui exemplum Jesuitas magni fecit, Ferdinandum Verbiest, Belgam, in locum Joannis Adami Schall jam mortui, præsidem tribunalis mathematici constituit; et quamvis supra commemorata lege esset prohibitum, ne Sinenses ad christianam religionem transirent, ista tamen lex tam parum observabatur, ut eodem anno 1671, quo data fuit, ultra 20,000 Sinenses et anno sequente etiam princeps quidam, imperatoris consanguineus, et unus e supremis belliducibus Christo nomen dederint.

Post paucos annos prorex provinciæ Che-kiang novam persecutionem excitavit, Prosperum Intorcettam aliosque Jesuitas e sua ecclesia, domo et ipsa provincia exturbari jussit, atque religionem christianam, ceu plenam erroribus, vetitam esse declaravit. Verum Thoma Pereira, qui F. Verbiest in præsidio tribunalis mathematici successerat, aliisque Jesuitis, qui Pekini agebant, supplicantibus, anno 1692 imperator et supremum rituum collegium seu tribunal commemoratam supra prohibitionem revocarunt, mandaruntque, ut in omnibus provinciis templa Christianorum, quum hi

nihil omnino mali operarentur, conservarentur, et cunctis permitteretur religionem christianam profiteri et templa adire. Præterea omnibus provinciarum proregibus mandatum est, ut isti decreto morem gererent, illud cum cæteris mandarinis communicarent, curarentque, ut ab omnibus confestim accurate servaretur, et si quid a quoquam secus fieret, ad aulam referrent. Ex quo tempore religio christiana grandia cepit incrementa, novis missionariis, præsertim Jesuitis, ex Europa in Sinas transeuntibus (1).

17. Hoc ipso sæculo in nonnulla Indiæ posterioris regna Evangelium missionariorum studio illatum est. Jam anno 1626 Jesuitæ venerunt in Tongkinum. Inter eos erat Alexander de Rhodes, qui velut auctor ecclesiæ Tongkinensis consideratur. Is ejusque socii et qui post hos in Tongkinum venerunt, tam prosperum laborum suorum habuerunt successum, ut anno 1639 jam plus quam 80,000 Christiani in isto regno numerarentur. Sæpius quidem persecutiones aut vexationes contra eos excitabantur; imo anno 1666 sub gravi pœna religionem christianam amplecti Tongkinensibus interdictum est. His non obstantibus ea ulteriores continuo progressus fecit, ita ut posterioribus hujus sæculi annis major pars regni sacris christianis esset addicta.

In Cochinchinam pariter post medium hujus sæculi religio christiana auctoribus Jesuitis introducta brevique tempore a multis incolis suscepta est.

In regnum Siamense missionarii ex Ord. Prædicatorum jam sæculo elapso fidem christianam introducere conati sunt; sed resistantibus Mahometanis, quorum ibi magnus erat numerus, parvum habuerunt successum. Posteriori vero hujus sæculi tempore religio christiana in hoc regno majora cepit incrementa.

Quum in his regionibus persecutiones Christianorum essent frequentes, iisque durantibus missionarii Europæi expelli solerent, Alexander de Rhodes, Jesuita, postquam annis multis in Sinis, Tongkino et Cochinchina Evangelium prædicasset, Romam redux, Innocentio papæ X ostendit neces-

(1) P. du Halde aliique indicati p. 129.

sitatem mittendi in has orientales plagas episcopos, qui clerum in singulis nationibus ex indigenis formarent. Pium consilium probavit Innocentius, et executioni dedit Alexander VII, ejus successor, qui tres vicarios apostolicos, natione Gallos, in commemoratas terras destinavit, nimirum Franciscum Pallu, episcopum Heliopolis et vicarium apostolicum Tongkini et quinque viciniorum provinciarum Sinensium; Petrum de la Mothe Lambert, episcopum Berytensem et vicarium apostolicum Conchinchinæ, regni de Laos et quinque provinciarum Sinensium; Ignatium Cotelendy, episcopum Metellopolis et vicarium apostolicum Nankini et cæterarum provinciarum Sinensium. Postremus in itinere obiit. Duo priores e Pontificis consensu resederunt in regno Siamensi, ubi non procul ab urbe metropoli Siamo basilicam, seminarium et collegium pro juvenibus Siami, Tongkini, Cochinchinæ, Sinarum aliarumque regionum extruxerunt, ut hac via missionarii indigenæ pro singulis nationibus formarentur (1).

Ad has aliasque missiones promovendas efficacia auxilia tulit Congregatio de propaganda Fide, Romæ a Gregorio XV, ut diximus, instituta, item Congregatio sacerdotum pro missionibus exteris, anno 1663 Parisiis regia auctoritate fundata cum seminario sub episcoporum et theologorum quorundam auspiciis, in quo ex omnibus fere Ordinibus religiosi futuri Fidei inter ethnicos præcones instituebantur, magnoque numero hoc et sequente sæculo inde prodierunt.

18. Interim Alexandro papa VII die 22 Maji 1667 defuncto 20 Junii in Petri cathedram evectus est Clemens IX, Pistoriensis, cardinalis, antea appellatus Julius Rospigliosi. Is pietate, liberalitate erga pauperes aliisque virtutibus claruit. Quid egerit in causa Jansenistarum, jam diximus (2). Venetis, bello Cretensi attritis, et milite et pecunia præsto fuit. Turcis totam pene insulam Cretam seu Candiam invadentibus, principes christianos hortatus est, ut, concordia inter

(1) *Lettres édifiantes*; C. Borri, *Relazione della missione nel regno della Conchincina*; Cavazzi citat. p. 39.

(2) Vide p. 160.

se inita, arma conjungerent contra communem hostem et periclitanti Candiaë suppetias ferrent. Ubi autem audivit, insulam a Turcis captam, jam ægritudine decumbens, dolori succubuit 9 Decembris 1669.

19. Post obitum Clementis IX comitiis in quintum mensem protractis, 29 Aprilis 1670 pontifex electus est cardinalis Æmilius Alterius, Romanus, qui non nisi ægerrime propter provectam ætatem assensit. Is nomen assumpsit Clementis X; curam intendit ad stabiliendam disciplinam ecclesiasticam et absolvendam inchoatam a decessore suo basilicæ Liberianæ seu S. Mariæ Majoris instaurationem; martyribus dictis Gorcomiensibus sacros honores decrevit; Rosam Limanam, Ludovicum Bertrandum, Philippum Benitium et Franciscum Borgiam inter Sanctos retulit; Lusitaniæ regi, ut adinstar aliorum monarchorum oratorem in urbe Roma haberet, indulsit; dissidia inter principum oratores orta composuit; Moscoviæ duci nomen cæsaris, quod per legatos, Romam missos, petierat, conferre recusavit; Polonos hortatus est, ut, depositis mutuis odiis, vires suas contra Turcarum impetus conjungerent, etiam auxilia illis contra hostes misit; anno 1675 solemnem cum pompa magnæque populorum, ex omnibus regionibus in Urbem concurrentium, pietate jubilæum celebravit; anno sequente 22 Julii decessit.

20. Diximus supra, quis fuerit religionis et reipublicæ status in Anglia, Scotia et Hibernia sub sævo Cromwell. Eo anno 1658 extincto, Richardus, filius ejus, protector populi acclamatus est. Verum anno 1660 Carolus II, Caroli I filius, in Angliam revocatus et in paternum solium evector est regnavitque usque ad annum 1685. Is confestim in Anglia et Scotia episcopos restituit. Tunc in senatu et magistratu prævaluerunt Anglicani seu Episcopales; et quamvis rex anno 1672 edictum tolerantiae in favorem Non conformistarum promulgasset, magistratus tamen insistentes potius legibus, inde ab Elisabetha latis, magnum illorum numerum carcere aliisque pœnis multarunt. Catholici, non obstante regis erga eos benevolentia, ut antea sectariorum odium et invidiam subierunt, pluresque, inter quos Oliverius Plunquet archiepiscopus Armachanus in Hibernia, aut vi legum

antea contra Catholicos latarum, aut propter conficta crimina, suppliciis affecti sunt.

Anno 1685 Carolo II in Angliæ, Scotiæ et Hiberniæ regno successit Jacobus II, frater ejus. Hic ab adolescentia sua catholicam fidem professus fuerat, et in solium evectus nihil prius habuit, quam ut subditis suis catholicis meliorem sortem pararet. Nam, non obstantibus persecutionibus, quas Catholici a multis retro annis perpessi fuerant, ii tamen magno erant numero in Anglia. In ipsa Scotia multi in avita religione perseverarant. Hiberni maximam partem in catholica fide constanter permanserant. Jacobus II liberum religionis catholicæ exercitium restituit; eandem religiosam libertatem Non-conformistis ac Conformistis indulxit; nemini religionis causa vim aut molestiam intulit; leges, quibus Catholici a muneribus publicis arcebantur, abolevit; cum Innocentio papa XI, seu ejus nuncio, de formando ecclesiarum in Anglia statu contulit. Pontifex Angliam in quatuor districtus divisit, et unicuique episcopum, vicarii apostolici potestate instructum, præfecit. Ita aurora felicior Catholicis illuxit.

Verum sectarii Conformistæ et Non-conformistæ, Jacobi II erga Catholicos studium ægerrime tulerunt, suamque religionem sub principe catholico deperdi conclamantes, populum in regem concitarunt. Rebellionis initia quidem repressit rex, sed anno 1688, quum inopinato filius regi natus esset, rebellionem instaurarunt, et Guilielmum principem Arausicanum, Hollandiæ seu fœderati Belgii gubernatorem, Jacobi II generum, evocarunt. Hic, regnandi cupiditate non minus quam religionis novæ studio incitatus, eodem ipso anno cum classe, copiis instructa, in Angliam appulit. Cum plerique ad eum convolarent, Jacobo, ab omnibus deserto, facile prævaluit eumque in captivitatem redegit. Jacobus e captivitate elapsus, cum regina conjuge filioque suo, principe Walliæ, in Gallia exulavit, ubi Ludovici XIV benevolentia usus est usque ad annum 1701, quo decessit.

Princeps Arausicanus Angliæ, Scotiæ et Hiberniæ rex acclamatus fuit dictusque Guilielmus III. Is anno 1689 Statibus auctor exstitit, ut omnibus Non-conformistis qui jam

dissidentes appellari consueverunt, exceptis Catholicis et Socinianis, edictum tolerantiae concederent, quo liberum religionis exercitium indultum legesque, inde ab Elisabethae temporibus contra eos latae, abrogatae sunt, excepta ea, quae Testatio dicitur, vi cujus nemo ad munus publicum admittebatur, nisi qui ecclesiasticam regis suprematiam jurejurando esset contestatus, et eucharistiam apud Episcopales percepisset, qua lege proinde non solum Catholici, sed etiam Non-conformistae a muneribus publicis arcebantur. Universim Guilielmus rex, quamvis in secta Presbyterianorum institutus et moratus, constitutionem episcopalem tuitus est; tamen impedire non potuit, quominus ea in Scotia anno 1690 a regni Ordinibus abrogaretur. Dura fuit Catholicorum conditio, praesertim in Hibernia Hiberni sicut in vera fide ita et in legitimi regis obedientia constantes, arma pro Jacobo II capessiverant. Guilielmus cum exercitu in Hiberniam profectus, eos ad internecionem cecidit. Quo facto, plura Hibernorum millia e patria pulsa sunt, reliquis omnes fundi, quos adhuc habebant, adempti, et durissimae leges contra eos latae, quibus non tantum ab omni munere publico et loco inter Ordines exclusi, sed plerisque etiam juribus civilibus privati sunt (1).

21. In Gallia ab anno 1643 regnare coepit Ludovicus XIV sub tutela Annae Austriacae, matris suae; majorennis, solus imperavit usque ad annum 1715. Is plura et fere continua cum Hispanis, Germanis et Hollandis bella gessit; prospero Marte usus, praecclaras victorias retulit regnique sui limites praesertim in Belgium et Germaniam protulit; religioni catholicae fuit addictissimus, sed mores aliquandiu sectatus est, christiano principe indignos; plura in favorem Ecclesiae edixit; missionibus, Constantinopoli et in Syria institutis, praecclaram opem tulit, et Christianos illic atque missionarios protexit; Romanorum Pontificum constitutiones contra rebelles Jansenistas servari jussit; sopitis post annum 1669 jansenisticis litibus, studium reducendi Hugonotos in Ecclesiae sinum omnesque subditos suos in unius religionis catho-

(1) P. d'Orleans, *Histoire des révolutions d'Angleterre*; D'Avrigny, *Mémoires etc.*

licæ professione conjungendi suscepit, præsertim cum eo tempore insignis bellidux de Turenne pluresque prædicatores ad catholica sacra transiissent. Id ut sine violentia efficeret, plura edicta dedit ad removenda conversionis eorum obstacula et ad eandem promovendam; missionibus sacris, quæ ad convertendos sectarios per provincias instituebantur, insigniter favit effecitque, ut plura millia ad catholica sacra transirent. Quum vero ii, qui in hæresi erant obstinati, præsertim ministri, audacius Catholicis obloquerentur, libellos calumniis contra religionem catholicam plenissimos vulgarent, in nonnullis locis arma pro religionis suæ defensione capesserent; rex ut omnes fibras hæreseos, qua tot ante annis Gallia fuerat perturbata, evelleret, anno 1685 celebre edictum Nannetense, ab Henrico IV in favorem Hugonotorum concessum, revocavit, sacros Hugonotorum conventus, privatos et publicos, interdixit, eorum templa vel destrui vel catholico cultui reddi mandavit, omnes prædicatores seu ministros, qui hæresim abjurare nollent, intra quindecim dies regno exire jussit, aliis vero, ne ministros suos secuti, in errore perseverarent, e regno emigrare prohibuit. Hinc obstinatiores in Helvetiam, Germaniam, Hollandiam aut Angliam confugerunt, alii ad catholicæ religionis sinum redierunt, et Gallia a turbis Hugonotorum ad rebellionem proclivium quievit (1).

Verum idem rex negotia gravia facessivit Romanis Pontificibus; eadem potestate absoluta, qua in civilibus etiam in ecclesiasticis rebus imperare voluit, et dissidiis turbisque magnis inter Romanam curiam et regnum Gallicum causam dedit. Priusquam vero hæc dissidia eorumque effectus referamus, quædam de libertatibus, ut vocantur, ecclesiæ Gallicanæ præmittenda censemus.

22. Jurisconsulti Galli tam varie tamque indefinite de libertatibus, quæ dicuntur ecclesiæ Gallicanæ loquuntur, ut earum neque originem neque conditiones aut modum facile quis assequatur. Sunt qui harum libertatum funda-

(1) P. Soullier, *Abrégé des édits de Louis XIV contre ceux de la religion prétendue réformée*; item *Mémoire du Dauphin duc de Bourgogne*, dans sa vie, tom. II, p. 98. Conf. p. 99.

mentum ponunt in sanctione pragmatica S. Ludovici ; sed eruditi hanc sanctionem censent esse supposititiam (1). Alii eas deducunt e sanctione pragmatica, anno 1438 a Carolo VII e decretis Basileensibus confecta (2) ; at hæc sanctio anno 1516 per concordatum inter Leonem papam X et Franciscum regem I abolita est, « et præsules, ait Spondanus [ipse Gal-lus], hac pragmatica in libertatem se asserere arbitrantes, « in servitutem secularium judicum redacti sunt (3). » Alii has libertates ipsi Ecclesiæ coævæ esse volunt. Claudius Fleury easdem his duobus principiis superstruxit : 1, quod potestas a Christo Ecclesiæ concessa, sit mere spiritualis, nec ullo modo directo aut indirecto, ad res hujus sæculi sit trahenda 2, quod plenitudo potestatis, quæ est penes Romanum Pontificem tanquam Ecclesiæ caput, ex præscripto canonum, ab universa Ecclesia receptorum, sit exercenda, ipseque Pontifex judicio concilii generalis secundum Constantiensia decreta sit subjectus. Ex his principiis quot conclusiones elicueris, inquit, tot libertatis nostræ monumenta habebis (4). Idem scriptor e prædictis principiis inter alias deducit conclusiones seu libertates, quæ sequuntur : Regem ita habere potestatem suam a Deo, ut nulli alii judici sit obnoxius, et nemo de regni administratione jure postulare possit, ut rationem reddat ; Pontificem non posse in Galliam ablegare nuncium, nisi rogatus a rege vel ex ejus consensu, neque eleemosynas a populo aut censum a clero exigere, nisi permittente rege et assentiente clero, nec ulli extraneo munus aliquod ecclesiasticum aut beneficium in Gallia conferre ; Pontificis potestatem esse circumscriptam conciliorum canonicis in Gallia acceptatis ; bullas pontificias non esse publicandas aut executioni mandandas, nisi de regis mandato et senatus approbatione ; neque Pontificem neque ejus legatum causas ecclesiasticas in prima instantia judicare posse, et si ad eum fuerit provocatum, debere constituere judices indigenas ; nullum episcopum, etiam a Pontifice evocatum,

(1) Vide tom. II, p. 287.

(2) Vide tom. II, p. 389.

(3) *Annal. eccl.* ad an. 1438.

(4) *Institution au droit ecclésiastique*, part. III, c. 25.

sine regis venia regno exire posse; clerum non posse sine regis consensu conventus agere (1). Verum opus hujus scriptoris decreto Sedis Apostolicæ, dato 21 Aprilis 1693, proscriptum est.

Dudum antehac nonnulli jurisconsulti Galli libertates istas ita explicaverant et extenderant, ut potius servitutes quam libertates ecclesiæ Gallicanæ essent appellandæ. Illæ quippe, prout a Pithæo (Pithou) anno 1594 in libro de juribus et libertatibus ecclesiæ Gallicanæ (2), et post paucos annos a P. Puteano (Dupuy) in libro de probationibus libertatum ecclesiæ Gallicanæ (3), fuerunt expositæ, Sedem Apostolicam legitimis juribus suis exuunt, ecclesiam Gallicanam de ea detrahunt et in servilem potestatis temporalis subjectionem redigunt. Utriusque auctoris libri, in unum grande opus redacti (4), non tantum Apostolicæ Sedis decreto damnati, sed a viginti duobus episcopis Gallis anno 1639 congregatis, et ab ipsius aulæ sanctiori concilio proscripti fuerunt. "Nusquam, inquit laudati episcopi in censura sua dicti operis, fidei christianæ, Ecclesiæ catholicæ, ecclesiasticæ disciplinæ regis ac regni saluti nocentioribus dogmatibus quisquam adversatus est quam iis, quæ istis voluminibus sub tam leni titulo recluduntur... Compilerator ille multis pessimis bona quædam immiscuit, et inter falsas et hæreticas, quas detestamur, ecclesiæ Gallicanæ adscriptas servitutes potius quam libertates, vera quædam... exponit (5). " Hoc tamen opere ab Apostolica Sede, ab Ecclesia Gallicana et a sanctiori concilio regis proscripto, tanquam fonte usi sunt L. E. du Pin aliique deinceps libertatum Gallicanarum patroni, quos parlamentarios vocant, et anno 1845 Dupin, regius tunc causarum actor (6), ad procudendos suos de ecclesiastica potestate, disciplina, libertate libellos.

(1) *Institution au droit ecclésiastique*, part. III, c. 25.

(2) *Traité des droits et libertés de l'Église gallicane*.

(3) *Preuves des libertés de l'Église gallicane*.

(4) *Traité sur les libertés etc.*, Paris 1731, 4 vol. in-fol.

(5) *Procès-verbaux du clergé*, tom. III, pièces justificat. n. 1.

(6) *Manuel du droit public ecclésiastique français*, Paris, 1845.

Certe libertates istæ, prout a sic dictis parlamentariis explicatæ sunt, conducebant ad destruendam ecclesiarum Galliæ cum Apostolica Sede unionem. Tristem servitutem, in quam ecclesiæ in Gallia, prætextu libertatum, a curiis redactæ fuerunt, non tantum Fenelon (1), sed Fleury ipse, libertatum ecclesiæ Gallicanæ defensor, in scriptis posthumis deploravit (2).

23. Interim aula Gallicana sic dictis libertatibus ecclesiæ Gallicanæ tunc insistebat, quando cum Sede pontificia collidebatur. Id speciatim factum est, cum Innocentius papa XI regaliam, a Ludovico XIV temere extensæ, se opponeret. Hic rex, ut jam diximus, magna cum Romanis Pontificibus dissidia habuit. In primis, pontificatum gerente Alexandro VII, regis legatus se erga Pontificis cognatos insolenter gerebat. militesque Galli et horum duces, qui cum legato erant, prætorianos seu pontificios milites, natione Corsos, diversis modis vexabant et impetebant, quin imo anno 1662 unum eorum occiderunt. Corsi irati, ante palatium legati Gallos adoriuntur, horumque plures in pugna vitam amittunt. Legatus illico Romam deseruit. Rex non tantum nuncium pontificium per milites Gallia eduxit, sed gravissimam etiam a Pontifice satisfactionem postulavit, Avenionem militari manu occupavit, et adversus Romam ipsam copias misit. Alexander VII, qui potiori quam Ludovicus XIV jure satisfactionem exigere poterat, resistendo impar, inflexibilis regis voluntati satisfacere coactus fuit. Quo facto, is Avenionem Pontifici restituit.

Idem rex pari imperio se gessit in venerabilem Innocentium XI, qui anno 1676 Clementi X successit. Etenim reges Galliæ, tolerantibus Romanis Pontificibus, consueverant percipere fructus multorum episcopatum vacantium et conferre illo tempore omnia eorundem episcopatum beneficia non curata; quod vocabant jus regaliam. Ludovicus XIV

(1) *Mém. de Fénelon dans son hist.* tom. III, pièces just. du l. VII, p. 482.

(2) *Opuscul.* p. 89, 95, 97, 110 et 113. Conf. card. Sfondrati, *Gallia vindicata*; A. Charlas, *Tractatus de libertatibus ecclesiæ Gallicanæ*, Romæ 1720, 3 vol. in-4; De Maistre, *De l'Église gall. dans son rapport avec le souver. pontife*, c. 13-17.

regaliam, certis limitibus conscriptam, ad omnes totius ditionis suæ diœceses extendere voluit. Initio episcopi, quorum ecclesiæ hactenus ab ea fuerant liberæ, regiis edictis restiterunt; deinde regis et curiæ jussionibus minisque cesserunt, exceptis Alectensi et Apamiensi, qui Innocentium papam XI appellarunt. Pontifex horum appellationem suscepit eosque ad defendendam ecclesiarum suarum libertatem hortatus est; regem vero monuit, ut ab extendenda regalia abstineret. Inde dissidium inter Innocentium XI et Ludovicum XIV. Pontifex, datis pluribus ad regem litteris, ei ostendit, majores ejus tolerabili magis quam legitima ratione regaliam exercuisse, et proinde nullum ei esse jus eam extendendi. Regi etiam ob oculos posuit noxias regalæ sequelas. Reipsa nemo non videt, quanta detrimenta princeps aliquis malevolus specioso regalæ titulo Ecclesiæ inferre posset. Verum Ludovicus XIV, qui nullam etiam maxime justam contradictionem ferebat, Pontificis consilia et monita sprexit. Et quod dolendum est, non tantum suprema curia, sed multi etiam antistites Galli cum rege contra Pontificem consenserunt. Anno 1681 præsules 34, secundum alios 40, a rege Parisios convocati, litteras seu Brevia Pontificis ad regem improbarunt; jus regalæ non tantum ab Alexandro III, Innocentio III aliisque deinceps Pontificibus et conciliis approbatum, sed coronæ Francorum annexum, et nulli ecclesiastico tribunali, disciplinæ aut politiæ obnoxium esse, contenderunt; iis etiam ecclesiis, quæ antea ab onere regalæ fuerant liberæ, pro bono pacis voluntati regis esse cedendum, dixerunt. Præterea regi suaserunt nationalis synodi vel generalium comitiorum convocationem. Quanta præsulum ad supremam principis voluntatem subjectio! Meminisse debuissent, in præsentī dissidio potius de ecclesiarum suarum libertate, quam de regis jure agi.

Rex secundum eorum consilium generalia cleri comitia Parisiis indixit. Ea cœpta sunt 9 Novembris 1681 et per plures menses anni sequentis protracta. Orationem ad congregatos prælatos habuit Jacobus Benignus Bossuet, episcopus Meldensis, in qua multa dixit de obedientia Apostolicæ

Sedi debita, de Ecclesiæ unitate, de meritis regum Francorum in protegenda Ecclesia, de libertatibus, quas vocabant. ecclesiæ Gallicanæ. Multum disceptatum est de Pontificis et regis potestate deque ecclesiæ Gallicanæ libertatibus. Demum 9 Martii 1682 secundum duo principia, quæ, ut supra diximus, Cl. Fleury libertatum Gallicanarum cardines vocat, ediderunt celebrem declarationem, quæ sequitur :

« Ecclesiæ Gallicanæ decreta, et libertates a majoribus
« nostris tanto studio propugnatas, earumque fundamenta,
« sacris canonibus et Patrum traditione nixa, multi diruere
« moliantur; nec desunt, qui earum obtenta primatum beati
« Petri ejusque successorum, Romanorum Pontificum, a
« Christo institutum, iisque debitam ab omnibus Christianis
« obedientiam, Sedisque Apostolicæ, in qua fides prædicatur
« et unitas servatur Ecclesiæ, reverendam omnibus gentibus
« majestatem imminuere non vereantur. Hæretici quoque
« nihil prætermittunt, quo eam potestatem qua pax Ecclesiæ
« continetur, invidiosam et gravem regibus et populis ostentent, iisque fraudibus simplices animas ab Ecclesiæ matris
« Christique adeo communione dissociant. Quæ ut incommoda propulsemus, Nos archiepiscopi et episcopi, Parisiis
« mandato regio congregati, ecclesiam Gallicanam repræsentantes, una cum ecclesiasticis viris nobiscum deputatis,
« diligenti tractatu habito, hæc sancienda et declaranda esse
« duximus. »

I. « Beato Petro ejusque successoribus Christi vicariis
« ipsique Ecclesiæ rerum spiritualium et ad æternam salutem pertinentium, non autem civilium ac temporalium, a
« Deo traditam potestatem, dicente Domino : *Regnum meum non est de hoc mundo*, et iterum : *Reddite ergo quæ sunt cæsaris cæsari, et quæ sunt Dei Deo*; ac proinde stare apostolicum illud : *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non est enim potestas nisi a Deo; quæ autem sunt a Deo ordinata sunt*. Itaque qui potestati resistit, *Dei ordinationi resistit*. Reges ergo et principes in temporalibus nulli
« ecclesiasticæ potestati Dei ordinatione subjici, neque
« auctoritate clavium Ecclesiæ directe vel indirecte deponi
« aut illorum subditos eximi a fide atque obedientia ac

„ præstito fidelitatis sacramento solvi posse; eamque sen-
 „ tentiam publicæ tranquillitati necessariam, nec minus
 „ Ecclesiæ quam imperio utilem, ut verbo Dei, Patrum
 „ traditioni et Sanctorum exemplis consonam omnino reti-
 „ nendam. II, Sic autem inesse Apostolicæ Sedi ac Petri
 „ successoribus Christi vicariis rerum spiritualium plenam
 „ potestatem, ut simul valeant atque immota consistent
 „ sanctæ œcumenicæ synodi Constantiensis, a Sede Apos-
 „ tolica comprobata, ipsoque Romanorum Pontificum ac
 „ totius Ecclesiæ usu confirmata, atque ab ecclesia Galli-
 „ cana perpetua religione custodita, decreta de auctoritate
 „ conciliorum generalium, quæ sessione quarta et quinta
 „ continentur; nec probari a Gallicana ecclesia qui eorum
 „ decretorum, quasi dubiæ sint auctoritatis ac minus appro-
 „ bata, robur infringant, aut ad solum schismatis tempus
 „ concilii dieta detorqueant. III, Hinc apostolicæ potestatis
 „ usum moderandum per canones, Spiritu Dei conditos et
 „ totius mundi reverentia consecratos; valere etiam regulas,
 „ mores et instituta, a regno et ecclesia Gallicana recepta,
 „ Patrumque terminos manere inconcussos; atque id perti-
 „ nere ad amplitudinem Apostolicæ Sedis, ut statuta, et
 „ consuetudines tantæ Sedis et ecclesiarum consensione
 „ firmatæ, propriam stabilitatem obtineant. IV, in Fidei
 „ quoque quæstionibus præcipuas summi Pontificis esse
 „ partes, ejusque decreta ad omnes et singulas ecclesias
 „ pertinere, nec tamen irreformabile esse judicium, nisi
 „ Ecclesiæ consensus accesserit.

„ Quæ accepta a patribus ad omnes ecclesias Gallicanas
 „ atque episcopos, iis Spiritu Sancto auctore præsidentes,
 „ mittenda decrevimus, ut idipsum dicamus omnes, simus-
 „ que in eodem sensu et in eadem sententia. „ Subscripse-
 runt 34 episcopi et 35 deputati.

Confestim Ludovicus XIV imperavit, ut ista declaratio ab
 omnibus susciperetur, doctrina in quatuor ejus articulis con-
 tenta ab omnibus magistris doceretur, ab aspirantibus ad
 gradus licentiatus et doctoratus defenderetur, nihilque ei
 contrarium a quopiam assereretur.

Verum ex centum triginta episcopis, quos ecclesia Galli-

cana numerabat, tantum triginta vel ad summum quadraginta conventui Parisiensi interfuerunt, quorum declaratio dici nequit decisio seu definitio ecclesiæ Gallicanæ. Episcopi isti magis timore regis quam animi persuasionem permoti fuerunt. Doctrina in articulis declarationis contenta, pugnat cum doctrina in ipsa Gallia antehac, et extra Galliam ubique constanter recepta. Præterea quæcumque in supra dictis comitiis seu cleri conventu acta atque decreta fuerunt, Romani Pontifices Innocentius XI per litteras in forma Brevis 11 Aprilis 1682, Alexander VIII in constitutione *Inter multiplices* 4 Aug. 1690, Pius VI in bulla *Auctorem fidei* anno 1794, improbarunt, cassarunt, et irrita declararunt (1).

Aliud negotium Ludovicus XIV paulo post facessivit Innocentio XI, quum hic abusum, quo principum catholicorum legati, Romæ residentes, in suis palatiis, imo in eorum circuitu, maleficis asylum concedebant, abrogatum voluit. Cum ea asyla in summum tranquillitatis et salutis publicæ detrimentum vergerent, reges lubenter in eorum abrogationem consenserunt. Solus rex Francorum restitit, et novo legato, Carolo Lavardino, quem anno 1687 Romam misit, mille circiter milites addidit, quibus is totam urbis regionem, per quam asylum Gallicum valuerat, occupavit. Pontifex merito indignatus, Lavardinum neque ut legatum agnovit neque in conspectum suum admisit, cardinalibus et nobilibus cum eo conversari vetuit, ecclesiam S. Ludovici, quam Galli Romæ habebant, interdicto subiecit. Ludovicus XIV iratus, rursum Avenionem per milites occupavit, et nuncium pontificium, ab Innocentio Parisiis evocatum, militari manu retinuit. Dissidium ita auctum est, ut de Harlay, generalis causarum regiarum procurator, et Toulon, earundem causarum generalis actor, ab Innocentio XI ad primum generale concilium, tanquam ab abusu potestatis pontificiæ, appellationem instituerint (2).

Is erat dissidiorum status, quum Innocentius XI anno 1689 e vita discessit. Alexander VIII, ejus successor, dissidia cum

(1) Sfondrati, Charles, De Maistre, cit. p. 177.

(2) Card. Sfondrati, *De immunitatibus districtuum oratorum regum in urbe Roma*.

Francorum rege componere studuit. Ludovicus prætensa Romæ asyla dimisit, et Avenionem Pontifici restituit, sed celebrem declarationem anni 1682 tueri pergebat. Quapropter Alexander VIII solemnī constitutione *Inter multiplices*, data 4 Augusti 1690, omnia et singula, quæ in comitiis anno 1682, tam quoad extensionem regalīæ quam quoad declarationem de potestate ecclesiastica et quatuor propositiones in ea contentas, acta et gesta fuerant, cum omnibus et singulis mandatis, edictis, arrestis, a quacumque persona publicatis, motu proprio et ex certa scientia atque plenitudine potestatis ipso jure nulla, irrita, invalida, et inania ab initio fuisse, esse et perpetuo fore, neminemque ad illorum, etsi juramento vallata forent observationem teneri, declaravit, rursumque omnia et singula improbavit, cassavit, irritavit, annullavit. Præterea ad decessoris sui exemplum iis, qui dictis comitiis interfuerant et ad episcopales sedes a rege nominati erant, confirmationis seu institutionis bullas denegavit.

Anno 1691 Alexandro VIII in summo pontificatu successit Innocentius XII. Sub eo dissidia tandem composita sunt. Anno 1693 episcopi 35, a rege nominati, sed nondum a Pontifice instituti, litteras retractatorias secundum formulam, de qua inter Pontificem et regem convenerat, ad Innocentium XII dederunt, in quibus dicebant : “ Ad pedes
 “ Beatitudinis vestræ provoluti, profitemur et declaramus.
 “ nos vehementer et supra id quod dici potest, ex corde
 “ dolere de rebus gestis in comitiis prædictis, quæ Sancti-
 “ tati vestræ ejusque prædecessoribus summopere displicuerunt. Ac proinde quidquid in eisdem comitiis circa
 “ ecclesiasticam potestatem et pontificiam auctoritatem
 “ decretum censi potuit, pro non decreto habemus et
 “ habendum esse declaramus. ” Rex ipse, qui antea declarationem anni 1682 ab omnibus teneri et tradi jusserat, in litteris 24 Septembris 1693 ad Innocentium XII scriptis, testatus est, se mandasse, ut prius suum edictum, circa eam declarationem propter temporum adjuncta datum, deinceps nullum haberet effectum, “ Et quia animo statui, inquit,
 “ qua maxima ratione possum, id ipsum Sanctitati vestræ

• testatum facere; latere eam nolo, jam a me provisum
• esse, ut edictum, quo Parisiensium comitiorum declaratio
• anno 1682 die 2 Martii munita fuerat, quodque eorum
• temporum conditio a me expresserat, effectum deinceps
• careat suspensumque censeatur. » Quo facto, nominati
episcopi bullas institutionis a Pontifice acceperunt, et concordia inter Apostolicam Sedem regnumque Gallicanum restituta fuit. Sed ad historicum aliarum rerum gestarum ordinem regrediamur.

24. Post Clementem papam X, 22 Julii 1676 defunctum, die 21 Septembris Ecclesiæ regimen demandatum est Innocentio XI, antea Benedicto Odescalchi, patria Comensi et R. E. cardinali. Is vitæ integritate, pietate, animique constantia in difficilibus et periculosis reipublicæ christianæ temporibus claruit. Quæ cum Ludovico XIV, rege Francorum, negotia habuerit, jam retulimus. Leopoldo imperatori I, qui patri suo Ferdinando III, anno 1657 mortuo, successerat, regi Poloniæ et Venetis, contra Turcarum impetus fœderatis, pecunia, milite fuisque ad Deum precibus subvenit, maxime in periculosissima Viennæ obsidione; qua, patrocinate, ut merito creditum est, Deipara Virgine, cum ingenti hostium strage anno 1683 soluta, præcepit, ut tantæ victoriæ memoria quotannis die B. V. Mariæ Nomini consecrata ab universa Ecclesia recoleretur; et Joanni Sobieski regi Poloniæ, cujus præsertim virtute res peracta fuerat, ense et galerum, principis de christiana re bene meriti munus, misit. Omnes curas applicuit ad corrigendos abusos et ad restituendam disciplinam ecclesiasticam; regulares, a pio fervore deflectentes, ad severiorem regularum observationem revocavit; renovato Alexandri VII decreto, ad sacros ordines accessuris spiritualem decem dierum secessum præscripsit. 65 propositiones, e variis laxioris disciplinæ moralis casuistarum libris excerptas et ab episcopis Gallis ad se delatas, damnavit; proscripsit etiam prævios errores Michaelis Molinos, de quo infra. Post hæc et alia præclare gesta, 12 Augusti 1689 ex hac vita migravit.

In ejus locum 6 Octobris subrogatus est Alexander VIII, antea Petrus Ottoboni, Venetus, cardinalis presbyter, genere

atque prudentia et constantia in rebus gerendis commendandus. Is Leopoldo I et Venetis contra Turcas, qui quamvis sæpius victi, bellum in Christianos continuo instaurabant, opem tulit. Decessoris sui vestigiis, quantum ad dissidium cum rege Francorum spectabat, eum instituisse vidimus. Omnes Molinosismi reliquias, nulla habita personarum ratione, delendas curavit, ut videbimus. Damnavit doctrinam de peccato, quod vocabant philosophicum, aliasque 31 propositiones, inter quas 29 hæc erat : « Futilis et toties » convulsa est assertio de Pontificis Romani supra concilium œcumenicum auctoritate atque in Fidei quæstionibus decernendis infallibilitate. » Hoc unum objicitur venerabili huic Pontifici, quod a prædilectione nepotum et popularium suorum non satis sibi cavissee videatur. Decessit 1 Februarii 1691.

25. Michael Molinos, quem in præcedente numero nominavi, mysticismum docuit ab Ecclesia damnatum. Is natus anno 1627 Cæsaraugustæ in Hispania et sacerdotio initiatus, anno 1669, Romam venit, ubi piis moribus et solertia in moderandis conscientiis multorum æstimationem sibi comparavit. Anno 1675 librum hispanicæ edidit sub titulo : *Manuductio spiritualis*; qui mox in linguam italicam, postea etiam in gallicam et latinam versus fuit. In isto libro crassissimus mysticismus continebatur, attamen pietatis velo obtectus. Anno 1685 liber ad Officium S. inquisitionis delatus et diligenter discussus fuit, pluresque et periculosi errores in eodem reperti sunt, quorum summa hæc erat : Animam posse in hac vita ad tantam cum Deo unionem pervenire, ut, suæ prorsus expers et quasi annihilata, Deum intueatur, et cum eo substantialiter unum sit : Animæ in idipsum continuo esse nitendum, idque potissimum effici oratione passiva, in eo consistente, ut anima prorsus nihil velit, agat aut sentiat, sed in sancto quodam silentio et quiete (unde nomen *Quietistarum*) se Dei operationi committat : Tentationes pessimas, quibus anima ab omnibus passionibus et affectibus sit purganda, ut ad plenam in Deo quietem perveniat, esse spernendas et non nisi passive iis resistendum, quod magis a Deo ametur qui patitur, quam qui bonum facit : Confessarii

præscriptis esse obsequendum, etiamsi Dei mandatis adversentur : Hominem de peccatis suis non debere esse inquietum : Vota esse perfectionis impedimenta : Quidquam petere a Deo esse imperfectionis : Non oportere lucrari indulgentias, quod melius sit divinæ justitiæ satisfacere, quam misericordiæ participem fieri velle : Res spirituales fastidire bonum esse, quod id ad sui amorem minuendum conferat. Anno 1687 Innocentius papa XI in singulari bulla 68 propositiones, in libro Molinosii contentas, tanquam hæreticas, erroneas, suspectas, scandalosas, blasphemias, damnavit. Eodem anno Molinos errores suos solemniter abjuravit, et absolutionem accepit, verumtamen usque ad obitum suum (1696) in custodia monastica detentus fuit (1).

26. Eodem tempore in Gallia pseudo-mysticismum propagare conata est Joanna de Guyon, vidua nobilis, ad eum perducta a confessario suo Francisco Lacombe, Barnabita, cujus liber : *Analysis orationis mentalis*, gallice scriptus, anno 1688 ab Apostolica Sede damnatus est. Joanna primum Annecii, deinde Gratianopoli et postremo inde ab anno 1687 Parisiis in privatis conventibus doctrinas, quibus erat imbuta, de puro Dei amore, de indifferentia, quantum ad vitam, mortem, cælum et infernum spectat, de annihilatione animæ, de plena animæ quiete, aliis persuadere conata est. Varios etiam libros de eadem re mystica scripsit (2). Quam ob rem Annecio et Gratianopoli, curantibus episcopis, discedere coacta, Parisiis anno 1687 mandato regis monasticæ custodiæ tradita est. Intercedentibus potentibus, quas nacta erat, patronabus, brevi e custodia est dimissa. Cum esset morum pietate insigni, præter alios sibi conciliavit Franciscum de Salignac de la Motte Fenelon, magnæ pietatis presbyterum, ab anno 1689 regionum nepotum pædagogum et anno 1695 archiepiscopum Cameracensem. Quum autem nonnulli episcopi contra mystica Joannæ studia commoverentur, ea consilio Fenelonii scripta sua submisit judicio Bossuetii, episcopi

(1) D'Argentré, *Collectio judiciorum de novis erroribus*; Fénelon, *Œuvres*, tom. IV, édit. Le Bel.

(2) *Torrens spirituels*; *Moyen court et très-facile de faire l'oraison*; *Le Cantique des Cantiques expliqué*, etc.

Meldensis. Hic, discussis ejus libris, anno 1695 declaracionem, quæ 34 articulos continebat, ei proposuit cui illa demisse subscripsit. Postea rursum accusata, quod priores sententias docere pergeret, iterum regis jussu eustodiæ tradita est; at innocentiam suam et obedientiam testata, libertati reddita fuit. Anno vero 1717 post humilem claramque fidei professionem Blesis obiit.

Hæc ipsa res Bossuetium, episcopum Meldensem, et Fenelonium, archiepiscopum Cameracensem, inter se graviter commisit. Prior sententias, e scriptis Joannæ excerptas, damnavit, et posteriorem, antea suum discipulum, nunc æmulum, ut idem faceret, rogavit. Hic vero Joannam potius in ratione exponendæ doctrinæ mysticæ, quam in hac ipsa errasse existimans, ejus sententias de contemplatione, statu passivo, spirituali animæ morte, transformatione et unione substantiali cum Deo, et aliis in sanum sensum, et potissimum de puro Dei amore, quem defendebat, explicare studuit in libro, anno 1697 gallice scripto de sentiis sanctorum circa vitam interiorem (1). At Bossuetius illas sententias, ut ut explicatas, acriter impugnavit. Lis inter utrumque antistitem agitata, Romam delata est. Innocentius papa XII, re diligenter discussa, anno 1699 litteras dedit, in quibus 23 propositiones e libro Fenelonii excerptas, de puro Dei amore, de perfecta animi quiete, de exiguo pretio orationis vocalis, de præstantia contemplationis præ meditatione, de passivo modo resistendi tentationibus aliisque damnavit. Fenelon egregio humilitatis et submissionis exemplo censuram pontificiam non tantum approbavit, sed etiam consensu in ecclesia sua metropolitana suggestu, prælegit, auditores, ut eidem obtemperarent, admonuit, idemque fecit in litteris ad clerum suum datis (2).

27. Vidimus in præcedente epocha, qualiter Lutherus aliique pseudo-reformationis auctores, spretis Ecclesiæ magisterio et traditione, plura dogmata et instituta in Ecclesia omnibus retro sæculis sacra rejecerint, quod ea in S. Scriptura, cujus

(1) *Explication des maximes des Saints sur la vie intérieure.*

(2) D'Argentré et Fénelon, loc. cit. p. 185.

interpretandæ jus cuivis spiritui privato inesse dicebant, non reperirentur, et hac ratione privatam cujusque rationem constituerent fidei judicem. Illorum audacia contulit, ut alii ulterius progredientes, vel ea dogmata, quæ illi retinuerant, abjicerent, quod neque hæc in S. Scriptura continerentur, vel omnes doctrinas revelatas seu mysteriosas expungerent, quod S. Scripturæ effata ad trutinam rationis humanæ vocantes, nihil nisi quod humano intellectui esset accommodatum ac pervium, in illa contineretur, vel etiam S. Scripturam rejicerent, quod et ipsa ab Ecclesia esset tradita. Igitur pseudo-reformationis auctores jure dixeris rationalistarum, deistarum atque incredulorum parentes.

Conspeximus etiam, quod Unitarii et Sociniani, principio protestantico de S. Scriptura utentes, dogmata de SS. Trinitate et divinitate Christi Domini, atque universe doctrinam mysteriorum rejecerint (1).

Hos secuti sunt alii qui vel omnem revelationem impugnant, et quamdam religionem, quam naturalem dicebant, adstruxerunt, vel indifferentiam in religionis negotio docuerunt, vel in scepticismum, materialismum atque atheismum propendebant, ideoque deistæ, increduli et athei appellati sunt.

Jam sub exitum sæculi XVI Jordanus Brunus, Nolanus, ab Ordine FF. Prædicat. apostata, pantheismum irreligiosum professus est. Sub initia sæculi XVII Cosmas Ruggieri, Florentinus, atheismum docuit. Lucilius Vanini, Neapolitanus, animæ immortalitatem ipsiusque Dei existentiam scripto impugnavit. Ex Gallis sæculo XVI atheismum docuit Stephanus Dolet. Joannes Bodin jurisconsultus, in scriptis suis prodidit animum christianæ religioni maxime infensum omnisque religionis expertem. Sæculo XVII Theophilus alias Viaud, poeta, et religionem et honestatem morum despexit. Ei simillimus fuit Franciscus Pajot de Liniere, propter irreligiosam suam dicendi, scribendi et vivendi licentiam appellatus Atheus de Sylvanecto. Petrus Bayle in religionis negotio dubium generale, scepticismum et atheismum pro-

(1) Conf. p. 44 et 75.

fessus est aliisque propinavit. In Hollandia posteriori sæculi XVII dimidio Benedictus Spinoza primum quidem revelatam dein vero omnem religionem impugnavit, et pantheismum docuit. In Anglia priori dimidio ejusdem sæculi Eduardus Herbert baro de Cherbury deismum seu religionem, quam dicebant naturalem, propugnavit. Ejus sententias defendit evolvitque Carolus Blount. Thomas Hobbes omnem religionem abjecit, impietatem et atheismum professus est, omnesque actiones in se esse indifferentes asseruit. In Germania Mathias Knutzen immortalitatem animæ et Dei existentiam negavit; Guilielmus Stosch doctrinas Spinozæ et Hobbesio proprias, propugnavit.

Quum autem commemorati alique, quos prætermittimus, irreligionis magistri altiore sapientiam et mentem a superstitione liberam jactabant, cæteris vero sibi non assentientibus ignorantiam et imbecilitatem impingebant, non exiguum virorum maxime e semieruditis et cultioribus numerum a religione christiana abstraxerunt viamque patefecerunt, qua sæculo sequente longe major ab eadem abstraheretur. Media quidem plura ad cohibendos irreligionis progressus a potestate ecclesiastica ac civili adhibita fuere, pluresque viri eruditi scripta apologetico-polemica pro defensione religionis christianæ edidere; sed his mediis sinceri illius cultores in ea potius firmati, quam homines in irreligionem proni ab hac retenti vel revocati sunt.

28. Postremo hujus sæculi tempore multi scriptores ecclesiastici floruerunt. In exponendis SS. Scripturis claruerunt sequentes. Jacobus Benignus Bossuet, Divionensis, episcopus Meldensis, reliquit scholia in Psalmos et in libros Sapientiales, commentarium in Apocalypsim et alia; SS. Litteras et SS. Patrum traditiones vindicavit contra prava molimina Richardi Simon; exstitit etiam fortissimus debellator hæreticorum, contra quos scripsit Historiam variationum ecclesiarum protestanticarum et alia; reliquit præterea Sermonem egregium in historiam universam, aliaque plurima profundæ suæ eruditionis et fervoris pro sana et catholica doctrina illustria documenta (1). Ludovicus de Carrières,

(1) *Œuvres de Bossuet*, 1815-20. 43 vol. in-8.

Andegavensis, presbyter Oratorii, dedit commentarium literalem S. Scripturæ, insertum traductioni ejus gallicæ (1), cujus novam editionem, additis analysibus et dissertationibus, paulo post curavit Henricus Franciscus de Vence, doctor Sorbonicus et præpositus Nanceiensis; earum plures Bibliis Avenionensibus inseruit Rondet, unde hæc subinde vocantur Biblia de Vence (2). Joannes Baptista Duhamel, doctor Parisiensis, edidit Biblia Vulgata cum annotationibus, prolegomenis, novis tabulis chronologicis, historicis et geographicis illustrata (3), scripsit præterea Theologiam speculativam et practicam (4), aliaque historica, philosophica, mathematica. Paulus Pezron, Ordinis Cisterciensis, doctor Parisiensis, inter alia dedit gallice Antiquitatem temporum restitutam ejusque vindicias, specimen commentarii in Prophetas, et Historiam Evangelicam e Judaica et Romana confirmatam. Robertus Guerard, Rothomagensis, e Congregatione S. Mauri, edidit gallice synopsis S. Scripturæ, quam latinitate donavit Silvester Van Ey, presbyter Antverpiensis (5). Joannes le Pelletier, Rothomagensis, reliquit dissertationes doctissimas de arca Noe, de ponderibus et mensuris veterum, de coma Absalonis, de templo Salomonis et Ezechielis. Henricus de Bukentop, Franciscanus Antverpiensis, dedit dictionarium vocum difficilioris significationis in Vulgata, canones pro intelligentia S. Scripturæ, examen versionis Embricensis, et librum, qui inscriptus est: *Lux de luce*, in quo agit de vulgatæ latinæ ambiguis locutionibus, variis ac dubiis lectionibus et de editionibus Sixtina atque Clementina. Martinus Harney, Amstelodamensis Ord. Præd. et doctor Lovaniensis, scripsit de Sacra Scriptura linguis vulgaribus legenda rationabile obsequium Belgii catholici (6). Joachim Trotti de la Chetardie, baccalaureus

(1) *Commentaire littéral, inséré dans la traduction française avec le texte latin à la marge*, Paris 1701-16, 24 vol. in-12.

(2) Avignon, 1767-73, 17 vol. in-4, item 25 in-8.

(3) Paris. 1706 in-fol.

(4) 1691, 7 vol. in-8.

(5) 3 vol. in-8.

(6) 1692 in-12.

Sorbonicus et parochus S. Sulpitii Parisiis, præter alia gallice scripsit expositionem Apocalypsis per historiam ecclesiasticam. Bernardinus a Piconio (de Picquigny) Picardus, Ord. Capucinorum, reliquit commentarium in Evangelia et expositionem triplicem Epistolarum S. Pauli. Michael Mauduit, presbyter Oratorii, scripsit gallice analyses et dissertationes in N. Testamentum, item tractatum de Religione contra atheos, deistas et recentes Pyrrhonianos.

In scientia theologica multi excelluerunt. Martinus Grandin, Quintinopolitanus, doctor Sorbonicus, cujus opera theologica æstimantur (1). Martinus Steyaert, Flander, doctor et professor Lovaniensis, reliquit Theologiæ practicæ aphorismos, annotationes in propositiones damnatas, positiones de Romano Pontifice ejusque auctoritate, alia polemica contra mollioris et rigidioris ethices sectatores. Gaspar Juenin, presbyter Oratorii, inter alia dedit Institutiones theologicas ad usum seminariorum, propter latentem tamen Jansenismum damnatas. Ejusdem labis suspicionem etiam subiit Theologia Gratianopolitana, quam gallice scripsit Franciscus Genet, episcopus Vasionensis, et subinde latine reddidit frater ejus. Idem esto judicium de Theologia Sanctorum seu Ethica amoris, cujus auctor est Henricus a S. Ignatio, Carmelita Athensis. Eadem de causa non sine cautione legantur Carolus Witasse et Ludovicus Habert, doctores Sorbonici. Joannes Baptista Gonet, Biterrensis, Ord. FF. Præd., præter manuale Thomistarum et dissertationem theologicam de probabilismo, edidit Clypeum theologiæ Thomisticæ (2). Ludovicus Abelly, episcopus Rhodensis, præter alia composuit Medullam theologicam. Antonius Massoulié, Tolosanus, Ord. Præd., scripsit de promotione physica, gratia et prædestinatione librum, cui titulus: Divus Thomas sui interpres (3). Claudius Frassen, Picardus, Ord. Min. et doctor Sorbonicus, reliquit præter disquisitiones biblicas (4), Theologiam scholasticam (5). Jacobus Boudart, ecclesiæ collegiatae

(1) 1710-12, 6 vol. in-4.

(2) Lugdun. 1681, 5-vol. in-fol.

(3) 2 vol. in-fol.

(4) Lucæ 1764, 2-vol. in-fol.

(5) Paris. 1672, 4 vol. in-fol.

S. Petri Insulis canonicus, dedit Theologiam (1). Claudius Lacroix, Limburgensis, Societatis J., lucubravit commentarium in Medullam theologiæ moralis H. Busembaum (2). Florentius de Cocq, Ord. Præm. canonicus Antverpiensis, reliquit principia totius theologiæ moralis et speculativæ (3). Nicolaus Pauwels, professor Lovaniensis, reliquit Theologiam practicam (4). Augustinus de Bussy de Lamet et Germanus Fromageau, doctores Sorbonæ, collegerunt lexicon gallicum casuum conscientiæ, quod accuratius dedit Joannes Pontas (5). Prætermittimus autem plures, qui theologicas synopses aut tractatus singulares ediderunt.

E polemicis post fortissimum hæreticorum debellatorem Bossuetium memorandi sunt hi qui sequuntur. Franciscus de Salignac de la Motte Fenelon, archiepiscopus Cameracensis, virtutis et doctrinæ laude clarissimus, plurima gallice scripsit de existentia Dei, pro bulla Unigenitus de qua infra, et de aliis argumentis. Morinus Groteste des Mahis, e ministro pseudo-reformato catholicus et canonicus Aurelianensis, contra errores hæreticorum gallice scripsit de schismate Protestantium, de præsentia reali corporis J. C. in Eucharistia, de veritate religionis catholicæ e Scriptura S. probata. Isaac Papin, Blesensis, e calvinista catholicus, contra Jurieu scripsit tractatum de tolerantia Protestantium et de auctoritate Ecclesiæ, in quo expendit duas vias in negotio Religionis sibi oppositas, privatum scilicet examen et pondus auctoritatis. Joannes Dez, Jesuita Gallus, scripsit gallice de fide christiana et catholica adversus Deistas, Judæos, Mahometanos, Socinianos aliosque hæreticos vindicata (6). Franciscus Lami, Gallus e Congregatione S. Mauri, præter alia plura gallice dedit Novum atheismum destructum, et Incredulum ad Religionem adductum per rationem. Jacobus le Fevre, doctor Sorbonicus, gallice scripsit de motivis irrefragabi-

(1) Lovan. 1706, 6 vol. in-8.

(2) Colon. 1719, 2 vol. in-fol.

(3) Colon. 1682, 3 vol. in-8.

(4) Lovan. 1715, 5 vol. in-12.

(5) 3 vol. in-fol.

(6) Paris. 1714, 8 vol. in-12.

libus vincendi hæreticos pseudo-reformatos, et de causis eorum defectionis. Cœlestinus Sfondrati, Mediolanensis, Ord. S. Benedicti et R. E. cardinalis, præter Nodum prædestinationis dissolutum et tractatum de immunitatibus oratorum regionum Romæ, scripsit contra Gallicanos declarationis anni 1682 defensores librum qui inscribitur : Gallia vindicata. Antonius Charlas, presbyter Consoranus, reliquit tractatus de libertatibus ecclesiæ Gallicanæ, de primatu Romani Pontificis, de auctoritate Ecclesiæ, et de causa regalæ.

In illustranda ecclesiastica historia et jurisprudentia multi operam impenderunt. Henricus Valesius, Parisiensis, Historias ecclesiasticas Eusebii, Socratis, Sozomeni, Theodoreti et Evagrii e græco in latinum vertit notisque illustravit (1). Antonius Pagi, e Rogne Provinciæ oppidulo et Ord. Min., scripsit criticam historico-chronologicam in annales ecclesiasticos Baronii (2). Franciscus Pagi, ejusdem Ord., exaravit breviarium historico-chronologico-criticum Romanorum Pontificum (3). Emmanuel a Schelstrate, Antverpiensis, Vaticanæ bibliothecæ custos, edidit antiquitates Ecclesiæ illustratas (4), historiam ecclesiæ Africanæ sub primatu Carthaginensi (5), acta concilii Constantiensis (6), acta ecclesiæ Orientalis contra Lutheranam et Calvinianam hæreses (7), dissertationem de disciplina arcani. Joannes Baptista Cotelierius, Nemausensis, collegit Patres ævi apostolici (8) et monumenta ecclesiæ Græcæ (9). Lucas d'Achery, Picardus, Congregat. S. Mauri, dedit Spicilegium veterum scriptorum (10). Theodoricus Ruinart, Rhemensis, Congregat. S. Mauri, edidit Acta sincera SS. martyrum, historiam

(1) August. Taurin. 1746, 3 vol. in-fol.

(2) Antverp. 1672, 4 vol. in-fol.

(3) 1717, 4 vol. in-4.

(4) Romæ 1692-97, 2 vol. in-fol.

(5) Antverp. 1679 in-4.

(6) In-4.

(7) Rom. in-fol.

(8) Paris. 1672, 2 vol. in-fol.

(9) 1677, 3 vol. in-4.

(10) 13 vol., in-4 et 3 in-fol.

persecutionis Vandalicæ, alia. Andreas Baillet, Bellovacensis, vulgavit gallice *Vitas Sanctorum per annum*, et *Judicia doctorum de præcipuis scriptorum operibus*, sed nonnunquam limites moderatæ critices transgressus est. Petrus Coustant, Compendiensis, ejusdem Congregationis, collegit decretales veterum Pontificum a Clemente I usque ad Innocentium I. Joannes Garnier, Parisiensis, Societatis J., publici juris fecit *Librum diurnum Romanorum Pontificum*, notis et dissertationibus illustratum. Carolus Le Cointe, presbyter Oratorii, collegit *annales ecclesiasticos Francorum ab anno 235 usque ad 835*. Gerárdus du Bois, presbyter Oratorii, scripsit *historiam ecclesiæ Parisiensis*. Henricus Noris, Veronensis, eremita Augustinianus et R. E. cardinalis, reliquit *historiam Donatistarum et Pelagianorum*, atque *dissertationem de concilio œcumenico quinto*. Ludovicus Bulteau, Rothomagensis, gallice scripsit *historiam monasticam Orientis et epitomen historiæ Ordinis S. Benedicti*. Jacobus Quetif, Parisiensis, Ord. Præd., edendam suscepit *Bibliothecam scriptorum sui Ordinis*, quam absolvit socius ejus Jacobus Echard, Rothomagensis (1). Joannes Mabillon, Congregationis S. Mauri, collegit *acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti* (2), *annales ejusdem Ordinis* (3), *musæum Italicum*, *analecta*; scripsit etiam de re diplomatica, de studiis monasticis, de aliis. Ludovicus Torelli, Ord. S. Augustini, edidit *italice historiam generalem sui Ordinis* (4). Christianus Lupus, Iprensis, Ord. S. Augustini et doctor Lovaniensis, reliquit *commentaria in historiam et canones conciliorum*, *tractatum de appellationibus*, alia posthuma. Josephus Saenz de Auguire, Hispanus, Ord. S. Benedicti et R. E. cardinalis, collegit *concilia Hispaniæ* (5), scripsitque *defensionem cathedræ Petri contra declarationem cleri Gallicani* (6). Joannes Baptista de Luca R. E. cardinalis, dedit

(1) Paris. 1719-21, 2 vol. in-fol.

(2) Paris. 1648 et seq. 9 vol. in-fol.

(3) 6 tom. in-fol. aucti a Ruinart et Thuillier.

(4) 1659, 8 vol. in-fol.

(5) Romæ 1753, 6 vol. in-fol.

(6) Salmant. 1683 in-fol.

Theatrum justitiæ et veritatis. Joannes Cabassutius, Aquisgranensis, presbyter Oratorii, auctor est Notitiæ ecclesiasticæ conciliorum, canonum et veterum Ecclesiæ rituum, et Theoriæ ac praxis juris canonici. Henricus Pirringh, Germanus, Societatis J., edidit Jus canonicum, nova methodo explicatum, et facilem ac succinctam SS. canonum doctrinam. Ludovicus Thomassinus, Aquisgranensis, presbyter Oratorii, præter dogmata theologica (1), dedit disciplinam ecclesiasticam de beneficiis et beneficiatis (2). Joannes Doujat, Tolosanus, reliquit Prænotiones canonicas et civiles et Historiam juris canonici. Prosper Fagnani, Italus, claruit Commentario in decretales (3). Claudius de Vert, Parisiensis, Ord. Cluniacensis, scripsit gallice Expositionem litteralem et historicam sacrarum cæremoniarum.

Inter asceticos et prædicatores hujus ætatis notissimi sunt, Franciscus Guilloire Britannus, Paulus Segneri Italus, Joannes Petrus Pinamonti Pistoriensis, Joannes Baptista Saint-Jure Metensis, Franciscus Nepveu, omnes e Societate J.; Ludovicus Abelly, supra laudatus; Matthæus Beuvelet Gallus; Henricus Maria Boudon archidiaconus Ebroicensis; Antonius Viera Lusitanus, Societatis J.; Claudius de la Colombiere, Timoleon Cheminais, Jacobus Giroust, Ludovicus Bourdaloue, Jesuitæ Galli; Joannes Le Jeune Poliniacensis, Oratorii Gallicani; Spiritus Flecier, episcopus Nemausensis; alii, quos brevitatis studio prætermittimus.

29. Interim Alexander papa VIII decessit 1 Februarii 1691. Post ejus mortem comitia propter cardinalium discordiam protracta sunt usque ad 12 Julii, qua die pontifex renunciatus est Antonius Pignatelli, archiepiscopus Neapolitanus, qui sub Innocentii XII nomine Ecclesiam gubernavit usque ad annum 1700. Is spem, quam de seipso excitarat, dum apud imperatorem et reges apostolici nuncii officiis fungebatur, nunc, summæ potestatis particeps, cumulatissime implevit. Beneficentissimus fuit in pauperes. Constitutione *Romanum*

(1) 1680, 3 vol. in-fol.

(2) 1678, 3 vol. in-fol.

(3) Romæ 1661, 3 vol. in-fol.

deceat Pontificem abusum, quem vocant nepotismum, a curia pontificia proscripsit, districtè prohibens, ne Pontificum consanguinei Ecclesiæ bonis ditarentur. Alias plures constitutiones edidit tum ad promovendam ecclesiasticam et regularem disciplinam tum ad corrigendos abusus. Inhibuit justitiæ ministris, ne munera acciperent. Contra latrones et malefactores, qui, Sede vacante, multum invaluerant, severitatem legum indixit. Ecclesiasticas dignitates non nisi dignis contulit. Quam universa Europa bello arderet, duo jubilæa concessit ad efflagitandam pacem et avertendam cœlestem iram; nihil omisit ad restituendam pacem publicam; ad imperatorem, reges et principes litteras dedit eloquentia, prudentia ac gravitate refertas, ut eorundem animos deliniret et dissidia componeret. Gravate tulit, ducem Hannoveranum heterodoxum a cæsare constitutum imperii electorem. Disceptationi de origine Ordinis Carmelitarum a prophetis Elia et Eliseo, quæ inter nonnullos acrius agitabatur, silentium imperavit. Cum Ludovico XIV, rege Galliæ, pacem iniit, gratiamque suam restituit prælatis, qui comitiis anni 1682 interfuerant, accepta prius tum ab his tum a rege satisfactione (1). Compescuit etiam aliquot lites exortas in Belgio, ubi nonnulli alios ut Jansenistas traducebant, quamvis a jansenisticis erroribus alienos, et quidam episcopi, ad majorem cautelam contra fraudes Jansenistarum, aliquot additiones formulario Alexandri VII fecerant: in hanc rem anno 1694 ad archiepiscopum Mechliniensem et episcopos Antverpiensem, Brugensem, Gandavensem et Ruremundensem rescripsit, subscribendum esse formulario et damnandas quinque propositiones Jansenii in sensu obvio, quem tam ipsius formularii quam propositionum verba præ se ferebant, aliam vero declarationem, interpretationem aut explicationem non esse exigendam; prohibuit, ne quemquam vaga ista accusatione et invidioso nomine Jansenismi traduci aut nuncupari sinerent, nisi ipsum prius suspectum esse constitisset, quod aliquam e quinque propositionibus docuisset aut tenuisset; nec quemquam sub hoc prætextu ab officiis, muniis, beneficiis vel alia quacumque functione

(1) Videsis p. 182.

ecclesiastica repellere permitterent, nisi servato juris ordine, illum hanc poenam commeruisse, probatum fuisset. Quum vero Jansenistæ verba Pontificis *in sensu obvio*, quem tam ipsius formularii quam propositionem verba *præ se ferunt*, in alienum sensum detorquerent, perinde ac si propositiones solum damnandæ forent in sensu suo obvio, nulla habita mentione vel respectu ad sensum Jansenii, Pontifex hunc vanum eorum triumphum repressit altero Brevi, ad eosdem Belgii episcopos dato anno 1696. Præterea Innocentius XII Urbem variis ornamentis, ædificiis, nosocomiis, præsidiis, munitionibus decoravit, munivit, auxit.

30. Quantum autem religionis dissidiis, quibus a pseudo-reformationis temporibus Europa fuit perturbata, animi ab invicem alieni essent, satis ostendunt ipsa unionis conamina, hoc sæculo tum inter Catholicos et Protestantés tum inter Lutheranos et Calvinistas instituta. In hunc finem tum colloquia de materiis controversis habita, tum scripta conciliatoria seu irenica composita, tum methodi efficiendæ unionis propositæ sunt.

E colloquiis unionis gratia inter Catholicos et Protestantés institutis, notatu dignum est illud, quod Uladislaus IV rex Poloniæ anno 1645 indixit inter theologos catholicos, lutheranos et calvinistas, non tam ut disputarent, quam ut materias controversas examinarent et amice determinarent; unde istud colloquium charitativum vel etiam fraterna collatio dictum fuit. Verum quantum ad unionem pertinet, nihil effectum est. Anno 1651 Ernestus, comes provincialis seu landgravius Hassio-Rheinfelsensis, Valerianum Magni, nobilem Mediolanensem et Ordinis Capucinorum ministrum generalem, ab Alexandro papa VIII apostolicis missionibus per Germaniam, Poloniam et Hungariam præfectum, et duos theologos Giesenses in arce sua Rheinfels congregavit, ut, se præsentem, de criteriis et infallibilitate veræ Ecclesiæ disputarent: quod eo eventu factum est, ut comes provincialis ad catholica sacra transierit.

Præ aliis unionem Protestantium cum Catholicis tentavit Christophorus Rojas de Spinola, Hispanus, uxoris Leopoldi imperatoris I confessarius, et Tinano in Croatia Neosta-

diensis in Austria episcopus, rei theologicæ et polemicæ valde peritus. Is magno unionis studio animatus, multa ad eam tentandam itinera ab anno 1375 usque ad 1695 præcipue per Germaniam et Hungariam suscepit, ab imperatore et comitiis imperii litteris commendatus et necessaria facultate instructus. Ejus tamen conamina optatum effectum non habuerunt. Præsertim de unionis negotio disseruit cum Molano, theologo lutherano et consistoriorum Hannoveranorum rectore. Iis brevi post accesserunt doctissimus Bossuetius episcopus Meldensis, et Guiliel. Leibnitius Lipsiensis, inter Lutheranos eruditissimus. Illi plura sibi invicem de præsentī negotio consilia communicarunt, litteras transmisserunt, et diversas unionis conciliandæ vias proposuerunt. At major erat principiorum utriusque partis ab invicem distantia, quam ut ad propositum sibi finem pervenirent (1).

Alii in eundem finem ediderunt scripta polemico-conciliatoria, quibus catholicas doctrinas exponebant, aut ab adversariorum objectionibus vindicabant, vel methodos dirimendi controversias proponebant. Id e Catholicis potissimum sibi proposuerunt qui sequuntur. Jacobus Gretserus Jesuita, in Universitate Ingolstadiensi professor, multa scripta polemica reliquit. Bertholdus Nihusius Brunsvicensis, anno 1622 e lutherano catholicus, postea suffraganeus archiepiscopi Moguntini, de controversis doctrinis tractatus edidit. Adamus Contzen, cujus supersunt libri tres discursuum theologico-politicorum. Adrianus et Petrus fratres de Walemburch, quorum tractatus generales et speciales de controversiis Fidei plurimum laudantur. Joan. Jacob. Scheffmacher Jesuita, cujus litteræ de controversis Catholicos inter et Protestantes doctrinis, multos ex his ad Ecclesiam catholicam perduxerunt. Franciscus Veronius Gallus, edidit methodum controversiarum et regulam Fidei, a viris doctis commendatas. Cardinalis Richelieu, primarius Ludovici XIII regis Galliæ administer, cujus methodus controversiarum pariter commendatur. Paulus Pelisson Gallus, e calvinista catholicus, qui cum Leibnitio litteras aliquot de unione religiosa com-

(1) Bossuet, *Œuvres posthumes*, tom. I, edit. 1742; Picot, *Mém. pour l'hist. eccl. du XVIIIe siècle*.

municavit, et gallice scripsit reflexiones de controversiis religiosis. Bossuetii, episcopi Meldensis, expositio doctrinæ catholicæ et historia variationum ecclesiarum protestantium sunt notissimæ.

Quamvis autem instituta de unionis negotio colloquia editaque in hanc rem scripta intento fine caruerint, omnitemen fructu non fuerunt destituta. Inde enim effectum est, ut Protestantes catholicas doctrinas rectius cognoverint, multas opiniones male conceptas contra Ecclesiæ doctrinas abjecerint, majori tolerantia erga Catholicos usi sint multique eorum, etiam viri docti et principes, ad Ecclesiam catholicam se converterint.

Inter viros principes qui ad Ecclesiæ gremium reversi sunt, memorandi sunt Wolfgangus Guilielmus dux Neoburgensis, Ernestus comes provincialis Hasso-Rheinfelsensis, Christianus Augustus elector Palatinus ejusque sorores, Christina regina Sueciæ, Fridericus Augustus elector Saxoniae et anno 1697 rex Poloniae.

Ad conciliandam unionem inter Lutheranos et Calvinistas ardentem laboravit Joannes Duræus, natione Scotus et Elbingæ in Borussia Scotorum et Anglorum prædicator, qui ab anno 1634 usque ad 1674 ad eam unionem promovendam multa itinera suscepit per Germaniam, Helvetiam, Hollandiam, Daniam, Sueciam aliasque terras; non tantum cum theologis, sed etiam cum principibus eorumque administris de unionis negotio contulit, et diversa scripta, de eo tractantia, in lucem emisit. Idea ejus hæc erat, ut, missis controversiis, doctrinæ, in quibus utraque pars conveniebat, conjungerentur in commune symbolum, cui omnes acquiescerent. At irrita fuere Duræi conamina; quin imo multorum, maxime Lutheranorum, odium in se concitavit.

Inter Lutheranos nemo magis in unionem ecclesiarum dissidentium propendebat quam Georgius Calixtus, proprie Calisson, qui, post plura instituta itinera, in quibus Catholicorum et Calvinistarum religiones accuratius cognovit, anno 1614 in Universitate Helmstadiensi theologiæ professor constitutus, plura scripta theologica edidit, in quibus sententias nonnullas a Lutheranis doctrinis diversas, ma-

gnamque propensionem in unionem ecclesiarum dissidentium manifestavit.

Contra, Joannes Hulseman, theologus Lipsiensis, edito anno 1654 libro, contendit Calvinianas ecclesias cum Lutheranis non posse conciliari.

31. Præfatus Georgius Calixtus ansam dedit celebribus litibus inter Lutheranos, quæ Syncretisticæ appellatæ sunt. Is quippe in pluribus doctrinis magis aut cum Calvinistis aut cum Catholicis quam cum Lutheranis consentiebat. Sic docuit, præter S. Scripturam, traditionem seu consensum patrum quinque aut sex priorum Ecclesiæ sæculorum ceu normam credendorum et definiendarum fidei controversiarum tenendam esse; Pontifici Romano ex jure humano primatum in Ecclesia et supremam jurisdictionem in omnes patriarchas competere; Missam verum sacrificium tam pro defunctis quam pro vivis dici posse; hominem non sola fide justificari, bona opera ad salutem esse necessaria, et hominibus quodammodo vitam æternam promereri; Deum non nisi indirecte, seu per accidens, actorem peccati dici posse: omnes ecclesias, quæ tria antiquissima symbola et definitiones septem priorum conciliorum generalium accipiant, in fidei fundamento convenire, quod fundamentales fidei articuli omnes in istis symbolis et conciliis continerentur; hæreses et discrepantes sententias, postea exortas, quamvis non contemnendas, tamen non magni esse momenti, proinde conjunctionem ecclesiarum dissidentium non debere impedire. Alia nonnulla asseruit a Calvinistarum et Catholicorum æque ac Lutheranorum sententiis aliena.

Calixti sententias non tantum theologi, sed cæteri etiam professores Helmstadienses susceperunt. Contra, plerique Lutherani, sic dicti orthodoxi, Calixtum ejusque asseclas ceu indifferentistas impugnarunt, et Syncretistas appellarunt, quo nomine intelligebantur ii, qui, neglecta aut violata religionis veritate, ecclesias dissidentes unire tentabant. Lites vehementes, et quandoque turbæ graves, inter Calixti defensores ejusque adversarios enatæ, et per dimidium sæculum agitatae sunt, adeo ut meliores inter ipsos Protestantes agnoscerent,

præter S. Scripturam, necessarium esse supremum judicem controversiarum fidei (1).

32. Aliis litibus et motibus inter Lutheranos posterioribus hujus sæculi annis ansam dedit Philippus Jacobus Spenerus, anno 1635 in Alsatia natus, et post munera scholastica atque ecclesiastica Argentini gesta, anno 1666 Francofurti ad Mœnum senior ministerii evangelici factus. Quum enim inter Lutheranos magna esset morum corruptela, pietas passim negligeretur, et plerique in fide theoretica externisque divini cultus actibus quiescerent; quum prædicatores etiam a pietate longe remoti, in concionibus non nisi dogmatice et polemice versarentur, quod ipsi in Universitatibus in sola philosophia et theologia dogmatica, polemica et homiletica fuerant instituti, Spenerus horum omnium reformationem desiderans, in sermonibus præter consuetum morem textus biblicos dictioni simplici accommodare et ad practicos vitæ usus transferre cœpit. Ab anno 1670 e plurium desiderio conventus privatos domi suæ, deinde in ecclesia instituit, in quibus eadem ratione textus biblicos explanabat, viris præsentibus facultatem concedens suas desuper cogitationes et quæstiones proponendi. Quæ omnia cum ad excitanda pia animi sensa fierent, isti conventus collegia pietatis dicti sunt. Anno 1675 vulgavit librum inscriptum : *Pia desideria*, in quo primo ostendit, necessariam esse ecclesiæ Evangelicæ reformationem; deinde media eam efficiendi proposuit, inter quæ præcipua erant formatio studii theologici et prædicationis evangelicæ.

Speneri consilia multorum approbationem nacta sunt, isque anno 1686 prædicator aulicus et consiliarius ecclesiasticus Dresdæ factus, effecit, ut illa executioni mandarentur, in Universitatibus prælectiones biblicæ ad normam a se propositam præscriberentur, pluraque pietatis collegia formarentur, quæ a multis centenis theologis et civibus frequentabantur. Hi, cum se a cæteris sic distinguerent, singulari Pietistarum nomine compellabantur.

Verum hæc Speneri reformatio acres et diuturnas inter

(1) Hofman, *Lexicon hæresum*; Stockman, *Bibliotheca Germanica*; Walch, *Einteitung in die Religions-Streitigkeiten der evangelisch-lutherischen Kirche*.

Lutheranos lites et scissiones excitavit. Quum anno 1689 in Universitate Lipsiensi tres magistri N. Testamentum ad normam Speneri prælegere cæpissent, eorum adversarii effecerunt, ut edictis publicis illi fuerint proscripti, et instituta collegia pietatis prohibita.

Spenerus anno 1691 relicta Dresda, ivit Berolinum, ubi præpositus apud ecclesiam S. Nicolai et assessor consistorii factus, tum per se tum per formatos a se discipulos, longe lateque reformationem pietisticam propagare studuit. Id passim Lutheranorum, præsertim Universitatum Saxonicarum, indignationem et invidiam in Spenerum ejusque sequaces excitavit, maxime quod Spenerus in scriptis suis alia nonnulla nova protulisset, auctoritatem etiam librorum symboli-
corum deprimeret, quodque inter Pietistas non pauci, vel animo vel phantasia excitati, ad excessus graves et errores absurdos progredierentur. Anno 1695 Facultas theologica Wittembergensis 264 assertiones, e scriptis Speneri excerptas, tanquam errores notavit. Hinc lites utrimque motæ sunt et usque in sequens sæculum protractæ eo eventu, ut Speneri consilia, attamen non omnia nec tota secundum ejus mentem, paulatim effectui darentur; unde Lutheranismus in Germania novam faciem, a priori multum diversam, induit (1).

33. Ecclesia Russico-græca sub patriarcha Moscoviensi constituta (2) in magnam ignorantiam morumque corruptelam delapsa est. Anno 1655 patriarcha Nikon Moscoviæ synodum congregavit, quæ libros sacros et liturgicos recognosceret emendaretque. Libri sic correcti cum nonnullis in liturgia ac disciplina mutationibus, a patriarcha Nicone propositis, anno 1666 in generali synodo Moscoviensi suscepti sunt; sed in eadem synodo Nikon, qui imperatoris gratia exciderat, depositus et in cœnobium relegatus fuit. Præterea synodus decrevit, ut deinceps patriarcha Russorum non a solis archiepiscopis, episcopis et clero, sed simul cum iis ab imperatore et senatu eligeretur, ut novos episcopos non crearet sine imperatore senatusque consensu, et, si officio suo decesset, ab imperatore et senatu corrigeretur.

(1) Vid: scriptores indicatos, p. 199.

(2) Conf. p. 82.

Verum nova atque recognita liturgia multis tum e clero tum e populo displicuit. Hi ipsam religionem corruptam esse contententes, se ab ecclesia sic dicta orthodoxa separarunt, conventus sacros privatim egerunt, se Starobriosos, idest antiquæ fidei addictos, appellarunt, et quamvis orthodoxorum, qui illos Rascolnias, idest schismaticos appellabant, persecutioni diu obnoxii, plurimum aucti sunt; frequentissimi erant in Siberia; Cosaci ad Tanaim sedentes fere omnes ad eos pertinebant; brevi post in plures sectas divisi sunt.

Sub initia sæculi XVIII Petrus I imperator, cognomine Magnus, decreta plura pro reformatione ecclesiæ Russicæ promulgavit; anno 1721 patriarchatum Moscoviensem abolivit, et in ejus locum instituit sic dictam synodum dirigentem, quæ ex imperatore ceu præside, archiepiscopo vice-præside, sex episcopis, decem archimandritis et pluribus viris laicis composita, ecclesiam Russicam in cæsarum arbitratum redegit.

Idem imperator Catholicis sive latini sive græci ritus ac Armenis in terris suis liberum religionis suæ exercitium, patribus Capucinis et Jesuitis in imperio degere, ecclesias ædificare, juventutem instruere, concessit, et nonnunquam unionis cum Romana Ecclesia desiderium significavit (1).

Metropolita Kioviensis ejusque episcopi cum clero populoque in inita anno 1595 cum Ecclesia Romano-catholica unione (2) perseverarunt. Anno 1720 postulante Leone Ziska, archiepiscopo Kioviensi et Catholicorum ritus græci totius Russiæ metropolita, Hieronymus Grimaldi, archiepiscopus Edessenus et Apostolicæ Sedis in Polonia legatus, Zamoscii in Russia-Rubra synodum Ruthenorum unitorum coegit, cui præter legatum synodi præsidem et Ziskam metropolitam interfuerunt septem episcopi, octo archimandritæ et plusquam centum sacerdotes regulares et sæculares. In hac synodo post factam fidei professionem ab Urbano papa VIII pro Orientalibus editam, et post condemnatos aliquot erro-

(1) A. de Mayerberg, *Iter in Moscoviam anno 1661*, in-fol.; Bergius, *Exercitatio historico-theologica de statu ecclesiæ et religionis Moscoviticæ*; Theiner, *Vicissitudes de l'Église cath. en Pologne et en Russie*.

(2) Conf. p. 83.

res, plura constituta sunt de divini verbi prædicatione, catechismo, sacramentorum administratione, morum reformatione aliisque ad disciplinam ecclesiasticam pertinentibus; quæ omnia anno 1724 a Benedicto papa XIII approbata fuerunt (1).

34. Post Innocentii papæ XII obitum, qui obtigit 27 Septembris 1700, Apostolica Sedes vacavit usque ad 23 Novembris, qua die in eam sublimatus est Clemens XI, Urbinas, antea appellatus Joannes Franciscus cardinalis Albani, qui delatum sibi honorem præ humilitate toto tridio recusavit, et non nisi ex obedientia suscepit. Vir fuit genere, pietate, eruditione animique constantia spectatissimus, qualem postulabat Ecclesiæ status inter tot bellorum strepitus, quibus Europa agitabatur, et inter sectariorum assultus, quibus Ecclesiæ doctrina vel auctoritas oppugnabatur.

In primis Clemens XI nihil non conatus est, ut dissidia gravissima inter principes christianos exorta componeret. Universa quippe Europa dissidiis inter familias Austriacam et Borbonicam de regno Hispanico et regionibus ad illud pertinentibus, ab anno 1700 post obitum Caroli regis II agitata fuit, et principes inter se commissi. Anno quidem 1713 pax Ultrajecti conciliata et anno sequente Rastadii confirmata est, qua Philippo V Borbonico Hispania cum Indiis, Carolo VI imperatori regnum Neapolitanum cum ducatu Mediolanensi et provinciis Belgicis asserebatur; sed anno 1717 Philippus V bellum instauravit. Anno 1725 iterum pax sancita fuit fœdere Viennensi, at anno 1733 bellum resumptum est usque ad 1738, quo rursus pax confecta fuit Viennæ. Clemens papa omnibus principibus ad pacem et concordiam hortator esse non destitit; plures inter se dissidentes, ultro sæpe electus arbiter, conciliavit vel aliis placatiores reddidit; quorundam vero amarorem, quod pugnantibus inter se plurium votis obsequi non posset, patienter tulit.

Cum Leopoldo imperatore I expostulavit, quod contra fidem datam occasione belli, inter eum et Ludovicum XIV et Philippum V de regno Siciliæ exorti, milites cæsarei in

(1) *Synodus provincialis Ruthenorum*, Romæ 1838 in-8.

provincias ditionis pontificiæ irrupissent pluraque mala earum incolis intulissent. Deinde ad refrænandam illorum licentiam exercitum conscriptum destinavit. Majores similitates habuit cum Josepho I, Leopoldi filio et anno 1705 successore. Hic edicto jusserat, ut omnes, qui jure conferendi beneficia ecclesiastica gaudebant, ea conferrent personis ab eo commendatis, resistentibus, præter gravem indignationem, omnium privilegiorum et gratiarum privationem comminatus. Clemens papa contra noxias hujusmodi novitates reclamavit, datisque ad episcopos et capitula ecclesiarum Germaniæ litteris ostendit, hujusmodi jus, quod *preces primarias* vocabant, nequaquam imperatori competere, et concordatis inter Nicolaum V et nationem Germanicam initis esse contrarium. Alias præterea doloris causas Josephus I Pontifici præbuit. Ejus copiæ, Neapolim tendentes vel inde redeuntes, in provincias ditionis pontificiæ irruperunt easque oneribus et tributis gravarunt. Confestim Clemens datis ad Josephum I litteris de hac re questus est. Imperator vero Romanæ ecclesiæ omne jus feudale in ducatus Parmæ et Placentiæ denegavit, hasque civitates et Comaculum imperii feuda esse contendit. Pontifex admonitionis et comminationis via frustra tentata, jura sua armis defendere constituit. Anno 1709 pax confecta est his legibus, ut imperator edicta adversus Romani Pontificis jura refigaret, milites cæsarei e provinciis Romanæ ecclesiæ discederent, Pontifex exercitum nuper conscriptum dimitteret, Carolum archiducem, Josephi fratrem, Hispanorum regem agnosceret, dissidia de Parma, Placentia et Comaclo a selectis utriusque partis viris pro rationum et monumentorum pondere ac præstantia componerentur. Clemens his conditionibus assensit secundum normam constitutionis Clementis V caventis : “ Si quem summus Pontifex sub titulo
” cujuslibet dignitatis ex certa scientia, verbo, constitutione vel litteris nominet, honoret seu quovis alio modo
” tractet, per hoc in dignitate illa ipsum approbare non
” intelligatur aut quidquam ei tribuere novi juris. ” Josepho I anno 1711 defuncto, imperator electus est Carolus VI, ejus frater, qui concordiam cum Romano Pontifice integravit hujusque elogium meruit.

Idem Pontifex ægre tulit dignitatem electoris imperii concessam hæretico duci Hannoverano, et imperii consultum ea de re datum ceu religioni catholicæ et Apostolicæ Sedis juribus adversum improbavit. Gravate etiam tulit, Fridericum III, electorem Brandenburgicum, ex imperatoris et principum consensu Borussiam in regnum erexisse sibi insignia et titulum regis arrogasse; quod factum, tanquam injuriosum Apostolicæ Sedi et Ordini Teutonico, ad quem antiquo jure Borussia pertinebat, in cardinalium consistorio et in litteris ad christianos principes improbavit. Partes Friderici Augusti II electoris Saxonix et regis Poloniæ pro viribus defendit contra Carolum XII, regem Suecorum, qui Polonos ad deiciendum Augustum, et eligendum Stanislaum Leczinsky, palatinum Posnaniæ, excitabat, et Poloniam in bellum civile, quod annis multis duravit, conjecit. Jacobo II Anglorum regi, propter catholicæ religionis studium ab Anglis ejecto et in Gallia exuli, ampla munera misit ejusque anno 1701 mortui viduam Mariam et filium Jacobum Walliæ principem magno studio complexus est, huic consentaneam regio generi institutionem nuptiasque cum Clementina, regis Poloniæ e filio nepte, procuravit, et nuptis, præter dignum Romæ palatium, annuum 12,000 aureorum præventum ex ærario apostolico largitus est.

Quum Achmet Turcarum sultanus anno 1715 bellum contra christianos principes præsertim contra Venetos in Peloponneso et contra Hungaros instaurasset, Clemens XI litteris et legationibus usus est, ut principes Europæos ad conjungenda arma contra communem hostem et ad conservandam a jugo Ottomannico Europam excitaret. Confœderatis imperatori Carolo VI et Venetis ingentia pecuniarum et militum auxilia procuravit. Anno 1716 Eugenius princeps Sabaudus, Austriaci exercitus dux, ingenti prælio apud Petrovaradinum Turcas vicit et usque ad internecionem profligavit. Anno sequente idem Eugenius alteram de iisdem victoriam retulit apud Taurunum, ubi Turcarum circiter 30 millia cæsa sunt, ingens captivorum numerus, ærarium, plurima vexilla et tormenta bellica in potestatem Christianorum venerunt. Post quæ Achmet pacem postulavit, quæ anno 1718

inter imperatorem, Venetos et sultanum conciliata fuit foedere Passarovitzico. Invicta Eugenii principis virtus a Clemente papa non tantum laudibus celebrata fuit, sed etiam galea et ense, solemniter benedictis, cumulata secundum morem, quo Romanum Pontifices ornare consueverunt egregios duces et christianæ reipublicæ defensores.

Præter hæc Clemens XI catholicæ fidei per omnes etiam remotissimas orbis plagas propagandæ, muniendæ ac defendendæ indefessus incubuit. In pacificatione Ryswicensi, anno 1697 inter imperatorem, imperium, Hollandiam, Galliam, Angliæ et Hispaniæ reges inita, sancitum fuerat, ut religio catholica in imperii provinciis deinceps maneret integra in eo statu, quo tunc vigeat. Hæretici vero in Germania imperatorem improbe sollicitabant ad abrogandum istum pacificationis articulum. Eorum conatibus impigre restitit Pontifex. Id ipsum et alia plura in detrimentum catholicæ rei tentarunt hæretici in comitiis, anno 1713 Ultrajecti inter principes Europæos institutis ad stabiliendam inter se concordiam. Illic etiam Clemens, tum litteris ad orthodoxos principes tum legatione ad ipsa comitia, illorum molimina inania reddidit. Anno sequente in comitiis Badensibus pro stabilienda pace inter Ludovicum XIV regem Galliam et Carolum VI imperatorem habitis, Pontifex opera Dominici Passionæi legati sui novos hæreticorum conatus prævertit. In hac pacificatione non solum confirmati sunt articuli Ryswicensis, sed et Clementi archiepiscopo Coloniensi et Maximiliano Emmanueli utriusque Bavarie duci, S. R. I. principibus electoribus, pristina jura restituta; quæcumque occasione belli in catholicam religionem, Ecclesiæ libertatem et Romani Pontificis potestatem attentari contigerat, abrogata; episcopatus Hildensis restitutus archiepiscopo Coloniensi cum omnibus suis prærogativis et juribus, ut ea ante bellum episcopi ejus prædecessores possederant, pactumque, ut in regionibus, urbibus et locis, quæ a rege Galliam cedebantur imperatori, universa, ad catholicam religionem spectantia, in eo statu, quo ante bellum fuerant, permanerent. Idem Pontifex honorifice excepit legatum Petri Magni, cæsaris Russorum, ei significantem, liberum et publicum

religionis catholicæ exercitium a cæsare in universis amplissimæ ditionis suæ provinciis esse indultum, concessum etiam fuisse Capucinis, ut in urbe Moscovia Ordinis sui monasterium fundarent, Jesuitis, ut templum domumque cum gymnasiis ad erudiendam litteris et christianis moribus juventutem construerent, et R. Ecclesiæ missionariis, ut per Russiam libere tutoque in Sinarum imperium et alia orientalium Indiarum regna transirent. Pontifex ad prospiciendum Ruthenorum catholicorum utilitati, in celeberrimo Russiæ australis emporio Leopoldi domicilium extruendum curavit, in quo adolescentes sinceris doctrinis et moribus imbuti, in patriis deinde regionibus de catholicæ fidei propagatione ac conservatione utili opera bene mererentur. Quum anno 1703 Dublini in Hibèrnia multa Hibèrnorum catholicorum juribus contraria fuissent decreta, juramenta iniqua præscripta, Pontifex maximorum principum officiis omnique conatu usus est, ne Anna Stuarta Angliæ regina iniquas leges confirmaret, idque consecutus est, ut novarum legum rigor sensim mitesceret, æque pedetentim negligerentur. Cum in ducatu Barrensi et in Lotharingia Leopoldus Josephus, utriusque regionis dux, novarum legum codicem dictum Leopoldinum præscripsisset, in quo plura continebantur, quibus ecclesiastica jurisdictio et libertas ipsaque suprema Romani Pontificis potestas manifeste violabantur et evertebantur; Pontifex post diligentem istius codicis discussionem, eundem damnavit, episcopos Barri ac Lotharingiæ vehementer hortatus est, ut inflictis Ecclesiæ vulneribus mederentur sacrasque immunitates et jura strenue tuerentur; demum a Leopoldo duce impetravit, ut, emendato codice, res in pristinum statum restituerentur. Petente Joanne V, rege Lusitaniæ, archiepiscopatum Ulyssiponensem in duos divisit, orientalem et occidentalem, posteriorem ad gradum patriarchatus cum multis prærogativis et honoribus exexit, eique tres Lusitaniæ archiepiscopatus, Ulyssiponensem orientalem, Bracarensem et Eburianum subordinavit. Qua autem ratione Clemens XI libertatem ecclesiasticam defenderit in Sicilia, dicemus infra. Suis etiam locis videbimus quæ egerit in causa Jansenistarum et in controversia de ritibus Sinensibus.

Interim in omnes etiam remotissimas regiones apostolicam sollicitudinem extendebat. In Perside catholicæ fidei præcones peculiaribus litteris commendavit, regi Hosaino, et ab eodem Persis catholicis liberam religionis suæ professionem impetravit. Ubere sibi evangelicæ prædicationis fructus pollicitus in recens detectis vastissimi Sinarum oceani insulis, quas Palaosicas appellant, Philippum Hispaniæ et Ludovicum Galliæ reges hortatus est, ut missionariis in eas insulas profecturis navigia, commeatum aliaque huic missioni necessaria impertirentur. In imperium etiam magni Mogolis et in Tartariam sinensem Evangelii præcones allegavit. Monitus, in Chaldæorum tractu, qui non exiguam Asiæ majoris partem occupabant, latissimum propagandæ orthodoxæ fidei patere campum, multos, præsertim e Prædicatorum Ordine, viros, qui optata perficerent, eo destinavit. Selectos quoque orthodoxæ fidei doctores misit in Ægyptum ad tentandam Cop-torum seu Monophysitarum conversionem. Alios direxit in Æthiopiam. In Guineam itidem viros Ord. Prædicatorum, pietate et propagandæ Fidei ardore repletos, destinavit, quorum opera ibi res catholica multifariam aucta est. Quum per adventum Francisci Ticinensis, Ordinis Capucinorum, qui in regno Congitano diuturnam apostolicis ministeriis operam impenderat, religionis catholicæ statum et incrementa in Congo et finitimis provinciis audivisset, Petro supremo Congi domino de ea re bene merito, regium diadema pretiosis ornatum gemmis misit. Brasiliensium aliorumque Americæ populorum nunquam immemor, per certa annorum intervalla lectos ex Hispania et Lusitania viros ad illos destinavit, quo res christianæ meliori semper loco starent.

Præterea Clemens XI Pium papam V, Andream Avellinum, Felicem a Cantalicio et Catharinam Bononiensem inter Sanctos retulit; festum Immaculatæ Conceptionis B. V. Mariæ in tota Ecclesia celebrari jussit, ejusque sponsum S. Josephum novo officio decoravit; Urbem multis ornavit; bibliothecam Vaticanam lectissimis varii generis libris, in Ægypto, Syria et alibi conquisitis, ditavit; bonas artes et viros eruditos fovit; plures allocutiones et orationes consistoriales, epistolas et

brevia, quæ studio cardinalis Albani nepotis ejus edita sunt (1), reliquit; tandem anno 1721 obiit, ab omnibus, solis Janse-
nistis exceptis, communi præconio celebratus (2).

35. Pontificatum gerente Clemente XI, lis acris agitata est de apostolica regni Siculi legatione, quam *Monarchiam Siculam* vocabant. Contenderunt reges Siciliae, se vi diplomatis, ab Urbano papa II dati, esse Sedis Apostolicæ legatos natos et omnia posse, quæ sunt de jure legatorum a latere (3). Ista Monarchia, seu prætensa legatio, a rege translata est in regios ministros, qui illius tribunal componebant. Hoc tribunal sibi jus arrogabat causas et personas ecclesiasticas judicandi et puniendi, excommunicandi et absolvendi quosvis, laicos, monachos et clericos cujuscumque dignitatis etiam episcopalis, impediendi appellationes ad Apostolicam Sedem, non admittendi ejusdem Sedis nuncios, neque ipsam Apostolicam Sedem respectu jurisdictionis ecclesiasticæ recognoscendi, nisi in casu præventionis. Ejusmodi res non minus clero et episcopis Siculis, quam Apostolicæ Sedi injuriosa et invidiosa erat. Jam cardinalis Baronius alique deinceps viri eruditi multis animadversionibus diploma Urbani II, quod anno 1513 J. L. Barberius primus in lucem protulit, suspectum reddiderunt, atque, admissa etiam ejus authenticia, ostenderunt, illud tantum fuisse concessum Rogerio comiti ejusque filiis seu hæredibus, proinde cessasse, dum regnum Siculum ad aliam transiit familiam; illud nulum vestigium dicendi juris sacri et ecclesiastici præ se ferre, sed eas tantum partes, quæ sunt principis Ecclesiæ filii, Rogerio demandare, ut pro sua in Ecclesiam reverentia apostolicorum jussorum executionem curaret; post Urbani II ætatem præcipuas Romanæ ecclesiæ legationes in Sicilia a viris sacris fuisse peractas, et Siculos more consueto ad Apostolicam Sedem provocaciones instituisse (4).

(1) Romæ 1129, 2 vol. in-fol.

(2) P. F. Lafiteau, *Histoire de Clément XI*, 2 vol. in-12; S. Reboulet, idem, 2 vol. in-4.

(3) Videsis tom. II, p. 177.

(4) Vid. opus *Istoria della pretesa Monarchia di Sicilia*, Rom. 1715.

Quum autem anno 1711 N. M. Tudeschi, episcopus Liparensis, quosdam officiales propter violatam immunitatem ecclesiasticam excommunicasset, et regii ministri prætextu Monarchiæ Siculæ excommunicatos absolvisset, Clemens XI ab episcopo Liparensi interpellatus, impertitam a regiis ministris absolutionem propter defectum jurisdictionis nullam declaravit. Il vero in sententia sua persistentes, carcere aliisque modis sævierunt in clericos Liparenses, qui excommunicatos ad sacra admittere volebant. Pontifex hujusmodi aûsa indigne ferens, in eorum auctores et cooperatores excommunicationem fulminavit. Administri regii his minime flexi, episcopos et alios, qui Pontifici parebant, carcere, contamelis, exilio affecerunt. Quum igitur magistratus Siculi, Monarchiæ prætextu, Apostolicæ Sedis potestatem conculcare pergerent, Clemens XI 20 Februarii 1715 constitutione *Romanus Pontifex* prætensam Monarchiam Siculam ejusque tribunal abolevit, litterasque ad episcopos Siculos dedit, quibus normam dirimendi deinceps causas, ad ecclesiasticum forum spectantes, præscripsit. Ab hac constitutione regii fisci procurator ad Pontificem melius instruendum et ad Apostolicam Sedem appellationem instituit. Anno 1718 Philippus V, rex Hispaniæ, maxima Siciliæ parte occupata, petentibus Siculis, cum Clemente papa XI consensit, ut omnes, qui propter obedientiam Apostolicæ Sedi præstitam, exilio aut munerum privatione fuerant affecti, restituerentur; censuris apostolicis perstricti post pœnitentiam absolverentur, et ecclesiæ sacris interdictæ, his redderentur. Quum postea regnum Siciliæ recuperasset Carolus VI imperator, Benedictus papa XIII ad pacem et concordiam in eo firmandam constitutione *Fideli ac prudenti*, data 30 Augusti 1728, apostolicam legationem in Sicilia principi, de Apostolica Sede et universa christiana republica bene merito, restituit, præcisibus abusus propter quos a Clemente XI fuerat abolita, ejusque usu ad juris et rationis modum sapienter contracto (1).

36. Alia controversia hisce temporibus resuscitata est,

(1) Guarnacci, *Vitæ et gesta RR. Pontificum*.

nempe de ritibus Sinensibus. Ejus originem præcedente sæculo exposuimus (1). Anno 1693 Carolus Maigrot vicarius apostolicus provinciæ Fokiensis mandatum promulgavit, in quo præcipiebat, ut vocibus *Tien* (cælum) et *Xang-ti* (supremus imperator) proscriptis, Deus voce *Tien-chu* (cæli dominus) appellaretur; ut e cunctis ecclesiis auferrentur tabellæ, quibus vocēs *King-tien* (cælum colito) erant inscriptæ; declarabat, quæsita Alexandro papæ VII proposita in multis rebus non esse veridica, proinde missionarios uti non posse responsis hujus Pontificis ad permittendum usitatum apud Sinas Confucii et progenitorum cultum; prohibebat, ne missionarii ulla de causa permitterent Christianis præesse aut interesse solemnibus cæremoniis, quæ bis quotannis Confucio et defunctis progenitoribus fiebant; missionarios vero, qui his regulis morem gerere detrectarent, post duos menses facultatibus, a se vel quocumque alio vicario aut provicario concessis, privatos fore declarabat.

Tunc, rupta concordia, lis inter missionarios renata est. Maigrot mandatum suum Romam misit cum litteris ad Romanum Pontificem. Patres Jesuitæ etiam Pontifici obtulerunt libellum supplicem, in quo declarabant et contestabantur, missionarios suos in Sinis nunquam Christianis novellis permisisse usum cæremoniarum cum iis circumstantiis, quibuscum in mandato et litteris Maigrotii erant expositæ, sed solummodo prout illæ fuerant expositæ et permissæ in decreto S. Congregationis, dato anno 1656. Ex hoc tempore lis de eadem re in ipsa Europa acriter agitata est. Jansenistæ aliique Societatis J. hostes hanc ansam deprimendi et proscribendi eam avidè arripuerunt.

Innocentius XII anno 1699 novam rei controversæ discussionem commisit selectis viris S. Officii seu Inquisitionis. Interim Jesuitæ, qui Pekini degebant, ab ipso imperatore clarum et expressum testimonium postularunt de ratione, qua Sinenses Confucium et progenitores defunctos colerent, cælo litamen facerent et vocibus *Tien*, *Xang-ti*, *King-tien*, uterentur. Secundum declarationem imperatoris, quam viri

(1) Conf. p. 129.

principes et primi in imperio ministri suo testimonio confirmarunt, ritus illi ab omni superstitionis et idololatriæ specie erant immunes. Præterea episcopi Nankinensis, Ascalonensis, Andrevillanus et Macaonensis, considerantes, in quantum discrimen religio christiana, proscriptis ritibus, in Sina conjiceretur, Romam legarunt F. Noel et C. Castner, Jesuitas, qui eorum nomine ad accusationis, a Maigrotio factæ, capita responderent.

Hi Romam venerunt anno 1700, quo Innocentio XII successit Clemens XI. Is controversiæ discussionem, sub decessore suo cœptam, prosecutus est. Quæstionibus formandis præerant quatuor, ut vocant, qualificatores, omnes aut generales aut commissarii religiosorum Ordinum. Præterea Clemens XI anno 1702 Carolum Thomam Maillard de Tournon, dignitate patriarchæ Antiocheni, commissarii et visitoris apostolici in Sinis et Indiis orientalibus, atque potestate legati a latere instructum, in Asiam misit, ut celerius illic concordia restitueretur.

Postquam hic legatus in Sinas pervenisset, anno 1705, opera Jesuitarum, ad præsentiam imperatoris admissus et honorifice ab eo exceptus fuit. Sed quum paulo post imperator novisset, legatum apostolicum esse contrarium ritibus Sinensibus, eum dimisit Nankinum, jussitque, ut omnes missionarii, qui ritibus istis adversarentur, imperio exirent.

Interea S. Inquisitionis Officium, post plures congregationes et discussiones de præsentē controversia, secundum mandati Maigrotii articulos respoudit, repulsis vocibus *Tien* et *Xang-ti*, vocem *Tien-chu* ad significandum Deum esse retinendam; prohibendum esse usum tabellarum cum inscriptione: *King-tien*; non licere Christianis præesse, ministrare aut interesse solemnibus oblationibus, quæ in utroque anni æquinotio Confucio et defunctis fiebant, neque iis cæremoniis, quæ Confucio a mandarinis et litteratis exhiberi solebant; non permittendum Christianis, ut coram progenitorum tabellis, ædibus aut sepulcris oblationes aliosve ritus, ut in quæsitis expositum erat, peragerent, aut eis interessent; non vetari tamen Christianis, extra subversionis periculum, præsentiam seu assistentiam mere materialem, dum gentiles eas

cæremonias peragerent, quum aliter odia et inimicitiae vitari non possent; similiter non vetari, quominus erga defunctos peragerent ea, quæ, visitatoris apostolici, episcoporum atque vicariorum apostolicorum judicio, nullam superstitionis speciem præ se ferrent. Hæc responsa Clemens papa XI die 20 Novembris 1704 confirmavit, et Tournonio commissario et visitatori transmitti mandavit, ut tum ipse tum episcopi et vicarii apostolici illa ab omnibus missionariis et universis Christi fidelibus servari curarent.

Tournonius 25 Januarii 1707 decisionem Apostolicæ Sedis promulgavit, addito decreto, quo ejus observantiam ab omnibus episcopis, vicariis apostolicis, missionariis et presbyteris, sub pœna excommunicationis exigebat. Missionarii sæculares et Dominicani decreto legati apostolici subscripserunt; episcopi vero Ascalonensis et Macaonensis, vicarius apostolicus Nankinensis et missionarii Jesuitæ ab eo appellarunt Romanum Pontificem. Imperator offensus, Tournonium legatum relegavit Macaum, ubi hic a Lusitanis custodiæ traditus et ab episcopo omni potestatis ecclesiasticæ exercitio interdictus anno 1710 obiit. Omnibus etiam missionariis, qui decretum Tournonii observabant, ut imperio exirent, præceptum est.

Anno 1709 Clemens XI episcoporum et missionariorum Jesuitarum, a decreto Tournonii appellantium, libellos accepit; rem a Congregatione S. Inquisitionis mature discutiendam curavit; et 25 Septembris 1710 decretum dedit, quo statuit et declaravit, responsa S. Congregationis, a se 20 Novembris 1704 approbata, et decretum a legato suo Tournonio 25 Januarii 1707 editum, ab omnibus et singulis, ad quos spectabat, sub pœnis et censuris in eo expressis, inviolabiliter esse observanda.

Tunc ne qui Societatem Jesu inobedientiæ in præsentē negotio insimularent, M. A. Tamburinus, generalis Societatis præpositus, una cum assistentibus nationum et procuratoribus provinciarum, coram Clemente XI, nomine totius Societatis, contestatus et professus est constantissimam fidem in observandis his ipsis sicut aliis Apostolicæ Sedis decretis.

Ut tandem noxia ista de ritibus Sinensibus dissidia penitus extingueret, Clemens XI 19 Martii 1715 constitutionem edidit *Ex illa die*, in qua omnibus et singulis episcopis, vicariis apostolicis, missionariis sæcularibus ac regularibus in Sinensi imperio et regnis ac provinciis finitimis, sub pœnis gravissimis, sibi reservatis, præcepit, ut responsa data anno 1704 inconcusse et integre observarent, atque ab eis, quorum cura ad illos spectabat observari curarent, omnibus contraveniendi prætextibus, titulis aut coloribus rejectis. Sub eisdem pœnis præscripsit cunctis missionariis, in istas regiones transituris, juramenti formulam, qua se hanc constitutionem ejusque præscripta exacte observaturos promitterent. Pro executione hujus constitutionis, Clemens XI anno 1719 in Sinas legavit Ambrosium Mezzabarbam, dignitate patriarchæ Alexandrini et visitoris apostolici instructum. Hic quum anno 1721 Pekinum pervenisset, ab imperatore petiit, ut Sinensibus christianis decreta pontificia, ad ritus pertinentia, observare, sibique supremam missionariorum directionem gerere liceret. Utrumque negavit imperator. Unde Mezzabarba relicto Pekino, reditum in Europam suscepit. Cum Macaum esset regressus, ut afflictis rebus christianis aliquam adferret medelam, 4 Novembris 1721 litteras pastorales dedit, quibus se constitutionem pontificiam anni 1715 in suo vigore relinquere, quædam tamen propter dubia, de aliquot cæremoniis peragi consuetis inter missionarios orta, Sinensibus christianis permittere, declaravit.

Verum hæc concessiones inter missionarios novas dissensiones excitarunt : alii illis usi sunt, quin imo episcopus Pekinensis eas per litteras pastorales omnibus missionariis præscripsit; alii illas ceu pugnantes cum constitutione Clementis XI improbarunt.

Quum hæc cognovisset Clemens XII, per Breve apostolicum 26 Septembris 1735 litteras pastorales episcopi Pekinensis irritas et nullius valoris declaravit, sibique et Apostolicæ Sedi reservavit judicium de dictis concessionibus. Discussionem autem hujus negotii demandavit selectis viris S. Inquisitionis; sed morte præventus, illud absolvere non potuit.

Benedictus XIV, illius successor, 11 Julii 1742 bullam solemnem *Ex quo singulari* edidit, in qua, post expositam totius controversiæ originem et progressum, ritus Sinenses et concessa a legato Mezzabarba temperamenta solemniter verborum forma prohibuit et proscripsit, atque ad excludendas tergiversationes et subterfugia, omnibus qui sacris missionibus in Sinis operam dabant et daturi erant, novam jurisjurandi formulam de hac constitutione cunctisque in ea contentis integre et inviolabiliter observandis, sub pœnis gravissimis præscripsit.

Sic tandem Apostolicæ Sedis judicio finis controversiæ constitutus fuit.

Interim religio christiana in Sinarum imperio in magnum devenit discrimen. Imperator Can-hi, quamvis erga Christianos bene affectus, missionarios, qui ritus Sinenses prohibebant, imperio exire jussit. Sub Yong-tching, illius filio et anno 1722 successore, religionis christianæ exercitium in toto imperio prohibitum fuit, Christiani multifariam vexati, ecclesiæ vel destructæ vel profanatæ, missionarii Macaum relegati sunt. Neque sub Kien-long, qui anno 1735 imperare cœpit, Christiani eorumque missionarii melius habiti sunt.

Præter controversiam de ritibus Sinensibus, altera diu agitata fuit de ritibus Malabaricis. Ejus originem jam indicavimus (1). Quum Carolus Thomas de Tournon, a Clemente XI in Sinas et Indias orientales legatus (2), Pudichærii venisset, et cognovisset certos ritus seu cæremonias inter Christianos ab aliis missionariis tolerari et observari ab aliis vero improbari et prohiberi, 8 Julii 1704 decretum publicavit, quo plures ex istis ritibus sub gravibus pœnis censurisque prohibuit, donec aliter a Sede Apostolica vel a se ejus auctoritate fuisset provisum. Hoc decretum, in congregatione S. Officii rite perpensum, Clemens XI die 7 Januarii 1706 approbavit et observandum mandavit, hac tamen addita clausula : “ Donec aliter a Sede Apostolica

(1) Conf. p. 127.

(2) Conf. p. 212.

provisum fuerit, postquam eos audierit, si qui erunt, qui aliquid adversus contenta in hujusmodi decreto afferendum habuerint. »

Verum falsus rumor per Indias increbuit, Pontificem decretum legati sui revocasse et nonnullas e cæremoniis in eo proscriptis approbasse. Quapropter Pontifex anno 1712 authenticum exemplum decreti sui cum litteris in forma Brevis misit ad episcopum Meliapurensē, ut ei aliisque episcopis et missionariis constaret, quæ eo usque esset Apostolicæ Sedis mens de Tournonii decreto. Quum tamen plures litteras ex Indiis contra decreti Tournonii rigorem accepisset, varios etiam missionarios audivisset, controversiam ab origine repetendam et discutiendam judicavit, hocque negotium commendavit doctissimo Prospero Lambertini S. generalis Inquisitionis consultori, qui postea fuit Benedictus papa XIV. Rem prosecutus est Clementis XI successor, Innocentius XIII, sed et ipse, priusquam ea esset perfecta obiit. Benedictus XIII, illius successor, controversiæ finem constituit per litteras in forma Brevis, sub finem anni 1727 ad universos episcopos et missionarios regnorum Madurensis, Mayssurensis et Carnatensis datas, quibus decretum Tournonii confirmavit et observandum præcepit.

Verum qui ab initio Tournonii decreto adversati fuerant, Clementi XII, qui anno 1730 Benedicto XIII successerat, declararunt, nihil sibi aut episcopis et missionariis Indiarum de confirmatione et litteris Benedicti XIII fuisse legitime denunciatum, impetraruntque, ut causa novo S. Officii examini et cognitioni subjiceretur. Post plures congregationes, in quibus utriusque sententiæ patroni auditi sunt, S. Officium Tournonii decretum majori parte confirmavit, nonnulla temperavit et exposuit. Has sententias Clemens XII confirmavit et ab omnibus observandas præcepit per litteras in forma Brevis datas 24 Augusti 1734 ad episcopos et missionarios apostolicos in regnis Madurensi, Mayssurensi et Carnatensi.

Pontificis litteræ in Indiarum regnis publicatæ et a missionariis subscriptæ sunt. Cum tamen audivisset Clemens XII, quod quidam contra facere auderent, 13 Maii 1739 alias litte-

ras ad eosdem dedit, in quibus sub gravibus pœnis præcepit, ut quæ in prioribus suis litteris fuerant præscripta, ab omnibus exacte observarentur, nullusque apostolico munere fungeretur, qui jurejurando, cujus formulas præscribebat, se eis obtemperaturum non promisisset. Omnes episcopi et missionarii imperatis a Pontifice obtemperarunt. Quod cum e certis documentis cognovisset Benedictus XIV, Clementis XII successor, 12 Septembris 1744 constitutionem edidit *Omnium sollicitudinum*, in qua controversiæ origine, progressu, Tournonii suorumque decessorum decretis expositis, ad reliquas adhuc dubitationes et propositas quæstiones dedit resolutiones et responsiones congruas.

37. Lites autem Jansenisticæ, ab annis aliquot in Gallia sopitæ, ineunte hoc sæculo revixerunt. Quidam sacerdos 40 doctoribus Sorbonicis proposuit casum conscientiæ, a Jansenistis, ut dicitur, confictum : an nempe in sacro confessionis tribunali absolvere liceret clericum, qui confiteretur, se quinque propositiones Jansenii damnare, quemadmodum eas damnarat Ecclesia; quantum autem ad factum spectat, quod eæ sensu damnato in libro Jansenii contineantur, se non nisi religiosum observare silentium. Doctores Sorbonici responderunt, hujusmodi clericum esse absolvendum. Hoc responsum, anno 1702 typis vulgatum, Jansenistarum audaciam auxit eoque ad eludendas constitutiones apostolicas usi sunt. Clemens XI anno 1703 sententiam Sorbonicorum proscripsit. Eamdem sententiam cardinalis de Nôailles archiepiscopus Parisiensis alique multi episcopi Galliæ, theologi etiam Duacenses et Lovanienses censuris notarunt. Ipsi doctores Sorbonici a Ludovico rege XIV ad revocandam decisionem suam coacti sunt, quod reipsa, uno excepto Petitpied, fecerunt.

Quoniam vero Jansenistæ continuo contendebant, circa factum sufficere obsequiosum vel religiosum silentium hacque via constitutiones apostolicas eludebant, doctrinam jansenianam in corde suo retinebant et clam disseminabant; Clemens XI, a Galliæ rege et episcopis nonnullis rogatus, anno 1705 bullam edidit *Vineam Domini Sabaoth*, in qua constitutiones Innocentii X et Alexandri VII confirmavit,

litteras Clementis IX et Innocentii XII in forma Brevis datas, a falsis Jansenistarum interpretationibus vindicavit, doctrinam in supra relato casu conscientiae contentam, damnavit, declaravitque, "obedientiae, quae praesertim apostolicis constitutionibus debetur, obsequioso illo silentio minime satisfieri; sed damnatum in quinque praefatis positionibus Jansenii libri sensum, quem illarum verba praeseferunt, ut praefertur, ab omnibus Christi fidelibus ut haereticum, non ore solum, sed et corde rejici ac damnari debere; nec alia mente, animo aut credulitate supra dictae formulae subscribi licite posse." Haec bulla eodem anno a clero Gallicano in comitiis generalibus et a Sorbona acceptata, a curiis regni in catalogum legum publicarum relata, et ab episcopis, uno excepto Pontipolensi (Saint-Pons), publicata est. Eadem bulla subscribenda proposita fuit monialibus Portus-Regii, quarum coenobium erat primarius refractariorum locus et quasi centrum. Cum vero istae moniales in sua contra constitutiones apostolicas rebellionem pertinaces, bullae Clementis non nisi cum restrictione, salvis nempe iis, quae pro se in pace Clementina, ut vocabant, fuerant decreta, subscribere vellent, earum monasterium mandato regis et assensu archiepiscopi Parisiensis cardinalis de Noailles anno 1709 abolitum est; ipsae vero per diversa coenobia dispersae sunt, in quibus melius edoctae intra quatuor annos, una excepta, se constitutionibus Apostolicae Sedis submiserunt.

Quum autem Ludovicus XIV neminem constitutionibus apostolicis aperte refragari ferret, plures refractarii, maxime eorum coryphaei, confugerunt in Belgium; neque in eo secure agentes, transierunt in Hollandiam, ubi triste schisma inter Catholicos excitarunt, quemadmodum suo loco videbimus.

Inter refractarios in Hollandiam profugos notissimi sunt Aegidius de Witte et Paschasius Quesnel. Prior patria Gandavensis et quondam B. Mariae Mechliniae pastor, caeco furore causam jansenisticam propugnavit, et in constitutiones apostolicas, praesertim in bullam *Vineam Domini*, invectus est. Testantur id scripta ejus, inter quae praecipua sunt Panegyris janseniana et Denunciatio bullae *Vineam Domini Sabaoth*

facta universæ Ecclesiæ (1). Quesnel Parisiensis et Oratorii Parisiensis presbyter, sed quod fidei formulæ, a sua congregatione jansenisticis erroribus oppositæ, subscribere nollet, ad deserendam patriam compulsus, anno 1685 Bruxellas confugit. In hac quidem urbe occulte, in Hollandia vero liberius rem jansenisticam promovere, clerum et populum a debita Sedi Apostolicæ et episcopis obedientia abstrahere et calamo et opere conatus est. Anno 1703 jussu Philippi V regis Hispaniæ et Humberti de Precipiano archiepiscopi Mechliniensis interceptus, custodiæ mancipatus est. Non multo post amicorum ope e custodia ereptus, confugit in Hollandiam, ubi anno 1719 decessit (2).

38. Gravissimis porro litibus et motibus causam dedit liber Quesnelli, gallice scriptus sub titulo : *Novum Testamentum cum annotationibus moralibus super quemlibet versum*. Opus hoc, quod primum comparuerat anno 1671, et deinde ab auctore plurimum auctum est, multis propter pietatis speciem et dictionis elegantiam placebat. Præ cæteris de Noailles, tunc episcopus Catalaunensis, illud tum clero tum populo commendaverat. Alii vero in eodem libro haud paucas assertiones erroneas et noxias, speciatim Jansenismo affines, deprehendebant, et episcopus Aptensis illum anno 1703 diocesanis suis prohibuit. Crescente lite, Clemens XI librum Quesnelli a selectis censoribus discuti jussit, anno 1708 secundum unanimen eorum sententiam per Breve *Universi* illum damnavit, et ne quis eum legeret aut venderet, sub pœna excommunicationis majoris interdixit, quod in eo doctrinæ et propositiones seditiosæ, temerariæ, perniciosæ, erroneæ, alias damnatæ et hæresim jansenisticam manifeste sapientes, passim occurrerent. Secundum Pontificis Breve anno 1710 episcopi Rupellensis et Lucionensis junctis consiliis litteras pastorales ediderunt, quibus Quesnelli liber ut perniciosus proscribebatur. Contra, cardinalis de Noailles, ab anno 1696 ex episcopo Catalaunensi archie-

(1) Reliquit præterea versionem flandricam N. Testamenti, quæ multorum censuram meruit.

(2) D'Avrigny, *Mémoires pour servir à l'hist. eccl.*

piscopus Parisiensis, mandatum edidit, quo litteras pastorales duorum istorum episcoporum censuris notavit earumque lectionem suis interdixit. Ludovicus XIV aliique summæ auctoritatis viri utramque partem inter se conciliare frustra conati sunt.

Clemens XI, ut fallacem libri doctrinam, antea generatim dumtaxat indicatam, pluribus ex eo singulatim excerptis propositionibus distinctius explicaret, rem commisit congregationi quinque cardinalium et sex theologorum ac jurisconsultorum. Hæc 101 propositiones e libro Quesnelli excerptas, maxima diligentia ac maturitate omnique studio ac labore, prout rei gravitas exposcebat, multis anno 1712 et sequente habitis consultationibus, discussas et cum ipso libri textu accuratissime collatas, reprobandas sub variis respective censuris censuit. Quapropter Clemens XI die 8 Septembris 1713 edidit bullam *Unigenitus Dei Filius*, in qua propositiones illas, verbotenus allegatas, in globo sub variis respective censuris, quarum saltem aliquam singulæ mererentur, damnavit, scilicet tanquam respective falsas, captiosas, male sonantes, piarum aurium offensivas, scandalosas, perniciosas, temerarias, Ecclesiæ ejusque praxi injurias, etiam in potestates sæculi contumeliosas, seditiosas, impias, blasphemias, suspectas de hæresi ad hæresim ipsam sapientes, hæresibus et schismati faventes, hæreticas, variasque hæreses, potissimum eas, quæ in famosis Jansenii propositionibus continebantur, manifeste innovantes.

Pontificis bullam omnes ubique episcopi debita cum obedientia et tanquam dogmaticum Ecclesiæ judicium susceperunt. In sola Gallia pauci eidem refragati sunt, quorum hæsitatio vel pertinacia novatorum animos ita extulit, ut incredibili audacia constitutionem pontificiam perverse interpretari et incessere, pravæ etiam doctrinæ et errorum insimulare non erubuerint. Ludovicus XIV bullam eodem anno, quo edita est, proposuit quadraginta octo episcopis Parisiis congregatis, quorum quadraginta eam incunctanter acceptarunt, reliqui octo, quorum dux erat cardinalis de Noailles, archiepiscopus Parisiensis, contestati sunt, quoniam propositiones damnatæ etiam boni sensus capaces

essent, se non nisi sub certis conditionibus, quibus perversus earum sensus definiretur, bullam acceptare posse; rogandum esse Pontificem, ut ipse ejusmodi explicationes ederet, et simul singulis propositionibus convenientem censuram adjungeret. His octo episcopis deinceps sex aut septem alii se junxerunt. Contra, præter dictos quadraginta Parisiis congregatos episcopos, alii septuaginta bullam acceptarunt et promulgaverunt. Ipse etiam senatus Parisiensis secundum regis mandatum eandem bullam sine hæsitatione inter leges publicas retulit; Sorbona quoque eam acceptavit et registro inscripsit; pauci vero doctores, qui illam acceptare detrectarunt, partim e Facultate ejecti, partim Parisiis relegati sunt. Ludovicus XIV conditionatam paucorum, vel hæsitantium vel rebellium, antistitum subscriptionem rejecit, eosque facile in ordinem redegisset, sed dum hac de re cum Romano Pontifice agebat, anno 1715 mortuus est (1).

Ludovico XIV in regno successit Ludovicus XV ejus pronepos quinquennis, sub quo usque ad annum 1722 regni administrationem gessit Philippus dux Aurelianensis, vir moribus corruptus et religionis expers, qui, magno Francorum scandalo, corruptionem in aula fovit, regiæ et ecclesiasticæ auctoritatis osoribus audaciam, jansenianæ et quesnellianæ factionibus et pullulanti incredulorum societati vires addidit (2).

In primis post Ludovici XIV obitum, Jansenistæ hactenus repressi, animos suos extulerunt. Illorum partes auxerunt adversarii constitutionis *Unigenitus*. Clemens XI cardinali de Noailles litteras transmisit, quibus ei præter alia ademptionem cardinalitiæ dignitatis minabatur, nisi bullam acceptaret. Verum de Noailles sibi conciliavit ducem Aurelianensem regni administrum, qui relegatis redditum omnibusque suam de bulla mentem libere manifestandi facultatem concessit. Tunc lites auctæ sunt. Ipsi doctores Sorbonici, aliquot recla-

(1) P. F. Lafiteau, *Histoire de la constitution Unigenitus*, 2 vol. in-4 et 3 in-8; D'Avrigny, *Mémoires*.

(2) De Saint-Victor, *Tableau hist. et pittor. de Paris*, tom. IV, part. 2.

mantibus, contestati sunt, se non libere bullam acceptasse, deinde illius acceptatione e registro deleta, mentiti sunt, eam nunquam a Facultate fuisse acceptatam. Episcopi plerique bullam fortiter defendebant, et in clericos suos eam reprobantes animadvertabant; aliqui novas bullæ declarationes aut damnatarum propositionum explicationes petebant. Jansenistæ in ipsam bullam acerrime invehebantur. Varia ad pacem et concordiam restituendam tentata sunt, sed frustra. Clemens XI cardinalem de Noailles, factionis principem, nunc amicis, nunc minacibus litteris ad absolutam bullæ acceptationem permovere conatus est; is vero in sententia sua perstitit (1).

39. Die 1 Martii 1717 quatuor episcopi, Soanen Sanitiensis, Colbert Montispessulanus, de la Broue Mirapicensis et de Langle Boloniensis, a constitutione *Unigenitus* appellarunt ad futurum concilium generale. Eorum exemplum secuti sunt multi doctores Sorbonici, clerici aliique omnis generis et conditionis viri et feminae, ad quod efficiendum adversarii memoratæ constitutionis nec labori nec pecuniæ pepercerunt. Cardinalis de Noailles appellavit a Papa male informato ad melius informandum. Ejus exemplum secuti sunt duodecim episcopi.

Clemens XI de his certior redditus, 19 Februarii 1718 documentum appellationis quatuor supra nominatorum episcoporum schismaticum et hæreticum, illud autem cardinalis de Noailles schismaticum et hæresim sapiens pronuntiavit. Paulo post Appellantibus terminum præscripsit, intra quem appellationem suam revocarent. Eo elapso, 28 Augusti ejusdem anni litteras *Officii pastoralis* ad universos fideles dedit, quibus cum ingenti cordis mœrore palam edixit ac declaravit, eos omnes, cujuscumque status, gradus, ordinis et conditionis essent, qui laudatæ sæpius bullæ debitam et omnimodam obedientiam præstare hactenus recusassent vel in posterum recusaturi essent, a sua et S. R. Ecclesiæ charitate prorsus esse segregatos, nullamque deinceps sibi vel R. Ecclesiæ cum illis communionem ecclesiasticam extitutam, donec rejecta

(1) Lafiteau et D'Avrigny, loc. cit. p. 221.

penitus refragandi audacia, per exhibitionem veræ obedientiæ resipiscerent.

Cardinalis de Noailles jam non a Papa ad Papam, sed simpliciter et unice ad generale concilium provocavit. Ejus exemplum secuti sunt plures ejus clerici, Sorbona totaque appellantium factio. Ipsa curia Parisiensis nunc a bulla tanquam ab abusu pontificiæ potestatis appellavit, et ne litteræ Pontificis, ad eam pertinentes, acceptarentur, interdixit.

Verum episcopi Galliæ, si sexdecim vel septemdecim excipias, cum cæteris per orbem christianum episcopis constitutionem *Unigenitus* ut legem dogmaticam et indubitata fidei regulam sine contradictione susceperunt. Id ad majorem obsistentium confusionem litteris testati sunt episcopi Galliæ, Italiæ, Germaniæ, Hungariæ, Poloniæ, Dalmatiæ, Belgii, Hispaniæ, Lusitaniæ, Angliæ, aliarum regionum.

Interim factiosi Appellantes, quorum ad Concilium generale appellationi vel ipsa illa universæ Ecclesiæ assensio notam inurebat, in ecclesiis Galliæ turbas graves excitabant. Cum episcopi acceptantes in suos clericos rebelles secundum jus animadverterent, hi præsidium magistratus civilis implorarunt, et regni curiæ seu parlamenta in episcopos suspensione proventuum temporalium, combustione litterarum pastoralium aliisque pœnis animadverterunt. Turbæ ita auctæ sunt, ut dux Aurelianensis regni administer ad consulendum tranquillitati publicæ, vetuerit, ne scripta contra sæpe memoratam bullam prelo committerentur aut venderentur, et ne quid contra reverentiam Apostolicæ Sedi debitam scriberetur aut diceretur; curiis, ne Appellantes protegerent, interdixit; episcopos contra magistratus civiles protexit, mandavitque, ut utraque pars de bulla ista et materiis ad eam spectantibus usque ad futurum concilium generale silentium servaret, quod minime factum est.

In uniendis quidem dissidentibus haud pauci e summis viris tum in Gallia tum Romæ laborarunt; Clemens XI etiam nihil omisit, ut refractarios ad officium reduceret; at votis suis frustrati sunt (1). Porro Appellantium sub Clementis XI successoribus facta suis locis referemus.

(1) Lafiteau, loc. cit.

40. Post Clementem papam XI, qui 19 Martii 1721 ad laborum suorum et virtutum præmia e vivis evocatus est, die 8 Maii pontifex creatus fuit Innocentius XIII, antea Michael Angelus de Comitibus, Romanus, quem præter claritatem generis, e quo plures Pontifices orti sunt, munera quoque domi forisque gesta supremo honore dignum faciebant. In Apostolica Sede collocatus, prudenti consilio optimos sibi administratos elegit. Ut divinam opem pro salutari Ecclesiæ regimine consequeretur, jubilæum indixit et publicas supplicationes decrevit. Festum SS. Nominis Jesu dominica II post Epiphaniam ab universa Ecclesia quotannis celebrari voluit. Disciplinam ecclesiasticam in regno Hispaniæ composuit constitutione *Apostolici ministerii*, quam Benedictus XIII in Romana synodo provinciali anno 1725 ad totum orbem extendit. Carolo imperatori VI investituram regni utriusque Siciliæ et Hierosolymitani contulit. Nullum prætermisit officium, ut principes christianos excitaret ad opem ferendam Equitibus Hierosolymitanis seu Melitenſibus adversus Tarcas, insulam Melitam terra marique oppugnare minitantes; ipsis Equitibus viginti millia nummorum e proprio ærario misit, sacrumque cardinalium cœtum gravi oratione commovit, ut quisque secundum vires suas subsidia conferret ad redimendos ab imminente periculo fratres. Adversus Appellantium in Gallia conamina decessoris sui vestigiis inhæsit, ut infra videbimus. Obiit 7 Martii 1724.

41. Post obitum Innocentii XIII suffragantibus omnibus cardinalibus 29 Maii pontifex renunciatus est Benedictus XIII, antea Vincentius Maria Ursinus, Ordinis Præd., cardinalis archiepiscopus Beneventanus, vitæ sanctimonia, sapientia et zelo pro domo Dei conspicuus, qui Ecclesiam gubernavit usque ad annum 1730. Is omnia solliciti pontificis officia explevit. Anno 1725 Romæ provincialem synodum celebravit, cui interfuerunt triginta duo cardinales, quinque archiepiscopi, triginta novem episcopi, tres abbates, triginta unius episcoporum et abbatum absentium procuratores. Habitæ sunt octo sessiones, in quarum prima decem articuli, ad fidem et mores spectantes, conditi sunt; constitutioni *Unigenitus*, quæ fidei regula appellata est, omnimodam obedientiam esse exhi-

bendam, definitum, et proscripti quicumque contra eam editi libri. In aliis sessionibus actum est de clericis, de festis, de sacramentorum administratione, de ecclesiarum immunitate, de monachis et eremitis, de confraternitatibus laicorum, de puellarum reclusoriis, de sepulturis, seminariis, aliis ad optimum ecclesiarum regimen pertinentibus (1). Eodem anno Benedictus XIII Romæ jubilæum celebravit, cujus lucrandi causa innumerus peregrinorum numerus in Urbe visus est. Eo durante lætum nuncium accepit de firmata inter Carolum imperatorem VI et Philippum V regem Hispaniæ pace et de civitate Comaclo, septemdecim annis a cæsareanis intercepta, Romanæ ecclesiæ restituta. Conceptam tamen e pacis nuncio lætitiā turbavit, quod in ea Carolo principi, e secundis Philippi V cum Elisabetha Farnesia nuptiis primogenito, successio Parmæ et Placentiæ, quas Farnesii principes beneficiario jure ab Apostolica Sede tenebant, adjudicaretur. Quapropter Pontifex in consistorio coram cardinalibus Apostolicæ Sedis jura in Parmam et Placentiam contestatus est.

Idem Pontifex Lateranensem basilicam, nova molitione restitutam, solemnī ritu consecravī. Academiam theologīcam, sub Clemente XI institutam, singulari amore et benignitate prosecutus est. Cæremoniarum librum, quo utuntur episcopi, correxit. Quum ab Ordinibus regni Polonici anno 1726 in comitiis Grodnensibus novella lex sancita fuisset, nuncio apostolico Vincentio Santinio et jurisdictioni apostolicæ injuriosa, ad propulsandam injuriam et litteris et ablegatione extraordinaria usus est. Monita ejus hoc quidem effecerunt, ut rex et Ordines a novellæ legis executione temperarent, acta tamen non resciderunt; quapropter Pontifex ne auctoritas apostolica et libertas ecclesiastica quidquam detrimenti acciperent, novellam legem damnavit, et quæ inde acta fuerant, abolevit. Anno 1729 invisens ecclesiam Bene-

(1) Contenderunt aliqui, constitutionem *Unigenitus* nunquam a synodi patribus *regulam fidei* fuisse appellatam, eaque verba illius actis esse inserta; at hanc opinionem inter alios refellendam suscepit Zaccaria in opere, quod inscribitur *Difesa di tre Sommi Pontefici*, p. 41.

ventanam, provincialem synodum in ea celebravit convenientibus non solum provinciæ episcopis, sed et aliis e diversis regionibus prælatis, tum ut Pontificem venerarentur, tum ut de negotiis ecclesiasticis cum eo conferrent. Idem Pontifex plura de ecclesiastica disciplina constituit. Inhibuit, ne quis, inconsulto Romano Pontifice, e religiosis claustris transiret ad alium quemque Ordinem religiosum, in quo claustralis observantia non vigeret. Decrevit etiam, ut qui e monasticis aliisque regularibus Ordinibus ad episcopatum assumerentur, si apud ecclesias sibi commissas non commorarentur, aut si eas dimitterent, ad claustra sui Ordinis reverterentur. Quæ autem egerit in causa Appellantium in Gallia et schismatis Ultrajectensis in Hollandia, suis locis dicemus.

Simultatem gravem habuit cum Victore Amadeo rege Sardiniae. Is quippe, quando non erat nisi dux Sabaudiae, nixus privilegio, quod Nicolaus papa V anno 1451 Ludovico Amadeo duci Sabaudiae concesserat, nimirum ut in ejus terris beneficia majora, quæ vocant consistorialia, non conferrentur, nisi habitis prius per Pontificem intentione et consensu ducis de personis idoneis, sibi jus asseruit episcopatus, abbatias et alia beneficia conferendi in Sabaudia, Pedemontio aliisque terris, quarum imperium tenebat. Contra hæc et alia a duce adversus Ecclesiae immunitatem et Pontificis auctoritatem gesta et decreta, fortiter restiterat et reclamaverat Clemens XI; unde gravis inter hunc Pontificem et ducem dissensio, quæ neque sub Innocentio XIII Clementis successore composita est. Quum idem dux, anno 1720 ab imperatore Carolo VI rex Sardiniae creatus, Pontifici, qui Sardiniae insulam Romanæ ecclesiae feudum vindicabat, hominum præstare nollet, et quarundam civitatum, quas in Pedemontio ut feuda pontificia possidebat, dominium supremum sibi assereret, dissidia aucta sunt omnisque utrimque communicatio interrupta. Cum Romani Pontifices, durante discordia, eos, quos rex ad beneficia in Sardinia et cæteris suis terris nominarat, confirmare nollent, multi episcopatus, abbatiae et alia beneficia ibidem vacabant. Benedictus XIII omnia, sed frustra, tentavit, ut regem a

præterentis juribus reduceret. Demum anno 1727 cum eo conventionem iniit, qua præter alia nominatio ad episcopatus, ad abbatias et alia beneficia regi concedebatur. Verum discordiam sub Clemente XII resuscitatam videbimus.

42. In Gallia novam controversiam excitavit Petrus Franciscus Le Courrayer, Rothomagensis, canonicus regularis S. Augustini, apud S. Genovevam Parisiis, qui non solum Appellantium, sed ipsorum etiam Anglicanorum partes defendit. Anno 1723 librum gallice edidit de valore ordinationum Anglicanarum, in quo contendebat, episcopos Anglicanos esse legitimos et veri nominis episcopos (1). Ejus assertiones, communi theologorum sententiæ adversas, præter J. Harduinum aliosque, mox confutandas suscepit Michael Le Quien (2). Probant hi, ipsum Matthæum Parkerum anno 1559 creatum archiepiscopum Cantuariensem, a quo cæteri episcopi Anglicani suam originem ducunt, non fuisse valide ordinatum; item formam in rituali, ab Eduardo rege VI confecto et in pseudosynodo Londinensi anno 1562 approbato, præscriptam, secundum quam episcopi Anglicani ordinantur, esse insufficientem. secundum se ambiguam, et ex adjunctis circumstantiis aperte hæreticam.

Tantum abfuit, ut Courrayerius assertiones suas revocaret, ut contra ad eas defendendas alterum librum anno 1726 emisit, in quo præterea de primatu Romani Pontificis, episcoporum auctoritate, Eucharistiæ sacramento et sacrificio anglicana magis quam catholica ratione disseruit (3). Ludovicus rex XV utrumque Courrayerii librum denunciavit episcopis anno 1727 Parisiis agentibus. Hi numero viginti apud cardinalem de Bissy episcopum Meldensem congregati. 37 propositiones e libris Courrayerii excerptas variis censuris notarunt. Regii quoque concilii decreto libri Courrayerii proscripti sunt. Eosdem eodem anno damnavit provincialis

(1) *Dissertation sur la validité des ordinations anglicanes*, Bruxell. 1723, 2 vol. in-12.

(2) *Nullité des ordinations anglicanes*, 4 vol. in-12.

(3) *Défense de la dissertation sur la validité des ordinations anglicanes*, 1726, 4 vol. in-12.

synodus Ebrodunensis, et Benedictus papa XIII decreto 25 Junii 1728 dato. His conformis est Ecclesiæ praxis, quæ mandat, ut quoties minister aliquis Anglicanus ad catholicam fidem redeat, si dignus sit qui in clerum cooptetur, tanquam merus laicus omnes ordines suscipiat. Courrayerius anno 1728 e Gallia confugit in Angliam, ubi vulgatis aliquot scriptis, ab Apostolica Sede damnatis, anno 1776 impœnitens decessit.

43. Supra consideravimus statum factionis Janseniano-Quesnellianæ, seu Appellantium a bulla *Unigenitus*, usque ad obitum Clementis XI (1). Post hujus Pontificis mortem (1721) blandiebantur sibi factiosi, fore ut plus favoris aut præsidii causæ suæ, jam desperatæ, in ejus successore reperirent. Quapropter septem episcopi Galli 9 Julii 1721 ausi sunt litteras, prorsus schismaticas, felle amaritudinis exaratas, Innocentio papæ XIII inscribere, in quibus Clementis XI memoria. sempiternis laudibus digna, proscindebatur, apostolica ejus constitutio calumniose traducebatur, utraque potestas impudenter contemnebatur, divina atque humana hæretico spiritu confundebantur. Et ne quid temeritatis argumento et cumulo deesset, auctoritatem novi Pontificis in partem et præsidium suæ perversitatis vocare non erubuerunt. Hæ litteræ et Apostolicæ Sedis et concilii regii decreto proscriptæ sunt. Innocentius XIII die 24 Martii 1722 litteras, apostolici spiritus et vigoris plenas, dedit ad Ludovicum XV et Philippum ducem Aurelianensem, in quibus refractoriorum audaciam pro merito castigavit atque coercuit.

Benedictus XIII, Innocentii successor, anno 1725 in Romana synodo, ut jam diximus, præcepit, ut constitutio Clementis XI ab omnibus, cujusvis conditionis aut gradus, omnimoda cum obedientia observaretur; et, si quem cognovissent episcopi in suis diœcesibus de prædicta constitutione male sentire aut loqui, pro pastoralis sua potestate in eum animadverterent; pervicaces vero ad Apostolicam Sedem deferrent; libros etiam, contra ipsam constitutionem editos,

(1) Vide p. 222.

vel falsas doctrinas in ea damnatas propugnantes, diligenter perquirerent, sibi que tradi mandarent, Apostolicæ Sedi dein denunciandos.

Similiter clerus Gallicanus in comitiis generalibus, anno 1723, 1725 et 1726 habitis, plurimum questus est de licentia, qua refractarii contra Apostolicæ Sedis et episcoporum auctoritatem declamabant, et de molestiis, quas curiæ sæculares episcopis eorumque jurisdictionis exercitio inferebant, datisque ad Ludovicum XV, qui jam summam regiminis susceperat, litteris tristem ecclesiarum statum exposuit. Rex cleri expostulationes suscepit opemque ad corrigenda mala spondit. Anno vero 1726 Soanen episcopus Sanitiensis unus e quatuor primis episcopis appellantiibus, emisit instructionem pastorem, in qua Quesnelli librum commendabat, Clementem XI ejusque successores et assentientes iis episcopos proscindebat, appellantium causam defendebat, suosque diocesanos hortabatur, ut in accepta a sedoctrina constanter perseverarent.

Ad reprimendam tantam audaciam De Guerin de Tencin, archiepiscopus Ebrodunensis et episcopi Sanitiensis metropolita, 16 Augusti 1727 provincialem synodum in sua metropoli coegit, ad quam etiam invitavit episcopos finitimarum provinciarum. Convenerunt 14 episcopi pluresque presbyteri. Soanen ad synodum citatus, comparuit sed contra congregatos patres, quasi iudices incompetentes, excepit, depositaque reclamatione, discessit. Synodus hujusmodi reclamationis nullam rationem habuit; pastorem instructionem quam ediderat Soanen, ceu temerariam, scandalosam, seditiosam, injuriosam Ecclesiæ, episcopis et regiæ auctoritati, schismaticam et erroribus plenam, damnavit; illum ab omni jurisdictione et officio episcopali ac sacerdotali suspendit, et Sanitiensis ecclesiæ administrationem commendavit Joanni de Saleon qua vicario generali. Præterea constitutionem *Unigenitus* declaravit dogmaticum, definitivum et irretractabile Ecclesiæ iudicium; omnem ab ea ad generale concilium appellationem et celebre Jansenistarum silentium obsequiosum damnavit; constituit, ut nemo ad ordines sacros, confessiones audiendas, munus concionatoris aut beneficia admitteretur,

nisi prius Innocentii X, Alexandri VII et Clementis XI constitutionibus sinceram obedientiam præstitisset; denique declaravit, omnes, qui prohibitos libellos, contra prædictas constitutiones editos, legere, describere aut apud se retinere ausi fuerint, excommunicationis vinculo esse ipso facto innodatos. Soanen quidem contra synodi sententiam reclamavit; duodecim episcopi pro eo apud regem intercesserunt, et quinquaginta advocati Parisienses synodi gesta improbarunt. At præstantiores Galliæ episcopi et Benedictus papa XIII synodi decreta rata habuerunt. Eadem decreta Ludovicus XV sua auctoritate communivit, et contumacem Soanem in abbatiam Casæ Dei relegavit (1).

Ea Sanitiensis episcopi sors, repetita Benedicti papæ et Ludovici regis monita, decrescensque appellantium episcoporum numerus effecerunt, ut cardinalis de Noailles, archiepiscopus Parisiensis, tandem ad resipiscentiam se converteret. Anno 1728 litteras pastorales edidit, in quibus constitutionem *Unigenitus* demisse et pure acceptavit, omnesque litteras, instructiones aut explicationes, quas de illa constitutione antea dederat, revocavit. Ita Appellantes præcipuum suum fulcrum amiserunt. Eodem tempore episcopi plures, improbatis suis appellationibus, bullam *Unigenitus* demisse acceptarunt. De Vintimille, Noailii anno sequente mortui successor, plerosque ecclesiæ suæ canonicos ad sinceram bullæ acceptationem permovit. Eodem anno 1729 Sorbona votorum pluralitate contestata est, decretum, quo bullam anno 1714 acceptarat, esse authenticum, eam iterum tanquam dogmaticum universæ Ecclesiæ iudicium acceptavit, suamque appellationem et alia contra prædictam bullam acta, revocavit. Denique anno 1730 Ludovicus XV senatum Parisiensem adhuc renitentem, adegit, ut bullam denuo inter leges publicas referret, quo facto nemini impune licebat eam publice

(1) Sanitiensis episcopi fautores synodi Ebrodunensis historiam vulgarunt, in qua ejus acta vellicarunt. Contra quos videsis librum P. F. Lafiteau, episcopi Sistaricensis, qui fuit unus e synodi patribus, gallice inscriptum : *Réfutation d'un ouvrage intitulé : Histoire de la condamnation de M. l'évêque de Senes par les prélats assemblés à Embrun.*

impugnare aut ab eâ appellare. Sic factio Appellantium, quorum multi confugerunt in Hollandiam, valde imminuta, non tamen extincta est.

Tunc Apellantes seu Jansenistæ, nam illi cum his coa-luerunt, ad corroborandam sectam suam vulgare cœperunt miracula, quorundam appellantium defunctorum interces-sione, ut dicebant, patrata. Maxime venditarunt miracula Francisci Paris, diaconi Parisiensis, anno 1727 defuncti et in cœmeterio S. Medardi sepulti. Hujus sanctitatem alta tuba cecinere sectarii. Plurimi ad implorandam ejus intercessio-nem, ad sepulcrum ejusdem accurrebant, et desumptam inde terram, ceu curandis morbis salutare, asportabant. Brevi tempore rumor de morbis, Francisci intercessione curatis, curiositas et pecunia a sectariis distributa effecerunt, ut con-currentium ad sepulcrum ejus multitudo in dies augeretur. Ab anno 1731 nova et singularia phænomena in cœmeterio S. Medardi exhibuerunt sectarii; illi scilicet, qui sepulcro Francisci incumbabant, vehementibus convulsionibus corri-piebantur, quæ, corpore inde amoto, confestim cessabant, quibusque se a morbis sanatos dicebant; nonnulli, convulsio-nibus correpti, verba adhortatoria vel consolatoria ad circumstantes faciebant, aut contra bullam *Unigenitus* declamabant, aut vaticinabantur. Quibus omnibus cum turbæ haud exiguæ excitarentur, anno 1732 aditus ad cœmeterium S. Medardi jussu regis interclusus est. Id tamen non impe-divit, quominus fanatici contenderent, reliquias Francisci vel terram sepulcri ejus in alia loca translatas, ubi se insulsis saltibus, sævis membrorum et nervorum contrac-tionibus aliisque excessibus dabant, eadem prodigia patrare. Quapropter rex anno 1733 tum privatos tum publicos istorum convulsionariorum conventus severe prohibuit.

Interim tum e confessionibus eorum, qui miraculose sanati dicebantur, tum e testimoniis medicorum, qui alios ante vel post prætensa miracula curarunt, tum ex assertionibus tes-tium oculatorum et auritorum aliisque argumentis fraudes sectariorum manifestæ redditæ sunt. Prætensa Francisci miracula præter alios refellerunt Guilielmus de Vintimille Parisiensis, et Joannes Josephus Languet Senonensis archie-

piscopi in litteris pastoralibus, et Ludovicus LaTaste Ordinis S. Benedicti in litteris theologicis gallice scriptis (1). Hæc ipsa res haud paucos a Jansenistis et Appellantibus abalienavit. Ex ipsis sectariis multi fanaticam aliorum agendi rationem improbarunt et ab iisdem schisma fecerunt.

Verumtamen sectarii patronos potentes habebant in curiis. Anno 1732 senatus Parisiensis litteras, quibus de Vintimille, archiepiscopus Parisiensis, ephemerides, quæ *Nouvelles ecclésiastiques* inscribebantur, diœcesanis suis legere prohibebat, suppressas voluit, quod Jansenistæ et Apellantes in iis acriter perstringerentur. Rex vero obsistentium senatorum alios custodiæ tradidit, alios ex urbe relegavit, et senatui potestatem de rebus ecclesiasticis decernendi ademit; quo facto, 166 senatores muneri suo renuntiaverunt. Post mensem invitati ad resumendum munus, id quidem fecerunt, sed edictum regium, quo potestas ista senatui adimebatur, in regesta referre noluerunt; quapropter omnes Parisiis excedere jussi sunt. Non multo post iterum revocati et audaciores facti, molestias frequentes tum regiæ tum ecclesiasticæ auctoritati intulerunt (2).

44. In Hollandia Jansenistæ tetrum schisma, quod hactenus, quamvis plurimum diminutum, perdurat, inter Catholicos excitarunt.

Quum enim sub Ludovico rege XIV nemo in Gallia constitutionibus apostolicis impune refragaretur, multi Jansenistæ, præsertim eorum coryphæi, Arnould, Quesnel aliique, e Gallia in Belgium, hincque in Hollandiam confugerunt.

Ecclesiæ in Hollandia, extinctis episcopatibus, administrabantur a vicariis apostolicis (3). Joannes de Neercassel episcopus Castoriensis *in partibus*, ab anno 1663 in Hollandia vicarius apostolicus, Jansenisticæ factionis coryphæis familiariter usus est; hi autem nonnullos e clero in partes suas

(1) *Lettres théologiques aux écrivains défenseurs des convulsions et autres prétendus miracles du temps*, 2 vol. in-4.

(2) Lafiteau, *Hist. de la constit. Unigenitus*.

(3) Vide p. 100.

perduxerunt et initia schismatis posuerunt. Petrus Codde archiepiscopus Sebastenus *in partibus*, qui anno 1686 Joanni de Neercassel in vicariatu apostolico successit, cum Quesnello aliisque Jansenistis amicitiam coluit, eorum sententiis favit, disciplinam severam aliaque ad mentem Jansenistarum introduxit. Ex hoc tempore Ultrajectum Jansenistarum refugium factum est. Petrus Codde Romam vocatus, a Clemente XI et cardinalibus, quibus causam ejus discutiendam dederat pontifex, sæpius auditus, atque ut subscriberet formulario Alexandri VII rogatus, id præstare renuit; quapropter decreto Clementis XI dato 7 Maii 1702 ab officio vicarii apostolici suspensus, et, quum in Hollandiam redux in inobedientia persisteret, altero decreto, dato 3 Aprilis 1704, depositus fuit. Anno 1710 impœnitens obiit.

Deposito Petro Codde, officium vicarii apostolici commissum fuit Gerardo Potcamp parochi in urbe Lugduno-Batava, et post hujus obitum Adamo Daemen archiepiscopo Adriano-politano *in partibus*, qui cum anno 1717 obiisset, vicarius apostolicus constitutus fuit Joannes Van Bylevelt.

Verum Jansenistæ, quorum factio jam aucta erat, præfatos vicarios apostolicos recipere noluerunt, gubernium contra illos excitarunt, et ecclesiarum administrationem penes prætensum capitulum Ultrajectense ejusque vicarium generalem esse contenderunt. Jam dudum capitulum Ultrajectense erat extinctum, iique qui in vicinis locis parochorum officio fungentes, se canonicos Ultrajectenses dicebant, verum legitimumque capitulum minime constituebant. Post paucos annos isti sic dicti canonici Ultrajectenses, consiliis Bernardi Zegeri Van Espen doctoris Lovaniensis et quorundam doctorum Parisiensium e factione Appellantium corroborati, sibi jus esse contenderunt eligendi archiepiscopum Ultrajectensem, 27 Aprilis 1723 Cornelium Steenhoven, qui jam apud illos vicarii generalis munereungebatur, elegerunt archiepiscopum, hancque electionem significarunt Romano Pontifici, ut eam confirmaret.

Innocentius XIII ad petulantes illorum litteras respondere dedignatus est. Post ejus obitum cardinalium collegium, sede vacante, litteris 8 Aprilis 1724 datis ad internuncium

Bruxellis agentem, prohibuit omnibus episcopis vicinis, ne Cornelium Steenhoven consecrarent.

Verum schismaticis præsto fuit Dominicus Maria Varlet. Is e presbytero missionum exterarum Parisiis anno 1718 a Clemente XI creatus episcopus coadjutor episcopi Babylonienensis, quum per Hollandiam transibat in Persidem, Amstelodami apud Janseniano-Quesnellistas, quibus deditus erat, moras traxit, iisque postulantibus, sacramentum confirmationis administravit. Quæ cum cognovisset Romanus Pontifex, episcopo Ispahanensi in Perside mandavit, ut Varletium ab omnibus functionibus episcopalibus suspenderet. Varletius hac censura perstrictus Asiam deseruit, rediitque in Hollandiam, ubi se cum Jansenistis conjunxit; 15 Februarii 1723 a bulla *Unigenitus* et a censuris quibus erat ligatus, ad futurum concilium generale appellavit, et 15 Octobris 1724, quamvis suspensus, interdictus et excommunicatus, Amstelodami, assistentibus duobus presbyteris refractariis, Cornelium Steenhoven consecravit archiepiscopum Ultrajectensem.

Benedictus papa XIII datis 21 Februarii 1725 ad universos Catholicos, in Hollandia commorantes, litteris, electionem C. Steenhoven omnino nullam ejusque consecrationem sacrilegam declaravit, eum omnibus functionibus sacris interdixit, divinamque indignationem refractariis ob oculos posuit. Cornelius Steenhoven 30 Martii a Pontificis sententia ad generale concilium appellavit; at post tres dies, 3 Aprilis, ad divinum judicium evocatus fuit. Eo extincto, Catholici, qui magno numero superabant schismaticos, a gubernio postularunt, ut quemadmodum ante schisma, vicarios apostolicos a Romano Pontifice electos apud se habere possent. Verum schismatici effecerunt, ut eorum preces rejicerentur, et 15 Maii in locum C. Steenhoven elegerunt Joannem Barchman presbyterum appellansem, qui 30 Septembris ab eodem Varletio consecratus est.

Tanta temeritate permotus Benedictus XIII, 6 Decembris novas ad Catholicos Hollandiæ litteras dedit, quibus non solum electionem Joannis Barchman omnino nullam ejusque consecrationem sacrilegam declaravit, rejecit ac detestatus

est, sed et ipsum Joannem et qui, ementito canonicorum Ultrajectensium nomine, eum elegerant, item qui sacrilegæ consecrationi operam commodarant, et quicumque iisdem adhæsissent, eorumque partes secuti, opem, favorem, auxilium aut consensum præbuissent, excommunicavit, anathematizavit, ab Ecclesiæ communione segregatos et prorsus schismaticos habendos esse declaravit atque mandavit. Illi vero in schismate obstinati, in majorem pervicaciam prolapsi sunt. Barchman ejusque pseudo-canonici ad concilium generale appellarunt, cui appellationi deinde subscripserunt alii 64 presbyteri ex Hollandia et 40 transfugæ e Gallia. Post mortem Joannis Barchman, quæ incidit in 13 Maii 1733, pseudo-canonici Ultrajectenses 22 Julii in ejus locum elegerunt Theodorum Van der Croon, pastorem Goudanum et prætensi capituli canonicum, eumque 28 Octobris 1734 consecrandum curarunt ab eodem Varletio, qui Cornelio Steenhoven et Joanni Barchman sacrilegas manus imposuerat. Clemens papa XII litteris in forma Brevis, datis 27 Februarii 1735, Theodorum Van der Croon, ejus electores eorumque sectatores declaravit excommunicatos et schismaticos. Van der Croon ad concilium generale provocavit suæque appellationis exemplum cum litteris misit ad vicinos episcopos Belgas; sed cardinalis de Alsatia, archiepiscopus Mechliniensis, rescribens, pseudo-archiepiscopo ejusque sectatoribus larvam detraxit, et eorum impudentiam ac schisma nervose confutavit. Mortuo die 9 Junii 1739 Theodoro Van der Croon, 2 Julii electus et 18 Octobris ab eodem semper Varletio consecratus est Joannes Meindarts, pastor Leovardiensis. Ejus electionem atque consecrationem Clemens XII ejusque successor Benedictus XIV, execrati sunt, quemadmodum eorum decessores electionem et consecrationem prædecessorum Joannis Meindarts condemnauerant. Meindarts vero ad generale concilium provocavit (1).

A schismatis autem hujus temporibus Romani Pontifices administrationem ecclesiarum in Hollandia demandarunt nunciis suis Bruxellis residentibus.

(1) Hoyneck van Papendrecht, *Historia ecclesiæ Ultrajectinæ*; L. Mozzi, *Histoire des révolutions de l'église d'Utrecht*.

45. Benedicto XIII 21 Februarii 1730 defuncto, post quinque fere menses, nimirum 12 Julii, electus fuit Clemens XII Florentinus, ex illustri Corsinorum familia, antea appellatus Laurentius, cardinalis episcopus Tusculanus, qui Ecclesiam gubernavit novem annis et septem fere mensibus. Is auspicandi regiminis causa jubilæum indixit et supplicationes decrevit, quibus ipse, quo cæteros suo exemplo excitaret, interesse voluit. In eos, qui decessoris sui bonitate abusi, Urbis quietem turbarant, animadvertit. Discordiis in Helvetia exortis inter nuncium apostolicum Dominicum Passionæum, archiepiscopum Ephesinum, et magistratum Lucernensem, qui, illius auctoritate decretisque posthabitis, ecclesiasticos viros suo tribunali subjicere et in eosdem animadvertere contendebat, finem constituit, a magistratu, ut a sententia sua recederet, impetravit, et Passionæum Lucernam, qua a discordiarum initio discesserat, redire jussit.

Cum Victor Amadeus anno 1730 regnum Sardiniae cecisset filio suo Emmanueli, Clemens XII ad novum regem misit legatum, ut rescissa conventionione, de qua inter Victorem Amadeum et Benedictum XIII convenerat (1), de constituenda stabili concordia ageretur. At legatus pontificius in Sardiniam non fuit admissus, eodemque tempore orator regis Roma discessit. In hoc negotio Clemens XII cardinalium sententiam postulavit, qui omnes unanimiter responderunt, præfatam conventionem non esse servandam, quod consueta solemnia in ea fuissent prætermissa, et præsertim quod, non satis edocto Benedicto XIII, quem omnes noverrant summo semper studio Ecclesiae jura defendisse, paucorum tantum arbitrio fuisset confecta. Quibus perpensis, Clemens XII commemoratam conventionem rescidit, propensissimum tamen se præbuit ad novam cum rege Sardiniae concordiam sancendam. Inde acerbiores discordiæ regem inter et Pontificem secutæ sunt. Postea inter regis legatum et Pontificis cardinales Romæ de componendis litibus actum est, jamque spes erat, fore ut concordia restitueretur, quum

(1) Vide p. 226-27.

Clemens XII e vivis raptus est. Ejus vero successor Benedictus XIV anno 1741 dissensiones sustulit, regi concedens, ut ad episcopatus aliaque beneficia viros nominaret, et feuda pontificia, nomine vicariatus Apostolicæ Sedis, possideret ea conditione, ut quotannis ad cameram apostolicam mitteret calicem aureum, mille aureis æquivalentem.

Quamvis Clemens XII in defendendis Ecclesiæ juribus erat diligentissimus, simul tamen fovendæ cum christianis principibus concordie magnopere studuit. Nihil omisit, ut Joannem V, regem Lusitaniæ, in gratiam cum Apostolica Sede reduceret. Hic rex a Clemente XI postularat, ut Vincentium Bichi, qui Ulyssipone nunciaturam obibat, avocaret. quod plura, quæ nec munus nec dignitatem ejus decebant, commisisset. Clemens XI nuncium objurgavit, sed non avocavit. Innocentius XIII ejus successor Bichium revocavit aliumque in ejus locum destinavit. Tunc vero rex postulavit, ut Bichi abiturus, purpura ornaretur; quod cum Pontifex denegaret, quia eum tanta dignitate haud dignum judicaret, et tale privilegium regi concedere nollet, rex antiquo nuncio abitum et novo aditum in regnum suum prohibuit. Quum Benedictus XIII decessoris sui sententiæ inhæreret, rex anno 1728 subditis suis omnem cum Romana curia communicationem prohibuit. Quibus vexis ut finis fieret, Clemens XII Vincentium Bichi, quum jam a rege dimissus, diluisset ea, de quibus apud superiores Pontifices incusatus fuerat, anno 1731 in consistorio cardinalem creavit. Eadem dignitate honoravit Josephum Firraum, ejus in nunciatura successorem, quamvis hic propter iratum regem munere suo fungi non potuerit. Quo facto, rex superius suum decretum revocavit, et Cajetanum de Cavalieriis novum Apostolicæ Sedis nuncium admisit.

Idem Pontifex. quum audivisset, in Palatinatu inferiori et ducatu Neoburgensi complures hæreticos, abjuratis erroribus lutheranis, cum Ecclesia in gratiam rediisse, aliosque, ne eorum exemplum sequerentur, retineri metu amittendi bona ecclesiastica, a majoribus suis a tempore mutatæ in iis regionibus Religionis occupata et retenta, ne id eorum ab hæresi conversioni obstaret, concessit, ut eadem bona

ab iis ut propria possiderentur. Pari modo Saxonibus, qui ad catholicam fidem redierant, ut eos in hac firmaret cæterosque ad eandem amplectendam excitaret, potestatem fecit retinendi ecclesiastica bona, a tempore grassantis hæreseos occupata. In oppido Ulani diocesis Bisinianensis seminarium instituit, in quo pueri ritus græci, in regionibus Calabriæ et Siciliæ dispersi, non modo litteras, sed et multo magis pietatem veramque Religionem addiscerent, sicque rectis imbuti doctrinis, apud suos et eos, qui terras ab Oriente colebant, de catholica fide et Apostolica Sede bene mererentur. Præterea apud Neapolim collegium excitandum curavit, in quo adolescentes Sinenses et Indi litteris et christianæ religionis præceptis instituerentur, ut ita comparati, propagandæ inter suas gentes Evangelii luci operam navare possent. Sanctorum numero adscripsit Vincentium a Paulo, Franciscum Regis, Julianam de Falconeriis. Societates occultas liberorum, ut vulgo vocantur, muratorum (Frances Maçons), de quibus infra dicemus, sub pœna excommunicationis proscripsit. Plurima in urbe et in reliqua ditione pontificia ad publicam utilitatem constituit, inter alia capitolium ad sculptorum, pictorum et eruditorum commodum decoravit omnigenæ antiquitatis monumentis (1).

46. Idem Pontifex ad Maronitas seu christianos montis Libani incolas ablegavit doctissimum prælatum Josephum Simonem Assemani, qui et ipse erat Maronita. Maronitæ, non obstantibus temporum injuriis, in fide catholica et in unione cum Romana Ecclesia raro constantiæ exemplo perseverarunt. Eorum clerici plerique Romæ in collegio, quod ibi ab anno 1584 habent, erudiuntur, deinde in patriam remittuntur. Liturgiam et ritus proprios habent, in quibus peragendis lingua antiqua syriaca utuntur. Præter clerum indigenam habent missionarios Europæos. Præcipua eorum sedes est Libanus, cujus partem Kesruan dictam ipsi soli incolunt. Ibi in monasterio Cannobin residet supremus eorum episcopus, qui titulum patriarchæ Antiocheni gerit, et semper a Romano

(1) Guarnacci. *Vitæ et gesta RR. Pontif.*; Natal. Alex. *Hist. eccl.* supplement. part. II, diss. 1.

Pontifice constituitur. Plura eorum millia degunt in 80 pagis regionis Libanum circumjacentis. Reperiuntur etiam, sed modico numero, Damasci, Aleppi seu Berœæ, Tripoli Palæstinesi et in insula Cypro. Ad corrigendos aliquot abusos, qui circa disciplinam apud eos invaluerant, Clemens XII ad eos ablegavit prædictum Assemanum, cujus consilio anno 1736 synodus congregata est. Interfuerunt, præter ablegatum apostolicum, Gazenus partriarcha, quatuordecim episcopi Maronitæ, duo Syri, totidem Armeni, abbates, sacerdotes et missionarii plures. Propositis et receptis Congregationis de propaganda Fide decretis, quæ ablegatus ferebat, varia constituta sunt de numero, limitibus et divisione diœceseon, de contributione erogari solita episcopis in collatione sacrorum ordinum et distributione oleorum, de aliis ad ecclesiasticum pro ista regione negotium spectantibus. Synodi acta, ab Assemano collecta et conscripta, Benedictus papa XIV anno 1741 approbavit novumque ablegatum ad Maronitas destinavit, qui eorumdem decretorum executionem curaret (1).

In Albania, quæ est provincia Turciæ europææ, inter Macedoniam et mare Adriaticum sita, anno 1703 synodum celebravit Vincentius Zmajevich, archiepiscopus Antibarensis, totius Serviæ primas et apostolicus ecclesiarum Mœsiæ ac Epiri visitor. Interfuerunt præter visitatorem apostolicum synodi præsidem, archiepiscopi Dyrrachiensis et Scupiensis, episcopi Sappatensis, Scutarensis, Alexiensis et Polatensis, atque præfecti missionum Macedoniæ et Albanïæ. Multa, statui ecclesiarum in iis terris opportuna, fuerunt decreta de ratione prædicandæ, propagandæ et conservandæ Fidei inter Turcas et hæreticos, de sacramentis et rebus sacris, de clericorum moribus, et de corrigendis certis abusibus. Inter alia cavetur, ne infideles aut schismatici assumantur in paternos baptismi; ne deinceps toleretur abusus, quo adulti non nisi post 16, 18 aut 20 ætatis annos ad sacramentum poenitentiae accedebant. Actum etiam est de limiti-

(1) *Synodus provincialis nationis Syrorum Maronitarum*, Romæ 1820 in-4.

bus diœceseon, de quibus erat controversia, et certa singulis loca asserta sunt. Synodi decreta iudicio Clementis XI, tunc temporis papæ, submitit Zmajevich archiepiscopus, simulque Pontificem docuit statum ecclesiarum moresque populorum in istis locis. Clemens XI cuncta, quæ in synodo acta fuerant probavit, utque ibidem catholicæ fidei et ecclesiasticæ disciplinæ conservationi ac propagationi præsidium adjiceret, adolescentibus istius nationis Romæ in collegio de propaganda Fide locum et congruam dotem constituit, ut sic orthodoxa doctrina et recta disciplina instituti, deinde apud suos sacros ministerio frungerentur (1).

47. Non tantum in Albania, sed in aliis etiam Turciæ europææ provinciis, Macedonia, Bosnia, Bulgaria, Moldavia, Wallachia, Servia, Jania, Livadia, Morea et in insulis Archipelagi, numerosissimi erant Christiani, quorum multi erant catholici seu cum Apostolica Sede uniti, reliqui aut schismate Græco aut hæresi ab ea separati. Anno 1701 Constantinopoli plus quam duodecim millia Catholicorum numerabantur. In Turcia asiatica Mahometani numero superabant Christianos; inter hos autem erant catholici, græci, armeni, jacobitæ, nestoriani. Durus erat Christianorum in terris Turcicis status; universim gravibus tributis et præfectorum exactionibus opprimebantur; Turcarum procacitati et vexationibus erant obnoxii; eorum religionis exercitium variis limitibus erat constrictum; Mahometanos ad christiana sacra convertere vel admittere severe erat interdictum. Hinc missionarii catholici, per imperium Ottomanicum dispersi, non Turcarum, sed hæreticorum et schismaticorum conversioni operam navabant, atque hoc et præcedente sæculo innumeros a schismate ad unitatem et ab hæresi ad veritatem catholicam perduxerunt. His missionibus potentem opem ferebant catholici principes Europæ, præsertim reges Galliæ, quorum oratores apud aulam Ottomanicam Catholicorum causam contra Turcarum, hæreticorum et schismaticorum vexas protegebant.

(1) Mansi, *Concil. supplement.* tom. VI, p. 215; Polidor. *Vita Clementis XI*, l. II, p. 102.

In Perside etiam numerosi erant Christiani, multi tamen hæretici vel schismatici. Inter catholicas ibidem missiones præcipuæ erant Ispahanensis, Sirvanensis et Erivanensis. Illic ante medium sæculi præcedentis Sedes Apostolica e pia largitate dominæ du Gué de Bagnols, viduæ Ricourt e Gallia, novum episcopatum sub titulo Babylonis erexit, primusque Babylonis episcopus fuit Bernardus a S. Theresia, Ordinis Carmelitarum, qui multos infideles plurimosque schismaticos, quos Armenos, Jacobitas et Nestorianos vocant, ad catholicam fidem convertit. Primis hujus sæculi annis Clemens papa XI peculiaribus litteris missionarios commendavit Hosaino regi Persidis, et ab eodem subditis Catholicis liberam religionis professionem impetravit.

In Africa, ubi olim religio christiana tantopere floruerat, missiones catholicæ neque numerosæ neque frequentes erant. In Ægypto plurimi Christianorum, maxima parte Coptorum seu Monophysitarum, coetus numerabantur. In variis civitatibus Barbariæ, Tripolitana, Tunetana, Algeriana seu Julia Cæsarea aliisque Catholici aliquot, vel indigenæ vel mercatores et consules europæi vel servi, degebant. In insulis, quas Hispani, Lusitani aut Galli possidebant, religio catholica dominabatur. Sic incolæ Ceatæ, quam ad littus Barbariæ possidebant Hispani, plerique erant catholici, episcopum habentes. In insulis Azoricis, Canariis, Madera, Porto-Sancto et in Promontorio-Viridi omnes incolæ catholicam fidem profitebantur et episcopos habebant. Florebat etiam religio catholica in insulis Gorea, Senegalia, Guinensibus, item in regnis, quæ ad Guineam inferiorem referuntur, nimirum Loango, Congo, Angola et Benguela. Rex Congi ipse cum aulicis suis religioni catholicæ erat addictus (1).

His aliisque sacris missionibus multæ personæ laicæ ex Europa pia largitate subveniebant. Quemadmodum primi Christiani pro ecclesiis pauperibus et fratribus egentibus collectas faciebant, ita et his temporibus Christiani divites ad

(1) *Lettres édifiantes*; Cerry, *État présent de l'Église romaine dans toutes les parties du monde*; Demanet, *Nouvelle histoire de l'Afrique française*.

instituendas, sustinendas et promovendas missiones subsidia conferebant.

48. In hæreticis Europæ terris a cruentis in Catholicos persecutionibus cessabatur; dura tamen in plerisque erat eorum conditio, non tantum juribus civilibus et publico religionis suæ exercitio erant orbat, sed sæpius etiam vel populi vel magistratus acatholici vexationibus obnoxii.

In Anglia et Scotia leges, a temporibus mutatæ ibidem religionis contra Catholicos latæ, quibus omni civitati juris et religionis libertate erant privati, per maximam hujus sæculi partem valuerunt et frequenter executioni mandatæ sunt. Magnus erat Catholicorum numerus, non in Anglia tantum, sed etiam in Scotia, præsertim in regionibus septentrionalibus. In Hibernia, cujus incolæ maxima parte catholicam religionem profitebantur. Catholici palam quidem sacra sua exercebant, sed muneribus publicis juribusque civilibus erant exclusi; archiepiscopos et episcopos proprios habebant; in Anglia vero a vicariis apostolicis regebantur. Quum tum in Hibernia tum in Anglia et Scotia Catholici neque collegia neque seminaria formare possent, in exteris regionibus, Italia, Gallia, Hispania et Belgio, varia ad usum Anglorum, Scotorum ac Hibernorum collegia, seminaria atque monasteria excitata sunt, in quibus eorum clerus, sæcularis ac regularis, formaretur. In Hollandia Catholici, qui tertiam fere incolarum partem efficiebant, publico religionis exercitio, sed variis modis restricto, et tolerantia civili fruebantur. In acatholicis Helvetiæ pagis, in Borussia, Suecia, Dania aliisque terris hæreticis publicum religionis catholicæ exercitium erat proscriptum, quique in hac religione perseverarant aut ad eandem transierant, in oratoriis privatis sua sacra exercebant.

Posterioribus autem hujus sæculi annis sors Catholicorum in plerisque regionibus acatholicis mitigata fuit, iisque et religionis suæ exercitium et tolerantia, ut vocant, fuere concessa quod partim mitioribus temporis moribus, partim indifferentismo religioso, partim rationibus politicis adscribendum est.

Quemadmodum præcedente, ita etiam hoc sæculo multi,

tum principes tum litterati viri. e cœtu Protestantium ad R. Ecclesiam transierunt. Celebrem hac in re consultationem anno 1707 ediderunt doctores lutherani academiæ Helmes-tadiensis. Etenim Ludovicus Rodolphus, dux Brunopoli-Guelpherbitensis, ab iis postulavit, utrum filia sua Elisabetha sine salutis discrimine ad religionem catholicam transire posset, ut nuptiis potiretur Caroli archiducis Austriæ et postea imperatoris. Illi post maturam rei discussionem responderunt, id fieri posse, quia Ecclesia catholica nullum, quantum ad fidei christianæ essentiam spectat, errorem docebat, ejusque membra ad veram Christi Ecclesiam pertinebant, et proinde salutem in ea consequi poterant (1). Hæc consultatio, cum egregium pro catholica veritate testimonium præberet, tantam ubique Lutheranorum indignationem in Helmestadienses theologos concitavit, ut hi anno sequente ad revocandam suam declarationem fuerint coacti.

Elisabetha anno 1707 hæresim lutheranam abjuravit et catholicam fidem suscepit. Elisabethæ exemplum anno 1710 secutus est avus ejus, Antonius Ulricus, dux regens Bruno-poli Guelpherbitensis, qui cum filia sua Henrica Christina, abbatissa lutherana Gandersheimensi, sacra catholica amplexus est. Proselytorum e viris principibus censum auxerunt, Christianus Augustus, e familia ducum Saxoniorum, qui principatum Zizensem tenebant; is anno 1717 catholicam fidem amplexus, statum ecclesiasticum suscepit factusque archiepiscopus Strigoniensis in Hungaria et R. E. cardinalis, obiit anno 1725: Mauritius Adolphus Carolus, dux Zizensis, qui mox laudati Christiani Augusti, patrui sui, exemplum secutus, ordines sacros suscepit, et episcopus Reginæ-Græciensis in Bohemia factus est: Fridericus Augustus, electoris Saxoniae ejusdem nominis filius et successor: Carolus Alexander, ex familia ducum Wurtembergensium, qui, dum erat bellidux cæsareo-austriacus, factus catholicus, postea fratri suo in regimine ducatus Wurtembergensis successit: hujus filius natu secundus Eugenius: Gustavus et Christianus IV, duces Bipontini, atque Fridericus princeps, postero-

(1) Exstat ea consultatio apud Heiss, *Histoire de l'Empire*; tom. I.

ris frater : Fridericus, filius primogenitus et postea successor Guilielmi landgravii Hasso-Casselensis : Fridericus Guilielmus et Carolus Ludovicus, duces Holsatienses : Ferdinandus dux Curlandiæ : tres principes Darmstadienses ; alii.

E viris ingenio et eruditione præstantibus, qui abjurata hæresi, ad catholicam religionem transierunt, mentionem merentur, Ludovicus Kuster, criticus et hellenista ; Joannes Georgius Eckart, Leibnitio amicus, in antiquitatibus ecclesiasticis apprimè versatus ; Joannēs Otter, Suecus, linguarum orientalium valde peritus.

49. Unio jam sæculis præcedentibus Lutheranos inter et Calvinistas frustra tentata (1), etiam hoc sæculo agitata fuit. Anno 1703 Fridericus I rex Borussię aliquot theologis lutheranis et calvinistis, ut in unum congressi de unionem deliberarent, mandavit. Ex his Josephus Winkler, concionator apud ecclesiam cathedralē Magdeburgensem, eam unionis rationem suasit, ut munus prædicatoris ubique theologis Halæ institutis paulatim reservaretur ; accessus ad eucharistiam sine prævia peccatorum confessione permetteretur ; vestimenta sacra, luminaria, exorcismus in baptismo et plerique dies festi adhuc residui, abrogarentur ; de fidei autem doctrinis cuius parti libertas sentiendi concederetur. Hæc vero consilia Lutheranis sic dictis orthodoxis displicuerunt, eorumque plures scripta contra unionem intentam ediderunt. His responderunt theologī calvinistæ, ut plurimum ad unionem proniores, et ad eam efficiendam suadebant, ut in primis unio externa iniretur, doctrinæ vero inter utramque partem controversæ silentio premerentur. Rex ad conciliandam unionem, in nonnullis urbibus ecclesiam unionis designavit, in qua catechismi Lutheri et Heidelbergensis in eadem mensa collocarentur, et cultus divinus pro utraque parte celebraretur ; orphanotrophia Berolinense et Regiomontanum utriusque confessionis pupillis accomodavit, et a facultate theologica Francofordii ad Viadrum theologis lutheranis doctoratum conferri curavit. Verum qui ab unionem alieni erant, ea omnia quasi præpropere facta et coacta improba-

(1) Pag. 198.

bant. Rege anno 1713 mortuo, totum hoc unionis negotium elanguit.

Anno 1719 Christianus Klemm, in Universitate Tubingensi theologiæ professor, rursus unionis negotium tractavit, et ostendere conatus est, errores Calvinistarum minime evertere fundamentum fidei christianæ, ut contendebant Lutherani, unionis adversarii. Ejus consilia collegium Evangelicorum, quod Ratisbonæ residebat, probavit, et quindecim articulos constituit, secundum quos unio externa introduceretur, nimirum, ut Lutherani et Calvinistæ se invicem velut fratres in Christo considerarent, de doctrinis inter se controversis silerent, eucharistiam modo apud hos, modo apud illos perciperent, et sibi invicem plenam jurium ac prærogativarum æqualitatem concederent. Eodem tempore Christophorus Matthæus Plaff, in eadem Universitate theologiæ professor, in pluribus scriptis conatus est doctrinas Calvinistarum mitigare vel excusare, et ostendere, eas nec veræ fidei nec morum honestati, et proinde nec unioni officere. Guilielmus I rex Borussiae ad promovendam in terris suis unionem, ab una parte doctrinam Calvini de absoluta prædestinatione scripto impugnari curavit, ab altera parte sacros aliquot ritus, quibus Calvinistæ offendebantur, interdixit. Verum Erdmannus Neumeister prædicator Hamburgensis, Ernestus Salomon Cyprian consiliarius consistorialis Gothanus, alique plures propositas unionis rationes vehementer impugnarunt. Igitur cuncta ista unionis conamina effectu caruerunt (1).

50. Contra, tum inter Lutheranos, tum inter Calvinistas, lites et factiones novæ continuo emergebant. E litibus pietisticis, præter Mysticorum, Separatarum, Chiliastarum et Prophetistarum factiones (2), exorta est celebris secta Herrenhuthanorum, quam anno circiter 1721 instituit Nicolaus Ludovicus comes de Zinzendorf. Is Halæ Saxonum doctrinis pietisticis institutus, aliquot fratres Moravos, e terris suis

(1) J. G. Walch, *Einleitung in die Religionsstreitigkeiten ausser der lutherischen Kirche*; Schlegel, *Kirchengeschichte des 18 Jharhundertes*.

(2) Walch et Schlegel, II, cit.; Henke, *Religions-Annalen*.

emigrantes, collegit in monte prope Bertholdsdorf in Lusatia, cujus nomen Hutberg ansam dedit, ut illi se sub tutela Domini constitutos dicerent, et locum istum appellarent Herrenhuth. Montis hujus incolas comes de Zinzendorf ad pietatem informabat, eorumque cœtus, novis e Moravia et aliunde incolis advenientibus, mox auctus est. Quum vero alii ex iis lutheranas, alii calvinianas, alii alias doctrinas profiterentur, comes de Zinzendorf unitatis religiosæ statuta conscripsit, quæ anno 1727, post sumptam sacram cœnam, ab omnibus Herrenhuthi incolis solemniter suscepta sunt.

Ab hoc tempore Herrenhuthanæ sectæ præcones in varias Germaniæ provincias, deinde in Daniam, Sueciam, Russiam, Livoniam, Helvetiam, Hollandiam, Angliam, item in terras Americæ, Asiæ et Africæ, profecti sunt, et cœtus in illis formarunt.

Herrenhuthani præter S. Scripturam, quam ut fundamentum et principium divinæ revelationis habent, admittunt divinas inspirationes, quibus revelationem in suis cœtibus continuo renovari et evolvi dicunt. Piis animi sensis magis quam theoreticæ christianarum veritatum fidei student. Diversas Christianorum professiones parvi pendentes, Ecclesiam e piis quibuscunque constare asserunt. Doctrinam de cruenta Christi morte expiatoria maximi faciunt. De doctrinis, in quibus christianæ sectæ a se invicem dissentiunt, cuique pro arbitrio suo sentire licitum dicunt; unde tres inter eos formatæ sunt classes, quas tropos appellant, nempe tropus Moravicus, Lutheranus et Reformatus.

Quivis eorum cœtus divisus est in sic dictos choros puerorum, juvenum, puellarum, conjugum, viduorum et viduarum, quibus præpositi sunt inspectores et inspectrices. Habent episcopos, prædicatores, diaconos et diaconissas. Supremum societatis regimen est penes conferentiam seniorum. Post singula quinquennia convocant synodum generalem, quæ de rebus gravioribus decernit. Cultus divinus potissimum consistit in precibus, cantu, homiliis, et s. cœna cum agapa. Eorum mores alii laudant, alii suspectos habent (1).

(1) Cranz, *Alte und neue Brüderhistorie*; Spangenberg, *Leben des*

51. Quemadmodum inter Lutheranos, ita etiam inter Calvinistas dissensiones graves et factiones variæ excitatæ sunt. Sic Helvetii jam primis hujus sæculi annis formulam, quæ dicebatur Consensus, magis magisque spreverunt. Anno 1716 senatus Bernensis, postulante academia Lausannensi, concessit, ut formula ista non ut fidei, sed tantum ut doctrinæ norma consideraretur. Anno 1722 effectum est, ut formulæ istius subscriptio ab invitis non exigeretur, et temporis progressu ea fere omni auctoritate excidit. In Gallia et alibi, non obstante synodo Dordracensi, multi universalismum seu generalem hominum ad salutem destinationem jam sæculo præcedente defenderunt, quorum numerus sæculo XVIII in Hollandia, Palatinatu et alibi continuo auctus est; aliis particularismum Calvini vindicantibus, quem etiam anno 1746 synodus in Transylvania celebrata confirmavit; sed progressu temporis Calvinistæ plerique eum deseruerunt. In Hollandia prioribus hujus sæculi annis Fridericus de Leenhoff, Pontianus de Hattem, Paulus Maty varia dogmata, omnibus diversarum confessionum Christianis probata, scriptis impugnarunt. Posterioribus hujus sæculi annis permulti e Calvinistis, sicut e Lutheranis, ad deismum, sive per naturalismum sive per rationalismum, deflexerunt (1).

Præterea inter Calvinistas quoque, quod de Lutheranis jam vidimus, diversis in locis Separatistæ, Mystici et Phantasiastæ orti sunt. Anno 1730 in Scotia complures in sectam coaluerunt, qui ab auctore suo Joanne Glass dicti sunt primo Glassitæ, deinde Sandemanniani a Sandemanno, qui post hujus sæculi medium magnam inter eos auctoritatem consecutus est. Supremum autem principium, quo a cæteris Calvinistis differebant, erat: Non tantum omnia præscripta moralia, quæ in N. Testamento occurrunt, strictissime ad litteram esse observanda, sed ea etiam, quæ Christus, Apostoli et primævi Christiani egisse in eo leguntur, quantum

Grafen von Zinzendorf; Fresenius, Bewährte Nachrichten von herrnhuthischen Sachen; Mœhler, Symbolique, I. II.

(1) Walch, lib. citat. p. 245; Jablonsky, *Institut. histor. christ. recentioris*.

fieri possit, imitanda. Ex ecclesia Anglicana, quæ etiam Episcopalis dicitur, quam plurimi, etiam e clero, genium ætatis, a doctrinis revelatis aversum et tot scriptis in Anglia nutritum, secuti, ad arianismum, socinianismum, naturalismum, indifferentismum et scepticismum deflexerunt. Præter alios Daniel Whitby, prædicator Sarisberiensis, in libro anno 1711 edito, peccatum originale negavit, et in alio posthumo arianismum professus est. Samuel Clarke, parochus Londinensis et prædicator aulicus, in libro anno 1712 edito, docuit, solum Patrem proprium et verum esse Deum; Filium autem et Spiritum S. virtutibus quidem divinis instructos esse, quas tamen non ex se ipsis haberent, sed a Patre actu ejus voluntario accepissent. Eodem tempore Guilielmus Whiston, parochus Suffolciensis, arianismum, quasi a Christo ipso et Apostolis traditum atque a plerisque Christianis usque ad concilium Nicænum creditum, in sermonibus, catechesibus litterisque propugnavit; novum etiam Christi in terras adventum regnumque ab eo condendum docuit; narrationem Geneseos de lapsu protoparentum allegorice interpretatus est. Benjaminus Hoadley, episcopus Wincestriensis, omnes gratias supernaturales negavit, nullique hominum jus condendi præscripta religionis, formulas fidei aut leges ecclesiasticas, quæ alios obligent, competere asseruit. Sykesius, theologiæ doctor et prædicator Londinensis, in libro anno 1737 edito contendit, dæmoniacos Evangelii non a diabolo obsessos, sed insania, epilepsi, aut aliis morbis correptos fuisse. Præterea plures, et inter hos etiam episcopi, librorum symbolicorum et speciatim 39 articulorum auctoritati detraxerunt, illosque vel abrogandos, vel saltem non ut fidei, sed doctrinæ tantum normam habendos esse contenderunt (1).

52. Cum sic plerique clerici Anglicani circa positiva Fidei dogmata tepescerent, nonnulli inter eos surrexerunt, qui ea

(1) Bellamy, *Geschichte aller Religionen*; Stäudlin, *Kirchliche Geographie und Statistik*; Grégoire, *Histoire des sectes religieuses*; Alberti, *Briefe über den allerneuesten Zustand der Religion und Wissenschaften in Grossbritannien*.

resuscitare et frequenter ac graviter inculcare conati sunt. Id fecerunt prædicatores Methodistarum, qui originem suam potissimum debent Joanni Wesley. Hic circa annum 1729, cum in Universitate Oxoniensi litteris vacaret, cum aliquot studiorum sociis conjunctionem iniit ad varia pietatis exercitia frequentanda. Eorum condiscipuli novam ab eis christianæ vitæ methodum observari jocabantur, eosque propterea Methodistas appellabant, quod nomen ii adoptarunt et postea ad omnes suos asseclas transtulerunt. Anno 1732 eis accessit Georgius Whitefield, qui incredibili dicendi vi præditus, in sacris concionibus materias dogmaticas, a plerisque prædicatoribus neglectas, de peccato originali, de redemptione, de fide in Christum, de regeneratione, de studio pietatis aliisque omni eloquentiæ vi et frequenti locorum biblicorum usu pertractabat, omniumque oculos et animos in se convertebat. Eandem methodum Wesley ceterique prædicatores Methodistæ secuti sunt. Mox plures e populo eis arctius adhæserunt, quos Wesley anno 1738 Londini in unam societatem conjunxit certisque regulis, ut plurimum pietatis exercitia præscribentibus, instruxit. Eorum numerus continuo augebatur, et cum prædicatores Methodistæ ab ecclesiis excluderentur, anno 1739 propria oratoria extruere cœperunt, et ab hoc tempore distinctam ab aliis sectam effecerunt.

Methodistæ in dogmate vix ab ecclesia Episcopali dissentiebant; singulari studio positivis christianæ religionis doctrinis, supra indicatis, adhærebant; eosdem cum ecclesia Episcopali ritus conservabant, quos majori cum devotione peragebant; a religiosis phantasiis non erant liberi; immediatas Spiritus divini in hominem operationes sensibus percipi docebant, iisque suspiria, singultus aliosque corporis motus, quibus in sacris suis conventibus afficiebantur, attribuebant; morum severitatem, habitum devotum ac simplicem vivendi rationem præ se ferebant. Qui autem ad eos accedebant, ecclesiæ suæ renuntiare non tenebantur, hacque ratione omnium sectarum homines ad eos pertinere poterant et reipsa pertinebant, quemadmodum Lutherani et Calvinistæ pertinere poterant ad Herrenhuthanos. Eorum

secta in Anglia, Hibernia et America septentrionali latissime propagata est (1).

53. Porro multiplicibus litibus, quas diversæ sectæ religiosæ in Anglia inter se continuo agitabant, multorum animi ad licentiam sentiendi de doctrinis religiosis et ad irreligionem præparati fuerunt. Increduli scriptores hoc sæculo in Anglia magno numero surrexerunt. Eos tantum commemorabimus, qui cœteris quasi signum prætulerunt, et quorum doctrinas religioni christianæ inimicas, alii sub diversa forma repetiverunt.

Tales fuerunt Antonius Ashley-Cooper comes de Shaftesbury, discipulûs Lockii; Joannes Toland, Hibernus, e catholico protestans, deinde omnis religionis expers; Antonius Collins, jurisconsultus; Matthæus Tindal, et ipse jurisconsultus; Thomas Woolston; Thomas Morgan; Thomas Chubb; David Hume; Bernardus Mandeville; Albertus Radicati; in quorum scriptis modo S. Scriptura, prophetiæ et miracula vilipenduntur, modo religio christiana, revelatio omnisque religio ex diversis partibus impugnantur, modo animæ immortalitas ipsiusque Dei existentia negantur vel in dubium vocantur, modo doctrinæ bonis moribus oppositæ traduntur.

Ejusmodi scriptis irreligio, et ex hac ceu prono alveo fluens morum perversitas, inter Anglos latissime propagata est. Ad cohibendam hanc propagationem varia scripta apologetica edita fuerunt, in quibus vel religio christiana propugnabatur vel singuli adversariorum libri refutabantur. Nonnulli episcopi litteris pastoralibus diœcesanos suos contra pestem impiorum librorum munire sategerunt. Magistratus nonnunquam scripta impudentiora damnarunt et concremari jusserunt. Verum ista media eo minus ad cohibendum malum sufficebant, quod fere illimitata libertas libros typo vulgandi lege publica esset sancita, licentia sentiendi in religionis negotio inter Anglos invaluisset, et scripta irreligiosa avidius et a pluribus legerentur quam apologetica.

(1) *Vie de Jean Wesley, de l'origine et de la propagation du Méthodisme*, par Southey, traduit de l'anglais; Burkhardt, *Vollständige Geschichte der Methodisten in England*; Moehler, *Symbolique*, I, II.

In aliis etiam regionibus, maxime in Gallia, doctrinas irreligiosas fuisse propagatas, et deplorandos produxisse effectus, suis locis videbimus.

54. Iisdem tamen temporibus floruerunt eruditi Religionis defensores. Inter scriptores ecclesiasticos, qui priori hujus sæculi dimidio vixerunt, numerantur ii quos subjicimus. In primis studio biblico præter alios operam navarunt sequentes: Petrus Guarin, Ord. S. Bened. e congregatione S. Mauri, præter Grammaticam hebraicam et chaldaicam confecit Lexicon hebraico-chaldaico-biblicum (1). Jacobus le Long, Parisiensis, presbyter Oratorii Gallicani, concinnavit discursum historicum de Bibliis polyglottis variisque eorum editionibus, et Bibliothecam sacram, quæ continet catalogum Bibliorum manuscriptorum et textuum originalium, eorum editionum et versionum, auctorum qui de Scriptura S. scripserunt eorumque operum (2). Petrus Sabbatier, Pictaviensis, Ord. S. Bened. e congregatione S. Mauri, adornavit Bibliorum Sacrorum antiquas versiones latinas cum Vulgata latina et textu græco comparatas, adjectis præfationibus, observationibus notisque (3). Josephus Bianchini, presbyter Oratorii Romani, publicavit Vindicias Scripturarum canonicarum vulgatæ editionis (4), et Evangeliarium quadruplex latinæ versionis antiquæ (5). Petrus Daniel Huet, Cadomensis, ex abbate Alunensi episcopus Abrincensis, vir grandis eruditionis, reliquit plurima scripta, inter quæ eminent Demonstratio Evangelica (6), liber de claris interpretibus et de optimo genere interpretandi, quæstiones Alnetanæ de concordia rationis et Fidei, liber de situ paradisi terrestris. Augustinus Calmet, Lotharingus, Ord. S. Bened. abbas Senonensis, scripsit gallice commentarium litteralem in omnes utriusque Testamenti libros, adjectis multis disser-

(1) 1746, 2 vol. in-4.

(2) 1723, 2 vol. in-fol.

(3) Rhemis 1743, 3 vol. in-fol.

(4) Romæ 1740 in-fol.

(5) Ibid. 1749, in-fol.

(6) Paris. 1679 et 1690 in-fol.

tationibus (1), Historiam V. et N. Testamenti (2), Dictionarium historicum, criticum, geographicum Bibliorum (3), Historiam universalem sacro-profanam (4), commentarium litteralem, historicum et moralem in regulam S. Benedicti (5), alia. Jacobus Josephus Duguet, Brisomontanus, presbyter Oratorii Gallicani, dedit gallice explicationes in Genesim, Job, Psalmos 75, Isaiam, Jonam et Habacuc, in libros Regum, Esdræ et Nehemiæ, in Cantica canticorum ac Sapientiam, et alia plurima, inter quæ nonnulla in favorem factionis jansenisticæ, cui se devoverat. Joannes Vittement, rector Universitatis Parisiensis, scripsit commentarios in plures V. Testamenti libros. Jacobus Philippus Lallemant, Picardus, Societatis J., præter varia contra Jansenistas opuscula, edidit gallice Psalmorum sensum proprium et litteralem, et considerationes morales et notas in N. Testamentum, quesnellianis oppositas (6). Joannes Gerardus Kerkherdere, Lovanii professor historiæ, scripsit Systema apocalypticum; Prodromum Danielicum sive conatus historico-criticos in difficultates historicas V. Testamenti, præcipue in Daniele prophetam; de situ paradisi terrestris; de Cepha reprehendo. Natalis Alexander, Rothomagensis, Ord. Præd. et doctor Sorbonicus, publicavit commentarios in Evangelia et in Epistolas S. Pauli (7).

Eruditione theologica claruit jam nominatus Natalis Alexander, cujus exstat Theologia dogmatica et moralis (8). Honoratus Tournely, doctor Sorbonicus, edidit optimas Prælectiones theologicas (9). Gislenus Daelman, doctor Lovaniensis, reliquit Theologiam scholastico-moralem (10). Nicolaus l'Herminier, doctor Sorbonicus et archidiaconus Cenomanensis, composuit

(1) 1707-15, 23 vol. in-4.

(2) Paris. 1716, 2 vol. in-4.

(3) Ibid. 1630, 4 vol. in-fol.

(4) 14 vol. in-4.

(5) 2 vol. in-4.

(6) 1713, 12 vol. in-12.

(7) Paris. 1703, 2 vol. in-fol.

(8) 11 vol. in-8 et 2 in-fol.

(9) 16 vol. in-8.

(10) 9 tom. in-12.

Theologiam ad usum scholarum aecomodatam (1). Paulus Gabriel Antoine, Lotharingus, Societatis J., scripsit Theologiam universam dogmaticam (2) et Theologiam moralem (3). Edmundus Simonet, Lingonensis, Societatis J., redegit Institutiones theologicas ad usum seminariorum (4). Renatus Billuart, Revinensis, Ord. Præd., concinnavit Cursum theologiæ universæ secundum mentem S. Thomæ (5). Vincentius Ludovicus Gotti, Bononiensis, Ord. Præd. et R. E. cardinalis; inter opera ejus eminent Theologia scholastico-dogmatica (6), tractatus de vera Christi Ecclesia (7), Veritas religionis christianæ contra atheos, polytheos, Mahometanos, ethnicos et Judæos (8), colloquia theologico-polemica, tractatus de eligenda inter Christianos dissidentes sententia. Daniel Concina, Forojuiliensis, Ord. Præd., præter alia reliquit Theologiam christianam dogmatico-moralem (9), dissertationes theologicas, morales et criticas de probabilismo et rigorismo (10), tractatum de Religione revelata contra atheos et deistas (11). Jordanus Preingue, Ord. Præd., doctor Lovaniensis, auctor est Theologiæ speculativæ et moralis (12). Petrus Ludovicus Danes, Flander, doctor Lovaniensis, composuit Institutiones doctrinæ christianæ sive compendium theologiæ dogmaticæ et moralis; tractatus theologicos de fide, spe et charitate, de virtutibus cardinalibus, de peccato originali, legibus et gratia, de aliis, generalem temporum Notionem, productam subinde et suppletam a Joanne Natali Paquot. Joannes Laurentius Semelier, Parisiensis, presbyter Congrégationis doctrinæ christianæ, redegit Collationes theologicas de ma-

(1) 1709, 7 vol. in-8.

(2) Paris. 1740, 7 vol. in-12.

(3) Ibid. 1744, 4 vol. in-12.

(4) Nancei 1721, 11 vol. in-12, Venet. 1731, 3 vol. in-fol.

(5) Leodii 1746, 19 vol. in-8. Venet. et Wirceburg. 3 vol. in-fol.

(6) Bonon. 16 vol. in-4 et Venet. 1750, 3 vol. in-fol.

(7) 3 vol.

(8) Romæ 1735, 12 vol. in-4.

(9) 1746, 12 vol. in-4.

(10) Lucæ 1743, 2 vol. in-4.

(11) Venet. 1754 in-4.

(12) Gandavi 1744, 13 vol. in-8.

trimonio, usura, peccatis et decalogo. Franciscus Babin, Andegavensis, edidit *Collationes ecclesiasticas Andegavensis*. Carolus Franciscus Dubos publicavit *Collationes Lucenses*.

Inter polemicos numerantur sequentes : Vitus Pichler, Germanus, Societatis J., in Universitatibus Dilingensi et Ingolstadiensi professor, concinnavit Theologiam polemicam, in qua traduntur generalia theologiæ controvertisticæ fundamenta et principia, e quibus infideles, hæretici et sectarii manifesti erroris convincuntur, et materiæ particulares cum Protestantibus et recentioribus sectariis controversæ et ab Ecclesia catholica contra eosdem decisæ (1); Jus canonicum, cura et studio F. A. Zaccariæ editum (2); epitome Juris canonici (3). V. L. Gotti et D. Concina, supra indicati. Eusebius Renaudot, Parisiensis, in ecclesiastica Orientalium historia eorumque dogmatum scientia versatissimus, opus Antonii Arnould de perpetua fide ecclesiæ catholicæ circa Eucharistiam duobus voluminibus auxit, in quibus constantem Ecclesiæ doctrinam de sacramentis aliisque Religionis et disciplinæ capitibus contra Protestantes comprobavit per ecclesiarum Orientalium consensum; dedit præterea defensionem istius operis contra falsitates et calumnias libri inscripti : *Monumenta authentica religionis Græcorum*; item reliquit *Historiam patriarcharum Alexandrinorum Jacobitarum* (4), *Collectionem liturgiarum Orientalium* (5). Joannes Jacobus Scheffmacher, Alsatiensis, Societatis J., scripsit gallice epistolas ad nobilem quemdam Protestantem de sex salutis obstaculis, quæ habentur in religione lutherana (6). Franciscus Seedorf, Friburgensis, Societatis J., exornavit epistolas 12 pro instructione principis Friderici, comitis Palatini, de reditu ad R. Ecclesiam deliberantis. Renatus Drouin, Ord. Præd., composuit tractatum de re sacramentaria contra hæreticos (7). Joachim le Grand, Brio-

(1) August. Vindel. 1752, 2 vol. in-4.

(2) Venet. 1758, 2 vol. in-fol.

(3) August. Vindel. 1749, 2 vol. in-12.

(4) Paris. 1713 in-4.

(5) Ibid. 1716, 2 vol. in-4.

(6) Argentin. 1748, 2 vol. in-4.

(7) Venet. 1737, 2 vol. in-fol., Paris. 1775, 9 vol. in-12.

verensis, impugnavit historiam reformationis Anglicanæ a Burneto conscriptam, vindicavitque historiam Variationum protestanticarum a Bossuetio exaratam. Jacobus le Fevre, doctor Sorbonicus, edidit Motiva apta ad convincendos Protestantes; Instructiones pro neoconversis; Concordiam contradictionum apparentium S. Scripturæ. Jacobus de la Fontaine, Winocibergensis, Societatis J., multa scripsit ad defendendam constitutionem *Unigenitus* (1). Franciscus Ilharat de la Chambre, doctor Sorbonicus, scripsit de veritate Religionis, de Ecclesia, de gratia, de formulario aliisque contra Baji, Jansenii et Quesnelli assecclas. Matthæus Petit-Didier, Ord. S. Bened., abbas Senonensis, episcopus Marenensis, ex apologista epistolarum provincialium, a Blasio Pascal conscriptarum, factus strenuus constitutionis *Unigenitus* defensor, vindicavit doctrinam moralem et disciplinam R. Ecclesiæ contra librum gallice scriptum, cui titulus: Relatio inter doctrinam moralem paganorum et Jesuitarum, scripsit præterea dissertationem de mente concilii Constantiensis circa auctoritatem Romani Pontificis, et observationes in Bibliothecam ecclesiasticam Ludovici Ellies Dupin. Vincentius Thuillier, Codiacensis, Ord. S. Bened. congregationis S. Mauri, primo bullæ *Unigenitus* adversatus, postea variis scriptis eandem defendit. Joannes Vittement, supra laudatus, præter tractatus de gratia, de bulla *Unigenitus* aliisque quæstionibus theologicis, reliquit refutationem systematis Spinosæ. Ignatius Laubrussel, Verodunensis, Societatis J., scripsit tractatum de abusibus critices in negotio Religionis contra hæreticos et incredulos (2). Melchior de Polignac, Podiensis, R. E. Cardinalis, composuit poema cui titulus: Antilucretius. Claudius Franciscus Houteville, Parisiensis, veritatem religionis christianæ probavit e factis (3). Joannes Franciscus Baltus, Metensis, Societatis J., SS. Patres vindicavit ab afficto iis platonismo (4); defendit etiam

(1) 4 vol. in-fol.

(2) Paris, 1710, 2 vol. in-12.

(3) 1722, in-4, 1741, 4 vol. in-12.

(4) 1711 in-4.

prophetias christianæ religionis (1), hujusque veritatem demonstravit ex impletis vaticiniis (2); dedit præterea sententias SS. Patrum de doctrina morali philosophorum ethnicorum (3). Jacobus le Febvre; Hanno, Societatis J., cui debentur examen criticum operum Baylii (4) et sola Religio vera demonstrata contra atheos, deistas et sectarios (5). Victor Amedeus Soardi, Taurinensis, presbyter Congregationis S. Lazari, auctor est libri cui titulus: De suprema Romani Pontificis auctoritate hodierna ecclesiæ Gallicanæ doctrina (6). Franc. Joseph. Augustinus Orsi, Hetruscus, Ord. Præd. et R. E. cardinalis, tractavit de infallibilitate Romani Pontificis contra articulos declarationis cleri Gallicani (7). Renatus Josephus de Tournemine, Rhedonensis, Societatis J., adlaboravit ephemeridibus Trivoltianis; redegit dissertationes plures de atheismo, de libertate sentiendi in negotio Religionis, de immortalitate animæ et causis incredulitatis, de aliis argumentis; præterea edidit commentarios Menochii in S. Scripturam, adjectis doctis dissertationibus.

Historiam ecclesiasticam plures pertractarunt. Jacobus Laderchi, presbyter Oratorii Romani, Annales Baroniano-Raynaldianos ab anno 1566 usque ad 1572 tribus voluminibus in-folio continuavit; acta SS. Christi martyrum vindicavit (8) aliaque varia scripsit. Claudius Fleury, prior Argentoliensis, academix Parisiensis socius, plura ingenii sui monumenta reliquit, inter quæ habentur Historia Ecclesiastica usque ad annum 1414 (9), Mores Israelitarum et

(1) 1737, 3 vol. in-12.

(2) 1728 in-4.

(3) Argentin. 1719 in-4.

(4) Paris, 1747 in-12.

(5) Ibid. 1744 in-8.

(6) Avenion. 1747 in-4, et Heidelberg. 1793.

(7) 1741, 3 vol. in-4.

(8) Romæ 1723, 2 vol. in-4.

(9) 20 vol. in-12, et 12 vel 13 in-4, Cum historia ecclesiastica Fleurii, dignitati pontificiæ minus æqui, conferendæ sunt observationes, quas in illam dederunt Honoratus a S. Maria, Balduinus Houst, Muzzarelli et Marchetti.

Christianorum; Institutiones juris ecclesiastici et Catechismus historicus; sed hæc omnia ejus opera in multis sunt castiganda. Natalis Alexander, supra laudatus, auctor est Historiæ ecclesiasticæ V. et N. Testamenti, passim non legendæ sine notis et animadversionibus Constantini Roncaglia et Joan. Dominici Mansi. Ignatius Hyacinthus Amat de Graveson, Ord. Præd., præter opuscula de gratia efficaci, de prædestinatione, de vita et mysteriis D. N. Jesus Christi dedit Historiam V. Testamenti (1) et Historiam ecclesiasticam variis colloquiis digestam (2). Franciscus Timoleon de Choisy, decanus ecclesiæ cathedralis Bajocensis, scripsit Historiam ecclesiasticam, sed quæ non habetur in magno pretio (3). Cardinalis Orsi, supra laudatus, auctor est Historiæ ecclesiasticæ, perductæ usque ad annum 600 (4), a quo eam prosecutus est Philipp. Angelus Becchetti, Ord. Præd. Jacobus Longueval, Societatis J., incepit Historiam ecclesiæ Gallicanæ, quam continuarunt socii ejus, Fontenay, Brumoy et Berthier (5). Franciscus Ignatius Dunod de Charnage, Cornelius Van Gestel, Philippus Andreas Grandidier, Joannes Franciscus Foppens, Cornelius Paulus Hoyneck Van Papendrecht, Joannes Bertholet; quorum primus scripsit Historiam archiepiscopatus Vesuntini, secundus archiepiscopatus Mechliniensis, tertius ecclesiarum Argentinensis, et Alsatiensis, quartus ecclesiarum Antverpiensis et Sylvæducensis, Chronologiam episcoporum Belgii ab anno 1561 usque ad 1761, et Bibliothecam Belgicam, quintus Historiam ecclesiæ Ultrajectensis, epistolas sex de hæresi et schismate aliquot presbyterorum Ultrajectensium, tractatum historicum de capitulo cathedrali ecclesiæ metropolitanæ Ultrajectensis, et Analecta Belgica, sextus Historiam ecclesiasticam et civilem ducatus Limburgensis et comitatus Chiniensis, atque Historiam festi Corporis Christi. Dionysius Sammarthanus, Ord. S. Bened. congregationis S. Mauri, præter

(1) Bassan. 1791 in-4.

(2) Ibid. cum notis et continuatione Domin. Mansi, 1793, 3 vol. in-4.

(3) 11 vol. in-4 et 12.

(4) 20 vol. in-4 et 8.

(5) Nîmes 1781, 18 vol. in-8.

tractatum de confessione auriculari et alia, edidit tria prima volumina Galliæ christianæ, post mortem ejus auctæ usque ad 13 vol. in-folio. Jacobus Villotte, Societatis J., edidit Armeniam christianam (1). Michael Le Quien, Boloniensis, Ord. Præd., cui debentur Oriens christianus in quatuor patriarchatus digestus (2), Panoplia contra schisma Græcorum, defensio textus hebræi contra Pezronium, et tractatus de ordinationibus Anglicanis adversus P. F. Le Courrayer. Eusebius Renaudot, cujus opera supra indicavimus. Petrus Charlevoix, Societatis J., exaravit Historias Japoniæ (3), Paraguariæ (4), Insulæ S. Dominici (5) et Novæ Franciæ (6). Franciscus Bianchini, Veronensis, canonicus S. Laurentii in Damaso Romæ, Vitas Romanorum Pontificum Anastasii bibliothecarii notis et prolegomenis auxit (7); scripsit etiam de calendario et cyclo Cæsaris atque de paschali canone S. Hippolyti martyris dissertationes duas (8). Antonius Sandini, professor in seminario Patavino, præter Historias Familiæ sacræ et Apostolorum, edidit Vitas Romanorum Pontificum et disputationes viginti ex historia ecclesiastica. Stephanus Baluzius, Tutelensis, collegit Vitas Romanorum Pontificum, qui Avenione morati sunt (9), multa etiam veterum ecclesiasticorum scriptorum opera et capitularia regum Francorum auctiora et emendatiora edidit. Georgius Josephus Eggs, canonicus Rhenofelde ad S. Martinum, auctor est Pontificii docti et Purpuræ doctæ seu biographiæ episcoporum et cardinalium (10). Hilarius Dumas, doctor Sorbonicus, dedit Historiam quinque propositionum Jansenii (11). Petrus Franciscus Lafiteau, episcopus Sistaricensis, præter alia scripsit

(1) Romæ 1714 in-fol.

(2) Paris. 1740, 3 vol. in-fol.

(3) 6 vol. in-12 et 2 vol. in-4.

(4) 6 vol. in-12.

(5) 2 vol. in-4 et 4 vol. in-12.

(6) 4 vol. in-12.

(7) Romæ 1718, 4 vol. in-fol.

(8) Ibid. 1703 in-fol.

(9) 2 vol. in-4. Opus insertum indici librorum prohibitorum.

(10) Monachii 1714, 4 vol. in-fol.

(11) Trevolt. 1702, 3 vol. in-12.

Vitam Clementis papæ XI et Historiam constitutionis *Unigenitus*. Carolus de Decker, canonicus Mechliniensis, dedit Historias breves Bajanismi et Jansenismi. Carolus du Plessis d'Argentré, doctor Sorbonicus et episcopus Tutelensis, edidit Collectionem judiciorum de novis erroribus, qui ab initio sæculi XII usque ad annum 1725 in Ecclesia proscripti et notati sunt (1). Hippolytus Helyot, Parisiensis, Ord. S. Francisci, concinnavit Historiam prolixam Ordinum monasticorum, religiosorum, equestrium (2). Josephus Jouveney, Parisiensis Jesuita, continuavit Historiam Societatis Jesu. Carolus Ludovicus Hugo, Lotharingus, Ord. Præmonstratensis et episcopus Ptolemaidis, collegit Annales sui Ordinis (3), et sacræ antiquitatis monumenta historico-dogmatica (4). Josephus Bourgoin de Villefore, Parisiensis, collegit Vitas sanctorum patrum deserti Orientis et Occidentis. Marcus Battaglini, Ariminensis, ex episcopo Nocerino Cæsenatensis, dedit Historiam universalem conciliorum (5), et Annales sacerdotii et imperii sæculi XVII (6). Joannes Harduinus, Corisopitensis, Societatis J., vir magni ingenii, sed in multis singularis, curavit novam conciliorum editionem (7), variaque scripta reliquit. Josephus Hartzheim, Coloniensis, Societatis J., præter alia plura dedit collectionem conciliorum Germaniæ, deinde ab aliis auctam et continuatam. Edmundus Martene, Ord. S. Bened. congregationis S. Mauri, edidit collectionem amplissimam veterum scriptorum et monumentorum (8), Thesaurum novum anecdotorum (9), tractatus de antiquis monachorum ritibus, de antiquis Ecclesiæ ritibus in re sacramentaria et in celebrandis divinis officiis, commentarium in regulam S. Benedicti. Bernardus de Montfaucon, Ord. S. Bened. congrega-

(1) Paris. 1728, 3 vol. in-fol.

(2) Paris. 1714, 8 vol. in-4.

(3) Nancæi 1736, 2 vol. in-fol.

(4) 1725, 2 vol. in-fol.

(5) 1686 in-fol.

(6) 1701, 4 vol. in-fol.

(7) 1715, 12 vol. in-fol.

(8) Paris. 9 vol. in-fol.

(9) 1717, 5 vol. in-fol.

tionis S. Mauri, collegit *Analecta græca* (1), *Monumenta veterum Græcorum* (2), *Palæographiam græcam* (3), *Hexaplorum Origenis fragmenta* (4), *Diarium Italicum* (5), *Bibliothecam bibliothecarum manuscriptorum novam* (6), *Monumenta monarchiæ Francicæ* (7). Ludovicus Antonius Muratori, primo *Ambrosianæ Mediolanensi*, dein *Atestinorum principum bibliothecæ præfectus*, vir magnæ eruditionis et fœcundi ingenii, inter cujus opera eminent *Anecdota latina* (8), *Anecdota græca* (9), *collectio scriptorum rerum Italicarum* (10), *Antiquitates Italicæ mediæ ævi* (11), *Annales Italiæ ab initio æræ vulgaris usque ad annum 1500* (12), *Thesaurus novus veterum inscriptionum* (13), *Liturgia Romana vetus* (14), alia plura. Ludovicus Ellies Dupin, Parisiensis, S. Facultatis doctor, multa scripsit, quorum varia, propter auctoris studium novitatis et immodicam crism, ab Apostolica Sede notata sunt; præter alia reliquit *Bibliothecam scriptorum ecclesiasticorum*, *dissertationes de antiqua Ecclesiæ disciplina*, *tractatus de potestate ecclesiastica et civili*, *criticæ historiæ Apollonii Tyanæi*, *tractatum historicum de excommunicationibus*, *methodum studii theologici* Nicolaus le Nourry, Dieppensis, Ord. S. Bened. congregationis S. Mauri, rededit *Apparatum ad Bibliothecam Patrum et dissertationem in Lactantii librum De mortibus persecutorum*. Petrus le Brun, Brignoniensis, presbyter Oratorii Gallicani, dedit *Historiam criticam usuum superstitionum ex Explicationem Missæ atque liturgiarum*

- (1) 1688 in-4.
- (2) 1706, 2 vol. in-fol.
- (3) 1708 in-fol.
- (4) 1713, 2 vol. in-fol.
- (5) 1702 in-4.
- (6) 1739, 2 vol. in-fol.
- (7) 1729, 5 vol. in-fol.
- (8) Mediolan. 1697, 2 vol. in-4.
- (9) Patav. 1709, 3 vol. in-4.
- (10) 1723, 27 vol. in-fol.
- (11) 1738, 6 vol. in-fol.
- (12) 12 vol. in-4.
- (13) Mediolan. 1739, 6 vol. in fol.
- (14) Venet. 1748, 2 vol.

ecclesiasticarum. Joannes Grancolas, Parisiensis, doctor Sorbonicus, publicavit tractatum liturgicum, vetus Sacramentarium ecclesiasticum, commentarium historicum in Breviarium Romanum, alia. Josephus Maria Tommasi, Ord. Theatin. et R. E. cardinalis, anno 1803 a Pio papa VII inter Beatos relatus, præter alia edidit codices sacramentorum nongentis annis vetustiores, antiquos libros missarum, R. Ecclesiæ, Sacrorum Bibliorum titulos, Institutiones theologicæ antiquorum patrum.

Jurisprudentiam excoluerunt supra commemorati Claudius Fleury et Vitus Pichler. Zegerus Bernardus Van Espen, Lovaniensis, sectæ Jansenisticæ addictus, in lucem dedit Jus ecclesiasticum universum. Joannes Petrus Gibert, doctor Aquensis, præter observationes in Jus ecclesiasticum Zegeri Bern. Van Espen, reliquit Institutiones ecclesiasticas et beneficiales, Corpus juris canonici, Consultationes canonicas de sacramentis, Traditionem Ecclesiæ circa sacramentum matrimonii. Ignatius Schwartz, Suevus, Societatis J., concinnavit Institutiones et Collegia historica, atque Institutiones juris publici universalis, naturæ et gentium. Anacletus Reiffenstuel, Germanus, Ord. FF. Min., præter tractatum de probabilismo et Theologiam Moralem, reliquit Jus canonicum universum cum tractatu de regulis juris (1). Joannes Baptista Rigantius, Neapolitanus, composuit commentarium in regulas cancellariæ apostolicæ.

Brevitatis vero causa prætermittimus concionatores et asceticos scriptores, qui magno numero hoc sæculo floruerunt.

55. Anno porro 1740 die 6 Februarii vita excessit Clemens papa XII. Post ejus obitum Apostolica Sedes vacavit sex mensibus, quibus elapsis, 17 Augusti in eam evectus fuit Benedictus XIV, Bononiensis, antea appellatus Prosper Lambertini, cardinalis archiepiscopus Bononiensis, quem singularis S. theologiæ, SS. canonum et historiæ ecclesiasticæ peritia et res præclare gestæ tanto honore dignum reddebant. Reipsa Pontificis hujus eruditionem præclara scripta commonstrant, inter quæ eminent ea quæ sunt de

(1) 6 vol. in-fol.

beatificatione et canonizatione Sanctorum, de festis Christi et Deiparæ. de synodo diœcesana, et institutiones ecclesiasticæ, epistolæ encyclicæ. constitutiones et brevîa, quæ omnia amplissima implent volumina (1). Nihil est in christiana ethica, in jure canonico, in disciplina ecclesiastica tam arduum, tam controversum, tam reconditum, quod non eruditissime explanarit ac definierit; adeo ut ex ejus libris antistites, theologi, canonistæ et ecclesiastici singuli rerum agendarum regulas percipere queant.

Initio pontificatus sui jubilæum indixit, totusque inde in Ecclesiæ regimen et curam intentus, vix dici potest, quanta aggressus sit ac perfecerit. Tribunalia curiæ Romanæ reformavit. Congregationem particularem instituit super promovendis ad episcopatum, ut quantum fieri posset, non nisi viri, morum integritate, sacra doctrina et vero salutis animarum studio præditi, ad regendas ecclesias assumerentur. Jurisdictionem episcoporum, quantum ad ecclesias parochiales regularium, et ad personas, curam animarum subditorum sæcularium in iis exercentes, spectat, stabilivit. Plura sancivit de appellationibus concedendis vel denegandis, deque concursu et examine pro collatione ecclesiarum parochialium. Alia constituit contra confessarios sollicitantes, absolventes complicem, aut inquirentes nomen complicis. Abusus, qui in observantiam jejunii quadragesimalis irreperant, sustulit. Præscripsit, coram quibus, quo ordine ac forma causarum de nullitate matrimonii vel professionis religiosæ judicia sint peragenda; exposuit, quibus, quomodo quibusque cautelis matrimonia occulta permittit queant; de dubiis propositis circa matrimonia Hollandiæ declarationem de lit; episcopos Polonos graviter admonuit, ut in admittendis conjugiorum dissolutionibus caute procederent. Clausuram monasteriorum mulierum et virorum optimis legibus firmavit. Anno 1750 alterum jubilæum indixit, quâ occasione celeberrimam dedit epistolam encyclicam de operibus ad lucrandum jubilæum injunctis, de facultatibus confessariis concessis earumque usu. Plures alias de diversis capitibus exortas controversias luculenter ac perspicue explanavit.

(1) Venet. 1767, 19 vol. in-fol.

Decreta de ritibus Græcorum Melchitarum patriarchatus Antiocheni. de jurisdictione patriarchæ et episcoporum ejusdem nationis, de disciplina monachorum et monialium, atque alia de pluribus disciplinæ capitibus pro incolis regni Serviæ et finitimarum regionum in unum collecta, promulgavit. Nationalem synodum Maronitarum, anno 1736 in monte Libano habitam, confirmavit; eorum episcopis certas sedes assignavit, et patriarchæ annum charitativum subsidium attribuit, abrogata consuetudine colligendi præstationes pecuniarias in distributione sacrorum oleorum. Jurisdictionem in Ægyptios aliosque ritus Coptici, ad Ecclesiam catholicam conversos, cujuscumque essent diœcesis, confirmavit episcopo Hierosolymitano ejusdem ritus; super dubiis, ad ritus ecclesiæ et nationis Coptorum pertinentibus, præclaram constitutionem publicavit, et pro Coptis catholicis indultum concessit recipiendi sacramentum confirmationis a presbytero missionis præfecto. S. Sepulcri pro tempore guardiano Ordinis Minorum de observantia facultatem dedit, ut, absentibus episcopis ritus Latini, conferre posset sacramentum confirmationis cum oleo et chrismate ab episcopo catholico benedictis. In regnum Batgaum magni Tibeti, postulante ipso rege, apostolicos missionarios destinavit. Controversias circa regimen missionum in regno Cochinchinæ existentium harumque limites derimit. Litibus de ritibus Sinensibus et Malabaricis finem constituit, ut supra vidimus (1). A Syriacis et Armenis, in ecclesiis Latinorum sacra peragentibus, proprium ritum servari præcepit, monuitque missionarios, ut in convertendis populis Orientalibus hos ab errore et schismate revocarent, ritus vero eorum probatos permitterent. Ecclesiasticis viris ritus Slavo-Latini mandavit, ut in missis et officiis divinis litterale idioma Slavum cum characteribus, Hieronymianis retinerent uterenturque missalibus et breviariis typis Congregationis de propaganda Fide editis. Presbyteris ritus Latini, in Russia Polonica degentibus, permisit in Ruthenorum-unitorum ecclesiis, deficientibus altaribus lapideis seu tabulis consecratis et calicibus aureis sive argenteis, missarum sacrificia celebrare super Ruthe-

(1) Vide p. 217.

norum antimensiis et cum calicibus e stanno. Unionem omnium monasteriorum Ordinis S. Basilii in Lithuania et Russia in unam congregationem, e duabus provinciis compositam, confirmavit. Vicariis apostolicis et missionariis, sæcularibus ac regularibus, regulas in missionibus Anglicanis observandas præscripsit, litemque jam dudum agitatam inter missionarios regulares et vicarios apostolicos a quorum auctoritate illi se vi privilegiorum a Sede Apostolica acceptorum exemptos contendebant, diremit. Patriarchatum Aquilejensem propter lites inter Domum Austriæ et Rempublicam Venetiarum de jure nominandi patriarcham, quæ decessores suos fatigaverant, suppressit, ejusque loco duas substituit sedes archiepiscopales, Utinensem scilicet et Goritiensem.

Idem Pontifex de omnibus officii sui partibus sollicitus, plura incredulorum hujus temporis scripta damnavit, regulasque, prudentia et sapientia refertas, librorum censoribus præscripsit. Societates occultas, jam a decessore suo prohibitas, nova constitutione proscripsit. Latas adversus singularia certamina seu duella leges renovavit, earum rigorem auxit, et quinque propositiones, duellorum furori faventes, condemnavit. Electiones Joannes Petri Meindarts in archiepiscopum Ultrajectensem, Hieronymi de Bock et Joannes van Stiphout in episcopos Harlemenses atque Bartholomæi Joannis Byevelde in Daventriensem schismaticas nullasque esse pronuntiavit. Publicis et notoriis refractariis constitutioni *Unigenitus* sacrum viaticum jure denegari declaravit, datis ad Galliæ episcopos litteris.

Jam sub præcedentibus Pontificibus conspeximus, qualiter nonnulli principes sæculares pontificiæ potestatis exercitium in regnis suis limitare, aut certa jura sacra sibi arrogare contenderent, unde magnæ sæpius inter eos et Romanam curiam discordiæ secutæ sunt. Ejusmodi lites Romani Pontifices, quantum valuerunt, componere conati sunt per concordata seu conventiones cum summis imperantibus initas. Benedictus XIV, pacis studiosissimus, cum variis imperantibus civilibus conventiones iniit, nimirum anno 1740, cum Joanne V rege Lusitaniæ, cui jus concessit nominandi in territoriis suis episcopos et abbates: anno 1741 cum Carolo rege utriusque

Siciliæ, cui viginti sex episcopatus conferendos dedit; præterea inter utrumque convenit, ut tribunal erigeretur e præside clerico et quatuor assessoribus, duobus clericis a Pontifice et duobus laicis a rege designandis, compositum, quod certas aliquot causas definiret, et observationi eorum, de quibus convenerat inter partes, invigilaret: eodem anno cum Carolo Emmanuele rege Sardiniae (1): anno 1753 cum Ferdinando VI rege Hispaniæ, cui jus, quod Romani Pontifices per octo menses ad beneficia episcopatibus minora nominabant et vacantium episcopatum fructus percipiebant, cessit ea lege, ut isti fructus dispensarentur secundum canonum statuta; sibi tamen quinquaginta duo beneficia reservavit; et rex ad resarcienda detrimenta, quæ inde patiebatur curia Romana, ei certam pecuniæ summam asseruit. Sed cum Republica Veneta gravem simultatem habuit. Ea quippe anno 1754 vetuit, ne litteræ pontificiæ effectui darentur, nisi prius a regimine civili cognitæ neque in posterum indulgentiæ, privilegia altarium variique generis dispensationes et concessionem a Pontifice peterentur aut acciperentur, nisi sub certis conditionibus. Benedictus XIV Rempublicam impensis monitis permovere conatus est ad decreta ista revocanda. Senatus Venetus contestatus quidem est, sibi minime in animo fuisse auctoritatem pontificiam suæ subicere, verumtamen decreta sua non revocavit. Quapropter Pontifex omnes conventiones commerciales inter suos et Reipublicæ subditos sustulit, et mercibus venetianis majora vectigalia constituit. Clemens vero XIII ejus successor, natione Venetus, a Republica impetravit, ut decreta ista revocaret.

Præterea Benedictus XIV Elisabetham Aragoniæ, Joannam Franciscam Fremiot de Chantal et alios in Beatorum, Fidelem a Sigmaringa, Camillum de Lellis aliosque in Sanctorum catalogum retulit. Martyrologium correctius et auctius edendum curavit, Pontificale correxit, et de emendando Breviario serio cogitavit. Ad fovenda studia plures aut erexit aut instauravit academias, seminaria construxit, litteratorum societates adamavit, ædes capitolas signis, anaglyphis aliisque antiquitatis monumentis locupletavit, musæum,

(1) Vide p. 237.

christianis antiquitatibus servandis percommodum. bibliothecæ Vaticanæ adjunxit, publicam delineandi scholam instituit et largo censu ditavit. Quibus aliisque præclare gestis, anno 1758 naturæ concessit (1).

56. Postquam Benedictus XIV dissidia de ritibus Sinensibus diremerat et concordiam inter missionarios restituerat (2), persecutio, jam contra Christianos in imperio Sinensi cœpta, aucta est. Qui enim Christianos oderant, eos accusabant, quod ritus legesque imperii contemnerent. In provincia Fokiensi quinque missionarii Dominicani, quorum unus, Petrus Martyrius Sanz Hispanus, erat episcopus et vicarius apostolicus, anno 1747 post quæstiones, tormenta et carceres occisi fuerunt. Anno sequente tres Jesuitæ eandem sortem experti sunt. Non in solos missionarios, sed etiam in Christianos sævitum est, qui ad quæstionem vocati, tormentis subjecti, verberibus affecti, bonis spoliati, in carcerem conjecti aut in exilium relegati sunt; ecclesiæ in multis provinciis destructæ; pastores ad fugam compulsi. Anno 1750 persecutio vehementius exarsit; plures quam septuaginta missionarii in carceres conjecti, et Christiani quam plurimi bonis ipsaque vita privati fuerunt. Multi quidem tormentorum vi Fidei renunciarunt, sed multi etiam egregia christianæ constantiæ exempla dederunt. Anno demum 1753 legatus a rege Lusitaniæ ad imperatorem et mandarinos cum muneribus missus, Christianis pacem impetravit, postquam eorum numerus multorum enecatione ac variorum defectione multum erat imminutus. Tunc plerique eorum, qui durante persecutione Fidei renunciarant, veniam postularunt et crimen suum per pœnitentiam expiarent. Missionarii mala Religioni illata repararunt, ecclesias restituerunt novoque ardore propagandæ Fidei adlaborarunt. Quum autem exurgentibus hic illic persecutionibus et vexis præsertim obnoxii essent missionarii Europæi, tum in Sinis tum in seminario Siamensi adlaboratum est formandis missionariis indigenis.

Pax, quam rex Lusitaniæ sua intercessione Christianis

(1) Vitam hujus Pontificis exaravit, sed calamo leviori D. Caraccioli, Paris. 1783 in-12. Conf. Natal. Alexand. *Hist. eccl. supplement. tom. II.*

(2) Vide p. 217.

Sinensibus impetrarat, hoc ipso sæculo sæpe interrupta est localibus vexis et persecutionibus. Anno 1770 nova contra eos persecutio exarsit, quæ aliquandiu post sopita, anno 1784 vehementius sæviit. Ea durante Christiani multi crudeliter torti et post tormenta relegati aut servituti mancipati sunt; multi missionarii, inter quos tres episcopi, in carceres coniecti, in quibus major pars eorum periit. Anno 1787 persecutione sopita, missionarii superstites ea qua opus erat prudentia, apostolicos labores resumpserunt, et illata Religioni detrimenta restaurare conati sunt.

Quod attinet ad cæteras terras, ad imperium Sinense pertinentes vel ab eo dependentes, anno 1712 Clemens papa XI duodecim Capucinos e Marchia Anconitana in regnum Tibetanum ad prædicandum Evangelium ablegavit; qui munere suo apostolico functi sunt eo successu, ut in metropoli Lasta et in aliis locis plurimi, imo ex ipsis sacerdotibus seu lamis haud pauci, baptismum admiserint. Anno 1744 Benedictus XIV alios duodecim Capucinos in Tibetum destinavit, qui opus, ab antecessoribus cœptum, successu non minus prospero continuerunt. In peninsulam Coream posterioribus hujus sæculi annis religio catholica illata est a juvene quodam Coreensi, nomine Ly, qui Pekini a Jesuitis sacris christianis institutus et in patriam redux, suo exemplo et sermone atque librorum, quos a missionariis Pekinensibus acceperat, distributione, multos tum e proceribus tum e plebe ad fidem christianam et baptismum perduxit. Hi veluti totidem missionarii seu catechistæ alios ad eandem fidem alliciebant, adeo ut intra quinque annorum spatium circiter 4000 Coreenses in Christum crederent. Novæ Religionis propagatio persecutioni ansam dedit; anno 1791 duo fratres christiani capitis damnati sunt, et plures alii deprehensi, in carceres coniecti. Hac tempestate post biennium sopita, Govea episcopus Pekinensis in Coream misit Jacobum Velloz presbyterum Sinensem, qui Christianorum numerum illic plurimum auxit, non obstantibus vexis et persecutionibus, quibus sæpius erant subjecti.

In regnis Indiarum orientalium, Madurensi, Mayssurensi, Carnatensi et Tanschaurensi, religio catholica sæculo præcedente læte floruerat et continua fere incrementa ceperat; hoc

vero sæculo, tum persecutionibus hinc inde exortis, tum dissensionibus missionariorum de ritibus dictis Malabaricis, nonnulla decrementa subiit. Anno 1701 in regno Tanschaurensi omnes Christiani, qui ad religionem patriam reverti recusabant, vel verberibus affecti et in carceres coniecti, vel regno exire coacti sunt; eorum ecclesiæ destructæ omneque religionis christianæ exercitium interdictum. Annis hujus sæculi XVIII sexagesimis et deinceps missio Carnatensis, cujus principalis sedes erat Pudicherium, etiam decrevit revolutionibus ibidem exortis et bello Anglos inter et Gallos de Pudicherio excitato. In regno Mayssurensi Tipuzahebus, qui illic ab anno 1787 usque ad 1799 dominatus est, multa Christianorum millia vario mortis genere sustulit; in alienis etiam provinciis, quas invasit, contra illos sæviit, multas ecclesias, seminaria domosque missionariorum destruxit. Post ejus mortem Christianis pax rediit; ecclesiæ restitutæ sunt et credentium numerus mox auctus est. In littore Malabarico missionarii numerum Christianorum continuo augebant. In regno Travancorensi res christianæ prospera sorte fruebantur; ibidem Paulinus missionarius Ramavarmerum regem ita religioni catholicæ conciliavit, ut rex Christianos variis beneficiis ornaverit et epistolas aliquot cum Clemente XIV et Pio VI pontificibus communicarit.

In Tongkino, in quo Religio sæculo præcedente plurimum propagata fuerat (1), hoc sæculo novæ æque graves persecutiones contra Christianos excitatæ sunt, præsertim annis 1721 et 1736, quibus eorum numerus haud parum minutus est, multæ ecclesiæ destructæ, varii missionarii capitis damnati, Christiani multi in carceres coniecti, verberibus atque suppliciis affecti. Posteriori vero tempore, pace Christianis concessa, eorum numerus continuo fere crevit.

In Cochinchina religio christiana a posterioribus sæculi præcedentis annis valde propagabatur, quum anno 1700 gravis persecutio contra illius sectatores exarsit. Post paucos annos tranquillitate parta, Religio majora incrementa cepit, præsertim ab anno 1739, quo Jesuitæ, mathesis et artis medicæ periti, familiarem ad aulam accessum nacti sunt.

(1) Vide. p. 169.

Verumtamen anno 1748 rex ejusque ministri pravam contra fidelitatem Christianorum suspicionem admiserunt, et persecutionem contra eos excitarunt, in qua missionarii relegati et ecclesiæ destructæ sunt. Perduravit persecutio usque ad annum 1774, quo rex, mitioribus erga Christianos consiliis conceptis, servituti aut captivitati mancipatos libertati restituit, eisque liberum Religionis exercitium concessit; quo facto, triginta Jesuitæ in Cochinchinam venerunt et Evangelium prospero cum successu propagarunt.

In regno Siamensi extranei, Lusitani et Cochinchinenses, religionem christianam libere profitebantur. Ibidem, ut jam diximus, vicarii apostolici seminarium et collegium erexerunt ad formandum clerum indigenam pro Siam, Tongkino et cochinchina (1). In convertendis vero indigenis magna missionariis opus erat prudentia, quia id non semel edictis regiis fuerat prohibitum. Post annum autem sexagesimum hujus sæculi Religio ibidem haud exiguum decrementum subiit per Birmannos Peguenses, qui Siamum sæpius invaserunt, dire vastarunt magnamque ejus partem sibi subjecerunt. Tranquillitate restituta, religio christiana paulatim reffloruit; rex, qui post revolutionem, anno 1780 effectam, thronum conscendit, ei favit, episcopum in metropolim vocavit, et missionariis facultatem prædicandi ubique Evangelium dedit.

In Japonia summa cum severitate excludebantur et amovebantur omnia, quæ vel minimum religionis christianæ vestigium prodebant. In insulis Philippinis, quas inde ab anno 1564 occuparunt Hispani, religio catholica dominabatur; ecclesiæ ibidem ex archiepiscopo, qui sedebat Manilæ, episcopis et reliquo clero, perinde ac in Europa, formatae erant, Dominicani, Franciscani, Augustiniani, Carmelitæ, Jesuitæ illic domicilia seu monasteria excitarant. In insulis Marianis ab anno 1665, quo Jesuitæ in eas ab Hispanis destinati sunt, Evangelium late propagatum est et Christianorum numerus continuo auctus. In insulam Formosam Dominicani, Franciscani alique ecclesiastici viri Fidem intulerant; sed deinde Batavorum in Catholicos odio horum

(1) Vide p. 169.

res imminutæ ac pene deletæ fuerunt. In insulis vero Java, Malaca, Ceylano, Maldibis, Moluccis aliisque sæculo XVI missionarii catholici, protegentibus eos Hispanis et Lusitanis, longe lateque Evangelium propagarant, sed ex quo tempore in illis insulis dominium nacti sunt Batavi et Angli, res catholicæ ibidem declinarunt, et in multis interierunt. Tunc enim non solum obstacula multifaria catholicis missionibus suscitata sunt, sed acatholici etiam ministri studuerunt insulares ad sua sacra pertrahere, eumque in finem Biblia sua, catechismos aliosque libros religiosos, in linguas asiaticas versos, inter illos divulgaverunt, scholas ad instruendos parvulos et seminaria ad formandos concionatores instituerunt. Eadem seductionis media a ministris acatholicis tentata sunt in terris Indiæ anterioris, Danorum et Anglorum dominio subjectis (1).

57. In America prosper ecclesiarum ac missionum status perdurabat (2) In America septentrionali religio catholica dominabatur in coloniis, quas illic Hispani et Galli creaverant. Plures præterea inter ipsos indigenas institutæ fuerunt a religiosis viris missiones, inter quas celebris erat Californiensis. Hanc anno 1697 incepterunt Jesuitæ, qui ad peninsulæ hujus populos, huc illuc dispersos et sine fixis sedibus vagantes, progressi, impigro labore et non absque multis periculis eos ad christianam religionem simulque ad vitam civicam adduxerunt eo cum successu, ut anno 1745 indigenæ conversi 53 reductiones seu pagos efficerent.

Præter Hispanos et Gallos, etiam Angli inde a sæculo præcedente colonias plures in America septentrionali condiderunt, a quibus hodiernæ provinciæ confœderatæ seu Status-uniti originem ducunt. Tales fuerunt Virginia, Nova-Anglia, Marilandia, Novum-Eboracum, Pensilvania, Carolina, aliæ. Hæ coloniæ coaluerunt ex Anglis, Batavis et

(1) *Lettres édifiantes et curieuses; Nouvelles des missions orientales; Auszüge aus Originalbriefen von den apostolischen Vicarien und Missionarien in China, Tonkin, Cochinchina etc.*, Wien 1811; *Relazione del principio e stato presente della missione del vasto regno Tibet*, Rom. 1742; Paulinus a S. Bartholomæo, *India orientalis christiana*.

(2) Vide p. 124.

Germanis, maxima parte acatholicis. Ministri, qui sacris in his coloniis præerant, præsertim herrenhuthani et methodistæ, indigenas etiam ad prætensam suam reformationem convertere studebant. In plerisque tamen coloniis etiam Catholici tolerabantur, quorum multi, ex Anglia et Hibernia oriundi, sedes fixerant in Marilandia; hos in spiritualibus dirigebant Jesuitæ Angli, quorum primus Andreas Withe illuc transiit anno 1607. Post annos tredecim alter Jesuita Grayton missionem instituit in Pensilvania. Quamdiu provinciæ confœderatæ seu Status-uniti Anglis parvire, Catholicorum in iis conditio multifariis vexationibus fuit obnoxia; mitior illa reddita fuit ex quo tempore Status-uniti suam nacti sunt independentiam, quam anno 1783 Angli ratam habuerunt (1).

58. In Gallia a medio hujus sæculi factio quesnelliano-jansenistica seu potius curiæ, ei faventes, turbas novas excitarunt. Quum enim Appellantes seu adversarii bullæ *Unigenitus* inter clericos sæculares et regulares, inter monachos et moniales, inter doctores et laicos, in occulto perdurarent, episcopi parochis mandarant, ut priusquam ægrotis, quos bullæ adversantes novissent, vel suspectos hac in re haberent, sacramenta administrarent, ab iisdem testimonium confessionis exigent, quo de eorum fide constaret, Sectarii parochos, episcoporum suorum mandatis obedientes, accusarunt apud curias sæculares, quæ hanc ansam immiscendi se rebus sacris et deprimendi auctoritatem ecclesiasticam arripientes, in parochos, qui ægrotis, confessionis testimonium exhibere recusantibus, sacrum viaticum denegaverant, variis pœnis, præsertim pecuniæ mulctis, animadvertere cœperunt, non obstantibus contrariis regis declarationibus, jussis et minis. Anno 1752 curia seu senatus Parisiensis decretum edidit, quo vetabatur, ne cui sacramenta denegarentur, quod testimonium confessionis exhibere aut nomen confessarii sui indicare aut bullam *Unigenitus* acceptare recusaret. Hoc ipsum decretum pleræque curiæ in provinciis adoptarunt.

(1) *Lettres édifiantes*, etc.

De tanta curiarum sæcularium audacia episcopi datis ad Ludovicum regem XV litteris juste conquesti sunt, eorumque plures, præsertim Christophorus de Beaumont, archiepiscopus Parisiensis, litteras pastorales ediderunt, in quibus Ecclesiæ auctoritatem et jura, maxime in iis, quæ ad fidei doctrinam et sacramentorum administrationem spectabant, contra curiarum usurpationes defenderunt. Curia vero his omnibus posthabitis, in episcopos et obedientes eis clericos variis pœnis animadverterunt, eorum litteras pastorales et reclamaciones suppresserunt, alios, inter quos fuere de Beaumont Parisiensis et de Brancas Aquensis archiepiscopi, relegarunt, alios custodiæ manciparunt, alios bonis suis, beneficiis et functionibus privarunt. Rex quidem curiarum audaciæ restitit earumque acta sæpius cassavit, sed carebat ea constantia et auctoritate, quas temporum adjuncta postulabant.

Quum igitur dissensiones et turbæ augerentur, Benedictus papa XIV, a clero Gallicano interpellatus, anno 1756 litteras *Ex omnibus* in forma Brevis ad cardinales, archiepiscopos et episcopos regni Galliæ in comitiis congregatos, dedit, in quibus declaravit, tantam esse in Ecclesia Dei auctoritatem constitutionis apostolicæ *Unigenitus*, ut nemo fidelium possit absque salutis æternæ discrimine a debita erga eam subjectione se subducere aut eidem ullo modo refragari; proinde publicis et notoriis prædictæ constitutioni refractariis SS. Corporis Christi viaticum esse denegandum secundum communem regulam, quæ vetat publicum atque notorium peccatorem ad Eucharistiæ participationem admitti, sive eam publice sive privatim requirat. Deinde exposuit, qui tanquam publici et notorii refractarii essent habendi, regulasque in hac re observandas præscripsit. Contra has Pontificis litteras, quamvis magna moderatione conceptas, reclamarunt quidem sectarii et nonnullæ curiæ, sed rex constantius jam eorum audaciam repressit.

Quanta autem detrimenta his collisionibus dissidiisque, non tantum ecclesiasticæ, sed regiæ quoque auctoritati fuerint illata, patet vel e solis confessionibus et declarationibus Francisci Damiens qui anno 1757 Ludovici regis XV necem

meditatus, ei vulnus, non tamen lethale, infixit scelerisque sui poenas luit. Is enim multis interrogationibus pressus, constanter asseruit, se propositum necandi regem sibi formasse ex accusationibus et conviciis, quæ sæpius in curia contra regem, ceu oppressorem curiarum et populi atque fautorem episcoporum ac sacerdotum, qui populo sacramenta denegabant, proferri audivisset, seque nunquam consilium interficiendi regem fuisse concepturum, si curiam non frequentasset. Et tamen non obstantibus ejusmodi declarationibus, infensi Jesuitarum hostes crimen Francisci Damiens in hos referre ausi sunt, quod is in earum domo quondam fuisset famulatus, e qua jam a viginti annis fuerat ejectus (1).

59. Hoc ipso tempore in Gallia religioni christianæ teterimum bellum inferebant scriptores irreligiosi, qui specioso philosophiæ et tolerantiae nomine omnem operam evertendæ religioni et propagandæ impietati navabant. Jam e libris irreligiosis in Anglia editis (2), plures in idioma Gallicum translati, clam inter Gallos fuerant propagati; jam inde a principatu Ludovici XIV morum corruptela ibidem invaluerat; inde effectum, ut multorum e Gallis animi ad incredulitatem propenderent. Mox plurimi scriptores increduli inter Gallos surrexerunt. Solos eorum coryphæos hic commemoramus.

Franciscus Maria Arouet de Voltaire, per sexaginta annos christianam religionem oppugnavit, editis scriptis quamplurimis, in quibus cum impietate certabant obscœnitas et maledicentia. Jeannes le Rond d'Alembert, minori quidem vehementia quam de Voltaire, sed majori astutia christianam religionem oppugnavit, et impietatem propagavit. Dionysius Diderot, scriptor scepticus, materialista, atheus, et religioni christianæ maxime infensus. Joannes Offray de la Mettrie, scriptor mordacissimus, materialista et epicureus. Joannes Baptista de Boyer, marchio d'Argens, christianam religionem ejusque ministros satyrica ratione proscidit, et scepti-

(1) *Pièces originales et procédures du procès fait à Damiens*, Paris 1757; De Saint-Victor, *Tableau de Paris*, tom. IV, part. 2.

(2) Conf. p. 250.

cismum professus est. Franciscus Vincentius Toussaint, revelationem doctrinasque revelatas rejecit, et indifferentiam in religionis negotio docuit. Fertur hunc ac duos præcedentes ante mortem pœnitentiæ signa dedisse. Claudius Adrianus Helvetius, materialista et epicureus. Paulus Thiry de Holbach, materialista, atheus et bonorum morum inimicus. Joannes Jacobus Rousseau, scriptor disertus, sed paradoxus, fanaticus, et continuo secum pugnans. Accedit Joannes Martinus de Prades, Sorbonæ baccalaureus, notissimus impiis suis thesibus, quas tamen postea, ad meliorem mentem reversus, detestatus est.

Increduli isti scriptores aliique plures, quos prætermitimus, quamvis aliquando naturalem aut aliam quamdam religionem probare viderentur, generatim tamen omnem religionem oppugnabant; in scepticismum et atheismum propendebant; animæ immortalitatem et vitam futuram inficiabantur; morum regulas vilipendebant; christianam vero religionem summo odio persequabantur; ejus propagatores, Apostolos et ipsum Christum, impostores appellabant, institutiones, ministros et sectatores calumniis, conviciis et cavillationibus prosequebantur.

Porro impios illos scriptores, auctoribus et ducibus de Voltaire, d'Alembert et Diderot, in eversionem religionis christianæ conspirasse, sufficienter evincitur ex epistolis, quas ad se invicem scripserunt. Ex iis enim apparet, eos sibi invicem communicasse sua consilia et rationes extirpandi christianam religionem, et obstacula ac modos ea superandi; falsa nomina, quibus se tegerent, assumpsisse; communem tesseram habuisse, nempe verba hæc adhortatoria, a de Voltaire suggesta, *Ecrasez l'infâme*.

Cæterum eorum finis, non in sola religionis eversione, sed in regiæ etiam potestatis destructione, et introductione independentiæ atque licentiæ moralis ac politicæ, consistebat. Id abunde testantur liber, quem scripsit Rousseau, de contractu sociali, plura loca in libris cæterorum, et notum illud Diderotii dictum : Nationes non prius fore beatas, quam ultimus regum intestinis ultimi sacerdotis fuisset suffocatus.

Ad propagandas autem suas doctrinas omnia quæ sibi

præsto erant, media adhibebant. In primis illas aliis oretenus persuadere, et in compitis atque conviviiis, ubi simul famuli ministrantes dicta excipiebant, disseminare conabantur. Ad easdem latius propagandas libris potissimum utebantur, quos diversissimi generis, serios et ludicros, philosophicos, historicos, poeticos, itineraria, fabulas dictas romanenses, aliosque principiis suis et sententiis refertos, maximo numero sine intermissione in lucem edebant. Jam inde ab anno 1750 edere cœperunt Dictionarium encyclopædicum, verum incredulitatis armamentarium. Tum in colloquiis tum in scriptis captiosa nomina philosophorum, spirituum fortium, hominum sine præconceptis opinionibus sibi asserebant et vindicabant, quibus vani ac semidocti, præsertim illi, qui se inter homines cultiores referebant, allaciebantur ad easdem sententias amplectendas, quatenus ex agmine imbecillium elevati viderentur supra vulgus supersticiosum. Anno 1764, hortante de Voltaire, d'Alembert, Diderot aliique Parisiis in domo de Holbach societatem constituerunt, ubi libros edendos discutebant et pro temporum adjunctis exornabant; de adminiculis promovendi causam suam, de obstaculis tollendis et adversariis debellandis deliberabant; cum asseclis extraneis mutuas litteras et consilia communicabant. Dictatura in republica litteraria sibi vindicata, libros doctrinis suis consentaneos laudabant, alios vero vituperabant. Magno studio adolescentes, præsertim juvenes e scholis egredientes, doctrinis suis imbuebant, eosque tanquam pædagogos et professores et ad munera aptissimos commendabant. Denique omni occasione tolerantiam in negotio religionis laudabant, tum ut ipsi sub ejus alis securi essent, tum ut clericos ei oppositos omnibus redderent invisos, et Hugonotos in Gallia toleratos, ad oppugnandos Catholicos haberent cooperatores.

His porro aliisque mediis sophistæ progressu temporis ingentem asseclarum numerum inter omnes hominum classes nacti sunt.

Ad cohibendam autem impietatis propagationem et impedienda ingentia mala, inde oriunda, media varia, tum a viris privatis tum ab auctoritate publica, adhibita sunt. Plures viri

eruditi egregia scripta ediderunt, in quibus causam Religionis defenderunt, sophistarum sententias confutarunt, et mala ex iis oritura ob oculos posuerunt. Episcopi et sacerdotes in instructionibus pastoralibus et concionibus sacris calamitates, ex diffusa irreligione in utriusque reipublicæ, ecclesiasticæ et civilis, detrimentum prodituras, prænuntiaverunt. Romani Pontifices irreligiosa et noxia scripta damnaverunt. Magistratus civilis eadem sæpius proscripsit. Verum tamen his mediis incredulitatis progressus non fuit cohibitus. Deferbuerat et apud multos perierat observantia erga auctoritatem ecclesiasticam, tot antea Janseniano-quesnellistarum et curiarum sæcularium clamoribus, contentionibus et decretis labefactata; multorum animi jam ad incredulitatem propendebant; scripta irreligiosa avidius quam apologetica legebantur; deerant Ludovico regi XV ejusque successori Ludovico XVI intelligentia, fortitudo et constantia necessariæ; præterea in ipsa aula, regio consilio et curiis sophistæ suos asseclas et patronos habebant.

60. Paulo serius quam in Gallia, irreligio invalescere cœpit in terris hæreticis Germaniæ. Protestantium sententias ad deismum et rationalismum conducere supra notavimus(1). Pietistæ quoque practicam quam theoreticam religionem magis curantes, viam ad indifferentiam dogmaticam aperuerant. Accesserunt continuæ inter ipsos Protestantes dissensiones religiosæ. Nec defuerunt jam sæculo XVII inter Germanos Protestantes viri, qui scripta religioni christianæ adversa in lucem emiserunt. Prioribus sæculi XVIII annis inter eos studium discendi linguas gallicam et anglicam magis magisque crevit, quo simul factum est, ut multa scripta irreligiosa, in illis linguis exarata, cognoscerentur, germanice verterentur, et sententiæ in iis contentæ a multis susciperentur.

In primis in Borussia ad irreligionis propagationem multum contulit Fridericus rex II. Is scripta irreligiosa sophistarum Gallicorum, quæ propter facetias leporesque et dictionis elegantiam genio ejus arridebant, adamabat; incre-

(1) Conf. p. 187.

dulos scriptores e Gallia profugos suscipiebat et honoribus ac beneficiis prosequabatur; cum de Voltaire, d'Alembert aliisque sophistarum coryphæis litteras mutuas communicabat et familiaritatem colebat. Isti vero hac rerum opportunitate utebantur ad sententias suas in terris Borussicis, ubi jam libros irreligiosos typis mandare licebat, disseminandas. Præterea rex universalem religionum tolerantiam in ditione sua introduxit. Quibus omnibus effectum est, ut brevi in urbibus majoribus, præsertim Berolini, plurimi ex hominibus sic dictis cultioribus Christianismum abjicerent et ad deismum, indifferentismum vel etiam atheismum deflecterent.

E Borussia irreligiosus genius in reliquas Germaniæ protestantiæ terras penetravit. Illius propagationem mox promoverunt multi scriptores e Protestantibus, qui libros Christianismo vel saltem characteristicis ejus doctrinis adversos, ediderunt. Inter eos notissimi sunt Christianus Edelmann, Carolus Aug. Gebhardi, J. Mich. de Loen, J. Bern. Basedow, Guil. Abrah. Teller, J. Salomon Semler, Hermannus Samuel, alii.

Præter hos, qui particulares libros Christianismo contrarios scripserunt, ad illum labefactandum plurimum contulit ingens opus, quod sub titulo Universalis Bibliothecæ Germanicæ tomis 107 inde ab anno 1765 edere cœpit et usque ad annum 1792 continuavit C. F. Nicolai, bibliopola Berolinensis. In eo opere libri ex omni scientiarum genere recensentur. Nicolai ejusque cooperatores, præter alios, hunc quoque finem sibi proposuisse, ut Christianismum ad deismum reducerent, ex ipso opere manifestum est. Hæc Bibliotheca inter Germanos majora detrimenta Religioni intulit, quam Encyclopædia inter Gallos. Accessit, quod professores in scholis publicis, etiam theologis, principia naturalistica et rationalistica discipulis suis instillarent, quodque consiliarii consistoriales, sententiis antichristianis passim infecti, concionatores constituerent, Christianismo puro, ut dicebant, seu naturalismo addictos. Quibus omnibus effectum est, ut Christianismus inter omnes hominum classes apud Protestantes ingens subierit decrementum.

In ipsas etiam catholicas Germaniæ terras irreligiosa lues

serius penetravit. In eas quippe irreligiosa scripta tum e Gallia tum e Germania protestantica clam illata sunt atque a multis suscepta et lecta. Multum quoque Religioni nocuerunt ea quæ nonnulli principes catholici reformationis prætextu in sacris constituerunt. Denique temporis progressu genius sæculi, educatio ei conformata aliaque adjuncta religionis sententiis inter Catholicos grave detrimentum intulerunt.

61. Interim Benedictus papa XIV vita excessit 3 Maii 1758. Post ejus obitum Apostolica Sedes vacavit usque ad 6 Julii, quo electus est Clemens XIII, patricius Venetus, antea Carolus Rezzonicus, cardinalis episcopus Patavinus. Virtutes, quæ eum antea commendabant, in summo ejus pontificatu eminentius splenduerunt. Supra cæteras eminens fuit ejus erga pauperes liberalitas. Defendendæ ac conservandæ Fidei studio excitatus, Lexicon encyclopædicum aliaque scripta, catholicæ doctrinæ noxia, damnavit. Acta pseudo-synodi Ultrajectensis, anno 1763 a Joanne Meindarts celebratæ, rescidit, et electionem Gualteri Michaelis Van Nieuwenhuisen, in locum præfati Meindarts suffecti, condemnavit. Proscripsit etiam librum Justini Febronii seu Joan. Nicolai de Hontheim de præsentī Ecclesiæ statu et legitima Romani Pontificis potestate. Ad vindicandum ab incredulorum injuriis SS. Trinitatis mysterium, præscripsit, ut singulis dominicis in Missis, propriam non habentibus diceretur præfatio de SS. Trinitate. Ad confovendam in Christianorum animis divinæ charitatis memoriam, festum SS. Cordis Jesu approbavit (1). Societatem Jesu contra incredulorum et Jansenis-

(1) SS. Cordis Jesu cultui propagando sæculo præcedente adlaborarunt Beata Margarita Maria Alacoque ex Ordine Visitationis, et C. de la Colombière e Societate Jesu. Brevi temporis spatio pium devotionis exercitium in Gallia, consentientibus episcopis, propagatum est. Subinde eadem devotio in finitimas regiones translata fuit. Nonnullis, maxime Jansenistis, ex odio in patres Jesuitas devotioris hujus defensores, cultum SS. Cordis Jesu ceu novum et erroneum oppugnantibus, res Romam delata est. Anno autem 1765 Clemens papa XIII S. Rituum Congregationis sententia festum SS. Cordis Jesu approbavit. E quo tempore cultus SS. Cordis per omnem orbem catholicum propagatus est. Non quieverunt tamen adversarii ab oppugnanda hac devotione; sed eorum obtrectationes

tarum in eam conjurationem fortiter tuitus est, ut infra dicemus. Plures in Beatorum et Sanctorum numerum retulit. Optimus Pontifex variorum principum oppositionem et gravitatem expertus est.

In primis postquam Corsi jugum Reipublicæ Genuensis abjecissent seque ab ea independentes constituissent, Paschalis Paoli, eorum dux, a Pontifice visitatorem apostolicum petiit, qui res ecclesiasticas, intestinis discordiis turbatas, absentibus episcopis componeret. Clemens XIII requisito frustra senatus Genuensis consensu, episcopum qua visitatorem apostolicum in Corsicam ablegavit, qui ecclesias insulæ visitaret, episcopatus, rectoribus destitutos, administraret, monachos reformaret, invigilaretque, ne quid detrimenti res christiana caperet. Senatus Genuensis publico decreto præmium constituit illis, qui episcopum visitatorem interciperent sibi que traderent, simul duas naves in eundem finem instruxit, sed frustra; ille enim in Corsicam feliciter pervenit suoque munere in ea per plures annos functus est. Pontifex senatus decretum, tanquam libertati ecclesiasticæ et episcoporum dignitati summe injuriosum, rescidit, et graviter de eodem ad senatum expostulavit. Senatus vero suam agendi rationem defendere conatus est, nec, nisi egresso e Corsica visitatore, pacatus fuit.

Eidem Pontifici negotium facessivit Josephus I rex Lusitanæ, qui, cum nuncius apostolicus in aula Ulyssiponensi, æque ac Torreggianus, primarius Pontificis minister, Jesuitarum e Lusitania expulsionem improbaret, a Pontifice petiit, ut nuncium revocaret, et Torreggiano in rebus quæ ad regnum Lusitanæ spectabant, non uteretur. Quum vero Clemens XIII procaci regi non assentiret, hic anno 1760 nuncium apostolicum per milites e regno eduxit, legatum

confutarunt plures viri eruditi. Anno 1786 Scipio Ricci episcopus Pistoriensis in synodo sua eandem devotionem proscribere ausus est; sed Pius papa VI in celebri sua bulla *Auctorem fidei* acta istius synodi condemnavit, cultumque SS. Cordis vindicavit. Conf. M. Languet, *Vie de Marie Alacoque*, Paris 1729 in-4; Galifet, *De cultu sacrosancti Cordis Jesu*, Romæ 1726 in-4; A. Muzzarelli, *Dissertatio de devotione et cultu SS. Cordis J. C.*, Romæ 1806 in-12.

suum apud Apostolicam Sedem, cum omnibus subditis suis, Roma avocavit, subditos pontificios e Lusitania amovit, merces e ditone Romana in regnum suum invehī prohibuit, denique omnibus clericis et laicis interdixit, ne sine licentia primarii ministri dispensationes aut concessionēs ullas ab aula pontificia peterent vel pecuniam in territorium Romanum mitterent. Non nisi sub Clemente papa XIV discordia sublata est anno 1770, quo rex novum nuncium admisit et communicationem cum Apostolica Sede restituit. Hujus et aliarum dissensionum auctor fuit Carvalho de Pombal, primarius regis minister, quo post mortem Josephi I (1777) a Maria Francisca regina amoto, concordia inter aulam Lusitanicam et Apostolicam Sedem integrata est.

Ipse dux Parmensis, quamvis Romano Pontifici, ut supremo Parmæ domino, subditus, Clementem XIII graviter offendit. Ille anno 1764 vetuit, ne ecclesiis aut monasteriis plus quam vigesima totius hæreditatis pars testamento legaretur; præcepit, ut quivis ante professionem religiosam omnibus bonis temporalibus scripto renunciaret; statuit, ut fundi, antea tributis subjecti, iisdem etiam a clero acquisiti, subessent. Postquam Pontifex ducem ad revocanda ea decreta frustra fuisset hortatus, editis anno 1768 litteris, illa temeraria et irrita declaravit, Parmenses ab obedientia iisdem præstanda absolvit, ducem et omnes, qui ad condenda ista decreta cooperati fuissent, excommunicationi, in diversis decretalibus præsertim in bulla *Cænæ Domini* latæ, obnoxios pronuntiavit. Nihilominus dux, aularum Borbonicarum, sibi sanguine junctarum, auxilio fretus, decretis suis institit; rex Galliæ Avenionem, Neapolitanus vero Beneventum et Pontem Curvum occupavit,

Has inter aliasque simultates Clemens XIII, animi potius mœrore, quam corporis morbo, exstinctus est anno 1769.

62. In Hollandia Jansenistæ schisma suum omni ex parte corroborare conabantur (1). Quum D. M. Varletius, qui primis quatuor illorum archiepiscopis Ultrajectensibus sacrilegas manus imposuerat, anno 1742 obiisset, Joannes

(1) Conf. p. 232

Meindarts, pseudo-archiepiscopus Ultrajectensis, metuens, ne post obitum suum schismatica ecclesia episcopo orbata maneret, sedes episcopales Harleensem et Daventriensem, dudum extinctas, propria auctoritate excitavit, et ad priorem Hieronymum de Bock, et post hunc Joannem Van Stiphout, ad posteriorem Bartholomæum Joannem Byevelt ordinavit episcopos. Byevelt a Daventriensibus rejectus, sine ecclesia, clero et grege in sic dicta sua diœcesi domicilium fixit Roterodami. Benedictus papa XIV omnes istas electiones nullas, sacrilegas et schismaticas declaravit. Idem Pontifex ad tendendam schismaticorum conversionem, anno 1748 in Hollandiam ablegavit Nicolinum presbyterum; sed cum schismatici omnino postularent, ne ad acceptandam constitutionem *Unigenitus* cogerentur, tentamen istud effectu caruit.

Anno 1763 Joannes Meindarts celebravit synodum, quam secundam provincialem Ultrajectensem appellarunt. Cogendæ synodo ansam dedit jansenista Petrus Clericus seu Leclerc, subdiaconus Rothomagensis, Amstelodamum profugus. Is cæteris longius progressus, contendebat, quinque famosas propositiones continere sanam doctrinam de gratia et prædestinatione; præterea sententias multas, Ecclesiæ auctoritati, traditioni catholicæ, Romani Pontificis primatui, hierarchiæ ecclesiasticæ adversas, conscripsit; contendit etiam, ecclesiam Græcam neque schismaticam neque hæreticam esse. Quum per hæc omnia Leclerc in Ultrajectensi schismate nova schismata excitaret, Meindarts e consilio appellantium Gallicanorum, qui schismaticos Ultrajectenses consiliis suis ac pecunia adjuvabant, anno 1763 cum pseudo-episcopis, Joanne Van Stiphout Harlesemi et Bartholomæo Joanne Byevelt Daventriensi, et cum nonnullis pseudo-canonis et parochis Ultrajecti synodum habuit. In ea sententiæ Petri Leclerc proscriptæ fuerunt; alia contra doctrinas patrum Jesuitarum, Hardouin, Berruyer et Pichon, et contra laxiores casuistas decreta sunt, et 21 canones conditi de disciplina. Quibus actis cum pseudo-episcopis subscripserunt alii jansenistæ eadem hac formula usi: *Ego... judicans subscripsi*. His peractis, decreta synodi suæ Romam mise-

runt, eorumdem confirmationem a Pontifice postulantes. Verum Clemens papa XIII, re cum cardinalibus diligenter discussa, 30 Aprilis 1765 istam synodum, sine legitima auctoritate coactam et celebratam, nullam, illegitimam et attentatam pronuntiavit; ejus acta rescidit; librum inscriptum : Acta et decreta secundæ synodi provincialis Ultrajectinæ, proscripsit tanquam continentem propositiones falsas, calumniosas, scandalosas, subversivas hierarchiæ ecclesiasticæ et injurias S. Sedi; omnesque fideles monuit, ne cum Jansenistarum episcopis, utpote qui declarati essent excommunicati vitandi, ullam communionem, præsertim in spiritualibus, haberent, aut ullum fomentum deplorando huic schismati præberent.

Schismatici in sua contra Apostolicam Sedem rebellione perseverarunt. Maxime solliciti de conservandis tribus suis episcopis, post unius obitum continuo novum eligebant. Romani Pontifices, quibus illi acta sua semper significabant, eorum confirmationem petentes, in eis rejiciendis, electisque excommunicandis usque ad nostros dies perrexerunt; a quorum sententiis atque censuris schismatici continuo ad generale concilium provocarunt. Cæterum schismaticorum numerus, comparatus cum Catholicis Hollandiæ, exiguus semper fuit; jam anno 1779 ad 6000 constrictus, adhuc decrevit (1).

63. Interea tristem nominis famam sibi procreavit Joannes Nicolaus de Hontheim, episcopus Myriophitanus et archiepiscopi electoris Trevirensis coadjutor, qui Jansenistarum et Richeristarum doctrinis imbutus, anno 1763 Bullioni, ut titulus ferebat, vere autem Francofurti ad Mœnum sub ficto nomine Justinii Febronii librum in lucem dedit, cui titulus : De præsentis Ecclesiæ statu et legitima Romani Pontificis potestate liber singularis. In hoc libro, tot contradictionibus referto, ut auctoris sententiæ vix dignoscantur, prætextu corrigendi abusus, qui in Ecclesia invaluisse, et reducendi Romanorum Pontificum potestatem ad justos limites, divinam Ecclesiæ constitutionem et Romani Pontificis primatum con-

(1) L. Mozzi, *Histoire des révolutions de l'église d'Utrecht*.

vellit. Contendit quippe, potestatem clavium a Christo fuisse collatam toti Ecclesiæ seu fidelium universitati, quæ eam per suos ministros exerceat; inter ministros ecclesiasticos primum seu præsidem esse episcopum Romanum, ita tamen, ut Ecclesia etiam cum alio episcopatu quam Romano primatum conjungere possit; episcopos, etiam eorum primatem, aliosque ministros universitati Ecclesiæ esse subordinatos; primatum non consistere in jurisdictione, sed in solo præsidio unitatis ecclesiasticæ; primatem seu Pontificem nec in fidei nec in disciplinæ materia præscribere posse leges, universam Ecclesiam obligantes; doctrinas ab eo condemnatas, etiam a provincialibus synodis denuo cognosci seu examinari posse, etc. Quæcumque alia jura Romani Pontifices exercuerint et exercerent, præcipue causarum majorum reservationes, abusus vocabat, et partim ex usu, partim e Pontificum arrogantia, præsertim vero e pseudo-Isidori decretalibus profecta dicebat. Proinde in fine libri sui nationes christianas provocabat ad limitandam Pontificis potestatem, et media quibus id efficiendum erat, indicavit, nempe auxilium imperantium civilium, examen litterarum pontificiarum antequam admitterentur, appellationes ab abusu, oppositionem contra arrogationes pontificias. Episcopos etiam provocabat ad revocanda suo prisca jura, Romanæ curiæ usurpationibus, ut dicebat, mediis sæculis deperdita.

Quamprimum infelix liber in lucem prodiit, alii, eum ut antidotum contra despoticum, ut vocabant, Romanæ curiæ regimen laudarunt, alii ut pravam Protestantium, Richeistarum et Jansenistarum prolem denuntiarunt. Clemens papa XIII decreto, dato 27 Februarii 1764, librum istum condemnavit atque prohibuit; et in litteris, in forma Brevis eodem anno 14 Martii ad Clementem episcopum Ratisbonensem datis, de auctore infausti libri præter alia dixit hæc: „Omnia ex hæreticorum et Sanctæ Sedi infensissimorum hominum libris conquisivit, absurdissima quævis de suo adjecit. „ Post romanum Pontificem Universitas Coloniensis eundem librum censura, publice edita 13 Septembris 1765, notavit. Plures etiam episcopi, inter quos Ratisbonensis, Coloniensis, Leodiensis, Constantiensis, li-

brum censurarunt ejusque lectionem prohibuerunt. Plures viri eruditi, inter quos fratres Ballerini sacerdotes sæculares, Franc. Ant. Zaccaria et Franciscus Zech e Societate J., Thom. Maria Mamachi Ord. S. Dominici, eundem librum doctissimis scriptis confutarunt.

De Hontheim seu Febronius his neutiquam fractus, librum suum novis scriptis defendit tribusque tomis auxit, in quibus principia, in primo libro proposita, uberius evolvit multasque novas sententias protulit, quæ novas Apostolicæ Sedis censuras meruerunt. Denique anno 1778 Pii papæ VI, Clementis archiepiscopi Trevirensis aliorumque monitis et consiliis ad meliorem mentem rediit, et retractationis libellum ad Pontificem misit. At cum in eo non nisi generalibus terminis ea, quæ Romanæ Ecclesiæ injuriosa scripserat, improbaret, Pius VI ad eum misit formulam assertiones, quas retractaret, continentem. Paruit De Hontheim novamque retractationem secundum Pontificis præscriptum Romam misit, quam Pius VI lætus excepit et cum cardinalibus in solenni consistorio communicavit. De Hontheim autem datis ad omnes diœcesis Trevirensis ecclesias litteris, suam retractationem publicavit confirmavitque. Sed in commentario, quem tribus annis post in suam retractationem edidit, ita hanc explicavit, ut multos de sua sinceritate dubios reliquerit. Interim archiepiscopus Trevirensis apud Pium VI egit, ut cum homine, mobili magis quam pertinaci, indulgentia uteretur (1).

Cæterum pessimos fructus protulit infelix Febronii liber; nam principia in eo tradita, non solum a multis theologiæ et canonum sciolis et semiperitis, præsertim in Germania variisque Italiæ locis, adoptata ampliusque evoluta, in scholis et libris tradita, sicque continuo latius propagata sunt, sed etiam imperantes civiles in suis ad Romanum Pontificem et Ecclesiam relationibus passim secundum ea egerunt, dispensationes, beneficiorum reservationes, appellationes ad Apostolicam Sedem, Regularium exemptiones aliaque vel

(1) Zaccaria *Anti-Febronius vindicatus*, diss. I, c. 1; Card. Gerdil. *In commentarium a J. Febronio in suam retractationem editum animadversiones*, Romæ 1792 in-4.

admodum limitarunt vel penitus sustulerunt, litteras pontificias approbationi suæ seu sic dicto placeto regio subjecerunt, negotiis sacris se immiscuerunt, plura aut immunitati aut libertati ecclesiasticæ adversa decreverunt.

64. Hoc ipso sæculo XVIII magna incrementa ceperunt societates occultæ, dictæ liberorum muratoriorum (*Francs-Maçons*). De harum societatum origine, propagatione, ritibus, infensis christianæ religioni et regiæ potestati atque regimini monarchico consiliis et machinationibus irreligiosis ac democraticis, legis scriptores infra indicatos (2).

Ad has societas earumque perversas machinationes augendas contulerunt incredulus hujus sæculi genius et irreligiosæ doctrinæ. Istæ societates primum in Anglia, deinde in Gallia, Germania aliisque regionibus propagatæ fuerunt. Iis reformandis et dilatandis in Germania ab anno 1776 improbo labore insudaverunt Adam Weishaupt, in Universitate Ingolstadiensi juris professor, et Alphonsus de Knigge, baro Hannoveranus, qui suos dici voluerunt Illuminatos. Brevi temporis spatio per totam fere Germaniam, conniventibus principibus, Illuminati, qui æque contra societatem, prout hæc erat constituta, ac contra christianam religionem conspirabant, existentes liberorum muratoriorum consociationes ad admittenda sua consilia perduxerunt multasque novas consociationes instituerunt. Anno 1786 etiam cum Parisiensibus, et per has cum aliis in Gallia liberorum muratoriorum consociationibus sua consilia et machinationes communicarunt; quod eo facilius effecerunt, quod Gallicanæ consociationes (*loges*), tum per sophistas qui in eas passim irrepserunt, tum per irreligiosa scripta, ad hujusmodi consilia suscipienda jam essent dispositæ.

In Gallia societas liberorum muratoriorum tanta hoc tempore sumpserat incrementa, ut Parisiis ultra 100 et in provinciis 247 conventicula (*loges*) computarentur, quæ omnia ab uno summo impulsionem accipiebant ad præparandam

(2) A. Barruel, *Mémoires pour servir à l'histoire du Jacobinisme*, Londres 1796, 5 vol. in-8; Le Franc, *Le voile levé ou histoire de la Franc-Maçonnerie*, Liège 1826 in-8; E. Eckert, *La Franc-Maçonnerie dans sa véritable signification*, etc. traduit par l'abbé Gyr. Liège 1854, 2 vol. in-8.

generalem conflagrationem seu rerum publicarum subversionem, quæ non multo post erupit.

Romani Pontifices semel et iterum istas societates damnarunt et prohibuerunt. In primis Clemens XII societates liberrorum muratoriorum damnavit et sub pœna excommunicationis ipso facto incurrendæ prohibuit constitutione *In eminenti* data 28 Aprilis 1738. Benedictus XIV illas damnavit et prohibuit constitutione *Providas* data 18 Martii 1751. Pius VII anno 1821 constitutione *Ecclesiam a Jesu Christo* præcedentium Pontificum constitutiones renovavit, damnavitque societatem occultam in Italia dictam Carbonariorum. Demum Leo XII litteris apostolicis datis 13 Martii 1826 societates easdem damnavit, eas ceu ecclesiasticæ et civilis pacis inimicas principibus denuntiavit, et prædecessorum suorum constitutiones atque contentas in iis pœnas contra illas societates confirmavit.

Equidem liberi muratorii contenderunt atque contendunt, se non alium prosequi finem nisi humani generis perfectionem et indigentium subsidium; verum ex ipsis eorum constitutionibus, ex testimoniis et monumentis publici juris factis, ex conflagrationibus et subservionibus, quibus, durante hac epocha. Gallia, Italia, Hispania, Germania fuerunt perturbatæ, compertum est, illorum consilia religioni et civitati esse inimica.

Nec refert, his societatibus nomina sua dedisse nonnullos principes, reges et alios viros, ab hujusmodi consiliis alienos; notum quippe est, inter initiatos esse varios gradus, et secretiora consilia non nisi summa cum prudentia et probatoribus communicari.

Præterea societatum istarum scopum suspectum reddunt terrificum juramentum servandi arcana, occulti congressus, secretæ loquendi formulæ et mysteriosa symbola; ad quid hæc, si, ut contendunt, tantum adlaborent perficiendæ populorum conditioni (1)?

65. Clemens papa XIII in mediis simultatibus quas plures imperantes civiles, seu perversi eorum ministri, ei variis de

(1) Conf. scriptores citat. p. 284-85.

causis, præsertim in negotio Societatis Jesu, ut mox videbimus, suscitaverunt, 2 Februarii 1769 vita excessit. Cardinales ad eligendum novum Pontificem vix conclave ingressi, in duas partes scissi sunt, aliis volentibus Pontificem, qui Clementis vestigia secutus, Ecclesiæ gubernacula in mediis tempestatibus manu forti dirigeret, aliis contra eligendum censentibus, qui, cunctando et quantum fieri posset cedendo, similtates componeret concordiamque restitueret. Etiam aulæ Borbonicæ omnia apud cardinales tentarunt pro obtinendo Pontifice, quem eorum pro Societatis Jesu suppressione conatibus cessurum sperare possent. Tandem die 19 Maii electus fuit Laurentius Ganganelli, Ariminensis, Ord. FF. Minorum conventualium et R. E. cardinalis, qui sub Clementis XIV nomine Ecclesiam rexit quinque annis et quatuor mensibus.

Hic Pontifex in primis adlaboravit componendis discordiis, inter Romanam curiam et Borbonicas aulas exortis. Nuncium misit in Lusitaniam, et ad captandam benevolentiam marchionis de Pombal, ministri regii, cujus nutu illic res omnes dirigebantur, fratrem ejus creavit cardinalem; sed hic, priusquam hanc dignitatem acciperet, vita functus erat. Ab annua publicatione bullæ *In cæna Domini* primus abstinuit. Quibus aliisque concessionibus imperantium civilium expostulationes placavit, et Avenionem, Beneventum et Pontem Curvum recuperavit. Magno gaudio affectus est litteris Marci Simonis, patriarchæ Nestorianorum seu Chaldæorum Armeniæ, qui abjectis erroribus, ad unionem cum Romana Ecclesia et obsequium Apostolicæ Sedis rediit; quod lætum nuncium cum cardinalium collegio communicans, significavit, episcopos septem cum ingenti suorum subditorum numero ad imitandum patriarchæ exemplum esse dispositos. Plures libros incredulorum scriptorum condemnavit. Franciscum Caracciolo, fundatorem Clericorum regularium minorum, et Paulum Burali, ex episcopo Placentino archiepiscopum Neapolitanum, inter Beatos retulit. Ad publicæ rei prosperitatem et litterarum cultum in collegio Romano publicum gymnasium, adscitis præstantissimis omnium disciplinarum professoribus, instituit et annuo censu instruxit;

in æde Vaticana musæum, quod ab eo Clementinum dicitur, erexit et eruditorum commodo egregiis monumentis ditavit. A regibus et principibus lacesitus, anno 1773 Societatem Jesu suppressit, ut jam conspecturi sumus.

66. Notissimum est, patres Jesuitas inde ab ipsa Societatis origine de Religionis defensione Fideique in remotissimis et incultis orbis terris propagatione, de hæresum et irreligionis expugnatione, de animarum salute, de studiosæ juventutis institutione, de litterarum et scientiarum incrementis præclarissime meruisse. Quapropter mirum non est, illos odio fuisse omnibus novatoribus. Protestantibus, Jansenistis, maxime vero sophistis seu incredulis. Noverant incredulitatis coryphæi, ad perficiendum impium suum contra Religionem certamen, in primis dejiциendos esse præcipuos illius defensores; hinc undique in destructionem Societatis Jesu conspirarunt. Opem iis tulerunt Jansenistæ. Ipsi reges et principes catholici, a perversis suis ministris et consiliariis fascinati, se hostibus junxerunt.

Suppressionis initium factum est in Lusitania. Illic marchio de Pombal, primarius regis Josephi I administer, vir audax et ambitiosus, in destructionem Societatis Jesu totus incubuit. In hunc finem libellos in publicum disseminandos curavit, in quibus Jesuitæ perversæ doctrinæ tum contra mores tum contra personam regiam, ambitionis et affectatæ dominationis seu imperii in insulis Lusitanicis, accusabantur. Effecit, ut Jesuitæ e Maragnonia, Brasilis provincia, in qua ad convertendos indigenas missionem habebant, expellerentur; ii, qui familiæ regis et aulicorum conscientias moderabantur, hoc munere privarentur, regisque nomine anno 1758 apud Benedictum papam XIV ageretur de reformanda in terris Lusitanicis Societate Jesu, ac si a primigenio suo instituto defecisset. At hic Pontifex eodem anno obiit, ejusque successor Clemens XIII rem Societatis fortiter egit. Paulo post Josephus rex, cum noctu e metropoli in arcem suam vicinam reveheretur, a sicario impetitus et vulneratus est. Quis autem hujus facinoris auctor fuerit, nondum publice innotuit; sed de Pombal mox eo usus est ad confingendam conjurationem, quam Jesuitæ

cum proceribus, quos non minus ac illos oderat, in vitam regis iniissent. Plures Jesuitæ intercepti et in tetros carceres, in quibus plerique perierunt, conjecti sunt, et septem proceres capitis damnati. Tum horum tum illorum innocentiam aula Lusitanica postea in litteris publicis professus est. Interim de Pombal Jesuitas omnibus scholis expulit, et episcopis imperavit, ut eos sacris functionibus interdicerent. Denique anno 1759 edictum publicatum est, quo Jesuitæ ceu seditiosi, proditores, inimici regis et aliorum criminum rei, relegabantur eorumque bona fisco addicebantur. Mox edictum executioni mandatum est. Ex universo regno Jesuitæ, omni subsistio destituti, in territorium pontificium navibus deportati sunt. Parem sortem subierunt Jesuitæ, qui in Brasilia aliisque possessionibus Lusitanorum sacris missionibus fungebantur, quorum multi injuriis et inedia perierunt, alii in oras Italiæ transvecti sunt.

Quod de Pombal in Lusitania, id dux de Choiseul, minister Ludovici XV. in Gallia, et comes de Aranda, primarius administer Caroli III. in Hispania efficiendum susceperunt. In Gallia destructioni Societatis Jesu ansam præbuit causa, ab aliquot creditoribus contra Jesuitas Gallos ad curiam Parisiensem delata ad recuperandam pecuniam, mutuatam de Lavalette procuratori Jesuitarum in Antillis Francicis. Curia Parisiensis, cujus major pars e sophistis et Jansenistis constabat, non solum Jesuitas Gallos, quibus nulla pars erat in eo negotio, in solidum condemnavit, sed anno 1761 ipsam Societatem in jus vocavit, ceu civitati summe periculosam, ejusque constitutiones a se cognoscendas edixit. Paulo post curia omnes congregationes, quas Jesuitæ ad fovendam pietatem et exercenda bona opera dirigebant, suppressit. Senatores a curia ad cognoscendas Societatis constitutiones delegati, eas regiminis civilis, Ecclesiæ, Sedis Apostolicæ et conciliorum auctoritati oppositas pronuntiaverunt. Curia plura scripta Jesuitarum, ceu doctrinas seditiosas, vitæ principum et civium periculosas et ethicæ christianæ destructivas continentia, per manum carnificis comburi jussit, vetuitque, ne quis deinceps Societatem ingrederetur.

Ludovicus XV se sæpius curiæ actis opposuit, et causæ

prosecutionem contra Jesuitarum Institutum suspendit, at dux de Choiseul senatores clam excitabat ad cœpta proseguenda. Rex et sapientiores ejus consiliarii, in præsenti negotio ecclesiasticos præsules audiendos esse recte judicantes, eos Parisios convocarunt. Convenerunt 30 Novembris 1761 præsules 51, inter quos 4 cardinales, 9 archiepiscopi et 38 episcopi. Postulata fuit eorum sententia de quatuor capitibus : An Jesuitarum Institutum in Gallia utile esset, et an quædam incommoda ex eo forent metuenda? Quæ esset Jesuitarum doctrina, sive theoretica sive practica? Quæ eorum agendi ratio erga episcopos, et an in sacris functionibus aliorum jura usurparent? An et quæ reformatio Instituto conveniret? Post plures congregationes, in quibus Instituti constitutiones diligenter fuerunt discussæ, et post audita plurium virorum doctorum consilia, 45 et 51 præsulibus in favorem Jesuitarum responderunt, eorum Societatem ut utilem imo necessariam laudarunt, et ab adversariorum dieteriis vindicarunt. Solus de Fitz-James episcopus Suesionensis, jansenisticis partibus addictus, eorum suppressionem postulavit. Cardinalis de Choiseul, archiepiscopus Vesuntinus, cum quatuor episcopis dixit, Jesuitarum Institutum in Gallia esse conservandum, sed in quibusdam reformandum. Rex mense Martio 1762 edictum dedit, quo secundum posteriorum præsulum sententiam Jesuitarum Institutum in Gallia conservabatur, sed cum certis temperamentis in modo existendi et forma regiminis. Verum curia Parisiensis, destructionem Societatis expetens, regis edictum recipere noluit, et ipse rex consilio ducis de Choiseul illud brevi post revocavit.

Interim libelli, calumniis in Jesuitas plenissimi, vulgabantur. Die 1 Aprilis 1762 curia Parisiensis decrevit, ut omnia Jesuitarum collegia clauderentur. Clerus Gallicanus, mense Maio Parisiis in comitiis congregatus, regi enixe supplicavit pro Jesuitarum in Gallia conservatione. In eundem finem litteras ad regem iterato scripsit Clemens papa XIII. Verum curia Parisiensis, protectione ducis de Choiseul fretus, 6 Augusti 1762 decretum dedit, quo Institutum Jesuitarum in Gallia abolitum, Jesuitæ a votis suis

soluti, eorum bona confiscata declarabantur; vetabatur, ne in communi viverent, habitum Societatis gestarent, regulas observarent, cum extraneis sociis communicarent, ulloque munere fungerentur, priusquam huic decreto assensum jurassent. Parisiensis curiæ audaciam pleræque provinciales secutæ sunt; sed in comitatu Burgundiæ, in Alsatia, in Flandria, in comitatu Atrebatensi et in Lotharingia nihil a curiis contra Jesuitas eorumve Institutum tentatum est.

Clemens papa XIII litteris in forma Brevis dedit ad cardinales Gallos, quibus omnia a curiis contra Societatem Jesu acta declaravit irrita. Plerique præsules Galli contra ejusdem Societatis proscriptionem reclamaverunt; præ aliis de Beaumont archiepiscopus Parisiensis 28 Octobris 1763 celeberrimam instructionem pastorem, quæ erat Societatis apologia, edidit. Curia vero Parisiensis instructionem istam per carnificem cremari jussit, et 22 Februarii 1764 præscripsit, ut Jesuitæ vel Institutum abjurarent vel regno exirent. Idem præscripserunt curiæ Tolosana, Rothomagensis et Palensis. Jesuitæ exilium prætulerunt apostasiæ. Mense Novembri rex ipse consilio ducis de Choiseul edictum dedit, quo Societas Jesuitarum supprimebatur, eisque in regno vita privata sub inspectione episcoporum concedebatur. Ita Societatis Jesu suppressio in Gallia consummata est.

Clemens papa XIII, litteris episcoporum ex omnibus christiani orbis partibus ad vindicandam Societatem Jesu, et ipsam Religionem, quæ in eadem impetebatur, interpellatus, 7 Januarii 1765 promulgavit bullam *Apostolicum*, qua Institutum S. Ignatii ab adversariorum calumniis alienum pronuntiavit et de novo ex certa scientia et proprio motu confirmavit. Verum Pontificis bulla tum a Gallicano tum a Lusitanico gubernio abjecta fuit.

Abolitam jam in Lusitania et Gallia Societatem, in Hispania destruendam effecit comes de Aranda, primarius Caroli regis III minister. Occasionem præbuit seditio popularis, Madriti excitata. Confestim de Aranda Jesuitas tanquam illius auctores ad regem detulit; ad corroborandam accusationem vulgares contra eos calumniæ adhibitæ sunt; epistolæ etiam sub eorum nomine confictæ, quæ erant Carolo regi injuriosæ.

Rex ira percitus, Jesuitarum expulsionem ex omnibus suis terris decrevit. Anno 1767 litteræ secretæ datæ sunt ad omnes provinciarum in Hispania, America et Indiis Hispanorum imperio subjectis, præfectos et civitatum magistratus, quibus sub pœna mortis mandabatur, ut stata die omnes ubique Jesuitæ interciperentur et in oras statuum pontificiorum deportarentur. Edictum magna cum barbarie executioni mandatum est; nam una eademque nocte omnia domicilia Jesuitarum, nil quidquam suspicantium, a militibus occupata sunt, bona eorum confiscata, iique sine discrimine, juniores, senes, infirmi, veredariis ad littora maris ducti, navibus impositi et ad territorium pontificium transvecti sunt. Clemens papa XIII summo dolore oppressus, omni modo regem a male cœptis reducere conatus est; hic vero petulantibus litteris dolorem Pontificis auxit.

Eodem modo Jesuitæ hoc ipso anno 1767 ex utraque Sicilia, et anno sequente e ducatu Parmensi et insula Melita ejecti sunt. Magister Equitum Melitensium a rege Siciliæ tanquam patrono dependebat; Ferdinandus IV rex Siciliæ, erat filius Caroli regis Hispaniæ, et Ferdinandus dux Parmensis, ejusdem regis frater; hi tres principes ad ejiciendos e terris Jesuitas a gubernio Hispanico excitati sunt.

Jesuitarum hostes non quieti, quamdiu illorum Institutum alibi existeret, omnes vires suas in id intenderunt, ut istud decreto pontificio ubique abrogaretur; sed eorum consiliis et comminationibus constanter restitit Clemens XIII. Quum huic Pontifici paulo post (1769) defuncto, successisset Clemens XIV, aulæ Borbonicæ omni via, precibus, promissis, comminationibus eum ad supprimendam ubique Societatem compellere studuerunt. Contra in Austria, Hungaria, Bohemia, Italia et Belgio Jesuitarum Institutum protegebat imperatrix Maria Theresia, et pro ejus conservatione litteras dedit ad Clementem papam. Polonia etiam, rex Sardinia, civitas Venetiarum, Respublica Genuensis, principes electores Trevirensis, Coloniensis, Moguntinus, Palatinus et Bavaricus, Helvetici pagi Lucernensis, Friburgensis et Salodurensis, sollicitudinem et desiderium suum pro conservando Jesuitarum Instituto Pontifici significarunt. Fridericus II rex Borussia non

solum Jesuitas in Silesia protexit, sed etiam pro eorum conservatione ad Pontificem scripsit. Horum principum vota commode aderant Clementi XIV ad resistendum aularum Borbonicarum instantiis. Ast Carolus III rex Hispaniæ nil omisit, ut cæteros principes, præsertim Mariam Theresiam, in partes suas pertraheret. Reipsa augustissimæ principis constantia importunitatibus filii sui Josephi II, et filiæ suæ, reginæ utriusque Siciliæ, victa est. Tunc cessit Clemens XIV, et 21 Julii 1773 Breve dedit *Dominus ac Redemptor noster*, quo Societatem Jesu, quæ a data a Paulo papa III confirmatoria bulla 233 annis existebat, et hoc tempore ultra 20.000 socios complectebatur, cum omnibus suis privilegiis, officiis et ministeriis in quavis provincia, regno et ditione suppressam extinctamque declaravit. Cæterum sociis concessit, ut ad alios religiosos Ordines transire possent vel tanquam clerici sæculares sacras functiones peragere aut juventuti instituendæ operam navare sub auctoritate Ordinariorum, in quorum diœcesibus domicilium elegissent.

Jesuitæ raro obedientiæ exemplo se Pontificis sententiæ submiserunt. Quod mirum est, ejusdem Societatis, cujus suppressionem principes catholici a Pontifice extorserunt, protectionem susceperunt duo principes acatholici, nimirum Fridericus II rex Borussiæ et Catharina II imperatrix Russiæ. Ambo hi principes publicationi Brevis pontificii *Dominus ac Redemptor noster* et suppressioni Jesuitarum in territoriis suis se opposuerunt. In Silesia regi Borussiæ subjecta Jesuitæ, non obstantibus contrariis Friderici II votis, pro sua erga Apostolicam Sedem obedientia se Brevi Pontificis conformarunt, et, in conditione sacerdotum sæcularium, in collegiis et Universitate Uratislaviensi convivere et adolescentes instituere perrexerunt. In Russia Alba imperio Russiaco subdita Jesuitæ, ex ipsius Clementis XIV ejusque successoris Pii VI assensu, in eodem ac ante suppressam Societatem statu perseverarunt, novitios admiserunt, et anno 1783 vicarium generalem sibi elegerunt (1).

(1) L. Pombal, *Choiseul et Aranda ou l'intrigue des trois cabinets*; Picot, *Mémoires pour servir à l'hist. eccl.*; De Saint-Victor, *Tableau de Paris*, tom. IV, part. 2; De Ravignan, *Clément XIII et Clément XIV*, Paris 1854, 2 vol. in-8.

67. Clemens papa XIV inde a suppressa Societate Jesu viribus destitui cœpit. Anno 1774 jubilæum indixit, sed celebrare non potuit, morte præventus die 22 Septembris. Eum veneno fuisse extinctum, calumnia est, confutata R. P. Marzoni Ord. FF. Minorum Conventualium, qui moribundo constanter adstitit, et Salicetti aliorumque medicorum testimoniiis. Morientem Pontificem miraculosa S. Alphonsi de Ligorio præsentia fuisse confortatum, legimus in Vita hujus sancti viri. Clementem XIV alii, maxime novaturientes, summis laudibus extulerunt, alii nimia libertate depresserunt. Vitam ejus et epistolas edidit marchio Caraccioli, sed epistolas istas magna saltem parte esse confictas, vitamque fabulis et calumniis refertam, consentiunt eruditi. Post Clementis obitum Sedes Apostolica vacavit usque ad 15 Februarii 1775. Etenim in hoc conclavi non minor ac in præcedente dissensio fuit; alii, a Galliæ et Hispaniæ curiis excitati, cupiebant Pontificem, qui decretum Clementis XIV contra Societatem Jesuitarum confirmaret, alii volebant talem, qui, si illud non revocaret, saltem ejus executionem non urgeret. Tandem cardinalis Pallavicini, in quem priorum vota conspirabant, cernens dolensque, Ecclesiam sui causa diutius pastore privari, declaravit fixum sibi esse pontificatum recusare, omniumque suffragia convertit in cardinalem Joannem Angelum Braschi, Cæsenatem, qui sub nomine Pii VI Ecclesiam rexit 24 annis, 6 mensibus et 14 diebus.

Pius VI Religionis studio ardens, doctrina ac prudentia clarus, indefessi laboris patiens, legum vindex discretus, pro Ecclesiæ et populi sui bono assidue vigilans, in pauperes misericors, omnibus affabilis, cunctas officii sui partes explevit. Jubilæum, a decessore suo indictum, anno 1775 celebravit. Eodem anno exeunte jubilæi gratiam ad universum orbem catholicum extendit. deditque die 25 Decembris celeberrimam ad patriarchas, primates, archiepiscopos et episcopos epistolam encyclicam *Inscrutabile divinæ Sapientiæ consilium*, in qua, perinde ac si jam præsagiret terribilem catastrophem, quæ toti Europæ imminabat, magno verborum pondere præsules ecclesiarum officii sui admonuit, et cohortatus est, ut pervigiles caverent, ne commissæ sibi oves inficerentur irre-

ligionis lue, quæ e pestilentissimis libris pseudo-philosophorum, in Religionis perniciem conspirantium, jam eruperat; illos excitavit, ut conjunctis viribus contra perversos errores, quibus sacerdotii et imperii auctoritas convellebatur, divini verbi gladio gregem suum munire non intermitterent (1). Erga Jesuitas paternum gerebat affectum; maxima tamen prudentia usus est, ne Gallicani præsertim et Hispanici gubernii iracundias in Apostolicam Sedem concitaret; cœptum sub decessore suo processum judiciale contra generalem Societatis præpositum Laurentium Ricci ejusque assistentes, in arce S. Angeli custoditos, sistere noluit, ne innocentiae viam præcluderet aut calumniæ locum daret; sed post mortem L. Ricci (2), ejus concaptivos ex arce dimisit. Schismaticas electiones Joannis Jacobi van Rhyn in archiepiscopum Ultrajectensem, Adriani Broekman in episcopum Harlemensem, et Nicolai Nelleman in Daventriensem, damnavit. Anno 1779 damnavit librum Joannis Laurentii Isenbiehl, presbyteri et in Universitate Moguntina professoris exegeseos, qui inscriptus erat : Novum tentamen in prophetiam Emmanuelis (3). Contendebat is, verba Isaïæ (VII, 14) non de B. V. Maria et Messia, sed de virgine alia regi Achaz nota esse intelligenda. Librum istum, jam a variis Universitatibus Germanicis et Parisiensi notatum, Pius VI damnavit ut continentem doctrinas et propositiones respective falsas, temerarias, scandalosas, perniciosas, hæresi faventes et hæreticas. Isenbiehl judicium Pontificis eodem anno et ore et calamo approbavit. Anno 1786 Pius VI damnavit libellum inscriptum : Quid est Papa (4), cujus auctor, Josephus Valentinus Eybel, Viennæ juris canonici professor, Richeristarum et Febroniarum more Ecclesiæ constitutionem et Romani Pontificis primatum oppugnabat. Pontifex prædictum libellum damnavit tanquam continentem propositiones respective falsas, scandalosas, temerarias, injurias, schismaticas, erroneas, inducentes in hæresim,

(1) *Collectio brevium atque instructionum Pii VI.*

(2) Obiit 20 Novembris 1775.

(3) *Neuer Versuch über die Weissagung vom Emmanuel.*

(4) *Was ist der Pabst?*

hæreticas et alias ab Ecclesia damnatas (1). Alia negotia gravissima, quæ eundem Pontificem occuparunt, suis locis referemus.

68. Vidimus, qualiter Religionis hostes effecerint, ut Jesuitarum Institutum aboleretur. Iidem ad reliquos etiam Ordines religiosos minuendos aut plane exstinguendos studia contulerunt. In hunc finem, tum in colloquiis tum in scriptis, vitam monachorum ut otiosam, inutilem, superstitiosam traducebant; magna detrimenta e cœnobiorum multitudine reipublicæ civili obvenire dicebant; imperantibus civilibus persuadebant, ut exhaustos passim redditus publicos suppressorum monasteriorum bonis restaurarent. Quum autem in plerisque aulis ministri essent sophistarum doctrinis imbuti, publica decreta impetrata sunt, quibus membra singulorum monasteriorum ad certum numerum, donationes et legata, quæ iis fierent, ad certam summam restringebantur, variæ reformationes in cœnobiis præscribebantur, nonnulla monasteria vel integri Ordines supprimebantur.

In Lusitania Josephus I consilio primarii sui ministri de Pombal plures religiosas congregationes suppressit. Vidimus, quæ a duce Parmensi fuerint decreta (2). In Gallia Ludovicus XV, pravis administrorum suorum consiliis excitatus, anno 1766 quinque regni consiliarios totidemque episcopos constituit, qui omnia monasteria Galliæ visitarent, eorum statum cognoscerent, et modum eadem reformandi proponerent. Commissarii, inter quos erat archiepiscopus Tolosanus, sophistarum principiis infectus et monasticis institutis oppositus, præter alia decreta inutilia proposuerunt plura lentæ monasteriorum extinctioni aptissima. In primis plura monialium monasteria in canonicas mutata sunt, in quibus feminæ præsertim nobili genere natæ commode viverent; postea minorum conventuum et abbatiarum, in quibus saltem quindecim religiosi non degerent, abolitio decreta; statutum etiam, ut idem Ordo non nisi unam in eadem civitate domum haberet. Iidem commissarii clam discordias inter Religiosos disseminabant, et immorigeris

(1) *Collect. brevium Pit VI.*

(2) Vide p. 280.

ac disciplinæ impatientibus patrociniū præstabant. Quo factum est, ut cœnobîa diffamarentur, et jam ante revolutionis initia plus 1000 essent suppressa. Anno 1767 Venetiarum senatus et ipse cleri sui regularis reformationem et reductionem aggressus est, et ex consilio eorum. quibus monasticæ rei cognitionem in universa Republica commiserat, præter alia plura decrevit, ut monasteria minoribus redditibus instructa abolerentur; postea etiam alia nonnulla abolita sunt. Eodem tempore ab augustissima imperatrice Maria Theresia decreta impetrata sunt, quibus minor dos pro novitiorum susceptione et major ætas pro eorum professione præscribatur, numerus Religiosorum pro singulis cœnobiis secundum locorum indigentias definiebatur, et præpositi in visitatione monasteriorum sibi subditorum atque in omnibus fere suis negotiis et actibus a consensu regiminis civilis dependentes reddebantur. Josephus II, Mariæ Theresiæ filius et anno 1780 successor, plurima utriusque sexus monasteria in omnibus terris sibi subjectis abolevit, præsertim ea, quorum incolæ non nisi vitæ contemplativæ dedicati erant. Numerus monasteriorum, a Josepho II sublatorum, 400 excessit, e quorum bonis sic dicti fundi Religionis et scholarum formati sunt. Præterea monasteriis non sublatis, pro tempore indefinito interdictum fuit suscipere novitios, multaue circa eorum constitutionem et vivendi rationem innovata, v. g. exemptiones abrogatæ, omnis nexus cum extraneis sublatus, collectiones stipis et missiones prohibitæ. gradus honoris ex. gr. magistri et definitoris abrogati, novus modus eligendi superiores præscriptus, horumque in subditos potestas limitata. Similes monasteriorum reformationes introduxit, eaque etiam ad minorem numerum restrinxit Josephi II frater Leopoldus, magnus dux Hetruriæ. Illorum exemplum secutus est Ferdinandus IV, rex utriusque Siciliae, qui communione regularium regni sui cum extraneis prohibita, constitui curavit vicarios generales, approbatos quidem a præpositis generalibus, Romæ residentibus, sed ab eis independentes. Cæterum sub eo monasteria pauca in ditione Neapolitana, nulla vero in Sicilia sublata sunt.

69. Novam autem religiosorum Congregationem hoc sæ-

culo instituit S. Alphonsus Maria de Ligorio, qui anno 1696 Neapoli nobilibus parentibus natus, a puero mira pietatis et ingenii specimina dedit. Vix sexdecim annis natus, in patria Universitate utriusque juris lauream consecutus est. Tum in forum cum magna laude descendit; sed pericula ejus expertus, clericali militiæ nomen dedit. Sacerdos factus, tanto zelo in vitia irruit, ut apostolico munere fungens, huc illuc pervolans, ingentem perditorum hominum numerum ad meliorem vitam converteret. Pauperum præsertim et rusticolarum miseratus, anno 1732 e consensu Clementis XII Scalæ instituit Congregationem presbyterorum SS. Redemptoris, qui non solum regulari vita propriæ perfectioni studerent, sed ad exemplum Salvatoris per agros, pagos et castella pauperibus evangelizarent, ignorantes et rudes in Religione instituerent, perditos in viam salutis reducerent, ex episcoporum consensu animarum curatoribus in prædicando divino verbo aliisque functionibus spiritualibus opitularentur. Benedictus papa XIV anno 1749 hanc Congregationem solemniter approbavit, quæ sæculo sequente etiam extra Italiam propagata est. Anno 1762 Alphonsus, cujus nominis celebritas longe lateque erat diffusa, a Clemente XIII quamvis invitus, ad episcopatum S. Agathæ Gothorum vocatus fuit. Eo in munere egregia argumenta pastoralis sollicitudinis, effusissimæ in pauperes liberalitatis, suique contemptus dedit. Demum cum se episcopatu abdicasset, Nuceriam Paganorum ad domum suorum alumnorum secessit, ubi anno 1787 obiit. Virtutibus et miraculis clarus, a Pio papa VII in Beatorum et a Gregorio XVI in Sanctorum album relatus est (1).

Alphonsus ingenio et doctrina æque ac vitæ sanctitate claruit. Scripsit Theologiam moralem, Hominem apostolicum ad audiendas confessiones institutum, Praxim confessarii, alia plura tum ad res theologicas illustrandas tum ad fovendam et acuendam pietatem, quæ omnia sæpius et diversis in locis edita sunt.

70. Præter S. Alphonsum de Ligorio posteriori hujus

(1) Vitam ejus scripserunt Giattini, Tannoja, Jeancard.

sæculi XVIII dimidio floruerunt scriptores quam plurimi, qui diversas scientiarum sacrarum partes docte tractarunt.

Rem scripturisticam tractarunt qui sequuntur. Carolus Franciscus Houbigant, presbyter Oratorii Parisiensis, dedit lexicon hebraico-gallicum, prolegomena in S. Scripturam, Biblia hebraica V. T. cum notis criticis et versione latina. Joannes Bernardus de Rossi, theologiæ doctor et in Universitate Parmensi linguarum orientalium professor, textum hebraicum in lucem dedit sub titulo : Variæ lectiones Veteris Testamenti, ex immensa manuscriptorum editorumque codicum congerie haustæ, et ad Samaritanum textum, ad vetustissimas versiones, ad accuratiores sacræ criticæ fontes et leges examinatæ. Hermanus Goldhagen, Societatis J., theologiæ professor in Universitate Moguntina, edidit introductionem in V. et N. Testamentum, et N. Testamenti textum originalem cum variis lectionibus, quibus Vulgata versio confirmetur. Ignatius Weitenauer, Societatis J., theologiæ professor in Universitate Cœnipontana, composuit lexicon Biblicum, in quo vocabula et phrases Vulgatæ explicantur. Gabriel Fabricy, Ordinis Præd., edidit gallice considerationes criticas de puritate et integritate textus originalis V. Testamenti. Joannes Baptista Ladvocat, doctor et professor Sorbonicus, composuit grammaticam hebraicam, dissertationes latinas in Pentateuchum, in Job et in Psalmos. Guilielmus Smits et Petrus Van Hove, Minoritæ Belgæ, edendam susceperunt Bibliorum versionem flandricam cum dissertationibus notisque grammaticalibus et criticis, sed post editos Pentateuchum, Tobiam, Judith, Esther, Job, Psalmos et Sapientiales, opus interruptum est. Joannes Josephus Guyaux, doctor Lovaniensis, reliquit commentarium in Apocalypsim et prælectiones ineditas de Evangelio, de Actis et Epistolis Apostolorum. Joannes Dominicus Mansi, archiepiscopus Lucensis, scripsit prolegomena et dissertationes in Libros Sacros, in latinum vertit dictionarium et commentarios Augustini Calmet in S. Scripturam, et opus quod de disciplina ecclesiastica scripsit Ludov. Thomassin, edidit præterea collectionem conciliorum cum supplemento. Annales ecclesiasticos Baronii, Historias ecclesiasticas Natalis Alexandri et Amat de Graveson cum notis.

Eruditione theologica multi claruerunt. Martinus Gerbert, Ord. S. Benedicti, abbas S. Blasii in Silva Nigra, edidit apparatusum ad eruditionem theologicam, principia theologiæ exegeticæ, dogmaticæ, symbolicæ, mysticæ, moralis, canonicæ, sacramentalis, liturgicæ; scripsit etiam de recto et perverso usu theologiæ scholasticæ, de ratione exercitiorum scholasticorum, de re liturgica; reliquit præterea plura scripta polemica contra sectarios, contra Gallicanos, Janseistas, Febronianos, pseudo-politicos et incredulos. Joannes Laurentius Berti, Hetruscus, Ord. S. Augustini, scripsit Theologiam historico-dogmatico-scholasticam, seu libros 37 de theologicis disciplinis. Petrus Maria Gazzaniga, Ord. Præd., in Universitate Vindobanensi theologiæ professor, exaravit Prælectiones theologicas. Joannes Baptista Gener, Hispanus, Societatis J., composuit Theologiam dogmaticam, illustratam dissertationibus historicis et monumentis antiquis. Thomas ex Charmes, Ord. Capucinorum, reliquit Cursum S. theologiæ. Petrus Collet, Vendocinensis, presbyter Congregationis missionis, edidit Theologiam moralem universam, Institutiones theologicas ad usum seminariorum; scripsit præterea gallice de sacris mysteriis, de officio divino, de dispensationibus, de indulgentiis, exorcismis, aliis. Edmundus Voit, Societatis J., cœcinnavit Theologiam moralem. Joannes Vincentius Patuzzi, Veronensis, Ord. Præd., elaboravit Ethicam christianam sive theologiam moralem, pluresque diversi generis tractatus theologicos. Petrus Dens, in Universitate Lovaniensi S. Theologiæ licentiatu, seminarii Mechliniensis præses, reliquit tractatus theologicos ad usum seminariorum. Eusebius Amort, canonicus regularis Ord. S. Augustini, Pollingæ in Bavaria philosophiæ ac theologiæ inter suos professor, dedit supplementum ad Lexicon casuum conscientiæ Joannis Pontas, tractatum historico-theologicum de indulgentiis, regulas de revelationibus, visionibus et apparitionibus privatis. Josephus Maugis, Namurcensis, Ord. S. Augustini, in Universitate Lovaniensi theologiæ professor, reliquit plures dissertationes editas et tractatus theologicos ineditos.

Inter polemicos et apologistas, qui contra Protestantes,

Jansenistas, Febronianos et incredulos scripserunt, numerantur sequentes. M. Gerbert, jam laudatus. Hubertus Hayer, Lotharingus, Ord. Minorum, scripsit gallice plures tractatus, nimirum de regula Fidei contra calumnias Protestantium, de apostolicitate Romanæ ecclesiæ, de utilitate temporalis religionis christianæ, de existentia Dei, de spiritualitate et immortalitate animæ; maximam quoque partem habuit in opere periodico cui titulus : Religio vindicata. Philippus Vicaire, doctor Cadomensis, dedit gallice expositionem fidelem et demonstrationem solidam doctrinæ catholicæ ad Protestantes. Guilielmus Bachuisen, e jansenista catholicus et postea canonicus Brugensis, scripsit apologiam suæ secessionis a schismate, et acta Zegeri Bernardi Van Espen, Quesnelli et Erkelii. Petrus Govarts, vicarius apostolicus Buscoducensis, scripsit opuscula adversus eundem Van Espen et judices sæculares ejus fautores. Petrus Camillus Almici, Brixiensis, presbyter Oratorii, reliquit considerationes criticas in librum Justini Febronii. Petrus et Hieronymus fratres Ballerini, Veronenses, inter alia scripserunt de vi et ratione primatus Romani Pontificis, item de potestate ecclesiastica Romanorum Pontificum et conciliorum generalium, quamquam utrumque opus solum Petri nomen præ se fert; præclaram quoque dederunt editionem operum S. Leonis M. Franciscus Antonius Zaccaria, Mediolanensis, Societatis J., dedit Anti-Febronium, et Anti-Febronium vindicatum adversus Febronium ejusque vindicem Theodorum a Palude; defensionem Benedicti XIII, Benedicti XIV, Clementis XIII et synodi provincialis Romanæ, anno 1725 habitæ, contra P. F. Viatorem; opuscula varia et dissertationes; continuationem episcoporum Cremonensium, alia. Thomas Maria Mamachi, Ord. Præd. et sacri palatii magister, in lucem dedit libros duos epistolarum ad Justinum Febronium de legitima Romani Pontificis auctoritate; librum contra prætensam recentiorum incredulorum philosophiam; libros XX originum et antiquitatum christianarum; annales Ordinis Prædicatorum; scripsit præterea de animabus justorum in sinu Abrahæ ante Christi mortem, de oraculis ethnicorum, de chronologia Evangelica, de visione crucis,

quæ obtigit Constantino M., de moribus et usibus primorum Christianorum, de jure Ecclesiæ acquirendi et possidendi bona temporalia. Joannes Pey, canonicus Parisiensis, gallice scripsit opus eruditum de auctoritate utriusque potestatis; item de veritate religionis christianæ contra deistas, de lege naturali, de tolerantia christiana philosophicæ opposita. Joannes Georgius le Franc de Pompignan, ex episcopo Podiensi archiepiscopus Viennensis in Gallia scripsit gallice, ut alii qui sequuntur, contra incredulos. Abraham Josephus de Chaumaix, Aurelianensis, præter librum, cui titulus : *judicium ignoti de oraculo novorum philosophorum*, scripsit contra *Lexicon encyclopædicum*. Joannes Saas, canonicus Rothomagensis, dedit litteras de eodem lexico. Claudius Maria Guyon, presbyter Oratorii, scripsit librum cui titulus : *Oracula novorum philosophorum contra errores Voltairii*. Claudius Adrianus Nonnotte, Vesuntinus, Societatis J., exagitavit errores Voltairii, atque in lexico philosophico universa Religionis capita contra incredulos vindicavit. Amatus Henricus Paulian, Nemausensis, Societatis J., concinnavit *lexicon philosophico-theologicum contra incredulos*. Joannes Franciscus de la Mare, Societatis J., vindicavit *Fidem christianam ab omni nota contradictionis cum ratione*. Guilielmus Franciscus Berthier, Societatis J., confutavit *Contractum socialem Joannis J. Rousseau*, et *Encyclopædistas* exagitavit in ephemeridibus Trivoltianis. Laurentius Veith, ejusdem Societatis, *Scripturam sacram contra incredulos* propugnavit; Romani Pontificis primatum et infallibilitatem strenue defendit, confutavitque *systema Richerii de ecclesiastica ac politica potestate*, et doctrinam Jansenii de gemina delectatione invincibili, Laurentius François, Sequanus, cujus exstant probationes Religionis a Christo institutæ, et responsa ad difficultates contra religionem christianam a J. J. Rousseau propositas. Gabriel Gauchat, Burgundus, S. T. doctor, reliquit præter alia epistolas criticas seu *analysin et confutationem variorum scriptorum contra Religionem : Concordiam generalem Christianismi cum ratione*. Nicolaus Jamin, Ord. S. Benedicti e congregatione S. Mauri, scripsit contra vigentes errores. Joannes Baptista Bullet,

Universitatis Vesuntinæ decanus, cujus exstant *Existentia Dei demonstrata ex natura*, *Responsa ad incredulorum difficultates circa Libros Sacros*, *Historia propagationis Christianismi*, e solis scriptoribus judæis et paganis deprompta. Ludovicus Berton de Crillon, Avenionensis, in commentariis philosophicis systemata novorum philosophorum exagitavit, et in libro, cui titulus : *Homo moralis*, virtutum honestatem morumque principia defendit. Nicolaus Sylvester Bergier, Lotharingus, canonicus Parisiensis, dedit *Deismum refutatum per se ipsum*, *Certitudinem religionis christianæ*, *Apologiam ejusdem Religionis*, *Examen materialismi*, *Responsum ad consilia rationabilia contra Voltairii sophismata*, *Tractatum historico dogmaticum veræ Religionis*, *Dictionarium theologicum*, quod continet partem theologicam, quam, inita aliquando cum *Encyclopædistis* societate, confecit. Gaston de Partz de Pressy, episcopus Boloniensis, pluribus instructionibus pastoralibus et dissertationibus theologicis religionem christianam ejusque mysteria defendit, et incredulitatem exagitavit. Claudius Franciscus Regnier, Arvernus, presbyter Congregationis S. Sulpitii, cujus exstant *Certitudo principiorum Religionis contra novos incredulorum conatus*, et *Tractatus*, latine scriptus, de Ecclesia. Antoninus Valsecchi, Veronensis, Ord. Præd., scripsit italice de fundamentis Religionis et causis impietatis, de veritate religionis catholico-Romanæ. Antonius Guénée, canonicus Ambianensis, scripsit præsertim contra Voltairium.

Antiquitatis et historiæ ecclesiasticæ studio claruerunt, Thomas Maria Mamachi et J. D. Mansi, de quibus supra diximus. Joannes L. Berti, jam laudatus, reliquit *Historiam ecclesiasticam sive dissertationes*, et *Breviarum historiæ ecclesiasticæ*, jussu episcopi Gandavensis anno 1831 correctum, expurgatum et auctum. Antonius Henricus Berault-Bercastel, canonicus Noviodunensis, scripsit gallice *Historiam ecclesiasticam*, in iis quæ spectant ad curiam Romanam, caute legendam. Gabriel Maria Ducreux, canonicus Aurelianensis, dedit gallice *sæcula christiana seu historiam religionis christianæ*, Carolus Franciscus Lhomond, professor in academia Parisiensi, exaravit gallice epitomen historiæ sacræ, item

ecclesiasticæ. Clemens Becker, juris professor in academia Monasteriensi, reliquit Historiam ecclesiasticam practicam, quæ explicit cum sæculo XV. Franciscus Foscarei, senator Venetus, publicavit thesaurum antiquitatum sacrarum. Franciscus Xaverius Manhart, Cœnipontanus, Societatis J., dedit Antiquitates Christianorum, et dissertationes theologicas de indole, ortu, progressu et fontibus sacræ doctrinæ. Nicolaus Antonelli, Urbinatensis, R. E. cardinalis, edidit dissertationem de titulis, quos S. Evaristus papa presbyteris in Urbe distribuit, et vetus missale Romanum, præfationibus notisque illustratum. Marcus Heinsitz, jesuita Germanus, auctor est Germaniæ sacræ. Sigismundus Galles, collegit Annales ecclesiasticos Germaniæ. Daniel Ferlatti, e Bononiensi Patavinus professor, auctor est Illyrici sacri. Franciscus Adrianus Pluquet, canonicus Cameracensis, edidit gallice Dictionarium hæresum, errorum et schismatum. Marius Guarnacci, pontificius prælatus domesticus, concinnavit Vitas Pontificum et cardinalium ab anno 1670 usque ad 1730. Albanus Butler, Anglus, collegit Vitas Sanctorum, quas in gallicum vertit notisque illustravit Joannes Franciscus Godesçard, canonicus S. Honorati Parisiis. Michael Angelus Marin, Massiliensis, Ord. Minimorum, edidit præter alia, Acta Martyrum, et Vitas eremitarum Orientis. Antonius Touron, Ord. Præd., publicavit gallice Historiam virorum illustrium sui Ordinis, Vitas S. Dominici et S. Thomæ Aquinatis, alia. Joannes Benedictus Mittarelli, Venetus, Camaldulensis, usus auxilio Anselmi Costadoni, collegit Annales sui Ordinis.

71. Posterioribus hujus sæculi annis Catholici in terris hæreticorum mitiorem conditionem majoremque tolerantiam nacti sunt. In Anglia anno 1778, supplicantibus Catholicis, præsertim Hibernis, iniquæ leges, a Guilielmo rege III contra illos latæ, abrogatæ sunt, et Catholicis jus hæreditatis et emptionis restitutum. Hac concessione exasperati Catholicorum hostes, in pluribus civitatibus se contra papismi, ut dicebant, progressum consociarunt, et populares violentias in Catholicos excitarunt. Verumtamen honestiores inter ipsos dissidentes multique ex utroque Parliamento

ordine et ex concilio regio istas violentias reprobabant, et de mitiganda Catholicorum conditione consentiebant. Catholicis continuo Religionis libertatem juriumque civilium usum petentibus, anno 1791 ab utroque Parlamenti ordine decretum est, ut ædes sacras ad celebranda divina officia et scholas ad instituendam juventutem erigere possent. Anno 1793 Hibernis catholicis concessa etiam est vox activa in electionibus civilibus et admissio ad munera publica, exceptis triginta supremis. Quum ultimis hujus sæculi annis causa persecutionis, in Gallia contra Religionem excitatæ, ingens episcoporum et sacerdotum multitudo e Gallia confugisset in Angliam, non tantum catholici, sed etiam acatholici Angli, proceres ipsumque gubernium illis magna cum liberalitate succurrerunt. Illi non tantum animum gratum sibi bene facientibus præbuerunt, sed sua pietate sanctaque vivendi ratione bene multas insitas contra religionem catholicam opiniones ex Anglorum animis evellerunt, varia sacella, scholas et xenodochia erexerunt, plures Anglos ab hæresi ad Ecclesiæ sinum reduxerunt.

In Borussia Fridericus rex II, quum, occupata Silesia, plura Catholicorum millia sub suam potestatem accepisset, non solum illis, sed iis etiam, qui in cæteris suis terris et speciatim Berolini vivebant, liberum Religionis suæ exercitium multaque jura civilia concessit.

In Suecia quoque, ubi a duobus sæculis et amplius publicum religionis catholicæ exercitium fuerat proscriptum, hoc ipsum cum potestate erigendi ecclesias anno 1781 Catholicis concessum est, sed cum magnis restrictionibus, inter quas hæ erant, ut nullas scholas haberent, nullos libros, in quibus eorum Religio exponeretur, typis mandarent, quivis indigena, qui a lutherana religione deficeret, jure civitatis privatus in exilium mitteretur, nemo, a lutherana religione alienus, ad munus aliquod publicum vel inter regni ordines admitteretur. Tunc Pius papa VI vicarium apostolicum in Sueciam misit, qui spirituales Catholicorum indigentias curaret. Plerique autem Catholici in Suecia sunt vel peregrini vel posteri peregrinorum, et potissimum Holmæ atque Gothenburgi et in eorum vicinia degunt.

ania Catholici hac ætate nondum tolerabantur. Re-
ri tamen tempore leges, contra eos latæ, multum
lætæ sunt, liberumque Religionis exercitium iis Hafniæ
et in aliis quibusdam locis concessum.

In Polonia religio catholica gravissima detrimenta subiit.
Catharina II imperatrix Russiæ et Fridericus II rex Borus-
siæ intestinis Polonorum discordiis, quas ipsi excitabant
fovebantque, usi sunt, ut regnum Polonicum abolerent ejus-
que provincias inter se partirentur. Eorum consilio assensit
Domus Austriaca. Prima inter illos Poloniæ partitio facta
est annis 1772 et 1773, secunda anno 1793, et tertia, qua
vetusti celebrisque regni Polonici abolitio consummata fuit,
anno 1795. Domus Austriaca accepit Galliciam, Fridericus
rex Borussiæ obtinuit Borussiam polonicam, seu Pomeran-
liam, Mariæburgum, Culmiam et Warmiam, et Catharina
imperatrix Russiæ occupavit Lithuaniam, Volhyniam, Podo-
liam et Ukraniam. Tum Catharina imperatrix cum Frideri-
cus rex solemniter sponderant et decretis asseruerant, se
religionis catholicæ exercitium, jura et bona integra con-
servaturos in provinciis, quæ sibi obtingerent. Verum in
provinciis, quas Russi acceperunt, Græci uniti, idest qui
Græco ritu utentes cum Ecclesia Romano-catholica erant
uniti, variis vexis et persecutionibus fuerunt obnoxii; multi
carcere et exilio multati sunt; multi ad Latinum ritum
transierunt; plurima millia ab unitate catholica ad ecclesiam
Russiaco-græcam defecerunt (1).

72. Josephus II, qui anno 1765 patri suo, Francisco I,
in imperio, et anno 1780 matri suæ, Mariæ Theresiæ, in
Hungariæ et Bohemiæ regnis aliisque Domus Austriacæ
statibus successit, turbas graves in Ecclesia excitavit. Prin-
ceps inquietus, turbulentus et novitatum amans, ad inno-
vandam rem ecclesiasticam edicta edictis cumulavit. Ut
aliqua e multis commemoremus: liberam episcoporum cum
Apostolica Sede relationem impedivit; placetum regium pro
omnibus bullis, brevibus et rescriptis pontificiis præscripsit;

(1) Theiner, opere citat. p. 202; M. de Castéra, *Histoire de Cathé-
rine II.*

episcopis prohibuit, ne deinceps facultates quinquennales a Pontifice peterent, mandans, ut ipsi dispensationes, per eas sibi indultas, propria auctoritate concederent, eademque auctoritate a casibus, Pontifici reservatis, absolverent; rem matrimonialem propria lege definiens, plura canonica matrimonii impedimenta vel restrinxit vel abrogavit, alia nova constituit, et iudicium de causis matrimonialibus, ecclesiastico foro ademptum, sæculari tradidit; immunitatem clericorum realem et personalem sustulit; permulta utriusque sexus monasteria suppressit; quamplurima circa bona ecclesiastica, clericorum officia, ordinem divini officii præscripsit; sacras processiones et peregrinationes pias ac spirituales confraternitates abrogavit; ad formandos clericos seminaria sic dicta generalia ab episcopis independentia, erexit, eorumque cathedras neotericis theologis et canonistis tradidit.

Plures quidem episcopi, cardinalis Migazzi archiepiscopus Viennensis, cardinalis Batthyany archiepiscopus Strigoniensis et primas Hungariæ, cardinalis de Frankenberg archiepiscopus Mechliniensis, doctores Lovanienses, alique contra noxias novitates libellos supplices ad imperatorem dederunt. Prælatorum expostulationibus suas addidit nuncius apostolicus apud aulam Viennensem. Verum Josephus prælatorum preces et monita sprexit pluresque eorum dure redarguit.

Pius papa VI pluribus litteris imperatorem ad meliorem mentem revocare frustra conatus, anno 1782 iter Viennam ad imperatorem suscepit. Imperator Pontificem honorifice excepit. Pastore optimo cum lacrymis expostulante de malis Ecclesiæ illatis, Josephus decreta sua benignius interpretatus est, nonnulla temperavit, multa spondit, et post familiaria unius mensis colloquia Pontificem honorifice dimisit.

Pius papa Viennam tendens, illic commorans, et Romam revertens, tot tantisque populorum, catholicorum et acatholicorum, cujuscumque conditionis, undique confluentium, venerationis significationibus honoratus est, ut fidem pene superent. Romam redux, conceptam animo spem cum sacro cardinalium collegio communicavit. Sed spes non fuit diuturna; imperator enim, ad consilia sophistarum, præsertim

ministri sui de Kaunitz, mobilis, innovationes suas prosequi non destitit (1).

73. Idem imperator fovit dissidia, inter quatuor metropolitano Germaniæ et Apostolicam Sedem exorta de nunciaturis. Romani Pontifices jam inde a temporibus confusionum et turbarum, quas hæreses lutherana et calviniana in partibus Germaniæ produserant, nuncios constituere consueverant Coloniæ, Bruxellis et Lucernæ, instructos certis juribus et privilegiis. Anno vero 1769 tres electores ecclesiastici, Coloniensis, Moguntinus et Trevirensis metropolitæ, imperatori obtulerunt triginta gravamina contra Sedem Apostolicam, postulantes, ut nullæ deinceps causæ ad eam ejusve nuncios deferrentur, quin imo nunciaturæ penitus abrogarentur. Cumque anno 1785, postulante Theodoro electore Bavarico Pius papa VI novam nunciaturam pro ejus terris creasset Monachii, iidem tres electores metropolitæ et metropolita Salisburgensis novas expostulationes contra nunciaturas ad imperatorem detulerunt. Hi quatuor metropolitæ erant Maximilianus Coloniensis, frater Josephi II, qui novitati deditus, in Universitate Bonnensi theologicas cathedras neotericis credidit, Fridericus d'Erthal Moguntinus, Maximiliano simillimus, Clemens Saxonæ Trevirensis, vir pius, sed aliorum consiliis excitatus, Hieronymus de Colloredo Salisburgensis, notissimus instructione pastoralis, quam anno 1782 contra imagines aliosque christianos usus edidit.

Josephus II, promulgato die 12 Octobris 1785 edicto, nuncios apostolicos in Germania omnis jurisdictionis exercitio, quo in casibus, pro quibus alias ad Apostolicam Sedem recurrendum erat, constanter usi fuerant, interdixit. et auxilium suum quatuor præfatis metropolitanis promisit. Hi imperatoris rescriptum clericis suis significarunt eisque prohibuerunt, ne cum Zolio, archiepiscopo Atheniensi in part. infid., quem Pius VI nuncium Monachii crearat, neque cum Bartholomæo Pacca, archiepiscopo Damietæ et novo

(1) Blanchard, *Précis historique de la vie et du pontificat de Pie VI; Histoire civile et religieuse de Pie VI, par un Français catholique romain*; De Gerlache, *Histoire du royaume des Pays-Bas*, introduction.

apud Coloniam nuncio, communicarent, nec ullas litteras pontificias sine consensu vicariatus episcopalis reciperent. Brevi post iidem metropolitæ quatuor viros deputarunt ad aquas Emsenses, qui novam pro Germania ecclesiastici regiminis formam componerent.

Hi quatuor deputati mense Augusto 1786 indicato loco convenerunt, et 23 articulos confecerunt, quibus pene totus hierarchicus Ecclesiæ status, divinitus institutus, et servatus inde a S. Bonifacio in Germania ecclesiastici regiminis ordo convellebantur. In iis enim asserebatur, Christum Apostolis eorumque successoribus episcopis immediate concessisse illimitatam potestatem ligandi et solvendi, pro quocumque casu ac persona; proinde recursum ad Romanam Sedem esse abrogandum; episcopos propria auctoritate dispensare posse in omnibus casibus, quos usus Apostolicæ Sedi reservarat, in impedimentis matrimonium dirimentibus, in votis solemnibus, ideoque facultates quinquennales non amplius a Pontifice esse petendas, dispensationes quascunque ab episcopo ordinario esse concedendas; decreta pontificia sine episcopi consensu nec promulganda nec obligatoria habenda; nunciaturas penitus abrogandas; abolendas etiam exemptiones monasteriorum, nisi ab imperatore confirmatas; abolendum quoque iuramentum, quod episcopi Pontifici præstant; in pluribus aliis punctis constitutionem ecclesiæ Germanicæ esse reformandam, vel nationali concilio vel imperiali provisione. Quos articulos quatuor metropolitæ rates habuerunt, et ad imperatorem, ut eosdem confirmaret, miserunt. Rescripsit imperator, se quidem ad præstandum eis auxilium esse paratum, sed articulos Emsenses executioni mandari non posse sine prævio consensu episcoporum suffraganeorum, exemptorum, et principum, in quorum territorio eorum dioceses extendebantur. Iste consensus non fuit impetratus; episcopi suffraganei principiis suorum metropolitæ minime consenserunt, et in suis cum Apostolica Sede ejusque nunciis relationibus perseverarunt; elector Bavaricus nuncium Monachii conservavit.

Die 30 Novembris 1786 archiepiscopus Darnietæ et apostolicus nuncius Colonix, de mandato Pii VI ad omnes trium

electoratum parochos epistolam encyclicam dedit, qua nullas declaravit dispensationes, quas metropolitæ in impedimentis, matrimonium dirimentibus, propria auctoritate concedebant. Hanc declarationem confirmavit Pius papa VI. et temerarios ausus prædictorum metropolitaram graviter redarguit.

Tunc Clemens Trevirensis et Fridericus Moguntinus se Apostolicæ Sedi submiserunt, articulis Emsensibus renunciarunt, et necessarias facultates a Pontifice petierunt. Anno 1789 Maximilianus Coloniensis et Hieronymus Salisburgensis et ipsi submissionis testimonium dederunt. Eodem anno Pius VI de nunciaturis apostolicis celeberrimam responsionem dedit ad eosdem quatuor metropolitanos. Eodem tempore tum motibus in Belgio excitatis et morte Josephi imperatoris, tum generali rerum conflagratione in Galliis cœpta effectum est, ut conceptæ in congressu Emsensi innovationes dimitterentur, et paulo serius iidem ipsi metropolitæ in exilium acti et sedibus suis et electoralibus privati sunt (1).

74. Multa etiam in rebus ecclesiasticis innovanda suscepit Leopoldus, magnus dux Heturiæ, fratris sui Josephi II exemplo et Scipionis Ricci, episcopi Pistoriensis et Praten-sis, consiliis excitatus. Causas matrimoniales litesque de beneficiis ecclesiasticis ad forum civile transtulit, incrementum bonorum ecclesiasticorum cohibuit, confraternitates spirituales sustulit, processiones et divini cultus ac cæremoniarum pompam depressit, multa monasteria suppressit, sublataque exemptione, residuorum nexum cum præpositis extraneis dissolvit, alia plura similia constituit. Deinde rem ecclesiasticam amplius reformaturus, anno 1785 synodos diocesanas in singulis Heturiæ episcopatibus indixit quæ essent velut præparationes ad futurum concilium nationale,

(1) *Responsio SS. P. Pii VI ad metropolitanos Moguntinum, Trevirensem, Coloniensem, et Salisburgensem super nuntiaturis apostolicis; Memorie storiche di monsignor Bartolomeo Pacca; De Feller, Le véritable état du différend entre le nonce apostolique de Cologne et les trois électeurs ecclésiastiques; item, Coup d'œil sur le congrès d'Ems.*

in quo reformatio, a duce intenta, communibus episcoporum suffragiis decerneretur. Articulos 57, continentes res, in quibus reformationem desiderabat, ad singulos episcopos misit, ut de iis in synodis diœcesanis prævie deliberaretur. Articuli isti potissimum concernebant cultum divinum publicum, disciplinam clericorum et regimen ecclesiasticum.

Ducis mandato lubens paruit Scipio Ricci, episcopus Pistoriensis, et anno 1786 synodum Pistoriæ habuit, ad quam, de clero suo diffidens, plures extraneos, novitatis genio imbutos, vocavit. Convenerunt cum eo 234 parochi, sacerdotes et theologi. In ea non solum articuli, supra a principe propositi, approbati sunt, sed et plura decreta sunt, tum doctrinæ tum disciplinæ Ecclesiæ contraria. Inter alia in iis asserebatur, postremis hisce sæculis veritates religiosas, quæ sunt basis fidei christianæ et moralis doctrinæ, esse generaliter obscuratas; potestatem a Deo datam esse Ecclesiæ, communicandam pastoribus, qui sunt ejus ministri; Romanum Pontificem esse caput ministeriale; episcopum a Christo accepisse omnia jura necessaria pro bono diœcesis suæ regimine, eaque, si sibi per contrarias consuetudines, exemptiones, reservationes fuerint subtracta, recuperare debere; parochis in synodo diœcesana idem ac episcopo jus et votum decisivum competere; indulgentiis non nisi pœnas canonicas remitti; reservationem casuum conscientiæ esse abrogandam; excommunicationem non habere nisi externum effectum; potestatem statuendi impedimenta, matrimonium dirimentia, esse apud imperantes civiles, et ex eorum indulgentia Ecclesiam illa hactenus esse usam; liturgiam in lingua vernacula et clara voce celebrandam. Alia plura, Baji, Richerii, Jansenii, Febronii sententiis conformia, in ejusdem synodi decretis reperiuntur.

Synodos etiam coegerunt episcopi Collensis et Aretinas, sed quæ tantum strepitum non excitarunt ac Pistoriensis. Cæteri episcopi Heturriæ 57 articulos, a Leopoldo duce propositos, privatim discusserunt, suasque sententias ad eum transmiserunt. Quum vero episcoporum sententiæ inter se essent admodum diversæ, Leopoldus dux anno 1787 omnes suos episcopos convocavit Florentiam. Convenerunt

3 archiepiscopi et 14 episcopi cum suis consiliariis. Illi in variis congregationibus tum articulos a duce propositos tum decreta Pistoriensia discusserunt; in paucis consenserunt, in aliis dissenserunt ab invicem; multa diversimode mutarunt, alia rejecerunt. Leopoldus et Ricci spe sua frustrati, conventum dissolverunt; verumtamen conventus acta sub totius synodi nomine, cum sanioris et majoris ejus partis contemptu, typis mandarunt, quæ Sedes Apostolica in indicem librorum prohibitorum retulit,

Non obstantibus Romani Pontificis reclamationibus, Leopoldus varia pseudo-reformatoria decreta executioni mandabat. Quapropter Pius VI episcopis, a Leopoldo denominatis, canonicam institutionem negavit; hic vero legatum suum Roma evocavit, et nuncium apostolicum jurisdictionis suæ exercitio interdixit. Anno 1790 Leopoldus in locum fratris sui Josephi II defuncti ad imperium et gubernacula monarchiæ Austriacæ evocatus, ducatum Hetruriæ cessit filio suo Ferdinando. Tunc concordia et pax in Hetruria sensim redierunt. Ricci Pistoria ejectus fuit. Pius VI acta conciliabuli Pistoriensis diligenter discuti jussit, deinde per bullam solemnem *Auctorem fidei* datam 28 Augusti 1794 ea ipsa acta et excerptas ex iis 85 propositiones, accommodatis cuique propriis qualificationibus, damnavit. Demum Ricci se episcopatu abdicavit, et anno 1805 Florentiæ ad pedes Pii papæ VII, e Gallia Romam redeuntis, provolutus, errores suos detestatus est et bullæ *Auctorem fidei* assensit.

75. Etiam in utraque Sicilia Ferdinandus rex IV, seu potius Tanucci primarius ejus administer, multigenas et diuturnas Romanis Pontificibus, Clementi XIII, Clementi XIV et Pio VI, vexationes suscitavit. In primis sub Clemente XIII rex constituit, ut tam episcopatus quam cætera beneficia, fundis instructa, quæ omnia hactenus a Pontifice conferebantur, in posterum a rege conferrentur. Anno 1776 prohibuit, ne quis concessionem et dispensationem, speciatim in re matrimoniali, a Sede Apostolica peteret, sed omnes ejusmodi dispensationes ab episcopis concederentur. Anno 1779 proventus, qui intercalares dicuntur, beneficiorum vacantium Pontifici denegavit et constituit administratores laicos,

qui istos proventus, deductis expensis, inter pauperes distribuerent; insuper anno 1788 asturconem et censum vasalliticum tradere omisit.

Pius papa VI, tum expostulationibus tum monitis et scriptis jurium suorum defensionibus, regem ad æquiores mentem reducere tentavit, sed frustra. Præterea episcopis, a rege denominatis, confirmationem negavit; vice versa rex nominatos a Pontifice admittere noluit; unde factum est, ut progressu temporis ultra 50 episcopatus vacarent. Anno 1786 Pontifex legatis Neapolim missis, dissensiones tollere iterato, sed frustra, tentavit. Tandem anno 1790, cum aula Neapolitana erga Apostolicam Sedem æquiora consilia admisisset, conventio inter utramque partem inita est, qua statutum, ut loco census vasallitici quivis rex regnum adiens, B. Petro offerret 500,000 nummos scutatos; concessionem et dispensationem, ut antea, ab Apostolica Sede peteretur; Pontifex minora beneficia conferret, sed solis regi subditis, et ad episcopatus eligeret unum e tribus candidatis a rege proponendis.

76. In Lusitania administer de Pombal sub imbecilli rege Josepho I rerum ecclesiasticarum statum susdeque vertit; varias congregationes religiosas suppressit; episcopos arbitrio suo subdidit et obsistentes e sedibus pepulit; novarum doctrinarum propagationi favit, earumque magistris cathedras credidit: Apostolicæ Sedi in omnibus adversatus est. Anno vero 1777 Josepho rege mortuo, et de Pombal in exilium ejecto, sub Maria Francisca Elisabetha regina, Josephi I filia, quæ nupsit Petro III, ordo restitutus est, concordia cum Apostolica Sede integrata, nuncio apostolico et patriarchæ Ulyssiponensi prisca jura et privilegia reddita, plures congregationes religiosæ restitutæ.

77. Josephus imperator II in Belgio perinde ac in aliis suis statibus, studium innovandi sacra et civica prosecutus est. Illic etiam edicta edictis addidit contra ecclesiasticas libertates et immunitates, contra Ordines religiosos, contra Belgarum jura ac privilegia. Cum vero Belgæ patriis usibus et privilegiis, præsertim religioni catholicæ essent addictissimi, imperator suis innovationibus eos graviter offendit,

et generales querelas excitavit. Nihilominus Josephus in male cœptis pergens, 16 Octobris 1786 decretum dedit, quo, suppressis episcoporum seminariis, pro toto Belgio generale seminarium creavit Lovanii, et episcopis atque monasteriorum superioribus districtè prohibuit, ne deinceps quemquam ad ordines sacros aut vota religiosa admitterent, nisi annis quinque in eo seminario lectiones frequentasset. Hæc res profecto episcoporum juribus erat opposita; quorum formido justè aucta est, ex quo cognoverunt professores, ad cathedras seminarii generalis nominatos. Vix lectiones 1 Decembris 1786 inceptæ erant, quum novæ doctrinæ, in iis explicatæ, omnibus bonis timorem injecerunt. Ipsi alumni, a magistrorum doctrinis abhorrentes, clamoribus, tumultu minisque collegium repleverunt. Die 18 Decembris tranquillitas militari manu restituta est; sed brevi post plerique alumni seminarium deseruerunt. Anno sequente 1 Januarii imperator aliud decretum dedit, quo in provinciis Belgicis et judiciarius et administrativus ordines reformabantur.

Hæc omnia non solum prælatorum ecclesiasticorum et Statuum reclamaciones, sed populares etiam querelas excitarunt. Provinciarum gubernator Murray rem ita componere conatus est, ut restituto prisco ordine, nova decreta suspenderentur. Verum imperator hæc temperamenta reprobavit, gubernatorem revocavit et in ejus locum misit comitem de Trautmannsdorf, cui mandata stricta dedit, ut decretorum suorum, speciatim de seminario generali, executionem urgeret. Quapropter, non obstantibus cardinalis de Frankenberg, archiepiscopi Mechliniensis, et aliorum præsulum ad imperatorem commentariis, lectiones in seminario generali rursum inceptæ sunt, sed non sine tumultu. Cardinalis de Frankenberg Lovanium profectus, professorum doctrinam, præsertim de auctoritate Ecclesiæ et juribus Apostolicæ Sedis, exploravit, eam declaravit non orthodoxam, et una cum episcopis Namurcensi, Antverpiensi, Iprensi et Brugensi contestatus est, se alumnos suos ad seminarium istud mittere non posse.

Quum vero imperator nullam commentariorum et expositionum præsulum et Statuum seu ordinum rationem

haberet, Belgæ ad publicam resistantiam motusque proruperunt. His perterritus Josephus, 14 Augusti 1789 diœcesana seminaria restituit, clericisque hæc vel Lovaniense adeundi optionem dedit. Verum reparandi mala consilium serius iniit. Belgæ Josephum imperandi sibi jure dilapsum declararunt, arma capessiverunt; Status publici Bruxellis congregati sunt, et cæsarei milites atque gubernatores provincias deserere coacti.

Eodem tempore Hungari, Lombardi et Tirolenses ad motus proruperunt. Turcæ etiam bellum instaurarunt. Josephus II ad angustias redactus, intercessum communis fidelium patris, Pii VI, cui tot antea molestias suscitarat, implorare coactus est. Pontifex injuriarum immemor, 23 Januarii 1790 litteras dedit ad prælatos Belgii (1). At inter bellorum strepitus vox patris ad excitatos Belgarum animos non penetravit. Paulo post, nempe 20 Februarii Josephus II mœrore confectus obiit. Ei successit Leopoldus II, frater ejus, antea dux Hetruriæ; qui pacem cum Turcis composuit; multa a fratre suo innovata correxit, et Belgas jam inter se dissociatos ad obsequium reduxit, sed 1 Martii 1792 vita excessit. Hunc excepit Franciscus II filius ejus, sub quo demagogi Galli provincias Belgicas occuparunt (2).

78. In Gallia res ecclesiastica et civilis in tristem statum erat conjecta. Ludovico regi XV, anno 1774 defuncto, successit Ludovicus XVI, princeps optimus et melioribus temporibus dignus, qui toto regni sui tempore cum tempestatibus luctatus est ea moderatione, quæ plerisque modum excedere visa est. Funestas suppressionis Societatis Jesu in Gallia sequelas jam præsentiebant quique probi et religiosi; magna enim pars juventutis, quæ antea in collegiis Jesuitarum christianis principiis et moribus, simul ac literis bonisque artibus et disciplinis, instituebatur, nunc commissa fuit præceptoribus mercenariis et sophistis. Irreli

(1) *Collect, brevium*, in append. part. III.

(2) De Feller, *Recueil des représentations, protestations et réclama-tions*, 8 vol. in-8; De Gerlache, *Histoire du royaume des Pays-Bas*, introduction.

gionis genius magis magisque propagabatur, societates secretæ multiplicabantur, scripta irreligiosa disseminabantur. Clerus anno 1775 Parisiis consueta comitia celebrans, supplex monitorium regi obtulit contra impietatis progressus ejusque funestos tum societati tum Religioni effectus; sed quum rex circumdatus esset a ministris, novis doctrinis magis quam religioni deditis, cleri preces optato effectu fuerunt frustratæ. Tunc clerus instructionem edidit encyclicam ad omnes fideles, in qua salutares Religionis effectus et funestas irreligionis sequelas exposuit; eos, qui ab avita et divina hac Religione deflexerant, ad cordis conversionem, alios ad perseverantiam hortatus est. Præterea varia incredulorum scripta damnavit. Anno 1780 clerus rursus in comitiis de impediendis irreligionis progressibus egit, novaque monita ad regem dedit, in quibus querebatur de licentia, qua perversa scripta propagabantur, de adempta episcopis celebrandi synodos libertate, de suppressione plurium cœnobiatorum, de imminente regiminis et Religionis subversione. Verum perversi consiliarii expostulationes cleri ceu vanos timores habendos esse, regi suaserunt.

Interim non religiosæ tantum, sed civilis quoque independentiæ genius, libertatis amor novique regiminis cupido diversas hominum classes invaserant. Non solum religiosa pietas in multorum animis refriguerat, sed etiam hierarchicus regiminis publici ordo, unio et vincula magis magisque dissolvebantur. Tandem generalis rerum conflagratio, a multo jam tempore præparata, erupit, cujus sequelæ quum fuerint gravissimæ, ab illius initiis novam epocham ducimus (1).

---

(1) De Saint-Victor, *Tableau hist. de Paris*, tom. IV, part. 2.

HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ

EPOCHA DUODECIMA,

A PUBLICA RERUM IN GALLIIS SUBVERSIONE USQUE AD PRÆSENTEM ÆTATEM,
1789—1879.

PROCÆMIUM.

Narranda nunc est generalis rerum conflagratio, quæ anno 1789 in Galliis orta, velut virga furoris Domini, propter populorum et principum peccata excitati, universam Europam percussit. Tanta sub epochæ hujus initia tempestas contra Ecclesiam et societatem excitata est, ut sævior post hominum memoriam vix nota sit. Impietas sub specioso philosophiæ nomine quaquaversum palmites suos extendit, et depresso Religionis imperio, disruptis societatis vinculis, laxatis licentiæ habenis, longe lateque dominata est; res sacra et civilis persecutionibus sævis cruentata, factionibus sibi invicem infensis quassata, bellis teterrimis concussa. Tales fuerunt incredulæ sophiæ effectus.

Non tantum in Gallia, sed qua late anarchiæ Gallicæ auctores et fautores victricia arma protulerunt, Religio fuit proscripta; ministri ejus carceribus mancipati. necati vel in exilium ejecti; Ordines religiosi suppressi eorumque bona nationi adjudicata; dies festi abrogati; veri Numinis cultus abolitus; sacrum humanæ redemptionis signum dejectum; altaria eversa; templa spoliata, destructa, impio cultu profanata; ipse Christi in terris vicarius, Pius papa VI, in se suisque cardinalibus, prælatis et subditis, saturatus opprobrii, sede sua avulsus, in Hetruriam, deinde in Galliam

abductus. Uno verbo tanta tempestas in Ecclesiam sæviit, totque procellis navicula Petri fuit agitata, ut jam impii triumphos agerent, et Pium VI paparum ultimum esse, læta-bundi occinerent.

Verum cum periculum ingravescebat, et jam mergenda videbatur navicula, opem tulit qui semper Ecclesiæ adest, Christus Dominus, dejectisque nubibus, motos composuit fluctus Pius VI in exilio moritur; sed Gallorum exercitu a Russis et Austriacis Italia ejecto, Pius VII cathedrâ Petri conscendit; ordo publicus in ipsa Gallia redit; Religionis exercitia restituuntur; mala Ecclesiæ illata reparantur.

Attamen idem princeps, qui in Gallia restituendo Religio-nis exercitio operam contulerat, ut populi animos et summum imperium sibi conciliaret assereretque, firmato suo princi-patu, Ecclesiam ejusque Pontificem opprimere et vexare cœpit; conventiones cum Apostolica Sede initas arbitrariis interpretationibus violavit; leges Evangelii præceptis oppo-sitas sancivit; novis continuo immodicis et captiosis petitioni-bus Pontificem lacessivit; pontificiæ ditionis civitates, ipsam Romam, occupavit; patrimonium Romanæ ecclesiæ imperio Gallico adjunxit; Pontificem his injustitiis, ut muneris sui erat, resistantem, in Galliam captivum abduxit, et per lus-trum integrum multigenis modis divexavit.

Quum sic rursus, Pontifice captivo, cardinalibus dispersis, episcopis, qui pro domo Dei stabant firmi, ejectis, Ecclesia periclitabatur, adjutrix Dei providentia coronam de capite persecutoris dejecit. Pontifex libertate donatus, ingenti cum plausu et veluti universi orbis christiani manibus portatus, Romam rediit, et perturbatum ecclesiarum statum com-posuit.

1. Ludovicus XVI rex Galliæ contrariis sibi curiarum et congregatorum procerum studiis lacessitus, demum anno 1788 consensit, ut generales regni Status seu comitia Ver-saliis congregarentur ad sublevandas publicas indigentias, seu componendas publicæ œconomiae rationes. Magni inde per provincias motus excitati sunt in eligendis iis, qui ad comitia legarentur, magnique inter clerum, nobiles et ter-

tium ordinem conflictus. Comitia inchoata sunt 5 Maii 1789. Convenerant e clero quadraginta septem episcopi, triginta quinque abbates aut canonici, ducenti et octo parochi, ex ordine nobili ducenti et septuaginta viri, et e tertio ordine quingenti et nonaginta octo. Ordo tertius jam pridem contra cleri et nobilium ordines excitatus, partes suas in eorum detrimentum augere studuit. In nobilium ordine non pauci erant, pseudo-sophiæ et innovationibus dediti. E clero etiam, præsertim secundi ordinis, plures aut jansenisticis principiis imbuti aut promissis fucatis decepti aut ambitionis vel novitatis animo excitati, ad comitia properarunt. Unde cœtus hujus noxios effectus præsagiebant quique prudentiores.

Tertii ordinis delegati, qui duos reliquos ordines numero superabant, brevi post effecerunt, ut comitia, sublatis ordinum distinctione et privilegiis, in congregationem nationalem commutarentur, in qua nova regni constitutio secundum votorum pluralitatem conficeretur. Tunc sublata civium distinctione et abolitis cunctis privilegiis, decretum est, communem omnibus et singulis esse libertatem et jurium æqualitatem, summum autem jus esse apud nationem, cujus nomine se congregatos dicebant. Mox seditiosas demagogorum in congregatione nationali orationes secuti sunt seditiosi in urbibus motus. Rebellionis signum datum est Parisiis, ubi varia loca a tumultuante plebe occupata sunt, domus deprædatæ, nonnulli magistratus et milites occisi. Die 6 Octobris seditiosi, congregationis nationalis patrocinio freti et consiliis excitati, necatis palatii regii custodibus, Ludovicum XVI Versaliis abduxerunt Parisios, quo etiam congregatio nationalis se traustulit. Eodem tempore in provinciis seditionis motus contra legitimam auctoritatem instaurati sunt.

Interim sic dicti nationis deputati, probioribus inde discedentibus, tum contra regiam auctoritatem tum contra Religionem decreta decretis cumulabant. Cultuum libertas et omnibus sine religionis discrimine eadem jura civilia ac politica fuerunt asserta, decimæ abolitæ, omnia bona ecclesiastica nationi adjudicata magnaque ex parte vendita, omnes in toto Gallorum territorio Ordines religiosi sup-

pressi, vota monastica, veluti nativæ libertati contraria, abolita, religiosi utriusque sexus e cœnobiis pulsi eorumque bona nationi addicta. Contra quæ aliaque decreta plures quidem deputati, præsertim ex episcopis, reclamarunt, sed demagogi et numero et audacia prævalebant (1).

2. Eadem ratione anno 1790 decreta est sic dicta constitutio civilis cleri, qua ecclesiæ Gallicanæ cum Romana communio rumpebatur, illaque in tetrum schisma conjiciebatur. Ista constitutione, destructis centum triginta quinque sedibus episcopalibus, quæ in Gallia existebant, secundum præfecturarum numerum et circumscriptionem novæ octoginta tres episcopales sedes, inter quas decem metropolitanæ, creabantur; declarabantur hæ sedes ab omni auctoritate extranea independentes. Ecclesiæ cathedrales, suppressis capitulis et beneficiis, commutabantur in paræcias, quibus præessent episcopi cum certo vicariorum numero. Præscribebatur nova parochiarum circumscriptio. Episcoporum et parochorum electiones committebantur iis ipsis, quibus jus erat eligendi magistratus civiles, eademque ac pro his præscribebatur electionis forma. Episcoporum electorum confirmatio seu institutio postulanda erat a metropolitano vel seniore episcopo. Vacante sede episcopali, jurisdictio assemebatur primario vicario episcopali. Parochis jus fiebat eligendi suos vicarios e presbyteris diœceseos sine ulla episcoporum approbatione. Episcopi electi ante suam consecrationem jurejurando promittere cogebantur fidelitatem nationi et legi, et adhæSIONem ad constitutionem, a congregatione nationali decretam et a rege acceptatam; idem juramentum præscribebatur parochis electis. Alia plura tum doctrinæ tum disciplinæ Ecclesiæ contraria, in eadem constitutione statuebantur. Ludovicus XVI, quamvis invitus, 24 Augusti 1790 constitutionem civilem cleri approbavit.

Congregatio nationalis 27 Novembris decrevit, ut omnes episcopi, parochi et presbyteri intra statos dies supra memoratum juramentum, sic dictum civicum, præstarent vel a

(1) Picot, *Mémoires pour servir à l'hist. eccl. an. 1789*; Gabourd, *Histoire de la révolution*.

muneribus suis abstinerent; qui vero contra fecissent, tanquam perturbatores status publici punirentur juribusque civilibus privarentur. Ex ducentis et nonaginta ecclesiasticis viris, qui in congregatione nationali sedebant, circiter septuaginta, inter quos duo episcopi, Talleyrand Augustodunensis et Gobel Lyddensis in partibus, juramentum civicum præstiterunt; cæteri, non obstantibus sævis clamoribus et minis, præfatum juramentum præstare recusarunt. Horum exemplum secuti sunt episcopi in provinciis, et e centum et triginta quinque episcopis Galliæ tantum quatuor constitutioni civili adhæserunt, nimirum cardinalis de Lomenie de Brienne archiepiscopus Senonensis, de Savines episcopus Vivariensis, Jarente Aurelianensis et supra dictus Talleyrand Augustodunensis. E clero secundi ordinis multi quidem juramentum præstiterunt; sed multo plures, imo maxima pars, illud recusarunt (1).

3. Interim ecclesiarum status secundum novam constitutionem formatus est; episcopi et parochi non jurati, ut vocabantur, sacris functionibus interdicti variisque injuriis et violentiis, quæ erant cruentissimæ persecutionis præludia, affecti sunt, et in eorum locum alii secundum præscriptas in nova constitutione formas electi, ideoque Constitutionales dicti. Ad novas sedes episcopales præ aliis electi sunt ii presbyteri, qui sive in congregatione nationali sive in provinciis ardentiores constitutionis et novi regiminis fautores se præbuerant. Primos ex his pseudo-episcopis 25 Januarii 1791 consecrare ausus est Talleyrand episcopus Augustodunensis, assistantibus Miraudot Babyloniensi et Gobel Lyddensi episcopis in partibus. Illi deinde aliis sacrilegas manus imposuerunt. Ita ejectis ubique legitimis pastoribus dominicum gregem lupi invaserunt.

Pius papa VI, auditis iis, quæ in Gallia contra Religionem attentabantur, 29 Martii 1790 cardinales in secreto consistorio allocutus est, eisque dolorem suum ex perturbato ecclesiarum

(1) Picot, loc. cit. an. 1790; *Histoire abrégée de la constitution civile du clergé de France.*

in Galliis statu, occupatis ecclesiasticis bonis, deprædatis ecclesiis, suppressis monasteriis, calcatis Apostolicæ Sedis juribus, conceptum, significavit. Litteras scripsit tum ad Ludovicum regem XVI tum ad præsules Gallos, in quibus amare questus est de congregationis nationalis decretis et actis, eosque ad constantiam, ad defendenda Ecclesiæ jura et ad legitime certandum pro domo Dei hortatus est. Die 13 Aprilis 1791 alias litteras dedit ad cardinales, archiepiscopos, episcopos, capitula, clerum et populum Galliarum, in quibus novam cleri constitutionem declaravit " ex principiis " coalescere ab hæresi profectis, adeoque in pluribus decretis " hæreticam esse et catholico dogmati adversantem, in aliis " vero sacrilegam, schismaticam, jura primatus et Ecclesiæ " evertentem, disciplinæ cum veteri tum novæ contrariam, " non alio denique consilio excogitatam atque vulgatam nisi " ad catholicam religionem prorsus abolendam. " Electiones episcoporum constitutionalium declaravit illegitimas, sacrilegas, et prorsus nullas, eorumque consecrationes omnino illicitas et sacrilegas. Consecratos omni ecclesiastica et spiritali jurisdictione carere, eosque et eorum consecratores et omnes, qui in execrandis consecrationibus opem et consilium præstiterant, ab omni episcopalis, sacerdotalis vel alterius ordinis exercitio suspensos pronuntiavit. Mandavit etiam omnibus, cujusvis ordinis aut conditionis, ecclesiasticis viris, qui juramentum civicum, a congregatione nationali præscriptum, emiserant, ut illud intra quadraginta dies retractarent; secus a cujuscumque ordinis exercitio essent suspensi et irregularitati obnoxii, si ordines exercuissent.

Post hanc Apostolicæ Sedis sententiam multi, qui juramentum civicum emiserant, ad meliorem mentem reversi sunt; sed major pars constitutionalium episcoporum et parochorum in schismate perrexit. Pius VI hoc et sequente anno plures ad episcopos Galliæ litteras scripsit, quibus eos facultatibus, pro circumstantiis temporum et locorum necessariis, instruxit, et ad propositas ab eisdem quæstiones respondit. Die 19 Martii 1792 novas litteras monitorias ad universum clerum et populum Galliæ dedit, quibus sexaginta dies pro

secunda et alios sexaginta pro tertia monitione assignavit episcopis sic dictis constitutionalibus, eorum consecratoribus et assistantibus, parochis, vicariis cæterisque presbyteris intrusis et juratis. Ejusdem tenoris litteras dedit 4 Aprilis ad episcopos insulæ Corsicæ, in quam etiam civilis constitutio cleri fuerat invecta. Die 19 ejusdem mensis novas litteras commonitorias scripsit ad clerum et populum civitatis Avenionensis et comitatus Venascini, quem uti et Avenionem exercitus Gallorum occuparat, et congregatio nationalis 14 septembris 1791 ab auctoritate Sedis Apostolicæ avulsum, territorio Gallico adjunxerat. Præterea Pontifex epistolas encyclicas scripsit ad omnes episcopos in suo territorio, item ad antistites cæterosque prælatos et ad totum clerum Germaniæ, eorum liberalitati et hospitalitati commendans ecclesiasticas personas, quæ propter infelicem rerum in Galliis conflagrationem ecclesias suas, domicilia, bona derelinquere et emigrare fuerant coactæ. Die 26 Januarii 1793 epistola encyclica præscripsit generalem normam, per statum pontificium observandam, relate ad ecclesiasticos sæculares et regulares, qui e Gallia in eum emigrarant (1).

4. Elaborata nova regni constitutione, congregatio nationalis 30 Septembris 1791 soluta fuit. Ei successit congregatio sic dicta legislativa, quæ deteriora tum contra auctoritatem regiam tum contra Religionem decrevit; Ludovicum XVI, omnibus juribus suis et privilegiis orbato, una cum regina, infantibus et sorore custodiæ mancipavit et continuis opprobriis saturavit; sacerdotes, qui præscriptum, quod vidimus juramentum præstare recusabant, jam antea persecutioni obnoxios, deportari jussit. In multis civitatibus sacerdotes prehensi, in carceres conjecti, interfecti sunt. Parisiis mense Septembri 1792 prope trecenti sacerdotes et tres episcopi in carcere necati fuerunt. Meldis etiam, Lugduni aliisque in civitatibus cædes sacerdotum non juratorum perpetratæ sunt.

Porro in generali hac rerum publicarum in Galliis confla-

(1) *Collect. Brevium Pii VI; Histoire abrégée de la Constitution civile du clergé de France.*

gratione multi quidem, præsertim Lugdunenses, arma pro regis et religionis causa sumpserunt; sed propriis viribus derelicti, anno 1792 succubuerunt, et terribilem demagogorum ultionem experti sunt. Magno ardore et dexteritate pro causa regia certarunt Vendeenses, qui anno 1792 et sequentibus majori sæpe demagogis terrori fuerunt, quam totius Europæ coalitio. Deinde cernentes, se defectu auxilii non posse procurare publicum regni bonum, pacto inito, consulerunt proprio.

Solutæ 21 Septembris 1792 congregationi legislativæ, successit sic dictus conventus nationalis. Hic scelestorum hominum cœtus potestatem regiam abolevit, et pro toto territorio Gallico Rempublicam proclamavit; Ludovicum XVI in jus vocatum, capitis damnavit, quæ sententia 21 Januarii 1793 executioni mandata fuit. Eandem sortem subierunt Maria Antonia regina et Elisabetha regis soror. Regis necem secuta est teterrima anarchia, factionibus non minus in mutuam, quam in Religionis destructionem intentis. Prævalente aliis impia et sanguinolenta factione terroristarum, quicumque antiquo regimini aut familiæ regię dediti vel suspecti vel quales delati erant, prehensi, in carceres coniecti atque necati sunt. Episcopi et presbyteri anti-constitutionales, ubique conquisiti, carceribus mancipati, deportati et magno numero interfecti ea crudelitate, quæ inter ipsos populos barbaros non videtur. In ipsas moniales tyrannica manus desæviit; Parisiis septemdecim Carmelitæ e cœnobio Compendiensi, et Arausicæ viginti octo moniales, e diversis cœnobiis, necatæ sunt, quæ omnes pari ac sacerdotes christiana constantia supplicia subierunt. Quum sæviante persecutione, sacerdotes latebras quærerent, clam sacra peragerent et populo fideli sacramenta ministrarent, persecutores paulatim ab illorum cædibus abstinere cœperunt, promissaque licentia emigrandi, clericos e latebris elicuerunt; sed dum hi litteras ad iter faciendum necessarias petebant, vel comprehensi et in carceres coniecti sunt, vel litteræ eis datæ, certo signo instructæ, quod sicariis ad regni limites constitutis innuebat, eos esse spoliandos aut necandos; qui vero publica cura in terras

alienas deportabantur, pessime habiti variisque modis cruciati sunt (1).

5. Anno autem 1793 conventus nationalis omnem Religionem in toto territorio Gallico proscripsit. Ipsis episcopis et clericis constitutionalibus, seu qui juramentum civicum præstiterant, imperatum est, ut Religionem abjurarent populumque hactenus a se deceptum fuisse confiterentur. Reipsa complures eorum animi ita abjecti erant, ut in conventu nationali palam contestarentur, se falsam religionem docuisse, munerisque ecclesiastici vestimenta et instrumenta a se projicerent. Alii eadem instrumenta suæque ordinationis litteras ad conventum miserunt in signum abjuratæ religionis christianæ. Aliqui publice conjugia contraxerunt. Tunc templâ passim direpta, profanata, vasa sacra ablata et turpiter inquinata sunt. Parisiis asinus, mitra episcopali aliisque vestimentis sacris indutus, a plebe, vasa sacra ex ecclesiis ablata gestante, primo in conventum nationalem his flagitiis applaudentem, deinde per urbis plateas ductus est. Similia Lugduni patrata sunt, turpiusque Weissenburgi in Alsatia, ubi quotquot inveniri potuerant, Biblia, missalia, libri precum, rosaria, imagines Christi, in rogum in foro exstructum conjecta sunt. Quin imo, ut ipsa religionis christianæ memoria, si fieri posset, deleteretur, jussu conventus nationalis æra christiana abrogata fuit eique substituta æra Reipublicæ; novum calendarium introductum, in quo non tantum nullum christianorum festorum vestigium, sed etiam in locum hebdomadarum decades positæ erant; diei decimæ celebratio tam severe præscripta, quam dominicæ celebratio prohibita.

Sic proscriptis omnibus religionis christianæ vestigiis, substitutus fuit cultus sic dictus Rationis, per statuam vel mulierem prostitutam repræsentatæ. Parisiis actrix quædam scenica, infamis meretrix, in splendido curru, crucifixo

(1) Proyard, *Louis XVI détrôné avant d'être roi*; item, *Mémoires particuliers formant l'histoire complète de la famille royale*, 1817, in-8; Carron, *Les confesseurs de la foi dans l'Eglise gallicane*; Guillon, *Les martyrs de la foi*.

pedibus ejus substrato, per urbis plateas circumvecta, tandem in ecclesiam cathedralem ducta, tanquam Rationis, unici Gallorum numinis, symbolum, in altari posita fuit, et in ejus honorem thus concrematum hymnique decantati. Abhinc templa multa per universam Galliam in cultum Rationis mutata, alia vendita aut diruta sunt. Magnificum autem templum Parisiis S. Genovevæ honoribus dedicatum, jam anno 1791 in pantheon conversum fuerat, in quo Voltairii, Mirabaudi, Rousseauvii aliorumque hujus generis virorum cadavera vel monumenta recondita sunt.

Universim jam crimem erat, quod carceris sæpiusque mortis pœna multabatur, si quis novum nationis cultum ejusve festa fastidire videretur, aut levissimum signum religionis christianæ ederet haberetque. Hinc homines religiosi non nisi in locis abditis Deum colere aut sacris interesse audebant, sacras imagines, libellos precum aliasque hujusmodi res sollicite abscondere cgebantur.

Tandem, quum terroristarum regimen ad summum apicem pervenisset, sævus Robespierre, eorum coryphæus, a collegis suis desertus, ab omnibus despectus, 27 Julii 1794 ad ferale pegma, ad quod tot alios duci jusserat, ductus fuit. Cum eo plures alii, crudelitatis ejus complices, suppliciis affecti sunt. Tunc conventus nationalis a cruenta tyrannide abstinere visus est; multi e carceribus dimissi sunt; viri ecclesiastici a metu respirarunt; multi, qui terroris tempore lapsi fuerant, ad cordis conversionem redierunt; cultus divinus declaratus fuit liber; sacerdotibus divina celebrare indultum, modo reipublicæ legibus obedientiam profiterentur. At 28 Septembris 1795 novum juramentum de summo nationis jure sub pœna carceris et exilii ecclesiasticis viris imperatum est et persecutio instaurata. Die autem 25 Octobris conventus nationalis sessionibus suis finem constituit.

Conventui nationali successit regimen, quod Directorium appellatur. Tunc quædam ordinis species apparuit. E diversis locis supplicationes utrique, ut dicitur, cameræ oblatae sunt, quibus liberum Religionis exercitium, sacerdotum, in carceribus gementium, libertas, et deportatorum revocatio pete-

bantur. In utraque camera oratores plures easdem libertates defenderunt. Lex deportationis, a gubernii directoribus contra sacerdotes non juratos proposita, rejecta fuit. Verumtamen directores sacerdotibus mille vexas suscitabant. Mense Augusto 1797 ab utroque concilio decretum sancitum est, quo leges pœnales, contra sacerdotes non juratos latae, revocabantur. Sed Directorium ad violentias prorupit, decretum utriusque concilii rejecit, legem deportationis, 28 Septembris 1795 contra sacerdotes non juratos latam, restituit, novum juramentum, nempe odii in regiam majestatem, præscripsit (1).

6. Interea Galli jam anno 1792 irruerunt in Belgium, et majorem ejus partem occuparunt; sed sequente vere repulsi sunt. Eodem anno contra eos ictum est fœdus inter Austriacos, Borussos, cœteros imperii principes, Anglos, Batavos, Hispanos, Lusitanos, Siculos et Sardos, quod tamen propter contraria confœderatorum studia stabilitatem non habuit. Anno 1794 Galli rursus in Belgio fœderatos aggressi sunt; in campis Cameracensibus et Tornacensibus victi, sed ad pagum Fleurus in comitatu Namurcensi victores, reliquum Belgium rapido cursu subjugarunt. Subsecuta durissima hieme, penetrarunt in Hollandiam, cui, exauctorato principe Arausicano, democratici regiminis formam dederunt; nonnullæ illius territorii partes cum Belgio universo et principatu Leodiensi anno 1795 reipublicæ Gallicæ fuerunt adjunctæ. Eodem anno Galli superato Rheno, in Germania non semel victi sunt a fortissimo comite de Clerfayt, quo initio anni sequentis ab imperio exercitus amoto, aliquandiu victores fuerunt; deinde a Carolo archiduce pluries superati, Rhenum trajicere coacti sunt.

Directorium autem 24 Novembris 1795 provincias Belgii omnibus reipublicæ legibus subjectas declaravit. Confestim regiminis forma ibi ut in Gallia fuit constituta, nobilium ordo abrogatus. Ordines religiosi suppressi, monasteria et templa deprædata, nonnulla impio Rationis cultu profanata, bona ecclesiastica divendita.

(1) Carron et Guillon, cit. p. 325; Picot, *Mémoires*, an. 1792-97.

Eodem tempore Galli, duce Napoleone Buonaparte, in Italia quaquaversum victricia arma proferebant. Buonaparte regem Sardiniae aliosque principes Italos ad ineundam cum republica Gallica pacem coegit; superatis copiis Austriacis, Mediolanum, Mantuam aliasque civitates subegit; plures etiam pontificiae ditionis civitates occupavit; Pontifici pacem promisit, modo hic 21,000,000 francorum, legationes Bononiensem et Ferrariensem, arcem Anconitanam, et pretiosiora antiquae artis monumenta atque manuscripta gubernio Gallico traderet. Pius VI e cardinalium consilio ad faciendum satis conditionibus istis, ut ut durissimis, erat paratus; sed Directorium conditiones pacis confirmare noluit, nisi Pontifex quaecumque in causa civilis constitutionis cleri et schismaticorum constitutionalium decreverat, palam retractaret. Quum Pius VI pro muneris sui officio huiusmodi pacto assentire non posset, Buonaparte occupavit marchionatum Anconitanum et ducatum Urbinatensem, spoliatoque sacrario Lauretano, penetravit Tolentinum usque. Hic Austriacos a tergo ejus castra moventes metuens, 19 Februarii 1797 pacem cum Pontifice signavit, qua Gallis cedebantur ultra 30,000,000 francorum et multa artis monumenta ac manuscripta pretiosissima, ditio Avenionensis, jam dudum ab illis injuste occupata, et legationes Bononiensis, Ferrariensis et Ravennatensis. Eodem anno 17 Octobris Buonaparte pacem signavit cum Austriacis, qua Belgium et nonnulli portus atque insulae Venetorum reipublicae Gallicae, reliquum Venetorum dominium Austriacis cesserunt; Lombardia conversa est in rempublicam, cui nomen Cisalpinae inditum; ex ditionibus vero Pontifici substractis aliisque ultra Eridanum sitis, formata est respublica Cispadana. Quo facto, Buonaparte ex Italia evocatus, anno 1798 suscepit expeditionem transmarinam.

7. Verum imperfectus fuisset impiorum triumphus, nisi ipsum Papam currui suo alligassent. Directorium sub praetextu sedandorum in urbe Roma motuum, quos ipsummet per emissarios suos excitabat, belliduci Berthier mandavit, ut urbem occuparet, et Pontificem exauctoratum in Heturiam abduceret. Die 11 Februarii 1798 Berthier armata manu

Romam occupavit. Die 15 ejusdem mensis, qui erat anniversarius dies exaltationis Pii VI, calvinista Haller ad Pontificem detulit decretum, quo regno seu statibus suis orbatus et exauctoratus declarabatur. Mox rapax manus missa est in omnia Pontificis mobilia, Respublica proclamata, magistratus pontificii dejecti, cardinales aut dispersi aut custodiæ mancipati, Pontifex ipse opprobriis saturatus, 20 Februarii violenter e palatio suo raptus et in Heturiam abductus fuit. Quum venerabilis senex aliquantulum Senis, quo 25 Februarii pervenit, substitisset, translatus est in Carthusiam prope Florentiam. Eum mox adierunt Ferdinandus magnus dux Heturiae, rex atque regina Sardiniae, et archiepiscopus Toletanus, regis Hispaniae orator, qui principis sui jussu Pontificem secutus fuerat, ut quomodocumque posset, ærumnas ejus levaret. Litteris etiam humanissimis Francisci imperatoris II, Ludovici XVIII christianissimi regis extorris, et Pauli I imperatoris Russorum recreatus fuit. Multi fideles e diversis locis amoris et reverentiae tributum captivo pependerunt, oblatis copiosis subsidiis. Episcoporum item observantissimæ epistolæ undiquè confluebant, quibus Pontifex respondit, mœstos afflictosque consolando, alios a zelo et sacerdotali fortitudine laudando, aliorum dubia solvendo, omnes denique, ut in officio starent viriliter, verbo et exemplo hortando.

Impiorum furor in summum Ecclesiae pastorem nondum erat completus; die 27 Martii 1799 venerabilem senem, viribus doloribusque fractum, et supplicantem, ut sibi in Carthusia quiete mori concederetur, inde rapuerunt, et conjectum in vehiculum, per aerem inclementem viasque difficiles et montosas raptarunt in Galliam usque Valentiam in Delphinatu, ulteriora molituri, nisi providus Deus optimum Pontificem ad se evocasset (1).

8. Interea Directorium sub poena deportationis omnibus munere publico fungentibus et sacerdotibus præscripsit jura-

(1) Blanchard, *Précis hist. de Pie VI*; Baldassari, *Histoire de l'enlèvement et de la captivité de Pie VI*, Bruxelles, 1840, in-8.

mentum odii in regiam majestatem (1), et persecutionem contra sacerdotes non juratos, ut vocabant, tum in Belgio et Italia tum in Gallia instauravit. Tunc quicumque sacerdotes juramentum istud præstare recusabant, undique conquisiti, in carceres coniecti, et in insulas deportati sunt, in quibus multi perierunt (2).

Insuper memoratum juramentum deplorandam divisionem in clero, et proinde in populo, excitavit. Alii sacerdotes illud juramentum tanquam illicitum detestabantur; et hi latebras quærere et clam sacris fungi cogeabantur: alii, sive metu ducti, sive salva conscientia illud juramentum emitti posse contententes, illud emittebant; et hi secure et palam sacra ministrabant. Summus Pontifex Pius VI, præviis doctorum theologorum consultationibus prævioque Congregationis cardinalium examine, anno 1798 juramentum præfatum declaravit illicitum, et episcopo Isauriensi de Pedro, quem suum in Urbe vicarium constituerat, mandavit, ut hoc S. Sedis judicium, occasione data, propalaret. Secundum auctoritatem, a SS. Pontifice sibi specialiter delegatam, episcopus Isauriensis 24 Sept. 1798 ad dubia, ab episcopo Grassensi Pio VI proposita, respondit, ab Apostolica Sede declaratum fuisse, non licere præfatum juramentum emittere, eosque qui istud emisserant, teneri ad illud retractandum. SS. Pontifex in epistola 30 Jul. 1798 data ad cardinalem de Frankenberg archiepiscopum Mechliniensem, hunc præsulem aliosque antistites Belgii et sacerdotes summopere laudavit, quod, non obstante persecutione, in fide et officio permanerent, et a juramenti impietate abhorrerent. Contra, professores Universitatis in urbe Roma, qui juramentum emisserant, graviter reprehendit, et Octavium Boni, archiepiscopum

(1) Juramenti formula hæc erat: Ego sacramentum odii in regiam majestatem et anarchiam profiteor, simulque voveo obsequium et fidem in rempublicam et constitutionem anni III. Gallice: *Je jure haine à la royauté et à l'anarchie, attachement et fidélité à la république et à la constitution de l'an 3.*

(2) Carron et Guillon, citati p. 325; G. J. Jauffret, *Mémoires pour servir à l'hist. de la religion et de la philos. à la fin du 18e siècle*; item, *Tableau de la France sous le Directoire*.

Nazianzenum, qui in sua de hac re instructione a veritatis semita deflexerat, ad revocandam suam instructionem, atque ad publicandam Apostolicæ Sedis sententiam coegit (1).

9. Irreligione una cum anarchia in Galliis dominante, scriptoribus aliis atheismum, aliis deismum propugnantibus, Parisiis quinque patres familias novam consociationem religiosam, quæ Theophilanthroporum dicta est, constituerunt. Anno 1797 eorum consociatio sub auspiciis unius e directoribus reipublicæ La Réveillère-Lepaux, auctoritatem publicam et proprium organismum accepit. Theophilanthropi quamdam religionem naturalem sectabantur, quæ potissimum consistebat in doctrina de existentia Dei, de animæ immortalitate, de adorando Deo, diligendo proximo, procuranda patriæ utilitate, et in certis ritibus religiosis, quos in conventibus suis exercebant, quique consistebant in prælectionibus, orationibus canticisque moralibus, et in quibusdam actibus symbolicis peragi solitis in nativitate, in matrimonii contractu et sepultura sociorum. Initio secta crescere visa est; plurimis deistis et sacerdotibus apostatis ac conjugatis placuit; Parisiis septem templa ad celebranda sua sacra accepit; in aliis etiam diversis Galliæ urbibus socios nacta est. Sed brevi post multi sectam deseruerunt; et postquam, Directorio versus finem anni 1799 abolito, La Réveillère publica auctoritate excidisset, Theophilanthroporum institutum magis magisque intercidit. Anno autem 1802 concordato inter rempublicam Gallicam et Romanum Pontificem inito ad restauranda religionis catholicæ exercitia, et Theophilanthroporum et Constitutionalium sectæ evanuerunt.

10. Schisma vero Constitutionalium probrosam metamorphosim subiit. Plures, qui aliquandiu ei adhæserant, deinde Romani Pontificis monitis aliisque causis excitati, eidem renunciarunt et errores suos correxerunt. Multi, ut supra vidimus, terroris tempore episcopalia aut sacerdotalia insignia abjecerunt, religionem christianam abjurarunt, conjugia contraxerunt. Anno 1795 quatuor pseudo-episcopi, Des-

(1) *Collectio Brevium Pii VI.*

bois, Saurine, Grégoire et Royer, ad instaurandam ecclesiam sic dictam constitutionalem, quæ jam reipublicæ præsidio orbata, magis magisque collabebatur, se Parisiis congregarunt, et 15 Martii epistolam encyclicam scripserunt ad reliquos episcopos constitutionales, in qua post fidei suæ declarationem, nonnulla ad instaurandas suas res constituerunt. Epistolæ subscripserunt triginta tres pseudo episcopi. Alteram epistolam ediderunt 13 Decembris, qua præter alia præscripserunt novam electionum formam, mandaruntque, ut in qualibet ecclesia cathedrali formaretur presbyterium, quod, sede vacante, ecclesiam gubernaret. Præterea libellos sub specioso Annalium religionis (*Annales de la religion*) et aliis titulis vulgarunt ad schismatis propagationem. At his non obstantibus, eorum res in dies declinabant.

Quum vero episcopi constitutionales se continuo a suis clericis deserere cernerent, anno 1797 Parisiis conciliabulum celebrarunt. Convenerunt viginti sex episcopi et quadraginta sex presbyteri, quibus eadem ac illis jura in conciliabulo concessa sunt. Præstituto juramento odii in regiam majestatem, deliberarunt de ratione componendæ pacis cum dissidentibus, ut vocabant, litterasque scribendas decreverunt ad omnes territorii Gallici ecclesias, ut hæ aliquos ad concilium pro componenda unione deputarent. Deinde pseudoepiscopus Grégoire exposuit statum ecclesiæ constitutionalis, acriterque invecus est in clericos, qui præscripta a republica juramenta vel non præstiterant vel retractarant, in bullam *Auctorem fidei*, in Inquisitionem et in potestatem temporalem Romanorum Pontificum. Demum institutis novis aliquot suæ factionis episcopis, conciliabulum dissolverunt.

Anno 1801 post varia conciliabula diœcesana, alterum nationale habuerunt Parisiis, in quo post scandalosa dissidia inter sacerdotes primi et secundi ordinis, post laudes copiosas plerisque ecclesiasticæ potestatis osoribus, Van Espen, De Hontheim, Le Plat, Tamburini aliisque delatas, audire fuit convicia in Sanctam Sedem et in principes politicos, cum ridiculis jactantiis conjuncta. At signato interim inter Apostolicam Sedem et gubernium Gallicum concordato, conciliabulum jussu gubernii, cujus instigatione coactum

fuisse videtur ad incutiendum Pontifici metum, dissolutum est. Ex quo tempore Constitutionalium secta disparuit (1).

11. Quum jam sex circiter hebdomades Pius papa VI Valentiae in Delphinatu in arcta custodia ageret, Directorium mandavit, ut transferretur Divionem; sed obstitit divina Providentia, quæ venerabilem senem, e longa jactatione infirmum et ad corporis partem inferiorem paralyti perculsum, 29 Augusti 1799 ad justitiæ coronam evocavit (2).

Roma a demagogis Gallis occupata, omni fere Italia eorum armis subacta, Pontifice longe a Sede sua abducto, ecclesiastici regiminis facultate privato et tandem in medio hostium moriente, cardinalibus dispersis, Ecclesia in summo discrimine versabatur, et amisso capite, moritura videbatur. Sed qui habitat in coelis, iniquos frementium atque convenientium adversus Dominum et Christum ejus conatus dejecit, novumque documentum dedit, Christi promissiones de perpetua Ecclesiæ duratione et indefectibilitate non fallere. Adduxit a longinquo gentes, a catholica fide alienas, quæ juncta cum Austriacis aliisque foederatis manu, Gallos hoc ipso anno 1799 Italia expulerunt, et Petri Sedem libertati restituerunt. Austriaci et Russi Mediolanum, Venetias totamque Italiam superiorem, Angli et Neapolitani Romam, Turcæ Anconam occuparunt, Gallosque ad deserendam Italiam compulerunt.

Quapropter post Pii VI obitum triginta quinque cardinales convenerunt Venetias; illic 1 Decembris 1799 conclave ingressi sunt, et 14 Martii anni sequentis in pontificem elegerunt Gregorium Barnabam Chiaramonti, Cæsenatem, Ord. S. Benedicti, cardinalem episcopum Imolæ seu Fori Corneli, qui nomen Pii VII assumpsit rexitque Ecclesiam usque ad annum 1823.

Pius VII pontificatu inito, se totum applicuit componendis

(1) *Précis historique sur l'église constitutionnelle*; Picot, *Mémoires*, annis 1795, 1797, 1801.

(2) Blanchard, *Précis historiques de la vie et du pontificat de Pie VI*; *Histoire civile, politique et religieuse de Pie VI par un Français cath. rom.*; Baldassari, *Histoire de l'enlèvement et de la captivité de Pie VI*.

Ecclesiæ rebus. Die 15 Maii ad universum orbem catholicum epistolam encyclicam scripsit, in qua post laudes meritissimas sui decessoris, et augusti cæsaris, sub cujus præsidio et tutela cardinalium comitia Venetiis habita fuerant, electionem suam significavit; episcopos omnes hortatus est, ut deposito Fidei custodiendo intenti, studerent potissimum debitæ clericorum institutioni et coercendæ cogitandi, loquendi, scribendi et legendi licentiæ, ne malum gravissimum, jam ex ea ortum, serperet latius totumque orbem complecteretur. Bellis impredientibus, jubilæum anni sancti non celebravit. Die 5 Junii Venetiis relictis Romam properavit, quam 3 Julii, jubilantibus Romanis, ingressus est. Reliquum etiam territorium a Gallis pontificiæ auctoritati ademptum, opera imperatoris Germaniæ regisque Neapolitani recepit. Mox publicam rerum administrationem, miserum in modum collapsam, composuit. Quum audivisset, in regno Neapolitano, post Gallorum expulsionem, injustas sævitias exerceri in laicos et clericos, qui dissidiorum et conflagrationis tempore novo rerum regimini favere visi fuerant, de ea re graviter exposulavit apud Ferdinandum regem IV, et episcopos, qui in istis sævitæ actibus partem habuerant, censuris perculit. Cæteras hujus Pontificis res gestas suis locis referemus.

12. In Gallia etiam status rerum mutatus est. Quum enim regimen Directorii intus ad diram tyranniðem, foris ad commune odium et despectum esset dilapsum, Buonaparte bellidux, anno 1799 ex Ægypto redux, Directorium evertit, regimen consulare proclamari curavit, et ipsemet primus consul declaratus est. Illico ad conciliandos sibi Gallorum animos, plura iniqua Directorii decreta abrogavit, deportationi finem constituit, ecclesiasticis viris ac publico munere fungentibus imperavit solam promissionem fidelitatis novæ constitutioni, intus bellum civile sopivit, foris prospero Marte contra foederatos certavit. Mense Maio 1800 selectum exercitum per Alpes traduxit, superatisque Austriacis celebri prælio apud Marengo, recepit quidquid anno præcedente Galli illic amiserant. E subactis septentrionalibus Italiæ provinciis et tribus Romanæ ecclesiæ legationibus Bono-

niensi, Ferrariensi et Ravennatensi, instauravit rempublicam Cisalpinam, dein Italicam, ejus seipsum anno 1802 præsidem dixit. Eodem tempore Galli victores in Germania, Domum Austriacam et imperium ad postulandam pacem compulerunt, quæ initio anni 1801 Lunæ Villæ signata, præter cessiones jam ante factas, Gallorum dominio adjecit quidquid ad lævam Rheni situm est.

13. Napoleon Buonaparte primus Gallorum consul, plurimorum religioni catholicæ fideliter inhærentium desiderium cognoscens, ratusque sibi admodum profuturum ad capessendum, quod ambiebat, summum imperium, si Romanum Pontificem sibi conciliaret, jam in campo de Marengo manifestaverat consilium tractandi cum Pontifice de instaurando religionis catholicæ in Gallia exercitio. Quod cum Pio VII pro parte illius nunciatum esset, Pontifex quantumcunque metueret, ne homo ambitiosus, qui in Ægypto Mahometis præconem egerat, suis potius quam Religionis commodis studeret, perpendens tamen, hanc viam forsitan a divina Providentia assumptam ad restituendum in Gallia divini cultus exercitium, Josephum Spina archiepiscopum Corinthi cum Caselli, quondam generali Servitarum ministro, Parisios ablegavit. Qui cum mense Octobri 1800 Parisios advenissent, cum gubernio de conditionibus pacisci cœperunt; sed irriti fuerunt eorum conatus, donec superveniens 20 Junii 1801 cardinalis Consalvi, die 15 Julii conventionem seu concordatum signavit conditionibus quidem durissimis, sed quæ necessariæ visæ sunt ad redimendum tot inter commotiones liberum religionis catholicæ exercitium.

Continebat concordatum septemdecim articulos, quorum summa hæc erat : Cultus Religionis Catholico-apostolico Romanæ in Gallia erit liber et publicus, habita tamen ratione ordinationum, quas gubernium, quantum ad politiam pertinet, pro publica tranquillitate necessarias existimabit. Suppressis antiquis diœcesibus et parochiis, Pontifex novam diœceseon, et episcopi parochiarum facient circumscriptionem, a gubernio approbandam. Primus consul ad novæ circumscriptionis diœceses et deinceps nominabit archiepis-

copos et episcopos, quibus Pontifex institutionem canonicam conferet secundum formam, ante regiminis mutationem in Gallia receptam. Episcopi nominabunt parochos, sed gubernio acceptos. Episcopi coram primo consule et parochi coram delegatis gubernii præstabunt juramentum, quod sequitur :

« Ego juro et promitto ad sancta Dei Evangelia obedientiam
 » et fidelitatem gubernio per constitutionem Gallicanæ rei-
 » publicæ constituto. Idem promitto, me nullam communica-
 » tionem habiturum, nulli consilio interfuturum, nullamque
 » suspectam unionem neque intra neque extra conservatu-
 » rum, quæ tranquillitati publicæ noceat; et si tam in
 » diœcesi mea quam alibi noverim aliquid in status damnum
 » tractari, gubernio manifestabo. » Episcopi in ecclesiis cathedralibus capitulum et in diœcesibus suis seminarium erigere poterunt, sine dotationis obligatione a parte gubernii. Omnia templa non alienata, divino cultui necessaria, episcoporum dispositioni tradentur. Gubernium congruam sustentationem assignabit episcopis et parochis novæ circumscriptionis, concedetque fidelibus pias in ecclesiarum favorem facere fundationes. Ii, qui bona ecclesiastica alienata acquisierunt, nullo modo a Pontifice ejusve successoribus inquietabuntur; atque adeo eorumdem bonorum proprietas, redditus et jura iis inhærentia, apud illos atque ab iis causam habentes immutabilia erunt. Pontifex in primo consule reipublicæ Gallicæ recognoscet eadem jura et prærogativas, quibus apud eum gaudebat antiquum gubernium. In omnibus ecclesiis post officium divinum dicetur hæc precum formula :

« Domine, salvam fac rempublicam; Domine, salvos fac
 » consules. » Demum in casu, quo aliquis e successoribus primi consulis religionem catholicam non profiteretur, de ejus juribus ac prærogativis et de nominatione episcoporum nova fiet conventio.

Pius VII hanc conventionem ratam habuit 15 Augusti, quemadmodum significavit per bullam *Ecclesia Christi*, ea die datam. Eadem die ad omnes archiepiscopos et episcopos titulares territorii Gallici, sive in eo sive alibi agentes encyclicam scripsit epistolam *Tam multa*, in qua eos docuit, quomodo, non obstantibus votis contrariis, urgente temporum

necessitate, fuerit compulsus ad novam diœceseon, suppressis antiquis. circumscriptionem; quapropter eosdem omnes hortatus est interpellavitque, ut ad bonum Religionis sedes suas abdicarent, sibique abdicationem hanc intra statos dies litteris significarent. Alia epistola *Post multos labores*, data ad ablegatum suum J. Spina archiepiscopum Corinthi episcopos constitutionales excitavit, ut relictis sedibus, quas sine institutione canonica occupant, ad Ecclesiæ unitatem reverterentur seque S. Sedis sententiis de ecclesiasticis Galliæ negotiis submitterent.

Ex octoginta quatuor episcopis titularibus Galliæ, qui adhuc erant in vivis, tres, nimirum Vivariensis, Aurelianiensis et Augustodunensis, jam dudum sedibus suis renunciasse censebantur, duoque posteriores expresse renunciaverunt; quadraginta quinque secundum Pontificis vota sedes suas abdicarunt; reliqui triginta sex aut inducias aut nationalem synodum ad deliberandum de tanto negotio postularunt. Ex viginti quatuor episcopis Belgis, Germanis et Italis, quorum diœceses recenti rerum mutatione territorio reipublicæ Gallicæ fuerant adjunctæ, novem jam obierant, unus ad aliam sedem fuerat translatus, quatuordecim reliqui sedes suas dimiserunt. Etenim concordatum non ad antiquam Galliam restrictum, sed ad totam rempublicam Gallicam, Belgio, Sabaudia et electoratibus Moguntino, Trevirensi et Coloniensi inclusis, extensum fuit.

Pontifex graviter doluit, quod nonnulli ex antiquis episcopis aut nullas abdicationis litteras dedissent aut rationes eam differendi quæсивissent. Cardinalium autem consilio audito, 29 Novembris bullam dedit *Qui Christi Domini*, in qua cuicumque titularium episcoporum et capitulorum existentium assensui expresse derogavit; iis quodcumque deinceps cujusvis jurisdictionis exercitium perpetuo interdixit, nullius roboris declarans quidquid essent attentaturi; omnium ecclesiarum archiepiscopalium et episcopalium in universo reipublicæ Gallicæ territorio titulos et denominationes una cum respectivis earum capitulis, juribus, privilegiis et prærogativis cujuscumque generis suppressit, annullavit et perpetuo exstinxit; deinde ad constituendam ecclesiastici

regiminis rationem, creavit sexaginta novas sedes episcopales, divisas in decem metropoles, nimirum Parisiensem, Bituricensem, Lugdunensem, Rothomagensem, Turonensem, Burdigalensem, Tolosanam, Aquensem, Bisuntinam et Mechliniensem.

Concordatum 5 Aprilis 1802 a concilio legislativo acceptatum et in codicem legum relatum, una cum Pontificis bullis mox publicatum fuit. At gubernium simul cum concordato promulgavit septuaginta septem articulos, dictos organicos, quibus ecclesiastica libertas regimini civili tota subiciebatur. Interim cardinalis Caprara, quem Pius VII legatum a latere Parisios destinarat, qua talis 9 Aprilis a primo consule solemniter exceptus et agnitus est, et eadem die duas constitutiones edidit, quarum una promulgabat jubilæum pro tota Republica, altera, præter Dominicam, festa a populo celebranda reducebat ad Nativitatem et Ascensionem Domini, ad Assumptionem B. V. Mariæ et festum Omnium Sanctorum. Die 18 Aprilis, quæ erat festivitas Paschalis, cardinalis legatus in ecclesia metropolitana, assistentibus tribus consulibus aliisque magistratibus, missam pontificaliter celebravit, in gratiarum actionem pro restituto divini cultus exercitio hymnum *Te Deum* cantavit, et nominatis a primo consule archiepiscopis et episcopis auctoritate apostolica institutionem canonicam impertivit.

Porro ad novas sedes episcopales ex antiquis titularibus assumpti sunt octodecim; ex iis vero qui schismati constitutionalium adhæserant, duodecim. Posterioribus Pontifex legem præscripserat, ut exhibita prævie satisfactione et obedientia Sedi Apostolicæ, ejus auctoritate absolutionem acciperent a schismatis reatibus. Hanc legem ab assumptis e constitutionalibus adimpletam fuisse, testatus est Bernier, episcopus Aurelianensis, cui legatus id negotium commiserat; sed deceptor ipse vel deceptus fuit, cum postea Le Coz, Dacombe et Reymond, qui erant ex illorum numero, gloriarentur, se nunquam sententiam mutasse.

Pius VII in consistorio secreto, 24 Maii habito, restitutum divinum cultum in Gallia cum cardinalibus communicavit; sed simul iis significavit magnum suum dolorem, conceptum

ex articulis dictis organicis, a gubernio una cum articulis concordati publicatis, declaravitque, se istos articulos non novisse, et non posse non expetere, ut iidem in pluribus corrigerentur. Contra eosdem articulos organicos cardinalis legatus Caprara 18 Augusti 1803 reclamationem seu expostulationem dedit ad de Talleyrand, rerum externarum administrum (1). At non nisi sero et in aliquot solum articulis Sedis Apostolicæ reclamationibus factum est satis (2).

14. Multigena certo bona e concordato, Pontificem inter et primum consulem inito, secuta sunt; publicum divini cultus exercitium, antea proscriptum, restitutum; cruentæ persecutioni finis constitutus; viri ecclesiastici libertati redditi; multi e clericorum et laicorum ordine, subversionis et terroris tempore lapsi, ad veram semitam reducti, aliique effectus salutares obtenti fuerunt. Verumtamen eidem concordato non pauci adversati sunt. Contendebant isti, Pium VII in eo, præsertim quod ad generalem sedium episcopaliū in Gallia extinctionem spectabat, potestatis suæ limites excessisse. Eorum contentiones hoc ipso tempore Augustinus Barruel (3), et deinde Alphonsus Muzzarelli (4) confutarunt.

Die 6 Aprilis 1803 libellus, a triginta sex antiquis episcopis titularibus Galliæ subscriptus, in lucem prodiit, cui titulus : Canonice et reverentissimæ expostulationes apud SS. DD. NN. Pium divina Providentia papam VII. Expos-

(1) Hæc reclamatio integra refertur ab Artaud, *Histoire du Pape Léon XII*, tom. II, p. 124, et Kersten, *Journal hist. et littér.* tom. VII, p. 217; est ea peremptorium responsum ad eos, qui dicunt, S. Sedem nunquam reclamasse contra articulos organicos.

(2) J. Jauffret, *Mémoires hist. sur les affaires eccl. de France pendant les premières années du XIXe siècle*; Cohen, *Précis historique sur la vie de Pie VII*; Artaud, *Histoire du pape Pie VII*; De Smet, *Coup d'œil sur l'histoire eccl. du XIXe siècle*.

(3) *Du Pape et de ses droits religieux à l'occasion du concordat*, Paris 1803, 2 vol. in-8

(4) *Dissertation sur cette question : Le Souverain-Pontife a-t-il le droit de priver un évêque de son siège dans un cas de nécessité pour l'Eglise ou de grande utilité?* Paris 1809, in-8.

tulabant illi de violenta titularum suorum seu sedium extinctione, de interdicta sibi ecclesiastica jurisdictione, de servitute ecclesiis Galliæ imposita, de concordato et adjectis articulis organicis, de favore episcopis constitutionalibus concessio. Deinde speciatim protestabantur contra concordatum, contra bullas et litteras in forma Brevis, *Ecclesia Christi, Tam multa, Qui Christi Domini*. Alii expostulationum libelli prodierunt mense Aprili anni sequentis, quibus subscripserunt tredecim antiqui titulares episcopi, tunc in Anglia agentes. Hi speciatim expostulabant de articulis organicis, de ipsius concordati articulis, quantum spectabat ad bona ecclesiastica, ad juramentum novo gubernio præstandum, ad preces pro eo præscriptas, ad jura et privilegia in eodem agnita, et Ludovici XVIII regiæque familiæ juribus opposita.

Porro tum in his tum in superioribus expostulationibus reclamantes intra moderationis limites hæserunt, suumque obsequium erga Romanum Pontificem, ut supremum Ecclesiæ caput, in iisdem contestabantur. Insuper ii, qui, restituta postea in Galliis antiqua dynastia, adhuc vivebant, datis 8 Novembris 1816 ad Pium VII litteris declararunt, mentem suam semper ab omni a S. Sede schismate fuisse alienam. Eorum tamen agendi ratio causam dedit novæ divisioni in clero et populo, unde ortum est schisma sic dictæ Parvæ ecclesiæ seu Anti-concordatistarum, qui ipsius papæ Pii VII communionem deseruerunt. Huic schismati, cujus caput fuit Andreas Franciscus de Themines, olim episcopus Blesensis, adhæserunt plures sacerdotes et laici, non tantum in Gallia, sed etiam in Anglia, ubi illud propagare conati sunt duo presbyteri Galli, Blanchard et Gaschet, ideo a vicariis apostolicis Angliæ ecclesiasticis censuris perculsi. Præfatus de Themines obiit Bruxellis anno 1829, sed priusquam moreretur, se cum Ecclesia reconciliavit (1).

15. In Belgio etiam plures reperti sunt, concordato seu potius articulis dictis organicis repugnantes. Crevit eorum

(1) Artaud et De Smet, loc. cit.

numerus occasione novi catechismi, a gubernio præscripti, atque precum pro Napoleone imperatore dicendarum, post latam excommunicationem in usurpatores ditionis pontificiæ. Hi vocati sunt Stevenistæ, quod se Cornelium Stevens veluti duces sectari contendebant.

Cornelius Stevens natus Wavriæ anno 1747, in Universitate Lovaniensi S. Theologiæ licentiatus renunciatus anno 1774, deinde ecclesiæ cathedralis Namurcensis canonicus cardinali de Frankenberg in negotiis, ad seminarium generale spectantibus, a consilio, ab anno 1799 usque ad 1802 diœcesis Namurcensis, sede vacante, vicarius generalis, in loco natali obiit anno 1828. Vir Religioni addictissimus, contra constitutionem civilem cleri, juramentum odii, et contra articulos organicos, catechismum imperii aliasque noxias innovationes Napoleonis imperatoris constanter certavit plurimæque scripta vulgavit. Ipsum tamen concordatum, a Pontifice confirmatum, aut legitimam missionem episcoporum, vi illius institutorum, nunquam impugnavit; contra reprobavit semper schismaticam anti concordatarum agendi rationem. Quum autem scripta ejus et sententiæ non æque ab omnibus probarentur, magna inde in clero, in populo etiam, et in certis monialium congregationibus divisio nata est. Pio papa VII post dejectum Napoleonem in solium restituto, Stevens omnia sua scripta Romam misit et Apostolicæ Sedis judicio subjecit. Eamdem erga Apostolicæ Sedis judicium submissionem, una cum sincera catholicæ fidei professione, renovavit, priusquam moreretur (1).

Verum, ut in similibus fieri solet, nonnulli ecclesiastici viri, plus justo sibi fidentes, vel plus quam oportet, sapere volentes, longius progressi sunt, quam Stevens probabat. Illi concordato et episcopis, vi illius institutis, refragati sunt; cum his eorumque successoribus, et cum omnibus, clericis et fidelibus, cum iis communicantibus, communicare recu-

(1) Conf. Kersten, *Journal hist. et litt.* tom. IV, pp. 269 et 321; Lamy, *Notice sur la vie et les écrits de l'abbé Corneille Stevens*, ap. *Revue catholique*, Lovan. a. 1857, pp. 267, 345, 391, 459.

sarunt, atque in apertum schisma abierunt; in quod pro dolor! plures simplices piosque fideles speciosis et captiosis rationibus pertraxerunt, ad hoc sæpius auctoritate Cornelii Stevens, sub cujus nomine libellos varios vulgarunt, abusi. Eorum tamen numerus continuo decrevit, et hodie ad paucissimas familias restrictus est (1).

16. Profecto e generali rerum conflagratione, qua inde a postremis sæculi præcedentis annis Europa agitata fuit bellisque ex ea secutis res ecclesiasticæ non in Gallia tantum, sed in aliis etiam regionibus graviter perturbatæ fuerunt. In Pedemontio, quod regi Sardiniaë ademptum, cum republica Gallica fuerat unitum, primus Gallorum consul ecclesiarum statum, sicut in reliqua republica, formatum concupivit. Cardinalis Caprara potestate apostolica, sibi per bullam 1 Junii 1803 concessa, septemdecim episcopatus, qui in Pedemontio existebant, ad octo reduxit, quorum metropolis esset Taurinensis. Novam pariter ecclesiastici regiminis formam primus consul petiit pro republica Italica, cujus se præsidem constituerat. In hunc finem 16 Septembris 1803 Parisiis concordatum signatum est inter cardinalem legatum Caprara, pro parte Pontificis, et Ferdinandum Marescalchi, reipublicæ Italicae delegatum. Complectebatur hæc conventio viginti duos articulos, simillimos articulis concordati Gallicani; episcopis tamen major libertas in regendis suis ecclesiis et in suis cum Apostolica Sede relationibus asserebatur. Verum quemadmodum gubernium Gallicanum prius concordatum articulis organicis, ita posterius arbitrariis interpretationibus violavit (2). In reliqua Italia, quam Napoleon, imperator Gallorum, inde ab anno 1805 successive occupavit, res ecclesiastica violento ejus arbitrio diversimode turbata, mutata et imminuta fuit, ut infra videbimus.

In Germania per pacem Lunæ-Villæ anno 1801 signatam principatus ecclesiastici fuerunt aboliti, et pars Germaniæ ad Rheni lævam sita, Gallis concessa. Confestim in hac

(1) De Smet et Lamy cit. pp. 339 et 341.

(2) Picot, *Mémoires pour servir à l'histoire eccl.* ad annum 1803.

Germaniæ parte bona ecclesiastica a gubernio Gallico fuerunt occupata, capitula et monasteria abolita, et exstinctis per concordatum antiquis episcopatibus, quatuor novi, nimirum Moguntinus, Trevirensis, Aquisgranensis et Leodiensis erecti sunt. In altera Germaniæ parte ad dextram Rheni, extra provincias Austriacas et Borussicas, principibus sæcularibus pro amissis ad Rheni lævam dominiis diæta Ratisbonensis, in qua dominabantur Galli, adjudicavit bona ecclesiastica. His quidem rebus et bellis brevi post a Gallis excitatis Ecclesia in Germania juribus suis bonisque spoliata et tristem in statum conjecta fuit.

17. Napoleon die 18 Maii 1804 senatus consulto imperator Francorum proclamatus, novis petitionibus Pium VII laccessivit. Quo enim majorem assumptæ dignitati firmitatem conciliaret, unctionem sacram ipsius Pontificis manu recipere affectavit. Ut votis suis potiretur, per legatum Caprara et per cardinalem Fesch, suum apud S. Sedem oratorem, apud Pontificem alte sonandum curavit, quanta bona pro Ecclesia sperare liceret a principe beneficii memore. Pius VII, quamvis novisset, id aliis principibus minime gratum futurum, perpendens tamen, a potente principe, uti multum boni expectari, sic etiam multum mali timeri posse, desiderio ejus deferendum censuit. Postquam igitur 29 Octobris cardinalibus in consistorio iter suum in Gallias ejusque rationes significasset, 2 Novembris Roma profectus est. Ubique summis venerationis testimoniis honoratus, 28 ejusdem mensis Parisios advenit.

Pius VII assensui suo de sacrando imperatore duas condiciones adjecerat, nimirum, ut episcopi, e constitutionalibus assumpti, qui subdola obedientiæ declaratione institutionem canonicam a legato acceperant, se decretis Sedis Apostolicæ sincere subjicerent, et imperator, solum civiliter junctus cum Josephina vidua Alexandri vicecomitis de Beauharnais, cum ea matrimonium contraheret secundum Ecclesiæ leges. Episcopi prædicti se submiserunt; imperator hora undecima vespertina coram avunculo cardinali Fesch, adstantibus Portalis ministro cultuum et Duroc magno præfecto palatii,

matrimonium cum Josephina contraxit; et 2 Decembris Pontifex, cum cardinalis Fesch ei responderat, imperatorem matrimonium cum Josephina contraxisse, in ecclesia metropolitana Parisiensi consecrationis cæremoniam magna cum pompa peregit. Die 28 ejusdem mensis Pius VII vocatis ad se præfatis episcopis, novam submissionis formulam proposuit, cui subscripserunt. Imperatori vero obtulit commentarium de negotiis ecclesiasticis, in quo rursus de variis articulis organicis aliisque nonnullis expostulavit, et alia quædam ad Religionis bonum a gubernio constituenda petiit. Verum Pontifex suæ erga imperatorem observantiæ alium fructum non retulit, quam instaurationem Congregationum missionum exterarum et puellarum charitatis pauperibus et infirmis servientium, atque leve subsidii temporalis augmentum pro clero Gallicano.

Ex hoc tempore Pius VII melius cognovit quod serius expresse declaravit, rem sibi esse cum homine, qui amicitiam cum Ecclesia affectaverat, ut eam facilius proderet, ejusque patrocinium simulaverat, ut securius opprimeret. Quare relictis Parisiis 4 Aprilis 1805 Romam rediit. Maximis rursus in itinere venerationis signis honoratus, 16 Maii magna cum exultatione in Urbem receptus est (1).

Tanta erat Napoleonis ambitio, ut Gallorum imperio non contentus, universam Europam sceptro suo submittere sibi proposuerit. Italica republica in regnum conversa, se 26 Maii 1805 Mediolani regem Italiæ coronari et sacrari fecit a cardinali Caprara, hujus civitatis archiepiscopo. Eodem anno bellum resumpsit contra fœderatos Austriacos et Russos. Austriacis superatis sub Ulmæ muris, capta Vienna, victis iterum Austriacis ac Russis in celebri prælio apud Austerlitz commisso, Franciscum, imperatorem Austriæ, ad postulandam pacem coegit. Hac pace, quæ 26 Decembris Posonii in Hungaria signata fuit, imperator Austriacus cessit Venetias, Istriam, Dalmatiam aliasque suas possessiones Italicas, quæ a Napoleone cum regno Italico unitæ sunt. Ad destructionem vero imperii Germanici, pluribus ejus statibus et principibus

(1) Jauffret, *Mémoires*, tom. I, pp. 414-26; De Smet, *Coup d'œil*, pp. 53-66.

plena regendi potestas, cum jure majestatico titulisque regiis aut magnoducalibus, concessa fuit. Sic Maximilianus Josephus e duce creatus est rex Bavariae, Fridericus Augustus rex Saxoniae, Guilielmus rex Wurtembergensis. Anno 1806 Napoleon in locum veteris corporis, ut vocabatur, Germanici, creavit confederationem Rhenanam, ad quam plerique Status et principes Germanici accesserunt, et cui ipse qua protector legem dictabat. Eodem anno mutata regiminis forma in Hollandia, fratrem suum Ludovicum ibidem regem instituit. Anno sequente in favorem fratris sui Hieronymi erexit regnum Westphaliae. Regem Borussiae atque imperatorem Russiae pluribus praeliis victos, ad ineundam pacem compulit. Anno 1806 Ferdinando rege Neapolis, in Siciliam armis Gallorum ejecto, Napoleon fratrem suum Josephum regem Neapolis declaravit, Eodem tempore exercitus Gallorum occupavit Lusitaniam. Anno 1808 Napoleon Carolum IV regem Hispaniae, secum foedere junctum, ejusque filium Ferdinandum dolose in Galliam pertractos, ad renunciandum solio Hispanico coegit, ad quod transtulit fratrem suum Josephum, inque hujus locum regem Neapolis instituit Josephum Murat. Verum Hispani pro regis et patriae suae defensione acerrime et constantissime dimicarunt, et in praelio succumbere quam Gallorum jugo colla submittere maluerunt. Plurimi armis et furore militum Gallorum perierunt; multi in Gallias deportati, ad extremam indigentiam redacti fuerunt; Gallorum vero plus quam 300 millia in bello Hispanico perierunt. Anno 1809 bellum Gallos inter et Austriacos resumptum fuit; post varia praelia Gallii rursus occuparunt Viennam; et Austriacis de novo superatis in campis de Wagram, 14 Octobris pax redintegrata est, cujus praecipuus articulus fuit desponsatio filiae imperialis Austriae Gallorum imperatori.

Napoleon, ut vidimus, mandante Pio VII, priusquam coronaretur, secundum Ecclesiae leges matrimonium cum Josephina contraxerat (1); sed prole haerede ex ea carens, conjugium istud per officialitatem Parisiensem, ad hoc erectam,

(1) Conf. P. 343.

invalidum declarari fecit, quod contra prescriptum concilii Tridentini sine proprii parochi et testium præsentia fuisset contractum. Quo facto, 2 Aprilis 1810 Mariam Ludovicam, Francisci imperatoris Austriæ filiam, uxorem duxit.

Quamvis dominator Gallorum his nuptiis et secuta inde prole hæreditaria ad apicem felicitatis pertigisse videretur, ambitionis tamen impotens, junctis sibi Austriacis, Borussis, Bavaris, Italis et Hispanis, anno 1812 movit in Russiam. Post aliquot prælia Moscoviam usque penetravit eamque 14 Septembris occupavit. Verum urbe hac, incolis egressis, a Russis igne succensa, et autumno jam progrediente, Gallorum exercitus recedere coactus est. Russi Gallos, frigore et fame pereuntes, a tergo ac latere aggressi sunt tantaque clade in fugam egerunt, ut florentissimus 500,000 hominum exercitus cum immenso belli apparatu fere totus perierit.

Tunc qui se fœdere Gallis junxerant, metu soluto, se cum Russis contra illos sociarunt. Anno sequente Napoleon collecto novo 350 millium exercitu, bellum in Germania instauravit; aliquandiu vario Marte pugnavit; sed 18 Octobris insignem stragem passus in prælio Lipsiensi, Germaniam deseruit. Galliæ territorium contra fœderatos, illud omni ex parte invadentes, pedetentim defendit usque ad 11 Aprilis 1814, qua die abdicatione sua signata, se recipere coactus fuit in insulam Ilvam, cujus principatum a fœderatis accepit. Anno sequente multorum proditione ex insula sua elapsus, belliduces Gallos in partes suas pertraxit, et fugato Ludovico XVIII, die 20 Martii de novo solium Galliæ conscendit. Verum 18 Junii prope pagum de Waterloo in Belgio, ubi cum potenti exercitu contra fœderatos principes acerrime dimicavit, prostratus, Parisios celeriter confugit; et non inveniens, quomodo hostium manus evaderet, se dedit Anglis, a quibus translatus est in insulam S. Helenæ, in extremis Oceani plagis sitam; ubi, terribili sane divinæ justitiæ exemplo, idem ille homo, cui paulo ante totus orbis vix sufficere videbatur, in exiguo rupis angulo tristes vitæ reliquias traxit usque ad annum 1821, quo occubuit.

18. Napoleon tempestates graves Ecclesiæ ejusque Pontifici

Pio VII suscitavit. Pius VII iterum atque iterum questus fuerat de decretis Mediolani promulgatis, quæ concordato, anno 1803 inter Apostolicam Sedem et rempublicam, dein regnum Italiæ inito, erant opposita. Imperator postulacionibus Pontificis non solum non fecit satis, sed etiam mense Octobri 1805 portum arcemque Anconitanam interceptit. Reclamavit Pontifex; imperator vero petulantes ac minatorias litteras ad eum reddidit. Deinde ab anno 1806 Galli regnum Neapolitanum invasuri, territorium pontificium, per quod exercitum ducebant, non secus ac terram hostilem tractarunt. Præterea Napoleon novis in dies immodicis captiosisque petitionibus Pontificem vexare non destitit; quibus cum Pius, quamvis ad conciliandam pacem promptissimus, pro muneris sui officio assentiri non posset, domitor primo Beneventum et Pontem Curvum, deinde alias ditionis pontificiæ civitates, demum 2 Februarii 1808 ipsam Romam militari manu occupari jussit. Pius VII datis ad Miollis exercitus Gallicani ducem, ad oratores principum et ad ipsum imperatorem litteris, suo et suorum successorum nomine contra has aliasque deinde secutas territorii pontificii occupationes continuo reclamavit et protestatus est.

19. Quam primum copiæ Gallorum Romam invaserunt, arx S. Angeli capta est, disposita per vias et plateas præsidia, ædes Quirinales, quas Pontifex incolebat, magna pedum et equitum manu bellicisque tormentis obsessæ, Pontifex in palatio suo tanquam in custodia detentus novisque per dies singulos injuriis et molestiis saturatus, militia pontificia copiis Gallicis admixta, custodes Pontificis lectissimi nobilesque viri in arcem Romanam detrusi, deinde dispersi et dissoluti, militia sic dicta civica e fæce populi erecta, quæ quævis flagitia libere patrabat, maxima pars cardinalium militari vi a Pontificis latere avulsa et alio deportata, administri ejus et officiales complures, tum urbani tum provinciales, vexati, in carcerem conjecti, procul amandati, alia plura, ipsi gentium juri contraria, attentata sunt.

Eodem tempore in provinciis Urbini, Marchiæ et Camerini, quas Gallorum domitor decreto 2 Aprilis 1808 Apostolicæ Sedi ademptas, regno Italico adjunxit, omnis generis

ausa nefaria atque sacrilega patrata sunt : moniales ejectæ e claustris, episcopi et clerici oppressi, vexati, ejecti.

Demum impietas domitoris eo usque devenit, ut decreto, Viennæ in Austria 17 Maii 1809 dato, totum B. Petri patri-monium seu Romanæ ecclesiæ status imperio Gallico adje-cerit. Quod decretum cum 10 Junii Romæ fuisset publicatum. Pius VII, exhaustis frustra omnibus moderationis et man-suetudinis rationibus, nocte sequente bullam excommuni-cationis, *Quum memoranda*, contra usurpatorem omnesque ejus cooperatores in locis consuetis affigi jussit (1).

20. Napoleon Vaticano fulmine ictus, iniquitatem consum-mavit rapiendo ex urbe sancta Pontificem. Etenim 6 Julii ante auroram palatium Quirinale armata manu a copiarum duce Radet cinctum fuit, fores effractæ, custodes armis exuti, et Pius VII una cum cardinali Pacca, ejus administro a secretis status, interceptus, violenter Savonam abductus fuit. Priusquam Pontifex eo pervenisset, cardinalis Pacca, ab eo avulsus, in arcem de Fenestrelle relegatus est. Pius VII toto triennio Savonæ sollicite custoditus, ab omnibus consi-liariis suis separatus, duram suam sortem non minori animi fortitudine quam patientia sustinuit. Omni via a Napoleone tentatus, ut ditionibus suis renunciaret, variisque pactioni-bus quibus potestas spiritualis temporali subjiceretur, sub-scriberet, firmus stetit.

Rapto ex urbe Pontifice, cardinales Itali, paucis provectæ nimis ætatis vel infirmitatis causa exceptis, persecutoris jussu adducti fuerunt Parisios, ubi multiplices injurias ex-perti sunt. Quum eorum tredecim anno 1810 a nuptiis Napo-leonis cum Maria Ludovica abfuissent, dignitatis suæ habi-tum deponere et in diversas Campaniæ Gallicæ et Burgundiæ urbes abire coacti sunt.

Eo ipso tempore, quo hæc omnia facta sunt, Napoleonis potentia tanta erat, et tam firma videbatur, ut temporalem

(1) Card. Pacca, *Mémoires pour servir à l'hist. eccl. du XIXe siècle*; Artaud, *Histoire du Pape Pie VII*; Jauffret, *Mémoires*, tom. II; De Smet, *Coup d'œil*.

Pontificis potestatem ejusque in regenda Ecclesia independentiam, cum ea arctissime connexam, in perpetuum intercidisse, ipsiusque Ecclesiæ excidium secuturum, hostes hujus lætabundi vaticinarentur. Summum utique erat Ecclesiæ discrimen, Capite ejus sub arcta custodia posito, cardinalibus dispersis, cunctis ecclesiasticorum negotiorum Congregationibus in urbe Roma dissolutis; sed exstabat divini Ecclesiæ auctoris promissio: *Portæ inferi non prævalebunt adversus eam* (1). Ad hanc promissionem respiciebant quicumque boni Catholici, donec illius veritatem ac divinitatem denuo comprobaret eventus.

Maximum autem persecutori negotium facessebat fortitudo Pii VII, qui episcopis a Napoleone ad sedes vacantes denominatis canonicas institutiones denegabat, donec pristino statui foret restitutus. Napoleon constantiam Pontificis flectere non valens, 16 Novembris 1809 cardinales Fesch et Maury, et archiepiscopum Turonensem, episcopos Nannetensem, Trevirensensem, Ebroicensem et Vercellensem, presbyterum Emery domus S. Sulpicii superiorem, et Fontana generalem Barnabitarum præpositum, Parisiis congregavit, ut de componendo ecclesiarum statu deliberarent. Multæ iis propositæ sunt quæstiones, quarum aliæ ad generale Ecclesiæ regimen, aliæ ad administrationem ecclesiarum in territorio Gallicano, in Germania et Tuscia, aliæ ad bullam excommunicationis et simultates Pontificem inter et imperatorem spectabant. Fontana primis tantum congregationibus interfuit; Emery causam Ecclesiæ magna cum eruditione defendit; sed cæteri, ejus sententias non probantes, 11 Januarii 1810 responsa ad imperatorem dederunt, in quibus post multa persecutoris encomia, quem etiam laudabant in iis, in quibus erat reprehendendus, inter alia ad providendum ecclesiis viduatis convocationem concilii nationalis ei suaserunt. Reliqua responsa prætermittimus, id solum observantes, præsules istos in omnibus abjectam animi anxietatem, et obsequium ultra limites, non Pontifici, sed impe-

(1) *Matth. XVI*, 18.

ratori prodidisse; hinc nullo modo illis subscribere voluit pius æque ac doctus Emery. Præterea 25 Martii novemdecim episcopi Galli litteras ad Pium papam dederunt, quibus facultates extraordinarias pro dispensationibus matrimonialibus postulantes, verbis sat minatoriis Pontificem supplicabant, ut viduatis ecclesiis prospiceret. Pontifex eis facultates petitas concessit, sed quod ad bullas institutionis pro episcopis nominatis spectabat, in sua sententia perstitit.

Tunc Napoleon capitula sedium vacantium compulit ad conferenda episcopis nominatis jura vicariorum generalium, ut hac ratione isti, non obstante institutionum canonicarum defectu, ecclesias, ad quas erant designati, administrarent. Erat id Ecclesiæ disciplinæ et conciliorum sanctionibus oppositum. Nihilominus illud præter alios attentavit cardinalis Maury, qui olim in conventu nationali Religionis causam mira constantia defenderat, ideoque a Pio VI primo archiepiscopus Nicææ in partibus, deinde anno 1794 cardinalis episcopus Montis Flasconensis creatus fuerat; die 14 Octobris 1810 a Napoleone ad archiepiscopatum Parisiensem translatus, hujus administrationem suscepit. Pius VII datis 5 Novembris ad eum litteris in forma Brevis, illum graviter reprehendit, quod spretis juramentis, quæ tanquam cardinalis et episcopus præstiterat, ecclesiam suam deseruisset et alienæ administrationem contra sacros canones usurpasset; eum obtestatus est, ut usurpatam administrationem confestim dimitteret, ne ad agendum contra eum secundum canonum rigorem cogeretur. Brevi post Pontifex alias litteras in forma Brevis dedit ad E. Corboli archidiaconum ecclesiæ Florentinæ, et ad P. d'Astros vicarium capitularum ecclesiæ Parisiensis, in quibus nullam atque invalidam esse declaravit delegationem, quam capitula episcopis, a principe laico nominatis, ante confirmationem pontificiam conferrent.

Hæ Pontificis litteræ optimum habuerunt effectum, quatenus sic omnibus de illegitima istorum novorum vicariorum capitularium administratione constabat, et capitula, non obstantibus gubernii jussis, episcopis nominatis administrationem conferre recusabant. Napoleon vero ira percitus,

Pontificem arctiori custodiæ tradidit, cardinales, episcopos aliosque de notitia aut propagatione præfatarum litterarum suspectos, item eos, qui nominatis episcopis ecclesiarum administrationem denegabant, carcere aut exilio multavit. Eandem sortem experti sunt parochi alique ecclesiastici viri, qui vel post latam contra persecutorem excommunicationem preces pro eo canere, vel aliis ejus iniquis decretis conscientias suas subjicere recusabant. Unde magna rerum ecclesiasticarum perturbatio in multis locis orta est. Quod deplorandum erat, inter ipsos episcopos erant non pauci, qui ad principis magis quam ad Jesu Christi aulam pertinentes, abjectissima sua agendi ratione persecutoris audaciam, Pontificis vero dolorem augebant (1).

21. Sub initia anni 1811 Napoleon rursus Parisiis congregavit cardinales Fesch et Maury, et archiepiscopum Turensem aliosque, quos anno 1809 convocaverat, eisque adjunxit cardinalem Caselli episcopum Parmensem, et de Pradt ab episcopatu Pictaviensi ad archiepiscopatum Mechliniensem a Napoleone translatus. Ab iis postulatum fuit, a quibus, impedito commercio cum Pontifice, petendæ essent dispensationes, Apostolicæ Sedi reservatæ, et quæ esset legitima ratio instituendi episcopos, ab imperatore ad sedes vacantes nominatos, si Pontifex bullas institutionis negare pergeret. Illi post menses prope duos responsa, a majori congregationis parte probata, ad imperatorem detulerunt. Post immodicas imperatoris laudes, ad priorem quæstionem dixerunt, reservationes, quibus gaudent Romani Pontifices, non esse juris divini, proinde recursum ad hos impedito, illas devolvi ad episcopos, quantum ad quotidianas fidelium indigentias, non vero quantum ad generalem Ecclesiæ administrationem et disciplinam internam pertinebat; ad alteram quæstionem responderunt, optimum malo remedium fore, ut

(1) Scriptores citati p. 348. Conf. *Lettre sur la nullité ou invalidité des délégations capitulaires en faveur des nommés aux sièges vacans*, Liège 1814, in-8; item, *Mémoires sur l'administration capitulaire des évêques nommés, en réponse au Mémoire du cardinal Maury*, Paris 1814, in-8.

concordato adderetur clausula, qua Papa teneretur dare institutionis bullam intra statum tempus, secus jus institutionis devolveretur ad synodum provincialem : ad id efficiendum, prius Papam per deputatos de præsenti rerum statu esse instruendum, deinde cogendum episcoporum concilium.

Grata utique erant hujusmodi responsa Gallorum imperatori; quapropter 25 Aprilis 1811 litteris encyclicis archiepiscopos et episcopos imperii Parisios convocavit ad concilium, 9 Junii in ecclesia metropolitana inchoandum. Eodem tempore Savonam ad Pontificem destinavit de Barral archiepiscopum Taronensem, Duvoisin episcopum Nannetensem et Mannay Trevirenses, qui secundum conditiones, ab imperatore præsriptas, cum Pontifice concordiam tractarent. Illi 9 Maii Savonam advenerunt variisque artibus usi sunt, ut Pontificem ad annuendum imperatoris mandatis flecterent; ei tristem tot ecclesiarum in Gallia, Germania et Italia vacantium statum et imminens schisma depinxerunt; alte sonuerunt bona, quæ e concessionibus sperare liceret, et grandia mala, quæ e resistentia forent secutura. Respondit constanter Pius VII, se in carcere positum et cardinalium consilio privatum, tantum negotium tractare non posse ea diligentia et maturitate, qua oportebat. Illi vero novis artibus, promissis minisque usi sunt; quibus tandem venerabilis senex lacessitus, 19 Maii declaravit, secundum quod illi retulerunt, se perpensis ecclesiarum Galliarum et Italiae indigentibus, canonicam institutionem concessurum episcopis, ab imperatore secundum formas conventionum nominatis; se consentire, ut conventionibus adderetur clausula, qua intra sex menses bullam institutionis concederet, nisi obstarat personæ nominatæ indignitas, secus ejus nomine metropolitana aut episcopus senior nominatum institueret; se ad has concessionem fuisse adductum spe, ex deputatorum promissis concepta, fore ut Ecclesiæ et S. Sedi pax, libertas, independentia et dignitas restituerentur. Dixi supra, ita declarasse Pontificem secundum quod illi retulerunt; quia quam deputati præsules gubernio exhibuerant Pontificis declarationem,

ab eo signata non erat, unde etiam ab ipso nationali conciliabulo ut legitima habita non fuit (1).

Post hæc conciliabulum Parisiense inchoatum est. Convenerunt e Gallia, Germania et Italia nonaginta quinque præsules, nimirum sex cardinales, novem archiepiscopi, octoginta episcopi, præterea novem presbyteri ad sedes episcopales nominati. Post aliquot colloquia de jure præsidendi et modo vivendi in concilio, 17 Junii prima sessio post missarum solemnita habita est, in qua cum postularetur, num placeret concilium celebrari, dignissimus archiepiscopus Burdigalensis, d'Aviau du Bois de Sanzay, respondit: Salva obedientia Pontifici debita; deinde omnes prælectæ Fidei professioni, a Pio IV editæ, adhæSIONem, et Romano Pontifici obedientiam pro more jurarunt. Qua agendi ratione jam jam dominatori displicere cœperunt. Posthæc habitæ sunt variæ congregationes, in quibus minister cultuum, ut vocatur, post magnas imperatoris laudes multasque de Pontifice querelas, significavit, concilium esse convocatum, ut, cum Papa concordati conditiones obstinate infringeret, alia ratione vacantibus sedibus provideretur. Episcopus Camberiacensis intrepida voce dixit, ante omnia ab imperatore postulandam esse Pontificis libertatem; cum eo consenserunt archiepiscopi Burdigalensis et Taurinensis, episcopi Gandavensis, Namurcensis, Jerichuntinus coadjutor Monasteriensis, et aliquot alii; cæteri id facere metuerunt. Imperator moræ impatiens, voluit, ut concilium incontinenter procederet ad decidendam quæstionem principalem. Itaque designata est specialis congregatio, constans cardinalibus Spina et Caselli, et archiepiscopis Burdigalensi et Turonensi, episcopis Gandavensi, Tornacensi, Trevirensi, Nannetensi, Trecentensi, Comaclensi et Eporediensi. Hi, habitis a 21 Junii usque ad 5 Julii variis collationibus, divisus suffragiis, octo contra tria, resolverunt, concilio nationali, sine Romani Pontificis aut concilii œcumenici interventu, jus nullum competere mutandi generalem Ecclesiæ disciplinam, et

(1) De Barral, *Fragments relatifs à l'histoire ecclésiastique des premières années du XIXe siècle.*

proinde novum ab eo statui non posse modum impertiendi episcopis canonicam institutionem. Quum hanc resolutionem episcopus Tornacensis in generali congregatione 10 Julii retulisset, Napoleon iratus, altera die conventum dissolvit, et tres episcopos, de Boulogne Trecensem, de Broglie Gandavensem et Hirn Tornacensem, qui præ aliis Apostolicæ Sedis jura defenderant, Vincennis in carcerem conjecit.

Soluto conventu minister cultuum constantiam episcoporum primo separatim novis artibus tentavit, deinde de assensu majoris partis certus, 5 Augusti novam generalem congregationem indixit, in qua plerique, paucis exceptis, assensi sunt decreto quod sequitur: 1, archiepiscopales et episcopales sedes non vacabunt ultra annum; 2, nominati ab imperatore, institutionem canonicam postulabunt a Pontifice; 3, Pontifex institutionem conferet intra sex menses; 4, post sex menses eandem concedere poterit metropolita vel senior episcopus provinciæ; 5, præsens decretum subjicietur Pontificis approbationi. Hoc decretum per selectos a gubernio præsules Savonam ad Pontificem perlatum est. Pius VII, sibi et Ecclesiæ merito metuens, illos primo audire noluit, dein 5 Septembris ad colloquium admisit; eorum artibus diu restitit; sed tandem flexus metu malorum, quæ illi secutura alte sonabant, 20 Septembris Brevi *Ex quo ad summi* præfatos articulos approbavit. Verum Napoleon Pontificis Breve recipere noluit, illud Savonam remisit, et episcopos ad ecclesias suas redire jussit. Sic defecerunt scrutantes scrutinio, omniaque a persecutore et aulicis præsulibus tentata, in fumum abierunt (1).

22. In tribus vero diœcesibus, Trecensi, Tornacensi et Gandavensi, quarum præsules Vincennis in carcerem con-
jectos vidimus, turbæ graves secutæ sunt. Extorta enim a tribus istis episcopis in carcere sedium suarum abdicatione, neque a Pontifice acceptata neque iis, quorum intererat, in forma debita significata, persecutor sedes illas declaravit

(1) F. A. Melchers, *Parisiense concilium nationale an. 1811 cum actis authenticis*, Monasterii 1814; De Smet, *Coup d'œil*; card. Pacca, *Mémoires*, tom. II.

vacantes et capitula ad nominandos novos vicarios compulit. Nonnulli canonici pro officio suo iniquis mandatis restiterunt; alii minis cesserunt, et vicarios generales elegerunt. Cum tamen inter hos unus aut alter jam ante essent vicarii generales episcoporum, proinde jurisdictione muniti, res, utcumque fuerunt compositæ et legitimæ ecclesiarum administrationi consultum.

Verum mense Aprili 1813 domitor novos episcopos ad prædictas sedes nominavit, nimirum de Cussy ad Trecensem, de Saint-Medard ad Tornacensem et de la Brue ad Gandavensem, mandavitque capitulis, ut his nominatis episcopis, quamvis institutione canonica carerent, diœceseon administrationem conferrent. Inde magna rerum perturbatio secuta est. Qui e capitulis ab istis actibus illegitimis abstinerunt, gubernii persecutionem experti sunt. Eo major erat persecutoris iracundia, quod maxima virorum ecclesiasticorum pars cum pseudo-administratoribus communicare nollet, et de negotiis ecclesiasticis referret ad legitimos vicarios episcopales, qui quantum poterant, viis occultis ecclesiarum administrationi consulebant. Turbæ graviores fuerunt in diœcesi Gandavensi, ubi sævitum est in septem civitatis parochos et in seminarium episcopale, cujus directores proscripti, et alumni ad ferenda arma coacti sunt (1).

23. Pius VII jam tribus prope annis in arcta custodia detentus, 9 Junii 1812 imperatoris jussu Savona translatus fuit Fontem-Bellaqueum. Hic rursum venerabilis senis constantia tentata fuit, ut imperatoris voluntati acquiesceret, maxime per præsules aulicos, qui, secundum principis mandata, verum rerum statum celare et Pontifici instantis schismatis timorem incutere debebant. Paulo post Gallorum domitor, bello Russiaco superatus, ratusque sibi in angustiis posito profuturum, si quandam concordie speciem cum Pontifice iniret, sub initia anni 1813 novæ conventionis articulos Pontifici offerri mandavit; sed Pius VII ante omnia tum suam tum cardinalium libertatem petiit. Tunc domi-

(1) De Smet, loc. cit.; Van der Moeren, *De jonge leviten van het seminarie van Gent te Wezel, te Parijs, enz.* Bruss. 1856, in-8; idem gallice, Gand, 1863.

tor ipse Fontem-Bellaqueum advenit, et primo blanditiis deinde minis a Pontifice extorsit undecim articulos novæ conventionis præambulos, admodum similes conciliabuli Parisiensis decreto supra commemorato. His articulis una cum Napoleone subscripsit Pius VII die 25 Januarii, sed ea lege, ut non vulgarentur aut ullam vim haberent, priusquam in libero cum cardinalibus consistorio fuissent approbati.

Tunc Napoleon cardinalibus, carceri mancipatis aut in exilium relegatis, potestatem adeundi Pontificem concessit, Pii VII custodiam commodiorem reddidit, sed magna perfidia præfatos articulos, priusquam confirmationem accepissent, tanquam conventionem absolutam publicari et legis instar servari mandavit. Pontifex de fraude monitus, sine mora reclamavit, datisque 24 Martii ad imperatorem litteris, articulos præfatos revocavit, et ut non concessos esse habendos declaravit. Excanduit domitor, Pontificis custodiam arctiorem reddidit et majora forte attentasset, nisi bello fuisset impeditus (1). Brevi post divina Providentia coronam de capite persecutoris dejecit.

24. Quo magis superbus et ambitiosus domitor Ecclesiam insectabatur, eo citius ad ruinam suam properabat. Post prælium Lipsiense a confœderatis principibus in Galliam rejectus novisque in ipsa Gallia pugnis superatus, 23 Januarii 1814 Pontificem Fonte-Bellaqueo versus Italiæ confinia deduci jussit. Pius VII post menses prope duos libertate donatus, 31 Martii Bononiam ingressus est; eodem die occupatis a fœderatis principibus Parisiis, cecidit corona de capite persecutoris, qui 11 Aprilis in eodem palatio Fontis-Bellaquei, in quo venerabilem Pontificem tot opprobriis saturaverat, abdicationem suam signavit. Pontifex autem iter suum Romam versus prosecutus in mediis acclamationibus, 24 Maii magna cum pompa in urbem sanctam receptus est. Ante omnia descendit in basilicam principis Apostolorum, ut omnipotenti Deo pro tanto beneficio gratias ageret, inde summo cum plausu et exultante simul universo orbe catholico clivum et palatium Quirinale triumphator conscendit.

(1) Card. Pacca, *Mémoires*, tom. II.

Mox animum adjecit reparandis ecclesiasticæ et civiæ rei jacturis; iniquas leges, quæ tempore anarchiæ fuerant publicatæ, abolevit; SS. Congregationes restituit; judiciorum et vectigalium ordinem instauravit; restituendis utriusque sexus monasteriis operam dedit; Societatem Jesu solemnî constitutione restituit; Willibrordi Van Os, a Jansenistis in pseudo-archiepiscopum Ultrajectensem assumpti. electionem nullam et consecrationem sacrilegam declaravit; cardinalem Consalvi Viennam legavit, ut Sedis Apostolicæ jura in principum Europæorum congressu defenderet; constitutiones Clementis XII et Benedicti XIV contra societates occultas, quas Galli in status pontificios introduxerant, renovavit; alia plura Ecclesiæ bono constituit, ut videbimus.

25. Dejecto Napoleone, Ludovicus XVIII rex Galliæ, Ferdinandus VII rex Hispaniæ, Ferdinandus IV rex Neapolis aliique principes paterna solia receperunt. Quum autem Gallorum imperio per universam pene Europam res publicæ fuissent perturbatæ, principes ad componendum publicum societatis Europææ statum, Viennæ congressum indixerunt, qui 1 Novembris 1814 cœptus et 9 Junii anni sequentis absolutus est. Editus in eo fuit tractatus constans 120 articulis, quibus concordia et jus publicum inter Europæos principes sancita sunt, eorum territoria circumscripta, relationes ordinatæ, et fundamentalis Europæ constitutio constructa. Per eundem tractatum Sedis Apostolicæ possessiones pristinæ, excepta Avenione, restitutæ sunt; Domus Austriaca status suos in Italia recepit; Guilielmus princeps Arausicanus Hollandiam, Belgium et principatum Leodiensem cum regio nomine et dignitate, atque Luxemburgum sub magni ducis titulo, accepit; rex Borussiæ præter partem Poloniæ, consecutus est possessiones plures in Germania et ad lævam Rheni usque ad confinia Galliæ; imperatori Russorum, cum titulo regis Poloniæ, attributus fuit ducatus Varsoviensis; principes Germanici inter se constituerunt confederationem dictam Germanicam, quæ diætas suas celebraret Francofurti. Id inter alia dolendum est, quod ecclesiastici Germaniæ Status non solum non restituti, sed principibus acatholicis subjecti fuerint in magnum religionis catholicæ detrimentum.

26. Inter primarias curas Pii VII, sedi suæ et independentiæ redditu, fuit restitutio Ordinum religiosorum. Speciatim mox Societatem Jesu, a Clemente papa XIV suppressam, solemni bulla instauravit. Jesuitarum Institutum, ex assensu Sedis Apostolicæ, in Russia perdurasse, supra diximus (1). Præterea Ferdinandus dux Parmensis, qui anno 1768, ab aula Hispanica excitatus, Jesuitas ducatu suo exire jusserat, postea cernens funestas hujus rei sequelas, maxime quantum ad juventutis institutionem pertinebat, illos revocaverat, in academia litterarum ac scientiarum cathedras eisdem crediderat, et anno 1793 a vicario generali Jesuitarum in Russia aliquot patres impetrarat, qui una cum Jesuitis Parmensibus provinciam, vicario generali in Russia subjectam, et novitiatum formarunt. Paulus I, qui anno 1796 Catharinæ II, matri suæ, in Russorum imperio successit, non minori ac illa favore Jesuitas persecutus est; iis ecclesiam catholicam Petropolis pluraque collegia in diversis imperii partibus tradidit, Politiensem eorumdem novitiatum subsidiis auxit, et anno 1800 a Pio papa VII postulavit, ut Jesuitarum Institutum, quod decessor ejus pro difficillimis temporum circumstantiis secreto probarat, expresse confirmaret. Pius VII die 7 Martii 1801 per Breve *Catholicæ fidei* Societatem Jesu pro Russia restituit.

Inde ab anno 1794 nonnulli presbyteri Galli, inter quos de Broglie, Tournely, Varin, Pey, secundum mentem regulasque S. Ignatii in Belgio constituerant Congregationem SS. Cordis Jesu, donec Societatem Jesu restituere liceret; sed paulo post bellorum causa Belgium deserentes, transierunt Viennam. Eodem tempore Romæ Nicolaus Paccanari, Tridentinus, ad resuscitandum S. Ignatii Institutum, creavit Congregationem sub nomine Societatis fidei Jesu. Ex assensu Pontificis Paccanari et socii ejus Italiæ, Galliæ, Germaniæ terras peragrarunt, ut veteres Jesuitas novosque socios in Congregationem suam adlicerent. Multi ei nomina dederunt, qui Patres fidei et ab auctore Paccanaristæ dicti sunt. At post paucos annos, cum Paccanari unionem suæ Congregationis cum generali

(1) Vide p. 293.

Societatis Jesu in Russia præposito, parum curare videretur, plerique socii ab eo discesserunt, nonnulli in Russiam ad novitiatum profecti sunt.

Ad exemplum ducis Parmensis Ferdinandus IV, rex utriusque Siciliae, qui, dum erat juvenis, Jesuitas regno suo exire jusserat, anno 1804 pro restituenda in utraque Sicilia eorum Societate ad Pontificem scripsit. Pius VII ejus precibus annuens, per Breve die 30 Julii ejusdem anni ad patrem Gruber, generalem Societatis præpositum in Russia, datum, ejusdem Societatis instaurationem in utraque Sicilia ratam habuit. Summo regis et subditorum gaudio patres Jesuitæ recepti sunt; sed anno 1806 in regno cis Fretum, a Gallis occupato, iterum dispersi fuerunt.

Anno 1814 Pius papa VII votis totius orbis catholici, Societatis Jesu restitutionem desiderantis, factururus satis, die 7 Augusti per bullam *Sollicitudo omnium ecclesiarum* præfatam Societatem ex certa scientia et plenitudine potestatis in perpetuum instauravit. Confestim superstites adhuc Jesuitæ se denuo consociarunt; in Italia, Austria, Helvetia, Gallia, Hispania, Anglia aliisque regionibus novitiatus, collegia et alias domos formarunt; deinde etiam in Americam, Syriam Indiasque profecti, missiones, novitiatus, collegia ibidem instaurarunt.

Cum vero Societas Jesu sic communi proborum gaudio restitueretur, in Russia, in qua post generale naufragium fuerat conservata, suppressa est. Quum enim Jesuitæ in collegio, quod Petropoli erexerant, non tantum juvenes catholicos, sed etiam acatholicos et schismaticos, quos parentes, eorum mores et docendi methodum approbantes, eis tradebant, in litteris instituerent, aliorum magistrorum invidiam in se excitarunt. Quum præterea plures ex istis discipulis vel alumnis, imo etiam adulti, a schismate ad catholicam unitatem a Jesuitis converterentur, schismatici sacerdotes aliique religionis catholicae inimici effecerunt, ut anno 1815 Jesuitæ decreto Alexandri imperatoris Petropoli fuerint amoti simulque aditus ad ambas imperii metropoles eis interdictus. Jam tum eorum adversarii efficere conati sunt, ut e toto imperio Russiaco pellerentur. Imperator diu

restitit, sed tandem anno 1820 decretum, sibi a rerum ecclesiasticarum administro propositum, approbavit, quo omnes Jesuitæ ex universo imperio Russiaco relegabantur. Eorum multi a Francisco imperatore Austriaca in Galitiam ad juventutem in scientiis philologicis, philosophicis et theologicis instituendam admissi sunt; traditum eis fuit cœnobium Dominicanorum Tarnopoli, assignati singulis annuatim 300 floreni dataque facultas erigendi, ubi visum fuerit, collegia novitiosque in hunc finem suscipiendi. Reliqui Jesuitæ, e Russia amoti, partim in alia Societatis collegia partim in Americam septentrionalem se contulerunt.

27. In America septentrionali, præsertim in terris Britannicis, in civitatibus confœderatis, et in insulis, quæ nomine Indiæ occidentalis comprehenduntur, inde a posterioribus annis sæculi præcedentis Catholicorum numerus, tum ethnicorum et hæreticorum conversione tum Europæorum in istas terras migratione, plurimum auctus est. Quamvis per pacem anno 1763 Versaliæ inter Gallicanum et Anglicanum gubernia confectam, Canada seu Nova-Francia et Granata fuerint concessæ Anglis, Catholici tamen in illis regionibus iisdem ac antea juribus potiti sunt. Postquam gubernium Anglicanum anno 1783 pace cum civitatibus confœderatis seu Statibus unitis composita, earum independentiam ratam habuisset, catholici earundem incolæ Apostolicam Sedem rogarunt, ut, ad promovendum ibi Religionis exercitium firmandumque ecclesiarum regimen, episcopalem sedem crearet. Pius papa VI, audita Congregatione de propaganda Fide, eorum votis annuit, 6 Novembris 1789 episcopalem sedem erexit Baltimori, et ad eam instituit patrem Carroll Jesuitam, jam in istis partibus vicarium apostolicum. Hic anno sequente Londini consecratus, plures viros ecclesiasticos, tum ad augendum clerum suum tum ad formandum Baltimori seminarium, secum in Americam duxit. Anno 1791 secundum Pontificis consilium Baltimori cum viginti et uno presbyteris synodum celebravit, in qua post episcopi orationem et post fidei professionem, potissimum actum est de sacramentorum administratione, de festorum et divinorum officiorum celebratione, de sepultura, de fabricis, de sacrorum ministrorum

moribus, sustentatione, habitu et disciplina. Synodi decreta Romam missa sunt cum supplici prece, ut Pontifex aut sedem suffraganeam aut coadjutorem episcopi Baltimorensis crearet. Pius VI synodi acta confirmavit, et paulo post patrem Neale, Jesuitam, instituit coadjutorem episcopi Baltimorensis cum titulo episcopi Gortynensis in partibus.

Quum autem. perturbatis sub exitum sæculi XVIII in Europa rebus et exorta inde contra Ecclesiam persecutione, multi sacerdotes sæculares et regulares, etiam moniales, in Status-unitos se contulerant, varia collegia et coenobia illic erecta sunt, et Catholicorum numerus continuo auctus. Quapropter Pius papa VII anno 1808 episcopalem sedem Baltimore evexit ad dignitatem metropolitancam ejusque suffraganeas sedes quatuor creavit Novi-Eboraci, Philadelphię, Bostonii, et Bearstownii in Kentuckia. Baltimorensi metropoli etiam subjecit Novum-Aurelium Luisianę, et anno 1815 ad hanc sedem, jam a Pio VI creatam, instituit Ludovicum Dubourg.

Ab hoc tempore religio catholica tum in civitatibus tum in missionibus inter indigenas institutis continua incrementa cepit. Plura utriusque sexus monasteria. collegia pro juvenum domusque religiosę pro puellarum instructione instituta sunt. Novę sedes episcopales erectę sunt, adeo ut anno 1838 illic numerarentur septemdecim. Anno 1846 synodo provinciali, quę est inter Baltimorenses inde ab anno 1829 celebratas sexta, interfuerunt 23 episcopi, 40 doctores et 5 superiores Ordinum religiosorum. Deinde duę provincię ecclesiasticę ibidem institutę sunt, Baltimorensis nimirum et Novi-Eboracensis.

In Mexico, Guatimala, Peruvia, Plata aliisque Americanis regionibus, quę hoc sæculo se ab Hispanorum auctoritate independentes constituerunt, atque in imperio Brasilie religio catholica conservata fuit.

28. Celebris vero Maronitarum montis Libani ecclesia posteriori parte sæculi præcedentis nonnihil perturbata fuit falsis vaticiniis cujusdam monialis nomine Endiæ seu Annę Marię Agemi. Sed emergentem scissuram mox composuit Pius papa VI, qui patriarcham Maronitarum, pseudo-pro-

phetissæ partibus faventem, Romam vocavit; anno 1779 fallaces Endiæ prophetias improbavit, datis ad episcopos et clerum Maronitarum litteris; anno 1783 novis ad eosdem litteris Maronitarum pietatem laudavit, eos ad unionem hortatus est, resipiscentem patriarcham in gratiam recepit et in pristinum statum restituit. Ejusdem Pontificis mandato ibidem episcopi et monasteriorum præfecti anno 1793 synodum celebrarunt, in qua varia pro locorum et temporum necessitatibus decreta sunt, deinde a Congregatione de propaganda Fide approbata (1).

Verum prioribus hujus sæculi annis novas divisiones in ecclesiis istius regionis excitavit Germanus Adami, Florentinus, qui archiepiscopus Hierapolis et visitator apostolicus montis Libani creatus, novitates, quas juvenis a Scipione Ricci didicerat, Catholicis Orientis afflare studuit. Ejus consilio Agab Matar, patriarcha Antiochenus Melchitarum catholicorum, anno 1806 in cœnobio Carcaph dioceseos Berytensis synodum celebravit, quæ Antiochena dicta est. In ea plura e damnatis jam Pistoriensis conciliabuli decretis constituta sunt, tum doctrinæ tum disciplinæ Ecclesiæ opposita. Synodi acta minime ad Apostolicam Sedem, ut moris erat, missa fuerunt, et anno 1810 typis arabicis excusa cum approbatione a Ludovico Gandolphi, tunc temporis apostolico montis Libani visitatore, fraudulenter accepta, per omnem Orientem disseminata sunt. Infaustis temporum circumstantiis factum est, ut ea res diu Pontificem latuerit; qui ubi eam cognovit, a Maximo Mazlum novo Melchitarum patriarcha, exemplar actorum præfatæ synodi postulavit. Paruit patriarcha simulque contestatus est, se illa nunquam probasse, et in omnibus se Apostolicæ Sedis judicio paritum. Re a S. Congregatione mature discussa, Gregorius papa XVI die 16 Septembris 1835 librum inscriptum: Synodus Antiochena habita sub Agab Matar, damnavit (2).

29. De statu religionis christianæ in imperio Sinensi du-

(1) Henrion, *Continuat. de l'hist. eccl.* à l'an 1780.

(2) *L'Ami de la Religion*. LXXXIX, p. 327; Kersten, *Journal hist. et litt.* tom. III, p. 21.

rante sæculo præcedente supra diximus (1). Anno 1805 nova illic in Christianos persecutio exarsit, præsertim in nobiles. Nonnulli quidem cruciatuum vehementia ad abnegandum Christum adducti sunt, plerique tamen in Fide immobiles manserunt; hi muneribus, dignitatibus et facultatibus privati sunt, multi cum pluribus missionariis relegati, libri christiani combusti, ecclesiarum inscriptiones deletæ, simulque edictum emissum, quo magistratibus sub pœna dignitatis et muneris amittendi, cæteris sub pœna exilii, ad sacra christiana transire prohibebatur. Anno 1814 gubernator provinciæ Suchuen persecutionem excitavit, prioribus vehementiorem et diuturniorem, quæ mox in alias quoque provincias propagata est multisque Christianis et missionariis vitam abstulit. Inter hos notatu dignissimus est Gabriel Dufresne episcopus Tabracanus et vicarius apostolicus, in metropoli provinciæ istius publice capite plexus. In eadem metropoli plus quam quadringenti Christiani crudeliter torti sunt, qui fortitudine et constantia sua cum antiquis martyribus conferri possunt. Anno 1818 persecutio, præcedente anno sopita, vi decreti ab ipso imperatore editi, ita recruduit, ut Christiani magno numero torquerentur, et qui a Fide non deficiebant, relegarentur, missionarii autem, qui in imperio deprehendebantur, laqueo enecarentur. Anno 1845 Gallorum orator consecutus est, ut Tao Kouang imperator 12 Aprilis legem ederet, qua Christiani in imperio tolerabantur, et 20 Februarii anni sequentis alterum edictum publicaret, quo iis liberum Religionis suæ exercitium et ecclesiæ adhuc superstites restituebantur. Demum anno 1858 mense Junio inter Sinarum imperium atque Gallorum et Anglorum gubernia pacis et amicitiae tractatus confecti sunt, in quibus per totum Sinarum imperium Christianis exercendæ religionis suæ libertas et missionariis securitas atque protectio asseruntur.

— Vidimus etiam, quis fuerit sæculo præcedente religionis christianæ status in Cochinchina et Tongkino (2). Cum poste-

(1) Vide p. 265.

(2) Vide p. 268.

rrioribus istius sæculi annis régés Cochinchinenses terras Lao, Cambodscha, Lachto et Bintuam atque regnum Tongkinense sibi subjecissent, et assumpto imperatoris titulo nexuque vasallitico cum Sinensibus disrupto, imperium sic dictum Anamense condidissent, Gia-Longus primus imperator, qui ab anno 1800 usque ad 1820 regnavit, religionem christianam protexit, et missionariis benevolum se exhibuit. Ejus filius et successor Mingh-Mangus, patris vestigiis per aliquot annos inhæsit. Verum ab anno 1830 persecutiones contra Christianos recruderunt. Anno 1854 imperator Tu-Ducus cruentissimum persecutionis edictum contra Christianos et missionarios, maxima parte Gallos et Hispanos, promulgavit. Ab hoc tempore Christiani in Cochinchinensi imperio sævæ persecutioni et cruentissimis suppliciis fuerunt obnoxii. Imperator Gallorum et gubernium Hispaniæ, quum frustra tentarunt imperatorem ab iniqua contra Christianos persecutione reducere, anno 1858 expeditionem armatam contra Cochinchinense seu Anamense imperium susceperunt.

30. Generali autem rerum perturbatione, quæ postremis sæculi præcedentis et primis præsentis annis Europæ obtigit, etiam status missionum in Oriente, Indiis et America declinavit. Sublatis quippe in Europa Ordinibus religiosis et missionum seminariis, missionariorum penuria secuta est. Pontifice et cardinalibus captivis aut dispersis, communicatio cum missionibus fuit impedita, et subsidia interrupta. Missiones Orientales gubernii Gallicani protectione orbata, Turcarum, schismaticorum et hæreticorum vexationes subierunt.

Pace in Europa restituta et firmiori ordine introducto, melior spes missionibus affulsit. Reges Galliæ tranquillitati missionum Orientalium consuluerunt. Ludovicus XVIII anno 1816 Congregationem Lazaristarum restituit et amplis redditibus instruxit, quæ pluribus tum sacerdotibus tum alumnis aucta, sicut Romana Congregatio de propaganda Fide, novos operarios ad diversas missiones destinavit. Eorum numerus auctus est e restitutis sensim Ordinibus religiosis. maxime e Societate Jesu, quæ eodem ac quondam ardore de Fidei propagatione inter ethnicos, hæreticos atque schismaticos

populos meretur. Præterea die 3 Maii 1822 Lugduni instituta fuit celeberrima consociatio pro propaganda Fide, cujus socii preces et eleemosynas conferunt pro missionum prosperitate et indigentibus. Hæc consociatio a Romanis Pontificibus pluribus indulgentiis confirmata et honorata, non tantum per omnem Galliam, sed etiam per Italiam, Hispaniam, Belgium, Germaniam aliasque Europæ partes propagata est, et quotannis subsidia magna missionibus suppeditat (1). Quibus rationibus factum est, ut in Oriente, in India, in Sinis, Siam. Cochinchina et Tongkino, in America, in Australia missiones catholicæ redintegratæ novæque institutæ fuerint, et continuo augeantur atque subleventur (2).

31. In variis regionibus, præsertim in America confœderata, in India et in Australia, missionarii catholici obstacula multa experiuntur a parte ministrorum acatholicorum, vulgo Protestantium, qui jam a posteriori dimidio sæculi præcedentis missiones inter populos infideles instituerunt, et amplissima subsidia accipiunt a societatibus missionum protestanticarum in Anglia, Scotia, Borussia, Hollandia aliisque regionibus, ad propagandam religionem sic dictam Protestanticam institutis.

Ad id ipsum efficiendum subsidia ingentia conferunt societates biblicæ anno 1804 Londini, deinde in Germania protestantica, Hollandia, Helvetia, Borussia, Suecia, Dania, Russia, imo in India, et Statibus unitis Americæ, institutæ ad propagandum Protestantismum ope Bibliorum, quæ in plurimas linguas transferri curant, et modo gratis distribuunt, modo parvo pretio vendunt, non tantum in infidelium et hæreticorum sed catholicorum etiam terris.

Quum vero ex hujusmodi Bibliorum, sine Ecclesiæ auctoritate, imo ab acatholicis viris in vulgares linguas versorum et editorum, propagatione et lectione non nisi detrimenta gravia fidei catholicæ obtingere possent, Pius papa VII dili-

(1) Eleemosynæ anno 1845 pro missionibus collectæ constituerunt summam 3,998,861 francorum; anno autem 1857 constituerunt summam 4,191,716 francorum.

(2) *Annales de l'Association pour la propagation de la Foi.*

genter se opposuit præfatarum societatum conatibus tum per binas litteras, 1 Junii 1816 ad Gnesnensem et 4 Septembris ad Mohiloviensem archiepiscopos datas, tum per epistolam a Congregatione de propaganda Fide 3 Augusti 1816 ad vicarios apostolicos Persiæ, Armeniæ aliarumque Orientis regionum directam, et per decretum a Congregatione Indicis de omnibus hujusmodi versionibus datum 23 Junii 1817. Earundem societatum biblicarum moliminibus sese opposuerunt alii deinceps Pontifices, Leo XII in encyclicis litteris 5 Maii 1824 datis ad omnes catholici orbis antistites, Pius VIII in encyclica epistola 24 Maii 1829, Gregorius XVI in monito adjecto ad decretum Congregationis Indicis 7 Januarii 1836, et in encyclica epistola 8 Maii 1844 (1).

Porro notissimi sunt saluberrimi ac miri missionum catholicarum inter populos infideles fructus atque successus (2). Contra vero sterilitatem missionum protestanticarum ex ipsorum Protestantium testimoniis ostendit inter alios illustrissimus Wiseman (3).

32. In Gallia Ludovicus XVIII, anno 1814 paternum solium adeptus, optimo quidem erga religionem catholicam ejusque clerum animo erat, sed in promovenda ecclesiasticæ rei prosperitate sæpe impediabatur tum regni constitutione, secundum quam deputatorum populi procerumque consensus ad ferendas novas leges erat necessarius, tum genio nationis irreligiosis hominibus plenæ. Interim varia in favorem Religionis decreta edidit, institutionem juniorum clericorum episcopis reddidit, meliorem sustentationem clero procuravit, Congregationes S. Lazari et S. Spiritus pro missionibus atque S. Sulpicii pro seminariorum directione restituit. Die 11 Junii 1817 conventionem cum Apostolica Sede confecit, qua concordatum, quondam inter Leonem papam X et Franciscum regem I initum, restituebatur; concordatum vero

(1) Conf. J. B. Malou, *La lecture de la S. Bible en langue vulgaire*, Louvain 1846, 2 vol. in-8.

(2) *Annales de l'Association pour la propagation de la Foi*.

(3) *Sterilité des missions protestantes*. Dissertation lue dans l'académie de la relig. cathol. à Rome, traduite de l'Italien, Louvain 1844, in-8.

anni 1801 lique ex articulis dictis organicis, qui Ecclesiæ doctrinæ aut legibus erant oppositi, abrogabantur; numerus sedium episcopalium augebatur; episcopatibus, capitulis, seminariis congrua dos in fixis redditibus promittebatur. Verum novis e parte camerarum, ut vocant, difficultatibus exortis, conventionis executio suspensa fuit. Interea Pius papa VII provisoria ratione ecclesiarum indigentis consuluit. Quod vero maxime ad impediendos instauratæ Religionis fructus et ad fovendum irreligionis genium inserviebat, erant irreligiosi et impii libri, qui, favente libertate typographica, ingenti numero imprimebantur. Contra pro religiosa juventutis utriusque sexus instructione collegia plura et congregationes religiosæ fuerunt institutæ. Anno 1822, consentientibus cameris, per conventionem provisoriam inter Pium VII et Ludovicum XVIII numerus episcopatum ad octoginta auctus fuit, capitula cathedralia, seminaria aliaque instituta ecclesiastica instaurata sunt (1).

33. In Hispania ab anno 1808, quo eam Galli occuparunt, res ecclesiastica fuit perturbata : sacra Inquisitio abrogata, Ordines religiosi suppressi, ecclesiastica bona confiscata, libri irreligiosi invecti, et auctoritatis ecclesiasticæ ac civilis contemptus propagatus. Rege legitimo, Ferdinando VII, anno 1814 in solium suum restituto, pristinus ecclesiasticæ rei status fuit reductus, sacra Inquisitio restituta, Societas Jesu aliique Ordines religiosi instaurati, libri irreligiosi proscripti, societates occultæ prohibitæ. Verum anno 1820 milites a Ferdinando VII rebellarunt, constitutionem anni 1812 proclamarunt, et regem ad convocandos populi deputatos coegerunt. Hi ante omnia sacram Inquisitionem et Societatem Jesu aboleverunt, bona ecclesiastica nationi asseverunt, omnes Ordines religioso-militares pluresque monasticos, speciatim Benedictinum, abrogarunt, episcopis mandarunt, ut nulli sacerdoti, qui a nova regni constitutione animo alieno esset, facultatem prædicandi aut confessiones excipiendi tribuerent, aliaque similia decreverunt. Qui autem

(1) Artaud, *Histoire de Pie VII*, tom. II; Jauffret, *Mémoires hist.* tom. III.

ex episcopis cæterisque clericis decretis istis morem gerere recusabant, variis poenis, in primis carceris et exilii, affecti, nonnulli etiam interfecti sunt. Multi eorum, ad evitandas injurias et violentias, in terras exteras, præsertim in Galliam, fugerunt. At anno 1823 dux Engolismensis cum Gallorum exercitu a Ludovico XVIII in auxilium Ferdinandi VII missus, rebelles Hispanos in ordinem redegit, et regem, quem illi Gades abduxerant, restituit. Ex quo tempore rei ecclesiasticæ prior status redditus est.

In Lusitania inde a temporibus marchionis de Pombal, primarii regis Josephi I administri, novitatis genius propagatus est. Postquam anno 1807 exercitus Gallorum Lusitaniam invasissent, magis perturbatus fuit rerum ecclesiasticarum status. Joannes quidem VI in solium paternum restitutus, rerum ordinem instauravit; sed anno 1820 exorta revolutione, similia ac in Hispania, decreta atque patrata sunt. Anno vero 1823 concordia restituta fuit.

34. In Italia, extincto Gallorum dominio, res ecclesiasticæ meliorem in statum collocatæ sunt. Pius papa VII in suo territorio omnia, quantum fieri potuit, ad priorem conditionem reduxit. Victor Emmanuel rex Sardiniae, postquam anno 1814 terras suas in superiori Italia, republica Genuensi auctas, recepisset, mox pristinas leges ecclesiasticas in iisdem restituit, Romano Pontifici prisca jura recognovit, et anno 1817 secundum conventionem, cum Pontifice initam, suppressos episcopatus resuscitavit. Ferdinandus IV, rex utriusque Siciliæ, anno 1818 cum Apostolica Sede concordatum iniit, quo religio catholico apostolico-romana declarabatur sola et unica regni Religio, nominatio archiepiscoporum et episcoporum concedebatur regi, episcopis regiminis pastoralis libertas secundum canones asserebatur, difficultas de divenditis bonis ecclesiasticis aliaque negotia componebantur.

Verum instauratæ Religionis et restituti regiminis hostes in societatem occultam coaluere, cujus socii Carbonarii dicti sunt. Ea quidem finem potissimum politicum habebat, nempe universam Italiam in unam magnam rempublicam conjungendi, et in tota Europa, dejectis regibus, democraticum regimen instituendi, in quem finem cum aliis extra Italiam

societatibus occultis conjunctionem inivit; simul tamen, sicut omnes ejusmodi societates, religioni christianæ adversabatur. Societas ista adeo convaluit, ut anno 1820 in regno Neapolitano revolutionem excitarit, regiminis formam mutavit tetrumque bellum civile in utraque Sicilia suscitaverit. Anno sequente idem tentavit in Pedemontio. Sed eodem anno Austriacorum arma turbis tum hic tum illic finem fecerunt; quo facto, prior rerum status in istis regionibus restitutus est. Eodem anno 1821 Pius VII bulla *Ecclesiam a Jesu Christo* societatem Carbonariorum condemnavit (1).

35, In Austria, Hungaria et Bohemia Franciscus imperator II ac Ferdinandus I, filius ejus et anno 1835 successor, religionem catholicam, cui erant addictissimi, constanter protexerunt, et abolendis innovationibus, quas Josephus II illius exercitiis et ecclesiarum administrationi opposuerat, operam dederunt (2).

In Bavaria de religione catholica bene meruit Maximilianus Josephus rex I. Hic princeps anno 1817 cum Romano Pontifice Pio VII concordatum confecit, secundum quod in Bavaria constituti fuerunt duo archiepiscopatus, Monachiensis scilicet et Bambergensis, atque sex episcopatus, nimirum Passaviensis, Ratisbonensis, Augustanus, Wurceburgensis, Eystadiensis et Spirensis, quorum ac capitulorum et seminariorum doti in bonis fundisque stabilibus, uti etiam sacris electionibus ac regiminis ecclesiastici rationi et libertati consultum fuit (3).

Ad componendum ecclesiarum statum in regno Borussiae Pius papa VII anno 1821 concordatum confecit cum Friderico Guilielmo rege III, secundum quod illic erecti sunt archiepiscopatus Coloniensis cum episcopatibus suffraganeis Paderbornensi, Monasteriensi et Trevirensi, archiepiscopatus Gnesno-Posnaniensis cum episcopatu suffraganeo Culmensi, et episcopatus Uratislaviensis atque Warmiensi, ambo exempti et Sedi Apostolicæ immediate subjecti (4).

(1) Artaud, cit. p. 367.

(2) Alzog, *Hist. univ. de l'Église*, Paris 1847, tom. III, p. 520.

(3) Ibid. p. 524.

(4) Bulla Pii VII *De salute animarum* data 16 Jul. 1821; Alzog, loc. cit.

In regionibus Germaniæ ad Rhenum superiorem sitis, quæ per pacem Lunævillarem 1801 et per congressum Viennensem 1815 principibus Protestantibus, nimirum regi Wurtembergensi, Magnis ducibus Badensi, Hassiæ, Megalopolitano, electori Hassiæ, ducibus Nassaviæ, Saxonix, Oldenburgensi, principi Waldecensi, liberæ civitati Francofurtensi, et liberis civitatibus Hanseaticis Lubecensi et Bremensi subditæ erant, et sic dictam Confœderationem Germanicam constituebant, Ecclesia detrimenta gravia subierat : episcopatus antiqui vacabant, principatus ecclesiastici erant aboliti, ecclesiæ et abbatix bonis suis spoliatæ, monasteria suppressa. Anno 1818 gubernia ista per legatos suos cum Romano Pontifice agere cœperunt de ordinando in terris suis Ecclesiæ statu ; sed quas proposuerunt concordati conditiones Pontifex acceptare non poterat. Dein vero Pius VII per bullam *Provida solersque*, datam 16 Augusti 1821, erexit archiepiscopatum Friburgensem in Brisgovia cum quatuor episcopatibus suffraganeis, Rottemburgensi scilicet in regno Wurtembergensi, Moguntino in magno ducatu Hassiæ, Fuldensi in electoratu Hassiæ, et Limburgensi in ducatu Nassaviensi. At, quum Pius VII designatis ad præfatas sedes episcopis canonicam institutionem concedere merito metuebat, conventionis negotium interruptum fuit usque ad pontificatum Leonis XII. Hic Pontifex per bullam *Ad Dominici gregis custodiam* 11 Aprilis 1827 ea quæ ad ecclesiastici regiminis rationem in præfatis regionibus spectabant, determinavit. Tunc guberniorum et Pontificis consensione archiepiscopus et episcopi instituti sunt. Verum anno 1830 gubernia illa publicarunt articulos triginta novem, libertatem Ecclesiæ destruentes et pactis cum Romano Pontifice initis omnino adversantes ; de qua re atque de episcoporum silentio Pius Papa VIII graviter conquestus est in Brevi *Pervenerat non ita pridem*, dato 30 Junii 1830 ad archiepiscopum Friburgensem et episcopos Moguntinum, Rottemburgensem, Limburgensem et Fuldensem.

In Hannovera Ecclesiæ status ordinatus fuit per concordatum initum inter regem Georgium IV et Leonem papam XII, quod continetur in bulla hujus Pontificis *Impensa Romanorum Pontificum sollicitudo* data 26 Martii 1824. Per hoc concor-

datum in Hannovera episcopatus Hildesimensis et Osnaburgensis conservabantur exempti et Sedi Apostolicæ immediate subjecti.

36. In Belgio et Hollandia sub rege calvinista Guilielmo I dura fuit Catholicorum conditio. Præsules cleri Belgici præsagientes propositæ Belgis novæ Constitutionis funestas pro Religione sequelas, 28 Julii 1815 expostulationes suas regi obtulerunt (1). Die 24 Augusti gubernium Constitutionem, quamvis a majori parte eorum, quorum suffragiis erat approbanda, rejectam, Belgis obtrusit. Præfati præsules nonnullos novæ Constitutionis articulos, tanquam religioni catholicæ funestos, notarunt in documento inscripto : *Jugement doctrinal*. Etiam Pius papa VII anno 1816 de eadem re expostulavit apud gubernium ; sed nihil obtinuit. Quin imo episcopus Gandavensis, Mauritius de Broglie, 4 Martii 1817 in jus vocatus, in Galliam confugere fuit coactus, in qua anno 1821 obiit. Pius VII nihil intentatum reliquit, ut cum gubernio concordatum conficeret ; sed irriti fuerunt ejus conatus.

Anno 1825 gubernium Catholicorum querelas auxit, dum Lovanii erexit collegium philosophicum, cujus scholas frequentare cogeantur ii omnes qui in seminaria diocesana admitti cupiebant. Demum anno 1827 Guilielmus rex I concordatum iniit cum Leone papa XII, per quod conventio anno 1801 inter Pium VII et primum Gallorum consulem inita, mutato articulo XVII de episcoporum nominatione, pro omnibus regni provinciis assumebatur, et quinque sedes episcopales, nimirum Mechliniensis metropolitana, Leodiensis, Namurcensis, Tornacensis et Gandavensis conservabantur, et tres novæ, Brugensis, Buscoducensis et Amstelodamensis creabantur. Verum Catholicorum lætitia e publicato concordato concepta, brevis fuit propter malam fidem qua gubernium in illius executione utebatur.

37. Pius papa VII, quum 23 annis et 5 mensibus Ecclesiæ præfuerat, 20 Augusti 1823 ad meliorem vitam evocatus fuit.

(1) Reclamatio signata erat ab episcopis Gandavensi, Tornacensi et Namurcensi, et a vicariis capitularibus Mechliniensi et Leodiensi, sedibus vacantibus.

Cardinales 2 Septembris conclave ingressi, 28 ejusdem mensis in locum Pii elegerunt Hannibalem della Genga, cardinalem Urbis vicarium, virum insignis pietatis, animi excelsi et probatæ prudentiæ, in expediendis negotiis difficillimis a duobus prædecessoribus suis sæpius adhibitum, qui nomen Leonis XII assumpsit. Is cum Georgio IV Hannoveræ rege concordatum confecit, ut diximus (1). Eodem anno 3 Maii pro more ad omnes patriarchas, primates, archiepiscopos et episcopos dedit epistolam encyclicam *Ut primum*, in qua eos ad sollicitam munerum expletionem, maxime ad residentiam, ad vigilantiam contra progressum indifferentismi religiosi et contra societatum biblicarum molimina, atque ad piam et solidam clericorum institutionem hortatus est. Per Breve *Cum multa in urbe*, datum 17 Maii, Societati Jesu restituit collegium Romanum, quod Jesuitæ a Societatis initio usque ad ejus suppressionem direxerant. Die 27 ejusdem mensis publicavit bullam de jubilæo, anno sequente in Urbe celebrando. Die 25 Januarii 1825 epistola encyclica Christianorum zelum et liberalitatem excitavit pro instauranda basilica S. Pauli extra muros, quæ anno 1823 igne fuerat consumpta. Societates occultas Liberorum Muratoriorum et Carbonariorum, jam Clementis XII, Benedicti XIV et Pii VII constitutionibus prohibitas, de novo damnavit, veluti ecclesiasticæ et civilis pacis inimicas principibus denunciavit, et præfatorum Pontificum constitutiones pœnasque, in iis contra societates istas latas, confirmavit litteris apostolicis *Quo graviora*, 13 Martii 1826 datis. Electiones Guilielmi V et in episcopum Daventriensem et Joannis Van Santen in archiepiscopum Ultrajectensem, nullas et utriusque consecrationem sacrilegam declaravit. Per bullam 25 Decembris jubilæum ad omnem orbem catholicum extendit. Alia bulla *Ad dominici gregis custodiam*, data 11 Aprilis 1827, ea, de quibus inter decessorem suum et principes confœderationis Germanicæ convenerat, perfecit, determinavitque rationem eligendi et constituendi episcopos et canonicos capitulares, recipiendi alumnos in seminaria, libere regendi ecclesias et communicandi cum Apostolica

(1) Vide p. 370.

Sede. Eodem anno concordatum confecit cum Guilielmo I rege Belgii et Hollandiæ. Anno 1829 infirmæ valetudini, qua jam ante pontificatum laborabat, succubuit (1).

38. Sub exitum sæculi præcedentis et initia præsentis floruerunt scriptores qui sequuntur :

Michael Angelus Luchi, Brixienſis, Ord. S. Benedicti, R. E. cardinalis, linguarum orientalium peritus, suscepit novam editionem Bibliorum polyglottorum, scripsitque commentaria in plures S. Scripturæ libros, et alia theologica, polemica, moralia, maximam partem inedita conservata in bibliotheca Vaticana. Franciscus Carolus Alter, Silesius, Societatis J., inter alia plurima e Mss. bibliothecæ Viennensis procuravit editionem græcam N. Testamenti. Antonius Martini, Pratensis, archiepiscopus Florentinus, dedit versionem italicam V. et N. Testamenti, a Sede Apost. approbatam, instructiones morales de Sacramentis, et instructiones dogmatico-historico-morales de Symbolo. Petrus Franciscus Viguier, presbyter Congregationis Missionis, publicavit latine et gallice Psalmos, sensu prophetico expositos. Joannes Natalis Paquot, linguæ hebraicæ professor Lovanii, edidit Commentarium Muisii in Psalmos cum notis Bossuetii, auxit Historiam sacrarum imaginum Molani et Notionem temporum Petri Danes, scripsitque gallice Commentaria in historiam litterariam Belgii et principatus Leodiensis. Antonius Van Gils, Tileburgensis, doctor Lovaniensis, dedit Analysim epistolarum S. Pauli et Catholicarum.

Arthurus O'Leary, Capucinus Hibernus, reliquit plura scripta polemica et miscellanea. Petrus Antonius Sanchez, canonicus Compostellanus, publicavit Summam theologiæ, Annales sacros, Historiam ecclesiæ Africanæ, tractatum de tolerantia in negotio religionis. Franciscus Florentinus Brunet, presbyter Congregationis Missionis, elucubravit Elementa theologiæ, Methodum ei studendi, Tractatum de obligationibus pœnitentis et confessarii, alia polemica. Georgius Hay, vicarius apostolicus in Scotia, dedit Christianum recte instructum fide in Jesum Christum, et alia

(1) Artaud, *Histoire du pape Léon XII*, Bruxel. 1843, 2 vol. in-8.

nonnulla polemica. Ludovicus Ægidius de la Hogue, doctor Sorbonicus, reliquit tractatus de SS. Trinitate, de Incarnatione, de Sacramentis, de Religione, de Ecclesia, et Introductionem ad Scripturam S. et ad historiam ecclesiasticam. Vincentius Benedictus Buzzetti, canonicus Placentinus, scripsit tractatus de Religione, de Gratia, de infallibilitate Romani Pontificis, notasque in libros S. Augustini de Civitate Dei et in Concordatum anni 1801. Gaspar Moser, professor Lovaniensis, scripsit tractatum de impedimentis matrimonii et alterum de jurisdictione hæreticorum in articulo mortis. Joannes Josephus Havelange, et ipse professor Lovaniensis, auctor est egregii tractatus de infallibilitate Ecclesiæ in factis dogmaticis.

Hyacinthus Sigismundus Gerdil, Sabaudus, Barnabita et R. E. cardinalis, vir omni disciplinarum genere excultus, theologus, moralista, philosophus, metaphysicus, mathematicus, philologus, polemicus, contra quoscumque Religionis et Ecclesiæ hostes, adversus sophistas antiquos et novos, contra Febronium, Eybel aliosque scripto certavit, et plurima varii argumenti opera elucubravit, quorum omnium collectorem nactus est discipulum suum Franc. Lud. Fontana, et ipsum Barnabitam ac cardinalem. optime meritum de litteris et Ecclesia. Amatus Henricus Paulian, Nemausensis, Jesuita, dedit Dictionarium philosophico-theologicum. Jacobus Andreas Emery, quem jam laudavimus (1), dedit inter alia Spiritum S. Theresiæ, Defensionem revelationis contra incredulos, Cogitata Leibnitzii de religione et doctrina morali. nova opuscula Fleurii. Philippus Ludovicus Gérard, Parisiensis, publicavit Comitem de Valmont sive Aberrationes rationis, Lectiones historicas, Theoreticen felicitatis, et Miscellanea. Alphonsus Muzzarelli, S. Pœnitentiariæ theologus, scripsit de bono usu logicæ in materia Religionis, de origine jurisdictionis episcoporum in suis diœcesibus, de jure Papæ destituendi episcopos, de aliis. Joannes Baptista Duvoisin, episcopus Nannetensis, reliquit Demonstrationem evangelicam, Dissertationem de visione Con-

(1) Pag. 349.

stantini M.; scripsit præterea de auctoritate Pentateuchi et librorum N. Testamenti, de naturali et de vera Religione, de principiis revolutionis Gallicæ. Michael di Pietro, R. E. cardinalis, scripsit contra conciliabulum Pistoriense. Laurentius Litta, et ipse R. E. cardinalis, reliquit præcellentes epistolas super quatuor articulis declarationis Gallicanæ an. 1682

Franciscus Xaverius de Feller, Bruxellensis, Jesuita, in Diario historico-litterario quoscumque Ecclesiæ hostes et falsæ scientiæ venditores exagitavit; dedit præterea Dictionarium historicum et geographicum, Catechismum philosophicum, Conciones, varia polemica, maxime contra Febronianos. Augustinus Barruel, Jesuita, redegit aliquamdiu Diarium ecclesiasticum sive bibliothecam scientiarum ecclesiasticarum; dedit præterea Litteras provinciales philosophicas, Historiam jacobinismi, Historiam cleri Gallicani sub initium turbarum istius regni; scripsit etiam de auctoritate Papæ, contra impugnatores Concordati an. 1801, et contra fautores revolutionis Gallicæ. Julius Gabrielli R. E. cardinalis, Gallis Romam occupantibus, primarius Pii VI minister, scripsit varias epistolas dignitate plenas super gravaminibus eo tempore S. Sedi illatis. Joannes Franciscus Godescard, canonicus S. Honorati Parisiis, inter alia plura Gallicæ reddidit notisque illustravit Albani Butler Vitas SS. patrum et martyrum. Matthæus Dannenmayer, Suevus, auctor est Institutionum historiæ ecclesiasticæ. Philippus Angelus Becchetti, Ord. S. Dominici et episcopus civitatis Plebis, continuavit Historiam ecclesiasticam cardinalis Orsi. Joannes Franciscus van de Velde, doctor Lovaniensis, cum novatoribus constanter luctatus est, et inter alia publicavit Synopsin monumentorum collectionis synodorum archiepiscopatus Mechliniensis. Ludovicus Mozzi, Bergomensis, Jesuita, scripsit Historiam schismaticæ ecclesiæ Ultrajectensis, aliaque contra Jansenistas et incredulos. Tossanus Josephus Romsée, sacrorum rituum in seminario Leodiensi professor, scripsit de re liturgica. Joannes Devoti, ex episcopo Anagnino archiepiscopus Carthaginensis, reliquit Institutiones canonicas.

Post præfatos scriptores ex iis qui ad nostram aetatem pertinent, recensentur sequentes :

Joannes Jahn, studii Biblici in Universitate Vindobonensi professor, dedit Introductionem in V. et N. Testamentum, Archæologiam biblicam et Grammaticam hebraicam atque arabicam; sed hic illic justo audacior, in nonnullis censuram meruit. Joannes Theodorus Beelen, in Universitate catholica Lovaniensi S. Scripturæ professor, dedit Chrestomathiam rabbinicam et chaldaicam, Grammaticam græcitatis Librorum N. Testamenti, Librum Sapientiæ græce, Commentarios in Acta Apostolorum et in Epistolas S. Pauli ad Romanos et ad Philippenses, alia. Bernardus Overberg, presbyter Monasteriensis, inter alia publicavit Historiam V. et N. Testamenti. Henricus Klee, professor in Universitate Bonnensi deinde in Monachiensi, dedit Commentarios in Epistolas S. Pauli ad Romanos et ad Hebræos, Theologiam dogmaticam, Historiam dogmatum, alia.

Joannes Adamus Mœhler, primum in Tubingensi dein in Monachiensi Universitate professor, publicavit Patrologiam seu historiam litterariam Patrum et scriptorum ecclesiasticorum trium priorum; Ecclesiæ sæculorum, Symbolicam seu expositionem controversiarum dogmaticarum inter Catholicos et Protestantes, ejusdemque operis continuationem in Novis investigationibus circa easdem controversias, alia. Franciscus Leop. Bruno Liebermann, professor et canonicus Moguntinus, dein vicarius generalis episcopi Argentoratensis, inter alia scripsit Institutiones theologiæ dogmaticæ. Joannes Perrone, S. J., in collegio Romano professor, elucubravit Prælectiones theologicas, opus de Matrimonio christiano, alia. Thomas Maria Jos. Gousset, archiepiscopus Rhemensis et R. E. cardinalis, scripsit Theologiam dogmaticam, Theologiam moralem, alia. Franciscus Patricius Kenrick, archiepiscopus Baltimorensis, dedit Theologiam dogmaticam. Nicolaus Wiseman, e rectore collegii Anglorum in Urbe et professore in Universitate Romana episcopus Melipotamensis in part. infidel. et vicarius apostolicus Londinensis, atque inde ab anno 1850 R. E. cardinalis et archiepiscopus Westmonasteriensis, edidit Horas Syriacas,

Collationes de doctrina et præcipuis institutis Ecclesiæ catholicæ, Discursum de mutua ratione scientiæ ac Religionis revelatæ, et plura alia litteraria, historica, polemica. Maurus Capellari, Camaldulensis, R. E. cardinalis, postmodum Gregorius P. XVI, edidit Triumphum S. Sedis et Ecclesiæ. Joannes Baptista Malou, e professore in Universitate catholica Lovaniensi episcopus Brugensis, inter alia erudite scripsit de legenda S. Scriptura in lingua vulgari, de dogmate recens definito immaculatæ conceptionis B. V. Mariæ, de vero auctore librorum Imitationis Jesu Christi. Augustinus de Roskovany, e canonico Agriensi episcopus Vaciensis in Hungaria, scripsit de Primatu Romani Pontificis, de Matrimonio, de Matrimoniis mixtis inter Catholicos et Protestantes, et collegit Monumenta pro independentia Ecclesiæ a Statu civili. Jacobus Balmes, sacerdos Hispanus, inter cujus opera eminet illud quod contra Guizot scripsit de Protestantismo et Catholicismo inter se comparatis quoad influxum in humaniorem populorum institutionem seu, ut vocant, civilisationem. Jos. Carrière, presbyter Congregationis S. Sulpitii, publicavit Prælectiones theologicas de justitia et jure, de contractibus et de matrimonio. Maria Nicolaus Silvester Guillon, sacræ eloquentiæ professor Parisiis, concinnavit Bibliothecam selectam Patrum Ecclesiæ græcæ ac latinæ.

Angelus Mai, R. E. cardinalis, vir maximæ eruditionis, præter alia multa in lucem dedit Veterum scriptorum novam collectionem, Classicos scriptores ex codicibus Vaticanis editos, Spicilegium Romanum, Novam Bibliothecam SS. Patrum. Antonius Josephus Flosculus Binterim, parochus in Bilk e suburbio Dusseldorpiensi, publicavit Memorabilia Ecclesiæ catholicæ, Historiam conciliorum Germaniæ et archidiœcesis Coloniensis veteris et novæ, alia. Petrus Franciscus Xaverius de Ram, rector magnificus Universitatis catholicæ Lovaniensis, præter alia plura dedit Synodicon Belgicum seu Acta ecclesiarum Belgii a celebrato concilio Tridentino usque ad Concordatum anni 1801. Joannes Soglia, episcopus Auximanus et Cingulanus, R. E. cardinalis, scripsit Institutiones juris publici et privati

ecclesiastici. De eadem materia inter alios scripserunt Ferdinandus Walter, laicus, professor in Universitate Bonnensi, Georgius Phillips, laicus, professor in Universitate Viennensi, Michael Permaneder, professor in Universitate Monachiensi, qui inter alia etiam edidit Bibliothecam Patristicam. Carolus Josephus Hefele, professor in Universitate Tubingensi, edidit Patrum apostolicorum opera, Vitam cardinalis Ximenes, Historiam conciliorum, alia. Prosper Guéranger, abbas Solesmensis Ord. S. Benedicti, scripsit Institutiones liturgicas aliaque præcipue ad sacram liturgiam spectantia. J. B. Pitra, Ord. S. Benedicti, inter alia edidit Spicilegium Solesmense complectens SS. Patrum scriptorumque ecclesiasticorum anecdota opera. J. P. Migne, sacerdos Gallus, varias edidit collectiones, quarum præcipuæ sunt Cursus completi S. Theologiæ et S. Scripturæ, atque Patrologiæ latina et græca; quæ quidem Patrologiæ seu collectiones operum et scriptorum ecclesiasticorum ubique notissimæ sunt et studia sacra plurimum promovent.

Fridericus Leopoldus comes de Stolberg, e protestante catholicus, scripsit Historiam religionis Jesu Christi a mundo condito usque ad annum æræ vulgaris 430, quam usque ad sæculum XIII prosecutus est Frider. von Kerz. Renatus Franc. Rohrbacher, professor in seminario Nancejensi, reliquit Historiam universalem Ecclesiæ catholicæ. Theodorus Katerkamp, Monasterii professor facultatis theologicæ, auctor est Historiæ ecclesiasticæ. Jacobus Ruttenstock, canonicus regularis Lateranensis, professor in Universitate Vindobonensi, scripsit Institutiones historiæ ecclesiasticæ N. Testamenti. Joannes Alzog, in seminario Hildesimensi deinde in Universitate Friburgensi professor, edidit Historiam Ecclesiæ. Joannes Jos. Ignat. Doellinger, professor in Universitate Monachiensi, inter alia in lucem emisit continuationem Historiæ ecclesiasticæ Caroli Anton. Hortig, Historiam Ecclesiæ, Pseudo-reformationem ejusque incrementa et effectus, Paganismum et Judaismum sive Introductionem in historiam Christianismi. Joannes Baptista Palma, sacerdos Romanus, publicavit Prælectiones historiæ ecclesiasticæ. Paulus Delsignore, canonicus regularis Late-

ranensis, et in Universitate Romana professor, conscripsit Institutiones historiae ecclesiasticae Novi Testamenti, quas edidit notisque et animadversionibus illustravit Vincentius Tizzani, ejusdem Congregationis, in praedicta Universitate professor, postmodum episcopus Interamnensis. Eisdem Institutionibus selectas variorum auctorum dissertationes seu Thesaurum historiae ecclesiasticae addiderunt duo canonici regulares Lateranenses. nempe jam laudatus Tizzani et Busiri. Gaspar Riffel, in Universitate Giessana, dein in seminario Moguntino professor, inter alia edidit Historiam ecclesiasticam recentiorum temporum inde ab initio pseudo-Reformationis saeculi XVI. Bartholomaeus Pacca, R. E. Cardinalis, scripsit varia opera historica de rebus ad Pii VI ac praesertim ad Pii VII pontificatum pertinentibus. Continuationem magni operis Bollandiani de Vitis Sanctorum curarunt et porro curant viri eruditi e Soc. Jesu.

E scriptoribus laicis praecipue hic sunt memorandi Picot, qui dedit Commentaria in historiam ecclesiasticam saeculi XVIII, Henrion, qui scripsit Historiam generalem Ecclesiae per saecula XVIII et XIX, et Chateaubriand, inter cujus opera eminet illud quod scripsit de indole Christianismi.

39. Praeter Constitutionalium, Theophilanthroporum et Anticoncordatarum sectas, de quibus jam locuti sumus, emergerunt sectae Sansimonianorum, Fourieristarum sive Phalansteriensium, et Owenistarum.

Sansimoniani auctorem habent Claudium Henricum comitem de Saint-Simon, qui, conceptis in bello Americano intemperantis libertatis ideis, consumpto itineribus, inconsideratis speculationibus et licentiori vita patrimonio, attentatoque suicidio, incredulus obiit Parisiis anno 1825. Contendunt Sansimoniani, religionem christianam et constitutionem socialem esse reformandas, quod saeculi hujus illuminati genio atque indigentis non sufficerent Praedicant speciatim plenam libertatem, conditionum aequalitatem, bonorum communitatem, plenamque, ut dicunt, feminae emancipationem.

Franciscus Maria Carolus Fourier natus Vesuntione

anno 1772 et mortuus Parisiis anno 1837, Deum, hominem et rerum universitatem esse unum dicebat; doctrinās revelatas rejiciebat; finem hominis esse asserebat proprium sui ipsius bonum physicum et morale; adstruebat animarum transmigrationem; ad restaurandam societatem, docebat, homines esse successive distribuendos in congeries, in series et phalanges, unitas per sic dictum phalansterium, a quo nomen secta habet.

Robertus Owen natus in Anglia anno 1771 ibique nuper defunctus, tum in Anglia tum in America, religionis et proprietatis ac matrimonii abolitionem prædicavit; sic dictam societatem universalem rationalistarum instituit. Docebat is, hominis finem esse in hac vita summa felicitate et naturæ cupiditatibus frui. Negabat præterea liberum hominis arbitrium.

Felicitas Robertus de Lamennais, sacerdos Gallus, rationalismum et progenitos ex eo errores ardentius oppugnans, naturales rationis humanæ vires nimium depressit, et summum atque infallibile certitudinis criterium constituit in generali hominum consensione, quam *sensum communem* appellabat. Præterea anno 1830 in diario cui titulus *l'Avenir*, rebellionem contra gubernia absoluta applausit, totalem inter Statum civilem et Ecclesiam separationem propugnavit, ac libertatem conscientiae et opinionum atque artis librariæ ad scripta quælibet in vulgus edenda, aliasque libertates tanquam vera principia tuitus est. Plures episcopi Galli varias propositiones ex ejus scriptis excerptas censura notarunt, alii Romani Pontificis sententiam appellarunt. Gregorius papa XVI doctrinas in diario *l'Avenir* propugnatas condemnavit in epistola encyclica *Mirari vos arbitror*, data 15 Augusti 1832 ad omnes patriarchas, primates, archiepiscopos et episcopos. De Lamennais in aberrationibus suis pertinax, eas in novo opusculo cui titulus : *Paroles d'un croyant*, impudentius defendit. Gregorius XVI per alteram encyclicam *Singulari Nos* datam 25 Junii 1834 ad omnes patriarchas, primates, archiepiscopos et episcopos, præfatum opusculum condemnavit, simulque improbavit invectum ab eodem scriptore philosophiæ systema. De Lamennais ad pejora

semper dilapsus tandem impœnitens obiit 27 Februarii 1854.

In Alsatia novum philosophiæ systema invexit Ludovicus Bautain, sacerdos Gallus, qui ad confutandum rationalismum philosophico-theologicum, contendebat, rationem propriis suis viribus ad nullius veritatis certitudinem pertingere posse; in cognoscendis veritatibus fidem supernaturalem præcedere usum rationis, et hanc ipsam fidem esse in philosophia ac theologia unicum certitudinis criterium. Episcopus Argentoratensis 15 Septembris 1834 monitum ad eum dedit, continens sex propositiones, ejus doctrinæ directe oppositas; deinde per litteras pastorales clerum et populum admonuit, ut sibi caverent a præfata doctrina. Gregorius papa XVI ab episcopo Argentoratensi interpellatus, monitum ejus litterasque pastorales contra prædictam doctrinam approbavit atque laudavit per Breve 20 Decembris 1834. Postea Bautain humiliter se subjecit et anno 1840 propositionibus doctrinæ suæ contrariis subscripsit.

Quum Augustinus Bonnetty, laicus Gallus, in suis ephemeridibus *Annales de Philosophie Chrétienne*, quædam et ipse docuisset rationis humanæ vim nimis deprimentia, jussu Sedis Apostolicæ anno 1855 subscribendæ ei fuerunt propositæ quatuor propositiones de vi mutuaque relatione rationis et fidei, quibus illico pius ille auctor subscripsit.

Alii vero scriptores catholici in oppositos errores inciderunt. Imprimis Georgius Hermes, in Universitate Bonnensi professor et canonicus Coloniensis, in demonstrandis Religionem ejusque dogmatibus usus est systemate, quod adversabatur regulæ, quam pro exponendis ac defendendis fidei veritatibus constanter tradiderunt SS. Patres et Ecclesia. Constituebat Hermes dubium positivum ut basim omnium investigationis theologicæ, et rationem ut regulam principem atque unicum medium, quibus homo ad cognitionem veritatum supernaturalium perveniret. Obiit Hermes anno 1831. Gregorius Papa XVI ejus opera, nimirum Introductionem in Theologiam christiano-catholicam, et Dogmaticam christiano-catholicam, condemnavit per apostolicas litteras *Dum acerbissimas* datas 26 Septembris 1835, et per decretum

S. Congregationis Indicis datum 7 Januarii 1836. Quare Clemens Augustus baro de Droste Vischering, archiepiscopus Coloniensis, ordinandis et approbandis neopresbyteris subscribendas proposuit certas theses, quibus errores systematis Hermesiani proscribebantur, et professoribus in Universitate Bonnensi et seminario Coloniensi, præfati systematis fautoribus, officio interdixit. Quum postea nonnulli doctrinæ Hermesianæ sectatores impudenter effutiebant, hanc ipsam doctrinam in epistola encyclica Pii papæ IX ad omnes episcopos data 9 Novembris 1846 probari, Pius IX per Breve *Summa quidem animi* 25 Julii 1847 datum ad archiepiscopum Coloniensem, prædecessoris sui decreta contra libros Hermesii confirmavit, et eosdem libros denuo reprobavit damnavitque.

Antonius Guenther, sacerdos Austriacus e Bohemia oriundus, erroneo atque pernicioso rationalismi systemate ductus, atque humanæ rationi et philosophiæ, quæ in religionis rebus non dominari, sed ancillari omnino debent, magisterii jus attribuens, in libris suis non pauca scripsit quæ a catholica fide et sincera explicatione de pluribus dogmatibus aberrant. Quare S. Congregatio Indicis ejus libros accurate et diligenter excussos per decretum 8 januarii 1857, apostolica auctoritate approbatum, damnavit atque proscripsit. Quod ipsum decretum confirmavit Pius papa IX in Brevi *Eximiam tuam* dato 15 Junii 1857 ad cardinalem de Geissel archiepiscopum Coloniensem. Guentherus obsequentissimis litteris 10 Februarii ejusdem anni ad Pontificem datis, se humillime subjecit commemorato decreto de suis operibus promulgato.

Regiminis ecclesiastici constitutionem a Christo stabilitam, speciatim vero potestatem Romani Pontificis et Ecclesiæ a Statu civili independentiam scriptis suis temere conati sunt demolire Franciscus de Paula G. Vigil, sacerdos Limanus in republica Peruviana, et Joannes Nepomucenus Nuytz, professor laicus in athenæo Taurinensi. Utriusque scripta damnavit Pius Papa IX, prioris quidem in Brevi *Multiplicem inter* 10 Junii 1851, posterioris vero in Brevi *Ad Apostolicæ* 22 Augusti 1851.

40. Leone XII 10 Februarii 1829 defuncto, 31 Martii ad summum Ecclesiæ regimen electus est Franciscus Xaverius Castiglioni, cardinalis episcopus Tusculanus et major pœnitentiarius, qui in memoriam Pii VII, cui amicissimus extiterat, et a quo ei prædictum fuisse pontificatum, fama tulit, assumpsit nomen Pii VIII. Die 24 Maii pro more encyclicam epistolam dedit ad omnes catholici orbis antistites, in qua amare deplorabat progressionem impietatis et societatum occultarum, contra quas decessorum suorum decreta confirmabat; querebatur etiam de propagatione perversorum librorum, deque pravis doctrinis, quibus adolescentes in multis gymnasiis et lyceis imbuebantur; hortabatur episcopos, ut se constanter istis malis opponerent, clericorum institutioni invigilarent, et sanctitati matrimonii consulentes, populum christianum edocerent, illud non terrenis, sed sacris rebus esse accensendum, ideoque Ecclesiæ legibus omnino subjici; deinde jubilæum indicebat. Die 25 Martii 1830 epistolam *Litteris altero abhinc anno* in forma Brevis scripsit ad archiepiscopum Coloniensem atque episcopos Trevirenses, Paderbornensem et Monasteriensem, in quibus rationem, quam in causa matrimoniorum mixtorum sequerentur, præscripsit. Pontificis litteris adjuncta erat instructio cardinalis Albani, ad eandem rem spectans. Brevis fuit Pii VIII pontificatus, obiit quippe 30 Novembris 1830.

41. Post Pii VIII obitum Apostolica Sedes vacavit usque ad 2 Februarii 1831, qua die electus fuit Gregorius XVI, Bellunensis, antea Maurus Capellari, Ordinis Camaldulensium abbas et vicarius generalis, R. E. cardinalis, vir pietate, doctrina, innocentia et gravitate morum, prudentia et constantia spectatissimus, qui propter emergentes undique tempestates opportunissime Ecclesiæ præfectus est. Electionem ejus mox subsecuta est popularis commotio in legationibus, tempore Sedis vacantis a Carbonariis excitata, quam tamen brevi compresserunt copię auxiliares, ab imperatore Austriaco missæ. Gregorius XVI die 1 Augusti 1831 per constitutionem *Sollicitudo ecclesiarum*, ad exemplum Clementis V, Joannis XXII, Pii II et Xisti IV, declaravit, Romanos Pontifices, dum ad componenda spiritualis ecclesiarum

fideliumque regiminis negotia, aliquem titulo cujuslibet dignitatis, etiam regalis, honorant, aut propter easdem causas cum eo, qui reipublicæ præest, tractant, per hoc nullatenus intendere, se immiscere politicis contentionibus, ullumve jus tribuere iis quibuscum tractant, vel quicquam cæterorum juribus aut privilegiis detrahere. Quam sapienter hanc declarationem ediderit Gregorius, colligitur ex plurimis civitatum regnorumque vicissitudinibus, commutationibus et de principatu contentionibus, quibus variæ Europæ regiones hoc tempore agitabantur. Quum enim Romani Pontifices in ejusmodi circumstantiis negligere minime queant rectam rei sacræ procuracionem et animarum salutem, ipsa eorum sollicitudo in invidiam trahi posset, quasi studio partium ducti, quodammodo judicium ferrent de personarum juribus, dum, pluribus de principatu contendentibus, quidpiam pro ejusmodi regionum ecclesiis decernunt. Die 15 Augusti 1832 celeberrimam dedit ad omnes patriarchas, primates, archiepiscopos et episcopos epistolam encyclicam, qua indicabat præcipua mala, quibus Ecclesia affligebatur. et antistites hortabatur, ut ad medendum his malis omnem vigilantiam adhiberent; querebatur maxime de novarum doctrinarum progressu, de licentia quælibet scribendi et imprimendi, de indifferentia in negotio Religionis. Anno sequente 13 Decembris litteras in forma Brevis *Majori certo solatio* dedit ad episcopos Belgii, quorum fervorem, vigilantiam et erga Apostolicam Sedem observantiam laudavit, et eorumdem precibus annuens, iis potestatem fecit erigendi catholicam studiorum Universitatem. Die 25 Junii 1834 alteram publicavit epistolam encyclicam *Singulari Nos*, in qua doctrinam philosophico-politicam traditam a de Lamennais, quam jam in priori encyclica perstrinxerat, expressius reprobavit. Die 12 Septembris instructionem *Litteris jam inde* dedit ad episcopos Baviaræ de matrimoniis mixtis. Anno 1835 die 17 Maii encyclicam epistolam *Commissum divinitus* scripsit ad episcopos, capitula, parochos clerumque Helvetiæ contra usurpationes potestatis civilis in ecclesiasticam. Brevi dato 26 Septembris condemnavit opera Georgii Hermes, in Uni-

versitate Bonnensi theologiæ professoris. Anno 1839 in Sanctorum numerum retulit Alphonsum Mariam de Ligorio, Franciscum de Hieronymo, Pacificum a Sancto-Severino, Joannem Josephum a Cruce et Veronicam Giuliani. Die 15 Augusti 1840 rursum ad omnes patriarchas, primates, archiepiscopos et episcopos encyclicam epistolam *Probe nostis* dedit, qua expositis malis, quibus Ecclesia in variis regionibus affligebatur, et laudatis in aliis Religionis incrementis et prosperitate, antistites excitavit ad sollicitam munerum suorum expletionem. Maximo dolore affectus fuit propter persecutiones vexasque, quas Ecclesia in Russia, Borussia, Lusitania et Hispania subibat. Interim nihil omisit eorum, quæ muneris sui erant, ad defendendam Ecclesiæ causam et levandas Catholicorum indigentias, uti constat ex allocutionibus, declarationibus litterisque, quas iis de rebus habuit et edidit. Plures episcopatus et vicariatus apostolicos in diversis orbis partibus creavit. Litterarum, scientiarum artiumque studia et culturam summo opere fovit. Alia plura præciare gessit, quæ pontificatum ejus celeberrimum reddiderunt.

42. Interea Ludovicum XVIII regem Galliæ, anno 1824 defunctum, excepit Carolus X, frater ejus, princeps bonus, sed futurorum minus providus, sub quo adversariorum civilis regiminis ac Religionis audacia magis magisque aucta est. Hi quidem contra solos Jesuitas declamare videbantur, sed eo nomine et Religionem et regiminis formam atque auctoritatem impetebant, scripta Religioni et regimini funesta maximo numero vulgabant, numerum deputatorum, qui in cameris, ut dicunt, gubernii conatibus refragabantur, augebant. Gubernium sua timiditate, inertia et immodica erga adversarios indulgentia propriam et Religionis causam deprimebat. Anno 1828 die 16 Junii edicta publicavit, quibus Jesuitarum collegia suppimebantur, numerus adolescentum, ab episcopis in minora seminaria admittendorum, limitabatur, aliaque nonnulla ad eandem rem spectantia sanciebantur, quæ episcopis regni non sine causa displicuerunt. Hi expostulationes supplices regi obtulerunt adversus præfata edicta; rex autem ea nonnihil modificavit. Verum ubi

25 Julii 1830 prodierunt decreta de reprimenda typographica licentia et immutanda electionum forma, motus civiles Parisiis excitati sunt, et post cruentam trium dierum pugnam rebelles prævaluerunt. Parisiorum rebellionem secutæ sunt reliquæ regni civitates. Carolus X exauctoratus et e regno relegatus est; in ejus locum Ludovicus Philippus, dux Aurelianensis, proclamatus fuit rex Gallorum. Durantibus his tumultibus, res ecclesiasticæ graviter concussæ sunt; in nonnullis locis episcopi, viri ecclesiastici et religiosi seditionum vexas subierunt. Verumtamen tranquillitas et priscus rerum status sub Philippo rege I pedetentim redierunt. Postulante eodem rege, Gregorius papa XVI ad religionis catholicæ decorem et propagationem in Algerio (antiqua Numidia et Mauritania), jam inde ab anno 1830 armis Gallorum subdito, anno 1838 creavit sedem episcopalem Juliæ Cæsareæ, quæ est regionis illius civitas metropolis.

Anno 1848 Galli, Philippo rege fugato, monarchico regimini substituerunt rempublicam, et Ludovicum Napoleonem primo præsidem, dein anno 1852 imperatorem elegerunt. Napoleon hujus nominis III Galliam a magnis tempestatibus, quibus erat exposita, defendit, tranquillitatem publicam restituit, libertatem Ecclesiæ reddidit. Episcopi ab obstaculis, quibus antea erant obnoxii, liberi, synodos celebrarunt, in quibus plura præsentibus ecclesiarum indigentis utilissima constituerunt.

43. In Belgio etiam status rerum mutatus est. Belgæ gravaminum tum civilium tum religiosorum pertæsi, anno 1830 jugum Batavicum excusserunt, novam constitutionem confecerunt, et regem elegerunt Leopoldum principem Saxo-Coburgensem. Quum vi novæ constitutionis in Belgio regimen ecclesiasticum a civili est independens summaque viget opinionum et religionum libertas, inde a mutato rerum statu episcopi ecclesias libere administrarunt, conventus egerunt, cum Apostolica Sede communicarunt, et præter alia auctoritate Gregorii papæ XVI e piis fidelium donis catholicam studiorum Universitatem crearunt, quæ 4 Novembris 1834 Mechliniæ cœpta, et 1 Decembris anni sequen-

tis Lovanium translata, discipulorum frequentia et disciplinæ atque scientiarum laude florescit. Mox etiam Ordines religiosi utriusque sexus resuscitati sunt, et instituta collegia domusque, in quibus adolescentes et puellæ cum christiana vivendi ratione litteras et scientias eorum conditioni congruas addicerent.

In Hollandia etiam, seu in septentrionalibus veteris Belgii provinciis, post annum 1840, quo Guilielmus I regnum cessit filio suo Guilielmo II, major libertas Catholicis obtigit; congregationes religiosæ utriusque sexus institutæ sunt; anno 1841 gubernium cum Romano Pontifice de constituendis episcopis egit. Anno autem 1853 Pius papa IX per litteras apostolicas *Ex qua die* datas 4 Martii, illic hierarchiam episcopalem juxta communes Ecclesiæ regulas instauravit, et in locum missionis ac vicariatuum apostolicorum substituit erexitque archiepiscopatum Ultrajectensem et episcopatus Harlemensem, Buscoducensem, Bredanum atque Ruremundensem.

44. In Borussia Fridericus Guilielmus rex III gravibus turbis causam dedit; dum per decretum 17 Augusti 1825 id ipsum, quod jam anno 1803 sancierat pro provinciis orientalibus, meridionalibus provinciis præscripsit, nimirum ut in matrimoniis mixtis liberi utriusque sexus in religione patris educarentur, unaque sacerdotibus interdixit, ne a personis, matrimonia hujusmodi contracturis, ullam exigerent super religiosa nascituræ prolis institutione sponsionem. Hæc res episcopos et sacerdotes in magnas anxietates conjecit, quum ejusmodi matrimonia, legis ecclesiasticæ, ut interdum etiam divinæ, regulis opposita, nullo modo probare possent. Anno 1828 episcopi suas anxietates Apostolicæ Sedi exposuerunt, ut eas levare dignaretur. Hinc Pius VIII die 25 Martii 1830 epistolam in forma Brevis *Litteris altero ab hinc anno* dedit ad archiepiscopum Coloniensem atque episcopos Trevirenses, Paderbornensem et Monasteriensem, eisque rationem præscripsit, quam in causa matrimoniorum mixtorum sequerentur. At gubernium Apostolicæ Sedis responsis minime contentum, ea secreta tenuit et episcopis minime communicavit; et cum per suum oratorem a Gregorio papa XVI nova

in præsenti negotio temperamenta frustra postulasset, anno 1834 cum comite de Spiegel archiepiscopo Coloniensi convenit de aliquot regulis, a sacerdotibus circa matrimonia mixta observandis, sed quæ minime cum litteris Pii VIII componi poterant, et nova temperamenta, a Gregorio XVI rejecta, probabant. Præfatis regulis adhæserunt episcopi Paderbornensis, Monasteriensis et Trevirensis. Paulo post archiepiscopus Coloniensis comes de Spiegel, vir nimium mobilis ad nutum gubernii, decessit. Episcopus Trevirensis de Hommer, anno 1836 letali morbo correptus, errorem suum confessus est retractavitque, datis 10 Novembris ad Gregorium papam XVI litteris. Pontifex autem contra modum, quo præfati episcopi Breve Pii VIII interpretati fuerant, et contra præscriptas ab iis regulas reclamavit in litteris, a cardinali Lambruschini, secretario status 15 Martii 1836 et 3 Februarii 1837 datis ad oratorem regis Borussiae.

Quum vero novus archiepiscopus Coloniensis, Clemens Augustus Droste de Vischering, tum quod ad matrimonia mixta spectabat, tum in causa Hermesianorum, seu eorum qui damnatam Georgii Hermes doctrinam defendebant, Apostolicæ Sedis sententiis et instructionibus inhæreret, 20 Novembris 1837 gubernii jussu a sede sua violenter abductus et Mindæ in Westphalia carceri mancipatus fuit. Inde turbatio gravis in archidiocesi Coloniensi secuta est. Eadem de causa gubernii vexas subiit Martinus von Dunin, archiepiscopus Gnesno-Posnaniensis. Gregorius papa XVI in allocutione, habita 10 Decembris, dolorem suum propter illatam archiepiscopo Coloniensi, simulque Ecclesiæ et Apostolicæ Sedi, maximam injuriam, cum cardinalibus communicavit, et contra eandem reclamavit. Gaspar Maximilianus, episcopus Monasteriensis, et Fridericus Clemens, episcopus Paderbornensis, quum cognoverunt, modum quo Breve Pii VIII interpretati fuerant, et regulas quas anno 1834 circa matrimonia mixta præscripserant, ab Apostolica Sede improbari, initio anni 1838 datis ad ministrum regium von Altenstein litteris, ea omnia improbarunt, seque deinceps pontificium Breve circa matrimonia mixta secuturos declararunt. Demum anno 1840 rex Fridericus Guilielmus III

obiit, et sub ejus filio atque successore Friderico Guilielmo IV, simultates compositæ sunt.

45. In imperio Russiaco eique unito regno Poloniæ anno 1796 Catharinæ II successit Paulus I filius ejus, qui imperavit usque ad annum 1801, et successorem habuit Alexandrum I filium suum. Romani Pontifices cum utroque imperatore egerunt de ordinandis in eorum territoriis Ecclesiæ rebus. Pius VI e consensu Pauli I pro Ruthenis-unitis seu Catholicis ritus Græci per bullam 18 Octobris 1798 constituit archiepiscopatum Poloniensem cum uno suffraganeatu, episcopatum Luceorinum cum suffraganeatu, et Brestensem cum suffraganeatu : pro Catholicis ritus Latini per alteram bullam 15 Novembris ejusdem anni constituit archiepiscopalem sedem Mohiloviæ cum duobus suffraganeatibus, et quinque sedes episcopales, nimirum Wilnensem cum quatuor suffraganeatibus, Samogitiensem cum uno suffraganeatu, Luceorino Zytomeriensem cum duobus suffraganeatibus, Camenecensem cum uno suffraganeatu, et Minscensem. Pro regno Poloniæ Pius VII concordatum iniit cum Alexandro I, quod continetur in bullis hujus Pontificis *Militantis Ecclesiæ* 11 Martii 1817 et *Ex imposita nobis* 30 Junii 1818. Per hoc concordatum sedes episcopalis Varsoviensis evecta fuit ad dignitatem metropoliticam, eique subditi episcopatus Cracoviensis, Calisziensis, Plockensis, Augustaviensis, Sandomiriensis, Lublinensis et Podlachien-sis.

Anno 1825 obiit Alexander imperator I eique successit Nicolaus I frater ejus. Ab hoc tempore Catholicorum, præsertim ritus Græci seu Ruthenorum-unitorum conditio adversis vicibus fuit obnoxia. Durior fuit eorum sors post tentatam anno 1830 a Polonis Russiaci jugi excussionem. Id maxime dolendum est, quod Rutheni seu Græci-uniti quos patres et pastores, duces atque magistros experiri debuissent, ut arctiori usque nexu corpori Christi, quod est Ecclesia, juncti servarentur, eos senserint defectionis auctores. Anno quippe 1839 tres ex Ruthenis-unitis episcopi in Lithuania et Russia Alba cum cleri et populi sibi crediti parte, relicta communione Romanæ Ecclesiæ, ad sic dictam Ecclesiam Græco-Russiacam transierunt.

Deplorandam hanc defectionem, quæ omnium ubique Catholicorum animos contristavit, Gregorius papa XVI maximo cum dolore nuntiavit cardinalibus per allocutionem in consistorio secreto habitam 22 Novembris 1839. Idem Pontifex, ut omnem negligentiam speciem in curandis Catholicorum in imperio Russiaco rebus a se propulsaret, in alia allocutione habita 12 Julii 1842 omnem seriem curarum, quas pro Ecclesia catholica in memorato imperio susceperat, peculiari expositione patefecit.

Anno autem 1847 die 3 Augusti inter plenipotentarios Pii papæ IX et imperatoris Nicolai I pro imperio Russiaco concordatum Romæ confectum est, quod Pontifex in consistorio secreto 3 Julii 1848 nuntiavit per allocutionem *Probe noscitis*. Per hoc concordatum in Russiarum imperio septem statuuntur diœceses, nimirum archidiœcesis Mohiloviensis et diœceses Wilnensis, Samogitiensis, Minscensis, Luceorino-Zytomeriensis, Camenecensis et nova diœcesis Chersouensis : numerus suffraganeatum, qui apostolicis litteris Pii VI an. 1798 statuti fuerant, in sex veteribus diœcesibus servatur : in regno Poloniæ servatur numerus diœcesum et suffraganeatum quemadmodum præfinitus fuit in litteris apostolicis Pii VII 30 Junii 1818. Verum hæc aliaque in memorato concordato statuta, quoad imperavit Nicolaus I, non fuerunt executioni mandata (1).

Afflictos Catholicorum animos ad spem erexit anno 1855 in imperiale solium evectio Alexandri II. cujus clementia, æquitas aliæque naturæ et animi dotes laudabantur. Attamen etiam sub hoc Imperatore vexationes contra Catholicos continuarunt, ac valde afflictus adhuc est ecclesiarum status.

46. Anno 1846 die 1 Junii obiit Gregorius papa XVI. Die 14 ejusdem mensis cardinales conclave ingressi sunt, et 16 in pontificem elegerunt cardinalem Mastai-Ferretti, episcopum Fori Corneliæ seu Imolæ, qui nomen Pii IX assumpsit. Quantas difficultates atque labores hic Pontifex exantlaverit, quanta cum sollicitudine atque animi fortitudine Eccle-

(1) Conf. Theiner, *Vicissitudes de l'Egl. cath. en Pologne et en Russie*.

siam gubernaverit, ex iis quæ diximus et magis adhuc ex iis quæ dicemus, facile colligitur.

47. In Lusitania ab anno 1832 magna rei ecclesiasticæ perturbatio excitata est. Etenim Joannes rex VI anno 1826 defunctus, successorem scripserat filium suum Petrum, imperatorem Brasilis, qui cum propter absentiam suam solio Lusitaniæ secundum regni leges potiri non posset, reginam declaravit Mariam, filiam suam quinquennem. Sed regni ordines sibi regem elegerunt Michaellem, fratrem Petri et Mariæ patrum, qui usque ad annum 1832 regni gubernacula tenuit. Petrus anno 1830 a Brasiliensibus exauctoratus et ad imperium filio suo puerulo cedendum coactus, adversus Michaellem fratrem suum expeditionem in Lusitaniam paravit. Anno 1832 Michael superatus et Lusitania ejectus fuit. Petrus summo regimine potitus, plura mala intulit Religioni. In primis Apostolicæ Sedis nuncium regno exire jussit; patres Jesuitas expulit; omnes episcopos, secundum denominationem Michaelis a Romano Pontifice institutos, dejecit eorumque sedes declaravit vacantes; ad has aliasque nonnullas sedes, quarum titulares e regno aufugerant, viros denominavit partibus suis deditos; 28 Maii 1834 omnia monasteria, collegia, xenodochia aliaque cujusvis Ordinis religiosi instituta in Lusitania et in cunctis Lusitanorum terris abolevit eorumque bona nationi addixit; alia plura, Ecclesiæ et Apostolicæ Sedis juribus, libertatibus et immunitatibus contraria, decrevit. Contra quæ omnia Gregorius papa XVI in allocutionibus, 30 Septembris 1833 et 1 Augusti 1834 ad cardinales habitis, apostolica animi constantia reclamavit.

Quum Petrus sic ecclesias in Lusitania vexaret, 24 Septembris 1834 ex hac vita raptus est. Post ejus mortem status ecclesiarum haud quietior fuit, sed quas ipse inceperat vexas, continuarunt regni administris sub Maria regina. Gregorius papa XVI die 1 Februarii 1836 in consistorio rursus dolorem suum e malis Ecclesiæ in Lusitania illatis conceptum, cum cardinalibus communicavit, maxime quod nonnulli præsules, a gubernio nominati, contra omne jus sibi ecclesiarum administrationem usurparent. Anno demum 1841 relatione inter gubernium Lusitanicum et Apostolicam

Sedem instaurata, Gregorius XVI anno sequente Ulyssiponem delegavit internuntium Franciscum Capaccini, cujus opera res ecclesiasticæ in Lusitania utcumque compositæ sunt.

Occasione etiam Missionum, quæ existebant in regionibus Indiarum Orientalium olim Lusitaniæ regibus subjectis, graves ortæ sunt difficultates. Sedes Apostolica olim concesserat regibus Lusitaniæ patronatum in illarum regionum episcopatus et privilegium eorum episcopos nominandi. Hoc præstiterant Paulus papa IV in erectione episcopatum Coccinensis et Malacensis atque archiepiscopatus Goani, Clemens VIII et Paulus V in erectione archiepiscopatus Crangaronensis, et Paulus V in erectione episcopatus Meliaporensis seu S. Thomæ. Concessionem hanc Pontifices fecerant tum quidem in remunerationem pietatis, qua Lusitaniæ reges Religionem protegebant, tum vero etiam ut episcopatus illi non diu vacarent, sed facilius eis de episcopis provideretur, et ut his ipsis præsto essent subsidia eorum dignitati congrua. Temporum tamen vicissitudine factum est, ut quod diu Religioni in dictis regionibus utile fuerat, in eodem statu permanere prorsus non potuerit eo vel magis, quod privilegium Lusitaniæ regibus concessum pendebat ab illarum regionum possessione.

Postea enim harum pleræque in aliorum principum, et hæreticorum quidem, præsertim Anglorum, potestatem deventerunt. Hi autem interdum omnes sacerdotes Lusitanos e regionibus sibi jam subditis ejecerunt, et nunquam saltem passi sunt ullam in eas jurisdictionem exerceri ab archiepiscopo Goano aliove præsule regionis adhuc Lusitanis subditæ. Quare ipsis Anglis non abnuentibus, jam inde a sæculo XVII debuerunt Romani Pontifices alio modo opem ferre Catholicis earum regionum Orientalium quas Lusitani amiserant. Ægre hoc tulerunt Lusitani et apud Pontifices querelas moverunt. Recentius quoque, quando Pius VI provisoria ratione ditionem Bombainam vicario apostolico commiserat, ipse archiepiscopus Goanus querelas ea de re movit et a Pontifice postulavit, ut is nemini alteri jurisdictionem daret in partes illas olim Lusitanis subjectas, concessam vero revocaret. At

his similibusque querelis pluries respondit Pontifex, se officio suo apostolico cogi, ut durantibus ejusmodi adjunctis tali remedio succurreret Catholicis dictarum regionum. Idem responsum ad similes querelas sæpius dederant Pii VI prædecessores.

Maxime lites recruderunt sub Gregorio XVI. Is enim, qui jam ante pontificatum, dum erat præfectus S. Congr. de Prop. Fide, omnia conari debuerat, ut opem ferret Religionis discrimini in regionibus cis Gangem peninsulæ, quæ comprehendebantur limitibus diœcesum supra memoratarum; pontifex factus totus huic negotio incubuit propter adjuncta continuo magis urgentia. Anno igitur 1832 erexit vicariatum apostolicum Madraspatanum, anno 1834 vicariatus apostolicos Calcuttæ seu Bengalensem et insulæ Ceylan; anno 1837 eam cis Gangem peninsulæ partem, quæ ad Orientem montium Gates vergit et a flumine Choverý ad promontorium usque Comorinum protenditur, seu univsum illum tractum qui regna Maduræ, Tanjorii, Moravæ et Missorii comprehendit, commisit vicario apostolico in Ora Coromandelica. Demum animadvertens alias superesse regiones, quibus erat providendum, quæque erant infra fines diœcesum initio memoratarum, idcirco regiones quæ erant intra diœcesim Meliaporensensem seu S. Thomæ et nulli adhuc vicario apostolico fuerant commissæ, concredidit vicario apostolico Madraspatano; illas vero quæ, nulli adhuc vicario apostolico commissæ, erant intra diœceses Cranganorensensem et Coccinensem, commisit vicario apostolico in Malabarica regione instituto, cujus sedes erat Verapoli; denique Malacensem regionem trans Gangem commisit vicario apostolico Avano et Peguensi.

Pontificiis decretis restiterunt plures eorum, qui diœceses olim a Gregorii prædecessoribus erectas, quarumque diversæ jam diu vacabant, administrabant sive vicaria pro capitulis potestate sive alio titulo. Resistentiæ autem varios allegabant prætextus, tum quod Gregorius non derogasset expresse antiquiorum Pontificum decretis de supra dictarum diœcesum limitibus, tum patronatum olim regibus Lusitaniæ concessum. Eo autem illorum perrexit audacia, ut non re-

formidarent, non obstantibus Gregorii decretis, in ipsis vicariatibus apostolicis, in quos tamen nulla jam auctoritate gaudebant, tum per se tum per alios exercere jurisdictionem, et tum actis tum scriptis in ipsorum etiam vicariatuum clero et populo scandalosum schisma excitare ac fovere. Prætextus autem illos sæpius refutavit Gregorius XVI, et, licet nullatenus hoc esset necessarium, cum plenissima omnium contrariorum derogatione vicariatus apostolicos diversis litteris Apostolicis confirmavit. Postquam autem in variis litteris apostolicis, respicientibus singulos vicariatus apostolicos, Gregorius ostenderat, quam inanes essent schismaticorum prætextus, fusius idem præstitit in Brevi *Multa præclare* 24 Apr. 1838. In hoc enim rursum expresse declaravit derogatum esse prædecessorum suorum decretis de limitibus diœcesum Crangaronensis, Coccinensis, Meliaporensis seu S. Thomæ, Malacensis, et archiepiscopatus Goani; solos vicarios apostolicos esse Ordinarios in creditis sibi regionibus; prædecessores suos noluisse sibi ponere impedimentum, quominus bono Religionis providerent pro temporum necessitate; privilegium regibus Lusitaniæ olim concessum fuisse diversis temporibus et a præsentis rerum statu distinctis; regiones illas non amplius veteri politico regimini subesse, quo regibus Lusitaniæ facile erat ibi patronatum exercere, sed devenisse in ditionem potentissimi regis, cujus gubernii forma et instituta minime patiebantur illius patronatus exercitium; denique observabat Pontifex, ipsos etiam prædecessores suos, non obstante patronatus concessione, ex diœcesibus eo privilegio comprehensis, propter similes rationes aliquando provincias separasse et vicariatus apostolicos erexisse, et gravia addebat monita contra inobedientiam. Nihilominus plures memoratarum diœcesum administratores schisma fovere perrexerunt, quibus non deerat etiam gubernium Lusitanicum, licet hoc ipsum jam diu non satisfaceret obligationibus quoad dictas diœceses regibus Lusitaniæ incumbenibus, et harum plures jam diu episcopis carerent.

Demum pro vacante ecclesia Goana præsulem regina Pontifici proposuit, quem, postquam ei communicata fuerant

Gregorii decreta de vicariis apostolicis, Pontifex anno 1843 archiepiscopum Goanum constituit. At is vix Goam appulsus, anno 1844 et ipse tum actis tum scriptis schisma fovit. Post iteratas a Sede Ap. reclamaciones, tandem Pius IX a gubernio Lusitanico archiepiscopi illius revocationem obtinuit ea lege, ut is transferretur ad aliquem archiepiscopatum in part. infid., et constitueretur commissarius apostolicus Bullæ Cruciatæ, ac dein, post exhibitum obedientiæ et retractationis testimonium, nominaretur Bracarensis archiepiscopi coadjutor cum futura successione. Pontifex autem anno 1848 eum transtulit ad archiepiscopatum Palmyrensem in part. inf., anno 1849 constituit commissarium Bullæ Cruciatæ, et anno 1851, post exhibitum per litteras ad Pontificem scriptas supra dictum testimonium, coadjutorem Bracarensem cum futura successione. At in ipsis Indiis novos prætextus schismatici excogitarunt. In vulgus spargebant, aliquas a S. Congr. de Prop. Fide instructiones et decisiones datas fuisse inscio Pontifice; insuper, decisiones Roma ad Orientales regiones transmissas, nulla vi pollere, utpote nondum approbatas a gubernio Lusitanico. Quare Pius IX Brevi *Probe nostis* 9 Maii 1853 ad episcopos, vicarios apostolicos et fideles missionum Indiarum Orientalium, prætextus illos rejecit damnavitque; episcopum vero Macaonensem, qui se schismatis veluti ducem fecerat, et aliquos presbyteros, quos Pontifex nominabat, declaravit per ea, quibus schisma promoverant, poenas canonicas incurrisse, atque ut tales publice ab omnibus esse habendos et omni sacrorum canonum rigore contra eos fore procedendum, nisi intra duos menses resipuissent. Præterea paterne hortabatur Pontifex, ut quicumque schismatis fautores ab eo redirent, reliqui vero magis magisque in obedientia perseverarent. At hoc ipsum Breve occasio fuit vehementium contra Sedem Apostolicam invectivarum in cameris Lusitanicis, non renitente gubernio, et in iisdem, prætextu præsertim patronatus jam supra memorati, resolutum fuit, episcopum et sacerdotes in Brevi nominatos bene meruisse de patria. Contra indignam hanc agendi rationem protestatus est nuncius apostolicus Ulyssiponensis; clerus quoque Lusitaniæ publicam edidit

protestationem, quam secutæ sunt plures aliæ similes a parte præcipuarum familiarum aliorumque fidelium Lusitaniæ. Contra vero, per acta gubernii et camerarum aucta fuit schismaticorum in ipsis Indiis audacia.

Quum tamen in Lusitania quotidie frequentiores fierent cleri populique pro recta doctrina et Romani Pontificis auctoritate reclamaciones ad gubernium, quas hoc frustra conabatur reprimere, tandem gubernium, instante Sede Apostolica, resumpsit negotiationem jam diu cœptam, sed ab eo semper protractam, de patronatus in ipsis regionibus Orientalibus adhuc Lusitaniæ subditis, exercitio. In his enim ipsis gubernium jam diu non satisfaciebat obligationibus patronatui inhærentibus et a regibus Lusitaniæ olim assumptis, et longissimo tempore sedes episcopales vacabant. Clerus quoque, qui, licet officio implendo impar, semper restiterat missionariis a Sede Apostolica ad partes Orientales transmissis, jam a duobus sæculis valde erat dilapsus a recta disciplina. Accedente autem jam fine sæculi XVII schismatico sensu, qui continuo creverat, mox, non solum intra vicariatus apostolicos, sed in ipsis diocesibus regionum Orientalium adhuc Lusitanis subditarum, multi ad schismatis partes desciverant, clerique et populi mores in deplorandum statum fuerant conjecti. Resumpta igitur, quam supra diximus, negotiatione, tandem anno 1857 inter gubernium Lusitanicum et nuncium apostolicum Ulysiponensem facta fuit conventio ad definitive solvendas difficultates dictum patronatum et privilegium concernentes. Exinde quidem Vicarii apostolici majori cum auctoritata atque successu schisma illud compescere potuere. Pro irrelegioso tamen camerarum pluriumque administrorum spiritu, identidem varia ipsis excitata fuere obstacula. Atque ita illud schisma, quamvis diminutum, nondum tamen penitus extinctum est.

48. In Hispania etiam Ecclesia graves tempestates subiit. Etenim Ferdinandus rex VII secundum Mariæ Christinæ reginæ preces et virorum nova molientium consilia legem dictam Salicam, vi cujus ei in regno succedere debebat Carolus frater ejus, abolevit, et regni hæredem per testamentum

instituit filiam suam Isabellam. Igitur post Ferdinandi obitum (1834) Maria Christina nomine Isabellæ II filiæ suæ regimen suscepit. Ei mox faverunt quicumque inquieti, ambitiosi, regiæ auctoritatis et Religionis hostes. Carolus per fratris sui testamentum jure ad solium exclusus, illud armis vindicare sibi proposuit, et exercitum collegit, qui continuo auctus est; plures civitates et provinciæ eum regem salutarunt; alias, pulsis Christinæ exercitibus, ad obsequium suum perduxit, ac rara fortitudine bellum prosecutus est usque ad annum 1839, quo, propter perfidiam et prodicionem belliducis sui Maroto, in Galliam confugere coactus fuit.

Interim sub Mariæ Christinæ gubernio licentia et anarchia invaluerunt. Anno 1834 Madriti monasteria armata manu occupata, spoliata, devastata, multi religiosi interfecti sunt. Pares horrores videre fuit in aliis civitatibus anno 1835 et sequentibus. Ordines religiosi suppressi sunt eorumque bona a gubernio occupata et vendita. Pari modo ecclesiarum bona et ornamenta confiscata atque divendita fuerunt. Episcopi et sacerdotes vexati, in carceres detrusi aut ex Hispania relegati sunt; nominati ad sedes vacantes a regni regente Maria Christina episcopi, spretis sacris canonibus, ecclesiarum administrationem sibi usurparunt; plurimi clerici, monachi et moniales ad summas indigentias reducti; res ecclesiasticæ universim tristissimum in statum conjectæ fuerunt. Anno 1840 ipsa regni regens Maria Christina, a suis deserta Hispaniam reliquit. Ex hoc tempore summa rerum fuit apud belliducem Espartero, qui mala Religioni illata non reparavit, sed potius auxit, tribunal Rotæ, ad quod ecclesiastica negotia deferebantur, suppressit, Josephum Ramirez de Arellano, vices nuncii apostolici in Hispania gerentem, regno eiecit, bona ecclesiastica cleri sæcularis vendi jussit, alia plura nefasta imperavit.

Tanta mala religioni catholicæ in Hispania illata, summo dolore affecerunt Gregorium papam XVI, qui nihil prætermisit, ut gubernium Hispanicum ad æquiores mentes revocaret, dissidia componeret, et ecclesiarum statui in illo regno consuleret, ut ipse testatus est in allocutionibus

1 Februarii 1836 et 1 Martii 1841 coram cardinalibus habitis. Deinde 22 Februarii 1842 litteras apostolicas publicavit, quibus, ob infelicem Religionis statum in Hispaniæ regno, preces publicas commendavit indixitque, concessa indulgentia plenaria in forma jubilæi.

Anno sequente magna rerum mutatio facta est. Espartero a statibus publicis et militia desertus et rejectus, ex Hispania aufugere coactus est. Gubernium sub Isabella II regina æquiora consilia iniit, et misso Romam oratore, de componendo ecclesiarum statu tractare cœpit. Anno 1851 novum concordatum initum fuit cum Pio papa IX; at plenam executionem hactenus non accepit; de qua re Pontifex iterato questus est.

49. In Anglia jam inde a præcedente sæculo Catholicorum conditio pedetentim mitior reddita fuerat (1). Post Hiberniæ cum Anglia sub eadem curia unionem anno 1800 sancitam, Catholici Hiberni, Scoti et Angli, instanter supplicarunt, ut sibi iurium civilium usus integer restitueretur. Jam inde ab anno 1805 in concilio regio actum est de emancipatione, ut vocabant, Catholicorum. In camera communi, ut vocant, multi deputati emancipationi Catholicorum favebant; sed clerus Anglicanus et proceres ei acriter adversabantur; tandem, postquam sæpius fuisset in cameris proposita et rejecta, anno 1829 approbata et sancita fuit.

Ex hoc tempore Catholicorum numerus in Anglia continuo auctus est. Hodie frequentissimæ sunt Anglorum, præsertim ex eruditis et clero, ad Romanam Ecclesiam conversiones, ad quas efficiendas non parum contulerunt Puseystarum studia. Hi sic appellati a Pusey doctore Oxoniensi, inde ab anno 1833 theologiam instaurandam susceperunt, non secundum novatorum sæculi XVI trutinam, sed secundum veterum patrum traditionem; quo effectum est, ut non solum in pluribus articulis controversis ad Catholicorum doctrinam propius accesserint, sed eorum plures, conspecta veritate, se ad R. Ecclesiæ gremium converterint et continuo convertant.

(1) Vide p. 304.

Anno 1840 Gregorius XVI litteris apostolicis *Muneris apostolici* datis 3 julii, in Anglia constituit octo vicariatus apostolicos, quum antehac tantum quatuor erant. Anno 1850 Pius IX per litteras apostolicas *Universalis Ecclesiae* datas 29 Septembris in Anglia hierarchiam ordinariorum episcoporum juxta communes Ecclesiae regulas restituit, ita ut unica esset in Angliæ regno provincia ecclesiastica, ex uno archiepiscopo seu metropolitano, nempe Westmonasteriensi, et duodecim episcopis illius suffraganeis constituta. Simul ecclesiarum, monasteriorum, seminariorum et collegiorum catholicorum numerus auctus est.

In Scotia quatuor vicariatus apostolici existunt. In Hibernia hierarchia ecclesiastica e quatuor archiepiscopis et viginti duobus episcopis constituta est.

50. In Germania status Ecclesiae non leviter fuit concussus motibus civicis, quibus inde ab anno 1846 imperium Austriacum aliaque gubernia fuerunt perturbata.

In Austria rese eo devenit, ut Ferdinandus imperator Vienna confugerit Cēnipontum, et 2 Decembris 1848 fratri suo Francisco Carolo hicque filio suo Francisco Josepho imperium cesserint. Interim patrum Jesuitarum et Redemptoristarum domus suppressae fuerant aliaque monasteria injuriis vexisque affecta. Verumtamen seditiosis successive repressis et acie victis, publicus rerum ordo restitutus fuit.

Anno 1849 secundum imperatoris Francisci Josephi votum archiepiscopi et episcopi totius imperii Viennæ concilium celebrarunt, in quo plura pro utilitate et prosperitate Ecclesiae in imperio constituerunt. Anno sequente imperator per decretum 18 Aprilis Ecclesiae restituit libertatem et jura, quæ ab imperatoribus sæculi XVIII, præsertim a Josepho II, ei fuerant adempta. Anno 1855 idem pius imperator concordatum confecit cum Romano Pontifice Pio IX, quod is 3 Novembris 1855 confirmavit litteris apostolicis *Deus humanæ salutis*. Constat illud concordatum triginta sex articulis. quibus religio catholica apostolica Romana in toto Austriæ imperio et singulis quibus constat ditionibus, sarta tecta conservatur cum omnibus iis juribus et prærogativis, quibus ex divina sua institutione et sacrorum canonum sanctione

potitur; episcopis asseritur potestas libere communicandi cum propriæ diœcesis clero et populo, eaque omnia exercendi quæ propria sunt pastoralis officii; libera quoque et nulli civilis gubernii veniæ obnoxia asseritur sive episcoporum sive cleri sive populi in rebus spiritualibus et negotiis ecclesiasticis communicatio cum Apostolica Sede. Quo utilius concordati articuli executioni mandarentur, imperator anno 1856 episcopos ex universo imperio Viennam convocavit.

In provincia ecclesiastica Rheni superioris pleraque gubernia, plura libertati juribusque Ecclesiæ opposita constituerant (1). Frustra contra ea reclamarunt Pontifices Pius VIII et Gregorius XVI. Episcopi etiam semel et iterum expostulationes suas ad gubernia detulerunt, præsertim postquam Pius papa IX per Breve 25 junii 1850 eos hortatus erat, ut rebus Ecclesiæ rite ordinandis et vindicandis incumberent. Quum vero gubernia nullam illarum reclamationum et expostulationum rationem haberent, anno 1853 archiepiscopus Friburgensis et episcopi Limburgensis, Rottemburgensis, Fuldensis ac Moguntinus memorandum ad gubernia dederunt, in quo declarabant, se in ecclesiarum regimine firmiter inhæsurus juris divini et ecclesiastici regulis, et non posse obtemperare præscriptis ab Apostolica Sede reprobatis.

Notæ sunt vexæ, quibus dein episcopi cum clero suo in nonnullis ex illis regionibus, præsertim in magno ducatu Badensi, fuerunt obnoxii. Notissima est et a toto orbe catholico laudata constantia, quam in his rebus præbuit venerabilis senex Hermannus von Vicari archiepiscopus Friburgensis. Anno autem 1854 provisoria ratione inter ducem Badensem et Romanum Pontificem concordia restituta fuit.

Anno 1857 Guilielmus I rex Wurtembergensis concordatum iniit cum Apostolica Sede, quod continetur in litteris apostolicis SS. Pontificis Pii IX *Cum in sublimi* 22 Junii 1857.

51. De ordinandis Ecclesiæ rebus in Helvetiâ jam inde ab anno 1814 Pius papa VII egerat cum aliquot, ut vocantur, cantonibus. Anno 1828 Leo papa XII cum eorum aliquibus

(1) Vide pp. 370, 383.

concordatum iniit confirmavitque per bullam *Inter præcipua nostri pontificatus* datam 7 Maii 1828. Propter exortas vero de hujus concordati executione difficultates novum confectum fuit inter illos cantones et Pium papam VIII, quod continetur in Pontificis hujus bulla *De animarum salute* 23 Martii 1830. Per hoc concordatum formatæ sunt quinque diœceses, Basileensis scilicet, Lausanno-Genevensis, Curiensi-Sancti Galli, Sionensis et Tessinensis, immediate subjectæ Apostolicæ Sedi.

Verum anno 1834 Lucernensis et aliorum nonnullorum cantonum deputati in Baden cantonis Argoviæ oppido congregati confecerunt sic dictos articulos Conferentiæ Badensis, quibus Ecclesia libertate sua privabatur ac regiminis civilis serva reddebatur. Quare Gregorius papa XVI articulos istos condemnavit per epistolam encyclicam 17 Maii 1835 datam ad clerum Helvetiæ.

Præfati articuli, Febronianis principiis affines, aliæque nonnullæ novitates produxerunt noxias dissensiones inter ipsos Helvetiæ Catholicos. Deinde tum ecclesiasticæ libertatis tum civilis regiminis, prout tunc erat compositum, adversarii, vulgo *Radicules* appellati, hic illic ad violentias contra Catholicos proruperunt; quamvis repressi armisque domiti, turbulenta sua consilia ita prosecuti sunt, ut in cantonum comitiis et in diæta partes suas auxerint et tandem prævaluerint. Tunc multa in ecclesiasticæ ac civilis rei detrimentum decreta et innovata sunt; constitutio, seu pactum confœderationis, fuit revisa atque immutata, patres Jesuitæ, Redemptoristæ, alique religiosi et religiosæ passim expulsi eorumque bona confiscata, episcopus Lausanno-Genevensis Stephanus Marilley carceri mancipatus, postea vero exulare coactus. Nonnulli cantones catholici ad vindicanda sua jura contra oppressores arma capessiverunt; at vi majori succumbentes, duram vindictam subierunt.

Frustra contra injurias Ecclesiæ illatas reclamavit et expostulavit apostolicus in Helvetia nuncius. Pius papa IX semel et iterum in consistoriis dolorem suum de malis, quibus religio catholica in Helvetia affligebatur, cardinalibus communicavit. Litteras etiam in forma Brevis dedit ad

episcopos Helvetiæ, in quibus eorum et cleri eis subjecti zelum laudavit et sollicitudinem pro catholicæ fidei conservatione excitavit.

In præsentiarum res non nihil in melius mutatæ sunt. Episcopus Lausanno-Genevensis exeunte anno 1856 Friburgum rediit. Nonnulla ex iis quæ in commotionum ardore fuerant decreta, sensim mutata aut temperata sunt. Cæterum illæ ipsæ vexæ, quemadmodum in Germania factum fuerat, ita etiam in Helvetia Catholicorum fervorem excitarunt.

52. In Italia utriusque reipublicæ, civilis ac ecclesiasticæ, status graviter turbatus fuit. Occultarum societatum prava consilia atque perversa demagogorum conamina grandem rerum subversionem portendebant. Seditiosa illorum tentamina, maxime in Longobardia, Austriacis armis diu fuerunt repressa; verum anno 1859 Francis opem ferentibus Italis, Austriaci acie victi sunt. Ex quo tempore magna rerum mutatio in Italia facta est.

In primis Francorum imperator Longobardiam cessit regi Sardiniae, hic autem Francis cessit Sabaudiam atque Niceam. Jam tum demagogi in Italia prævaluerunt.

Gubernium Pedemontanum demagogorum consilia redigendi omnes totius Italiæ provincias ad unam regiminis formam, cujus metropolis esset Roma, in omnibus amplectens, Hetruriam, Mutinam, Parmam, fugatis inde ducibus, atque Romandiolam seu Æmiliam, quæ ad Romanam ecclesiam pertinebat, occupavit sibi que annexuit. Anno sequente 1860, Siciliam, deinde Neopolim invasit, occupavit sibi que annexuit. Eodem anno, spretis cunctis juris ac justitiæ legibus, copiosissimum exercitum immisit in terras Romanæ ecclesiæ, qui Pontificis copias pondere suo prostravit, Lauretum et Anconam occupavit.

Quantis autem doloribus per ea omnia afflictus fuerit SS. Pontifex Pius IX, quantaque constantia iniqua Pedemontani gubernii acta reprobarit et Romanæ ecclesiæ jura defenderit, suo loco videbimus.

Interim jam plures abhinc annos in Sardinia Religio malis gravibus erat afflicta. Anno quidem 1841 concordatum initum fuerat inter regem Sardiniae et Romanum Pontificem

Gregorium XVI; sed istud in pluribus articulis a gubernio fuit violatum; quinimo multa ab eodem gubernio fuere decreta et acta Ecclesiæ libertati, immunitati juribusque opposita; archiepiscopus Taurinensis, Aloysius Franson, exilio multatus; Jesuitæ, Redemptoristæ aliique religiosi regno expulsi; Congregationes religiosæ suppressæ; bona ecclesiastica occupata.

Episcopi tum ad regem tum ad sic dictas regni cameras expostulationes suas iterato detulerunt, utque Ecclesiæ libertas, jura atque bona sarta tecta conservarentur, supplicarunt. Pius papa IX etiam in consistoriis secretis dolorem suum annuntiavit de malis Religioni in Sardinia illatis deque decretis illic promulgatis contra sacrorum ministrorum, episcoporum et communitatum religiosarum libertatem, immunitatem et jura. At vanæ fuerunt illorum expostulationes.

Ex quo tempore gubernium Pedemontanum Longobardiam, Hetruriam, Mutinam, Parmam, Æmiliam, Siciliam atque Neapolim occupavit, in illis pariter regionibus ingentia mala Religioni illata sunt. Illic etiam episcopi et sacerdotes, qui injustis gubernii legibus aut decretis haud obtemperabant, vel in carcerem coniecti vel exilio aliisve pœnis multati; religiosi ac moniales monasteriis ejecti, eorumque domus et bona occupata; ii qui ejectis principibus erant fideles, vel novo regimini resistebant, vel ei utcunque erant suspecti, in carceres fuerunt coniecti vel etiam occisi; religionis catholicæ hostibus docendi, scribendi et Ecclesiam oppugnandi libertas concessa est; Catholicis vero se suamque causam defendendi jura adempta.

53. In tantis, quas indicavimus, calamitatibus miram animi fortitudinem atque constantiam præ se tulit SS. Pontifex Pius IX.

Is 16 Junii 1846 successit Gregorio XVI, ut vidimus. Electionem suam universo orbi catholico significavit litteris encyclicis *Qui pluribus*, datis 9 Novembris 1846 ad omnes patriarchas, primates, archiepiscopos et episcopos, quorum omnium vigilantiam excitabat, præsertim contra perversas doctrinas, quæ in religionis catholicæ ac societatis civilis perniciem disseminabantur, nec non adversus occultarum et

biblicarum societatum molimina. Aliis litteris *Arcano divinæ Providentiæ* 20 Novembris toti orbi catholico annuntiavit indulgentiam adinstar jubilæi. Per epistolam *Ubi primum* 17 Junii 1847 datam ad moderatores Ordinum religiosorum, illos eorumque religiosos hortatus est ad sedulam votorum et regularum observantiam. In consistorio secreto 4 Octobris cardinalibus communicavit, se patriarchatum Hierosolymitanum ritus Latini ita restituisse, ut patriarcha Hierosolymæ in sua sede consisteret. Per Breve *Summa quidem* datum 25 Julii ad archiepiscopum Coloniensem, decessoris sui contra Hermesii libros litteras apostolicas et declaratorium decretum ejus jussu a Congregatione Indicis datum, omni ex parte confirmavit, et ejusdem Hermesii opera, in illis enuntiata, iterum damnavit. Die 6 Januarii 1848 litteras *In suprema* scripsit ad episcopos, clericos et christianos populos Orientis, quibus paternam suam sollicitudinem pro spiritualibus eorum indigentis et conservandis eorum liturgiis significavit. Die 3 Julii 1848 in consistorio secreto annuntiavit concordatum cum imperatore Russiæ anno præcedente initum. Quæ vero egerit in causa schismatis Goani supra vidimus.

Cum hoc ipso tempore pleræque regiones Europææ commotionibus civicis essent agitatae, regna concussa et tota societas in maximum periculum vocata, Pontifex jam in consistorio secreto 9 Novembris 1846 seditiosa demagogorum conamina repudiavit, et obedientiam erga principes inculcavit. Id ipsum fecit in consistorio 4 Octobris 1847. Anno sequente 30 Martii Breve dedit ad populos Italiæ eosque admonuit, ut sibi a perversis demagogorum consiliis caveant. Cum vero motuum civicorum auctores ipsius Pontificis nomine, ac si et ipse eos probaret, abuti non vererentur, eorum audaciam in celebri allocutione habita 29 Aprilis 1848 in consistorio secreto, detestatus est, populosque monuit, ut principibus suis obedirent, atque a debito erga illos obsequio se avelli nunquam paterentur.

Pius IX subjectum principatui suo civili populum paterna sollicitudine prosequabatur. Ab ipso pontificatus sui initio, 16 Julii 1846, delicta politica, inde ab anno 1831 commissa,

amnistia, ut vocant, exstinxit, et quas utiles atque opportunas judicaverat, in statibus pontificiis administrationis reformationes introduxit. Verum his non contenti demagogi, rebellionis classicum contra optimum Pontificem cecinerunt, plebem armarunt, palatium Quirinale vi occuparunt, Pontificem in eo detinuerunt, ministrum ejus comitem Rossinecarunt. Pius IX 24 Novembris 1848 clam e Quirinali eductus, Romam reliquit confugitque Cajetam Neapolis.

Pontificis fuga totus orbis, principes et populi commoti sunt. Ex omnibus mundi partibus et litteris et subsidiis Pius honorabatur, et quod antiquitus variorum principum civilium jussu factum fuerat, tunc mira spontaneitate ei offerebatur B. Petri denarius.

Post Pontificis fugam Roma demagogorum violentias subivit, et, abolito Pontificis principatu, Respublica proclamata fuit. Pius IX contra ea omnia quæ Romæ violenter fuerant attentata et deinceps attentarentur, 27 Novembris 1848 reclamavit, eaque nulla declaravit. Per decretum 1 Januarii 1849 declaravit, excommunicationi majori esse ipso facto obnoxios quicumque temporalem Romani Pontificis auctoritatem attentare præsumpserint. Die 14 Februarii protestationis denuntiationem dedit ad omnes summorum imperantium oratores, et 18 ejusdem mensis gubernia, Austriacum, Gallicum, Hispanicum et Neapolitanum, interpellavit. Confestim præfata gubernia ad defensionem et restitutionem Pontificis concurrerunt. Galli Romam obsederunt, oppugnarunt et 3 Julii occuparunt, atque 15 ejusdem mensis restitutio Pontificiæ auctoritatis in basilica S. Petri solemniter fuit annuntiata.

SS. Pontifex honorifico cum comitatu Cajeta deductus Neapolim, 8 Aprilis ad archiepiscopos et episcopos Italos encyclicam epistolam dedit contra pravas machinationes, quibus Religionis hostes populos Italiæ pervertere conabantur. Post quatuor fere menses Neapoli Romam regressus, 20 Aprilis 1850, exultantibus Romanis, urbem intravit. Confestim restituendo publici regiminis ordini curas suas applicuit.

In allocutione habita 20 Maii 1850 in consistorio secreto,

Pontifex laudes dedit guberniis, quæ restituendæ temporali Apostolicæ Sedis auctoritati operam contulerant; sed simul significavit dolorem suum de violatis in Sardinia Ecclesiæ et Sanctæ Sedis juribus, de contemptis solemnibus cum Apostolica Sede conventionibus, de illatis archiepiscopo Taurinensi injuriis. In alio consistorio secreto 1 Novembris iterum expostulavit de iis quæ in Sardinia contra Ecclesiæ libertatem et jura attentabantur. In Hollandia et in Anglia hierarchiam ecclesiasticam restituit (1). Cum gubernio Hispanico concordatum confecit atque confirmavit 23 Aprilis 1851. Eodem anno concordatum iniit cum gubernio Hetrusco. Per litteras encyclicas 21 Novembris ad omnes patriarchas, primates, archiepiscopos et episcopos orbis catholici preces pro Ecclesiæ necessitatibus præscripsit, et indulgentiam plenariam in forma jubilæi concessit. Eodem anno Francisci de Paula G. Vigil et Joan. Nepom. Nuytz scripta damnavit (2). In allocutione quam habuit in consistorio secreto 27 Septembris 1852, maximo cum dolore questus est de lugendis malis, quibus plures jam abhinc annos Ecclesia affligebatur in Republica Neogranatensi, et quæ illic a gubernii moderatoribus contra Ecclesiam ejusque leges et jura fuerant decreta, improbavit damnavitque. Die 29 Augusti 1853 Hermannum Heykamp, a Jansenistis constitutum episcopum Daventriensem, excommunicavit, ejusque electionem nullam et consecrationem sacrilegam declaravit. Pro bono ecclesiarum Americæ plura Pius IX præstitit; inter alia anno 1853 conventionem iniit cum Republica Costa-Ricensi pro recte ibi ordinandis rebus ecclesiasticis; delegatum apostolicum misit ad ecclesias Americæ Septentrionalis; frustra tamen conatus est, misso licet delegato, res ecclesiasticas componere in regno Haïtiensi, prævalente ibi sensu schismatico. Die 2 Februarii 1854 epistolam encyclicam dedit ad episcopos, clerum et fideles Armenos Constantinopolis, quos omnes ad unionem, missis dissensionibus, et ad observanda decreta a Congregatione de propaganda

(1) Pag. 387 et 399.

(2) Pag. 382.

Fide pro eorum instructione edita, excitavit. Per epistolam encyclicam 1 Augusti 1854 ad patriarchas, primates, archiepiscopos, episcopos aliosque locorum ordinarios, preces pro Religionis Statusque publici indigentis postulavit, et plenariam indulgentiam in forma jubilæi concessit. Die 8 Decembris in consessu episcoporum, ex toto orbe catholico Romam convocatorum, dogma immaculatæ conceptionis B. V. Mariæ solemniter definivit proclamavitque (1).

In allocutione, quam habuit in consistorio secreto 22 Januarii 1855, dolorem suum annuntiavit de tot malis abhinc pluribus annis Ecclesiæ in Sardinia illatis, deque decretis illic promulgatis contra sacrorum ministrorum, episcoporum et communitatum religiosarum libertatem, immunitatem et jura. De iisdem malis atque de tristi ecclesiarum statu in Helvetia et in Hispania exposulavit in allocutione habita in consistorio secreto 26 Julii. In alia, quam eodem anno 3 Novembris habuit in consistorio, gaudium suum annuntiavit de inito cum imperatore Austriaco concordato. In *Brevi Peculiaribus adductus rationibus* 26 Januarii 1856 de privilegiis sic dictæ Monarchiæ Siculæ, postquam indicavit quæ hac de re constituerant Romani Pontifices Benedictus XIII, Benedictus XIV et Gregorius XVI, statuit ipse eas quæ deinceps in eadem re essent servandæ regulæ (2). Eodem anno 15 Decembris in consistorio secreto cardinalibus communicavit tristem statum, in quem Ecclesia in Republica Mexicana erat coniecta per decreta, a gubernio contra Ecclesiæ libertatem, jura ac bona, atque contra Sanctæ Sedis auctoritatem promulgata. Per litteras apostolicas *Cum in sublimi* 22 Junii 1857 confirmavit concordatum 8 Aprilis initum cum Guilielmo I rege Wurtembergico. In allocutione, quam habuit 25 Septembris in consistorio secreto, patriarchas, primates, archiepiscopos, episcopos aliosque locorum ordinarios hortatus est, ut, si opportunum in Domino judicassent, preces publicas pro Religionis necessitatibus præscriberent; ad quas preces ut magis excitarentur

(1) Conf. tom. II, pag. 360.

(2) Conf. pag. 209.

fideles, indulgentiam plenariam in forma jubilæi concessit. Die 21 Octobris 1858 Henricum Loos a Jansenistis archiepiscopum Ultrajectensem constitutum excommunicavit, ejusque electionem nullam et consecrationem sacrilegam declaravit.

Ab anno autem 1859 dolores, quibus optimus Pontifex afflictus fuerat, summopere auxerunt iniqui ausus et acta injusta gubernii Pedemontani, quæ jam indicavimus. Verumtamen ut ut afflictus malis injuriisque, quibus Ecclesia Sedesque Apostolica saturabantur, omnes officii sui partes tanta cum constantia animique fortitudine explevit, ut vere Magni ac Immortalis nomen sit assecutus.

Anno 1859 die 27 Aprilis epistolam encyclicam dedit ad omnes patriarchas, primates, archiepiscopos, episcopos aliosque locorum ordinarios, preces publicas postulans, ut Deus Optimus et Misericors bella auferre omniumque corda christianæ pacis amore inflammare dignaretur. Die 18 Junii alteram dedit ad illos ipsos epistolam encyclicam, in qua questus est, quod seditionis motus, qui contra legitimos principes per Italiam nuper eruperat, nonnullas e provinciis Apostolicæ Sedis pervaserit, quæ funesto illo permotæ exemplo et externis actæ incitamentis, a paterno ejus regimine se subdlexerant. Die 20 ejusdem mensis in allocutione maximo animi dolore lamentatus est ea omnia, quæ ab Ecclesiæ hostibus tum Bononiæ tum alibi contra civilem legitimumque Apostolicæ Sedis principatum patrata erant; insuper declaravit, illos omnes in ecclesiasticas censuras et pœnas a sacris canonibus inflictas incidisse, et omnes eorum actus nullos et irritos esse decrevit. Die 26 Septembris in allocutione expostulavit de iis quæ ad divellendas ab Apostolica Sede Æmiliæ provincias easque adnectendas sic dicto Italiæ regno peracta fuerant, illa omnia reprobavit et plane irrita declaravit, omnesque qui memoratis actibus operam suam, consilium, assensum præstiterant, incidisse in ecclesiasticas censuras et pœnas in allocutione habita 20 Junii commemoratas. Die 7 Decembris ad oratores summorum imperantium scriptam expostulationem et denuntiationem dedit contra ea omnia, quæ a gubernio Pedemontano in Æmilia acta fuerant.

Anno 1860 die 8 Januarii Pontifex in litteris ad imperatorem Francorum ostendit, solemnia juramenta quæ præstiterat, aliasque gravissimas rationes obstare, ne gubernio Pedemontano cedat provincias, quas illud ab Apostolica Sede avulserat. Eas ipsas rationes consignavit in epistola encyclica die 19 ejusdem mensis data ad omnes patriarchas archiepiscopos et episcopos. Die 26 Martii dedit litteras apostolicas *Cum catholica Ecclesia*, in quibus declaravit, eos omnes qui in provinciis ditionis Pontificiæ rebellionem earumque usurpationem, occupationem, invasionem perpetrarant, item ipsorum mandantes, adjutores, consiliarios, adhærentes, majorem excommunicationem aliasque censuras et pœnas, sacris canonibus inflictas, incurrisse, illosque de novo excommunicavit et anathematizavit.

Ubi primum injuriarum et calamitatum, quibus optimus Pontifex opprimebatur, notitia per universum orbem catholicum propagata fuit, ingemuerunt omnes veri catholici, et qua potuerunt, amoris et reverentiæ tributum Pontifici pependerunt: copiosa subsidia ubique collecta; denarius, ut vocant, S. Petri in omnibus regionibus sponte institutus magisque extensus; episcopi publicas preces indixerunt, litterisque ad Pontificem datis et instructionibus pastoralibus, Religionis ac justitiæ causam strenue propugnarunt, sacrilegos ausus contra civilem Romanæ Ecclesiæ principatum vehementer detestati sunt; eundem ipsum principatum scriptis propugnarunt plures viri docti; ex omnibus totius orbis catholici regionibus innumeri tum ecclesiastici tum laici viri omnis ordinis ac conditionis filialem suam pietatem erga Pontificem et Petri cathedram litteris contestati sunt; viri generosi juvenesque ex illustrioribus etiam familiis geniti, e Gallia, Belgio, Germania, Hibernia Romam convolarunt, nomenque suum militiæ pontificiæ dederunt pro Romanæ Ecclesiæ ejusque Pontificis defensione.

Ista omnia consolationes non modicas attulerunt afflicto Pontifici. Hisce lætitiæ causis addenda est schismaticorum præsertim Armenorum in Oriente, alibi vero, maxime in Anglia, hæreticorum ad catholicam fidem et communionem conversio.

SS. Pontifex officio suo constanter fidelis, in defendendis Ecclesiæ juribus strenuus, et de procurando Religionis bono atque splendore semper sollicitus, epistola encyclica ab Eminentissimo cardinali Caterini die 15 januarii 1862 data ad omnes totius orbis catholici episcopos, hos invitavit, ut Romam venirent suaque præsentia solemnem martyrum Japonensium canonizationem honorarent. Secundum Pontificis vota episcopi e cunctis catholici orbis regionibus Romam venerunt. Advenerunt quoque in Urbem sanctam undique innumerabiles presbyteri ac fideles laici. Die 8 Junii, cum Ecclesia solemne Pentecostes festum celebrabat, Pontifex, adstantibus 44 cardinalibus et 243 episcopis, aliisque viris innumeris, viginti sex martyres Japonenses et Michaellem De Sanctis confessorem sanctos esse definivit, ac catalogo Sanctorum D. N. Jesu Christi adscripsit.

Altera die, 9 Junii, Pontifex cardinales, patriarchas, primates, archiepiscopos et episcopos, in consistorio congregatos, allocutus, lamentatus est deploranda mala ac damna quibus Ecclesia catholica, præsertim in Italia, premebatur, prava errorum portenta, quæ variis et fallacissimis formis expressa in animarum, in Religionis ipsiusque civilis societatis perniciem propagabantur. Adstantes præsules hortatus est, ut omni cura et studio pergerent commissos sibi fideles a venenatis pascuis arcere, perversarum opinionum monstra qua voce qua scriptis profligare, omniumque Ecclesiæ et Apostolicæ Sedis hostium conatibus constanter obsistere.

Allocutione finita, cardinalis Mattei, sacri collegii decanus, omnium qui Romam convenerant, episcoporum nomine, litteras conscriptas et ab unoquoque eorum subscriptas legit et Pontifici tradidit. In his litteris episcopi sinceram profundamque suam erga SS. Pontificem venerationem ac pietatem contestantur; illum sanæ doctrinæ sibi esse magistrum, unitatis centrum, Ecclesiæ fundamentum, alterum Petrum profitentur. Civilem Sanctæ Sedis principatum ceu quiddam necessarium ac providente Deo manifeste institutum agnoscunt, declarantque, in præsentī rerum humanarum statu, ipsum hunc principatum civilem pro bono ac libero Ecclesiæ animarumve regimine omnino requiri. Laudantes solemniter

verba, quibus Pontifex in litteris encyclicis datis 19 Januarii 1860 declaraverat, " se civilem Romanæ Ecclesiæ principatum ejusque temporales possessiones ac jura quæ ad universum catholicum orbem pertinent, integra et inviolata constanter tueri, et servare velle; imo Sanctæ Sedis principatus Beatique Petri patrimonii tutelam ad omnes Catholicos pertinere; et se paratum esse animam potius ponere quam hanc Dei, Ecclesiæ ac justitiæ causam ullo modo deserere... " solemnibus, inquam, his verbis acclamantes ac plaudentes respondent, se cum Pontifice ad carcerem et ad mortem ire paratos esse; se ea ipsa quæ Pontifex contra scelestos homines et bonorum ecclesiasticorum direptores declaraverat et ediderat, reverenter excipere, iisque plenum assensum renovare; se damnare errores quos Ipse damnavit, detestari doctrinas novas et peregrinas quæ in damnum Ecclesiæ Jesu Christi passim propalantur, reprobare et condemnare sacrilegia, rapinas, immunitatis ecclesiasticæ violationes, aliaque nefanda in Ecclesiam, Petrique Sedem commissa.

Respondit Pontifex his verbis : " Sensus, quos hactenus Nobis exposuistis, Venerabiles Fratres et Dilecti Filii, summam Nobis attulerunt lætitiā; sunt enim amoris vestri pignus erga Sanctam hanc Sedem, multoque etiam magis testimonium præclarissimum illius vinculi charitatis, quo Ecclesiæ catholicæ Pastores non solum inter se, verum etiam cum hac Veritatis Cathedra arctissime junguntur : ex quo manifeste apparet, Deum auctorem pacis et charitatis nobiscum stare. Et si Deus pro nobis, quis contra nos? Ipsi ergo Deo laus, honor et gloria : Vobis vero pax, salus et gaudium : pax cordibus vestris ; salus Christi fidelibus curæ vestræ commissis ; gaudium vero Vobis et illis, ut una cum Sanctis exultetis cantantes canticum novum in domo Domini in sæcula sæculorum " (1).

(1) Margotti. *Les victoires de l'Église pendant les premières années du pontificat de Pie IX*, livre traduit en français par J. Chantrel, Paris 1858 in-8; Alexandre de Saint-Albin, *Pie IX*, Paris 1860 in-12; *Pie IX et son pontificat*; le card. Mathieu archev. de Besançon, *Le pouvoir temporel des papes justifié par l'histoire*, Paris 1863 in-8; *Revue catholique*, Louvain, et le *Journal hist. et litt.* Liège, ann. 1846-63.

Quum vero Pontifex animadverteret, nefastos errores magis magisque in societate christiana propagari, ut contra eos fidelium animos præmuniret sanamque tueretur doctrinam, die 8 Decembris anni 1864, edita Encyclica *Quanta cura*, varias doctrinas falsas, quæ maxime fidem ac rationem, Ecclesiam ac rempublicam civilem spectabant, solemniter damnavit. Huic Encyclicæ junxit *Syllabum* octoginta propositionum proscriptarum, quibus accuratius multas pantheismi, naturalismi, rationalismi, indifferentismi, socialismi et communismi, aliasque francomuratoriorum et recentiorum liberalium assertiones rejecit. Ea ratione Pius IX sana principia efficaciter vindicavit, atque effecit, ut fideles quoque in sincera Ecclesiæ doctrina tenenda ac tuenda conservarentur. Non defuerunt enim variis in regionibus, qui *catholicorum liberalium* appellatione designati, moderationem quandam fallacem sequi studebant, atque ad ineundas transactiones perniciosas cum doctrinis et tendentiis adversariorum Ecclesiæ propendebant. Horum conatibus temerariis Pontifex magna constantia continuo restitit, plurimosque ex illis viris ad saniora consilia sequenda reduxit.

Anno 1867 die 29 Junii millenarium martyrii SS. Apostolorum Petri et Pauli Romæ solemniter celebratum est. Ad ejusmodi festa peragenda, invitante Pio IX, permagnus fidelium numerus et quingenti ex christiano orbe Episcopi convenerant. Ea occasione, Allocutione die 26 Junii habita Pontifex Præsulibus aperuit, propositum sibi esse, ut *Concilium œcumenicum* Romam convocaret. Jam dudum id Pontifex animo volverat, et cum S. R. E. Cardinalibus identidem negotium istud tractaverat. Videbatur enim celebratio Concilii ejusmodi valde opportuna, ut doctrina fidei contra multiplices nostri temporis errores vindicaretur et clare proponeretur, utque disciplina cleri et ordinum religiosorum, quæ recentiorum temporum immutationibus civilibus varie turbata erat, firmaretur et apte constitueretur. Per Bullam *Æterni Patris Unigenitus Filius* die 29 Junii 1868 datam, Pius IX Concilium celebrandum indixit, atque Orbis catholici Præsulibus mandavit, ut ad Synodum die 8 Decembris anni 1869 in Basilica Vaticana inchoandam Romam conve-

nirent. Litteris dein *Arcano divinæ providentiæ* (d. 8 Septembris a. 1868) Pius IX episcopos ecclesiarum ritus orientalis, communionem cum Sede Apostolica non habentes, obtestatus est, ut ad eandem generalem Synodum convenire velint, quemadmodum majores eorum convenerunt ad Concilium Lugdunense II et ad Florentinum Concilium, ut dilectionis antiquæ legibus renovatis, et Patrum pace, cœlesti illo ac salutari Christi dono quod tempore exaruit, ad vigorem iterum revocata, post longam mœroris nebulam et dissidii diuturni atram ingrathamque caliginem serenum omnibus unionis optatæ jubar illucescat. — Litteris *Jam vos omnes noveritis*, Pontifex d. 13 Septembris Protestantes aliosque A catholicos, qui etiamsi eundem Jesum Christum veluti Redemptorem agnoscant, et in christiano nomine gloriantur. tamen veram fidem haud profitentur neque catholicæ Ecclesiæ communionem sequuntur, monuit et obsecravit, ut serio considerare et animadvertere velint, num ipsi viam ab eodem Christo Domino præscriptam sectentur. quæ ad æternam ducit salutem. Atque eos hortatus est ut occasionem amplectantur hujus Concilii quo Ecclesia catholica, cui eorum majores adscripti erant, novum intimæ unitatis et inexpugnabilis vitalis sui roboris exhibet argumentum, ac indigentibus eorum cordis res pondentes, ab eo statu se eripere studeant, in quo de propria salute securi esse non possunt. Sed Pontificis invitationem et hortationem schismatici illi atque hæretici spreverunt ac rejecerunt.

Ad præparandas materias in Concilio pertractandas a Pio IX theologi ex Italia, Gallia, Germania, Belgio, Hispania, aliisque Ecclesiæ provinciis convocati erant, qui una eum theologis Romanis magna cum sollicitudine munere ipsis commisso functi sunt. Ne vero operi tam arduo tantique momenti deesset Omnipotentis dexteræ auxilium et cœleste lumen, litteris *Nemo certe ignorat*, d. 11 Aprilis a. 1869 Pontifex preces publicas indixit, et cœlestes Indulgentiarum thesauros Christi fidelibus reseravit. — Ex toto porro orbe christiano Romam Præsules convenerunt pluri, ita ut circiter septingenti Synodo adfuerint; juncti

sunt iis Abbates varii, Ordinum religiosorum Generales. Episcopis missionariis aliisque non opulentis Pontifex habitationem et sustentationem præbuit. Concilii Sessionibus solemnibus præsidebat ipse Pontifex, Congregationibus autem generalibus nomine Pontificis varii Cardinales.

Prima Sessio Concilii habita est die 8 Decembris anni 1869. In ea Synodus solemniter inchoata est, ac Pius IX Allocutione habita contestatus est, exultare cor ejus in Domino et incredibili consolatione perfundi, quod auspicatissimo illo die Immaculatæ Dei Genitrici sacro Præsules, in partem sollicitudinis cum ipso vocatos, tanta frequentia præsentem intueatur, ut una cum Pontifice testimonium perhibeant Verbo Dei, viamque Dei in veritate omnes homines doceant, et de oppositionibus falsi nominis scientiæ Spiritu Sancto duce judicent. — In *Sessione secunda*, habita die 6 Januarii a. 1870, tum Pontifex tum Patres Concilii solemnem fidei professionem emisunt.

Variis in Congregationibus generalibus et Commissionum specialium sessionibus dein magna cum sollicitudine de rebus fidei et disciplinæ tractatum est. *Sessio tertia* Concilii habita est die 24 Aprilis, (Dominica in albis), atque in ea Pontifex, præsentibus 667 Patribus, publicavit Constitutionem dogmaticam *de Fide catholica*. Continet eadem quatuor Capita; primo exponitur doctrina catholica *de Deo rerum omnium Creatore*, secundum agit *de Revelatione*, tertium *de Fide*, quartum *de Fide et Ratione*. Capitibus hisce adjecti sunt Canones sub iisdem titulis, quibus errores doctrinæ catholicæ oppositi proscribuntur.

Post hæc actum est de doctrina quæ ad Ecclesiam Romanumque Pontificem spectat. Atque inde ab initiis Concilii quam plurimi Patres, quorum numerus quadringentos superabat, enixe postularunt, ut de Romani Pontificis infallibilitate ageretur, utque solemnem definitionem statueretur, eam doctrinam ad depositum fidei pertinere. Merito enim censuerunt illi Patres, necessariam esse, ut quum post exortas Jansenismi, Gallicanismi et Febronianismi errores, quibus Romani Pontificis ex cathedra loquentis inerrantia impetebatur, primo hoc œcumenicum Concilium Vaticanum cele-

braretur : solemniter illi errores proscriberentur, ac vera doctrina accurate definiretur. Id pariter necessarium habuerunt eo, quod etiam recentiori tempore controversiæ de illo gravissimo doctrinæ capite excitatæ fuerant; unde fidelium conscientiæ angebantur et religiosæ societatis pax et tranquillitas perturbabantur. — Doctrinæ tamen de infallibilitate Romani Pontificis definiendæ complures Patres Concilii obstiterunt. Paucissimi tantummodo ipsam doctrinam in dubium vocaverunt; sed varii Præsules opinati sunt, haud opportunum esse, ut ea doctrina tanquam fidei dogma definiretur. Sed prævaluit sententia multo majoris numeri Patrum.

Post diuturnas disceptationes, et postquam quinquaginta sex Episcopi declararunt, se constituisse a sessione abesse. 18 Julii habita est *Sessio quarta*, cui interfuerunt Patres 535. Hi omnes, quum eorum vota exquirerentur, exceptis duobus, assenserunt *Constitutioni de Ecclesia* in illa Sessione editæ; eam post promulgationem etiam duo illi Præsules dissidentes illico acceptarunt. Constat hæc Constitutio de Ecclesia procemio et quatuor capitibus; quorum primum tractat *de Apostolici primatus in B. Petro institutione*; secundum *de perpetuitate primatus Petri in Romanis Pontificibus*; tertium *de vi et ratione primatus Romani Pontificis*; quartum *de Romani Pontificis infallibili magisterio*. Ultimum hoc dogma hisce verbis definitur : “ Itaque Nos traditioni a fidei christianæ exordiis perceptæ fideliter inhærendo, ad Dei Salvatoris nostri gloriam, religionis Catholicæ exaltationem et christianorum populorum salutem, sacro approbante Concilio docemus et divinitus revelatum definimus : Romanum Pontificem, eum ex Cathedra loquitur, id est, cum omnium Christianorum Pastoris et Doctoris munere fungens pro suprema Apostolica auctoritate doctrinam de fide vel moribus ab universa Ecclesia tenendam definit, per assistentiam divinam, ipsi in beato Petro promissam, ea infallibilitate pollere, qua divinus Redemptor Ecclesiam suam in definienda doctrina de fide vel moribus instructam esse voluit; ideoque ejusmodi Romani Pontificis definitiones ex sese, non autem ex consensu Ecclesiæ,

„ irreformabiles esse. Si quis autem huic Nostræ definitioni
„ contradicere, quod Deus avertat, præsumpserit; anathema
„ sit. „

Brevi post, occasione belli inter Germanos et Gallos exorti, Italiæ rex Victor Emmanuel per copias suas, sacrilega invasione Romam (d. 20 Septembris 1870) occupari fecit. Inde Pontifex, sub hostili dominatione et potestate constitutus, in exercitiis supremæ suæ auctoritatis admodum impediebatur, Vaticanis Patribus libertas necessaria et securitas ad negotia Ecclesiæ tractanda deerat, atque ob bella ac perurbationes rerum variis in regionibus, Episcopi multi jam a suis ecclesiis diutius abesse non poterant. Hinc Pius IX die 20 Octobris Vaticani Concilii celebrationem usque ad aliud opportunius et commodius tempus, per sanctam Sedem declarandam, Apostolica auctoritate suspendit. Contra sacrilegam vero Urbis et territorii pontificii occupationem, tum litteris die 29 Septembris ad Cardinales datis, tum Encyclica die 1 Novembris ad universos Præsules et fideles emissa, Pontifex solemniter protestatus est.

Universi totius orbis catholici Præsules, etiam illi qui ante opinati fuerant, doctrinam illam opportunius haud definiendam esse, definitionem infallibilitatis Romani Pontificis ex Cathedra loquentis, uti reliqua Concilii Vaticani decreta, summa cum reverentia susceperunt. Sed nonnulli sacerdotes et laici Germani, inter quos Döllinger, Friedrich, Reusch, Reinkens, Schulte, in variis Universitatibus professores, fere primarii erant, rejecerunt præfracte et oppugnarunt magisterium infallibile tum Romani Pontificis, tum totius Ecclesiæ docentis; inficiati quoque sunt et perverterunt veram jurisdictionis potestatem in Romano Pontifice et Episcopis, eamque ad plebem, seu, ut aciebant, ad communitatem transtulerunt. Porro adversus Spiritum Sanctum a Christo promissum Ecclesiæ, ut in ea maneret in æternum, ausu incredibili affirmarunt, Romanum Pontificem, necnon universos Episcopos, sacerdotes et populos, unitate fidei et communionis cum eo conjunctos, in hæresim incidisse, quum definitiones oecumenici Concilii Vaticani professi sint. Hi novi hæretici *veteres-catholicos* se appellarunt. Blaspheman-

tes, Ecclesiam in toto periisse mundo proindeque visibile ejus caput et Episcopos defecisse, hierarchiam sibi fingere voluerunt, ac notorium quemdam a catholica fide apostatam, Josephum Hubertum Reinkens, in Universitatē Vratislaviensi theologiæ professorem, pseudo-episcopum sibi elegerunt et constituerunt die 4 Junii 1873. Atque ut nihil impudentiæ deesset, pro consecratione ejus ad illos confugerunt Ultrajectenses Jansenianos, quos ipsi, antequam ab Ecclesia desciscerent, hæreticos et schismaticos ducebant una cum cæteris catholicis (1). Reinkens a Germaniæ imperatore tanquam episcopus catholicus, edito decreto, agnitus et nominatus, et justi episcopi loco habendus et observandus subditis universis propositus fuit. Pontifex vero non solum electionem hujus viri, contra sacrorum canonum sanctionem factam, illicitam inanem et omnino nullam, ejusque consecrationem sacrilegam declaravit atque rejecit, sed et ipsum Reinkens, et qui eum eligere attentarunt et qui sacrilegæ consecrationi operam commodarunt, et quicumque iisdem adhæserint eorumque partes secuti fuerint, favorem, auxilium aut consensum præbuerint, excommunicavit et anathematizavit (2).

Hæretici autem illi, guberniorum Germaniæ protectione fulti, sectam suam magis magisque in Germania, Austria et Helvetia dilatare studuerunt. In Helvetia etiam alium pseudo episcopum, Herzog, antea parochum Oltensem, elegerunt, cui die 18 Septembris anni 1876, Reinkens, assistentibus duobus presbyteris, sacrilego ausu consecrationem impertiit. Multæ quidem vexationes ab illis hæreticis provenerunt fidelibus catholicis, cæterum sectarii isti suis conatibus parum profecerunt. Quumque rejecto cœlibatu varii presbyteri apostatæ, qui illis sese addixerant, impuras nuptias inirent, ac dissensiones inter primopilos sectæ ori-rentur, res veterum-catholicorum jam magis magisque concidit.

In Germania interim, ac maxime in Borussia, vehemens

(1) V. Encyclica Pii IX d. d. 21 Nov. a. 1873.

(2) Ibidem.

contra catholicos orta est vexatio. Postquam bello anno 1870 exorto Galli a Germanis devicti sunt, Guilielmus Borussiae rex mense Januario anni 1871 Imperator Germanorum proclamatus est, ac regnorum Germaniae arcta connexio in isto imperio constituta fuit. Sed varia Germaniae gubernia dein ex Concilii Vaticani decretis, ac praesertim ex definitione inerrantiae Romani Pontificis, praetextum desumpsere, ut variis legibus Ecclesiam catholicam divexarent. Anno 1872 pro toto Germaniae imperio lex lata est et executioni mandata, qua Societas Jesu et Congregationes variae ei affines proscriptae, et ex imperio ejectae sunt. Dein in Borussia annis 1873 atque 1874 aliae leges latae sunt, quibus, eliminatis articulis Constitutionis libertati Ecclesiae faventibus, ipsa Ecclesia catholica in conditionem miserrimam redigebatur. Proscriptae sunt tunc omnes fere Congregationes religiosae, Clericorum autem institutionem et educationem gubernium laicae potestati ita subiecit, ut ad hanc pertineret inquirere ac decernere, quomodo clerici erudiendi et fingendi essent ad sacerdotalem vitam et pastorem. Laicae potestati jus quoque tribuit, cognoscendi et judicandi de collatione cujusvis officii et beneficii ecclesiastici, atque etiam sacros pastores officio et beneficio privandi. Praeterea plura iisdem legibus injecta sunt impedimenta Episcopis, quominus per censuras poenasque canonicas sive animarum saluti, sive sanctitati doctrinae in scholis catholicis, sive obsequio sibi a clericis debito opportune prospicerent; non aliter enim per eas leges fas fuit Episcopis haec agere, quam juxta placitum civilis auctoritatis et ad normam ab ipsa propositam. Demum regium tribunal pro ecclesiasticis negotiis institutum fuit, quo vocari possint Episcopi sacrique Pastores, cum a privatis hominibus qui iis subsunt, tum a publicis magistratibus, ut reorum instar iudicium sustineant, et in exercitio spiritualis muneris coerceantur (1).

Quum vero hisce aliisque similibus legibus Praesules et clerus salva conscientia acquiescere non possent, adeoque earum observationem declinarent, magno Ecclesiae catholicae

(1) V. Encyclica Pii IX d. 21 Nov. 1873.

vexatio orta est. Episcopi varii in iudicium vocati, mulctis, carcere, exilio affecti, imo depositi sunt, Seminaria et instituta pia suppressa, sacerdotes multi suis redditibus privati, vel e regni finibus expulsi sunt, plurimæ parochiæ suis orbatæ pastoribus, quum defunctis alios sufficere Episcopi impedirentur. Sed in istis angustiis tum Episcopi, tum sacerdotes, paucissimis exceptis, magnum et præclarum firmitatis et constantiæ exemplum præbuere; atque etiam fideles universim singulari fervore suam erga legitimos pastores obedientiam et amorem, addictissimumque Ecclesiæ catholicæ animum ostenderunt. Simili ratione etiam in pluribus Helvetiæ pagis, præsertim Basileæ et Genevæ, iniquis legibus latis, catholici oppressi sunt; sed Episcopi, clerus, fideles pariter mira constantiæ exempla dederunt.

In Gallia, quum infelix fuisset bellum cum Germanis gestum, e throno dejectus est a. 1870 Napoleon III imperator; qui die 9 Januarii a. 1873 exul in Anglia obiit. Galli iterum regimini monarchico substituerunt rempublicam. Initio quidem a gubernio Ecclesiæ jura satis observata sunt, quumque major etiam libertas Ecclesiæ concessa esset, Episcopi e piis fidelium donis magna largitate collatis, varias studiorum Universitates catholicas, Insulis, Parisiis, Tolosæ, Andegavi, hortatu et auctoritate Pii IX Pontificis, erexerunt. Ad quas quum magna frequentia discipuli adolescentes jam confluant, eximii exinde fructus pro religionis et scientiarum profectu sperari possunt. Sed prævalentibus magis magisque demagogorum et impiorum conatibus, ultimis annis status rerum in Gallia denuo valde turbatus est.

In Italia autem, ac speciatim Romæ, post occupationem sacrilegam Urbis, Ecclesia catholica multimode a gubernio afflicta est. Congregationes religiosæ suppressæ, multa monasteria Romæ a gubernio occupata, Episcoporum jura ac libertas plurimum violata sunt. Pius IX Pontifex, quum in Urbe sacra, armorum vi capta hominumque regimini subacta contemptorum juris, salva dignitate, auctoritate et securitate in publicum prodire jam non posset, multis quidem in angustiis, constanti tamen animo, in ædibus Vaticanis commorari continuavit, atque summa sollicitudine

regimen Ecclesiæ prosecutus est. Anno 1875 sacrum Jubilæum, quamvis solemniter id Romæ aperire non posset, tamen in Urbe et orbe catholico, celebrare fecit; magnoque cum fructu omnibus in regionibus ac summa frequentia fideles indulgentiarum thesauros lucrari nisi sunt. Devotum autem in Pium IX animum Præsules atque fideles iis annis ferventius ostenderunt, quum ad Pontificem proventibus jam orbatum, largiora pecuniarum subsidia undique mitterent, et frequentius, ut eum venerarentur, Romam properarent. Summa venerationis documenta Pio IX præcipue exhibita sunt, quum anno 1877 jubilæum perageret quinquaginta annorum sui episcopatus. Qua occasione magna frequentia Episcopi et viri nobiles ex orbe catholico Romam convenerunt, ut venerando Pontifici pia deferrent obsequia.

Anno 1878 die 7 mensis Februarii Pius IX, plenus dierum ac meritorum, supremum obiit diem, ætatis anno 86, supremi autem Apostolatus 32, ita quidem ut Pontifices omnes anteriores, post S. Petrum, diuturnitate pontificatus superaverit. Die 18 ejusdem mensis Cardinales conclave ingressi sunt, et jam die 20 in Pontificem electus est Cardinalis Joachim Pecci, Archiepiscopus Perusinus, qui nomen assumpsit Leonis XIII. Nos cum celeberrimo hoc eventu nostrum Historiæ Ecclesiæ Compendium terminamus, Deum Optimum et Clementissimum deprecantes, ut Ecclesiæ suæ pacem, et Dilectissimo ac Sapientissimo Pontifici dies serenos et longævos dare dignetur.

INDEX ALPHABETICUS

TERTII TOMI.

A.

Abelly. 190, 194.
Achery, d', 192.
Adiaphorist. lites, 70.
Adrianus papa VI, 7.
Africa, 39, 126, 241.
Aguire, 193.
Albanensis synodus, 239.
Alcantara, P. de, 66.
Alegambe, 164.
Alembert, 273.
Alexander Natal. 252, 256.
Alexander papa VII, 156; VIII, 183
Allatius, 164.
Almici, 301.
Alphonsus S. 297.
Alger, 373.
Alvarez, 112-13.
Alzog, 378.
America, 38, 88, 124, 270; 360.
Amort, 300.
Anabaptistæ, 11, 18.
Andreas, 165.
Angelicæ sorores, 96.
Anglia, 18, 37, 45, 55, 105, 150,
171, 227, 242, 304, 398.
Anglicanæ ordinat. 227,
Anti-concordatistæ, 339.
Anti-trinitarii, 44.
Antoine, 252.
Antonelli, 304.
Appellantes, 222, 228, 271.
Arcudius, 164.

Argens, 273.
Argentré, 258.
Arias Mont. 90-91.
Aringhus, 115.
Armeni, 124.
Arminiani, 101.
Arnauld, 165.
Arrubal, 113.
Asia, 39, 40, 87.
Augustana confessio, 16; pax, 36.
Augustinus, 92.
Austria, 306-10, 399.
Auxiliis, contro. de, 92.
Avila, 30.

B.

Babin, 253.
Bachuisen, 301.
Badens. ducat. 370, 400.
Baillet, 192.
Bajus, 61, 63.
Ballerini, 301.
Balmes, 377.
Baltus, 255.
Baluzius, 258.
Bannez, 112.
Barbosa, 165.
Barnabitæ, 22.
Baronius. 114
Barruel, 375.
Barthol. de Martyr. 92.
Bartholomæa, cædes San-, 77.
Battaglini, 259.

Bautain, 381.
 Bavaria, 369.
 Bayle, 188.
 Becanus, 112.
 Becchetti, 257, 375.
 Becker, 303.
 Beelen, 376.
 Belgium, 32, 59, 79, 100, 133, 313,
 327, 371, 386.
 Bellarminus, 112.
 Benedictus papa XIII, 224; XIV, 261.
 Bercastel, 303.
 Bergier, 303.
 Berthier, 302.
 Bertholet, 257.
 Berti, 300, 303.
 Berullus, 115, 116.
 Beuvelet, 194.
 Bianchini, 251, 258.
 Biblicæ societates, 365.
 Billuart, 253.
 Binterim, 377.
 Blossius, 30.
 Blount, 188.
 Bodin, 187.
 Bois, du, 193.
 Bollandus, 114, 379.
 Bona, 164.
 Bonfrerius, 111.
 Bonnetty, 381.
 Borgia, F, de, 30.
 Borromæus C. 63, 92.
 Borussia, 13, 242, 305, 369, 387, 417.
 Bossuet, 188, 197.
 Boudart, 190.
 Boudon, 194.
 Bourdaloue, 194.
 Boverius, 115.
 Boyer, 273.
 Brasilia, 39, 124.
 Brownistæ, 151.
 Brugensis Lucas, 111.
 Brun, le, 260.
 Brunet, 373.
 Brunus, 187.
 Bükentop, 189.

Bullet, 302.
 Bulteau, 193.
 Buonaparte, 334-56.
 Bus, C. de, 96.
 Busembaum, 162.
 Bussy, 191.
 Butler, 304.
 Buzelinus, 115.
 Buzzetti, 374.
 Bzovius, 114.

C.

Cabassutius, 193.
 Cajetanus, 28.
 Calasanctius, 116.
 Calisson, 198.
 Calmet, 251.
 Calvinus et Calvinistæ, 25, 73, 136,
 197, 247.
 Camillus, 95.
 Canisius, 91, 115.
 Canus, 28.
 Capellari, 377.
 Capucini, 24.
 Caracciolo, 96.
 Carlostadius, 4, 10.
 Carranza, 63, 92.
 Carrières, 189, 377.
 Castro, a, 29.
 Chambre, de la, 255.
 Chantal, F. de, 118.
 Chapeauville, 115.
 Charlas, 192.
 Charlevoix, 257.
 Charmes, T. ex, 300.
 Charnage, de, 257.
 Chateaubriand, 379.
 Chaumaix, 302.
 Chéminais, 194.
 Cherbury, 188.
 Chétardie, 189.
 Choisy, 256.
 Chubb, 250.
 Ciaconius, 92.

Clemens papa VII, 8, 16; VIII, 89;
IX et X, 170; XI, 203; XII, 236;
XIII, 277; XIV, 286.

Clerici regular. 21, 96.

Clichtoveus, 29.

Cochinchina, 169, 268, 364.

Cochlæus, 29-30.

Cocq, de, 191.

Coeffeteau, 113.

Cointe, le, 193.

Collet, 300.

Collins, 250.

Colombière, 194.

Combefis, 165.

Comitolus, 112.

Concina, 253.

Concordata, 264, 335, 366, 368-73,
399, 410-13.

Coninck, de, 113.

Constitutionales, 320, 321, 331.

Contenson, 162.

Centzen, 197.

Cordis J. festum, 278.

Cortezi, 28.

Coster, 113.

Cotelerius, 192.

Coton, 113.

Courraye, 227.

Coustant, 192.

Covarruvias, 63, 92.

Crabbe, 30.

Crillon, 303.

Cruce, J. de, 67.

Curlandia, 32.

D.

Daelman, 252.

Danes, 253.

Dania, 13, 242, 305.

Dannenmayer, 375.

Decker, 258.

Delrio, 111.

Delsignore, 379.

Dens, 300.

Devoti, 376.

Dez, 191.

Diana, 162.

Diderot, 273.

Doellinger, 378, 416.

Dolet, 187.

Dominis, de, 122.

Dordracens. synod. 102.

Doujat, 194.

Drexelius, 116.

Driedo, 28.

Drouin, 254.

Dubos, 253.

Ducieux, 303.

Duguet, 252.

Duhamel, 189.

Dumas, 258.

Dupin, 260.

Duræus, 198.

Durant, 92.

Duval, 113.

Duvoisin, 375.

E.

Ebrodunens, synod. 229.

Echard, 193.

Echellensis, 164.

Eckius, 3, 29.

Eggs, 258.

Emery, 374.

Emsensis congreg. 309.

Erasmus, 27.

Espen, van, 260.

Espencæus, 63.

Estius, 111.

Evangel. unio, 109.

Eybel, 295.

F.

Faber, 29.

Fabry, 299.

Fagnanus, 165, 194.

Farlatti, 304.

Febronius, 282.

Febvre, 255.

- Feller, 375.
 Fenelon, 185, 191.
 Ferrandus, 162.
 Feuardentius, 111.
 Fevre, 191, 254.
 Fisher, 29.
 Flechier, 194.
 Fleury, 256.
 Fontaine, 254.
 Fontana, 374.
 Foppens, 257.
 Foscari, 304.
 Fourrier, 380.
 Fourrieristæ, 380.
 François, 302.
 Francs-maçons, 284.
 Frassen, 190.
 Fromageau, 191.
 Fromondus, 162.

 G.
 Gabrielli, 375.
 Gagnæus, 28.
 Galatinus, 29.
 Galileus, 122.
 Galles, 304.
 Gallia, 32, 46, 76, 98, 132, 173, 177,
 271, 315, 318-41, 366, 385, 419.
 Gallonius, 115.
 Garetius, 91.
 Garnier, 193.
 Gauchat, 302.
 Gavantus, 164.
 Gazzaniga, 300.
 Genebrardus, 90.
 Gener, 300.
 Genet, 190.
 Gérard, 374.
 Gerbert, 299.
 Gerdil, 374.
 Germania, 14, 32, 35, 59, 107, 133,
 306, 342, 369, 399, 416.
 Gestel, van, 257.
 Gibert, 260.
 Gils, van, 373.
 Giroust, 194.
 Goanum schism. 392.
 Goar, 164.
 Godeau, 163.
 Godescard, 304, 375.
 Goldhagen, 299.
 Gomaristæ, 101.
 Gonet, 190.
 Gotti, 253.
 Gousset, 376.
 Govarts, 301.
 Græcæ eccl. stat. 81, 123.
 Granat. Lud. 92.
 Grancolas, 260.
 Grand, le, 254.
 Grandidier, 257.
 Grandin, 190.
 Graveson, 256.
 Gregorius papa XIII. 65; XIV, 89;
 XV, 119; XVI, 383.
 Gretserus, 113.
 Gretzerus, 197.
 Gropperus, 29.
 Guarin, 251.
 Guarnacci, 304.
 Guénée, 303.
 Guenther, 382.
 Guéranger, 378.
 Guerard, 189.
 Guillon, 377.
 Guillore, 194.
 Guyaux, 299.
 Guyon, 185, 302.

 H.
 Habert, 190.
 Hallerius, 163.
 Hamelius, 92.
 Hannovera, 370.
 Harduinus, 259.
 Harney, 189.
 Hartzheim, 259.
 Havelange, 374.
 Haventius, 113, 115.
 Hay, 374.

Haye, 162.
 Hayer, 300.
 Hefe, 378.
 Heinsitz, 304.
 Helvetia, 10, 25, 242, 490.

Helvetius, 273.

Helyot, 258.

Henricus VNI, 6, 18.

Henrion, 379.

Henriquez, 112.

Herincx, 162.

Hermes, 381.

Herminier, 252.

Herrenhuthani, 245.

Hesseliu. 63.

Hibernia, 150, 177, 242.

Hispania, 367, 396.

Hobbes, 188.

Hogye, de la, 374.

Holbach, 273.

Holden, 163.

Hollandia, 80, 100, 232, 242, 371, 387.

Holstenius, 164.

Hoogstrat, 3.

Hosius, 63.

Houbigant, 298.

Houteville, 255.

Hove, van, 299.

Huet, 251.

Hugo, 258.

Hulseman, 198.

Hume, 250.

Hungaria, 32, 74, 107.

I.

Ignatio, H. a S., 190.

Ignatius a Loyola, 23, 30.

Ilharat, 255.

Independentes, 151.

India, 30, 127, 169, 267, 392.

Innocentius papa IX, 89; X, 146;

XI, 183; XII, 194; XIII, 223.

Interimisticæ lites, 35, 71.

Irenici conatus, 196, 244.

Irreligio, 186, 250, 273.

Isambert, 162.

Isenbiehl, 295.

Italia, 328, 342, 368, 402.

J.

Jacobitæ, 124.

Jacobus I rex Angl. 105.

Jahn, 376.

Jamin, 302.

Jansenius Gandav. 63.

Jansenius Ipr. Jansenistæ, 141, 157,
 217, 232, 271, 288.

Janson, 111.

Japonia, 40, 87, 130, 269.

Jay, 162.

Jesuitæ, 23, 98, 287, 358.

Jeun, Le, 194.

Joannes de Deo et J. De Cruce, 67-68.

Josephus II imp. 306, 313.

Jouvency, 258.

Jubil. an. 97.

Juenin, 190.

Julius papa III, 41.

Juramentum odii, 329.

Justellus, 165.

Justinianus, 27, 111.

K.

Katerkamp, 378.

Keller, 113.

Kenrick, 376.

Kerkherdere, 252.

Kerz, von, 378.

Klee, 376.

Knutzen, 188.

L.

Labbeus, 163.

Lacroix, 191.

Laderchi, 256.

Ladvoat, 299.

Lafiteau, 258.

Lallemant, 252.

- Lambruschini, 383.
 Lamennais, de, 380.
 Lami, 191.
 Lancelottus, 92.
 Lapide, a, 111.
 Latomus, 29.
 Laubrusssel, 255.
 Layman, 112.
 Lazaristæ, 117.
 Leibnitz, 197.
 Lemos, 114.
 Leo papa X, 1-6; XI, 103; XII, 372;
 XIII, 420.
 Lessius, 92, 112.
 Lhomond, 303.
 Liberi murator, 284.
 Liebermann, 376.
 Liga cathol. 109.
 Ligorio, 297.
 Lindanus, 90, 91.
 Lipomanus, 28, 30.
 Lipsiensis disput. 4.
 Lites inter Protest. 70, 134, 198, 247.
 Litta, 375.
 Livonia, 31.
 Long, le, 251.
 Longueval, 257.
 Luca, de, 193.
 Lucas, Brüg. 111.
 Luchi, 373.
 Ludovicus XIV, 173; Granat. 92.
 Lugo, de, 162.
 Lupus, 193.
 Lusitania, 313, 368, 391.
 Lutherus et Lutherani, 2-9, 12, 15,
 31, 69, 70, 196, 244.

 M.
 Mabillon, 193.
 Maffeius, 115.
 Magni Valer. 196.
 Mahis, des, 191.
 Mai, 377.
 Malabar, rit. 127.
 Malderus, 112.
 Maldonatus, 90.
 Malou, 377.
 Malvendia, 115.
 Mamachi, 301.
 Mandeville, 250.
 Manhart, 304.
 Manriquez, 164.
 Mansi, 299.
 Marca, de, 164.
 Marcellus papa II, 43.
 Mare, de la, 302.
 Mariana, 115.
 Marin, 304.
 Maronitæ, 238, 361.
 Martene, 259.
 Martini, 373.
 Martyribus, de, 92.
 Masius, 63.
 Massoulié, 190.
 Mauduit, 190.
 Maugis, 300.
 Mauri Congregat. S. 117.
 Medina, 91.
 Melanchthon, 7, 16.
 Mennais, de la, 380.
 Mennonitæ, 18, 147.
 Menochius, 161.
 Merat, 164.
 Merlin, 30.
 Mersenicus, 113.
 Methodistæ, 249.
 Mettrie, de la, 273.
 Mexicum, 38, 124, 407.
 Meyer, 115.
 Migne, 378.
 Miræus, 164.
 Misericord. Frat. et Soror. 97.
 Mission. 207, 364.
 Mission. S. Lazar. 117.
 Mittarelli, 304.
 Moehler, 376.
 Molanus, 91, 196.
 Molina, 93.
 Molinos, 184.
 Monarchia Sicula, 209, 407.
 Monophysit. 84.

Montanus Arias, 90, 91.
 Montfaucon, 259.
 Morgan, 250.
 Morinus, 161, 163.
 Moser, 374.
 Mozzi, 375.
 Muisius, 161.
 Muncerus, 11.
 Muratori, 259.
 Muratorii liberi, 284.
 Muzzarelli, 293, 374.

N.

Nannetense edictum, 99, 174.
 Napoleon, 334-37.
 Nepveu, 194.
 Nerius, Ph. 68.
 Nestorian, 84, 123.
 Nicole, 166.
 Nihusius, 197.
 Noailles, de, 220, 230.
 Nobilius, 90.
 Nonnotte, 302.
 Norimberg. comit. 8, 17.
 Noris, 193.
 Norwegia, 14.
 Nourry, 260.
 Nunciaturæ, 308.
 Nuytz, 382.

O.

Œcolampadius, 10.
 O'Leary, 373.
 Olier, 165.
 Opmeer, 91.
 Oratorii instit. 68, 116.
 Ordinat. angl. 227.
 Ordinum rel. status, 295.
 Orientalis eccl. 81, 123.
 Orlandinus, 115.
 Orsi, 256-57.
 Osiandristæ, 71.
 Overberg, 376.
 Owen, 380.
 Owenistæ, 380.

P.

Pacca, 379.
 Pagi, 192.
 Pagninus, 27.
 Pajot, 187.
 Pallavicini, 163.
 Palma, 379.
 Pamelius, 90.
 Panvinus, 30.
 Papendrecht, 257.
 Papin, 191.
 Paquot, 373.
 Paraquar. 125.
 Parisiensis pseudo-synod. 351.
 Pascal, 166.
 Patuzzi, 300.
 Paulian, 302, 374.
 Paulo V. de, 117, 167.
 Paulus papa III, 21; IV, 43; V, 104.
 Pauwels, 191.
 Pelisson, 197.
 Pelletier, 189.
 Pereria, 111.
 Permaneder, 378.
 Perron, du, 110.
 Perrone, 376.
 Persides, 241.
 Petavius, 163.
 Petitdidier, 255.
 Petrus de Alcant. 66.
 Pey, 302.
 Peyrerius, 155.
 Pezron, 189.
 Phillips, 378.
 Pichler, 253.
 Piconio, 190.
 Picot, 379.
 Pietistæ, 199.
 Pietro, 375.
 Pighius, 29.
 Pinamonti, 194.
 Pineda, 111.
 Pirringh, 193.
 Pistoriensis synod. 310.
 Pitra, 378.
 Pius papa IV, 49; V, 54; VI, 293.

- 328, 333; VII, 333, 343, 347, 355; VIII, 383; IX, 390, 403.
 Pluquet, 304.
 Polignac, 255.
 Polonia, 31, 74, 106, 306, 389.
 Polus card. 46.
 Pompignan, 302.
 Pontas, 191.
 Ponte, L. de, 116.
 Portus-reg. 165, 218.
 Possevinus, 115.
 Possinus, 162.
 Prades, 273.
 Præadamitæ, 155.
 Preingue, 253.
 Presbyteriani, 57.
 Pressy, 303.
 Protestantes, 15, 136.
 Prierias, 3.
 Puritani, 57, 151.
 Richelieu, 163, 197.
 Richeome, 113.
 Richerius, 120.
 Rigantius, 261.
 Riffel, 379.
 Ritus Sinens. et Malabar. 127, 129, 210.
 Rocca, 115.
 Rodriguez, 115.
 Rohrbacher, 378.
 Romsee, 375.
 Roskovany, 377.
 Rossi, 299.
 Rosweydu, 114.
 Rousseau, 273.
 Ruggieri, 187.
 Ruinart, 192.
 Russia, 82, 201, 306, 389.
 Rusticorum bellum, 11.
 Rutenstock, 378.

Q

- Quakeri, 153.
 Quesnel, 218.
 Quetif, 193.
 Quien, le, 257.

R.

- Raderus, 164.
 Radicati, 250.
 Ram, de, 377.
 Rancé, de, 165-66.
 Ravesteyn, 65.
 Raynaldus, 163.
 Rebellus, 112.
 Redemptoristæ, 297.
 Regalia, 177.
 Regnier, 303.
 Reiffenstuel, 260.
 Reinkens, 417.
 Remondus, 91.
 Renaudot, 254.
 Ribera, 90.
 Ricci Scipio, 310.

S.

- Sa, 90.
 Saas, 302.
 Sabbatier, 251.
 Sacy, 166.
 Sadoletus, 28.
 Saint-Jure, 194.
 Saint-Simon, 379.
 Salesius, F. 109.
 Salianus, 114.
 Salmeron, 90.
 Sammarthanus, 257.
 San-Barthol. cædes, 76.
 Sanchez, 112, 373.
 Sanctes Pagn. 27.
 Sanderus, 91, 164.
 Sandini, 258.
 Sansimoniani, 379.
 Sardinia, 226, 236, 402.
 Saxonia, 12.
 Schaftesbury, 250.
 Scheffmacher, 197, 254.
 Schelstrate, 192.
 Schmald. foedus, 17, 35.

Schwartz, 260.
 Scotia, 57, 242, 399.
 Seedorff, 254.
 Segneri, 194.
 Semelier, 253.
 Serarius, 111.
 Seripandus, 28, 30.
 Serry, 115.
 Sfondrati, 192.
 Siamum, 169, 260.
 Sicilia, 312, 368, 402.
 Sicula, monarch. 209, 407.
 Simonet, 253.
 Sinæ, 128, 167, 210, 363.
 Sirmondus, 163.
 Sixtus papa V, 80; Senens. 27.
 Smits, 299.
 Soardi, 255.
 Societates, occultæ, 285; biblicæ, 365.
 Sociniani, 75.
 Soglia, 378.
 Somaschenses, 22.
 Soto, 28, 29.
 Sotwell, 164.
 Spenerus, 199.
 Spinola, 196.
 Spinoza, 188.
 Spirens. comit. 15.
 Spondanus, 114.
 Stapleton, 91.
 Stevens, Stevenistæ, 340.
 Steyaert, 190.
 Stölberg, 378.
 Storkius, 11.
 Stosch, 188.
 Suarez, 112.
 Suecia, 13, 75, 242, 305.
 Surius, 63, 91.
 Sylvius, 162.
 Syncretistæ, 198.

T.

Tanner, 112.
 Tapperus, 29.
 Tellez, 65.

Tetzeli, 3.
 Theatini, 22.
 Theophilanthropi, 331.
 Theresia, 67.
 Thomassin, 193.
 Thuillier, 255.
 Tillemont, 166.
 Tindal, 250.
 Tirinus, 111.
 Titelman, 28.
 Tizzani, 379.
 Toland, 250.
 Toletus, 90.
 Tommasi, 260.
 Tongkinum, 169, 268, 364.
 Torelli, 193.
 Tornielli, 114.
 Tournely, 252.
 Tournemine, 256.
 Touron, 304.
 Toussaint, 273.
 Transylvania, 74.
 Trappistæ, 166.
 Tridentin. concil. 30, 33, 41, 50.
 Trotti, 189.
 Turci, 64, 240.

U.

Ubiquistæ, 71.
 Ughelli, 164.
 Ultraject. schism. 232, 280.
 Unigenitus, bulla, 216, 222, 228, 271.
 Unio evangel. 109.
 Unitarii, 44, 75.
 Urbanus papa VII, 88; VIII, 120.
 Ursulinæ, 96, 118.

V.

Valentia, 111.
 Valesius, 192.
 Vallensis, 165.
 Valsecchi, 303.
 Van Espen, 260.
 Van Hove, 299.

Vanini, 187.
Vasquez, 112.
Vatablus, 28.
Vatican. concil. 413.
Vega, 91.
Veith, 302.
Velde, van de, 375.
Vence, de, 189.
Veronius, 163, 197.
Vert, de, 194.
Viaud, 187.
Vicaire, 301.
Viennens. congres. 357.
Viera, 194.
Vigil., 382.
Viguier, 373.
Villa-Nova, Th. de, 28.
Vilefore, 259.
Villotte, 257.
Vincentius de P. 117, 167.
Visitationis, Congreg. 118.
Vittelement, 252, 255.
Voellus, 165.
Voit, 300.
Voltaire, 273.

W.

Wadinghus, 164.
Walemburgh, 163, 197.
Walter, 378.
Weitenauer, 299.
Wesley, 247.
Westphalica pax, 149.
Whitby, 248.
Whitefield, 249.
Wiggers, 112.
Wisemann, 376.
Witasse, 190.
Witte, de, 218.
Woolston, 250.
Wormat. comit. 6, 33.
Wurtemberg, 370, 400.

X.

Xaverius F. 39-40.
Ximenes, 27.

Z.

Zaccaris, 301.
Zwinglius, 9.
Zypæus, 165.